BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
6 K
12

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

13-6.D.23

28.4.6

28
B
16

IVDEX
MAGISTRATVS
SENATOR
LIBRIS IV. EXHIBITVS.

I. Virtutes. II. Iuris-dictionem. III. Politiam.
IV. Autocratiam ſpectat.

AVTHORE
FRANCISCO ZYPÆO
I. C. PROTONOT. APOST.
Canonico, Officiali, & Archidiacono
Antuerpienſi.

ANTVERPIÆ,
Apud HIERONYMVM VERDVSSIVM.
M. DC. XXXIII.

ILLVSTRISSIMIS

BELGII

ORDINIBVS.

ILL.[mi] Domini, Vt à natura comparatum, ita ab omnium gentium vſu receptum eſt, vt de rebus, vnde ſalus, & fortunæ publicæ priuatæque dependent, in commune conſulatur: creditumque eſt ſemper regna ac ciuitates vſque eò proſperum imperium habuiſſe, dum apud eos vera conſilia valuerunt. Inde profeſſus eſt Ottho *æternitatem rerum, ſuam populiq; ſalutem in incolumitate Senatus firmari:* Theodoſius & Valentinianus bene ſe cognoſcere, quod cum Senatus conſilio fuerit ordinatum, ad beatitudinem ſui imperij, & ad ſuam gloriam redundare. In ſacris Machabæorum hiſtoriis laudantur Romani, quòd quotidie trecentos viginti conſulebant, quòd conſilio & patientiâ ſuâ obtinuiſſent gentes vicinas, atque longinquas, quòd inter illos non eſſet inuidia, neque zelus. Quin & inter barbaras gentes de Aſſuero ſacræ itidem literæ recitant, ſuper contumacia reginæ Vaſthi eum interrogaſſe *Sapientes, qui ex more regio ſemper ei adhærebant; ſcientes leges, ac iura Maiorum, & eorum feciſſe cuncta conſilio.* Sic & apud Athenienſes fuit Ariopagiticus conſeſſus, apud Lacedæmones Geruſia, apud Iudæos Synedria: in Amphictyonicum conuentum veniebant Iones, Dores, Perrhæbi, Bæoti, Magnetes,

Achæi, Phthij, Molienſes, Dolopes, Æneanes, Delphi, Phocenſes: in Omarij Iouis delubrum Sybaritæ, Caulonitæ, Crotoniatæ: Semnones, in Syluam Patrum auguriis, & priſca formidine ſacram: ad Lugdunum, vbi Arar Rhodano commiſcetur, conuenire ſolebant Populi ſexaginta: in monte Albano Latini Populi etiam plures: Hiſpani in ſeptem congretationes partiti erant: Gallorum conuentus etiam ſub Cæſare pluries acti: nulli vnquã frequentiùs quàm Germanorũ, tum antiquitus, tum medio æuo, atque imprimis Caroli Magni, aliorumque Impp. Germanorum, Francorumque temporibus, tum generales, tum Ditionum ſingulares: vt non rari nuperis adhuc ſeculis Cortenbergici, aliique apud Brabantos, alioſque Belgas. Sed & poſtquam ſub Philippo Bono ditiones pleræque Belgicæ coaluerant, frequenter generalia omnium prouinciarum comitia ſub illo, atq; inſecutis Principibus habita fuerunt. quin & ſupra reliquos per quam ſæpiſſimè ea habuit Carolus V. Imperator, Belgarum Princeps, Belgico ipſe ortu, ac genio: ex eorumque conſilio de ſalute Reip. plura Edicta, Placita, Ordinationes promulgauit. ſi quidem & ſacro teſtimonio aſſeritur ibi ſalutem eſſe, vbi multa conſilia. nec aliud Tacitus aſſerit ipſis Romanis aduerſus validiſſimas gentes, (Britannos) vtilius fuiſſe, quàm quod in commune non conſulerent: rarus paucis ciuitatibus ad propulſandum commune periculum eſſet conuentus. Quibus de cauſis ſapientiſſimo etiam conſilio Rex Catholicus Vos, Illuſtriſſimi Belgij Ordines, conuenire nunc voluit, vt vobiſcum de

Rep.

Rep. quà bello quà pace ſalubriter curanda conſultaret, bonumque à Vobis conſilium acciperet. *Bonum conſilium*, inquit diuinus Plato, *hoc vocatur, quod ad meliorem ciuitatum inſtitutionem, ſalutemq́, ad conſenſionem populi, & tranquillitatem pertinet.* Huiuſmodi conſilium, Illuſtriſſimi Ordines, vt daretis, è Republica fuit omnino Vos conuenire. Dediſtis non modò, ſcientes ipſi leges ac jura maiorum; ſed & pro aris & focis veſtris rem agi ſcientes. nec dediſtis modò conſilium, ſed & digniſſimos ex Vobis delegaſtis ex nutu Regio, qui apud auulſos de corpore veſtro Ordines fœderatos bonum idem Platonis conſilium, quod ad conſenſionem populi, ad tranquillitatem pertinet, proponerent, promouerentque. Cuiuſmodi in re ſi meritò Romani *Carthaginenſium Legatorum ætatibus dignitatibuſq́ conſpectis (nam longè primi ciuitatis erant) tum pro ſe quiſque dixere, verè de pace agi*; quid ni de hac legatione idem Ordines fœderati ſentiant? in qua vident Illuſtriſſ.mum D. Iacobum Boonen, Primum è clero Belgico, Archiepiſcopum Mechlinienſem, vt vernaculo nomine Fabios illos, qui Rem Romanam ſæpiùs reſtituerunt, referentem; ita virtutibus ipſis comparandũ: Illuſtriſſ.mum D. Philippum Ducem Arſchotanum, primos è Nobilitate titulos gerentem, magnorum heroum progeniem, Regum etiam ſanguinem Hungarorum: Per-illuſtrem D. Philippum de Cauerel Abbatem Vedaſtinum, vt monaſterij, atque Ordinis Benedictini per occidentem antiquiſſimi Antiſtitem venerandiſſimum; ita Prælatorum omnium Belgij ſenio primum: alios inſuper ex Nobilitate, Ciuitatibuſque Proceres, perquam lectiſſi-

mos. *AEtatibus* igitur *dignitatibuſq́; conſpectis* dicant Ordines fœderati oportet verè de pace, de induciis agi. Eam porro legationis fidē exinde conſequatur conſideratio vocis Illius; *Annibal peto pacem.* non tantùm Ordines conſanguinei, quæ ad Populi conſenſionem, & tranquillitatem pertinent, deſiderant; ſed & Rex potentiſſimus votis Ordinum accedit, pacem tranquillitatemque offert: vt omnes ſciant ipſum & ſuſcipere iuſtè bella, & finire. Quòd ſi, Ill.mi Ordines, diſſoluti Corporis membra compaginaueritis, ſalutem, conſenſionem populi, ac tranquillitatem reduxeritis, profectò tuleritis omne punctum; numquam ſalutariùs conuentus Veſter fuerit indictus; nunquam maiori Reip. bono habitus: ſemper honor veſter manebit, laus veſtra ſe æquabit Olympo. Quòd ſi alij ſalutem communem, atque tranquillitatem aſpernati fuerint; (quod Deus melius vertat!) Regi vt maximo, ita optimo, benigniſſimoque, poſtquam omnia boni patris munia expleuerit, dabitis conſtanter more maiorum libera, fortia, ſalutaria conſilia. Laborat, inquiunt, Reſp. grauibus morbis, & non vnis: Sed neque tamen immedicabilibus. magna medicinæ pars eſt morbum noſcere: boni medici officium, non cutem curare, ſed morbi cauſas tollere, morbum indicare, idonea remedia præſcribere, veritatem aperire. ægri multi in mortem pelluntur, quia periculum ſuum neſciunt; illius rationi non obtemperant, quia nec medicū habent, nec amicū qui moneat. Quòd ſi quando antehâc bellum hîc ita adminiſtratum fuit, vt in commune conſultum non fuerit, vt neruus belli neglectus,

miles

miles non ex diſciplina habitus, non ab inedia vindicatus, hoſtis contemptus, annona, apparatus bellicus non curatus, ſi quando non defendendo, non offendendo ex belli legibus (ne quid de fide dicamus) fuerit pugnatum: non vnus Princeps, non vnus exercitus Imperator fuit, cui politici militareſque morbi obtigerint, atque breue tamen intra tempus remedium dederit. fuit Scipio, Metellus, Cotta, Corbulo, aliique: plenæ ſunt omnium temporum hiſtoriæ. Sed & auorum memoria Carolus VII. ad fines vſque Galliæ profligatus, vt iam per deſpectum Rex Burgi tantùm vocitaretur, ab Hira liberè monitus, ad ſe & Remp. verſus, eam breui reſtituit; bellum feliciter confecit, Anglum regno depulit. Et potuit conclamatis Caroli rebus vnius vox militis mederi. Regi noſtro tot tantaque ſunt regna intacta, atque prouinciæ: nec vnum nos ad rectè conſulendum militem habemus. Habemus Ill.mos Belgicarum ditionum Ordines, ſapientiſſimas DD. V V. ſcientes leges ac iura maiorum; ſcientes vitia quibus Reſp. res militaris vrgetur; ſcientes remedia & herbas ſalutares, quibus reſtitui, & ſtare Numine propitio æternùm poſſit. Ecquis iam non ſperet in hoc Vos conueniſſe, vt ita Regi bene conſulatis, vt æquis conditionibus Belgici omnes Populi in conſenſionem conduci poſſint? Quòd ſi porrò Deo ſteterit nondum eâ felicitate ditiones beare, quòd ſi aliorum fuerit ea contumacia, quæ ad æquitatem traduci non poſſit, quæ non induci, vt *ſuſcipiant Montes pacem populo & Colles iuſtitiam*; ea Vos daturos conſilia, quibus quod pace oblatâ obtineri non poſſit, ob-

 tingat,

tingat bello neceſſario? ſed gerendo ex diſciplina: cui & dabit Deus Scipiones, Metellos, Cottas, Corbulones: quos forſã & incipiunt terris oſtendere fata. Ea omnium de Vobis, Ill.mi Ordines, eſt ſententia, omnium expectatio, omnium votum. In quo & ipſe finieram, niſi me memoria mei monuiſſet, cur ad Vos acceſſiſſem. Id ergo tribus dicam verbis, ne in commoda publica peccem, ſi longo ſermone morer Veſtra tempora, adeo Reipub. deuota. Pridem à R.mo Antuerpienſium Antiſtite *Ioanne Maldero*, noſtri temporis Auguſtino, impoſitum mihi onus cauſis perſoniſque ſacris juris dicundi dum obeo, ſpartam meam adorno, dolium voluo, reuoluo, circumſpicio; longâ parturitione agnatus eſt mihi hic Liber: lucem is publicam aſpecturus, patrinos patronoſque poſtulat. Prælo igitur dum ille premitur, inaudiit ſolemnibus Comitiis conueniſſe Patres Patriæ: negat poſſe ſe ad meliores poſtes adrepere: ad eos ergo euntem ſuâ ſponte nolui retardare, potiùs dare malui bene adrogandum: eundemque eapropter Vobis, Ill.mi Ordines, totum *do*, *dico*, *conſecro*. Id tantum precatus, vt tanquam Veſtri nunc juris factum benignè ſuſcipiatis, paternè defendatis. Ita vt audiat, ſecundetque Deus vota publica, & Veſtra, illum oro, obſecro, obteſtor

Illuſtriſſ.mum DD. VV.

Obſeruantiſſimus cliens

Franciscvs vanden Zype.

Antuerpiæ Cal. Aug.
CIƆ. IƆC. XXXIII.

Non immeritò Ariſtoteles ſuæ ætatis Iurisprudentes reprehendit, quòd de formulis, quæ actiones priuatas reſpiciunt, ad nauſeam vſque diſputarent; Iura verò quæ adminiſtrationem Reip. penè haberent pro derelictis: multi hodie ab eo vitio non procul abſunt; ætatem in ſtillicidiis & ſeruitutibus terunt; publicas res, publica Iura, quibus ciuitates ſuæ, & prouinciæ conſiſtunt, ita nec attingunt ipſi, vt & in aliis contemnant. malè de Repub. merentur. Nulla, *inquit Plin. Iun. in epiſt.* laudabilior Philoſophiæ pars eſt, quàm agere negocium publicum: cognoſcere, iudicare, promere, & exercere iuſtitiam, quæque Philoſophi doceant, in vſu habere. Habent, *inquit idem, l.* 3. *ep.* 20. noſtra quoque ſtudia aliquid non humile, nec ſordidum, nec priuatis rebus incluſum. *nam* diſputare, *inquit Cic. ad Att. l.* 4. *ep.* 16. de Republica, eſt tractare rem magnam, & grauem, & plurimi otij. *Quæ ratio etſi me ad dolium meum Cynici inſtar circumuoluendum reſtringeret, memorem illius Lyrici,*

Sumite materiam veſtris, qui ſcribitis, æquam
Viribus;

adeoque verſantem, humeri quid ferre recuſent, *ac gnarum rem tam grauem aliis deferendam;*

—— quibus arte benigna,
Vel meliore luto finxit præcordia Titan:

tamen ſi Ariſtoteli, Scyllam vitare monenti, obtemperaturus, Iudicemq; exhibiturus incidi in Charybdin; dabit veniam quiſquis aliquid rectius iſtis candidus impertietur. nam deſidioſos, & nihil præſtantes Zoilos iampridem nihil moror. Tibi, Lector, tantùm ſcripſi, qui beneuolus es: tibi ſi placuerim, ſatis mihi fecerim: ſin minùs; affectum tamen ſi boni conſulueris, numquam piguerit laboris.

Iudicem, inquam ergo, ſum exhibiturus. Neque illum duntaxat Pedaneum, chartiſque ſolùm litigantium obuolutum, ſed & Poteſtate præditum, Magiſtratuiq; impoſitum. qualem leges noſtræ intelligunt, dum Iudicem nominant: & Iuſtinianus in Auth. de Iudicib. & Codicis lib. 1. *tit.* 29. *& ſeq. vſque ad* 56. *Dedi tamen aliquid vſui vocis hodierno, & adiunxi Magiſtratus nomina, & Senatoris. dum ſub illius ferè vocabulo politiam hodie videmus adminiſtrari, ad hunc de negociis autocratiæ, & arcanis Imperij deferri conſultationes. vt dum præſentibus etiam vtor verbis, eum in ipſo frontiſpicio Iudicem, quem intendo, deſignem.*

IN-

INDEX
CAPITVM.

LIBRI PRIMI.

CAp. I. Varij paſſim Iudices. fol. 1
Cap. II. Iudicum, Iudiciorumque maieſtas. fol. 2
Cap. III. Neceſſitas. fol. 4
Cap. IV. Qui Iudices eſſe prohibeantur. fol. 4
Cap. V. Qualis requiratur? fol. 5
Cap. VI. Fidei rectæ. fol. 10
Cap. VII. Timens Deum. fol. 11
Cap. VIII. Religioſus erga Eccleſiam. fol. 12.
Cap. IX. Iuſtus. fol. 14
Cap. X. Æquus. fol. 18
Cap. XI. Fortis. fol. 19
Cap. XII. Conſtans. fol. 21
Cap XIII. Patiens. fol. 25
Cap. XIV. Vacuus ab affectibus. 27
Cap. XV. Muneribus abſtinens. 29
Cap. XVI. Ab auaritia alienus. fol. 33
Cap. XVII. Non iracundus. fol. 36
Cap. XVIII. Prudens. fol. 38
Cap. XIX. Sobrius. fol. 42
Cap. XX. Clemens. fol. 43
Cap. XXI. Benignus, Seuerus. 46
Cap. XXII. Peritus. fol. 49
Cap. XXIII. Diligens. fol. 54
Cap. XXIV. Per gradus promotus. fol. 57
Cap. XXV. Secretus. fol. 58
Cap. XXVI. Cōcordiæ ſtudioſus. 60
Cap. XXVII. Facilis. fol. 65
Cap. XXVIII. Veritatis amans. 67
Cap. XXIX. Auerſus à detractoribus. fol. 69
Cap. XXX. Adulatoribus inimicus. fol. 71.
Cap. XXXI. Verax & Candidus. 72
Cap. XXXII. Nobilis. fol. 75
Cap. XXXIII. Diues. fol. 79
Cap. XXXIV. Pulcher. fol. 80
Cap. XXXV Legitimus. fol. 80
Cap. XXXVI. Ciuis an Exterus? 81
Cap. XXXVII. An Eccleſiaſticus? 83
Cap. XXXVIII. Senex. fol. 84
Cap. XXXIX. Sine ambitu promotus. fol. 87
Cap. XL. Non rixoſus. fol. 90
Cap. XLI. Veſtitu cōgruo vtens. 92
Cap. XLII. Ritè electus. fol. 94
Cap. XLIII. An perpetuus? fol. 96

LIBRI SECVNDI.

Cap. I. De Poteſtate Iudicis. fol. 97
Cap. II. De honore. fol. 103
Cap. III. De iure iurando per Iudicem præſtando. fol. 107
Cap. IV. De Iudicis reſidentia. 108
Cap. V. De Cauſis litium. fol. 110
Cap. VI. De Litium remediis. 117
Cap. VII. De breuitate & ordine Iudiciorum. fol. 131
Cap. VIII. De ſententia dicenda, & ordine votorum. fol. 144
Cap. IX. De appellatione, eiuſque inſtantia. fol. 147
Cap. X. De Executione rei iudicatæ. fol. 150
Cap. XI. Recidiua monita de ſeruando ordine iudiciario, præſertim in litibus criminalibus, & quæ ex officio Iudici incumbunt. fol. 151
Cap. XII. De Stipendiis. fol. 153
Cap. XIII. De animaduerſione in Iudices. fol. 154

LIBRI TERTII.

Cap. I. De Legiſlatiua. fol. 161
Cap. II. Dę variis hominum generibus. fol. 172
Cap. III. De Inſtitutione Iuuentutis. fol. 182
Cap. IV. De Caſtitate. fol. 186
Cap. V. De Reformatione. fol. 192
Cap. VI. De Quiete publica. fol. 206
Cap. VII. De Criminū vindicta. 210
Cap. VIII. De Oſtraciſmo. fol. 216
Cap. IX. De ſeditionibus. fol. 219
Cap. X. De Mendicantibus. fol. 238

Cap. XI.

Cap. XI. De Relationibus. fol. 240
Cap. XII. De Pœnis & Præmiis. fol. 242
Cap. XIII. De cogendis Nominatis. fol. 247
Cap. XIV. De dignitate non imminuenda. fol. 250
Cap. XV. De Miniſtris. fol. 252
Cap. XVI. De fide obſeruanda. f. 256
Cap. XVII. De Diſſimulatione. f. 257
Cap XVIII. De Legatis. fol. 261
Cap. XIX. De Curſu publico. f. 264
Cap. XX. De Potentia. fol. 265
Cap. XXI. De Annona. fol. 272
Cap. XXII. De Ædificiis. fol. 280
Cap. XXIII. Monita Miſcellanea. fol. 289

LIBRI QVARTI

Cap. 1. De Iure Maieſtatis.
§. I. De Principe legibus ſoluto. f. 308
§. II. De Legum vinculo. fol. 308
§. III. De Legum-latione. fol. 308
§. IV. De iure ſacrorum. fol. 309
§. V. De Magiſtratuum creatione. fol. 309
§. VI. De Extrema prouocatione. fol. 310
§. VII. De pacis ac belli arbitrio. f. 311
§. VIII. De Legatis. fol. 312
§. IX. De iure vitæ ac necis. fol. 313
§. X. De Pecunia imperanda. fol. 313
§. XI. De Moneta. fol. 313
§. XII. De reliquis iuribus Maieſtatis. fol. 314
Cap. II. Ratio dicendorum, atque in primis de ſupremarum Legum iure ac vinculo. fol. 323
Cap. III. De Legum-latione. fol. 329
Cap. IV. De Religione. fol. 331
Cap. V. De Magiſtratuum deſignatione. fol. 336
Cap. VI. De Supremo Iudicio ſeu vltimo Reſorto. fol. 339
Cap. VII. De bello, eiuſque cauſa iuſta. fol. 340
Cap. VIII. De bello iuſtè gerendo reſpectu Principis. fol. 340
Cap. IX. Miles vt iuſtè bellet. fol. 366
Cap. X. Vt reſpectu hoſtium iuſtè belletur. fol. 363.
Cap. XI. Vt reſpectu mediorum iuſtè belletur. fal. 365
Cap. XII. Dolum an belli iuſtitia permittat? fol. 368
Cap. XIII. An vt feſtis diebus pugnetur? fol. 369
Cap. XIV. An ſtratagemata? fol. 370
Cap. XV. An venenum? fol. 372
Cap. XVI. Iniuſtè bellatur reſpectu modi. fol. 372
Cap. XVII. Ininſtè bellatur ex nimia ſæuitia. fol. 373
Cap. XVIII. Ex verborum contumelia. fol. 373
Cap. XIX. Iniuſtè bellatur reſpectu finis. fol. 374
Cap. XX. De Fœderibus. fol. 381
Cap. XXI. De Iudiciis. fol. 388
Cap. XXII. De Lytro. fol. 392
Cap XXIII. De Commeatu. fol. 393
Cap. XXIV. De Neutralitate. f. 394
Cap. XXV. De Pace. fol. 395
Cap. XXVI. De Pacis violatoribus. fol. 398.
Cap. XXVII De Repræſaliis. f. 400
Cap. XXVIII. De Legatis. fol. 403
Cap. XXIX. De iure vitę ac necis. fol. 408.
Cap. XXX. De pecunia imperanda, tributis, Ærario. fol. 410
Cap. XXXI. De Moneta. fol. 417
Cap. XXXII. De ſtatu Reipublicæ. fol. 421
Cap. XXXIII. De ſtatu Monarchico aſſerendo. fol. 425
Cap. XXXIV. De ſtatu Optimatum aſſerendo. fol. 433
Cap. XXXV. De ſtatu Democratico aſſerendo. fol. 436
Cap. XXXVI. De mixto ſtatu aſſerendo. fol. 438
Cap. XXXVII. De Conſultatione. fol. 438
Cap. XXXVIII. Monita Miſcellanea. fol. 446
Cap. vltimum. Parenefis ad Iudicem, Magiſtratum, Senatorem. fol. 455

FINIS.

APPROBATIO.

TRactatus hic de Iudicibus, doctiſſimè eorum qualitates, actiones; nec non Reipub. adminiſtrationem per Reges & Principes exprimens, operâ Eruditiſſimi Viri ac Reuerendi admodum Domini Franciſci Zypæi I.C. Protonotarij, Canonici, Officialis & Archidiaconi Antuerpienſis conſcriptus, ſacræ paginæ ſatis conformis, meritò typis euulgari poterit. Datum Antuerpiæ 25. Nouembris 1632.

ZEGERVS VAN HONTSVM
Canonicus & Pœnitentiarius
Antuerp. Librorum Cenſor.

Summa Priuilegij Philippi IV. Regis.

PHilippus Dei gratiâ, Hiſpaniarum, &c. Rex Catholicus, Belgarum Princeps, diplomate ſuo ſanxit, nequis citra Hieronymi Verduſſij Typographi Antuerpienſis voluntatem librum, cui titulus: *Iudex, Magiſtratus, Senator, Auctore Franciſco Zypæo I.C. Protonot. Apoſt. Canonico, Officiali, & Archidiacono Antuerpienſi.* intra ſexennium in Belgio imprimat, aut alibi terrarum ac locorum impreſſum, in Belgium inferat, venalemuè exponat; qui ſecus faxit confiſcatione librorum, & aliâ graui pœnâ multabitur, vti latiùs patet in literis datis Bruxellæ 4. Iunij 1633.

Signat

Loyens.

IVDEX MAGISTRATVS SENATOR

LIBRIS IV. EXHIBITVS.

I. VIRTVTES. II. IVRIS-DICTIONEM. III. POLITIAM. IV. AVTOCRATIAM SPECTAT.

LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

Varij paſsim Iudices.

IVDICES varij apud omnes gentes, pro more earum, & pro temporum ratione fuerunt. Apud populum à Deo electum à Moyſi tempore, vſque ad Saulem ſummâ auctoritate & moderatione. Apud Romanos, pro tempeſtatum occaſione, quàm diuerſiſſimi, præſertim in Vrbe ipſa. nam in Prouinciis Proconſul, Prætor, Præſes, & quocumque nomine Rector omnium Romæ Magiſtratuum vice, & officio fungebatur. omnium partes, qui Romæ vel quaſi Magiſtratus, vel extra ordinem ius dicebant, ad eum pertinebant. Vnaquæque gens, & Prouincia, in ſuo ſenſu abundat, ſed in aliis Imperiis, & regnis, pleraque pro libitu Regum. Nihil alibi tam anguſtum quàm dignitas & diuerſitas Romanorũ Magiſtratuum. Teſtis. *Notitia Imperij.* vt neq; vllæ gentes ad æquitatem & Maieſtatem legum Romanarum acceſſerunt. Sed & hodie nationes omnes in nomine, & auctoritate Iudicum quàm maximè ſunt diſcrepantes. quod nihil attinet pluribus exequi. Id generatim conſiderare lubuit, qui qualéſve Iudices eſſe, quídve facere debeant; quæ vniuſcuiuſq; functiones eis conuenĩant, deceant, dedeceant; quibus virtutibus, naturæ & induſtriæ dotibus clareſcere eos oporteat. 1.

2. *Partitio operis.* Qualibus in hoc ſtadium vacandis inſumetur primus hic liber. reliqui ad actionem Iudicis pertinebunt; ſecundus quidem ad Iudicia: tertius ad regimen, adminiſtrationemque Reip. quartus ad ea quæ ſpectant ſupremæ poteſtatis negotia.

CAPVT II.

Iudicum, Iudiciorumque Maieſtas.

Dignitatem Iudicum, judiciorumque Maieſtatem commonſtrat ipſe Deus; qui primus ea exercuit, & exercebit vltimus. nam quod attinet Reip. gubernationem & bellorum adminiſtrationem, nihil opus hic dicere, ea ſponte in omnium oculos incurrit. Deus ergo tranſgreſſum iuſſa ſua Adamum vocauit, audiuit; damnauit. denique omnes à mundi origine nati homines & vſque ad eius interitum orituri expectamus terribilium illorum præconum tubas, & vltimum diuini Numinis iudicium. *Reges*, inquit Cic. *l.* 1. *de Off. iuſtitiæ reddendæ cauſa primùm conſtituit.* Adeoque apud omnes orbe diuinitus creato gentes tyranni, Reges, Imperatores, iudicia exercuerunt, per ſeſe, & in vicem ſuam ſubſtitutos. Vnde Populus Iſraël ad Samuelem *lib.* 1. *Reg. c.* 8. *Conſtitue nobis regem, qui iudicet nos, ſicut & vniuerſæ habent nationes.* & *lib.* 2. *Reg. c.* 15. Abſolon regnum paternum affectans, *Quis me*, inquit, *conſtituat Iudicem ſuper terram, vt ad me veniant omnes qui habent negotium, & iuſtè iudicem?* ſed & Regem inſimulans malè adminiſtrati regni, *omni viro qui habebat negotium vt veniret ad Regis iudicium*, dicebat; *Videntur mihi ſermones tui boni & iuſti; ſed non eſt qui te audiat conſtitutus à Rege.*

Apud Ægyptios quidem eidem erant Sacerdotes, & Iudices; neque apud Gallos procul ab his aberant Druides. & Auguſtus ſtatuit vt in loco Senatus thure, & mero ſacrificaretur. Athenienſes res graues apud Aras præſtito iuramento iudicabant. & in Iure noſtro ſacræ leges, *l.* 1 *D. de leg. l. leges Sacratiſſimæ. C. eod.* & Iudices Sacerdotes. *l.* 1. *de iuſt. & iur.* & Antiſtites *l.* 1. *C. de decret. curial. l.* 11. dicuntur. Iuſtitia ſi quidem ſancta, & iura in quibus elucet ſancta, & Iudices igitur, qui eam colunt, & ius dicunt, ſancti. qui enim ſancti non ſunt, ſancta tractare non poſſunt. *c. Maximinian. d.* 81. & rectè Virg.

Iura Magiſtratumque legunt, ſanctumque Senatum.

Quin & in populo Dei nondum admiſſis regibus, apud quos

rei

rei ſumma erat, Iudices dicebantur. Iudicia teſtimonio Ioſaphat, 2. *Paral.* 19. Dei ſunt: qui igitur ea exercent Iudices, Dei miniſtri. *Rom.* 13. 4. & Valent. *l.* 1. *de offic. vic. Iudicationis noſtræ ſolet repræſentare reuerentiam.* & Caſſiod. *in form. Rect. prouinc. A Principe*, inquit, *frater vocaris*, vt magnificè Dauid Pſal. 81. *ego dixi, Dij eſtis, & filij Excelſi omnes.* Filij ergo cùm ſint Dei, habere ita ſe debent, vt ne perſonam, nec actionem, quam repræſentant, ignominiâ ſuâ dehoneſtent. *Neque famoſis*, igitur, *& notatis, & quos ſcelus aut turpitudo vitæ inquinat, & quos infamia ab honeſtorum cœtu ſegregat, dignitatis portæ patebunt. l.* 2. *C. de dignit.* vt nec criminis quidem poſtulatos tantùm, donec ſe purgauerint, honores appetere permittit Alex. Imp. *l. reos C. de reis poſt. l.* 10. *Turpi autem iudicio damnatus*, inquit Cicero pro Cluentio, *in perpetuum omni honore & dignitate priuatur.* Sed quid ergo ſibi vult Epiſtola D. Pauli 1. *ad Corinthios* 6. *Secularia iudicia ſi habueritis, contemptibiles qui ſunt in Eccleſia, illos conſtituite ad iudicandum?* Non agit ibi D. Paulus, aut diſſerit, quis eſſe, vel qualis Iudex debeat; ſed ne fideles in ius vocent fideles coràm Iudice infideli. *non eſt*, inquit, *inter vos ſapiens quiſquam, qui poſſit iudicare inter fratrem ſuum? ſed frater cum fratre, iudicio contendit: & hoc apud infideles? Ad verecundiam veſtram dico. ſic non eſt inter vos ſapiens quiſquam?* Vult ergo vt potiùs, quàm id permittatur, contemptiſſimus quilibet, modò fidelis, iudicet, quàm infidelis adeatur. (ad quam rationem & Concil. Carthag. 4. *c.* 87. eum excommunicat, qui ad alterius fidei Iudicem prouocat.) neque enim D. Paulus judicia à maioribus & dignioribus reiicit. *An neſcitis*, inquit, *quoniam ſancti de hoc mundo iudicabunt? neſcitis quoniam Angelos iudicabimus, quanto magis ſecularia?* Ita D. Chryſoſt. & Auguſt. *ad Procul. ep.* 47. imò D. Auguſtinus *in l. de opere monachorum*, ait, ſeſe ex hoc loco Pauli cogi ad ſuſcipienda iudicia cauſarum, cùm eſſet Epiſcopus. & continuus Eccleſiæ Chriſtianæ vſus habuit, vt Epiſcopi, Metropolitæ, Papæ, Imperatores, Reges, Principes, & Præſides ſub variis nominibus, Iudices Chriſtiani, & è populo ſelectiores, iudicia tractarent.

CAPVT III.

Neceſsitas.

POrrò Iudiciorum neceſſitatem attulit ſocietas humana, rerum negotiorumq́ue communio, diſcordiarum ſeminarium. Ideo *Magiſtratus*, inquit Quintil. *declam.* 15. *legeſque à maioribus accepimus, ne ſui quiſque doloris vindex ſit.* & Honorius & Theodoſius *in l.* 14. *C. de Iudæis*, *Iudiciorum*, inquiunt, *vigor, iuriſque publici tutela in medio eſt conſtituta, vt nemo ſibi ipſi valeat permittere vltionem: nec quis id quod deberi ſibi putat, aliter quàm per Iudicem repoſcat. l.* 13. *D. quod metu. l.* 17. *C. vnde vi. Iudicia quaſi vectes vrbium, Prou.* 18. iis concluditur ſecuritas humanæ ſocietatis. Enimuerò leges quidem vrbis animam à Cicerone, anchoram à Solone dictam ſcimus: tamen *parum eſt*, inquit Pomp. *in l.* 2. *§. poſt originẽ D. de orig. iur. ius in ciuitate eſſe, niſi ſint qui iura reddere poſſunt; per eos enim, qui iuridicundo præſunt, effectus rei accipitur.* vt verè Ariſt, *l.* 6. *Polit. c.* 8. & Cicero *l.* 3. aſſeruerit *opus eſſe Magiſtratibus, quòd ſine illis ciuitas rectè conſtitui nō poſſit.* Iuſtitia quippe ſine perſona ſubminiſtra non agit. & ideo ſine Magiſtratu Iuſtitia ſepulta eſſe appoſitè dicitur à Bald. *conſ.* 118. *col.* 2. *in fine l.* 3. & pulchrè ille: *Fortis eſt lex ſi Principem habet.* vbi enim Iuſtitia, eaq; ritè exercita non eſt, ſocietas humana conſiſtere nequit. Vt rectè diſputat apud Ciceronem Scipio. *Quocirca*, inquit, *vbi non eſt vera Iuſtitia, juris conſenſu ſocietas hominum cœtus eſſe non poteſt, & ideo nec populus, nec res populi, ſed qualiſcumque multitudinis, quæ populi nomine digna non eſt.*

Non defenduntur muris, nec mœnibus vrbes,
Si leges tollas mœnia cuncta ruunt.

Regna ſine Iuſtitia magna latrocinia. Ideoquè laus Pop. Rom.
Iuſtitiaq; dedit gentes frænare ſuperbas.

CAPVT IV.

Qui iudices eſſe prohibeantur?

OMnes igitur
Procul profani ſint, procul improbi.
Sanctitas Iuſtitiæ, ſanctitas myſterij eos reſpuit, ſingulatimq́ue aliquibus regno ſuo Aſtræa interdixit. Si quidem Iudices dari poſſunt qui lege, naturâ, aut moribus non prohibentur. Naturâ, vt ſurdus, mutus, & perpetuò furioſus, & impubes; quia iudicio carent. Lege impeditur,

tur, qui ſenatu motus eſt: moribus, fœminæ, & ſerui: non quia non habent judicium, ſed quia receptum eſt, vt ciuilibus officiis non fungantur. *l. cùm propter. D. de Iud. l. fœminæ D. de reg. Iur.* Niſi fœmina meritis excellat. *Iudic. c.*4. vt Delbora. *c. Menam. 2.q.5. c. cùm deuotiſſi.* 12.*q.*2.*c. ſi quos* 23.*q.*4. aut moribus contrariis, & conſuetudine obtentũ ſit: *c. dilect. de Arbitr.* Lege etiam prohibetur Hæreticus 1.*Cor.c.*6 Imò *in Conc. Lat. c.*3. excommunicatus *c. decernimus de excommunicat. in* 6. illiteratus *c. ex litter. de conſang.* laicus reſpectu clerici. 11.*q.*1.*per tot.* Dominus aduerſarij. *c. cauſam: de off. deleg.* conſanguineus, vel affinis *c. accedens. el.* 2. *vt lite non conteſt.* quacumque iuſta de cauſa ſuſpectus. *c. quod ſuſpecti* 2.*q.*5. infames *c. Infam.* 3.*q.*8. adeóq; deportati, relegati, damnati ex publico delicto, ipſo facto, ipſo jure, vel ex genere pœnæ infames. Quod infamiæ impedimentũ obtinendi, vel retinendi Magiſtratus præ cæteris exactè diſcutit Loiſeau *des off. l.* 1.*c.*13. Magiſtratũ gerere honoris eſt, nõ muneris. *l. Imperat. D. ad municipal. Proœm. Inſt. in verb. dignitat. honor.* Infamibus autem dignitatum, & honorũ portæ non patent. *l. vnica. C. de Infam. l. neque famoſis. C. de dignit. l* 12. Damnati etiam criminaliter, aut banniti per contumaciam etiam à dignitatibus obtinendis arcentur. cùm vel ſolùm delatus, vel inquiſitus reus, donec ſe purgauerit, repellatur. *l. vn. C. de reis poſtulat. l.* 10. Iure Canonico Iudices à Sede Apoſtolica vel illius Nuntiis delegari non poſſunt, qui non ſunt in dignitate, *c. ſtatut. de reſcrip. in* 6. & Iure Concil. Trid. *ſeſſ.* 25.*c.* 10. præter Epiſcopos, eorumúe vicarios, ſeu Officiales requiritur, vt deſignati ſint in Synodo, pro vnaquaque dioceſi. & niſi Iuris periti fuerint, requiſiti tenentur aſſeſſorem aſſumere, & iuxta illius ſententiam iudicare. Leo X. *in conſt. incip. Regimini.* Plura ſunt apud Alciat. *in prax. tit. de recuſat. Iud.*

CAPVT V.

Qualis requiratur?

ENimuerò vt hęc quæ diximus proximè quem vetant Magiſtratum adipiſci, honore atque dignitate fungi; ita neque ſuffecerit aliquo eiuſmodi nodo deuinctum non eſſe, ſi non inſuper, naturæ, induſtriæ, virtutum, aliiſque dotibus claruerit.

Itaque Iudicem, qui in Aſtrææ arcana ingreſſurus, eique ritè litaturus ſit, iis præditum eſſe qualitatibus conuenit, quas & Diuæ ſanctitas, & actionis religio depoſcit. Atque in primis virum bonum eſſe neceſſe eſt adeo, quàm conuenit medicum non eſſe latronẽ. Ne ſcientia, & auctoritas vergat in publicam perniciem, vti ne ille venenum pro medicina porrigat. Quare optimè Ariſt. *l. 5. Ethi. c.* 1. docet Iuſtitiam legalem non eſſe partem virtutis, id eſt, ſpeciem aliquam, ſed vniuerſam virtutem: *Sicut Iniuſtitia*, inquit, *legalis non eſt ſpecies malitiæ: ſed vniuerſa malitia.* Ideo Iure-conſultus, Iudex, & Magiſtratus, quorum eſt profiteri, explicare, atque exequi iuſtitiam, boni eſſe & iuſti debent, id eſt, vniuerſim virtute prædití.

Vir bonus vniuerſim virtute præditus.

Eo modo Iethro *Exod. c.* 8 *Viros virtutis* requirit. Apud Ciceronem *l.* 3. *de leg.* Ordo ſenatorius omni vitio carere iubetur. Lex XII. Tab. *Is Ordo*, inquit, *vitio vacato, cæteris ſpecimen eſto.* Nã *integritas præſidentium ſalus eſt ſubditorum. c. miramur. d.* 61. quomodo ſacræ litteræ Oniam deſcribunt, *Machab. l.* 2. *c.* 15. *Virum bonum, & benignum, verecundum viſu, modeſtum moribus, & eloquio decorum, & à puero in virtutibus exercitatum.* Quod Imp. Iulianus magiſtros ſtudiorum ait, *in l.* 7. *C. de profeſſor.* oportet excellere moribus, multo iuſtiùs in Magiſtratibus, & Iudicibus requires. Illorum enim eſt, rectè dicere, & docere: his capita ciuium, & fortunæ committuntur, & vrbium gubernacula, atque prouinciarum. Si orator eſt vir bonus, dicendi peritus, vt Cicero *in Rhetor.* definit; & perfectus orator eſſe non poſſit, niſi vir bonus, vt aſſerit Quintil. *in Proœm. orat. Inſt.* quanto magis Iudex is eſſe debet? Leges ideò Iudicem per antonomaſiam atque excellentiam virum bonum appellant. ita Venuleus *in l. continuus. §. cum ita D. verb. obl. l. vir bonus. D. Iud. ſol.* Ea enim phraſis in iure noſtro emphaſim habet; nam is bonus vir dicitur, qui nullius fraudis conſcius, verum honeſtatis Iudicium, in qualibet re ſequitur. Vnde Iudex breuiùs definiri non poteſt, quàm vt bonum virum eſſe dicas; vt Celſus definit ius, eſſe artem boni, & æqui. cuius, inquit, ex Vlpia. Iuſtinianus meritò eos ſacerdotes appellat, *Iuſtitiam namque colimus, & boni & æqui notitiam profitemur, æquum ab iniquo ſeparantes, licitum ab illicito diſcernentes, bonos non ſolum metu pœnarum, verùm etiam præmiorum quoque exhortatione efficere cupientes. Veram (niſi fallor) Philoſophiam, non ſimulatam affectantes, l.* 1. *D. de Iuſt. & Iur.*

Igitur Aſtrææ myſtam eâ deſideramus inſtructum Philoſophia, eâ Iuſtitiâ decoratum

Quæ ſola in ſeſe virtutes continet omnes.

Quæ deinde in eas partes ſe diuidat, quibus *prudenter* ſapiat, *fortiter* dolores animi cohibeat, *temperanter* voluptates refrænet, *iuſtè* rés externas moderetur: arithmeticè in commerciis, geometricè in pœnis & honoribus. Chorumque omnium virtutum ducendo ſingulas colat; ſanctitatem erga Deum, pietatem erga parentes, gratitudinem erga bene merentes, liberalitatem erga egenos, obedientiam erga maiores, comitatem erga minores, amicitiam erga æquales, humilitatem erga omnes, veritatem in dictis, conſtantiam in factis, fidem in vtriſque. Excludat à conſortio iuſtitiæ vindictam, & crudelitatem, pariter ac negligentiam: à Societate veritatis, mendaciũ, ſimulationem, hypocriſim: ab amicitiæ contubernio adulationem, detractionem, os bilingue; à liberalitatis vexillo prodigalitatem atque auaritiam: à fortitudinis ſignis timorem, audaciam, temeritatem: à magnanimitatis militia præſumptionem, & puſillanimitatem, mollitiem & pertinaciam: à patientiæ foribus inconſtantiam & iracundiam, iram, odium, inuidiam, ferocitatem, crudelitatem; à prudentiæ adytis præcipitationem, aſtutiam, dolum, fraudem: à choro temperantiæ crapulam, ac ebrietatem, luxum atque libidinem: à modeſtiæ neceſſitudine ſuperbiam, bomolchiam, ruſticitatem, leuitatem, ſingularitatem, arrogantiam. Colat inquam virtutes ſingulas aduerſariis ſuppreſſis, non timore tantùm pœnæ, ſed ipſarũ virtutũ amore, deſiderio ipſius veri & recti, dilectione iuſti, amore pulchri, eudociâ boni. Qui his greſſibus ad Sacra Iuſtitiæ contendunt, næ illi veram Philoſophiam affectant. De his certè Vates *Pſal.* 121. *Sacerdotes tui induantur iuſtitiam.* & Leuit. 19. *Sancti eritis, quoniam ego Sanctus ſum.* & Vlp. in *l.* 17. *D. de adult.* Iudicem Religioſum vocat. Religionem Iudicantis Papin. *in l. quæſitum de teſt.* ita *in l.* 3. *C. vbi ſenatores.* ſacer cognitor. *l.* 5. *C. quorum appellat. non recip.* Sacrum auditorium, Iudex ſacrarum cognitionum, & ſacrarum conſtitutionum legitur. Sacra ſunt non aræ tantùm, & templa; ſed religio in primis, & iuſtitia, & per eam leges, vnde & ſacerdotes iuris, quòd ſanctiſſima res ſit ea ſapientia. *Initium*, inquit Sapiens, *Prouerb.* 16. *bonæ vitæ facere iuſtitiam.* Optimè Budæus *in l. Iuſtitia D. de Iuſtitia & Iure.* *Iuſtitiæ Antiſtitem*, inquit, *oportet eſſe grauem, ſanctum, ſeuerum, incorruptum, inadulabilem, contráque improbos, nocenteſque immiſericordem, atque inexorabilem, erectumque & arduum, & potentem vi & Maieſtate æquitatis, veritatiſque terrificum.* Quare perbellè

 Chryſip.

Chryſip. apud A. Gellium *l.* 14. *c.* 4. mores Iudicis à iuſtitia inſtruens inquit, *formá virginali, aſpectu vehementi, & formidabili, luminibus oculorum acribus, neque humilis neque atrocis: ſed reuerendæ cuiuſdam iuſtitiæ dignitate.* Huic ſe aſymbolum Iudex formet, non precibus, pretioue corrumpatur; non minis, metu aut importunitate expugnetur; malorum infringat audaciam, fiduciam bonis inſpiret, lumina acriter intendat in examen veri, atque æqui. Virgo etiam ſit ipſe, intactus ſcilicet à vitiis, & priuatim etiam bonus, non in publica tantùm officij executione. *Iudicet*, inquit Ambroſ. *c. Iudicet.* 3. *q.* 7. *ille qui non agit eadem, quæ in alio putauerit eſſe punienda. ne, cùm de alio iudicat, in ſe ferat ipſe ſententiam.* quando *inexcuſabilis eſt omnis, qui iudicat; in quo enim iudicat alterum, ſe ipſum condemnat. Rom.* 2. Qui de colore iudicat, ab omni alienus debet eſſe colore. *Ariſtot. l.* 2. *de anima*; qui de peccato, ab eo immunis. Non permiſit Chriſtus in adulterio deprehenſam iudicari, niſi ab eo, qui ſine peccato eſſet. *Ioan. c.* 8. *& Matth.* 7. volens feſtucam ex oculo fratris eiicere, priùs iubetur trabem ex ſuo tollere. & *Ier, c.* 2. *Iudicate*, inquit, *manè iudicium*, id eſt, ſobrij à vino, & vitiis, & ita Dauid *Pſalm.* 110. *in matutino interficiebat peccatores.* Optimè Ambroſ. *Off. l.* 3. *c.* 5. *neque quicquam*, inquit, *facit in quo ſe crimine quoquam obliget, etiamſi latere poſſit. ſibi enim eſt reus prius quàm cæteris, nec tam pudenda apud eum publicatio flagitij, quàm conſcientia eſt. non enim latebræ ſapienti ſpes impunitatis eſt, ſed innocentia.*

Porrò palam etiam peccare Iudicem, ſummæ nequitiæ eſt, cùm ſibi non tantùm peccet, ſed & populo, qui re nullâ magis quàm Regum, Magiſtratuumque exemplis in virtutes trahitur, aut vitia. *Tot mortibus digni ſunt*, inquit Nicol. Pap. ad Lothar. Reg. *quot ad ſubditos ſuos perditionis exempla tranſmittunt. c. præcipuè* 11. *q.* 3. Piè admodum in vitis Patrum *l.* 3. *c.* 52. Abbas Moyſes coactus ad iudicandum fratrem accedere, ſportam arenâ plenam ſuſtulit, quam ſua peccata eſſe dicebat; quæ cùm non noſceret ipſe, iret ad iudicandum alium. quâ ratione iudicium ſoluit, omnibus compunctis, & à iudicando auerſis. Timenda enim comminatio patrisfamiliàs apud Lucam *c.* 19. *Ex tuo ore te iudico, ſerue nequam. In iudicio ſedens*, inquit Chryſoſt. *c. multi diſtinct.* 40. *ſi quidem benè vixeris, & benè docueris, omnium Iudex es; ſi autem benè docueris & malè vixeris, tui ſolius condemnator eris.* Senec. *l.* 2. *de iræ.* 7. inter cætera litium mala *Iudex* inquit *damnaturus, quæ fecit, eligitur.* &

Epiſt.

Epiſt.97. de iudicio Clodiano, *Minùs*, inquit, *crimine, quàm abſolutione, peccatum eſt. nec antè fuit de ſalute ſecurus, quàm ſimiles ſui iudices ſuos reddidit.* quod Tacit. *l.12. Annal.* ſcribit de Nerone *ſceleris ſibi conſcio, & veniam ſperante, ſi largitionibus validiſſimum quemque obſtrinxiſſet.* vix enim fieri poteſt, vt ea damnent, quæ faciant; nõ enim in alio poſſunt odiſſe quæ in ſe amant. *Cùm ergo,* ſcribente Fabio, *fauere, & miſereri cœperint, agi iam rem ſuam exiſtimabunt, & ſicut amantes de forma iudicare non poſſunt, quia ſenſum oculorum premit amor; ita omnem inquirendæ veritatis rationem iudex amittit occupatus affectibus, æſtu fertur, & veluti rapido flumini obſequitur. Neceſſarium eſt,* inquit Caſſid. *Reipub. vt cui Iuſtitia committitur, malis moribus non grauetur; alioquin inefficax eſt ab homine exigere, quod agnoſcitur non habere. è contrà verò confidenter queritur quod ineſſe ſentitur.*

Volo ergo virum bonum cui re ipſâ virtus inſit, non imago tantùm, & paries dealbatus. *vt qui conducti plorant in funere.* nam *malus vbi ſe bonum ſimulat, tunc eſt peſſimus. & bonitatis verba imitari, maior malitia eſt.*

Virtutum ſanè magna eſt coniunctio. quam Senec. *ep.67.* vocat indiuiduum comitatum virtutum. vt Stoici exiſtimarint virum non eſſe perfectum, qui non omnes virtutes haberet: nec actionem perfectam, quæ non fieret ſecundùm omnes virtutes.

Sed *vitiis nemo ſine naſcitur: optimus ille, qui minimis vrgetur.* & proprium cuiuſque virtutis munus eſt, vt quamuis in cæteris virtutibus nimium quis non excellat, modò nec vitiis notetur, & à recto iuris iuſtitiæque tramite non diſcedat; bonus vir hic & bonus iudex erit. vt hæc non amarè, ſed cum quodam temperamento accipiantur. vt à Caio *in l. ſi quid venditor. 18. §. fur. D. de edil. edict.* quemadmodum *ſi fortè venditor conſtantem ſeruum affirmauerit, non exacta,* ait, *grauitas & conſtantia quaſi à Philoſopho deſideratur: ſed qui optimum coquum eſſe dixerit, optimum in eo artificium præſtare debet: idem & in cæteris generibus artificiorum.* *Non tamen in ſummo rigore.*

Itaque virtutes in Iudice deſideramus non vt in aliquo ſummi rigoris religioſo, ſed mediocriter, vt in ſeruo Caius modicè. quemadmodum Greg. IX. probari non potuit ſtatutum, ſeu conſuetudo Eccleſiæ Argentinenſis, ne ad illius præbendas alij, quàm nobiles, & eminentis doctrinæ viri admitti poſſent. *c. pen. x. de præb.* ſic & Auguſt. *in c. 1. d. 81.* in ordinato præſule, D. Paulum interpretans, ait non requiri, vt

omnino

omnino ſine peccato ſit ſic enim omnis homo reprobaretur: ſed ſine crimine, id eſt, graui peccato, accuſatione, & damnatione digniſſimo; præſertim in defectu noſtrorum temporum, quibus non ſolùm merita, ſed corpora ipſa hominum defecerunt. quibus nos oportet condeſcendere, vt docet Pelag. Papa *c. 7. d. 34.* in qua re Galbam peccaſſe notat Tacit. *l. 17.* *Conſtat*, inquit, *potuiſſe conciliari animos quantulacumque parci ſenis liberalitate: nocuit antiquus rigor, & nimia ſeueritas, cui iam pares non ſumus.*

3. *Niſi quoad Iuſtitiam.* Iuſtitiam tamen rectitudinemque ſemper ſummam requirimus in Iudice, vt in coco optimam coquendi artem Caius: *ſemper enim boni & innocentis viri officio fungi eum oportet.* Vlp. *in l. 4. D. famil. erciſ.* inde & Iudices κρατίστους. id eſt, optimos, & præſtantiſſimos appellabant. Ita apud Acta Apoſt. *c. 24.* Claudius Lyſias Felicem, & D. Paulus Feſtum vocant *c. 28.* & Cato deſcribit;

Iuſtitiæ cultor, rigidi ſeruator honeſti,
In commune bonus.

4. *Niſi & certa ſpes melioris frugis ſuadeat.* Sed tamen fieri aliquando poteſt, vt eluceat tanta in aliquo ſpes, vt quamuis vitioſam priuatus vitam egerit, alium Magiſtratus oſtenſurus ſit virum, & aduerſus communes regulas ſit promouendus. Veſpaſianus in melius mutatus eſt. Nicolaus Rentius Romæ priuatus, demens, & nugator putabatur; Vrbis tribunus cuncta ad ſe traxit, ſummâ apud omnes reuerentiâ. Pius IV. omnium expectationem ſuperauit. Sunt alij innumeri, vnde cùm in Senatu actum eſſet, nequis poſthac vitâ probroſus, & opertus infamiâ prouinciam ſortiretur, idque Princeps dijudicaret, nō à legibus delicta puniri, quanto fore mitius in ipſos, melius in ſocios prouideri ne peccaretur? Aduerſus ea diſſeruit Tiberius *non ex rumore ſtatuendum, multos in prouinciis contra quam ſpes & metus fuerit egiſſe: excitari quoſdam ad meliora magnitudine rerum, hebeſcere alios.*

CAPVT VI.

Fidei rectæ.

PRima ſanè bonitatis in Iudice ſpecies eſt rectè de Deo ſentire, piè credere, ritè venerari. *Conſtare debet inter omnes veraciter pios, neminem ſine vera pietate, id eſt, veri Dei vero cultu, veram poſſe habere virtutem.* Auguſtin. A Deo Iudex, à ſincera fide, à proba religione ſi diſſenſerit; non aliter munus ad-

adminiſtrabit, quàm prouinciam Præſes, qui ab Imperatore ſeceſſit. nam ita Chriſtus, *Luc.* 11. *Qui non colligit mecum, diſpergit.* Seminauit Chriſtus probum ſemen: inſperget Iudex zizania: quomodo hic agricola & dominus conuenient, in ſeruandis, colendis, purgandis fructibus? Quare rectè Imperatores orthodoxam fidem colendam, hæreſes, hæreticoſque comprimendos, dignitatibus arcendos, Iudæos, paganos, compeſcendos, templa horum claudenda, ſuperſtitionem tollendam decreuerunt. *tot. tit. C. de Sum. Trinit. & de hæret.* Summa felicitas Rerump. ſi boni reges, boni Magiſtratus, probæ fidei, & Religionis fuerint. *Illi* (inquit Auguſt. *lib. 5. ciuit. c.* 19.) *qui verâ pietate præditi bene viuunt, ſi hanc ſcientiam regendi populos conſectati ſunt, nihil eſt felicius rebus humanis, quàm ſi Deo miſerante habeant poteſtatem.*

Sed audiamus Diuina ipſa Oracula *Deut.* 17. *Poſtquam ſederit in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium legis huius in volumine, excipiens exemplar à ſacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit ſecum, legetque illud omnibus diebus vitæ ſuæ, vt diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba & ceremonias eius, quæ in lege præcepta ſunt: Nec eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos, neque declinet in partem dexteram vel ſiniſtram.* & ipſa Sapientia *c.* 6. *Audite ergo Reges, & intelligite, diſcite Iudices finium terræ. Præbete aures vos qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum: quoniam data eſt à Domino poteſtas vobis, & virtus ab Altiſſimo, qui interrogabit opera veſtra, & cogitationes ſcrutabitur: quoniam cùm eſſetis miniſtri regni illius, non rectè iudicaſtis, nec cuſtodiſtis legem iuſtitiæ, neque ſecundum voluntatem Dei ambulaſtis. Horrendè & citò apparebit vobis, quoniam iudicium duriſſimum his qui præſunt, fiet. Exiguo enim conceditur miſericordia: potentes autem potenter tormenta patientur.*

CAPVT VII.

Timens Deum.

IEthro conſilium exigit Iudices timentes Deum. *Initium quippe, ſapientiæ timor Domini, Pſ.* 110. 10. Non ab alio fonte fluit, non aliâ viâ graditur, quam timor ſepſerit. *In maleuolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis, Sapien. c.* 1. Radix ſanè & cuſtos virtutum eſt timor Domini: ab eo procedunt, ſine illius ſatellitio non ſunt ſecuræ. *Anchora cordis,* inquit Greg. *lib.* 6. *c.* 23. *eſt pondus timoris.* ab eo

naues

naues noſtræ, ne inſanis mundi tempeſtatibus diſiiciantur, immerganturque, retinentur, ac ſuſtentantur. *Timor Domini odit malum. Prou. c.* 8. vbi ille hoſpes eſt, non admittit vitia, nec cedit malis, quæcumque demum immineant; progenerat fortitudinem, Iudicis iuſti ſcutum inexpugnabile. *In timore Domini fiducia fortitudinis eſt. Prouerb.* 14. *Super aſpidem & baſiliſcum ambulabit, & conculcabit leonem & draconem. Pſal.* 90. *Si conſiſtant aduerſus eum caſtra, non timebit cor eius. Pſal.* 26. *Aſſumet pennas, & ſicut aquilæ volabit, & non deficiet. Iſaiæ* 40. Rectiſſimè Lactantius 3. *epiſt.* primum juſtitiæ eſſe officium ſcribit, Deum cognoſcere vt parentem; metuere vt dominum; diligere vt patrem. non ille eſt ſeruilis, is enim *degeneres animos timor arguit.* Filiorum ille eſt, qui metum ſimul & amorem vno nodo connectit, vno halitu ſpirat. Is ille eſt, qui, quem poſſidet, beatum facit. *Beatus vir qui timet Dominũ. Pſal.* 111. *Beatus homo, qui ſemper eſt pauidus. Prou.* 28. quare? *in mandatis eius cupit nimis.* ea illi regula volũtatis, vitæ, actionum. *Qui timet Deum, faciet bona. Eccl.* 15. & quod inde profluit, *qui continens eſt iuſtitiæ, apprehendet eam*, & ſtrictè cõplectetur: nõ tepidè, non flaccidè, non in duas partes claudicando, ſed feruenti zelo, incenſo, intenſoq; amore totam amplexabitur. nec ita eo merẽte Iuſtitia ſuas partes deſeret, ſed *obuiabit illi quaſi mater honorificata*, ſpontè ſe ei offeret, ſi eam ſolã totâ animi intentione, nullo affectu alio admiſſo teneat, *ipſa diriget conſilia eius, vias ſuas demonſtrabit illi*: liberabit eum, proteget, eripiet, & glorificabit eum, *& oſtendet illi ſalutare ſuum. Pſal.* 90. præibit illa, æquum, iuſtumque præcinet, audire tantùm, & ſuccinere Iudicem oportet. *Qui timent Dominum, inuenient iudicium iuſtum, & iuſtitias quaſi lumen accendent. Prou.* 36. præferet illa facem, quæ tenebras diſpellet, quas offundere poſſunt affectus, metus, amor, dona, & quæcumque alia humana: & cum his pugnantem atque ſub illius ancilis mox vincentem ſolabitur: *Dicite iuſto, quoniam bene, quoniam fructum adinuentionum ſuarum comedet. Iſaiæ.* 3.

CAPVT VIII.

Religioſus erga Eccleſiam.

Pietas in Deum aſſeclam habet Religionis obſeruantiam, & Eccleſiæ venerationem. *Valer. Max. Rubrica.* 1. *Omnia poſt religionẽ ponenda, & ſemper noſtra ciuitas hoc duxit, etiam in quibus ſummæ Maieſtatis conſpici decus voluit.* Quapropter non

non dubitauerunt ſacris imperia ſeruire. Varro; *Priùs de diuinis quàm humanis rebus ad ſenatum referendum eſt.* & Liu. *l, 6. Conſules nulla de re prius quam de religionibus ſenatum cònſuluere.* quin & Niceph. *l.* 10. *c.* 22. ait Iulianum apoſtatam prohibuiſſe, ne apparitores præſides antecederent, quando delubrum intergrederentur. Boni Principis eſt, ac religioſi, Dei ſacerdotes honorare atque tueri. *c. boni. d.* 96. *Non licet*, inquit Simmachus, *Imperatori, vel cuiquam pietatem cuſtodienti, aliquid contra diuina mandata præſumere, nec quicquam quod Euangelicis, Propheticis, aut Apoſtolicis regulis obuiet, agere.* & Felix; *Certum eſt hoc rebus veſtris eſſe ſalutare, vt cùm de cauſis Dei agitur, iuxta ipſius conſtitutionem, regiam voluntatem ſacerdotibus Chriſti videatis ſubdere, non præferre, & Sacroſancta per eorum præſules potius diſcere, quàm docere; Eccleſiaſticam formam ſequi, non huic humanitùs ſequenda iura præfigere: neque eius ſanctionibus velle dominari, cuius clementiæ Deus voluit tuæ piæ deuotionis colla ſubmittere, ne dum menſura cæleſtis diſpoſitionis exceditur, eatur in contumeliam diſponentis. c. certum. diſt.* 10. *Cognoſcant*, inquit Iſidorus, *Principes ſeculi Deo debere ſe rationem reddere, propter Eccleſiam, quam à Chriſto tuendam ſuſcipiunt. c. princ.* 23. *q.* 1. & Ioan. VIII. eos qui Eccleſiarũ tuitionem rogati negligunt, poſt ſecundã, & tertiam admonitionem omni cõmunione vſq; ad condignã ſatisfactionẽ declarat eſſe priuatos. *c. adminiſt. ibid.* Conciliũ Lateranenſe anathemate eos ferit, qui Eccleſiæ iuriſdictionẽ & auctoritatẽ Prælatorũ euacuant. *c. non minus. §. iuriſdictione. x. de immunit. Eccleſiæ.* Si inter omnes fideles pax & concordia habẽda eſt, multò magis inter Epiſcopos & Principes eſſe debet: qui poſt imperialis apicis dignitatẽ populũ Dei regunt; ita tamẽ inter ſe concordare debent, vt alterutri ſibi ad Dei ſeruitiũ peragendũ & miniſteriũ ſuũ explendũ non ſolũ non noceant, quin potiùs adminiculo ſint. *Cabilonenſe ſub Carolo. c.* 20. *Arelat. ſub Carolo c.* 12. 13. Cogitent Iudices Deũ zelotypũ eſſe, & quæ eius præcipua ſunt, eiuſq; patrocinio tecta, non ſine vltionis expectatione temeranda. eam ſaltem reuerentiã tribuat Chriſtianus Eccleſiæ illiuſq; miniſtris, quàm Romani, Græci, Germani, Ægyptij, Cappadoces, Galli ſuis olim ſacerdotibus; aut Alexander Magnus ſummo Pontifici obuiã Hieroſolymis venienti.

Dis te minorem quòd geris, imperas.

Sequatur exempla Conſtantini, aliorumq; Principũ Chriſtianorũ, quorũ apud homines gloria, apud ſuperos præmia erunt æterna. Plura recenſet Ribadin. *in prin. de Princ. l.* 1. *c.* 35. Quicumq; imitabitur Iudex, *in memoria æterna erit Iuſtus*: hic tamen 2. *Vera religione non hypocriſi.*

veram religionem deſidero; non fictam; non Hypocriſim; non ſpecie religionis in ambitionem relabentem, quod execratur *l.2.D. de extra ord. crim.* non ſpecie religionis fortunas effundentem. Vindicta diuina eſt, cùm ad tales deferuntur publicæ poteſtates. *Permittit Deus regnare hypocritam propter peccata populi. Iob.34.* neque populo benefacere poſſunt, qui Deo illudunt. *Difficile eſt* in poteſtatibus *temperare, qui per ambitionem probos ſeſe ſimulauêre.* Salluſt. *in Iugurt.* Non tamen vitandum eſt, ne viri Principes conſpicui ſint, & eluceant virtute, verâ tamen, non fictâ. *Videant opera veſtra bona. Matth.5.* Fuit Scipio non veris tantùm virtutibus mirabilis, ſed arte quoque quâdam ab iuuenta in oſtentationem earum compoſitus. Liu. *lib.26.* Ideò Perſis Regibus ignes præferri, & Romanis Imp. ante thronum apponi ſoliti, vt introſpiciantur, & virtute ac vero Dei cultu ſubditis præluceant. Enimuerò vt Deus auerſatur eos, qui virtutes mentiuntur,

Qui Curios ſimulant, & Bacchanalia viuunt:

ita non æquè vetat, ne defectus ſuos, qui eminent, celent;

Rara quidem mendâ facies caret, occule mendas.

imò ſi à vitiis ipſis non abſtinent, priuatim tamen, & tantùm clam peccent. tum ſui causâ, quia *ſolutè viuentes deſpicabiles fiunt; & multas opportunitates præbent inſidiantibus.* Ariſt. *5. Pol. c. 16.* tum populi. nam *quemadmodum ex erratis, quæ in nauibus inter nauigandum contingunt, ſi quis præſertim nautarum peccet, leue & paruum affert damnum; verùm ſi gubernator aberret aut delinquat, omnibus nauigantibus communem fortunam ac periculum ſtruit: ita priuatorum hominum delicta non in plebis, ſed in ipſorum incommodum referuntur.* Demoſt. *orat. 1. contra Ariſtog.* Magiſtratus & Principes qui clam peccant, vt priuati peccant; qui palàm, vt poteſtates: & in ſequelam ſubiectos trahunt, & in omnibus peccant, qui eorum peccant exemplo.

CAPVT IX.

Iuſtus.

DEus Iudex Iuſtus, fortis, & patiens. Pſal. 7.* eadem elogia, eoque ordine tribuenda Iudici, pro ſui prototypi imitatione. Igitur is eſſe debet iuſtitiæ, & æquitatis amans, atque obſeruans. non eſt Iudex, ſi non eſt in eo Iuſtitia. *c. iuſtum 23. q. 2. Iuſtus Dominus, & Iuſtitiam dilexit, æquitatem vidit vultus eius.* eâ ſcilicet dignatione, vt totum vultum inſpiciendum porrigere, non frontem tantùm exporrigere velit,

vt tenere id amantium eſt; epithetum digniſſimum Iudice eſt
Iuſtus & Æquus. Hieroglyphicum Iuſtitiæ digniſſimum Lancx &
Æquilibrium: quo momenta cauſarum litigatorumque ratio-
nes ponderentur: vt quò inclinat Lancx Iuſtitiæ, eò deſcendat
religio iudicantis, *c. 1. de ſent. in 6.* ſiue ſuum cuique tribuen-
dum ſit, ſiue ſcelera vindicanda. Quomodo Diuina manus ſen-
tentiam Balthaſaris in pariete deſcripſit: *Appenſus es in ſtatera,
& inuentus minus habens.* quam eâdem nocte Diuinæ damnatio-
nis Miniſtri executi ſunt, Rege neci dato.

Neq; enim Iuſtitiæ trutina ſola priuatorũ iura expendit: ſed 1.
& præmia, atque honores, & ſupplicia examinat. Semper enim *In publicis*
iuſta eſt, ſiue de publico, ſiue priuato ſtatuendũ eſt. In ijs autem *æquè ac*
quæ ſpectant ad cauſam Iuſtitiæ commutatiuæ, rerumq; com- *priuatis.*
municationẽ, ſeu cõmercia; per formas conſtituit æqualiter ab
omnibus ſeruandas: nõ diſtinguit perſonas. In his quę ad cauſã 2.
diſtributiuæ ſpectant, perſonas diſtinguit meritas ab immeri- *Commu-*
tis. Eſt tamen in vtraque æqualitas, in commutatiua ad legem *tatiuè &*
proportionis arithmeticæ; in diſtributiua ad legem propor- *diſtribu-*
tionis geometricæ, quam & priuatus & Magiſtratus vtramque *tiuè.*
colere debet. Facit id Magiſtratus, cùm ius dicit ſuper contra-
ctibus, & diſtribuit præmia & pœnas pro ratione & varietate
meritorum. Facit id priuatus, dum ſuum cuique tribuit, quod
ex contractu debuit; & diſtributiuam obſeruat, cùm gradus
officiorum obſeruat, erga Magiſtrum, parentes, liberos, ami-
cos, hoſpites, ciues. Pulchrè Auguſt. *c. duo 23. q. 4. Inuigilet di-
ſciplina ſicut cuique regenti apta & accommodata eſt; non ſolum Epiſcopo
regenti plebem ſuam, ſed etiam parenti regenti familiam ſuam, marito
regenti coniugem ſuam, patri regenti prolem ſuam, Iudici regenti pro-
uinciam, regi regenti gentem ſuam.* De diſtributiua illud eſt Tullij
lib. de inuent. Eſt, inquit, *habitus animi communi vtilitate conſeruatâ
ſuam cuique tribuens dignitatem.* & *ad Heren.* dicitur eſſe æquitas,
vnicuique tribuens, pro dignitate vniuſcuiuſque. quo diſputa-
tio nobilis Triphon. *in l. 31. D. depos*, *Et probo*, inquit, *hanc eſſe Iu-
ſtitiam, quæ ſuum ita cuique tribuit, vt non diſtrahatur ab vllius perſo-
næ iuſtiore petitione.*

Quapropter rectè apud Ægyptios Iuſtitia per Oculum pa- 3.
tentẽ ſignificabatur. Plato *l. 9.* Iuſtitiam ſpeculatricem, atque *Oculo vi-*
vindicem appellat. Chryſippus oculos Iuſtitiæ virgini acres, *gilante.*
rectos, atque immotos facit. Pierius *Hieroglyph. l. 33. c. 1.* quòd
perſpicere omnia, neque etiam conniuere debeat. In ſacris
etiam litteris Iuſtitia diuina per oculum vigilantem deſigna-
tur.

tur. *Oculum vigilantem ego video. & Pſalm.* 84. *Iuſtitia de cælo proſpexit.*

4. *Irreflexo, inſtar aquilæ.* Symbolum etiam Iuſtitiæ atque Hieroglyphicum traditur Aquila, perſpicaciſſimi ſcilicet viſus. Quod adeò ei proprium naturæ donum eſt, vt ex vngue pullos ſuſpendat ad obiectum ſolis: qui irretortis oculis aſpexerint, genuini probantur; qui palpitauerint, deiiciuntur, quaſi adulterini. Iuſtorum oculi non ab auri fulgore, donis, muneribus offenduntur, quò minùs infractè rectum videant, & iudicent. Quòd ſi ad ea palpitauerint, non iuſti ſunt, adulterini ſunt Iuſtitiæ pulli. Iuſtorum Imperatorum Hieroglyphicum fuit Aquila fulmini inſidens, etiam à Carolo V. vſurpata cum inſcriptione: *Suum cuique*. Anonymus *ad Hieroglyphica Pierij lib.* 4. Huc ſemper oculi Iuſtitiæ ſpectant.

5. *Ciconia.* Aliud Iuſtitiæ ſymbolum eſt Ciconia, de qua Plin. *l.* 10. *natural. hiſt. c.* 23. *Genitricum*, ait, *ſenectam inuicem educant*. Iuſtitia vices rependit, vnicuique ſuum reddit. Vnde apud D. Paulum, *nemini quidquam debeatis.*

6. *Vultures.* Iterum Vultur ab Hercule apud Herodotum pro Iuſtitiæ ſymbolo habita fuit, & Hermodorus Ponticus apud Plutarchũ innocentes vultures vocat. Nulli animali manſueto Vultur nocet, aut viuo paſcitur, cadaueribus etiam ſui generis abſtinet, nullis fructibus damnum infert, auxilio eſt contra ſerpentes, viſu acutiſſimo valet, cladiumque futurarum prouida, & ex præſagio ad eorum partes ſe confert, vbi clades futura eſt, quaſi victoriæ Iuſtitiæ miniſtra obſequens. Pier. *Hierog. lib.* 18. *c.* 6. 7. 8. Iuſtitiæ inter prima principia eſt *alterum non lædere*, & ad alterum *cuique ſuum tribuere*, pertinet inſultum paſſo ſe adiungere; vim pellere; à familia, ciue, patria, cladem, quam iuſta ſententia facit, probare, & exequi.

7. *Palma.* Denique iuſtæ eſt ſignificationis *Palma*. Inueniuntur binæ palmæ inter ſe mutuis ramis interplexæ, mas, & fœmina: quaſi mutuo obſequij amore ad oſcula exporrectæ. Pier. *Hierog. lib.* 50. *c.* 10. Iuſtitiæ ſanè coniugalis Hieroglyphicum. Sed & generatim Palma Iuſtitiam ſignificat, quòd fructum reddat pari omnino cum foliis pondere; nota æquilibrij Iuſtitiæ. Incorrupta eſt Palmæ materia, ac ſenij neſcia: corrumpi non oportet Iuſtitiæ adminiſtros. Folia niſi vi tollantur, numquã amittit: Iuſtitia eſt perpetua voluntas ſuum cuiq; tribuendi. Ponderibus reſiſtit, & in aduerſum incuruatur: Iuſtitia eſt conſtans voluntas. In palma nihil inutile eſt: Iuſtũ vſibus humanis totũ atque publi-

publicæ rei proficuum eſſe oportet. *Iuſtus vt palma florebit. Pſalm.* 91.

8. Et quia Hieroglyphica Iuſtitiæ huc nos adduxerunt, addendum vltimo loco eſt, ſolere Veteres exhibere Iuſtitiam in throno ſedentem, ſiniſtrâ bilancem libratam, dexterâ tenentem faſces cum alligata ſecuri. pro merito ſignificabant æqua præmia merentibus impendi, & debitas ſcelerum conuictis pœnas infligi. *Moderata ſeueritate.*

Erant duæ mulieres captiuæ vtrimque iuxta thronum, à dextris vna fractum enſem prætendebat, altera à ſiniſtris conto innitebatur. illa per fractum enſem nimiam ſeueritatem retuſam cohibitamque ſignificat: hæc per contum lentitudinem, quâ iudicia plus æquo producuntur, correctam.

9. Lenti ſunt, qui nullo ſcelere, nullis publicis priuatiſque iniuriis mouentur ad Iuſtitiæ vindictam. Iuſtos zelus Domini comedit. cuius illa æterna vox, *Diligite juſtitiam, qui iudicatis orbem. Sap.* 1. *Vidi prævaricantes, & tabeſcebam, quia eloquia tua non cuſtodierunt. Pſalm.* 118. *Cuſtodite legitima atque judicia. Leu.* 8. *Non facietis quod iniquum eſt, nec iniuſtè iudicabitis. Leu.* 19. *ſed iuſtum iudicium iudicate. Ioan.* 7. *nec in alteram partem declinabitis, Deut.* 16. Tam diu enim quis Iudex dicitur, vt ſcribit Caſſiod. quamdiu iuſtus putatur; qui enim iuri dicundo datus eſt, ſi non ius dicit, non iuſtus eſt; ſi non cuique ſuum tribuit, non Iudex eſt, non Iudex rectè dicitur, omnino iam non juſtitiæ miniſter, ſed fur eſt, raptor, latro, & ſi quid peius dici poteſt. quippe qui ſub nomine, & velo ſacroſancti miniſtri, latrocinia, furta exerceat, dum innoxios neci dat, ſontes abſoluit, reis bona actorum addicit, & his illorum. Æquitas à juſto ſeruatur, cùm neque lucri, neque paſſionis alicuius cauſâ ad aliquam partium declinatur. *Auth. de mandat. Princip. cap.* 2. *in fin.* Hanc æquitatem iuſtus ſeruat, *ingreditur ſine macula, & operatur iuſtitiam,* qui pro ſolius juſtitiæ dictamine tribuit ſuum cuique, non lædit alterum, ipſi ſibi viuit honeſtè. quem conſequitur illud: *Beati qui cuſtodiunt judicium, & faciunt juſtitiam omni tempore. Pſalm.* 105. *Miſericordia & veritas cuſtodiunt regem, & roboratur juſtitiâ thronus eius. Prou.* 20. *Feſtina lentitudine.*

CAPVT X.

Æquus.

1. *Bono ac æquo nō callido iure iudicans.* IVſtus Iudex vt ſemper ſit, æquum eſſe oportet. ad æquitatē pertinet ex æquo & bono, non ex callido verſutóque iure rem iudicare, ſcriptum ſequi calumniatoris eſt: boni Iudicis voluntatem ſcriptoris, auctoritatemque defendere. Cicero pro Cecinna, *Summum ius ſumma iniuria.* quomodo dicit Eccleſ. *c.7. Noli eſſe iuſtus multum, neque plus ſapias quàm neceſſe eſt.* Nimia ſubtilitas æquitati naturali contraria eſt. quâ præciſæ actionum, inſtitutionum, legatorum antiquæ formulæ *l. 14. D. de diuerſ. & tempor. præſcript.* Neque tamen lenitas nimia ſub vmbra æquitatis introducenda eſt. quomodo Celſus furtum infantis in adoleſcentiam vſque retenti putauit mulctandum duplo, exiſtimationis non infantis, quod remiſſius, ſed adoleſcentis, quod Reip. ſalutarius, ad puniendum crimen perſeuerantiâ auctum. *l. 67. §. 2. D. de furt.* & Vlp. *l. 11. D. de pœn.* intempeſtiuè miſericordiam exercere dolo proximum cenſet. ſic & Marcian. *adulteram dimiſſam, ſed receptam quamuis verbis legis Iuliæ non comprehendatur, tamen dicendum eſt,* inquit, *l. 33. §. 1. D. ad l. Iul. de adult. vt teneatur, ne fraus fiat.* voluntas enim legis præ verbis amplectenda eſt, eiúſque ratio, quæ illius anima eſt. ita vt in quibus ea non ſpirat, in iis non viuat lex. quomodo Vlp. in caſtrato temperat legem, quæ patrono infligit pœnam à liberto iuſiurandū exigente, quo nuptiis renunciet. *l. 6. §. 2. de iure iur.*

2. *Non iura tamen ſcripta æquitatis obtentu ſubuertens.* Manifeſta tamen ea ſit oportet, non quæ aliquid ambigui retineat. quomodo Vlp. *in l. 1. §. 3. D. de minorib.* conſtitutam in minoribus curatelam ob iuuenilem imprudentiam, eis non remitti aſſerit, quamuis bene rem ſuam gerentibus. & Imperator ei, qui ad ætatem quâ teſtamentum condere licet, peruenerat, non ideo à conſtituto iure recedendum putauit; quod nondum vigoris emerſiſſent veſtigia; quia hæ cauſæ obſcuræ ſunt, & in ſingulis diſputationem præberent, & litium ſeminarium. quando *ſatius eſt à paucis etiam iuſtam excuſationem non accipi, quàm ab omnibus aliquid tentari.* Seneca *l.7. de beneficiis c. 16.* Cæterum & Papinianus *in l. 102. D. de condit.* non tantum interpretando, ſed & ſupplendo ſubtiliter voluntatem teſtantis, æquitatem ſecutus eſt, excluſo ſubſtituto, ſupple tâ conditione, ex naturali aui voto non relictorum liberorum. Vnde liquet

quet non omnem etiam ſubtilitatem ab æquitate excludi. vt exemplis exſequitur Thulden. *l.* 2. *de cauſis corr. Iud. c.* 10. totiq́ue æquitati finium ęquum modum dicit *c.* 7. *& ſeq. vſque* 19. alioquin iam artem iuriſprudentiæ abſtuleris. ſed acutas tantùm arcet ineptias. etenim ſi arti repudium mittimus, cùm naturaliter homines ad diſſentiendum ſint procliues, nulla erit regula, quâ ęquitas definiatur, ſed pro omni iure vix dum ab intellectu ruſtico remoto erit opinio iudicantis. quantus gratificationi & ſordibus campus aperietur, quantum iudiciorum chaos! videmus id vbi omnia fidei controuerſa ſoli priuato cuiuſque ſpiritui ſubiiciuntur, nullo altero iudice admiſſo; in quot ſectas homines ſunt diſſecti! peius ſanè adhuc cum iure ageretur, vbi minor à materia ineſt religio, vel ſcrupus. Non ergo Iudices, non Æquitas ipſa legibus eſt ſoluta, quatenus illis aſſidere dignatur. Quatenus autem aſſidet ſupremis Principibus, eorúmve conciliis, quibus id ſpecialiter illi cōmittunt, quorum partes ſunt, aliquando altiores, publicáſque intueri, & cauſas ſequi. neque numquam, neque tamen ſemper legibus ſolui permittit, earúmque ſeueritati clementiam ſubrogat. *qua de re alibi.* Quibus tamen omnibus illud perpetuò commendatum eſſe oportet, vt pro dictamine ſincero conſcientię veram ęquitatem, non palliatam conſiderent. *ne fortè*, inquit Iuſtus Iudex *Ierem. c.* 21. 22. *egrediatur vt ignis indignatio mea, & ſuccendatur, vt non ſit qui extinguat, propter malitiam ſtudiorum veſtrorum.* ea enim eſt malitia ſtudiorum, quę ab alia cauſa mouetur, quam ſimulat. ab hac cauere debent, qui caſum pro amico formant; qui iram, odium, aliaq́ue animi vitia patiuntur.

CAPVT XI.

Fortis.

ALterum Dei Iudicis elogium eſt *Fortis.* eſt pro ſuo modo hominis Iudicis. *Noli fieri Iudex, ſi non valeas virtute irrumpere iniquitates. Eccleſ.* 7. *ne fortè extimeſcas faciem potentis, & ponas ſcandalum in æquitate tua.*

Fortitudo quæ vel in bello tuetur à barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel à latronibus ſocios, plena iuſtitiæ eſt. c. fort. 23. *q.* 3. ita coniungit, comparatq́ue ſupremus ille politico-Chriſtianus auctor bellicam fortitudinem, & ciuilem; ob quam plerumque inimicitiæ ſubeundæ ſunt; ſæpè obtrectationes. *Nec*

tamen te pœniteant, inquit idem, *offic.l.3. c. vlt. eiuſmodi offenſiones*. neque enim moueri debet Iudex, ſi eam ob rem ei obganniatur, opprobria, conuitia, libelli etiam famoſi de eo ſpargantur. ſi enim omnes qui volunt in Chriſto piè viuere perſecutionem patiuntur; tum maximè Iudices, qui officio ſuo probè fungi volent. ſolent enim ab eis etiam iure correpti, magnopere eos odiſſe, & falſa illis crimina obiicere; vt quoquo pacto poſſint, eis moleſtiam exhibeant. *c. ſunt nonnulli. 2. q. 7. Trid. ſeſ.* 13. *c.*6. frangi tamen non debent: neque vexationis timor ad inquirenda & punienda delicta illos ſegniores reddere, multo minùs officium deſerere, & propter malorum opprobrium hominum, quieti ſe tradere. *c. ſugges. 7. q.* 1. infirmi animi ſanè id eſſet: nam *maiore animo tolerari aduerſa, quàm relinqui, fortes & ſtrenuos etiam contra naturam inſiſtere ſpei, timidos & ignauos, ad deſperationem, formidine properare*. ex Tacit. *hiſt. l.* 2. docemur. ideoque Iethro Moyſi conſulens, vt ſubſidiarios ſibi ſumeret, de omni plebe viros potentes exigit, ſeu virtutis viros, ſeu fortes, ſtrenuos, ac magnanimos. Alphonſi Arag. Regis illud circumfertur: *Regum eſſe, non modò benè facere, ſed & mala patienter audire. Patientia* enim *lenietur Princeps. Prou.* 25. *& leuius fit patientiâ quicquid corrigere eſt nefas*. Aliena ſunt ea mala, non noſtra: pati ea, non emendare poſſumus. neque verò vlli patientiùs vituperationes ferunt, quàm qui maximè probro carent. *Quare diues*, inquit Chryſoſt. *hom. 47. ſi pauper appellatur ridet? quoniam id falſum nouit: itidem ſi nos iniurias ridebimus, magnum erit argumentum, quòd falsò reprehendamur*.

Calumnia ſanè ordinarium eſt malum, quo litigantes febricitantium more laborant. Quibus ſi medicus maledicentibus non iraſcitur, ſed condolet: idem facere Iudicem conuenit; miſereri morbi, non iraſci languenti, non phrenetico. *Non mediocris*, inquit Ambr. *l. 2. off. animi eſt fortitudo, quæ ſola defendit ornamenta virtutum omnium, & Iuſtitiam cuſtodit, quæ inexpiabili prælio aduerſus omnia vitia decertat, inuicta ad labores, fortis ad pericula, rigidior aduerſus voluptates, vt auaritiam fugiat tamquam labem quamdam quæ virtutem effeminat*. & Cicero *Rhet. Fortitudo eſt immobilis inter aduerſa glorioſa animi claritudo, res arduas pulchrè adminiſtrans, quæ nec aduerſis infeſtando frangitur, nec proſperis blandiendo eleuatur*.

CAPVT XII.

Conſtans.

COnſtantia ad fortitudinem pertinet. Dum ergo ſe ad Iudicis functionem quis componit, firmare animum expedit conſtantibus exemplis. Vt Heluidium Traſea monuit apud Tacit. *Ann.* 16. Ita compoſitum non ferrum, non ignes, non calumniæ, aut rumores populares ab officio deterrent. Animus enim & incitatur maximè, & dirigitur intuitu præuiæ aliorum vitæ, rerumque geſtarum; vnde & Tacit. *de morib. German.* refert, quamuis apud eos Hiſtoriarum ſcriptio vſum non haberet, qui benè potius facere & fortiter mallent, quàm ſcribere: etſi ea res mirè virtutes in poſteris excitat, hiſtoricique ideo habendi ſunt. *Paſquier Recherch. lib.* 1. *c.* 1. tamen & aſſerit Tac. carminum vſum habuiſſe Germanos, quibus Herculem, alioſque heroas, viros fortes, in memoriam reuocabant, vt eorum mentione ad veſtigia inſequenda prouocarentur. Eâdem cauſâ beatorum Martyrum aliorumq; Sanctorum feſtos dies Eccleſia celebrat, *quia ſolemnitates Martyrum*, inquit Auguſt. *ſer.* 47. *de Sanctis, exhortationes martyriorum ſunt.* Ita Eccleſia cùm diaconos ordinat, & officij ſui monet, inſtruit, vt opere & ſermone in Euangelij propagationem eant, veſtigiiſque Diſcipulorum inſiſtant: *Habete* (inquit) *pedes calceatos Sanctorum exemplis. Pontifical. in Prologo ordin. Diac.* Eodem modo Iudex, cuius inter virtutes conſtantia in primis ſedet ſubſelliis, vt eam vſu totam fructuque ſuam faciat, propoſita ſibi ſemper habere debet illorum Iudicum exempla, quos à recto non abduxit ira Regum, populi furor, preces, & lachrymæ miſerorum, theſauri, Cræſi honores, tormenta, ferrum: nec denique mors vltima linea rerum. Quis non firmetur animo, qui Sancti Thomæ Cantuarienſis, Staniſlai, aliorumque ſanctam in recti defenſione pertinaciam inſpexerit? in quibus nullus humanitatis ſenſus, non dico fidei, ſed nec officij conſtantiam labefactauit? 1. *Obfirmatio magnorum exemplis.*

Iuſtum, & tenacem propoſiti virum
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non vultus inſtantis tyranni
Mente quatit ſolidâ.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

In diebus ſuis, inquit Sapiens, *cap.* 48. *non pertimuit Principem; & potentiâ nemo vicit illum. Non conſideres perſonam pauperis; nec* 2. *Aduerſus potentiã.*

honores

bonores vultum potentis. *Leuit. c.* 19. Galba *apud Tacitum, Hiſt. l.* 1. *minantibus intrepidus, aduerſus blandientes incorruptus.* E contrario, *Prouer b. c.* 11. *Impius facit opus inſtabile.* Rectè ergo Heluidius, *apud Tacit. lib.* 4. quò firmiùs aduerſus fortuita Remp. capeſſeret, Doctores ſapientiæ ſecutus, quæ ſola bona quæ honeſta, mala tantùm quæ turpia, potentiã, nobilitatẽ, cæteraq; extra animũ neque bonis, neque malis annumerat. *Ante iudicium para Iuſtitiam tibi. Eccleſ.* 18. illi, iam robur, & triplex circa pectus eſt, qui hac doctrinâ animum obfirmauerit; vt ab honeſto iuſtoque diſcedendum ſibi non putet, ob opes, paupertatem, honores, exilium, mortem. Iam *contempſit omnes, qui mortem prius, iam impauidum ferient ruinæ.* Ita Vates *Pſalm.* 118. *Loquebar de teſtimoniis tuis in conſpectu regum, & non confundebar.* Magnæ conſtantiæ vox Gregor. VII. iam morientis: qui Henricum Imp. depoſuit: *Dilexi Iuſtitiam & odiui iniquitatem: propterea morior in exilio.* Otho Friſing. *l.* 6. *c.* 36.

Pro Iuſtitia agoniza: pro anima tua, & vſque ad mortem certa pro Iuſtitia: & Deus pro te expugnabit inimicos tuos. Eccleſ. c. 4. Appoſitè Regius Vates *Pſal.* 91. *Iuſtus vt palma florebit.* Palma nec hieme per niues, aut glaciem, ſeu quamcumque irruentem aëris intemperiem, virorem vigoremque ſuum amittit. *& folium eius non deſluet. Pſalm.* 1. Lignum plantatum ſecus decurſus aquarum, lambunt, ambiunt, præterlabuntur aquæ, neque Iuſtitiam euertunt. Qui res naturales deſcribunt, de Palma referunt ponderibus reſiſtere, & in aduerſum incuruari. Iuſtus ergò Iudex vt palma ibit in contrarium pro Iuſtitia; ſi vis contra eam fiat. *Imperatores ſi in errore eſſent (quod abſit) pro errore ſuo leges darent: per quas iuſti probarentur, & coronarentur: non faciendo quod illi iuberent, quia Deus prohiberet.* ita Auguſt. *c. Imperat.* 11. *q.* 3. Idemque iterum, *Qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit; ſed quid ſi illud iubeat, quod non debeas facere? hic ſanè contemne poteſtatem, timendo poteſtatem. Ipſos humanarum legum gradus aduertite. Si aliquid iuſſerit Curator, nonne faciendum eſt? tamen ſi aliud Proconſul iubeat; non vtique contemnis poteſtatem, ſed eligis maiori inſeruire. Nec hinc debet minor iraſci, ſi maior prælata eſt. Rurſus ſi aliquid Proconſul iubeat, & aliud iubeat Imperator, numquid dubitatur illo contempto illi eſſe ſeruiendum? Ergo ſi aliud Imperator & aliud Deus; quid judicatis? Solue tributum, eſto mihi in obſequium: rectè, ſed non in idolio: in idolio prohibet. Quis prohibet? Maior poteſtas. Da veniam, tu carcerem, ille gehennam minatur: ſic iam tibi aſſumenda eſt fides tua tamquam ſcutum in quo poſſis omnia ignita iacula inimici extinguere.*

Ex hoc theatro prodiit conſtantia Parlamenti Pariſienſis ſub Ludouico XI. Franciſco I. de quo Paſquier Recherches *lib.5.c.33.* & Mechlinienſi aliquando non defuit, nec aliis alibi. Et verò quo à Philoſophia nontantum inſtruerentur Iudices, ſed & ab ipſis legibus, ipſe Iuſtin *Nouell. de Iud § final. conſt.* 82. iubet, vt Magiſtratus, quamuis in medio litis imperatoriam accipiant iuſſionem, aut ſacram formam licet pragmaticam, legem tamen præferre debeant. Quomodo refert Theſaur. *in præfat. decis*, in Senatu Pædemont. exſtare diploma Emanuelis Philiberti, quo Senatui vetatur à Iure diſcedere, tametſi Princeps iterum atque iterum, litteris etiam manu ſuâ ſignatis, quippiam mandet. Qualiter Ægyptij reges iuramentum à Magiſtratibus exigebant, & conſules, ſenatoreſque olim in leges iuraſſe conſtat, ſatius quàm in verba Imperatorum. quod perſumdata Repub. frequens deinde memorant Hiſtoriæ. Ex hoc fonte profluxit nomen Cancellarij ab officio in reſcriptis, reſponſis, mandatiſque Principũ inſpiciendis, & malè ſcriptis cancellandis, & benè ſcriptis obſigillandis conſiſtente; tametſi alibi *in l. 3. l. nemo C. de aſſeſſor.* ſcribã, notariúmve ſignificet, qui intra cancellos chartas obſeruabat, ſcribebat, cancellabat. In Gallia Cancellariũ aliiſq; locis eo celſitudinis ac dignitatis euectũ eſſe conſtat, vt Præfecti prætorio inſtar ſit, & Nomophylax cenſeatur; vt ſcribit Budæus *in prior. ad Panor. annot.* Oldendorp. *in ep. ad Cancellariũ Italiæ*: vbi & vocẽ eam collaudat. *Id mihi*, inquit, *viciſſim omnes dabunt boni viri, hoc tempore nullam reperiri vocem, quâ ſignificantius exprimi poſſit Magiſtratus ille ſalutaris, quàm vt cancellarius appellatur, ab expungendi functione. Id autem quacumque ratione initio acciderit nihil moror, cùm nunc ſit appoſitiſſima ſignificatio, Vtpote perquam hac poteſtate omnes omnium Principum Cancellarÿ ſuarum partium admoneantur maximè.* Quas Budæus ita recenſet: *Videat*, inquit, *Vt nulla Principis conſtitutio, nulla ſanctio, nullum diplome, nullum reſcriptum, nulli codicilli regij, non è Repub. atque etiam è dignitate Reip. Principiſque exeant, cuius cenſuræ, aut ſtylo acta ſua eximi numquam voluit Principum Maieſtas:* vtpotè quibus notum illud *Iſa. c. 9. Væ illis qui condiunt leges iniquas.* Sed hæc magna, & ad magnos maximè pertinent, ſed nec illis qui eo gradu ſunt, quò tanta non perueniant, deeſſe ſua debet conſtantia, vt nullatenus per compendia vel diſpendia à via regia rectiſque tramite diſcedant. quo modo Iuſtin. non fruſtrà definiuit Iuſtitiam conſtantem, & perpetuam voluntatem ius ſuum cuique tribuendi, quaſi quæ non hodie aliter, aliter

3. *Regũ mina & reſcripta.*

4. *(Vide & Cancellariorũ officium, nomen.)*

5. *Caſus pro amicis.*

aliter cras ſentiat in problematicis nimium multis, vt finguntur, *caſibus pro amico*, quaſi quæ non actu dumtaxat vno conſtiterit, ſed iam habitum induerit, vt perpetuo eadem ſentiat, quaſi quæ nullis affectibus, aut cauſis extra cauſam inflectatur, ſed perpetuò in omniumque negotiis eadem ſit. Et verò ne Iudices tamquam tyrones in hunc Iuſtitiæ campum ingrediantur, ſed probati iam athletæ, valde expedit, vt qui ad ſubſellia aſſumuntur, aliquid ex vtraque fortuna experti fuerint; ne Galbæ exemplum iis quadret, *omnium conſenſu capacis imperij, niſi imperaſſet*. Tac. *Hiſt. l.* 1. Magiſtratus oſtendit virum. non eâdem res eſt eximiè philoſophari, & facere & pati fortia: numeros muſicos inſigniter callere, & ſuauiter concinere. breuiter, ſcire virtutes, & ex earum præſcripto agere. In via con-

6. ſtantium virorum, ſi non nuper Iudex inſtiterit, *non contriſtabit iuſtum, quidquid ei acciderit*, *Prou.* 12. alioquin qui cum fortuna numquam eſt luctatus, vires ſuas, vel infirmitatem neſcit. Inſidiatrix enim illa eſt hominum, quibuſcum, vt dicit Bald. gerit inuiſibile bellum, & ipſius ictus priùs ſentitur, quàm ſciatur; & maximè dum blanditur. nam *ſecundæ res acrioribus ſtimulis animum explorant, quia miſeriæ tolerantur, felicitate corrumpimur.*

Proſperam aduerſamq́; fortunã expertus.

7. Tacit. *l.* 1. *Hiſt. Fortuna nimium quem fouet, ſtultum facit. Sed & in cognoſcendo Iudicem neque excandeſcere aduerſus eos, quos malos putat, neque precibus calamitoſorum illachrymari oportet. id enim non eſt conſtantis, & recti Iudicis, cuius animi motum vultus tetigit.* ita Caliſt. *l.* 19. *D. de off. pres.* Sanctiſſimè è contrario Deum precatur regius Vates *Pſal.* 16. *De vultu tuo Iudicium meum prodeat*. qui ſemper idem, ſemper immutabilis perſeuerat. ex illo libro lectæ Iudicum ſententiæ numquam *quæſtiones pro amicis* decident, numquam offenſioni inimicorum deferent, numquam potentibus egenorum ius dabunt, *pauperis quoque non miſerebuntur in iudicio*, *Exod.* 23: ſemper immoti erunt, qui ſpeculo illi cauſas omnes ſiſtent, ab eoque Iudicium ſuum referent, ibi ſcripta inuenitur amicitiæ lex, quam & agnouit Cicero, *vt amantium cauſâ honeſta faciamus, ibi nihil ſibi potentior vindicat, nihil vſurpat ditior, gratia abeſt, cauſam merita decernunt*. Ambroſ. *l.* 2. *off. c.* 24. non ibi *peruertitur Iudicium aduenæ & pupilli, Deut.* 24. ita miſeris, pupillis, viduis Iuſtitia exhibetur, vt aliis iniuſtitia non fiat. *c. ex tenore. x. de for. comp.* ibi, *Qui iuſtificat impium, & qui condemnat iuſtum, abominabilis eſt vterque Deo. Deut.* 17.

Semper idẽ cauſis non perſonis varius.

C A-

CAPVT XIII.

Patiens.

RElinquum Dei Iudicis elogium *Patiens*. Igitur & Iudex cum manſuetudine audiat opus eſt; memor quòd ipſe *Deus fortis & patiens*, ſuſcipit *manſuetos in Iudicio*. *Pſ*. 142. *illiſque dat gratiam*. *Prou*. 3. Iudices quoq; *manſuetos in Iudicio dirigit*. *Pſal*. 24. viaſque ſuas docet, ac illis præcipit vt ad verbum audiendum ſint manſueti. *Eccl*. 5. 2. *Timoth*. 2. ipſum imitantes, qui mitis eſt & humilis corde. *Matth*. 11. ac tandem in ſalutem manſuetos exaltat. *Pſalm*. 149. Ab hac virtute nonnullis locis ipſi Iudices denominantur, vt Romæ ſummi *Auditores Rotæ*, &c. Patientia ſanè iræ inimica ex virtutibus maximè neceſſaria eſt Iudici; veritatem enim inquirere ſemper debet, quæ temporis filia eſt, iræ furoriſve præcipitiis incognita. *Veritas de terra* lentiſſimo elemento *orta eſt*, *& Iuſtitia de cælo proſpexit*. Spatio opus eſt, antequam Iudex tam disiuncta coniungat. tum: *doctrina viri per patientiam noſcitur*. *Prou*. 19. Rectè Plinius *l*. 6. *epiſt*. 2. *Iudicem plurimã religioni ſuæ patientiam debere*, quòd ea pars magna ſit Iuſtitiæ. id quod monet illud vetulæ; *Si non vis audire, deſine imperare*; & innuit l. ante p. *D. de his quæ in teſt. del. in verb. Audias patienter*. Ideò leges iubent Iudicem litigantes cauſâ vtrimque diſceptatâ inſuper interrogare, an aliud addendum habeant, antequam iuri dicendo ſe accingat: non rectè aliter noſcere cauſam Iudex poteſt, ignotam iudicare non poteſt: ideò toties in iure noſtro notio pro Iudicio habetur. Quin & ipſe Deus qui vno oculi ictu omnia perſpicit, cuncta ſupercilio mouet; *Iuſtus Iudex, fortis eſt & patiens*. Imò *melior eſt Sapiens viro forti, & qui dominatur animo ſuo, expugnatore vrbium*. *Prou*. 16. Inde vel in ſacris litteris *Machab. l*. 1. aſſeritur quòd Romani obtinuerint omnem regionem patientiâ ſuâ. quo genere Scipio etiam laudatur à Liuio *l*. 26. quòd in tot ambiguis Hiſpanorum legationibus fidem & Maieſtatem adeò ſeruarit, vt *nullum ferox verbũ ei exciderit*. *Spiritũ ad iraſcendũ facilẽ quis poterit ſuſtinere?* Quæ ratio videri poteſt quòd Galli extra orbem ſuum aliarũ gentium imperia acquirere potuerint, retinere non potuerint. *Vir iracundus prouocat rixas; qui patiẽs eſt, mitigat ſuſcitatas*. *Prou*. 15. quo nomine Liuius nõ maiores Carthaginenſiũ quàm Romanorũ fuiſſe calamitates tradit, ſed nequaquã pari ad patiendũ

In audiendis litigatoribus.

eos robore, ac Romanos fuiſſe. Quæ altera pars eſt patientiæ Iudicis, vt non tantùm patienter ipſe audiat, ſed & iras inter litigantes ſuſcitatas mitiget, id eſt, radicem plerarumque litium exſcindat. Ex ira plerumque lis naſcitur, & ex ea cætera Pandoræ mala. Et in his ipſis etiam Iudicem patientem eſſe oportet.

2. *Cum ingenio tamen.* *Circa Aduocatos*, inquit Vlp. *in l. nec quicquam D. de offic. Proconſ. patientem eſſe proconſulem oportet.* addit tamen; *ſed cum ingenio; ne contemptibilis videatur, nec adeò diſſimulare, ſi quos cauſarum concinnatores tantum, vel redemptores deprehendat.* Quamuis enim iuſtus & pius patienter aliorum malitiam ſuſtinere debeat, non tamen Iudex vlteriùs, quàm publico vel illorum bono expediat. *c. parat. 23. q. 1.* qui poteſt obuiare & perturbare peruerſos, & non facit, nihil aliud eſt, quàm fauere eorum impietati, *c. qui c. oſtendit 23. q. 3. ſi vigorem negligimus, perdit deſidia diſciplinam c. iuſtum ibid.*

3. *Atque v. improbos coërceat.* Allaboret igitur Iudex quantum vitia noſtrorum temporum pati poſſunt, vt curia ſua, & forum, loca ne ſint exercendis in publico vitiis deſtinata, rabulas forenſes coërceat & harpyias, præuaricari, calumniari, tergiuerſari, res claras inuoluere; veritatem obſcuram reddere ne permittat, ſed maximè partes ipſas temerè non tantùm, ſed & malitiosè litigantes pœnis iure ſtatutis puniat. quarum plerumque improbitate & auaritiâ & lites excitantur, & iure peruerſo agitantur. Neque enim (vt nec Ant. Faber optimè *Cod. l. 9. tit. 22.*) tanti mali cauſam in Procuratores, aut Aduocatos aut Iudices, quod à pleriſque fit, ſemper detorquendam exiſtimamus; ne quod aliquorum ſingulare vitium eſt, in vniuerſi ordinis inuidiam non minùs temerè, quàm iniuriosè deflectatur. *Si vt homines*, inquit Seneca (*in lib. vtrum animi an corporis morbus grauior c. vlt.*) *ita cauſam quoque vnamquamque & litem examines, vnde orta, vnde profecta ſit; inuenies aliam à contumaci ira, aliam à furioſo contendendi ſtudio, aliam ab iniuſta cupiditate originem traxiſſe.* In id ergo Iudices debent incumbere, ne Iudicia affectibus obſequantur, ne concesſa latrocinia videantur; ſed eos iudiciis emendent; vt Cicero ad Politici officium retulit *ciuitatem legibus fundare, regere conſiliis, emendare iudiciis.*

CA-

CAPVT. XIV.

Vacuus ab affectibus.

PRoprias Iudicis virtutes juſtitiam,fortitudinem, patientiam aduerſarij ſingulis praui quidam affectus oppugnant, à quibus ne expugnetur numquam nimium cauere poteſt.Non rectè perſpicit oculus cui vitrum colore aliquo tinctum obiicitur.non rectè de guſtibus iudicat lingua febricitantis, inundata amaris humoribus: ad ſolis obiectũ alios in iride & vitris quibuſdam aſpicimus colores, quàm rebus ipſis inſint: Ita ſanè Iudex occupatus affectibus,non cauſas, non res ipſas,non Iura litigantium perſpicit, agnoſcitve, vt verè ſe habent, ſed vt per obiectos affectus, intellectui & Iudicio ſiſtuntur, infecti alienis coloribus. Quare rectè antiqui Iuſtitiam cæcam obnuptamque pingebant,ne per obiectum perſonarum aliæ à vero apparerent cauſæ, ſed ad oculos mentis ſolæ negotij ſpecies tranſmitterentur. Vnde *Sap. c.* 9. *Conſtituiſti hominem,vt diſponat orbem terrarum in æquitate & juſtitia, & in directione cordis judicium judicet*, non oculorum. Olim conſtat Iudices ex conſenſu dari conſuetos. Cicero *in Cluent.l.*80. *D. de Iud.* vtriuſque tamen. nam vetitum eſt eum Iudicem dari, quem pars altera nominatim petierit. *l.*47. *eod.* quo æquè vtriuſque amicus,inimicuſque ſit, nullaque propenſioris in alterum animi ſuſpicio. Etenim *quatuor modis peruertitur humanum judicium: Timore;dum metu poteſtatis alicuius veritatem loqui pertimeſcimus. Cupiditate; dum præmio animum alicuius corrumpimus.Odio; dum contra quemlibet aduerſarium molimur. Amore; dum amico vel propinquo complacere contendimus. c.quatuor.*11.*q.*3. *Amor,odium,&proprium commodum faciunt Iudicem ſæpè verum non cognoſcere.* Ariſt.*l.*1.*Rhet.ad Theod.c.*1. Igitur ſi contingat delegari quem Iudicem in cauſa amici, ſemper meminerit, vt dumtaxat, amicus ſit vſque ad aras Iuſtitiæ.Optimè Cicero *lib.*3. *offic.* Iudicaturum de amici cauſa exuere perſonam amici, induere Iudicis. non ille admiſiſſet quæſtiones *pro amico*, quas inconditi aliqui indigetant; & in quibus gratiæ locum faciunt. quas rectè inſectatur Scriban. *Politic. lib. c.*9. Chriſtianè idem Ethnicus Cic. *eod. lib. Cùm iudici dicenda eſt ſententia, meminerit ſe Deum habère teſtem.* Non ille in Iudicio affectus admittit, non acceptionem perſonarum.Inde ſolemnis illa formula breuiculis ſententiarum

1. *Affectus obcæcant.*

2. *Amicus pro amico Iudex vſque ad aras.*

3. *Deum præ oculis ſolũ habeat.*

rum Eccleſiaſticarũ more maiorum inſeri aſſueta, *Solùm Deum & Iuſtitiam præ oculis habentes.* ex. c. 1. *de ſent. in* 6. Iterum Cicero: *Illud eſt hominis magni & ſapientis, cùm illam iudicandi cauſâ tabellam ſumpſerit, non ſe putare eſſe ſolum, neque ſibi quodcumque cupierit licere, ſed habere in conſilio legem, religionem, æquitatem; libidinem autem, odium, & inuidiam, metum, cupiditateſque amouere: maximéque æſtimare conſcientiam mentis ſuæ, quam à Deo accepimus, quæ à nobis diuelli non poteſt; quæ ſi optimorum conſiliorũ atque factorũ teſtis in omni vita nobis erit, ſine vllo metu, ſumma etiam cum honeſtate viuemus.* Dignum memoriâ Thomæ Mori exemplum, cui ad mortem eunti cùm obuius quidam, quòd contra eum olim iudicaſſet, exprobarret; percunctatus quis eſſet, reſpondit ſe cauſæ meminiſſe, atque tum ita iudicaſſe, vt nunc faceret, cùm in promptu vltimo Iudici rationẽ daturus eſſet. O vtinam omnes ita Iudices! vtinam ſemper meminiſſent ſupremæ comminationis! *Ego Iuſtitias iudicabo. Pſal.* 74. ille ſcilicet, cui *quaſi pannus menſtruata vniuerſæ Iuſtitiæ noſtræ. Iſai. c.* 64. Pulchrè noſter Imp. Iuſt. *conſt.* 26. *de Prætore Thraciæ*; *Magiſtratus*, inquit, *noſtros conuenit, cùm officia ſuſcipiunt, animã ſuam deuouere Deo, & tueri ſubditos noſtros æquitate, & Iuſtitiâ, ab omnibus ſordibus, inimicitiis, gratiâ remotiſſimos.* & iterum:

4. *Aduerſus potentiam infractus.* *Nemini omnino oportet eos ſuccumbere, neque ſi inſigni aliquâ vitæ ſit dignitate præditus, neque ſi opibus abundet. Propterea enim grauioribus viris, & auctoritate plenis, eiuſmodi tradimus officia: ne quid neceſſe habeant remittere his, qui opibus ſuis freti, aliis velint inferre iniuriam.* Obnubilare enim ſolent oculos Iudicum aſpectus potentum: multò maximè ſuorum principum. contra quos niſi euidens ſit cauſa, rarò iudicatur. *Multi*, enim, *colunt perſonam potentis. Prou.* 19. à qua ſe efferendos ſperare poſſunt. Vtpote *mens potentiæ auida nec abſtinere nouit à vetitis, nec gaudere conceſſis, nec pietati adhibere conſenſum.* Leo *c.* 16. *d.* 77.

5. *Maximè ſupremum Principem & fiſcum.* Ideoque prudentiſſimè Rex Cath. Ferdinandus conſiliariis ſuis præſcripſit, vt cùm cauſæ Iuſtitia ambigua videretur, contra ſe, fiſcumq; ſuum pronuntiarent. *Non puto*, inquit Modeſtin. *l.* 10. *D. de Iur. fiſc. delinquere eum, qui in dubiis quæſtionibus contra fiſcum facilè* (nota) *reſponderit.* Vnde laudatur Marcus Anth. Phil. Imp. quòd in cauſis compendij iudicans fiſco numquam fauit. Iul. *Capit. in eod.* & ad Traian. Plin. *in Panegyr. Quæ præcipua tua laus eſt, ſæpiùs vincitur fiſcus, cuius mala cauſa numquam eſt, niſi ſub bono Principe. Quiſquis metu cuiuſlibet poteſtatis veritatem occultat, iram Dei ſuper ſe prouocat: quia magis timet hominẽ, quàm Deũ.* Auguſt. *ad Caſul. c. quiſquis.* 11. *q.* 3. *Oportet Iudicem cauſam merito diſcernere,* *non*

non gratia, neque ſic recipere faciem potentis, vt contriſtet contra Iu-
ſtitiam pauperem: neque pro paupere auferre Iuſtitiam à potente. Iſid.
l.2.c.5. Quare rectè Ariopagitæ cæci erant, ſeu de nocte judi-
cabant. *Quia cognoſcere perſonam in Iudicio non eſt bonum. Prou.* 24. 6.
Deut. 16. *Eccl.* 42. & iuſti Regulam Canones ſcribunt, *In iudiciis* *Vniuerſim ſine exce-*
non eſt acceptio perſonarum habenda. c. in Iud. de Reg. Iur. in 6. ap- *ptione per-*
poſitè apud Poëtam, *Rex Iuppiter omnibus idem. Tros Rutuluſve* *ſonarum.*
fuat nullo diſcrimine habebo. & *Deut.* 1. *Quod juſtum eſt judicate, ſiue*
ciuis ille ſit, ſiue peregrinus, nulla erit diſtantia perſonarum, ita paruum
audietis, vt magnum. Ideò Iudex tamquam mediator, quòd ſe
vtrique parti medium dare, vtrumque audire, cuique ſuum
tribuere debeat, nullo perſonæ reſpectu. Ariſt. *l.5. æth. c.4.q.3.*
Statera doloſa abominatio eſt apud Dominum, & pondus æquum volun-
tas eius. Prou. 11. *qui autem aliter*, inquit Beda *in eum locum, cau-*
ſam pauperis, aliter ſodalis, aliter audit ignoti; ſtatera vtique laborat
iniqua. Hanc primam legem in amicitia Lelius apud Cicer.
ſancit, vt *neque rogemus res turpes, neque faciamus rogati: nulla enim*
eſt excuſatio peccati, ſi amici cauſa peccaueris. At verò, quia affectus
excæcant, ne vel improuidi labantur, *probi & modeſti Iudices ſe*
ſolent excuſare, quando manifeſtum eſt, alteram apud eos partem gratiâ
præualere. Cic. *lib. de Orat. Quærendi ergo ſunt Iudices. de alterutra*
parte dari non poſſunt, quia ſtudiis veritas impeditur. Optat. Mi-
leuit.

CAPVT XV.

Muneribus abſtinens.

AFfectum maximè conciliant munera, *excæcant oculos* 1.
ſapientum, & mutant verba juſtorum. Deut: c:16. Exod. c. *Munerum vis.*
23. *Eccleſ.* 20. *Pſal.* 14. *Iſaiæ* 33. *Prou.* 15. Expugnant
etiam illos, quibus robur, & æs triplex circa pectus. Placant
hominesque, deosque. exprimit Plautus in Ciſleb. *Inde in ami-*
citiam inſinuauit, cum matre, & mecum ſimul, blanditiis, muneribus, do-
nis. Remouenda igitur à Iudice quàm longiſſimè. Rectè anti-
qui imaginē Iuſtitiæ manibus orbam pinxerunt. Optimè Vates
Diuinus, *Pſ.* 47. *Iuſtitia plena eſt dextera tua.*

Laudatur Peſcennij Nigri Principis Romani, qui Iudicibus 2.
publica ſalaria inſtituit, memorabile dictum: *Iudicem nec dare* *Ideo ſala-*
quicquā debere, nec accipere. Rectè Iuſt. *de Mand. Princ. C.* 1. *Oportet* *ria Iud. ex*
igitur te purè ſumentē adminiſtrationē, & ſine omni ſuffragio, præ omni- *publico.*
bus aliis mundas ſeruare Deo, nobiſq; & legi manus, & nullū cōtingere lu-
crum,

crum, neque maius neque minus. & Nouel. 8. Vt iudices ſine quoquo ſuffragio. §. quapropter. & nouel. de Prat. Thraciæ, Itaque, inquit, *cùm Dei & noſtri memoria verſentur in pecunia.* & iam olim lex Cincia vetuit, nequis donum munúſve caperet. quæ pro iiſdem hîc accipio, quamuis inter Vlp. & Marc. perplexa diſtinctio ſit, *in l.* 194. *& l.* 224. *de verb. ſigni. Plebiſcito,* inquit Modeſt. *in l.* 18. *de offic. præſid. continetur, nequis præſidum munus donúmue caperet. Non licet,* inquit Auguſt, *ad Marced. epiſt.* 54. *Iudici vendere juſtum judicium, etſi liceat Aduocato vendere juſtum patrocinium, & Iuris-conſulto rectum conſilium. c. non licet,* 11. *q.* 3. vt non verum ſit licitam eſſe munerum capturam, dummodo aduerſario nihil iniuriæ irrogetur, ſed iuſtè nihilominus iudicetur.

3. *Munera illicita, etſi non iniquè iudicetur.* Refellit id diſertè Greg. *c. qui rectè* 11. *q.* 3. *Qui rectè iudicat,* inquit, *& præmium inde remunerationis expectat, fraudem in Deum perpetrat; quia Iuſtitiam, quam gratis impertiri debuit, acceptione pecuniæ vendit. Boni malè vtuntur, qui iuſtè pro temporali lucro iudicant. Tales quippe ad veritatem non iuſtitiæ defenſio, ſed amor præmij prouocat; quibus ſi ſpes nummi ſubtrahitur, confeſtim à iuſtitiæ defenſione recedunt. Acceptio nummorum præuaricatio veritatis. Vnde & pro Iuſto dicitur, qui excutit manus ſuas ab omni munere, iſte in excelſis habitabit.* citò enim, inquit Iſidorus, *violatur auro Iuſtitia. c. pauper ibid.*

4. *An nihil igitur permiſſum accipi?* Quid igitur? moroſum facimus & inhumanũ Iudicẽ? nequaquam. *Non in totum,* inquit Vlp. *l.* 68. 3. *D. de offic. proconſ. xeniis abſtinere debebit Proconſul, ſed modum adijcere, neque moroſè in totum abſtineat, neque auarè modum xeniorũ excedat.* nam vt Imp. Anton. reſcripſit, *valde inhumanũ eſt à nemine accipere, ſed paſſim viliſſimum, eſt, omnia auariſſimum.* Admodum ſpectat, quod *l.* 6. *D. ad leg. Iul. repetund.* ſcribitur, ne Vrbani Magiſtratus plus doni muneriſue in anno accipiant, quàm quod ſit aureorum centum. Ex quo textu concidit interpretatio Beſoldi, qui eum accipit de muneribus dumtaxat, quæ in auſpicio officij dantur, cùm ſupputationem in annum extendat. & Modeſt. *in d. lib.* 18. reſtringit, *niſi eſculentum poculentúmque quod intra dies proximos prodigatur.* Alioquin nec negotiari præſidibus; eorumque aſſeclis intra prouinciam licet. *l.* 33. *& ſeq. D. ſi certum petat.* minimè ergo omnium dono accipere *l. vn. C. de contract. Iud.* ſed emere dumtaxat, quibus ad victum, veſtitumque opus habent.

5. *Ita, modò Xeniorum modus non excedat.* Modũ ergo Xeniorũ Iudices non debent excedere. dicuntur ea quæ hoſpitibus dantur (ξένος hoſpes Græcis eſt) adeoque aduentantibus in prouincia præſidibus ea conueniebat obſeruare, quæ monet Vlp. *in d. l.* 6. apud Arcadium *in l. munerum D. de muner.*

muner. Xenoparochi in quibuſdam ciuitatibus recenſentur. *πάροχος* tributorem indicat, ſeu datorem. Vt & nunc ſunt aliquibus in locis, qui Magnates eò diuertentes ſalutent, & xenio aliquo gratulentur. Et quamuis exiſtiment aliqui poſterioribus id conſtitutionibus eſſe correctum; vereor, ne ad eas non ſatis attendant, ſed ipſe Vlp. aduerſetur, qui moroſum vetat eſſe præſidem, & inhumanum. quos mores non aduocant vltimæ conſtitutiones. Sed & ipſe Vlp. ita obiectionem diſſoluit, *Et quod mandatis,* inquit, *continetur, ne donum, vel munus ipſe Proconſul, vel qui in alio officio erit, accipiat, ematvè quid, niſi victus quotidiani cauſâ; ad xeniola non pertinet, ſed ea quæ edulium excedant vſum: ſed nec xenia producenda ſunt ad munerum qualitatem.* Ipſe quippe Iuſt. cuius vltimæ ſunt conſtitutiones, *in Nouel. de mand. Prin. §. oportet.* iubet tantùm nullum contingere lucrum. Non illud eſt xeniolum, non eſt eſculentum, poculentumque, quod intra paucos dies conſumi poteſt. Apparet illud vel legenti exclamationes Iuſtiniani *in d. Nouel. Vt Iudices ſine quoquo ſuffragio,* reliquiſque conſtit. Vnde non rectè Thulden. *lib. 3. c. 5. de cauſ. corrupt. Iud.* ait, eam conſtitutionem ad eos donatores dumtaxat pertinere, qui nullum ſub Proconſule negotium habent; quia negociari, mutuò accipere, contrahere in prouincia illis non liceat, quia ipſe ſecus Vlp. explicat. Tota ergo quæſtio ab eodem Vlp. in hanc ſummam contrahitur, vt xenia non producantur ad munerum qualitatem, non ad lucra fiant, non vt venalis fiat ſententia, etiam iuſta: ſed ſalutandi, gratulandi, amicitiæ cauſâ fiat. quæ ſi non præſtentur, nulla reprehenſio fiat; & ſi præſtentur, plerumque laus inſit, vt ait Marc. *in d. l.* 214. Numquam laus ineſſe poteſt, numquam dëeſſe reprehenſio, cùm eo fine datur, vt Iudicis affectibus obrepatur, cùm modus xeniorum exceditur, & eduliorum vſus; & is quidem, qui ad paucorum dierum ſpatium ſit reſtrictus. Et in hanc ſententiam Bonif. VIII. *in d. c. ſtatutum. §. inſuper,* reſcribit, *vt gratis & cum omni puritate iudicium coram Iudice procedat, nullum munus, vel quicquam aliud, niſi forſan eſculentum vel poculentum merâ liberalitate oblatum, quod paucis conſumi poſſit diebus, vel niſi cùm ipſum propter cauſam ſibi commiſſam contigerit extra ſuum domicilium proficiſci, moderatas expenſas recipere ab iiſdem partibus qualitercumque præſumat.* Neque attinet dicere, loqui ibi Bonif. in delegato; nam & is puras manus habere debet, non ſordibus, non corruptioni ſubiectas. nulla id permittit lex. quod enim eo citatur Authent. *de Iud. §. ne autem.* vbi Iuſtin. pedaneis duos aureos in conteſta-

teſtatione,duos in fine litis,quę centũ aureos excedit permittit accipere, non ad munera ſpectat,ſed ad ſtipendia, quæ Iudicibus ex publico conſtituit Iuſtin. *Auth. vt Iudic. ſine quoquo ſuffrag.* Non item pedaneis, præter duas auri libras. Ita enim ait: *Propterea enim eligimus fiſcum minuere, quatenus horum vnuſquiſque contentus noſtrâ largitate,& quaternis aureis,puras Deo,& nobis,& legi cuſtodiat manus.* Sed neque delegatus Eccleſiaſticus ſtipendia illa à Bonifacio accipit,ſed moderatas tantùm, cùm foras proficiſcitur, expenſas. Quamuis mores paſſim & huic,& Principum Conſiliariis & Magiſtratibus inferioribus ſportulas permittunt.

At verò quamuis generatim hæc ita ſe habeant: monet tamen ex vetere Græco prouerbio Vlp. *Ne omnia, ne paſſim, ne ab omnibus accipiatur.* ſi ſingulatim rogaretur, an ab omnibus litigatoribus Iudex accipere poſſet? negaret ab omnibus,negaret tunc cùm reprehenſio aliqua, & non laus in eſſe poſſet, vt Marcian. *in d. l.* 214. *de V. S.* ſic negat Bonif. VIII. *in d. §. inſuper.* cùm non eſt merâ liberalitate oblatum: illiberaliter accipitur, quod emendæ,vendendæuè ſententiæ cauſa accipitur, vel datur,etiam iuſtæ: aut quando ita à Iudice litigatores habentur, vt ſi apparuerint in conſpectu eius vacui (vt apud Perſas coram Rege ſine munere apparere crimen erat) moroſè excipiantur, non ei ſpontè datur, non liberaliter.

6. Ab hoc examine procedit lex Iulia *repetund.* dum à ſobrinis, propioreuè gradu cognatis in infinitum capere permittit. *l.* 1. *l.* 6 *§. apparet D. ad leg. Iul. repetund.* ab his datum,beneuolentiæ & ſanguini,non ſordibus datum æſtimat. A moribus etiam & vita dantis coniectura ſumenda eſt, *Munera de ſinu impius accipit, vt peruertat ſemitas Iudicij. Prouerb. c.* 17. & *Multi amici ſunt dona tribuentis, c.* 19. inſidiantur enim, & expugnant munera neſcientes; victoriam enim & *honorem acquiret qui dat munera: animam autem auferet accipientium. c.* 22. & *c.* 21. *Munus abſconditum extinguit iras, & donum in ſinu indignationem maximam.*

Aut ſanguinis aliúve reſpectu detur.

7. Medicos qui ex publico ſtipendia habent Imperatores *in lege archiatri 6. de profeſſ. l.* 10. ea patiuntur accipere, quæ ſani offerunt pro obſequiis, non ea quæ periclitantes pro ſalute promittunt. Quo argumento videri poteſt Iudices poſt ſententiam poſſe munus accipere, non antè promiſſum, non addictum. Idque aliquibus in locis extra culpam eſt: tametſi aliis videtur vices recurrere poſſe, quibus litigare rurſus eumdem oporteat, & in id tempus deuinctum Iudicem habere publicè pericu-

Aliàs minimè ac ne quidẽ poſt ſententiã.

periculoſum; præſertim cùm leges quæ munera vetant, tempora non diſtinguant. Ideoque in Ordinat. Concil. Brab. *art.* 20. prudenter prohibitum eſt, nequis ante vel poſt rem iudicatam munus accipiat.

CAPVT XVI.

Ab auaritia alienus.

EST, inquit Iuſt. *in Nouel. vt Indices ſine quoquo ſuffrag. hoc ſacrorum Eloquiorum mirabile, & verum, quòd auaritia omnium ſit mater malorum, maximè quando non priuatorum, ſed Iudicum inhæret animabus. Quis enim ſine periculo non furetur, quis non latrocinabitur ſine reatu, ad adminiſtratorem reſpiciens? illum namq; videns omnia auro vendentem, & præſumens, quia quidquid egerit illicitum, hoc pecunias dando redimet. Hinc homicidium, & adulterium, inuaſiones, & vulnera, & raptus virginum, & commerciorum confuſio, & contemptus legum & Iudicum, omnibus hæc venalia propoſita eſſe putantibus tamquam aliquod optimorum mancipiorum.* Simili exclamatione fertur B. Aſterius *in homilia aduerſus auaritiam; Tui iſti, ſcelerata Auaritia, fructus, tuo impulſu, incentiuo filius parenti inimicitias denunciat: tu comples terram latronibus, & homicidis, mare piratis, vrbes turbis, atque tumultibus; forum ac tribunalia falſis teſtibus, ſicophantis, proditoribus, Aduocatis, ac Iudicibus eò propendentibus, quò tu pertraxeris. Auaritia mater inæqualitatis, immiſericors, inhumana, crudelis.* Et iterū: *Ita nimirum Auaritia iuxta Apoſtolum idololatria eſt, omniumque radix malorum, innumera ex ſe ſe vitia progignens. Sicut enim ij, qui aurum in ſinu, viſceribuſque terræ ſcrutantur, auream globam circa principem & proprium generationis locum cumulatim repoſitam inueniri narrant, & aliquas velut venas in longum hinc inde produci, ſicut arborum à ſtipite latè ſeſe explicant ac diffundunt radices: ad eumdem modum imagine non nimis impropria auri & auaritiæ multa video germina, multoſque ſurculos, vna eademque ſtirpe auaritia coniunctos.* 1. *Ea omnium malorum cauſa.*

Inde fit vt, iterum idem, *auarus proximis fit odioſus, famulis grauis, amicis inutilis, exteris difficilis, & vix affabilis, vicinis moleſtus, Vxori malus, liberorum parcus, atque ſordidus educator, noctu inter diuque ſolicitus, & cogitabundus, ſecum ipſe loquens, ac differens eorum more qui mente exciderunt, & in inſaniam lapſi ſunt. Denique cùm omnibus abundat, tamquam omnium egenus ingemiſcit, præſentibus non fruitur, quæ abſunt anxiè quæritat, proprius non vtitur, & ad aliena oculos adjicit.* Ideoque rectè à Iethro *Exod. c.* 18. non tantùm Iudices non 2. *Auari vitia.*

auari

3. auari requiruntur, ſed qui oderunt auaritiam: *quamuis enim ſufficiat homini non eſſe auarum*, ait Caietan. *non ſufficit tamen Principi, aut Iudici, ſed oportet eſſe tam alienum ab auaritia, vt oderit ipſam, quoniam auaritia ius omne faſq́; peruertit.* Eſt enim inſatiabilis lupus, vt ait Bald. *conſ.*301.*n.*12. *in fin.l.*1. Auarus igitur quî Iudex eſſe poſſit, niſi vt gregem inuadat; ſi poſſit aliena rapiat; ſi non poſſit, concupiſcat? cùm econtrario primum propriumque Iudicis officium ſit, ſuum cuique tribuere, ab alieno abſtinere, non re ipſa tantùm, ſed & voto. A pectore Iudicis exulare omnino debet cupiditas: nam ſi id ſemel inuaſerit, in aureum

Iudices oderint auaritiã.

4. furorem vertet. Præclarè Ambroſius *c.* 8. *d.* 77. *Sicut ij qui per inſaniam mente tranſlati ſunt, non iam res ipſas, ſed paſsionis ſuæ phantaſias vident: ita etiam mens auari ſemel vinculis cupiditatis aſtricta, ſemper aurum, ſemper argentum videt, ſemper reditus computat, gratius aurum intuetur, quam ſolem, ipſa eius oratio, & ſupplicatio ad Dominum aurum quærit.*

Alioquin in furorem aureum vertunt.

5. Prudenter ad Q. Fratrem Cicero: *Si quis eſt, qui tibi numquam in ſuſpicionem auaritiæ venerit, nibil eſt quod non ei & committi, & credi rectiſsimè putem: ſed ſi quis eſt, in quo iam offenderis, de quo aliquid ſenſeris; huic nihil credideris, nullam partem exiſtimationis tuæ commiſeris.*

Fiſq; nihil credi poteſt.

6. Quapropter mala quæ in Remp. ab auaris & corruptis Iudicibus proficiſci demonſtrauimus proximè, ſatis admonent, vt contra eos leges inſurgant. Lex XII. Tabularum Iudicem arbitrúmve jure datum, qui ob rem iudicandam pecuniam accepiſſe conuictus eſſet, capite puniebat. Gellius *lib.* 20. *c.* 1. quæ ita eſt mitigata; vt obtineat ſolùm in cauſa criminali. *l.* 1. *D. ad l. Cornel. de ſicar.* in pecuniariis cauſis litis æſtimatio præſtatur à Iudice deprauato. *l.* 2. *de pœn. Iud.* vti amittit actionem is, qui diffidentiâ iuſtæ ſententiæ in pecuniæ corruptelam ſpem negotij repoſuit. *l.* 1. *C. eod.* dignitate excidit lege repetundarum damnatus. *l.* 6. *D. repetund.* extra ordinem punitur, & ſi, ob hominem necandum pecuniam acceperit, capite plectitur. *l.* 7. *eod.* Denique Iuſtin. promiſſi duplum, accepti triplum, fiſco inferre Iudicem ſtatuit, in pecuniaria cauſa, præter dignitatis iacturam. *Nouel.* 124. *c.* 2. in criminali autem accuſatione bona eius in fiſcum, ipſum verò in exilium mitti. Et quò faciliùs noxiæ detegantur, ipſi danti venia datur ſi criminis Iudicem conuicerit; ſi autem deſit probatio, exigere tam à Iudice quàm ab aduerſario iuramentum poteſt: quod ſi recuſetur, pro conuicto punitur. *Ibid.* Sententiæ etiam quæ in mercedem à corruptis

Pœnæ corruptorum.

ruptis Iudicibus feruntur, etiam citra interpoſitæ prouocatio- 7.
nis auxilium infirmæ ſunt; quod Thulden. *de cauſ. corrupt. Iud.* *Sententia*
lib. 8. c. 7. intelligit, quando ex pluribus vel vnus corruptus eſt, *per ſordes lata.*
præſertim ſi Præſes curiæ; Relator cauſæ, vel non infimæ auctoritatis alius fuerit, qui reliquos in ſententiam ſuam pellicere potuerit. quæ iuuat ratio, quòd ſententia ſit nulla, quæ ex falſis inſtrumentis, aut teſtibus lata eſt. *l. 2. & 3. C. ſi ex falſis inſt.* in quarum ſaltem momentum hunc admitti æquum videtur.

Sed tamen moderationē Alexandri Imp. *in d. l. 3.* exigerem. 8.
Cauſa, inquit, *Iudicati in irritum non deuocatur, niſi probare poteris, eum qui iudicauit, ſecutum eius inſtrumenti fidem.* Alioquin rectè argumentatur Angelus *ad d. l. 7.* Vno ex pluribus corrupto non eſſe in mercedem prolatam ſententiam, neque ea venalis fuit. Nam quod addit Thulden. argumentum ſententiæ vno ex pluribus Iudicibus, vel arbitris abſente latæ; illud ipſum tollit eius diſtinctionē: nempe ſi infirmæ fuerit auctoritatis, qui corruptus fuit, vt non noceat. quia nihilominus mandati fines exceſſi ſunt; in omnes enim cōpromiſſū eſt, omnes iudicare iuſſi ſunt, vt inquiunt *l. 39. D. de re, Iud. lex 17. §. 7. D. de recept.* Quid enim minus verum eſt quàm omnes iudicaſſe, inquit eadem *Lex 39.* & plus nocet vnius contemptus, quàm multorum contradictio. Vnde vno ex Canonicis omiſſo, irritatur reliquorum electio. neque deſtinguitur qualis fuerit ille auctoritatis. *c. bonæ de elect.* Addit quidem *d. lex 17.* quòd neglectus arbiter alios potuerit in ſententiam trahere, ſed acceſſoriam facit eam rationem, quaſi ab æquitate ductam, quâ nullitas à neglectu formæ incurrens veſtiatur. nam etſi non foret ille talis, vt reliquos trahere poſſet, manet nihilominus nullitas à formæ neglectu profecta: At hic reliqui Iudices nullam formam neglexerunt: manebit ergo effectus criminis penes auctorem; præſertim cùm *d. l. 7.* recedit à communiori iure quo ſententia pro veritate habetur. niſi, inquam, reliqui probentur ſecuti corrupti fidem. vt *d. l. 3.* de falſo loquitur inſtrumento.

Etiam ex pluribus iudicibus vno corrupto ſi eius auctoritas alios impulit.

Enimuerò iuſtâ ratione ductus fuit Alex. Seuer. quem me- 9.
morat Lamprid. ſi vnquam furem Iudicem vidiſſet, paratum habuiſſe digitum, vt illi oculum erueret, vt verâ eum cæcitate multaret qui non ſatis habuerat ex Hieroglyphico cæcitatis Iuſtitiæ. Sed vereor ne non ſatis lynceus fuerit. quis enim centimanus ſuffecerit corruptis illis tempeſtatibus? Ad noſtra vſque tempora ſpectata fuit ſtatua Ducis Burgundiæ Principis Belgarum Valentianis in foro iubentis capite plecti Iudicem

Rurſus pœnæ, & comminationes aduerſus corruptos.

cem quemdam, non infimæ notæ, qui vaccam vnam viduæ abſtulerat. Vulgare eſt Siſamnis ſupplicium à Cambyſe excoriari iuſſi, pelle in tribunali expanſa, & filio in id locato, & rectiùs iudicare iuſſo. Digna Principibus exempla, quibus oculos aperiant, & à veterno excitent eos; qui *exiſtimant luſum eſſe vitam noſtram, & conuerſationem vitæ compoſitam ad lucrum, & oportere vndecumq; etiam ex malo acquirere. Sap. c. 15.* Sed attendite; *qui iuſtificatis impium pro muneribus, & iuſtitiam juſti aufertis ab eo. Propter hoc ſicut deuorat ſtipulam lingua ignis, & calor flammæ exurit; ſic radix eorum quaſi fauilla erit & germen eorũ vt puluis aſcendet. Iſaiæ c. 5.* Vbi contrà; *Iuſtus vt palma florebit: ſicut cedrus libani multiplicabitur. Pſal. 91.* & *qui odit munera, viuet. Prou. 15.* &, *qui excutit manus ſuas ab omni munere, iſte in excelſis habitabit, & regem in decore ſuo videbit. Iſaiæ 53.*

Maledictus ergo, *qui accipit munera vt percutiat animam innocentis. Deut. c. 27.* ſed & in Reſpublicas extenditur malum; nec penes reos ſolos manet pœna. *Iudices*, inquit, *eius in muneribus iudicabant, & ſacerdotes eius in mercede reſpondebant, &c. idcircò propter vos Sion quaſi ager arabitur, & Hieruſalem vt cuſtodia pomarij erit.* Refertur c. *Iudices 1. q. 1. & Malach. c. 1. Hæc dicit Dominus exercituum: Iſti ædificabunt, & ego deſtruam: & vocabuntur termini impietatis; & populus, cui iratus eſt Dominus in æternum. Iuſtitia eleuat gentem; iniuſtitia verò miſeros facit populos. Prou. 14.*

CAPVT XVII.

Non Iracundus.

1\. *Non ſit in delatis credulus Iudex.* PRimi à bile motus non veniunt in hominis poteſtatem; *Contra primas cauſas pugnare debemus*, inquit Senec. *de ira l. 2. c. 22.* atque in primis non debemus denunciata citò credere. Idem *c. 29.* vtrobique plenè euoluit & ſanctè Gregor. *Si quid de quocumque clerico ad aures tuas peruenerit, quod te juſtè poſſit offendere, facilè non credas, nec ad vindictam te res accendat incognita; ſed præſentibus ſenioribus Eccleſiæ tuæ diligenter eſt veritas perſcrutanda, & tunc ſi qualitas rei popoſcerit, canonica destrictio culpam feriat delinquentis. l. 11. ep 49. d. 86. c. 13. 15. q. 7. c. 2.*

2\. *Mora iræ remedium.* Sanè generatim maximum iræ remedium eſt, mora. idem Senec. *c. 28.* Vnde Athenodorus Auguſtum monuit, ne iratus quidquam antè diceret, vel ageret, quàm elementa ſermonis 25. ſecum relegiſſet. Referunt Socratem eleuatâ iam manu,

vt

malè meritum percuteret, ſubſtitiſſe atque edixiſſe, recordari ſe Philoſophum eſſe; & ſeruum malè mulctaturum fuiſſe niſi iratus eſſet.

Ita Imperatores Theodoſius, Valent. & Gratian. *l.* 50. *C. de pœn.* ſi vindicari in aliquos ſeueriùs iuſſiſſent, noluerunt ſtatim reos aut ſubire pœnam, aut accipere ſententiam, ſed per dies triginta ſuper ſtatu eorum ſortem & fortunam ſuſpenſam eſſe; facilè enim feſtinatione cæcâ improuida ſæuitia pro ſeueritate recipitur, & vt dicit *c. cum apud.* 11. *q.* 3. *quo locus miſericordiæ, vel (ſi res tuliſſet) pœnitentiæ non periret. nempe ira ſæpè etiam innocentes in crimen abducit.* Ideò Apoſtolus, *date locum iræ. c. Ira, ibid. Prou.* 25. monemur non proferre in iurgio citò, quæ poſtea emendare non poſſimus. ſed & *c.* 22. *non eſſe amici homini iracundo, neque ambulare cum viro furioſo, ne diſcamus ſemitas eius, & ſumamus ſcandalum animæ noſtræ.* Rectè igitur in cognoſcendo vetatur Iudex excandeſcere aduerſus eos etiam quos malos putat. *l.* 19. *D. de offic. Præſ.* & *ſummoperè præcauere debet, vt in dictandis ſententiis nullatenus leuitate aut furore ductus ſit præceps. c. ſummopere. ibid.* Si quid enim per iniuriam fecerit, dixeritve Magiſtratus, vel quaſi priuatus, vel fiducia Magiſtratus, iniuriarum poteſt conueniri: *l.* 31. *D. de iniur.* & ob id rectè Conſtant. *in l.* 2. *C. de exact. tribut. lib.* 10. *Nemo carcerum plumbatarumque verbera aliaque ab inſolentia Iudicum reperta ſupplicia in debitorum ſolutionibus, vel à peruerſis, vel ab iratis Iudicibus expaueſcat.* & rei Iudicatæ auctoritatem comminationes non habent. *C. comminat. epiſt. &c.* Nimirum vt populo præſunt Magiſtratus; ita Magiſtratibus leges, & non legibus Magiſtratus; vt ex Demoſthene, & Chryſippo, Marcian. *in l.* 2. *D. de leg.* Quòd ſi igitur perperam officio functus erit Iudex, & vendicabunt leges, & pro irrito habebunt. Audiat ergo litigantes, diſceptationique det locum, & demum poſt magnum vtrarumque rationum conflictum ſententiâ decernat, non ab irato animo profectâ, ſed Deo & Iuſtitiâ conſultâ. vt Moyſes in Tabernaculum ingredi ſolebat, antequam iudicium proferret. *d. c. ſummopere.* Quid enim minùs cum Iuſtitia conuenire poteſt, quàm animus irâ vindictæ cupidâ perturbatus, & furore rationis experte agitatus? næ ille tremebundus, & ſaltitans Iuſtitiæ bilancem, & pondera in æquilibrio non ſuſpendet. *Iudicet* ergo, inquit Ambr. *c. in d.* 3. *q.* 7. *ille qui ad pronuntiandum nullo odio, nullâ offenſione, nullâ leuitate ducatur.*

3. Sententia non præcipitanda, aut mox exequenda.

4. Irâ ablegatâ.

D Magno

Magno igitur hunc animo eſſe oportet, qui non admittat inſultus alicuius paſſionis. Nam *magni animi eſt proprium, eſſe placidum tranquillumque, etiam offenſiones ſupernè deſpicere.* Senec. quin imò *ſpecioſius iniuriæ beneficiis vincuntur, quàm mutui odij pertinaciâ.* Id maximè Iudicibus congruit, vt ſcire, ita & facere. Quid enim turpius Iuliano Apoſtatâ, qui cùm ius diceret, ruſticos coram ſe de iure diſceptantes nō conuiciis modò, ſed & pugnis quatiebat? Rectiùs Pyrrhus nobilis laniſta diſcipulis ponere iram iubebat. *Ira*, inquit, *turbat artem.* ſi in eâ arte, quæ iræ apta putatur, quid in diuini, humaniq́ue Iuris ſcientia dicendum? *Non te*, inquit Iob, *c.36.* ergo *ſuperet ira, vt aliquem opprimas.* ſed *aufer iram à corde tuo. Eccleſ.11.* & Apoſt. *ad Ephéſ.4. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blaſphemia tollatur à vobis, cum omni malitia.*

5. *Iudices*, inquit Felix *2. in epiſt. c.21. & accuſatores tales eſſe*
Nec animo in pœnas ſemper prono. *debent, qui omni careant ſuſpicione, & ex radice charitatis ſuam deſiderent promere ſententiam.* & Leo, *Odio habeant peccata, non homines; corripiantur tumidi, tolerentur infirmi.* & quod *in peccatis ſeueriùs caſtigari neceſſe eſt, non ſæuientis plectatur animo, ſed medentis. c.2. diſt.* 86. Ideoq́ue non viâ regiâ ſtatim ſemper ad flagra & ſupplicia eundum eſt. Sæpè monitio ſuffecerit, numquam niſi eâ præuiâ accuſatio admitti ſolet. *c.2. de accuſ. q.7. c.15.* vt diuina monita exigunt, *Matth. c.18. Lucæ c.17.* Iudices ad pœnas ſemper prompti audiant illud Oſeæ, *c. 5. Audi domus Iſrael, & domus regis auſculta, quia vobis Iudicium eſt, quoniam laqueus facti eſtis ſpeculationi, & rete expanſum ſuper Thabor.*

CAPVT XVIII.

Prudens.

1. NVllum Numen abeſt, ſi ſit Prudentia: alioquin ſæpè
Prudentia Iudici neceſſaria. quæ illa? honeſtas rerum cauſas, niſi Iudicium adhibeas, pernicioſi exitus ſequuntur. Prudentia ergò Magiſtratui neceſſaria eſt. Ea ſi quidem eſt recta ratio agendorū. Cui Prudentiæ & diſcretionis deeſt virtus, hunc paruo naſo eſſe intelligit Greg. *in Paſtor.* qualem lex diuina vetuit ordinari: *Paruo,* inquit, *naſo eſt, qui ad tenendam menſuram diſcretionis idoneus non eſt. naſo quippe odores fœtoresq́; diſcernimus. Rectè ergò per naſum diſcretio exprimitur, per quam virtutes eligimus, delicta reprobamus. Sæpè* ſi quidem

dem *ſe vitia virtutes eſſe mentiuntur : vt tenacitas, parcimonia: effuſio, pietas velit videri. c. 6. diſt.* 41. Bene Nicephorus: *Iſ qui in vna Dei cognitione, omnes cogitationes ponunt, hi montes & ſpeluncæ commeniunt ; at qui cum virtute & pietate ciuilem etiam viuendi rationem edidicit, & notitiam ſibi comparauit rerum variarum ; ille verò populum ad optima ducere idoneus eſt.* Prudentiam primum officij fontem vocat D. Ambroſ. *lib. 1. de offic. c.* 27. & D. Auguſt. *lib. 1. de lib. arb. c.* 13. Prudentiam dicit eſſe ſcientiam rerum appetendarum, & fugiendarum. quomodo & Ariſt. *l.* 6. *Ethi. c.* 5. Prudentiam habitum eſſe, cum ratione vera circa bona humana actiuum. & *c.* 6. non eſſe eam ob cognitionem honeſti ; ſed ob actionem. Vnde *c.* 7. *Prudenti*, inquit, *maximè opus eſt rectè conſultare.* quæ prima eſt illius functio : altera in bene iudicando ; & tertia in exequendo conſiſtit. Neque enim ſiſtit Prudentia in iudicando, ſed vlteriùs voluntatem mouet, vt vbi conſuluit, & quid ſit agendum cenſuit, id faciat. Vnde practicè Cicero (vt multa alias) *de fin.* Prudentiam aſſerit in delectu bonorum cerni. & D. Thomas Prudentiam eſſe in intellectu practico, pertinere ad virtutem actiuam, mediam eſſe inter virtutes morales, & intellectuales, requiri advitam actiuam, inuenire modum in virtutibus ; quarum ſanè auriga eſt. & quia rectè iudicare, rectè conſultare, rectè exequi non poteſt, qui vitium in conſilio habet : ſequitur Prudentiam veram non eſſe, niſi in viris bonis apud quos virtutes hoſpitentur. quod rectè Ambroſ. *de offic. l.* 1. *c.* 14. *Prudentia*, inquit, *cum omnibus bonis habet conſortium. nam quomodo poteſt vtile conſilium dare, niſi habeat Iuſtitiam? vt induat conſtantiam, mortem non reformidet, nullo terrore, nullo reuocetur metu, nullâ adulatione à vero deflectendum putet, exilium non refugiat, quæ nouerit ſapienti patriam mundum eſſe : egeſtatem non timeat, quæ nihil deeſſe ſapienti ſciat, cui totus mundus diuitiarum eſt. Quid enim præcelſius illo viro, qui auro moueri neſciat, contemptum habeat pecuniarum, & velut ex arce quadam diſpiciat hominum cupiditates? Quod qui fecerit, hunc homines ſupra hominem eſſe arbitrantur.* Prudentia vt vniuerſim cum virtutibus habet commercium, ita in omni hominum, negotiorum genere verſatur. Cicero *lib.* 4. *de fin.* communem quandam facit Prudentiam, quam omnes, qui cuique artificio præſunt, debent habere. 2.

Ea quæ in ſingulis eſt, perſonalis rectè dicitur. facit hominem ſimpliciter prudentem. Ariſt. *c.* 8. quâ quis in ſingulis actionibus quid agendum ſibi ſit proſpiciat. ſuccedit œcono- *Quæ circa iudicis officiũ in iure dicundo, politia, imperio.*

œconomica, quâ familiam; politica, quâ Remp. nomothetica, quâ legiſlationem; militaris, quâ militiam rectè adminiſtrat. In Iuris profeſſione, quâ iudiciaria eſt, ea eſt prudentia, quæ omnia controuerſiæ capita, partes, circumſtantias, loca, tempora, perſonas in vnum congerit, atque ita digerit, vt apoteleſma, corpuſque perfectum inde ſurgat, vt dignoſci cauſa facilè, & quî iudicari debeat, intelligatur. Quatenus verò regimen ſiue familiæ, ſiue Reip. ſpectat, vt ſciatur quæ ſit ſalus populi, familiæue, fiantque quæ eò pertinent. in ea continetur primum, vt bonæ & Reipub. expedientes leges habeantur, & ſeruentur. Secundò, vt ſi quid minus lege comprehenſum eſt, per gnomen ſecundum epikeiam ſuppleatur. Quomodo Celſus in *l. 17. D. de leg.* dicit, *ſcire leges non hoc eſſe, verba earum tenere, ſed vim ac poteſtatem.* & *l. 18. § benignius leges interpretandas eſſe, quo voluntas earum conſeruetur.* Quinimò ſæpè res occurrunt, vt ſupra proximũ legiſlatoris finem aſcendere oporteat, & ex altioribus principiis æquum & bonum deducere, quod non ſit contra mentem legiſlatoris. De qua æquitate atque epikeia Leſſ. *de Quat. virt. Card. lib. 2. c. 2. d. 3. & lib. 2. c. 47. d. 9.* eam dicit Ariſtoteles eſſe quamdam Iuſtitiam, & Iuſtitiâ legali meliorem. Æquum eſſe quoddam iuſtum, & melius quàm iuſtum legitimum. Tertiò continentur arcana Imperij, rerum publicarũ, ac dominationis. eam vulgò vocant *rationem ſtatus.* quam Scipio Admiratus *diſſ. polit. l. 12. diſc. 1.* vocat profundas quaſdam, intimas, ac ſecretiores leges, ad ſecuritatem imperij conſtitutas. ſemper enim ad publicum bonum procurandum, aut malum auertendũ diriguntur. Vnde cùm non rectè ſe habent, Tacit. *l. 14.* vocat *dominationis flagitia.* qui tamen rem etiam malam ob finem bonum geſtam, decoro nomine dignatur, cùm loquitur de Agrippina *lib. 12.* longè aliter quàm Maſſallina ſe gerente, *nihil domi impudicum, niſi dominationi expediret.* Vnde Marchiavellus, aliique auſi ſunt ſentire, & ſcribere, nihil eſſe illicitum quod ſtatui expediat. quem refutauit Ribadinera, *de inſt. Reg.* aliique rectè. ſanè nimis multi ſunt, qui Marchiavellum verbis deteſtantur, veſtigia legunt, factis probant. Sed & multa ſunt, non adiaphora tantùm, quæ à fine Iuſtitiam recipiunt, ſed quæ in ſe ipsâ aliquid habent ex iniquo, ſi priuatam rationem ſpectes, ſin autem ſupremam populi ſalutem, non iniquè fiant: vt & illud Plutarchi iuſtum eſt, *A Iuſtitia in paruis rebus nonnumquam abeat is, ſi eam ſaluam voles in magnis.* Hæc omnia proſpicere, diſcernere, horum

omnium fines regere, prudentia debet. *Melior eſt ſapientia quàm vires, & vir prudens, quàm fortis.*

Prudentiæ defectu plures in Gallia atque alibi reges, regno 3.
exuti ſunt. In Brabantia etiam noſtra Ioannis & Aleidis ducum primogenitus à proceribus in monaſterium Affliginienſe miſſus eſt, & ibi tonſus. Sed rectiùs eſt à Baronibus & Comitibus Portugalliæ in adminiſtrationẽ regni, ſine Regis, filiorumque præiudicio, aſſumptus Regis frater. & id factum ab Innocentio III. probatũ *in c 2. de ſupplen. negl. Prælat. in* 6. Meliores etiam Brabantiæ mores habent; vt Duci Reip. impari ſurrogetur Ruardus, ſiue Dictator, qui bellũ adminiſtret, & Remp. ſine ſucceſſionis interruptione. *Vbi non eſt gubernator prudens, populus corruet; ſalus autem vbi multa conſilia. Prou. c.* 5. *nam aſtutus videt periculũ, & abſconditur; ſimplices pertrãſeunt, & damnũ accipiunt. Prou.* 22.

Incommoda defectus prudentiæ per ſubrogatos auertenda.

Prudentia legalis præter ea quæ ad ſtatum publicum per- 4.
tinent, valdè elucet in æſtimatione probationum, præſumptionum, eorumque omnium, quæ arbitraria noſtris dicuntur. de quibus, bone Deus! quanta exſtant volumina! neque tamen tantã, quin & factorum infinitudo plura complectatur. vt vix lis vna non aliquid habeat, quod ſimul ab auctoribus cum omnibus quæ circumiacent, elucidatum non ſit. In pleriſque nec legales, nec leſbiæ regulæ Iudicem ducunt. quinimò ad religionem eius pleraq; remittunt; teſtium fidem, & inſtrumentorum energiam, præſumptionum inuicem, & cum aliis probationum generibus hoſtiliter concurrentiũ efficaciam, teſtimoniorum, monumentorumque pugnam. æſtimare, diſcernere, dirimere, plerumque non præſcripto Iure, ſed arbitrio ſingulari debebit. qua ex cauſa vel maximè verum eſſe credendum eſt, quod tradit Quintil. *Inſt. l. 6. c. vlt. plus valere in Iudice prudentiam, quàm doctrinam tantùm, quia illa eſt doctrinæ regula,* negocio applicandæ, vt accidit in architectis: ſed etiam quòd ea quæ legibus doceri non poſſunt, prudentia in ſingulis negotiis, ex iis principiis decidat, per quæ legũ conditores decernunt ex rebus ipſis. Ius quod in cauſa poſitũ eſt metiatur ex perſonis, cauſiſq; æſtimet, in arena, ſub dio, ſub manu conſiliũ capiat, ſemper quidẽ in omni controuerſia rationem animamq; legis conſiderando, ipſamq; æquitatẽ, quam natura animis noſtris inſculpſit, cùm clari aliquid Iuris nõ eſt, ex fontibus atque capitibus iuſti, æqui, & boni deducendo. Quo ſenſu accipio, quod inquit Cicero; *Fremant omnes licet, bibliothecas omnium Philoſophorum vnus mihi videtur XII. Tabul. libellus, ſi quis legum*

Prudentia in arbitrariis virtus.

fontes & capita viderit, & auctoritatis pondere, & vtilitatis magnitudine ſuperare. Chriſtus Apoſtolos, dum ad prædicandum mitteret, prudentes eſſe iuſſit ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbas. Serpentes quidem omnem curam collocant in ſeruando capite, reliqua fortunæ permittunt. Sed non ſufficit Chriſto; innocentiam inſuper requirit columbarum. & Dauid: *Super inimicos meos prudentem me feciſti, mandato tuo. Pſal.* 118.

CAPVT. XIX.

Sobrius.

1. *Incommoda intemperantia, ebrietatis.* PRudentiam omnem euertit intemperantia. *Luxurioſa res vinum, & tumultuoſa ebrietas: omnis qui cum eis miſcetur, non erit ſapiens. Vbi ebrietas dominatur, ibi libido, & furor. Vinolentum ſacerdotem & Apoſtolus damnat, & vetus lex prohibet. c.* 3. 4. 5. *diſt.* 35. 2. 7. *diſt.* 44. Filij ſapientiæ intelligunt, *nec in abſtinendo nec in manducando eſſe Iuſtitiam, ſed in æquanimitate tolerandi inopiam, & in temperantia per abundantiam non ſe corrumpendi atque oportunè ſumendi, vel non ſumendi ea, quorum non vſus, ſed concupiſcentia reprehendenda eſt. c.* 4. *d.* 40. Iudices ergo Magiſtratuſque concernit ea cautio in primis. nam qui ad clauum Reip. ſedent, ſi furere cœperint, quomodo gubernacula rectè dirigent? quis furor ebrietati par eſt? *Cœperunt Principes furere à vino. Oſeæ* 7. *Noli regibus ô Lamuel, noli regibus dare vinum: quia nullum ſecretum eſt vbi regnat ebrietas, & ne fortè bibant & obliuiſcantur Iudiciorum, & mutent cauſam filiorum pauperis. Prou. c.* 31. *Vinum & mulieres apoſtatare faciunt ſapiẽtes. Eccl. c.* 19. Sacerdos & Propheta neſcierunt, *præ ebrietate abſorpti ſunt à vino, errauerunt in ebrietate, neſcierunt Videntem, ignorauerunt Iudicium. Iſa. c.* 28. *Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor. Oſeæ c.* 4.

2. *Cauenda Iudici.* Iudex ergo Magiſtratuſque, quem excordem vecordemque numquam eſſe licet, numquam ſecreti proditorem, iudiciorum oblitum, aut iuſtæ cauſæ præuaricatorem, numquam à ſapientia apoſtatam, numquam hanc cicutam intra fauces admittet; quæ auferat memoriam, diſſipet ſenſum, confundat intellectum, faciat de homine beſtiam, de robuſto infirmum, de prudente fatuum; apage iſta circæa pocula, & qui *Alexandri poculum ſic bibunt, vt Æſculapij indigeant. Vſus vini grauat animam, ſenſus hebetat, corpus onerat.* Sed neque ad vnam id horam; *at vitia vino*

con-

concepta, etiam ſine vino valent, Senec. *epiſt.* 83. trahuntque ſequelam malorum, quæ impegerunt: *Venditur œnophoris fundus, ſententia nobis.* Terreat monitio Auguſtini: *Ebrius ſi vinum ſorbet, ab illo abſorbetur. Deo fit abominabilis, ab Angelis deſpicitur, ab hominibus deridetur, à dæmonibus confunditur, conculcatur ab omnibus. Ebrioſus confundit naturam, amittit gratiam, perdit gloriam, incurrit damnationem.* Abſint à Iudice tanta mala, tam grauia incommoda à Magiſtratu. Nolit eſſe in conuiuiis potatorum, qui carnes ad veſcendum conferunt. *Prou.* 23.

CAPVT XX.

Clemens.

Conſtanter, inquit Leo, *ep.* 90. *tenenda eſt iuſtitia, & benignè præſtanda clementia.* Iudici ergo vt iuſtum eſſe conuenit, ita & clementē. Rectè Seneca: *Clementia in quamcumq; domum peruenerit, eam felicem tranquillamque præſtabit.* Sed in regia, quò rarior, eò mirabilior. Clementia proprio ſignificatu Maieſtati conuenit. *Occidere enim contra legem nemo poteſt, ſeruare nemo*, Senec. *lib.* 1. *c.* 5. præter ſupremū Principem, idcoque præter eum ad ſolas eas ſupremas curias pertinet, ſupra legum verba, & mentem Clementē eſſe. Vt olim SenatusRom. vt refert ex auctoritate Plinij ſecundi *lib.* 4. *epiſt.* Conan. *lib.* 1. *c.* 11. *n.* 9. Iaſon. *in l.* 1. *in* 2. *lect. in* 3. *not. verſ. Secundò pondera. C. de ſum. Trin.* Sic Clementia Imperatoria, *in l.* 43. §. 5. *C. de nupt.* Clementia principalis *in l.* 1. *l.* 2. §. 3. *l.* 3. 6. *de his qui veniā ætatis impet.* clementiſſima ſanctio, *in d. l.* 23. 35. 1. *C. de nupt.* Clementia tamen rationi accedit, & cauſam, non fortunam ſpectat, vt miſericordia, quæ ſi ſemper & paſſim vigeat, diſcrimen inter bonos, maloſque ſublatum eſt; & confuſio ſequitur, & vitiorum eruptio. Senec. *l.* 1. *de Clem. c.* 2. & tranſit intempeſtiua miſericordia ad crudelitatē. namque *tam omnibus ignoſcere crudelitas eſt, quàm nulli.* & Vlp. illam intempeſtiuam exercere dolo proximum cenſet. *l.* 11. *D. de pœn.* Quare prudenter Clementiam definit Lipſius, *Clementia eſt virtus animum à pœna, aut vindicta ad lenitatem cum Iudicio inclinans.* & peccat, quæ non aſſecuta eſt, & quæ exceſſit medicinamodum. Pœnarum ratio primò conſiſtit in exemplo, vt vnius pœna metus eſſe poſſit multorum. *l.* 1. *C. ad leg. Iul. Repetund.* Deinde in emendationem hominum conſtituuntur. *l.* 20. *D. de pœnis.* denique in vindicationem, & ſolatium læſorum.

[Margin: 1. *Laus clementiæ competit ſupremis.* — 2. *Exercenda ea non promiſcuè.*]

*l.*28.§.15. *ibid.* & generalior eſt ratio,vt pacata & quieta Reſp. ſit, & malis hominibus careat.*l.*13.*D.de offic.Præſid.*Quatenus verò publicæ hæ rationes ſuadent, aut permittunt, Clementia pœnam aut remitit, aut minuit: ſed vetantibus illis, periculoſa eſt Reip.ſemper ignoſcendo inuitantur noua ſcelera, quorum altrix genitrixque impunitas. Videmus in quibuſdam vrbibus quantùm homicidarum numerum prouocauerit inſolens punitio,aſſidua remiſſio. *Qui vni indulget indigno, plurimos facit ad prolapſionis contagium prouocari. Facilitas enim veniæ incentiuum tribuit delinquendi.* Ambroſ.*c. Eſt omniū miſeria* 23.*q.*4. Eo in genere fuit Antonin.Philoſophus,cuius verba: *Abſit vt me tenente principatum, veſtrum quiſquam meo, veſtroq́ decreto capite dam-*

3. *netur.* Quando tamen ſimul plures deliquerunt, ex paucorum pœna & metu emendatio omnium ſperari poteſt; ex omnium pœna ſolitudo, & vaſtitas, & opinio crudelitatis, Clementia neceſſaria eſt. *Si tantum iraſci vis, quantum ſceleris indignitas exigit, non iraſcendum, ſed inſaniendum eſt.* Quare deterritus fuit numero adulterorum Septimius Seuerus, abſtinuitque poſtquam tria millia morte mulctaſſet. Præſtat aliquando omittere prævalida vitia, quando illis impares futuri ſumus, & ſeueritas auctoritatem, quod maximum remedium habet, aſſiduitate amittit; aut quando cum iis gentibus agitur; quibus ſupplicia omnia, & quæcumque dura in venenum vergunt, non in medicinam, & correctionem; moneri volunt, & duci; trahi non ſuſtinent, aut verberari. quod alicubi maximè accidit in cauſa religionis. Vbi zizania iam inualuerunt numero, aut potentiâ, vt Remp. etiam labefactare poſſint & euertere, *non poteſt eſſe ſalubris à multis correptio, niſi cùm ille corripitur, cùm non habet ſociam multitudinem. nam tunc conſilia ſeparationis & inania ſunt, & pernicioſa, atque ſacrilega: quia impia, & ſuperba.c.non poteſt* 20.*q.* 4. quæ ſanè omnia aliaque expendere debent Principes, ex quibus eliciant profutura, an obfutura publicè ſit Clementia. Adminiſtrare enim debent Rempub. non perdere. & in materia religionis quando aſperis, quando blandis modis ſit agendum, ex rationibus à Greg. expenſis *in c.qui ſyncera d.* 45. diſcutere, & Auguſt.*c.nimium & ſeq.* 23.*q.*4.

In multorū delictu paucorum punitio metū faciat; aut ſi impar futura iuſtitia, omittenda; aut ſi genius populi exigit.

4. Iudices verò, qui condonare delictum non poſſunt, in mitigationem, quàm exaſperationem pœnarum decet eſſe procliuiores; in eoque quidquid circa delinquentem ex ætate eius, bene anteacta vita, ſpe emendationis, ſtatu Iudiuij, breui furore, ſeu ira ſeu potu commoti, leuitatem moribus, ſeu illius, ſeu regionis,

Iudices inferiores mitigent pœnas in pænitentibus.

regionis, aliiſque circumſtantiis minuere delictum poteſt, vt in eo, qui diu in reatu, & ſqualore carceris fuit, expendet. *lex 25. D. de pœn.* quin imò emendatio delictum ſubſecuta aliquando pœnam excludit, præſertim ſi ſegnis illud fuerit, aut Iudex maioris poteſtatis. Quomodo laudat Agricolam Tacitus, quod non pœnâ ſemper, ſed ſæpius pœnitentiâ contentus eſſet. & Plato ſapientibus reos tradi voluit, qui eorum mentem ad rectiora flecti poſſent, ſin minus, vita pelli. Notatus Cæcina à Tac. lib. 1. *quod prorumpi quamquam culpam antequam pœniteret,* [illegible] & Agrippina l. 13. dum pœnitentiam filij, aut ſocietatem non operitur.

Rectius Germanicus litteris præmonuit venire ſe validâ manu, ac ni ſupplicium in malos præſumant, promiſcuâ cæde vſurum, datum adhuc ſpatium ratus, ſi recenti exemplo conſulerent. Ita Ætolis dictum, ſi pœnitere poſſint, poſſe & incolumes eſſe. & Æquis, ſi pœniteat, tutum receptum ad expertam clementiam fore. Liu. l. 3. *Beati mites, quoniam ipſi hæreditabunt terram. Miſericordiam & Iudicium cuſtodi, & ſpera in Deo tuo ſemper. Oſee 12. Miſericordia plenitudo virtutum eſt, c. 19. diſt. 86.*

Cùm Ætoli pacem à Romanis peterent, confœderationes & merita oſtentare meditarentur, Valerius Flaccus ſuaſit, ne quæ aliàs violata erant, memorarent, confeſſionem iis culpæ magis profuturam, & totam in preces orationem verſam. Addit Liu. lib. 36. *non in cauſa, ſed in moderatione, & Clementia populi Romani ipſorum ſalus poſita erat: ſeque iis fauturum apud Conſulem, & in ſenatu, dummodò infimis precibus pacem peterent.* quod ipſi neglexerunt, & eodem die vrbe excedere iuſſi ſunt. Tacit. l. 36. Rhodij autem contra Ætolos orationem omnem ad magnitudinem, & Clementiam Romanorum verterunt, & Romanis, inquit l. 37. *apta magnitudini Romanæ oratio viſa eſt, & Rhodij cuncta ex voto conſecuti ſunt.*

Ita de aliis ſtatuere nos conuenit, tamquam qui quotidie peccemus; ita aliorum vitiis iraſci, quaſi ipſi imitemur, & præcurramus; ita eſſe exorabiles, vt dare veniam non niſi nobis ipſis neſciamus.

CAP.

CAPVT XXI.

Benignus, Seuerus.

1. *Miſericors, benignus, moderatus ſit iudex.*

AD Iudicem, omneſque qui iudicant pertinet illud Chriſti præceptum; *Eſtote miſericordes, ſicut & Pater veſter miſericors eſt.* Nam *Iudicium illi ſine miſericordia qui non facit miſericordiam*, minitatur D. Iacobus. Ex naturæ principiis Modeſt. *in l. 25. D. de leg. Nulla*, inquit, *Iuris ratio aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ ſalubriter pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione producamus ad ſeueritatem.* Imò è contrario pœnas potiùs interpretatione molliamus, quàm aſperemus, *ex l. 42. D. de pœn.* Iuſtè Arcad. *in l. de minor. D. de quæſt. Tormenta habenda ſunt, non quanta accuſator poſtulat, ſed vt moderatæ rationis temperamenta deſiderant.* & Conſtant. *in l. 1. C. de cuſtod. reor.* vt Iudicibus immodicè ſæuientibus fræni quædam temperies abhibeatur. Vt diſciplinæ ea accedat moderatio, vt calamum quaſſatum non confringat, & linum fumigans non extinguat. Sunt nempe nonnulli ita diſtricti, vt omnem etiam manſuetudinē, ac benignitatem amittant. De quibus Greg. accipit illud Prophetæ: *Vos autem cum auſteritate imperaſtis eis, & cum potentia.* Cum auſteritate & potentia imperant, qui ſubditos ſuos *non tranquillè ratiocinando corrigere, ſed aſperè inflectere dominando feſtinant. c. 1. diſt. 46.* Sed & ſunt nonnulli ita manſueti, vt perdant diſtricti iura regiminis. Idem Greg. *c. 14. diſt. 45.* Sed *quæ eſt iſta*, inquit Hormiſda *d. 50. c. 29. Iuſtitiæ inimica benignitas, palpare criminoſos, & vulnera eorum vſque ad diem iudicij ſeruare? verè dico, quia illi ipſi quibuſcum periculoſa & falſa miſericordia indulgere videtur, cùm ante tribunal Chriſti pro tantis peccatis damnandi aduenerint, contra nos cauſam dicturi ſunt, dicentes; quòd dum aut aſperitatem linguæ eorum expauimus, aut falſa blandimenta, & periculoſas adulationes ipſorum libenter accepimus, in iiſdem permanere peccatis, eis inutiliter indulgemus, aut ipſa peccata indulgere permittimus, non recolentes illud, quod in vetere Teſtamento ſcriptum eſt; quia vno peccante contra omnes ira Dei deſæuiit.* Et Origenes *diſt. 5. c. 17. Quæ eſt bonitas, quæ iſta miſericordia, vni parcere & omnes in diſcrimen adducere! Polluitur ex vno peccatore populus, ſicut ex oue morbida vniuerſus grex inficitur.* Vnde rurſus Greg. *diſ. 45. c. 14. Cunctis Rectoribus vtraque ſummopere ſunt tenenda, vt nec in diſciplinæ vigore benignitatem manſuetudinis, nec rurſum in manſuetudine diſtrictionem deſerant.*

ferant diſciplinæ. quatenus nec à compaſſione pietatis obdureſcant, cùm contumaces corrigunt; nec diſciplinæ vigorem molliant, cùm infirmorum animos conſolantur. Regat ergo diſciplinæ vigor manſuetudinem, & manſuetudo ornet vigorem, & ſic alterum commendetur ex altero, vt nec vigor ſit rigidus, nec manſuetudo diſſoluta.

Rectorem ſubditis pietas matrem, diſciplina verò patrem exhibeat: etenim, vt rurſus idem Greg. *diſt. 45. c. 9. diſciplina vel miſericordia multum deſtituitur ſi vna ſine altera teneatur, ſed circa ſubditos ſuos ineſſe Rectoribus debet & iuſtè conſolans miſericordia, & piè ſæuiens diſciplina.* Hinc eſt quòd ſemiuiui illius vulneribus, qui à Samaritano in ſtabulum ductus eſt, & vinum adhibetur, & oleum, vt per vinum mordeantur vulnera, per oleum foueantur, quatenus vnuſquiſque qui ſanandis vulneribus præeſt, in vino morſum diſtrictionis adhibeat, in oleo mollitiem pietatis: per vinum mundentur putrida, per oleum ſananda foueantur. Miſcenda ergò lenitas cum ſæueritate, faciendumque quoddam ex vtroque temperamentum, vt neque multâ aſperitate exulcerentur ſubditi, neque nimiâ benignitate ſoluantur. Hoc nimirum illa tabernaculi arca ſignificat, in qua cum tabulis, virga ſimul & manna eſt, quia cum Scripturæ Sacræ ſcientia in boni Rectoris pectore, ſi eſt virga diſtrictionis, ſit & manna dulcedinis. Hinc etiam Dauid ait: *Virga tua & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt.* Virgâ enim percutimur, & baculo ſuſtentamur. Si ergo eſt diſtrictio virgæ, quæ feriat; ſit & conſolatio baculi, quæ ſuſtentet. Sit itaque amor; ſed non emolliens: ſit rigor; ſed non exaſperans. Sit zelus; ſed non immoderatè ſæuiens: ſit pietas; ſed non pluſquam expediat, parcens. Intueri libet in Moyſi pectore miſericordiam, cum ſæueritate ſociatam; videmus amantē piè, & diſtrictè ſæuientem. Quibus conſonant, quæ habet idem Greg. Auguſt. aliique. *in d. diſt.* 45. 46. & congeruntur à Conc. Trident. *ſeſ.* 13. *c.* 1. ita monente Epiſcopos, *vt ſe Paſtores, non percuſſores eſſe meminerint: atque ita præeſſe ſibi ſubditis oportere, vt non in iis dominentur; ſed illos tamquam filios & fratres diligant, elaborentq́; vt hortando, & monendo ab illicitis deterreant, ne vbi deliquerunt, debitis eos pœnis coërcere cogantur. quos tamen ſi quid per humanam fragilitatem peccare contigerit, illa Apoſtoli eſt ab eis ſeruanda præceptio, vt illos arguant, obſecrent, increpent in omni bonitate & patientia. cùm ſæpè plus erga corrigendos agat beneuolentia, quàm auſteritas; plus exhortatio, quàm comminatio; plus charitas, quàm poteſtas. Sin autem ob delicti grauitatem virgâ opus fuerit, tunc cum manſuetudine rigor, cum miſericordia* 2. Salua diſciplina.

dia Iudicium , cum lenitate ſeueritas adhibenda eſt, vt ſine aſperitate diſciplina populis ſalutaris, ac neceſſaria conſeruetur, & qui correcti fuerint emendentur; aut ſi reſipiſcere noluerint, cæteri ſalubri in eo animaduerſionis exemplo à vitiis deterreantur; cùm ſit diligentis & pij ſimul Paſtoris officium, morbis ouium lenia primùm adhibere fomenta, pòſt vbi morbi grauitas ita poſtulet, ad acriora & grauiora remedia deſcendere. ſin autem ne ea quidem proficiant illis ſubmouendis, cæteras ſaltem oues à contagij periculo liberare.

3. *In dubio cedat benignitati.* Quòd ſi quando hæreat Iudex in quam partem neſcius inclinare, quia hinc benignitatem exigit miſericordia, inde ſeueritatem diſciplina: pro hac ſtet rigor, huic aduerſetur pietas: ille pro aliis petit exemplum, hæc condolet pœnitenti: nec ſatis Iudex apud ſe ſtatuere poſſit, qualiter Iuſtitiam cum dulcore miſericordiæ poſſit temperare, qualiter ſatisfacere ſimul Dei mandato, *Deut.* 25. vt *pro menſura delicti, ſit & plagarum modus*, ac Synodi VIII. *in c. pro.* 26. *q.* 7. pro qualitate delicti tempus pœnitentiæ impendatur. & d. præcepto Chriſti, *eſtote miſericordes*: humanior ſanè pars erit eligenda. *l. ſi præſ. D. de pæn.* potiùs ad benignitatem ibitur, quàm ſeueritatem, *c. in pœnis de reg. iur. in* 6. Ideòque per illud Chriſti præceptum pulchrè Beda: *Præcipi*, inquit, *exiſtimo, vt ea facta quæ dubium eſt quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur*; *c. eſtote, x. de Reg. Iur.* *Erramus*, inquit Chryſoſt. *relat. c. alligant* 26. *q.* 7. *modicam pœnitentiam imponentes; nónne melius eſt propter miſericordiam rationem reddere, quàm propter crudelitatem? vbi enim paterfam. largus eſt, diſpenſator non debet eſſe tenax: ſi Deus benignus eſt, vt quid Sacerdos eius auſterus? Vis apparere ſanctus? circa vitam tuam eſto auſterus, circa alienam benignus. Qui pronus eſt ad miſericordiam, benedicetur, Prou.* 22. non idem de ſeueritate promiſſum habemus.

4. *Præſertim Iudex Eccleſiaſticus.* Et maximè Iudices Eccleſiaſtici, & Præſules Eccleſiæ, qui clericorũ correctioni, nõ vindictæ criminum præpoſiti ſunt, in acerbitatẽ declinare nõ debent, tamquã poteſtatẽ exercentes, & maximè erga eos, qui digniores in clero gradus meruerũt, & honorabiliora membra ſunt, vt vocat Cõcil. Bracar. *c.* 8. *d.* 45. neque eos carceribus facilè, verberibus, & dolori ſubiicere, ne dum Prælatus incautè ſubdita percutit membra, ipſe quoque debitam ſibi ſubditorum reuerentiam ſubtrahat: iuxta illud quod quidam ſapiens dixit: *Leuiter caſtigatus reuerentiam exhibet caſtiganti; aſperitatis autem nimia increpatio nec correctionem recipit, nec ſalutem.*

Sanè

Sanè ex miſericordiæ fonte fluit monitum Ambroſij, *Offic. l. 3. vlt. vt neque monitio aſpera ſit, neque obiurgatio contumelioſa.* & quod *l. 2. c. 27. cum dolore amputetur etiam quæ putruit pars corporis, & diu tractetur, ſi poteſt ſanari medicamentis.* & 24. *neque vrgeas iterum, & impugnes, cuius crimen deprehenderis.* ſed rurſus *eod. cap in ipſo munere neque nimiam eſſe remiſſionem conuenit, nec diram ſeueritatem, ne aut poteſtatem exercere, aut ſuſceptum officium nequaquam implere videamur.* Finiat hæc ergo Auguſt. ad *Marcellum Comitem c. circumcelliones. 23. q. 5. Imple Chriſtiane Iudex pij patris officium; Sic ſuccenſe iniquitati; vt conſulere humanitati memineris: nec in peccatorum atrocitatibus exerceas vlciſcendi libidinem, ſed peccatorum vulneribus curandi adhibeas voluntatem.*

CAPVT XXII.

Peritus.

ERuditum Iudicem deſideramus non vt percalleat numeroſarum legum verba, ſed ſenſum, animam, rationem. Ad hanc vt Lydium lapidem omnes excutiat, referat, interpretetur. Ad hunc modum Celeſtinus mandat Metropolitano Epiſcopum conſecraturo, vt ab eo diligenter inquirat, an in promptu habeat legere ſcrutabiliter (& non tranſitoriè) tã ſacros Canones & ſanctum Euangelium, quàm diuini Apoſtoli librum, & omnem diuinam Scripturam. *cap. 6. diſt. 38.* 1. *Non in cortice verborum, ſed in cute iuris-prudens.*

Vera Iuris prudentia requiritur, non ſophiſmatibus verſa, atque peruerſa. Vnde Rabinus, *c. 7. diſt. 37.* refert Origenem ciniphes & ranas, quibus Ægyptij ſunt percuſſi, vanam dialecticorum garrulitatem, & ſophiſtica argumenta intellexiſſe. & Hieronymus interpretatur inebriari eos ſicerâ, qui ſeculari abutuntur ſapientia, & dialecticorum tendiculis; quæ *non tam vincula,* inquit, *ſunt appellanda, quàm phantaſmata, id eſt, vmbræ quædam, & imagines, quæ citò pereunt, atque ſoluuntur. c. 4. diſt. 37.* & idem iterum, *c. 6 ead. diſt. Omnem vim venenorum ſuorum in dialectica diſputatione conſtituunt hæretici: quæ Philoſophorum ſententia definitur, non inſtruendi vim habere, ſed ſtudium deſtruendi. ſed non in dialectica complacuit Deo ſaluum facere populum ſuum; regnum enim Dei in ſimplicitate fidei eſt, non in contentione ſermonis.* 2. *Non ſophiſticè.*

Vera iuris prudentia aliarum etiam ſcientiarum atque hiſtoriæ imprimis cognitionem aliquam inuoluit: non enim quidem perfectiſſimã, quam in iis, ſingulas profitentur, exigimus. 3. *Cum omnium ſcientiarum adminiculis.*

Quamuis enim eæ multâ ſui parte nihil pertineant ad edictum prætoris, tamen inconcinna eſt Iuris-prudentia, & penè ruſtica, ſi nihil aliarum artium in comitatū habeat. Vnde idem Rabinus: *Legitur*, inquit, *quòd præcepit Dominus filiis Iſrael, vt exſpoliarent Egyptios auro, & argento; moraliter inſtruens; vt ſiue aurum ſapientiæ, ſiue argentum eloquentiæ apud Poëtas inuenirem us, in vſum ſalutiferæ eruditionis vertamus.* Sic Moſes & Daniel omni ſcientiâ Ægyptiorum & Chaldæorum eruditi fuerunt.

4. *Præſertim eloquentia.* Sed præcipuè Iuriſprudentem hæ artes commendant, qui magiſtratum gerit, qui orare, ſuadere, mouere ſæpè populum debet, cuius ſermo comptior aliarum artium præceptis, verborum floribus, hiſtoriarum authoritatibus intertextus, mirè ad ſuadam facit. Non aliud modò argumentum dabo quàm quod Cæſar de ſe *l. 3. de bel. ciuil.* ſcribit, cùm milites eius in Theſſalia à Pompeianis fuſi eſſent; *Hác habitá*, inquit, *oratione exercitui omni tantus inceſſit ex incommodo dolor, tantumque ſtudium infamiæ ſarciendæ; vt nemo aut tribuni, aut centurionis imperium deſideraret, & ſibi etiam quiſque pœnæ loco grauiores imponeret labores, ſimulque omnes arderent cupiditate pugnandi.* Vituperat Tac. *lib.* 19. Vitellium *non alloquio, exercitióque militem firmare, neque linguâ neque auribus competere.* Quare & apud Liuium *l.* 15. Volumnium Appius elinguem vocat. ſed ab illo meliùs reponitur: *Quàm mallem tu à me ſtrenuè facere, quàm abs te ſcitè loqui didiciſſem.* Ideoque addit Volumnius, prouincias quas ambo adminiſtraſſent teſtaturas, quem Reſp. magis deſideraret, bonum oratorem, aut meliorem Imperatorem. Optimè; ſed ſi cum virtutibus magiſtratus, & Iuris, ac rerum agendarum peritia, ſimul gradiatur eloquentia, hiſtoriarum, aliarumque artium notitia; næ ille alterius claritudinem, qui his carebit, obumbrabit.

5. *Et hiſtoria vnde prudentia.* Ex lectione hiſtoriarum præterita noſcimus, futura proſpicimus nam ea ex præteritis & præſentibus metienda ſunt: quibus ſi accedat experientia, quæ dux eſt intelligentiæ, norma voluntatis, anima prudentiæ, quæ gignit artes, nutrit, alit, firmat, exornat; quæ velut acies in gladio, & calor naturalis in animalibus, qui per omnia membra diffunditur: ita ea facit ne artes velut mortuæ videantur. Vt viſioni non ſufficit oculus, ſed & lumen requiritur: ita inquam experientia dux omnium artium eſt, & ſcientiarum, ſummum prudentiæ ſeminarium, ſine qua nihil rectè fieri poteſt.

Si hæc inquam accedant Iure-conſulto ad hiſtoriarum, atque

atque eloquentiæ ſtudia profectò non aliter cenſebitur quàm ſi ſponſæ ſpecioſæ mundus muliebris additus fuerit inſignis, inaures, armillæ, cymelia. Sed verò è contubernio ethicam, œconomicam, & moralem omnem philoſophiam excludere non debet, ſine qua vita hominis quaſi citra regulam ducitur. Vnde Plutarchus: *Plerique*, inquit, *Reges ac Principes parum cordati ſtatuarios imperitos imitantur, qui credũt Coloſſos magnos, & amplos videri, & tibiis vehementer diductis, ſi latere diſtantes, & biantes fixerint. Nam hi quoque grauitate vocis, toruitate vultus, ac morum truculentiâ, fugâque conſuetudinis humanæ maieſtatem, & authoritatem imperij ſibi videntur mutuari, nihil prorſum à Coloſſorum ſignis diſcrepantes, qui cùm foris heroicam ac diuinam quandã ſpeciem præ ſe ferant, intus pleni ſunt terrâ, lapide, plumbo, niſi quòd iſtud Coloßorum pondus rectitudinem illorum ſtabilem & immotam ſeruat: At ineruditi Duces ac Principes, propterea, quòd intus malè librati ſunt, ſæpenumerò vacillant ac ſubuertuntur; etenim cùm baſi non rectè poſitæ ſublimem ſubſternunt poteſtatem, ſimul cum ipſo pondere nutant & ad ruinam inclinentur.*

Imperiti an Iudices eſſe poſſint aut illius officij incapaces iure Romano fuerint, controuerſum multi fecerunt. Illuſtrem eam quæſtionem facit Hotoman. *q.* 26. & Coraſ. *miſcellan. l.* 5. *c.* 19. *& pluribus aliis allegatis*. Borel. *de magiſt. lib.* 1. *cap.* 8. & ſanè irrefragabilis eſt diſtinctio Hotomanni, quam etiam Cuiacius amplectitur, *Nouel.* 82. *de Iudic.* vt maiores magiſtratus ſcientiam legum neceſſariam nõ habuerint, ſed aſſeſſorem peritum, à cuius præſcripto non liceret eis recedere. *l.* 2. *in fin. D. de orig. Iur.* Ideoque ſi per imprudentiam iudicatum eſſet, non magiſtratui, ſed aſſeſſori officiebat. *l.* 2. *D. quod quiſque iuris.* Pedaneis autem Iudicibus neceſſaria erat iuriſprudentia. quæ omnia rectè comprobantur Auth. *de Iudicib. & vt nullatenus cum Iurament.* militares habere ſuas adminiſtrationes, habere & literatos; vnumquemque hoc agere debere, quod noſſet. Et quanquam Alexander Imperator dicere ſoleret tales adminiſtrationi publicæ præficiendos, qui per ſe ſine aſſeſſoribus Remp. gerere poſſent. Lamprid. *in Seuer.* & ab eo aliiſque nonnullis Imperatoribus iuriſprudentiæ amantioribus Iure-conſultos ſummis officiis admotos conſtet; certum tamen eſt plerumque præſertim in limitibus imperij, ſummos magiſtratus viris militaribus impoſitos. Sed neque hi omnes imperiti erant, vt nec illi quidem, de quibus *in l: certi C. de Iudic.* per quam vulgò imperitos admitti creditum eſt; vt animaduertit Coraſ. *d. c.* 19.

6. *An imperiti Iudices eſſe poßint.*

d.c. 19. *in fin. ex verbis proſiti:* & *legis ſcientia*: quin imò ſummum probrum erat eorum, quin in aliquam Reip. ſpem adoleſcerent, ſi nec litteras nec nare ſcirent. quo modo & Cicero dicit turpe eſſe eius ciuitatis, in qua quis verſatur, ius ignorare: & florente Rep. Romani à re militari reliquarum artium diſciplinam non ſeiungebant. Cæſar cauſas in Foro orauit, commentaria quàm bellè ſcripſit? quanta bella geſſit? Cicero exercitum in Cilicia duxit, hiſtoriæ & maximè orationes Liuij ad milites, & in ſenatu dictæ ſententiæ eoſdem exercituum duces, Iudices ſtrenuos, prudenteſque, & Senatores conſultiſſimos exhibent, diſciplinarum & ciuilium ſimul & militaris gnaros, qui benè in Repub. ſuas partes egerint, & militarint non ſine gloria. quale nuper in Gallia exemplum Deſdiguerius ab orandis Lutetiæ cauſis ad Martis labores, & ſummos honores aſſumptus. Sacri etiã Canones quanquam non omnium ignaros ad dignitatẽ quam pro reuerentia iudiciorum exigunt, admittant; pro Apoſtolicis tamen Iudicibus non exactam iuris ſcientiam poſtulant. Ideoque aſſeſſorem vt delegati aſſumant, quatenus indigeant permittuntur. *c. ſtatutum.* §. *aſſeſſ. de reſcript. in* 6. Imò Leo X. *in Conc. Lateran.* ſi Theologi fuerint, & requirantur, iniungit, ſimulque vt iuxta aſſeſſoris ſententiam iudicent. Sanè maiorum magiſtratuum partes non erant maximæ quæ in diſceptatione forenſium controuerſiarum vertebantur; vnde aptos vndequaque in ſumma excellentia cum rarò inuenias, ſi cætera idoneis non leuiter deſit exacta iuriſprudentia, ſuppleri ea poteſt per aſſeſſorem. Quem vix diſtingui à pedaneis Iudicibus, qui vtrique ex Iureconſultis ſumebantur, eſt liquidum. *Nouel.* 60. Horum eſt exactam iuris præſtare ſcientiam. Debent quippe eſſe periti legum & morum; nec enim ex vſu eſſet, vt aliqui Iudicum nomen gerant, & legum ſint ineruditi, & in rebus gerendis nullum obtineant vſum. *Nou.* 8. *Quid enim turpius eſt*, inquit Cic. *de orat. quàm legitimarum* & *ciuilium controuerſiarum cognitionem ſuſcipere eum qui eſt legum* & *iuris ciuilis ignarus?* De his ait Iuſtin. §. *Nou.* 82. *de Iud. Non enim exiſtimauimus oportere habere Iudicum quorumdam nomina, maximè legum ineruditorum, deinde neque cauſarum habentium experimentum.* De maioribus autem Magiſtratibus pergit: *Noſtris enim adminiſtratoribus adſunt modis omnibus aſſeſſores, & tamen quæ legum ſunt explicant eis,* & *occupationes adimplentes eorum, quoniam multis detenti curis, quos apud nos habent, merito iudiciorum complent partem per ſubditorum præſentiam aſſeſſorum.* Ità Cicer. *pro Planc. Virtus, probitas*

tas, integritas in candidato, non lingua volubilitas, non iuris ſcientia
requiri ſolet, vt nos in mancipiis parandis quemuis frugi hominem, ſi pro
fabro aut textore emimus, ferre moleſtè ſolemus, ſi eas artes neſcierit; ſin
autem emimus vt villicum, nihil in eo niſi frugalitatem, laborem, & vi-
gilantiam curamus. Sic populus Romanus diligit Magiſtratus quaſi
Reip. villicos, in quibus ſi qua prætereà eſt ars, facilè patitur; ſin mi-
nùs, virtute eorum & innocentià contentus eſt. Iterum de minoribus
Iuſtin. *Illi autem neque cingulum habentes, neque nobis miniſtrantes,*
niſi potuerint per ſe noſſe quod iuſtum eſt, ſed aliunde emendicare iudi-
candi honeſtatem, quomodo non maximum vitium erit Reip. non eis ex
ſe quod agendum ſit ſcire lites tradere, ſed ſinere eos quærere alios, à qui-
bus liceat diſcere, quæ ipſos in iudicando eloqui decet? & iterum c. 11.
eiicit Iudices ignorantes leges & experimentum. adeò vt ſi
ales à partibus electi perperam iudicauerint, nolit à Iudici-
bus ordinariis id emendari.

Belgici mores ferè ità habent, vt in quauis ciuitate, ex pri- 7.
ma nobilitate aliquis conſtituatur, penes quem ſit imperium,
& gladius, aut etiam minor poteſtas, penes colligium aliquod
uriſdicendi auctoritas. Droſſardus ille, Schultetus, Maior,
Balliuus ſimiliue titulo gaudet, hi plerumque ſcabini vocan-
ur. Sine horum decreto nihil ille ſtatuere in quemquam po-
eſt. Horum partes ſunt leges & Iuſtitiam tueri. Illi itaque ex-
actioris iuris ſcientia non eſt opus, ſed iis dotibus, quibus au-
ctoritas ei conſtet. In iis qui Iuſtitiam adminiſtrare debent,
omni modo eam deſideramus. Quando maximè verũ eſt quod
ſcribit Auguſt. *Ignorantia Iudicis plerumq; eſt calamitas innocentis.*
& Comicus: *Homine imperito nihil iniquius.*

Belgici mores.

Sæpè enim imperitus Iudex etiam nolens ob ignorantiam 8.
ædit. ea tamen imperitia non excuſat, quin litem faciat ſuam,
vel pro Religione iudicantis caſtigetur *d.l. 2. D. quod quiſq; iuris.*
ibi DD. Del Rio ad l. contract. D. de regul. iur. Non poteſt culpa va-
are qui ei rei ſeſe immiſcet, quam ignorat. nemo Fabro vtitur
qui ædificare neſciat, nemo medicum adhibet qui morbos &
remedia non norit. & in foribus eſt diuinus terror, Baruch
. 3. *quia non habuerunt ſapientiam, interierunt propter ſuam inſipien-*
tiam. & *Pſalm.* 81. (qui de Iudicibus eſt) *mouebuntur fundamenta*
terræ (iura, legeſque, quare etſi) *ego dixi; dij eſtis, & filij excel-*
ſi omnes; (tamen) *vos ſicut homines moriemini* (morte ſecun-
dâ) *& ſicut vnus de principibus cadetis.* de principibus tene-
brarum. & *Sap.* 6. *quoniam cùm eſſetis miniſtri regni illius, non*
rectè iudicaſtis, nec cuſtodiſtis legem Iuſtitiæ, neque ſecundum

Imperitus Iudex litẽ facit ſuã, & minas diuinas expectat.

 volun-

voluntatem Dei ambulaſtis. Horrendè & citò apparebit ; quoniam Iudicium duriſſimum his, qui præſunt, fiet. Conformiter Leo ad cler. Conſt. *c. ſi in laicis* 38. *d. Si in laicis vix tolerabilis videtur inſcitia, quanto magis in iis qui præſunt, nec excuſatione digna eſt aut venia?* Quare Oſeæ *c.* 4. *Quia tu ſcientiam repuliſti repellam te, ne ſacerdotio fungaris mihi.* Alibi dixi ſacerdotes iuſtitiæ eſſe Iudices. non malè Socrates malum vnicum inſcitiam, bonum vnicum ſcientiam ſtatuit. quippe *ſolus ſapiens iuſtè iudicat populum ſuum. Eccleſ. c.* 10. Vnde deductum illud Horatij;

Ad ſummum ſapiens vno minor eſt Ioue, diues,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.

9. *Eccleſiaſticus nec imperitus admittitur, nec eminēter doctus exigitur.*

In Eccleſiaſticis porrò Iudicibus qui matrimoniales cauſas, adeoque ſimiles arduas habent tractandas, eos dumtaxat admittit Alex. III. *in c.* 1. *x. de conſang. & affinit. qui ſunt diſcreti, & ſtatuta Canonum non ignorant.* Eminens autem omninò ſcientia non requiritur ab Innocentio III. *in c. cum nobis olim x. de elect.* ſed tamen conueniens. præſertim quam experimenta cauſarum probauerunt. *d. Auth. de Iud. in princ.* & qui negotiis cognoſcendis, & iuri ad cauſam nato examinando adhuc ſe dedant, & ſemper ad ſe ſpectare putent monitum Vatis Regij *Pſal.* 2. *Erudimini qui iudicatis terram.*

CAPVT XXIII.

Diligens.

1. *Iudex diligens ſit.*

AD officium Iudicis pertinet lites diminuere. *l.* 26. *D. ſi certum petatur.* Non parum ad id facit, ſi iter ingrediatur quod indicat Deut. *c.* 13. *Quære ſolicitè & diligenter, rei veritate perſpectâ, ſi inueneris certum eſſe quod dicitur, & abominationem opere perpetratam, ſtatim percuties.* 2. *Par.* 19. *Quodcumque iudicaueritis, in vos redundabit. ſit timor Domini vobiſcum, & cum diligentia cuncta facite.* Quòd ſi Labeo in facto requirit non curioſiſſimum, neque diligentiſſimum hominem ; ſed eum qui rem diligenter inquirendo notam habere poſſit. *l.* 9. *d. facti D. de Iur. & facti ignor.* tametſi facta aliena plerumq; ad nos pertineant, eorumque ignorantia obeſſe non ſoleat, procul dubio maiorem exigit in cognoſcenda cauſæ veritate, in eo qui de ea iudicare debet. Marcianus iuris ciuilis præter veterē & bene fun-

2. *Et expeditus.*

datam peritiam, anxiè diligens laudatur *in l.* 17. *D. de Iur. patron.* iuſtiſſimos & vigilantiſſimos Iudices laudat *l.* 3. *C. de off. rect. prou.*

D. Ber-

D. Bernardus *de conſiderat.l. 1. c.9. Cauſas diligenter velim,ſed breuiter decidere aſſueſcas.* Iob.c.29. inter cauſas benedictionis præteriti temporis refert: *Cauſam quam neſciebam, diligentiſſimè inueſtigabam. Iudices oportet rei qualitatem plenâ inquiſitione diſcutere. l. Iudices C. de Iud. nam quidquid non diſcutitur, Iuſtitia non putatur.* Caſſiod. *l.2.c.8:* ergo *Iudicantem oportet cuncta rimari, & tam diu actio ventiletur quouſque ad rei veritatem perueniatur. c. vlt. 30. q. 5.* Iulian. *in l. tutor qui. §. 1. D. de adminiſt. tutor. Debuit*, inquit, *confeſtim officio ſuo fungi.* & iterum. *Debuit partibus ſuis fungi, non quidem præcipiti feſtinatione, ſed nec moratoriâ cunctatione.* Qui manum porrigit hærenti in ſalebris vel in foueam lapſo, & tamquam Tantalo aquis immerſo, idque diu tantũ agit ne omnino ſubmergatur, & cùm extremi halitus iam pœnè ſunt euaporati, atque animam merſus agit, tum demum extrahit: næ ille non rectè amicam operam pręſtitit, ſed is qui quantociùs potuit ab incommodo vindicauit. Iudex qui in litigium lapſos expeditâ Iuſtitia extricare poteſt, & officio deeſt, cunctanter moratur; virum bonum, Iudicem bonum non præſtat.

Sunt verò nonnulli, qui non negligentiâ quidem aut culpâ ſuâ, prudentes peccent: ſed quòd ambigui ſemper & ſuſpenſi hærent, dum dubia alia ex aliis ſibi mouent, numquam ſatisfaciunt, numquam mouere poſſunt manum de tabula. Accidit id aliquando iis, qui inſignes Aduocati fuerunt, ſoliti pro opportunitate clientum controuerſias mouere, probabilem in vna, probabiliorem in altera cauſa partem defendentes, veritatis indaginem Iudici relinquentes, de ea ipſi rarò ſtatuentes. Quibus vacillare conſuetis difficile eſt poſtmodum conſtantem ſemel pedem figere, eique deinceps veſtigio inſiſtere.

Diligentia vt nimiam cunctationem, ita & præcipitationem aſpernatur; diſcretio ſanè mater virtutum, nouerca verò Iuſtitiæ, iudicantis præcipitatio vocatur à Clemente V. *Clem. paſtoral. §. verum x. de ſent.* & Dei exemplo *monemur ne ad proferendam ſententiam vnquam præcipites ſimus, aut temere indiligenterque indiſcuſſa quæque quoquo modo iudicemus: mala audita nullum moueant: nec paſſim dicta abſque certa probatione quiſquam vnquam credat, ſed antè audita diligenter inquirat, nec præcipitando quicquam aliquis agat. c. Deus omnipotens 2. q. 1.* Machetas à Philippo cauſam ſuam parum attentis auribus audiente appellauit. ab eoque rogatus, ad quem? Ad te ipſum, inquit, ſed attentum & vigilantem. conuenit *c. tuus ex litteris x. de in integ. reſtit.* 3. *Non præceps tamẽ.*

Valens, Valent. & Grat. *in l. 2. C. de ſent. ex breu. recit. Iudices,* 4.

Sed accuratus & aſsiduus. *quos cognoſcendi & pronuntiandi neceſsitas tenet, non ſubitas, ſed deliberatione habitâ poſt negocium ſententias ponderatas ſibi forment.* Ideò Iudex ſedens iudicat: *illic ſederunt ſedes in iudicio. Pſalm.* 21. & monitum Sapien. *c.* 12. *Cum tranquillitate Iudicat: qui enim feſtinus eſt pedibus, offendet. Prou.* 19. vt bene Liuius: *Nihil magni diſcriminis conſiliis tam inimicum quàm celeritas.* & iterum: *Omnia non properanti clara, certaque ſunt: feſtinatio improuida, & cæca.* Tac. *l.* 5. *Barbaris cunctatio ſeruilis, ſtatim exequi regiũ videtur* Sed verò prudenter Demoſthenes: *Conſulere quidẽ oportet lentè, conſulta exequi feſtinanter.* & Ariſt. *Celeriter deliberata peragenda ſunt, deliberandũ autem tardè.* & Saluſt. *Priuſquam incipias conſultò, & vbi conſulueris maturè facto opus eſt.* Idem ex Deut. *c.* 13. mox propoſuimus, *ſi inueneris certum eſſe quod dicitur ſtatim percuties.* Illud ipſum eſt quod *Prou. c.* 31. diſcimus, *In omnibus operibus tuis* (non conſiliis) *eſto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi.* Vnde apud Tac. *Hiſt. l.* 3 illius reprehenſio, cuius luxum obtendebat *non parare arma, non alloquio exercitioque militem firmare, non in ore vulgi agere, ſed vmbraculis hortorum abditis, vt ignaua animalia, quibus ſi cibum ſuggeras iacent, torpentque: præterita, inſtantia, futura pari obliuione dimiſerat.* Diligentiam Iudicibus iniungit *§. ſedebunt. Auth. de Iud.* à matutino tempore in veſpertinum, ſedere iudicaturos iubet. quod ſe feciſſe ſæpiùs Diuus ipſe Auguſtinus narrat quod ſi vnquam, ſanè hodie, cùm ſunt ingentia litium volumina, atque ab expedito iudiciorum Romanorum ritu longè abitum eſt, Iudicibus deeſſe diligentia nequaquam poteſt. neque eam in diſcutiendis litis inſtrumentis tantùm requiro, ſed etiam ne exiſtiment vnquam, quamuis diu in arena iſta verſati, ſe in ſcrinio pectoris omnia iura habere depoſita. numquam deſinant reuoluere codicem. quando non omnium, quæ à maioribus conſtituta ſunt, ratio reddi poteſt, aut ratiocinando quis ea aſſequi. Multa quia legiſlatoribus ita placuerunt, iura ſunt facta. *Quod Principi placuit, legis habet vigorem.* En denique quæ poſitiui, vt loquimur, iuris ſunt, tam ſunt multa, tantaque congeries, vt nemini tam felix ſit memoria, vt ea illi omnia ſemper repræſentet. Sed *ſicut omnium artium*, inquit Anaclet. *in c. nihil d.* 83 *in ſuo quoque opere inuenitur mater Inſtantia, ita nouerca eruditionis eſt negligentia.*

Perbellè Reges Perſarum moneri ſolitos refert Plutarchus ſub crepuſculum matutinum; *Surge Rex, Rempub. cura.* Pulchrè Epaminondas in publica lætitia ciuium rogatus, cur mœnia obiret; reſpondit ſe ſolicitum eſſe, vt ciuium lætitia poſſet eſſe

ſecura. Quàm glorioſa vltima vox Veſpaſiani, *decere Imperatorem ſtantem mori?*

CAPVT XXIV.

Per gradus promotus.

PEr gradus ad ordines & honores eundum eſt, non per ſaltum. Rectè Gregorius, *cap. 2. d. 78. Ordinatè ergo ad ordines accedendum eſt: nam caſum appetit qui ad ſummi loci faſtigia poſtpoſitis gradibus per prærupta quærit aſcenſum. Scimus autem quòd ædificati parietes nō prius lignorum pondus accipiant, niſi à nouitatis ſuæ humore ſiccentur, ne ſi antè pondera, quàm ſolidentur, accipiant, cunctam ſimul fabricam ad terram deponant.* Nam optimè Cyprian. *cap. 1. d. 78. Momentaneus Sacerdos neſcit habere humilitatem, obſeruare modos perſonarum, vel ſe contemnere: non ieiunauit, non fleuit, non ſe correxit, non pauperibus erogauit. In arrogantiam (quæ eſt ruina diaboli) incidunt, qui puncto horæ necdum diſcipuli ſiunt magiſtri.* & ſicut Innocentius ait, miſerum eſt eum fieri magiſtrum, qui necdum didicit eſſe diſcipulus *c. cum in magiſt. x. de elect.* & Iuſtin. Nouell. 137. *Quis inſtar figuli vno ipſo die fictilia ſua tornantis, ita repentè fingat veri cultus antiſtitem, cum angelis ſtantem, & cum Archangelis laudes canentem, & Chriſto ſacrificantem?* & per hæc quidē indicat qualéſnā oporteat ad ſacerdotium promoueri. De his autem qui ordinantur indigni, idem hæc dicit in eadem oratione: *Qui cùm nihil*, inquit, *ad ſacrum Dei altare & ſacerdotium attulerint, nec in virtute & pulchro prius inſudarint, & elaborarint, ſimul diſcipuli & præceptores pietatis oſtenduntur, & priuſquā purgati ſunt, purgant, heri ſacrilegi, hodie ſacerdotes: heri extra ſacra, hodie præſules myſteriorum: veteratores malitiâ, nouitij pietate, qui ſunt opus, atque fabrica humanæ gratiæ, non Spiritus ſancti.* Ideoque electionem alicuius in Abbatem mox à profeſſione factam, Innoc. III. irritam pronuntiauit *cap. officij. 38. x. de elect.* Promouendos in iure didicimus, qui minoris cognitionis officia geſſerunt, ac prius minoribus, deinde maioribus ſingulis bene vſi ſunt. Legimus apud Liu. *lib. 33.* Tribunos plebis ſe interpoſuiſſe, ne T. Quintius Flaminius ex Quæſtura ad Conſulatum pertingeret, *iam*, inquiebant, *ædilitatem præturamque faſtidiri, nec per honorum gradus documentum ſui dantes, nobiles homines tendere ad conſulatum: ſed tranſcendendo media, ſumma imis continuare.* In militantibus etiam officiis per gradus ad honores iri ſolet: vnde Martē Gradiuum

1\. *Incommoda ſaltuum illorumq, cauſæ graduumq, commoda.*

Feſtus

CAPVT XXI.

Benignus, Seuerus.

1. *Miſericors, benignus, moderatus ſit iudex.*

AD Iudicem, omneſque qui iudicant pertinet illud Chriſti præceptum; *Eſtote miſericordes, ſicut & Pater veſter miſericors eſt.* Nam *Iudicium illi ſine miſericordia qui non facit miſericordiam,* minitatur D. Iacobus. Ex naturæ principiis Modeſt. *in l. 25. D. de leg. Nulla,* inquit, *Iuris ratio aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ ſalubriter pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione producamus ad ſeueritatem.* Imò è contrario pœnas potiùs interpretatione molliamus, quàm aſperemus; *ex l. 42. D. de pœn.* Iuſtè Arcad. *in l. de minor. D. de quæſt. Tormenta habenda ſunt, non quanta accuſator poſtulat, ſed vt moderatæ rationis temperamenta deſiderant.* & Conſtant. *in l. 2. C. de cuſtod. reor.* vt Iudicibus immodicè ſæuientibus fræni quædam temperies abhibeatur. Vt diſciplinæ ea accedat moderatio, vt calamum quaſſatum non confringat, & linum fumigans non extinguat. Sunt nempe nonnulli ita diſtricti, vt omnem etiam manſuetudinẽ, ac benignitatem amittant. De quibus Greg. accipit illud Prophetæ: *Vos autem cum auſteritate imperaſtis eis, & cum potentia.* Cum auſteritate & potentia imperant, qui ſubditos ſuos *non tranquillè ratiocinando corrigere, ſed aſperè inflectere dominando feſtinant. c. 1. diſt.* 46. Sed & ſunt nonnulli ita manſueti, vt perdant diſtricti iura regiminis. Idem Greg. *c. 14. diſt.* 45. Sed *quæ eſt iſta,* inquit Hormiſda *d. 50. c. 29. Iuſtitiæ inimica benignitas, palpare criminoſos, & vulnera eorum vſque ad diem iudicij ſeruare? verè dico, quia illi ipſi quibuſcum periculoſa & falſa miſericordia indulgere videtur, cum ante tribunal Chriſti pro tantis peccatis damnandi aduenerint, contra nos cauſam dicturi ſunt, dicentes; quòd dum aut aſperitatem linguæ eorum expauimus, aut falſa blandimenta, & periculoſas adulationes ipſorum libenter accepimus, in iiſdem permanere peccatis, eis inutiliter indulgemus, aut ipſa peccata indulgere permittimus; non recolentes illud, quod in vetere Teſtamento ſcriptum eſt, quia vno peccante contra omnes ira Dei deſæuiit.* Et Origenes *diſt. 5. c. 17. Quæ eſt bonitas, quæ iſta miſericordia, vni parcere & omnes in diſcrimen adducere! Polluitur ex vno peccatore populus, ſicut ex oue morbida vniuerſus grex inficitur.* Vnde rurſus Greg. *diſ. 45. c. 14. Cunctis Rectoribus vtraque ſummopere ſunt tenenda, vt nec in diſciplinæ vigore benignitatem manſuetudinis, nec rurſum in manſuetudine diſtrictionem deſerant.*

ferant diſciplinæ. quatenus nec à compaſſione pietatis obdureſcant, cùm contumaces corrigunt; nec diſciplinæ vigorem molliant, cùm infirmorum animos conſolantur. Regat ergo diſciplinæ vigor manſuetudinem, & manſuetudo ornet vigorem, & ſic alterum commendetur ex altero, vt nec vigor ſit rigidus, nec manſuetudo diſſoluta.

Rectorem ſubditis pietas matrem, diſciplina verò patrem 2.
exhibeat: etenim, vt rurſus idem Greg. *diſt. 45. c. 9. diſciplina vel* *Salua diſciplina.*
miſericordia multum deſtituitur ſi vna ſine altera teneatur, ſed circa ſubditos ſuos ineſſe Rectoribus debet & iuſtè conſolans miſericordia, & piè ſæuiens diſciplina. Hinc eſt quòd ſemiuiui illius vulneribus, qui à Samaritano in ſtabulum ductus eſt, & vinum adhibetur, & oleum, vt per vinum mordeantur vulnera, per oleum foueantur, quatenus vnuſquiſque qui ſanandis vulneribus præeſt, in vino morſum diſtrictionis adhibeat, in oleo mollitiem pietatis: per vinum mundentur putrida, per oleum ſananda foueantur. Miſcenda ergo lenitas cum ſæueritate, faciendumque quoddam ex vtroque temperamentum, vt neque multâ aſperitate exulcerentur ſubditi, neque nimiâ benignitate ſoluantur. Hoc nimirum illa tabernaculi arca ſignificat, in qua cum tabulis, virga ſimul & manna eſt, quia cum Scripturæ Sacræ ſcientia in boni Rectoris pectore, ſi eſt virga diſtrictionis, ſit & manna dulcedinis. Hinc etiam Dauid ait: *Virga tua & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt.* Virgâ enim percutimur, & baculo ſuſtentamur. Si ergo eſt diſtrictio virgæ, quæ feriat; ſit & conſolatio baculi, quæ ſuſtentet. Sit itaque amor; ſed non emolliens: ſit rigor; ſed non exaſperans. Sit zelus; ſed non immoderatè ſæuiens: ſit pietas; ſed non pluſquam expediat, parcens. Intueri libet in Moyſi pectore miſericordiam, cum ſæueritate ſociatam; videmus amantē piè, & diſtrictè ſæuientem. Quibus conſonant, quæ habet idem Greg. Auguſt. aliique. *in d. diſt. 45. 46.* & congeruntur à Conc. Trident. *ſeſ. 13. c. 1.* ita monente Epiſcopos, *vt ſe Paſtores, non percuſſores eſſe meminerint: atque ita præeſſe ſibi ſubditis oportere, vt non in iis dominentur; ſed illos tamquam filios & fratres diligant, elaborentq́ue vt hortando, & monendo ab illicitis deterreant, ne vbi deliquerunt, debitis eos pœnis coërcere cogantur. quos tamen ſi quid per humanam fragilitatem peccare contigerit, illa Apoſtoli eſt ab eis ſeruanda præceptio, vt illos arguant, obſecrent, increpent in omni bonitate & patientia. cùm ſæpè plus erga corrigendos agat beneuolentia, quàm auſteritas; plus exhortatio, quàm comminatio; plus charitas, quàm poteſtas. Sin autem ob delicti grauitatem virgâ opus fuerit, tunc cum manſuetudine rigor, cum miſericordia*

dia Iudicium, cum lenitate ſeueritas adhibenda eſt, vt ſine aſperitate diſciplina populis ſalutaris, ac neceſſaria conſeruetur, & qui correcti fuerint emendentur; aut ſi reſipiſcere noluerint, cæteri ſalubri in eo animaduerſionis exemplo à vitiis deterreantur; cùm ſit diligentis & pij ſimul Paſtoris officium, morbis ouium lenia primùm adhibere fomenta, pòſt vbi morbi grauitas ita poſtulet, ad acriora & grauiora remedia deſcendere. ſin autem ne ea quidem proficiant illis ſubmouendis, cæteras ſaltem oues à contagij periculo liberare.

3. *In dubio cedat benignitati.* Quòd ſi quando hæreat Iudex in quam partem neſcius inclinare, quia hinc benignitatem exigit miſericordia, inde ſeueritatem diſciplina: pro hac ſtet rigor, huic aduerſetur pietas: ille pro aliis petit exemplum, hæc condolet pœnitenti: nec ſatis Iudex apud ſe ſtatuere poſſit, qualiter Iuſtitiam cum dulcore miſericordiæ poſſit temperare; qualiter ſatisfacere ſimul Dei mandato, *Deut.* 25. vt *pro menſura delicti, ſit, & plagarum modus*, ac Synodi VIII. *in c. pro.* 26. *q.* 7. pro qualitate delicti tempus pœnitentiæ impendatur. & d. præcepto Chriſti, *eſtote miſericordes:* humanior ſanè pars erit eligenda. *l. ſi præſ. D. de pœn.* potiùs ad benignitatem ibitur, quàm ſeueritatem, *c. in pœnis de reg. iur. in* 6. Ideoque per illud Chriſti præceptum pulchrè Beda: *Præcipi*, inquit, *exiſtimo, vt ea facta quæ dubium eſt quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur; c. eſtote, x. de Reg. Iur. Erramus*, inquit Chryſoſt. *relat. c. alligant* 26. *q.* 7. *modicam pœnitentiam imponentes; nónne melius eſt propter miſericordiam rationem reddere, quàm propter crudelitatem? vbi enim paterfam. largus eſt, diſpenſator non debet eſſe tenax: ſi Deus benignus eſt, vt quid Sacerdos eius auſterus? Vis apparere ſanctus? circa vitam tuam eſto auſterus, circa alienam benignus. Qui pronus eſt ad miſericordiam, benedicetur. Prou.* 22. non idem de ſeueritate promiſſum habemus.

4. *Præſertim Iudex Eccleſiaſticus.* Et maximè Iudices Eccleſiaſtici, & Præſules Eccleſiæ, qui clericorũ correctioni, nõ vindictæ criminum prępoſiti ſunt, in acerbitatẽ declinare nõ debent, tamquã poteſtatẽ exercentes, & maximè erga eos, qui digniores in clero gradus meruerũt, & honorabiliora membra ſunt, vt vocat Concil. Bracar. *c.* 8. *d.* 45. neque eos carceribus facilè, verberibus, & dolori ſubiicere, ne, dum Prælatus incautè ſubdita percutit membra, ipſe quoque debitam ſibi ſubditorum reuerentiam ſubtrahat: iuxta illud quod quidam ſapiens dixit: *Leuiter caſtigatus reuerentiam exhibet caſtiganti; aſperitatis autem nimia increpatio nec correctionem recipit, nec ſalutem.*

Sanè

Sanè ex miſericordiæ fonte fluit monitum Ambroſij, *Offic. l. c. vlt. vt neque monitio aſpera ſit, neque obiurgatio contumelioſa*: & uod *l. 2. c. 27. cum dolore amputetur etiam quæ putruit pars corporis, diu tractetur, ſi poteſt ſanari medicamentis*. & 24. *neque vrgeas item, & impugnes, cuius crimen deprehenderis*. ſed rurſus *eod. cap. in ſo munere neque nimiam eſſe remiſſionem conuenit, nec diram ſeueritatem, ne aut poteſtatem exercere, aut ſuſceptum officium nequaquam implere videamur*. Finiat hæc ergo Auguſt. ad *Marcellium Comitem c. ircumcelliones. 23. q. 5. Imple Chriſtiaque Iudex pij patris officium; Sic ſuccenſe iniquitati; vt conſulere humanitati memineris: nec in peccatorum atrocitatibus exerceas vlciſcendi libidinem, ſed peccatorum vulneribus curandi adhibeas voluntatem.*

CAPVT XXII.

Peritus.

ERuditum Iudicem deſideramus non vt percalleat numeroſarum legum verba, ſed ſenſum, animam, rationem. Ad hanc vt Lydium lapidem omnes excutiat, reerat, interpretetur. Ad hunc modum Celeſtinus mandat Metropolitano Epiſcopum conſecraturo, vt ab eo diligenter inquirat, an in promptu habeat legere ſcrutabiliter (& non tranſitoriè) tã ſacros Canones & ſanctum Euangelium, quàm diuini Apoſtoli librum, & omnem diuinam Scripturam. *cap. 5. diſt. 38.* 1. *Non in cortice verborum, ſed in cute iuris-prudens.*

Vera Iuris prudentia requiritur, non ſophiſmatibus verſa, atque peruerſa. Vnde Rabinus, *c. 7. diſt. 37.* refert Origenem ciniphes & ranas, quibus Ægyptij ſunt percuſſi, vanam dialecticorum garrulitatem, & ſophiſtica argumenta intellexiſſe. & Hieronymus interpretatur inebriari eos ſicerâ, qui ſeculari mbuuntur ſapientiâ, & dialecticorum tendiculis; quæ *non tam vincula*, inquit, *ſunt appellanda, quàm phantaſmata, id eſt, vmbræ quædam, & imagines, quæ citò pereunt, atque ſoluuntur. c. 4. diſt. 37.* & idem iterum, *c. 6. ead. diſt. Omnem vim venenorum ſuorum in dialectica diſputatione conſtituunt hæretici: quæ Philoſophorum ſententia definitur, non inſtruendi vim habere, ſed ſtudium deſtruendi. ſed non in dialectica complacuit Deo ſaluum facere populum ſuum; regnum enim Dei n ſimplicitate fidei eſt, non in contentione ſermonis.* 2. *Non ſophiſticè.*

Vera iuris prudentia aliarum etiam ſcientiarum atque hiſtoriæ imprimis cognitionem aliquam inuoluit: non eam quidem perfectiſſimã, quam in iis, ſingulas profitentur, exigimus. 3. *Cum omnium ſcientiarum adminiculis.*

E Quam-

Quamuis enim ex multâ ſui parte nihil pertineant ad edictum prætoris, tamen inconcinna eſt Iuris-prudentia, & pænè ruſtica, ſi nihil aliarum artium in comitatū habeat. Vnde idem Rabinus: *Legitur*, inquit, *quòd præcepit Dominus filiis Iſrael, vt exſpoliarent Egyptios auro, & argento; moraliter inſtruens, vt ſiue aurum ſapientiæ, ſiue argentum eloquentiæ apud Poetas inuenirenus, in vſum ſalutiferæ eruditionis vertamus.* Sic Moſes & Daniel omni ſcientiâ Ægyptiorum & Chaldæorum eruditi fuerunt.

4. *Præcipuè eloquentia* Sed præcipuè Iuriſprudentem hæ artes commendant, qui magiſtratum gerit, qui orare, ſuadere, mouere ſæpè populum debet, cuius ſermo comptior aliarum artium præceptis, verborum floribus, hiſtoriarum authoritatibus intertextus, mirè ad ſuadam facit. Non aliud modò argumentum dabo quàm quod Cæſar de ſe *l.* 3. *de bel. ciuil.* ſcribit, cùm milites eius in Theſſalia à Pompeianis fuſi eſſent; *Hâc habitâ*, inquit, *oratione exercitui omni tantus inceſſit ex incommodo dolor, tantumque ſtudium infamiæ ſarciendæ, vt nemo aut tribuni, aut centurionis imperium deſideraret, & ſibi etiam quiſque pœnæ loco grauiores imponeret labores, ſimulque omnes arderent cupiditate pugnandi.* Vituperat Tac. *lib.* 19. Vitellium *non alloquio, exercitioque militem firmare, neque linguâ neque auribus competere.* Quare & apud Liuium *l.* 15. Volumnium Appius elinguem vocat. ſed ab illo meliùs reponitur: *Quàm mallem tu à me ſtrenuè facere, quàm abs te ſcitè loqui didiciſſem.* Ideoque addit Volumnius, prouincias quas ambo adminiſtraſſent teſtaturas, quem Reſp. magis deſideraret, bonum oratorem, aut meliorem Imperatorem. Optimè; ſed ſi cum virtutibus magiſtratus, & Iuris, ac rerum agendarum peritia, ſimul gradiatur eloquentia, hiſtoriarum, aliarumque artium notitia; næ ille alterius claritudinem, qui his carebit, obumbrabit.

5. *Et hiſtoria vnde prudentia.* Ex lectione hiſtoriarum præterita noſcimus, futura proſpicimus nam ea ex præteritis & præſentibus metienda ſunt: quibus ſi accedat experientia, quæ dux eſt intelligentiæ, norma voluntatis, anima prudentiæ, quæ gignit artes, nutrit, alit, firmat, exornat; quæ velut acies in gladio, & calor naturalis in animalibus, qui per omnia membra diffunditur: ita ea facit ne artes velut mortuæ videantur. Vt viſioni non ſufficit oculus, ſed & lumen requiritur: ita inquam experientia dux omnium artium eſt, & ſcientiarum, ſummum prudentiæ ſeminarium, ſine qua nihil rectè fieri poteſt.

Si hæc inquam accedant Iure-conſulto ad hiſtoriarum,

atque eloquentiæ ſtudia profectò non aliter cenſebitur quàm ſi ſponſæ ſpecioſæ mundus muliebris additus fuerit inſignis, inaures, armillæ, cymelia. Sed verò è contubernio ethicam, œconomicam, & moralem omnem philoſophiam excludere non debet, ſine qua vita hominis quaſi citra regulam ducitur. Vnde Plutarchus: *Plerique*, inquit, *Reges ac Principes parum cordati ſtatuarios imperitos imitantur, qui credũt Coloſſos magnos, & amplos videri, & tibiis vehementer diductis, ſi latere diſtantes, & hiantes fixerint. Nam hi quoque grauitate vocis, toruitate vultus, ac morum truculentiâ, fugâque conſuetudinis humanæ maieſtatem, & authoritatem imperij ſibi videntur mutuari, nihil prorſum à Coloſſorum ſignis diſcrepantes, qui cùm foris heroicam ac diuinam quandã ſpeciem præ ſe ferant, intus pleni ſunt terrâ, lapide, plumbo, niſi quòd iſtud Coloßorum pondus rectitudinem illorum ſtabilem & immotam ſeruat. At ineruditi Duces ac Principes, propterea, quòd intus malè librati ſunt, ſæpenumerò vacillant ac ſubuertuntur; etenim cùm baſi non rectè poſitæ ſublimem ſubſternunt poteſtatem, ſimul cum ipſo pondere nutant & ad ruinam inclinantur.*

Imperiti an Iudices eſſe poſſint aut illius officij incapaces iure Romano fuerint, controuerſum multi fecerunt. Illuſtrem eam quæſtionem facit Hotoman. *q.* 26. & Coraſ. *miſcellan. l.* 5. *c.* 19. *& pluribus aliis allegatis.* Borel. *de magiſt. lib.* 1. *cap.* 8. & ſanè irrefragabilis eſt diſtinctio Hotomanni, quam etiam Cuiacius amplectitur, *Nouel.* 82. *de Iudic.* vt maiores magiſtratus ſcientiam legum neceſſariam nõ habuerint, ſed aſſeſſorem peritum, à cuius præſcripto non liceret eis recedere. *l.* 2. *in fin. D. de orig. Iur.* Ideoq́ue ſi per imprudentiam iudicatum eſſet, non magiſtratui, ſed aſſeſſori officiebat. *l.* 2. *D. quod quiſque iuris.* Pedaneis autem Iudicibus neceſſaria erat iuriſprudentia. quæ omnia rectè comprobantur Auth. *de Iudicib. & vt nullatenus cum Iurament.* militares habere ſuas adminiſtrationes, habere & literatos; vnumquemque hoc agere debere, quod noſſet. Et quanquam Alexander Imperator dicere ſoleret tales adminiſtrationi publicæ præficiendos, qui per ſe ſine aſſeſſoribus Remp. gerere poſſent. Lamprid. *in Seuer.* & ab eo aliiſq́ue nonnullis Imperatoribus iuriſprudentiæ amantioribus Iure-conſultos ſummis officiis admotos conſtet; certum tamen eſt plerumque præſertim in limitibus imperij, ſummos magiſtratus viris militaribus impoſitos. Sed neque hi omnes imperiti erant, vt nec illi quidem, de quibus *in l. certi C. de Iudic.* per quam vulgò imperitos admitti creditum eſt; vt animaduertit Coraſ.

6. *An imperiti iudices eſſe poßint.*

d.c.19.in fin. ex verbis profui: & legis ſcientia : quin imò ſummum probrum erat eorum, qui in aliquam Reip. ſpem adoleſcerent, ſi nec litteras nec nare ſcirent: quo modo & Cicero dicit turpe eſſe eius ciuitatis, in qua quis verſatur, ius ignorare: & florente Rep. Romani à re militari reliquarum artium diſciplinam non ſeiungebant. Cæſar cauſas in Foro orauit, commentaria quàm bellè ſcripſit? quanta bella geſſit? Cicero exercitum in Cilicia duxit, hiſtoriæ & maximè orationes Liuij ad milites, & in ſenatu dictæ ſententiæ eoſdem exercituum duces, Iudices ſtrenuos, prudenteſque, & Senatores conſultiſſimos exhibent, diſciplinarum & ciuilium ſimul & militaris gnaros; qui benè in Repub. ſuas partes egerint, & militarint non ſine gloria quale nuper in Gallia exemplum Deſdiguerius ab orandis Lutetiæ cauſis ad Martis labores, & ſummos honores aſſumptus. Sacri etiã Canones quanquam non omnium ignaros ad dignitatẽ quam pro reuerentia iudiciorum exigunt, admittant; pro Apoſtolicis tamen Iudicibus non exactam iuris ſcientiam poſtulant. Ideoque aſſeſſorem vt delegati aſſumant, quatenus indigeant permittuntur. *c. ſtatutum. §. aſſeſ. de reſcrip. in* 6. Imò Leo X. *in Conc. Lateran.* ſi Theologi fuerint, & requirantur, iniungit, ſimulque vt iuxta aſſeſſoris ſententiam iudicent. Sanè maiorum magiſtratuum partes non erant maximæ quæ in diſceptatione forenſium controuerſiarum vertebantur; vnde aptos vndequaque in ſumma excellentia cum rarò inuenias, ſi cætera idoneis non leuiter deſit exacta iuriſprudentia, ſuppleri ea poteſt per aſſeſſorem. Quem vix diſtingui à pedaneis Iudicibus, qui vtrique ex Iureconſultis ſumebantur, eſt liquidum. *Nouel.* 60. Horum eſt exactam iuris præſtare ſcientiam. Debent quippe eſſe periti legum & morum, nec enim eſt vſu eſſet, vt aliqui Iudicum nomen gerant, & legum ſint ineruditi, & in rebus gerendis nullum obtineant vſum. *Nou.* 8. *Quid enim turpius eſt*, inquit Cic. *de orat. quàm legitimarum & ciuilium controuerſiarum cognitionem ſuſcipere eum qui eſt legum & iuris ciuilis ignarus?* De his ait Iuſtin. §. *Nou.* 82. *de Iud. Non enim exiſtimauimus oportere habere Iudicum quorundam nomina, maximè legum ineruditorum, deinde neque cauſarum habentium experimentum.* De maioribus autem Magiſtratibus porgit: *Noſtris enim adminiſtratoribus adſunt modis omnibus aſſeſſores, & ea quæ legum ſunt explicanti eis & occupationes adimplentes eorum, quoniam multis detenti curis, quas apud nos habent, merito iudiciorum complent partem per ſuorum præſentiam aſſeſſorum.* Ità Cicer. *pro Planc. Virtus, probi-*

tas

tas, integritas in candidato, non linguæ volubilitas, non iuris ſcientia requiri ſolet, vt nos in mancipiis parandis quemuis frugi hominem, ſi pro fabro aut textore emimus, ferre moleſtè ſolemus, ſi eas artes neſcierit; ſin autem emimus vt villicum, nihil in eo niſi frugalitatem, laborem, & vigilantiam curamus. Sic populus Romanus diligit Magiſtratus quaſi Reip. villicos, in quibus ſi qua prætereà eſt ars, facilè patitur; ſin minus, virtute eorum & innocentiâ contentus eſt. Iterum de minoribus Iuſtin. *Illi autem neque cingulum habentes, neque nobis miniſtrantes, niſi potuerint per ſe noſſe quod iuſtum eſt, ſed aliunde emendicare iudicandi honeſtatem, quomodo non maximum vitium erit Reip. non eis ex ſe quod agendum ſit ſcire lites tradere, ſed ſinere eos quærere alios, à quibus liceat diſcere, quæ ipſos in iudicando eloqui decet?* & iterum *c.* 11. reiicit Iudices ignorantes leges & experimentum. adeò vt ſi tales à partibus electi perperam iudicauerint, nolit à Iudicibus ordinariis id emendari.

Belgici mores ferè ità habent, vt in quauis ciuitate, ex pri- *7.*
ma nobilitate aliquis conſtituatur, penes quem ſit imperium, *Belgici*
& gladius, aut etiam minor poteſtas, penes colligium aliquod *mores.*
iuriſdicendi auctoritas. Droſſardus ille, Schultetus, Maior, Balliuus ſimiliue titulo gaudet, hi plerumque ſcabini vocantur. Sine horum decreto nihil ille ſtatuere in quemquam poteſt. Horum partes ſunt leges & Iuſtitiam tueri. Illi itaque exactioris iuris ſcientia non eſt opus, ſed iis dotibus, quibus auctoritas ei conſtet. In iis qui Iuſtitiam adminiſtrare debent, omni modo eam deſideramus. Quando maximè verũ eſt quod ſcribit Auguſt. *Ignorantia Iudicis plerumq́; eſt calamitas innocentis.* & Comicus: *Homine imperito nihil iniquius.*

Sæpè enim imperitus Iudex etiam nolens ob ignorantiam 8.
lædit. ea tamen imperitia non excuſat, quin litem faciat ſuam, *Imperitus*
vel pro Religione iudicantis caſtigetur *d.l.* 2. *D. quod quiſq; iuris.* *Iudex litẽ*
ibi DD. Del Rio ad l. contract. D. de regul. iur. Non poteſt culpa va- *facit ſuã,*
care qui ei rei ſeſe immiſcet, quam ignorat. nemo Fabro vtitur *& minas*
qui ædificare neſciat, nemo medicum adhibet qui morbos & *diuinas expectat.*
remedia non norit. & in foribus eſt diuinus terror, Baruch *c.* 3. *quia non habuerunt ſapientiam, interierunt propter ſuam inſipientiam.* & *Pſalm.* 81. (qui de Iudicibus eſt) *mouebuntur fundamenta terræ* (iura, legeſque, quare etſi) *ego dixi; dij eſtis, & filij excelſi omnes;* (tamen) *vos ſicut homines moriemini* (morte ſecundâ) *& ſicut vnus de principibus cadetis.* de principibus tenebrarum. & *Sap.* 6. *quoniam cùm eſſetis miniſtri regni illius, non rectè iudicaſtis, nec cuſtodiſtis legem Iuſtitiæ, neque ſecundum*

 volun-

voluntatem Dei ambulaſtis. Horrendè & citò apparebit ; quoniam Iudicium duriſſimum his, qui præſunt, fiet. Conformiter Leo ad cler. Conſt. *c.ſi in laicis* 38. *d.Si in laicis vix tolerabilis videtur inſcitia, quanto magis in iis qui præſunt, nec excuſatione digna eſt aut venia?* Quare Oſeæ *c.*4. *Quia tuſcientiam repuliſti repellam te, ne ſacerdotio fungaris mihi.* Alibi dixi ſacerdotes iuſtitiæ eſſe Iudices. non malè Socrates malum vnicum inſcitiam, bonum vnicum ſcientiam ſtatuit. quippe *ſolus ſapiens iuſtè iudicat populum ſuum. Eccleſ. c.* 10. Vnde deductum illud Horatij;

Ad ſummum ſapiens vno minor eſt Ioue, diues,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.

9. *Eccleſiaſticus nec imperitus admittitur, nec eminēter doctus exigitur.*

In Eccleſiaſticis porrò Iudicibus qui matrimoniales cauſas, adeoque ſimiles arduas habent tractandas, eos dumtaxat admittit Alex. III. *in c.* 1. *x. de conſang. & affinit. qui ſunt diſcreti, & ſtatuta Canonum non ignorant.* Eminens autem omninò ſcientia non requiritur ab Innocentio III. *in c. cum nobis olim x. de elect.* ſed tamen conueniens. præſertim quam experimenta cauſarum probauerunt. *d. Auth. de Iud. in princ.* & qui negotiis cognoſcendis, & iuri ad cauſam nato examinando adhuc ſe dedant, & ſemper ad ſe ſpectare putent monitum Vatis Regij *Pſal.* 2. *Erudimini qui iudicatis terram.*

CAPVT XXIII.

Diligens.

1. *Iudex diligens ſit.*

AD officium Iudicis pertinet lites diminuere. *l.*26.*D. ſi certum petatur.* Non parum ad id facit, ſi iter ingrediatur quod indicat Deut. *c.*13. *Quære ſolicitè & diligenter, rei veritate perſpectâ, ſi inueneris certum eſſe quod dicitur, & abominationem opere perpetratam, ſtatim percuties.* 2. *Par.* 19. *Quodcumque iudicaueritis, in vos redundabit. ſit timor Domini vobiſcum, & cum diligentia cuncta facite.* Quòd ſi Labeo in facto requirit non curioſiſſimum, neque diligentiſſimum hominem ; ſed eum qui rem diligenter inquirendo notam habere poſſit. *l.*9. *d. facti D. de Iur. & facti ignor.* tametſi facta aliena plerumq; ad nos pertineant, eorumque ignorantia obeſſe non ſoleat, procul dubio maiorem exigit in cognoſcenda cauſæ veritate, in eo qui de ea iudicare debet. Marcianus iuris ciuilis præter veterē & bene fundatam peritiam, anxiè diligens laudatur *in l.* 17. *D. de Iur. patron.*

2. *Et expeditus.*

iuſtiſſimos & vigilantiſſimos Iudices laudat *l.* 3. *C. de off. rect. prou.*

D.Ber-

D. Bernardus *de conſiderat. l. 1. c. 9. Cauſas diligenter velim, ſed breuiter decidere aſſueſcas.* Iob. c. 29. inter cauſas benedictionis præteriti temporis refert: *Cauſam quam neſciebam, diligentiſſimè inueſtigabam. Iudices oportet rei qualitatem plenâ inquiſitione diſcutere l. Iudices C. de Iud. nam quidquid non diſcutitur, Iuſtitia non putatur.* Caſſiod. *l. 2. c. 8.* ergo *Iudicantem oportet cuncta rimari, & tam diu actio ventiletur quouſque ad rei veritatem perueniatur. c. vlt. 30. q. 5.* Iulian. *in l. tutor qui. §. 1. D. de adminiſt. tutor.* *Debuit*, inquit, *confeſtim officio ſuo fungi.* & iterum. *Debuit partibus ſuis fungi, non quidem præcipiti feſtinatione, ſed nec moratoriâ cunctatione.* Qui manum porrigit hærenti in ſalebris vel in foueam lapſo, & tamquam Tantalo aquis immerſo, idque diu tantū agit ne omnino ſubmergatur, & cùm extremi halitus iam pœnè ſunt euaporati, atque animam merſus agit, tum demum extrahit: næ ille non rectè amicam operam pręſtitit, ſed is qui quantociùs potuit ab incommodo vindicauit. Iudex qui in litigium lapſos expeditâ Iuſtitiâ extricare poteſt, & officio deeſt, cunctanter moratur; virum bonum, Iudicem bonum non præſtat.

Sunt verò nonnulli, qui non negligentiâ quidem aut culpâ ſuâ, prudentes peccent: ſed quòd ambigui ſemper & ſuſpenſi hærent, dum dubia alia ex aliis ſibi mouent, numquam ſatisfaciunt, numquam mouere poſſunt manum de tabula. Accidit id aliquandò iis, qui inſignes Aduocati fuerunt, ſoliti pro oportunitate clientum controuerſias mouere, probabilem in vna, probabiliorem in altera cauſa partem defendentes, veritatis indaginem Iudici relinquentes, de ea ipſi raro ſtatuentes. Quibus vacillare conſuetis difficile eſt poſtmodum conſtantem ſemel pedem figere, eique deinceps veſtigio inſiſtere.

Diligentia vt nimiam cunctationem, ita & præcipitationem aſpernatur; diſcretio ſanè mater virtutum, nouerca verò Iuſtitiæ, iudicantis præcipitatio vocatur à Clemente V. *Clem. paſtoral. §. verum x. de ſent.* & Dei exemplo *monemur ne ad proferendam ſententiam vnquam præcipites ſimus, aut temere indiligenterque indiſcuſſa quæque quoquo modo iudicemus: mala audita nullum moueant: nec paſſim dicta abſque certa probatione quiſquam vnquam credat, ſed antè audita diligenter inquirat, nec præcipitando quicquam aliquis agat. c. Deus omnipotens 2. q. 1.* Machetas à Philippo cauſam ſuam parum attentis auribus audiente appellauit. ab eoque rogatus, ad quem? Ad te ipſum, inquit, ſed attentum & vigilantem. conuenit *c. tuæ ex litteris x. de in integ. reſtit.* 3. *Non præceps tamē.*

Valens, Valent. & Grat. *in l. 2. C. de ſent. ex breu. recit. Iudices,* 4.

ſecura. Quàm glorioſa vltima vox Veſpaſiani, *decere Imperatorem ſtantem mori?*

CAPVT XXIV.

Per gradus promotus.

PEr gradus ad ordines & honores eundum eſt, non per ſaltum. Rectè Gregorius, *cap. 2. d. 78. Ordinatè ergo ad ordines accedendum eſt: nam caſum appetit qui ad ſummi loci faſtigia poſtpoſitis gradibus per prærupta quærit aſcenſum. Scimus autem quòd ædificati parietes nō prius lignorum pondus accipiant, niſi à nouitatis ſuæ humore ſiccentur, ne ſi antè pondera, quàm ſolidentur, accipiant, cunctam ſimul fabricam ad terram deponant.* Nam optimè Cyprian. *cap. 1. d. 78. Momentaneus Sacerdos neſcit habere humilitatem, obſeruare modos perſonarum, vel ſe contemnere: non ieiunauit, non fleuit, non ſe correxit, non pauperibus erogauit. In arrogantiam (quæ eſt ruina diaboli) incidunt, qui puncto horæ necdum diſcipuli fiunt magiſtri.* & ſicut Innocentius ait, miſerum eſt eum fieri magiſtrum, qui necdum didicit eſſe diſcipulus *c. cum in magiſt. x. de elect.* & Iuſtin. Nouell. 137. *Quis inſtar figuli vno ipſo die fictilia ſua tornantis, ita repentè fingat veri cultus antiſtitem, cum angelis ſtantem, & cum Archangelis laudes canentem, & Chriſto ſacrificantem?* & per hæc quidē indicat qualéſnā oporteat ad ſacerdotium promoueri. De his autem qui ordinantur indigni, idem hæc dicit in eadem oratione: *Qui cùm nihil*, inquit, *ad ſacrum Dei altare & ſacerdotium attulerint, nec in virtute & pulchro prius inſudarint, & elaborarint; ſimul diſcipuli & præceptores pietatis oſtenduntur, & priuſquā purgati ſunt, purgant, heri ſacrilegi, hodie ſacerdotes: heri extra ſacra, hodie præſules myſteriorum: veteratores malitiá, nouitij pietate, qui ſunt opus atque fabrica humanæ gratiæ, non Spiritus ſancti.* Ideoque electionem alicuius in Abbatem mox à profeſſione factam, Innoc. III. irritam pronuntiauit *cap. officij. 38. x. de elect.* Promouendos in iure diſcimus, qui minoris cognitionis officia geſſerunt, ac prius minoribus, deinde maioribus ſingulis bene vſi ſunt. Legimus apud Liu. *lib. 32.* Tribunos plebis ſe interpoſuiſſe, ne T. Quintius Flaminius ex Quæſtura ad Conſulatum pertingeret, iam, inquiebant, *ædilitatem præturamque faſtidiri, nec per honorum gradus documentum ſui dantes, nobiles homines tendere ad conſulatum, ſed tranſcendendo media, ſumma imis continuare.* In militaribus etiam officiis per gradus ad honores iri ſolet: vnde Martē Gradiuum

Feſtus

1. Incommoda ſaltuum illorumq; cauſæ, graduumq; commoda.

Feſtus dictum cupit. Rufus, *diu manipularis, dein centurio, mox caſtris præfectus. Tac. l. 2.*

Principatum, inquit *l. 1. l. de offic. mag. offi. adipiſcatur matriculâ decurrente, ita vt ad curas agendas & curſum illi exeant quos ordo militiæ vocat.* & *l. 2. quos labor prolixior fecerit anteire.* & *l. 12. de primicer. Illud præcipuè promiſsionem nouam flagitare perlegimus, ne per ambitionem, vel gratiam, aut cuiuſlibet occaſionis obtentu, vel laborum ſeu ſolicitudinum ſpecie, publicorum aliquando liceat cuipiam graduum ſeriem conturbare, & temporum ratione calcatâ dudum militantibus anteferri, & quæ longis prolixiſque ſtipendiis defenſa iam pollicetur ſenectus, gratioſâ feſtinatione ſurripere.* Ita nemo ad patriciatum promouebatur, niſi cõſulatu, præfecti prætoris, magiſtri militum, aut magiſtri officiorum adminiſtratione functus. Actu, inquam, functus: nam honorariis tantùm codicillis decorati centũ libras auri in publica opera pendebant. *l. nemini. C. de conſulibus l. 12.* In Dacia nõ niſi qui aurarias procuraſſent, ad dignitates admittebantur, *l. 4. C. de metallar.* Sed & rem bene geſſiſſe in minori officio oſtendere oportet eum, qui altiorem magiſtratũ aditurus eſt, vt Zeno decreuit *in l. 1. C. vt om. Iud.* adeoque magiſtratuum geſtorum liberationes oſtendere. Latè Borel. *de magiſt. lib. 1. cap. 16.*

CAPVT XXV.

Secretus.

1. *Iudex ſecretus ſit, illiuſq; miniſtri.* ARctiſſimum ſecretorũ cuſtodem eſſe Iudicẽ oportet. Monet Sapiens *Eccl. 28. Attende ne fortè labaris in lingua, & cadas in conſpectu inimicorum inſidiantium tibi, & ſit caſus tuus inſanabilis in mortem.* & iterum *Prou. 20. Ei qui reuelat myſteria, & ambulat fraudulenter, & dilatat labia ſua, ne commiſcearis;* ſed *cauſam tuam cum amico tracta, & ſecretum extraneo ne reueles. Prou. 25.* Iubet Auth. *de Iudic. & vt nullat. cap. 7.* vt neque ab eis aliquid peccetur, neque prodatur. Quare & Iudex cauere debet, ne eorum operâ vtatur, quorũ linguæ fidelitatem probè notam non habeat. nam, vt ad Q. fratrem Cic. *quos aut ex domeſticis conuictoribus, aut ex neceſſariis apparitoribus tecum eſſe voluiſti; horum non modò facta, ſed etiam dicta omnia præſtanda ſunt.* Non ille Rex filio in regnum quamuis ſucceſſuro, ſciſcitanti quâ horâ poſtridie exercitus proficiſceretur, reſponſum dedit: ſed interrogauit, an vereretur ne ſolus ille ſonitum tubæ non exaudiret?

audiret ? *Alium ſilere quod cupis, primus ſile.* Dignum Romanis, *vt arcana conſilia PP. Conſcriptorũ multis ſæculis nemo ſenator euulgarit.* Dignum Papirij exemplum. Dignum Rep. Venetâ, vt quæ conſilia tanto numero agitant, extra ſenatum nemo efferat. Nec inferiores vnitarum Prouinciarum Belgic. Ordines, vbi non vnius ciuitatis PP. Conſcripti, non vnius gentis; ſed tot ditionũ coueniunt, quique in ſingulos annos mutantur, tã obſtinato ſilẽtio cõſulta tegũt. Octauianus Auguſt. Thallo à manu crura effregit, quod pro epiſtola prodita denarios quingentos accepiſſet. *Sacramentum regis abſcondere bonũ eſt, Tob* 12. Qui hoſtibus conſilia produnt capite luunt. *l. omne. §. exploratore. D. de re milit.* qui aliis tegenda pandunt, pro cauſæ merito puniuntur; atque in primis Iudices aſſeſſoreſque, qui arcana litium reuelant. quod ſi accidat in negotio fidei, anathemate feriuntur. *c. ult. de hæret. in 6.* Veteres etiam officij Iudicem moneri voluerunt vel à nomine loci, in quo cauſæ audiebantur. Secretarium is nuncupabatur. *Qui fidelis eſt celat amici commiſſum Sap. c. 2. Denudare autem amici myſteria, deſperatio eſt animæ infelicis: Eccl. c. 27. Audiuiſti Verbum aduerſus proximum tuum? commoriatur in te, fidens quoniam non te diſrumpet. Eccleſ. c* 19. quanto magis Iudicem, ſenatorem, magiſtratum, arcana ſui officij publicare non oportet? Atque ſanè res magnas ſuſtineri non poſſe ab eo, cui tacere graue eſt, pridem creditur. Miranda apud Tac. *l. 15. Annal.* Lipertinæ in celando arcano pertinacia. *Illam non verbera, non ignes, non ira acrius torquentium, ne à femina ſpernerentur peruicere, quin obiecta denegaret. Sic primus quæſtionis dies conſumptus. Poſtero cùm ad eoſdem cruciatus retraheretur, geſtamine ſellæ (nam diſſolutis membris inſiſtere nequibat) vinculo faſciæ quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum ſellæ reſtricto indidit ceruicem, & corporis pondere connixa tenuem iam ſpiritum expreſſit. Clariore exemplo libertina mulier, in tanta neceſſitate alienos ac prope ignotos protegendo, cùm ingenui & viri equites Romani ſenatoreſq́; intacti tormentis, chariſſima quæque ſuorum pignorum proderent.* Igitur rectè Caliſt. *l. 19. D. de off. præſid. Non eſt reſti & conſtantis Iudicis, cuius animum vultus detegit.* minus rectè erit cuius commiſſa cauſarum negociorumque arcana lingua prodit. Index is eſt, non Iudex.

CAP.

CAPVT XXVI.

Concordiæ ſtudioſus.

1. *Conuenit Iudici tranquillitatem & concordiã amare.* SOror Iuſtitiæ pax eſt. *Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt. Pſal.* 84. at verò inter arma ſilent leges, lites quædam bella ciuilia ſunt, quæ juſtitiam illiuſque ſocias virtutes quo ad litigantes reſpuunt. *Congruit ergò bono, ac graui præſidi, curare, vt pacata ac quieta ſit prouincia, quã regit. l.* 13. *D. de offic. Præſ.* Conſonat *l.* 5. *C. de his qui ad Eccleſ. confug.* vt ſimul cum germana iuſtitia conſiſtat, & cum ea leges, virtuteſque: quas bella, lites, iurgia exulatum agunt. cur enim ad arma & rixas venire patiatur prætor, quos poteſt Iuriſdictione ſuâ componere? *l.* 13. *§.* 2. *D. de vſuf.* Inter mandata Principũ ſecundum locum ea cura obtinet. *Auth. de mand. Princ. c.* 2. *Deinde conueniens eſt*, inquit Iuſt. *& te prouidere, vt nulli populi ciuitatum alterutris ſeditionem faciant, ſed omnem pacem eſſe Dei ciuitatibus.* cuius illud, *Beati pacifici, Matth.* 5. & illud diſcipuli, *Pacem diligite, & Deus pacis erit vobiſcum. ad Philippenſ.* 4.

2. *An & inter priuatos.* Sed hoc in controuerſiam traxerunt aliqui, an officio Iudicis, & grauitati conueniat, anniti vt priuatos litigatores conciliet? de publica enim quiete, & quæ à Iudice, Iuriſdictione nõ proxeneticis conſiliis contineri poteſt, iam citatas leges intelligunt. & Imperat. meminerunt Præſidis, paciſci ſuadentis, inquam, non cogentis. Id enim prohibitum videtur. *quia lex, Auth. vt litig. iurent. notat.* Bart. *in d. l.* 13. *de offic. Præſ.* vt reiicienda ſit incauta Cepolæ cautela, ſuadentis includi litigantes ſimul in carcere, donec conueniant. Vnde nec liceat nimio metu partem ſternere, aut nimiâ fiduciâ inflare. Imò Iudex differens ius dicere, quo partes tædio affectæ conueniant, tenetur ad id, quod intereſt. Card. *in Clem. ſæpè in §. & quia in* 18. *quæſt de verb. ſignif.* Et verò ratio euincit, vt nemo cogi ad tranſigendum poſſit; Pacta enim omnia & contractus duorum conſenſum requirunt: *Vt nemo inuitus vendere cogatur. Tit. Cod.* nemo permutare, paciſci, tranſigere, ſed & tranſactio vel ideò inuito indici nequit, quod de iure ſuo cedunt ſemper tranſigentes, donare nemo compelli poſſit. Cæterùm non eò pertinet *d. §. quia lex.* agit enim nõ de Iudice, ſed de referendariis dumtaxat, quibus declarat eſſe tantum ius deferendi deſideria ſupplicum ad Principem, & inſinuandi Iudicibus ſacras iuſſiones; cauſis

verò

verò eos ſe immiſcere non poſſe, vel prehendendo litigatores, vel ſatiſdationem exigendo, vel adigendo eos ad pactionem, vel tranſactionem aliquam. Cuiac. *ad eandem. Nouel.* 124. *&* *nouel.* 10. Vnde potiùs ſequeretur, Iudicibus, qui ſe cauſis immiſcent, hæc licere. niſi ratio quam mox explicui, vetaret coactas pactiones. Quanquam Conc. Cathag. IV. non parum videatur permittere in clericis: *Diſcordantes clericos Epiſcopus vel ratione vel poteſtate ad concordiam trahat. c.* 1. *d.* 90. & laicis in inueterata lite. Concil. Agat. *c. placuit. d.* 90. adeò vt communione priuet & diſſidentium oblationes recipi vetet idem Carthag. Conc. *d.* 90. *c.* 2. *& ſeqq.* Suaſerat ergo ille Præſes. ſed & ſuaſerat proximis perſonis. Vnde Thuld. *de cauſ. corrupt. Iud. l.* 3. *c.* 17. exiſtimat inter eos id tentandum Iudici: vt id faciat inter extraneos minùs conuenire illius grauitati. Sed ſanè illa lex narrat factum Præſidis, non probat, non improbat: non reſtringit ad proximos, non laxat: igitur ad rationem res, atque alias leges referenda eſt. Ratio, ſanè præſertim Chriſtiana, ſuadebit, vt quacumque via reduci iuſtitiæ germana poſſit, conductus ei à Iudice detur. allaboret ipſe, vt litigantes eam hoſpitentur. Leo *Serm.* 2. *de Ieiun.* 10. *menſis. Studeamus viduarum defenſioni, pupillorum vtilitati, lugentium conſolationi, diſſidentium paci.* Nemo negat viduarum, pupillorum, aliarumque miſerabilium perſonarum curam ad Iudicem pertinere; itaque diſſidiorum ratio pertinebit, vt Leo coniungit. neque verò quod diſertè quidem magis illæ leges de publica quiete iniungunt, priuatam concordiam excludunt. Conſtitutio Frider. *de pace tenenda*, non ad publicam tantùm cauſam, ſed priuata etiam iurgia pertinet. imò verò quod de corpore mandant, de membris intelligunt: & ſinguli qui incendia curare iubentur, ſcintillas mandantur non negligere. cui quies omnium eſt commendata, ſingulorum eſt adiecta. quando non raró viſum eſt ob priuatam duorum contentionem in partes iuiſſe plures familias, atque integras ciuitates, atque Syllanis & Marianis cladibus pares viciſſim dediſſe. *Homini religioſo*, inquit Caliſtus, *parum eſſe debet inimicitias aliorum non exercere, vel non augere malè loquendo, niſi eas etiam extinguere bene loquendo ſtuduerit. capit. iniuſtum.* 11. *quæſtion.* 3. & Stephan. *epiſt.* 1. *ante medium*: *Studendum eſt Epiſcopis* (Iudices ij ſunt)

vt diſſidentes fratres, ſiue clerici ſiue laici ſint, magis ad pacem, quàm ad iudicium coërceantur. c. ſtudendum d. 90. Quicquid illud eſt quod nos ad veræ pacis ſtudium & caritatis perfectionem prouocat, totis viribus ſectandum eſt. Arelat ſub Carolo. *c. 12. Capit. l. 7. in addit. c. 63.* Meld. *c.* 7. Valent. ſub Lothar. *c.* 13. 14. vbi inqui, *Si hæc negligantur, non inter paſtores, ſed interfectores Chriſti ouium inuenimur.* Sanè Auguſt. *de opere monach. c.* 29. queritur ſe tumultuoſiſſimas perplexitates cauſarum alienarum pati de negotiis ſecularibus, vel iudicando dirimendis, vel interueniendo præcidendis.

3. *An arbitrum agere?* Rectè ſanè Anthonius Faber, vir non tantùm inſigniter eruditus, ſed longâ rerum indiciorumque experientiâ etiam clarus, exiſtimat, conſtitutionibus Gallicis benè iuſſum eſſe, vt in iudiciis inter conſanguineos ſemper tentetur tranſactio. quod & inter eos qui nullo ſanguinis vinculo ligantur, credit ſuadendum: imò vt & Principes lege latâ ſanciant inter omnes tentanda pacta, & qui experimentum illud ſubterfugerint, ſiue deinde victores ſiue victi fuerint, ſemper expenſis mulctentur. *lib. 9. ſui Cod. tit. 22.* Vbi & arbitria & plura ad præſcindendas lites aut intra breuia ſpatia concludendas ipſe proponit legiſlatori qui lites execratur, & bono publico fauet, digna eruditione, iudicio & experientiâ tanti viri. non tamen mihi vnquam placuit, vt cum iuramento arbitri ſumantur. quâ praxi vtuntur tamen hodie quidam, improbatâ licet à Inſtin. *Nouel. de Iud.* §. 5. *quia verò. Auth. decernit. C. de recept. arb.* Neque facit aduerſus prædicta quicquam quod obiicitur arbitriis, offenſum illi litigantium fore Iudicem, quem conceptam à ſe tranſactionem nolle amplecti viderit; primò enim præſupponimus Iudicem eſſe quem oportet, virum probum: à quo id alienum: deinde non ſuccedente tranſactione, Ius dicere debet, ex actis & probatis, & cauſę meritis, non reſpicere ad extrinſeca. denique ſi aliud quod ad expenſas fortè litis pro voluntario compenſandas, qui non temerè videbitur litigaſſe, qui Iudici, proponenti concordiam, voluit obſequi, ſtatuendum Iudici viſum fuerit iuxta Fabri propoſitum, religioni illius, non offenſioni, cui vir bonus, Iudex bonus nil ex iure partium dabit, id committam. & hanc ſententiam pręter citatos iam Canones ſuadent *c. 1. de mut. petit. c. fin. de tranſact. c. cauſam q. 19. x. de teſt. cap. ſi illis 23. 4. 4. cap. querelam 15. de Simon. cap. ſi primates 5. q. 2. l.*

æquiſi-

æquiſsimum de vſuf.l. i.*§.poſt. de nou.oper.nunciat.l.4.de aq.quotid.* & ſummorum vbique atque inferiorum tribunalium praxis amplectitur. vbi in obſcurioribus cauſis puncta officij (vt vocant) partibus proponi ſolent; quorum ſæpè vnicum, plerumque primum eſt, vt commiſſarij annitantur litigantes concordes reddere. In obſcuris inquam: namque in claris, & vbi iniquitas alterius manu tangitur, iniquè egerit Iudex, ſi alterum ad tranſigendum, & de iure ſuo remittendum vel conſilio ſuo adegerit.

Non poteſt tamen Iudex recipere arbitrium eius rei, de qua Iudex eſt, & in ſe compromitti iubere prohibetur lege Iulia. *l.* 9. *§.* 2. *D. de rec. arb.* quod poſterius ratio probat; ea enim juſſio eò ſpectare videtur vt diſſolutior, vt arbiter, quàm vt Iudex graſſari poſſit. Volentibus autem ſuâ ſponte partibus, vt Iudex arbitrium recipere poſſit, fauente Canonum iure, conſuetudo paſſim admiſit. Buſ. *ad l.* 9. Enimuerò poſtquam arbitria ad instar iudiciorum redacta ſunt, non nimium probo vt Iudices partibus ſuadeant, vt in ſe compromittant, ſed neque vt etiam volentiū arbitrium promiſcuè in ſe ſuſcipiant: ſed eorū tantū, quorum tum enixa eſt voluntas, tum integra ſinceritas, & ius tantum petentium, ſine diuerticulis votum. alioquin inter pænè inuitos, & moribus aſperos difficiliùs arbitrij iure cauſa inſtruitur, quàm imperantis iuriſdictione; & cùm arbitria paſſim fere ſint eneruata ab iiſdem reductionibus, ad ordinariam iuriſdictionem permiſſis, ſuſpenſâ ſententiæ executione, donec à Iudice firmata fuerint, multiplicantur inſtantiæ ſæpiùs quàm remedia præcidendis litium ambagibus reperiantur. Adeóque hodie maximè verum eſt, quod aſſerit Seneca, *de benef. l.* 3. *Melior videtur conditio cauſæ bonæ, ſi ad Iudicem, quàm ſi ad arbitrium mittatur.* Itaque donec arbitriis ſua erit reſtituta auctoritas, parciùs iis vtendum reor, niſi inter eos qui ſincerâ admodum fide ius ſuum proſequuntur. Neque interim diſplicet ratio quorumdam, qui eo nunc pacto arbitros eligunt, vt apud eos cauſæ inſtruantur, & concepta ab eis ſententiæ formula Iudici pronuntianda tradatur, ei præſertim qui non obſtante appellatione ſeu reformatione ius habet exequendi, vt ſunt Magiſtratus quatuor capitalium, vt vocant, vrbium Brabantiæ, aliiſque his in locis.

Sed, quod ad Iudicem pertinet, vt mihi non ſemper pro- 4
batum, ut is promiſcuè ex ordine ſuo defluat in gradum arbitrorum

Nullibi dignitate imminutâ

bitrorum, quod ſine authoritatis offenſa, niſi inter bonos admodum vix fieri poteſt; ita viri boni officium ab eo ſemouendum numquam putaui, vt inter diſſidentes conetur turbatam pacem reducere, vtriſque dubios litium ſucceſſus, ambages, moleſtias, ſumptus, rancores, cætera incommoda proponendo, vtriſque aliquid de iure ſuo cedere ſuadendo, vt non quidquid petit actor obtineat, neque nihil reus quò lite defungatur, tribuat, atque ita tranſigant partes eo interceſſore potiùs, quàm arbitrij viam ineant.

Neque moror, dedecere proxenetam tranſigentium videri Iudicem: non dedecet, ſi hortando dignitate ſaluâ litigantes mutuâ contentione liberet, volentes, cùm in inuitos ius dicturus, non ſemper controuerſiam finiturus eſt; aut ſi finiturus, non contentiones, ſimultates, diſſidia perſonarũ, familiarum, Rerump. quæ exiguæ ſumptis paulatim incrementis integras ſæpè Reſp. perdiderunt. Pietatis officio fungi eos dicit Papin. qui iurgio perempto conſenſu rem dirimunt *l. vlt. D. fam. erciſc.* Non dedecet ergo Iudicem, ſi pietatis ſubminiſtrum ſe exhibuerit. non dedecet Iudicem, quod decet iuſtitiam. *Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt.* Illud commercij & neceſſitudinis ſi inter has ſit virtutes, fieri nequit, vt ab officio Iudicis pacis atque concordiæ recuperandæ omnis ratio ſit aliena. Non tamen hæc pro tribunali fieri opportunè conſueuerunt, vbi poteſtatis perſona nõ eſt exuenda, ſed ſolet domi ſuæ Iudex ſtato die adeſſe litigantes iubere, vbi quaſi inter parietes priuatos minùs imminui videtur publica authoritas, ſi conciliandis partibus, quodamtenus perſonam amici aſſumpſerit. Sanè Concil. II. Turon. *c.* 2. pœnitentiæ eos ſubiicit, qui electis vtrimque arbitris litium iacula finire noluerint, & vota pacis requirere. D. Paulus Corinthios, *ep.* 1. *d. c.* 8. reprehendebat, quòd iudicio inter ſe contenderent, & quidem apud infideles; monebat vt ex ſe eligerent, qui iudicarent, vtique iure priuato, ſeu vt arbitri; nam priuatorum electio iuriſdictionem non tribuit. Greg. *l.* 1. *reg. ep.* 40. *Gloria veſtra*, inquit, *præcipiat Donatum officialem cum Iuliana ancilla Dei arbitrale ſubire iudicium.*

CAP-

CAPVT XXVII.

Facilis.

HVmanitas vetat ſuperbum eſſe aduerſus ſocios. Vetat auarum, verbis, rebus, affectibus *comem ſe facilemque omnibus præſtat.* Sen. *ep.* 88. Facilis ergo vt Iudex ſit in admittendo & audiendo litigatores, tum pars magna eſt rei bene cognoſcendæ, bene iudicandæ; tum porrò tædij litigatorum magnum leuamentum, quibus ipſæ litium moroſæ tricæ ſatis moleſtiæ adferunt. *Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos, Eccl.* 6. *Popularis,* inquit Ambr. 2. *offic. c.* 7. *& grata eſt omnibus bonitas, nihilque quod tam facilè illabatur humanis ſenſibus. ea ſi manſuetudine morum, ac facilitate animi, moderatione præcepti & affabilitate ſermonis, verborumque honore, patienti quoque ſermonum vice, moleſtiæque adiuuetur gratiâ; incredibile quantum procedit ad cumulum dilectionis.* Legimus enim non ſolùm in priuatis, ſed etiam in ipſis Regibus quantum facilitas blandæ affabilitatis profuerit, aut ſuperbia verborum obfuerit: tumor vt regna ipſa labefactarit & poteſtatem ſoluerit. *Cor gaudens exhilarat faciem, in mœrore animi deiicitur ſpiritus. Prou.* 15. Laudat Cicero facillimos aditus ad Q. Fratr. eſſe. Suetonius Auguſtum magnâ comitate adeuntium deſideria excepiſſe. Idem Titi egregiam vocem prædicat, Non oportere quenquam à ſermone Principis triſtem diſcedere. nam *ſicut fremitus Leonis, ita & Regis ira; & ſicut ros ſuper herbam, ita & hilaritas eius. Prou. c.* 19. & Plinius: *Nulla in audiendo difficultas, nulla in reſpondendo mora.* & Auſon. *faciles præbere aditus nec de occupationibus cauſari.* & iterum, *finem ſermonis ſuus cuique pudor, non faſtus tuus facit.* 1. *Facilitatis encomium & commoda.*

Sed & lege ciuili id decretum eſt, vt Iudex in adeundo facilem ſe exhibeat, in reſpondendo grauem. *l. obſ.* 9. *de offic. Præſid. l. congruit. ibid.* & lege ſacrâ, *Eccle. c.* 4. *Congregationi pauperum affabilem te facito.* In Conſtantino Nazarius laudat faciles aditus, aures patientiſſimas, benigna reſponſa, vultum ipſùm auguſti decoris grauitate, hilaritate permiſtâ venerandum quiddam, & amabile renidentem. Cyclopis maieſtas fuit: 2. *Iudicem leges faciles eſſe iubent*

Nec vultu facilis, nec dictu affabilis vlli.

Familiarem ergò ſe exhibeat, & comem, & facilem Magiſtratus. ſed prudenter tamen, ne remoueat grauitatem, 3. *Prudenter, & ſine contemptus periculo.*

 quæ

quæ obſiſtit naſcenti ex facilitate contemptui, prono deinde ad ingratitudinem. quam Innoc. III. *in c. etſi.x. de Iud.* Iudæis aſſignat, & retributionem *quam mus in pera, ſerpens in gremio, & ignis in ſinu ſuis conſueuerunt hoſtibus exhibere.* Pulchrè de mortuo Germanico Tac. *An. l. 2. Indoluere exteræ nationes, regeſque. tanta illi comitas in ſocios, manſuetudo in hoſtes, viſuque & auditu iuxtà venerabilis; cùm magnitudinem & grauitatem ſummæ fortunæ retineret,*
4. *Sine faſtu.* *inuidiam & arrogantiam effugerat.* Quò reſpicit iam deſperabundi Antiochi vox, præterita recolentis: 1. *Machab.* 6. *In quantam tribulationem deueni, & in quos fluctus triſtitiæ, in qua nunc ſum, qui iucundus eram & dilectus in poteſtate mea?* Prouida proinde monitio Sapientis, *Eccl. c.* 4. *Noli eſſe ſicut leo in domo tua, euertens domeſticos tuos, & opprimens ſubiectos tibi.* & iterum, *Eccl.* 32. *Rectorem te poſuerunt, noli extolli, eſto quaſi vnus ex ipſis, valeat ius imperij, inania tranſmittantur.* Tac. *An. l.* 15. Meminerit ſemper Iudex *inſitam mortalibus naturam recentem aliorum felicitatem ægris oculis introſpicere, modumq́ fortunæ à nullis magis exigere, quàm quos in æquo videre.* Caueat ne ſe efferat, ne inſolens audiat, *priuato & ex mediocritate fortunæ minora pericula fuiſſe.* Idem, *l.* 14. *An.* Facilitatem ergo comitatemq́ue amet: ſic tamen, vt & nimia non ſit. *l. obſeru. D. de off. Proc.* vt ſic contemptum omnino vitet, cauſam illius omnem abſcindat. nam Reip. omnis adminiſtratio, atque imperium opinione continetur. Homines naturâ pares ſunt; conſiſtunt exiſtimatio, fama, auctoritas in opinione. eam ſi ſuſtuleris, ad chaos, confuſionemq́ue omnem hæc Vniuerſi directio relabetur. non erit qui audiat imperantem, non qui obediat iubenti; non qui ius dicenti pareat. ſed & mandatis Principum continebatur, ne quem Prouincialem in interiorem familiaritatem admitterent Præſides: cui & altior cauſa accedit, ne arcana eorum in periculum Reip. ſcrutentur.

5. *Verborum leuitate.* Sed & quamuis *Sapiens in verbis ſe ipſum amabilem facit: Eccl. c.* 20. in Iudice tamen etiam ſermonis grauitatem requiro. & quamuis comiter excipiat, atque audiat adeuntes, nihil tamen polliceatur quod præſtare non poſſit. Non poteſt quidquid ſine iniuria non poteſt: Non poteſt ſine iniuria ius alterius alteri dare; non aliquid addicere, quòd ad rem iudicandam attinet, niſi diligentiam ſuam. commendationes, vt hodie nimium frequentantur, decet comiter excipere, ius ſequi: nec aliud amicitiæ dare, aut commendationi quàm quod inquit Symmachus *l.* 1. *ep.* 10. *Iuſtitia quidem ſuffragium non requirit, ſed amicitiarum plerumque reſpectu celeritas cauſarum adiuuatur.*

Deni-

Denique in reſpondendo grauem eſſe, vt iubet Caliſt. *in d. l. obſeru.* non aſperũ tamẽ. Vnde ita Ambr. 3. *offic. c. vlt. Neque monitio aſpera ſit, neque obiurgatio contumelioſa.* graui ſermone, modeſto, incompoſito, non diſſoluto tamẽ vti. neque itidem tamen affectato, non extra modũ verborũ vel cultum, vel obſoletam nouitatem quærere. quod Tuberoni vitio datum à Pompon. *l. 2. D. de orig. Iur. Tubero,* inquit, *doctiſſimus quidem habitus eſt iuris publici & priuati, & complures vtriuſq; operis libros reliquit, ſermone etiam antiquo vſus, affectauit ſcribere, & ideò parum libri eius grati habentur.* Quo vitio Gallici quidam hodie ſcriptores laborant; qui ſuis ipſi libris elenchos, indiceſque vocabulorum ſuorum interpretes adiungere debent, quò intelligantur. Loquendum vt multi; præſertim iis, quos paſſim intelligi, & finis ſuus eſſe debet, & publicus. 6. *Sed graui cum ſermone, non aſpero.* 7. *Nec affectato.*

Generatim id porrò Iudicem cauere optandum eſt, ne ſermone, aſpectu, oculis, greſſu, vllóve corporis ſitu, aut motu, arrogantiæ quidpiam, aut ſuperbiæ præ ſe ferat: quæ ſapientiam, quâ Iuſtitia cognoſcitur, obcæcat; & ideò per ſuperbos Gregor. eos dicit intelligi, qui albuginẽ in oculis habent; quos lex diuina vetuit ordinari. *Albuginem,* inquit, *habet in oculo, qui veritatis lucem videre non ſinitur; quia arrogantia ſapientiæ, ſeu Iuſtitiæ cæcatur: Si autem candorem ſibi Iuſtitiæ, ſiue ſapientiæ tribuit, à luce ſe ſupernæ cognitionis excludit, & eò claritatem veri luminis numquam penetrat quò ſe per arrogantiam exultat. ſicut de quibuſdam dicitur: Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. c. 1. d.* 49. Quare *Deut. c.* 17. diuina lex inſtruens Principem recèns conſtitutum, præcipit inter cætera, *ne eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos.* 8. *Sine vllo arrogantiæ indicio.*

CAPVT XXVIII.

Veritatis amans.

ADeò enim Veritas Iuſtitiæ innexa eſt, vt ſub illius vocabulo hæc ſignificetur. *Lex tua veritas.* Vnde apud Iuriſconſultos *l. 2. de fund. dot.* & alibi ſæpiùs ea phraſis, *Verius puto, iuſtius* & *æquius* ſignificat. quod Budæus aliique monuerunt. *Verus* pro *iuſto,* à Cicerone etiam & Iuriſconſultis vſurpatur *l. omnes de in integ. reſt. l. ſi fideiuſſor in fin. de legat.* 3. Filium verum Labeo vocat *l. vlt. D. de Iur. libert.* iuſtum & legitimum; & in ſacris litteris *Deut.* 17. *Iudicabunt tibi veritatem: Prou.* 19. *Rex qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius in æternum firmabitur.* 1. *Veritas & Iuſtitia, verus & iuſtus Germana.*

bitur. Sachar.7. Iudicium verum iudicate. Pſal. 18. *Iudicia Domini vera, iuſtificata in ſemetipſa. Pſal.* 88. *Miſericordia, & Veritas præcedent faciem tuam.* In hæc ſpecula Iudex oculos ſemper figere debet. Aaron ideò ornabatur Rationali, quo figurabatur Veritas, & Iudicium, *Exod. c.* 28. Druides etiam collo appenſam Veritatis effigiem geſtabant. Bodin. *de Rep. lib.* 6. *c. fin. Non aliam*, inquit Auguſt. *lib. de libero Arbit. putes eſſe ſapientiam, niſi Veritatem, in qua tenetur, & cernitur ſummum bonum; nullo loco eſt, nuſquam deeſt, foris admonet, intus docet, dementes in ſe, omnes in melius commutat, à nullo in deterius commutatur, nullus de illa iudicat, nullus ſine illa bene iudicat.*

2. Quapropter in ſolemni illa quæſtione, An Iudex ex conſcientia, an ſecundùm edita in lite inſtrumenta iudicare debeat, rectè Hotoman. *illuſt. quæſt.* 25. *Ventura de Valent. in Parthen litig. l.* 2. *c.* 8. *n.* 12. à Veritate eum diſcedere nullatenus poſſe aſſerit. Ideòque ſi perſpectam eam habet ab eoque prouocari non poteſt, ex animi ſententia, religione, & conſcientia iudicare debere: ſin autem ab eò appellari permiſſum eſt, in officium teſtis deſcendet, & Iudicis functione abſtinebit. in quæſtione enim facti, prout religio ei ſuggerit, ſententiam proferre debet, *l. eum* 79. *D. de Iud.* Fidem autem probationum ipſe æſtimat. *l.* 3. *§.* 3. *D. de teſt.* neque de ea Præſes vt de iure reſpondet. *d. l.* 79. ſin autem cauſa eſt ambigua, laboret vt eam interrogando ac aliis viis iuuet, *Clem. ſæpè. de V. S. l. Iudices.* 9. *C. de Iud. l. penult. §. de interr. act.* ac Veritatem luce donet: ſin autem eò non poſſit peruenire, cùm non liquet, reum abſoluat.

Ideo ſecũdum Veritatem. an non acta iudicandũ?

3. Conſilium Ihetro Moyſi datum, Iudices ſubſidiarios ab eo eligendos exigit, *in quibus ſit Veritas.* Vbi Salian. *in Annal. ad an. mundi* 2544. *n.* 733. in Hebræo ait haberi viros Veritatis, ſcilicet amatores Veritatis, qui eam colant ac defendāt ipſi, & ab aliis diligi ac defendi velint: ſimulationem, hypocriſim, adulationē oderint: fictos & quos Scriptura vocat duplices corde auerſentur: candorem dictorum factorumque amplexentur: in calumnias & falſa teſtimonia ſeuerè animaduertant. *Qui Veritatem pro pecunia negant, Deum vtique pecunia vendunt: qui Veritatis iuſſa ſpernunt, Deum vtique qui Veritas eſt produnt: c. abiit Iudas* 11. *q.* 3. Peſſimum ergo hominum genus adulatores, qui Veritatem vend t, quò gratiam Principum aucupentur. eoque deteſtabilius, quò in grauioris momenti cauſa & perſona amplioris æſtimationis accidit. Vtinam non hodiè contingat ab ortu ſolis vſque

Propria Iudicum virtus Veritas.

que ad Heſperias columnas; quod ſuo ſæculo queritur Senec. *de benef. l. 6. Monſtrabo tibi cuius rei inopiâ laborent magna faſtigia, quòd omnia poßidentibus deſit ſcilicet ille, qui verum dicat; & hominem (inter mentientes ſtupentem, ipſaque conſuetudine pro rectis blanda audiendi, ad ignorantiam veri perductum) vindicet à conſenſu concentuque falſorum. non vides quemadmodum illos in præceps agat extincta libertas, & fides in obſequium ſeruile ſubmißa? dum nemo ex animi ſui ſententia ſuadet diſſuadetque: ſed adulandi certamen eſt, & vnum amicorum omnium officium, vna contentio, quis blandißimè fallat.*

CAPVT XXIX.

Auerſus a detractoribus.

DEtractores, nec eſſe ipſos, nec pati Iudices conuenit. *Remoue*, inquit Sapiens, *Prou. 4. à te os prauum, & detrahentia labia ſint procul à te.* & iterum *Prou. 24. Cum detractoribus non commiſcearis, quoniam repentè conſurget perditio eorum. Eccl. 8. Linguam nequam noli audire, & ori tuo facito oſtia & ſeras, quia detractores odibiles Deo ſunt.* Paulus *Rom. 1. & lingua detrahens ciuitates muratas deſtruxit, domos magnatum effodit, virtutes populorū concidit, & gentes fortes diſſoluit.* 1. *Oderit conrum contentium: noxium.*

Quare rectè Dauid Pſal. 100. *Detrahentem ſecretò proximo ſuo hunc perſequebar.* Etenim *Princeps qui libenter audit verba mendacij, omnes miniſtros habet impios. Prou.* 29. Audit libenter, ſi ſemel mendacij conuictos impunè iterum nocentes audiat. Rectè Anterus Papa *c. ex merito 6. q. 1. Caueat vnuſquiſque ne aut linguam, aut aures habeat prurientes, ne aut ipſe aliis detrahat, aut aliis audiat detrahentes. Nemo inuito auditori libenter refert. officij ſingulorum ſit non ſolùm oculos caſtos ſeruare, ſed & linguam, nec quid in cuiuſquam domo agatur, alia domus per eos vnquam nouerit.* 2. *Mendacia diſſipet.* 3. *Alioquin prouocat.*

Nihil enim, ait Pius Papa *c. nihil d. 5. prodeſt homini ieiunare & orare, & alia religionis bona agere, niſi mens ab iniquitate reuocetur, & ab obtrectationibus lingua cohibeatur.* Fortiùs D. Iacob. 1. *Si quis putat ſe religioſum non refrænans linguam ſuam, ſed ſeducens cor ſuum, huius vana eſt religio.* Iudex ergò probus ne detrahat, & alterius improbitatem non prouocet, ſi audiat. ſi vel nutu ſignificauerit narrationem ſibi ingratam eſſe, nemo inuito referet. nam *ut ventus aquilo diſſipat pluuias, ita facies triſtis linguam detrahentium. Prou. 25.* Peccat contra prima iuſtitiæ principia, cuius tamen

men inſignia vbique præ ſe ferre Iudex debet, ſi detrahendo alterum lædit, aut detrahentem non illibenter audiendo, non ſuum cuique tribuit, famam alterius, illæſumque ſtatum exiſtimationis non conſeruando, cùm dicit, aut audit quam de ſe narrari fabulam nollet. Benè Paulin. *Quòd ſi hæc in nobis eſſet diligentia, ne paſſim obtrectatoribus crederemus, iam omnes detrahere timerent, ne non alios, quàm ſe ipſos viles detrahendo facerent. ſed hoc ideo malum celebre eſt, idcirco in multis feruet hoc vitium, quia penè ab omnibus libenter auditur.* & Hieronymus; *Cùm detractor triſtem faciem viderit audientis, imò non audientis, ſed obturantis aures ſuas ne audiat iudicium ſanguinis, illicò conticeſcit; pallet vultus, hærent labia, ſaliua ſiccatur.* De Pertinace Herodian. *Detractores vrbe exegerat & vbi inuenirentur, puniri imperauerat; cauens ne cui de vanis criminibus periculum conflaretur.* quin de ipſo Domitiano Sueton. *Fiſcales calumnias magna calumniantium pœnâ repreſſit: ferebaturque vox eius; Princeps qui delatores non caſtigat, irritat.* Audiant vtinam imitenturque Iudices, Magiſtratuſque Chriſtiani! audiant vtinam ſequanturque Eccleſiæ Prælati, attendantque ſacros Canones talionem aliaſque pœnas huiuſmodi linguis irrogantes *l. 2. 8. c. 4. 6. q. 1. c. 17. 2 q. 8. c. 3. 2. q. 7. c. 50. 11. q. 1. c. 32. 2. q. 3. c. 2. 3. q. 10. c. 2. 1 q. 6. c. vlt.*

4. *Libellorū famoſorū auctores compeſcat.* Sed & huc pertinent libellorum famoſorum auctores, vt comperti ſeuerè puniantur, & legum in eos ſeueritas aliorum petulantiam compeſcat.

5. *Salua hiſtoriarum Veritate.* Ex aduerſo malè de Rep. merentur qui veracem libertatem eorum qui non imprudenter ſcribunt hiſtorias, comprimere conantur. *Socordiam eorum,* inquit Tacit. *l. 4. irridere lubet, qui præſenti potentiâ credunt extingui etiam poſſe æui ſequentis memoriam; nam contrà punitis ingeniis gliſcit auctoritas.* Sed & hoc malum aſſequitur Reſpub. vt cùm exteri vel aduerſarij ſcribunt hiſtorias, vel ignorantiâ peccent, vel per malitiam errores, mendaciaque interſerant: & cùm maximè interſit non ad popularium tantùm animos in officio, amicos in fœdere, exteros in opinione retinendos, bellum v. g. iuſtum eſſe, iuſteque geri palàm, vt paſſim exiſtimetur; omninò è Rep. eſt, vt non abſterreantur modò, ſed & inuitentur quibus ſtylus, prudentia, & rerum cognitio ſuppetit, qui veritatem rerum geſtarum tradant. Id quod ſi à nonnullis ſatis curatum fuiſſet, quis credat fieri poſſe, vt non tantùm in religione diſſentientes, ſed Chriſtianiſſimi principes & ſacrorum myſtæ bella illa, non iuſta modò, ſed & ſubſidiis ſuarum gentium iuuan-

6. *Ob earum etiā præſentium vtilitatem publicam præſertim populorum diſcrimen noſcendū.*

iuuanda crederent, quo præter cauſæ iuſtitiam religio euertatur, & locis omnibus per ea occupatis eliminetur. quod fieri tamen videmus omnes, qui videmus. Verè & liberè ergo ſcribantur hiſtoriæ, quibus res præſentes liqueant, & ex quibus poſteri rerum gerendarum documenta deſumant, quæ vitent, quæ imitentur habeant. Quanquam enim veteres Romanorum aliarumque gentium hiſtoriæ promptuaria ſint omnis ciuilis, & militaris prudentiæ; recentiores tamen & cuiuſque gentis hiſtoriæ propiùs quemque docent, præſentes ſæculi mores, Principum ac populorum ingenia, naturam, atque regendi modum. quæ omnia diligenter inueſtiganda ſunt. Aliter cum gente agendum, cuius prima prælia pluſquam virorum, poſtrema minùs quàm fæminarum; aliter cum ea quæ durum ſemper in armis genus, aliter cum inquieta, & in res nouas auida; aliter cum ea quæ in fide obſtinata, cui non ex fortuna pendet fides, aliter cum ea quæ bello læta, & factis magis ſtrenua quàm linguâ; aliter cum ea quæ ſtatariâ pugnâ, haſtis ſiluarum inſtar condenſatis, tardo & ad tympani ſonum compoſito greſſu procedens, nulli armato in acie parcit, nullum fugientem perſequitur; aliter cum iis quibus omnis virtus velut extra ipſos, nihil ad pedeſtrem pugnam tam ignarum, vbi per turmas aduenere, vix vlla acies obſtiterit; aliter cum iis qui nec integram ferre poſſent ſeruitutem, nec integram libertatem, aliter cum iis qui nihil ſeruitutis, vel nihil libertatis olere poſſunt. Hæc omnia docent hiſtoriæ. & cur aliorum regimen benè, aliorum malè ceſſerit; aliis victoriæ, aliis clades obuenerint, dummodo veraces eſſe liceat. Si non liceat, perinde eſt, ac ſi in tempeſtatibus ſcopulos, ſyrtes, charybdes occulere iubeantur. nec tamen à cenſura omni eximo. non ſunt admittendi ſi plus moribus noceant, quàm ingeniis proſint.

CAPVT XXX.

Adulatoribus inimicus.

QVia nullum animantium genus aſſentatoribus eſt perniciosius, nullum quod citiùs in præcipitia audientem deducit: *Acuerunt linguas ſuas ſicut ſerpentes, venenum aſpidum ſub labiis eorum. Pſ.* 139. Serpentem non times, 1. *Qui ſummopere iudici cauendi.*

nec

CAPVT XXVI.

Concordiæ ſtudioſus.

1. *Conuenit Iudici tranquillitatem & concordiã amare.*

SOror Iuſtitiæ pax eſt. *Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt. Pſal.* 84. at verò inter arma ſilent leges, lites quædam bella ciuilia ſunt, quæ juſtitiam illiuſque ſocias virtutes quo ad litigantes reſpuunt. *Congruit ergò bono, ac graui præſidi, curare, vt pacata ac quieta ſit prouincia, quã regit. l. 13. D. de offic. Præſ.* Conſonat *l. 5. C. de his qui ad Eccleſ. confug.* vt ſimul cum germana iuſtitia conſiſtat, & cum ea leges, virtuteſque: quas bella, lites, iurgia exulatum agunt. cur enim ad arma & rixas venire patiatur prætor, quos poteſt Iuriſdictione ſuâ componere? *l. 13. §. 2. D. de vſuf.* Inter mandata Principũ ſecundum locum ea cura obtinet. *Auth. de mand. Princ. c. 2. Deinde conueniens eſt*, inquit Iuſt. *& te prouidere, vt nulli populi ciuitatum alterutris ſeditionem faciant, ſed omnem pacem eſſe Dei ciuitatibus.* cuius illud, *Beati pacifici, Matth.* 5. & illud diſcipuli, *Pacem diligite, & Deus pacis erit vobiscum. ad Philippenſ.* 4.

2. *An & inter priuatos.*

Sed hoc in controuerſiam traxerunt aliqui, an officio Iudicis, & grauitati conueniat, anniti vt priuatos litigatores concilicet? de publica enim quiete, & quæ à Iudice, Iuriſdictione nõ proxeneticis conſiliis contineri poteſt, iam citatas leges intelligunt. & Imperat. meminerunt Præſidis, paciſci ſuadentis, inquam, non cogentis. Id enim prohibitum videtur. *quia lex, Auth. vt litig. iurent.* notat. Bart. *in d. l 13. de offic. Præſ.* vt reiicienda ſit incauta Cepolæ cautela, ſuadentis includi litigantes ſimul in carcere; donec conueniant. Vnde nec liceat nimio metu partem ſternere, aut nimiâ fiduciâ inflare. Imò Iudex differens Ius dicere, quo partes tædio affectæ conueniant, tenetur ad id, quod intereſt. Card. *in Clem. ſæpè in §. & quia in* 18. *quæſt de verb. ſignif.* Et verò ratio euincit, vt nemo cogi ad tranſigendum poſſit; Pacta enim omnia & contractus duorum conſenſum requirunt: *Vt nemo inuitus vendere cogatur. Tit. Cod.* nemo permutare, paciſci, tranſigere, ſed & tranſactio vel ideò inuito indici nequit, quod de iure ſuo cedunt ſemper tranſigentes, donare nemo compelli poſſit. Cæterùm non eò pertinet *d. §. quia lex.* agit enim nõ de Iudice, ſed de referendariis dumtaxat, quibus declarat eſſe tantum ius deferendi deſideria ſupplicum ad Principem, & inſinuandi Iudicibus ſacras iuſſiones; cauſis verò

verò eos ſe immiſcere non poſſe, vel prehendendo litigatores, vel ſatiſdationem exigendo, vel adigendo eos ad pactionem, vel tranſactionem aliquam. Cuiac. *ad eandem. Nouel.* 124. *& nouel.* 10. Vnde potiùs ſequeretur, Iudicibus, qui ſe cauſis immiſcent, hæc licere. niſi ratio quam mox explicui, vetaret coactas pactiones. Quanquam Conc. Cathag. IV. non parum videatur permittere in clericis: *Diſcordantes clericos Epiſcopus vel ratione vel poteſtate ad concordiam trahat.c.* 1. *d.* 90. & laïcis in inueterata lite. Concil. Agat. *c. placuit. d.* 90. adeò vt communione priuet & diſſidentium oblationes recipi vetet idem Carthag. Conc. *d.* 90. *c.* 2. *& ſeqq.* Suaſerat ergo ille Præſes. ſed & ſuaſerat proximis perſonis. Vnde Thuld. *de cauſ. corrupt. Iud. l.* 3. *c.* 17. exiſtimat inter eos id tentandum Iudici: vt id faciat inter extraneos minùs conuenire illius grauitati. Sed ſanè illa lex narrat factum Præſidis, non probat, non improbat: non reſtringit ad proximos, non laxat: igitur ad rationem res, atque alias leges referenda eſt. Ratio, ſanè præſertim Chriſtiana, ſuadebit, vt quacumque via reduci iuſtitiæ germana poſſit, conductus ei à Iudice detur. allaboret ipſe, vt litigantes eam hoſpitentur. Leo *Serm.* 2. *de Ieiun.* 10. *menſis. Studeamus viduarum defenſioni, pupillorum vtilitati, lugentium conſolationi, diſſidentium paci.* Nemo negat viduarum, pupillorum, aliarumque miſerabilium perſonarum curam ad Iudicem pertinere; itaque diſſidiorum ratio pertinebit, vt Leo coniungit. neque verò quod diſertè quidem magis illæ leges de publica quiete iniungunt, priuatam concordiam excludunt. Conſtitutio Frider. *de pace tenenda*, non ad publicam tantùm cauſam; ſed priuata etiam iurgia pertinet. imò verò quod de corpore mandant, de membris intelligunt: & ſinguli qui incendia curare iubentur, ſcintillas mandantur non negligere; cui quies omnium eſt commendata, ſingulorum eſt adiecta. quando non raró viſum eſt ob priuatam duorum contentionem in partes iuiſſe plures familias, atque integras ciuitates, atque Syllanis & Marianis cladibus pares viciſſim dediſſe. *Homini religioſo*, inquit Caliſtus, *parum eſſe debet inimicitias aliorum non exercere, vel non augere malè loquendo, niſi eas etiam extinguere bene loquendo ſtuduerit. capit. iniuſtum.* 11. *quæſtion.* 3. & Stephan. *epiſt.* 2. *ante medium*: *Studendum eſt Epiſcopis* (Iudices ij ſunt)

vt diſſidentes fratres, ſiue clerici ſiue laici ſint, magis ad pacem, quàm ad iudicium coërceantur. c. ſtudendum d. 90. *Quicquid illud eſt quod nos ad veræ pacis ſtudium & caritatis perfectionem prouocat, totis viribus ſectandum eſt.* Arelat ſub Carolo. *c.* 12. *Capit. l.* 7. *in addit. c.* 63. Meld. *c.* 7. Valent. ſub Lothar. *c.* 13. 14. vbi inqui, *Si hæc negligantur, non inter paſtores, ſed interfectores Christi ouium inuenimur.* Sanè Auguſt. *de opere monach. c.* 29. queritur ſe tumultuoſiſſimas perplexitates cauſarum alienarum pati de negotiis ſecularibus, vel iudicando dirimendis, vel interueniendo præcidendis.

3. *An arbitrum agere?* Rectè ſanè Anthonius Faber, vir non tantùm inſigniter eruditus, ſed longâ rerum indiciorumque experientiâ etiam clarus, exiſtimat, conſtitutionibus Gallicis benè iuſſum eſſe, vt in iudiciis inter conſanguineos ſemper tentetur tranſactio. quod & inter eos qui nullo ſanguinis vinculo ligantur, credit ſuadendum: imò vt & Principes lege latâ ſanciant inter omnes tentanda pacta, & qui experimentum illud ſubterfugerint, ſiue deinde victores ſiue victi fuerint, ſemper expenſis mulctentur. *lib.* 9. *ſui Cod. tit.* 22. Vbi & arbitria & plura ad preſcindendas lites aut intra breuiâ ſpatia concludendas ipſe proponit legiſlatori qui lites execratur, & bono publico fauet, digna eruditione, iudicio & experientiâ tanti viri. non tamen mihi vnquam placuit, vt cum iuramento arbitri ſumantur. quâ praxi vtuntur tamen hodie quidam, improbatâ licet à Inſtin. *Nouel. de Iud.* §. 1. *quia verò. Auth. decernit. C. de recept. arb.* Neque facit aduerſus prædicta quicquam quod obiicitur arbitriis, offenſum illi litigantium fore Iudicem, quem conceptam à ſe tranſactionem nolle amplecti viderit; primò enim præſupponimus Iudicem eſſe quem oportet, virum probum: à quo id alienum: deinde non ſuccedente tranſactione, Ius dicere debet, ex actis & probatis, & cauſę meritis, non reſpicere ad extrinſeca. denique ſi aliud quod ad expenſas fortè litis pro voluntario compenſandas, qui non temerè videbitur litigaſſe, qui Iudici, proponenti concordiam, voluit obſequi, ſtatuendum Iudici viſum fuerit iuxta Fabri propoſitum, religioni illius, non offenſioni, cui vir bonus, Iudex bonus nil ex iure partium dabit, id committam. & hanc ſententiam pręter citatos iam Canones ſuadent *c.* 1. *de mut. petit. c. fin. de tranſact. c. cauſam q.* 19. *x. de teſt. cap. ſi illis* 23. 4. 4. *cap. querelam* 15. *de Simon. cap. ſi primates* 5. *q.* 2 *l. æquiſſi-*

æquiſſimum de vſuf.l. 1.§.poſt.de nou.oper.nunciat.l.4.de aq.quotid.& ſumminorum vbique atque inferiorum tribunalium praxis amplectitur. vbi in obſcurioribus cauſis puncta officij (vt vocant) partibus proponi ſolent; quorum ſæpè vnicum, plerumque primum eſt, vt commiſſarij annitantur litigantes concordes reddere. In obſcuris inquam: namque in claris, & vbi iniquitas alterius manu tangitur, iniquè egerit Iudex, ſi alterum ad tranſigendum, & de iure ſuo remittendum vel conſilio ſuo adegerit.

Non poteſt tamen Iudex recipere arbitrium eius rei, de qua Iudex eſt, & in ſe compromitti iubere prohibetur lege Iulia. *l. 9.§. 2.D.de rec.arb.* quod poſterius ratio probat; ea enim juſſio eò ſpectare videtur vt diſſolutior, vt arbiter, quàm vt Iudex graſſari poſſit. Volentibus autem ſuâ ſponte partibus, vt Iudex arbitrium recipere poſſit, fauente Canonum iure; conſuetudo paſſim admiſit. Buſ. *ad l. 9.* Enimuerò poſtquam arbitria ad inſtar iudiciorum redacta ſunt, non nimiùm probo vt Iudices partibus ſuadeant, vt in ſe compromittant, ſed neque vt etiam volentiũ arbitrium promiſcuè in ſe ſuſcipiant: ſed eorũ tantũ, quorum tum enixa eſt voluntas, tum integra ſinceritas, & ius tantum petentium, ſine diuerticulis votum. alioquin inter pænè inuitos, & moribus aſperos difficiliùs arbitrij iure cauſa inſtruitur, quàm imperantis iuriſdictione; & cùm arbitria paſſim fere ſint eneruata ab iiſdem reductionibus; ad ordinariam iuriſdictionem permiſſis, ſuſpenſâ ſententiæ executione, donec à Iudice firmata fuerint; multiplicantur inſtantiæ ſæpiùs quàm remedia præcidendis litium ambagibus reperiantur. Adeóque hodie maximè verum eſt, quod aſſerit Seneca, *de benef. l. 3. Melior videtur conditio cauſæ bonæ, ſi ad Iudicem, quàm ſi ad arbitrium mittatur.* Itaque donec arbitriis ſua erit reſtituta auctoritas, parciùs iis vtendum reor, niſi inter eos qui ſincerâ admodum fide ius ſuum proſequuntur. Neque interim diſplicet ratio quorumdam, qui eo nunc pacto arbitros eligunt, vt apud eos cauſæ inſtruantur, & concepta ab eis ſententiæ formula Iudici pronuntianda tradatur, ei præſertim qui non obſtante appellatione ſeu reformatione ius habet exequendi, vt ſunt Magiſtratus quatuor capitalium, vt vocant, vrbium Brabantiæ, aliiſque his in locis.

Sed, quod ad Iudicem pertinet, vt mihi non ſemper probatum, ut is promiſcuè ex ordine ſuo defluat in gradum arbitrorum 4

Nullibi dignitate imminutâ

CAPVT XXVII.

Facilis.

HVmanitas vetat ſuperbum eſſe aduerſus ſocios. Vetat auarum, verbis, rebus, affectibus *comem ſe facilemque omnibus præſtat.* Sen. *ep.* 88. Facilis ergo vt Iudex ſit in admittendo & audiendo litigatores, tum pars magna eſt rei bene cognoſcendæ, bene iudicandæ; tum porrò tædij litigatorum magnum leuamentum, quibus ipſæ litium moroſæ tricæ ſatis moleſtiæ adferunt. *Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos, Eccl.* 6. *Popularis,* inquit Ambr. 2. *offic.c.*7. *& grata eſt omnibus bonitas, nihilque quod tam facilè illabatur humanis ſenſibus. ea ſi manſuetudine morum, ac facilitate animi, moderatione præcepti & affabilitate ſermonis, verborumque honore, patienti quoque ſermonum vice, moleſtiæque adiuuetur gratiâ; incredibile quantum procedit ad cumulum dilectionis.* Legimus enim non ſolùm in priuatis, ſed etiam in ipſis Regibus quantum facilitas blandæ affabilitatis profuerit, aut ſuperbia verborum obfuerit: tumor vt regna ipſa labefactarit & poteſtatem ſoluerit. *Cor gaudens exhilarat faciem, in mœrore animi deiicitur ſpiritus. Prou.* 15. Laudat Cicero facillimos aditus ad Q. Fratr. eſſe. Suetonius Auguſtum magnâ comitate adeuntium deſideria excepiſſe. Idem Titi egregiam vocem prædicat, Non oportere quenquam à ſermone Principis triſtem diſcedere. nam *ſicut fremitus Leonis, ita & Regis ira; & ſicut ros ſuper herbam, ita & hilaritas eius. Prou.c.* 19. & Plinius: *Nulla in audiendo difficultas, nulla in reſpondendo mora.* & Auſon. *faciles præbere aditus nec de occupationibus cauſari.* & iterum, *finem ſermonis ſuus cuique pudor, non faſtus tuus facit.*

1. Facilitatis encomium & commoda.

Sed & lege ciuili id decretum eſt, vt Iudex in adeundo facilem ſe exhibeat, in reſpondendo grauem. *l. obſ.* 9. *de offic. Præſid. l. congruit. ibid.* & lege ſacrâ, *Eccle. c.* 4. *Congregationi pauperum affabilem te facito.* In Conſtantino Nazarius laudat faciles aditus, aures patientiſſimas, benigna reſponſa, vultum ipſum auguſti decoris grauitate, hilaritate permiſtâ venerandum quiddam, & amabile renidentem. Cyclopis maieſtas fuit:

2. Iudicem leges facilē eſſe iubent

Nec vultu facilis, nec dictu affabilis vlli.

Familiarem ergò ſe exhibeat, & comem, & facilem Magiſtratus. ſed prudenter tamen, ne remoueat grauitatem, quæ

3. Prudenter, & ſine contemptus periculo.

quæ obſiſtit naſcenti ex facilitate contemptui, prono deinde ad ingratitudinem. quam Innoc. III. *in c. etſi x. de Iud.* Iudæis aſſignat, & retributionem *quam mus in pera, ſerpens in gremio, & ignis in ſinu ſuis conſueuerunt hoſtibus exhibere.* Pulchrè de mortuo Germanico Tac. *An. l. 2. Indoluere exteræ nationes, regeſque. tanta illi comitas in ſocios, manſuetudo in hoſtes, viſuque & auditu iuxtà ve-*
4. *nerabilis; cùm magnitudinem & grauitatem ſummæ fortunæ retineret,*
Sine faſtu. *inuidiam & arrogantiam effugerat.* Quò reſpicit iam deſperabundi Antiochi vox, præterita recolentis: 1. *Machab. 6. In quantam tribulationem deueni, & in quos fluctus triſtitiæ, in qua nunc ſum, qui iucundus eram & dilectus in poteſtate mea?* Prouida proinde monitio Sapientis, *Eccl. c. 4. Noli eſſe ſicut leo in domo tua, euertens domeſticos tuos, & opprimens ſubiectos tibi.* & iterum, *Eccl. 32. Rectorem te poſuerunt, noli extolli, eſto quaſi vnus ex ipſis, valeat ius imperij, inania tranſmittantur.* Tac. *An. l. 15.* Meminerit ſemper Iudex *inſitam mortalibus naturam recentem aliorum felicitatem ægris oculis introſpicere, modumq; fortunæ à nullis magis exigere, quàm quos in æquo videre.* Caueat ne ſe efferat, ne inſolens audiat, *priuato & ex mediocritate fortunæ minora pericula fuiſſe.* Idem, *l. 14. An.* Facilitatem ergo comitatemque amet: ſic tamen, vt & nimia non ſit. *l. obſeru. D. de off. Proc.* vt ſic contemptum omnino vitet, cauſam illius omnem abſcindat. nam Reip. omnis adminiſtratio, atque imperium opinione continetur. Homines naturâ pares ſunt; conſiſtunt exiſtimatio, fama, auctoritas in opinione. eam ſi ſuſtuleris, ad chaos, confuſionemque omnem hæc Vniuerſi directio relabetur. non erit qui audiat imperantem, non qui obediat iubenti; non qui ius dicenti pareat. ſed & mandatis Principum continebatur, ne quem Prouincialem in interiorem familiaritatem admitterent Præſides: cui & altior cauſa accedit, ne arcana eorum in periculum Reip. ſcrutentur.

5. Sed & quamuis *Sapiens in verbis ſe ipſum amabilem facit: Eccl.*
Verborum lenitate. *c. 20.* in Iudice tamen etiam ſermonis grauitatem requiro. & quamuis comiter excipiat, atque audiat adeuntes, nihil tamen polliceatur quod præſtare non poſſit. Non poteſt quidquid ſine iniuria non poteſt: Non poteſt ſine iniuria ius alterius alteri dare; non aliquid addicere, quòd ad rem iudicandam attinet, niſi diligentiam ſuam. commendationes, vt hodie nimium frequentantur, decet comiter excipere, ius ſequi: nec aliud amicitiæ dare, aut commendationi quàm quod inquit Symmachus *l. 1. ep. 10. Iuſtitia quidem ſuffragium non requirit, ſed amicitiarum plerumque reſpectu celeritas cauſarum adiuuatur.*

Deni-

Denique in reſpondendo grauem eſſe, vt iubet Caliſt. *in d. l. obſeru.* non aſperũ tamẽ. Vnde ita Ambr. 3. *offic. c. vlt. Neque monitio aſpera ſit, neque obiurgatio contumelioſa.* graui ſermone, modeſto, incompoſito, non diſſoluto tamẽ vti. neque itidem tamen affectato, non extra modũ verborũ vel cultum, vel obſoletam nouitatem quærere. quod Tuberoni vitio datum à Pompon. *l. 2. D. de orig. Iur. Tubero, inquit, doctiſſimus quidem habitus eſt iuris publici & priuati, & complures vtriuſq; operis libros reliquit, ſermone etiam antiquo vſus, affectauit ſcribere, & ideò parum libri eius grati habentur.* Quo vitio Gallici quidam hodie ſcriptores laborant; qui ſuis ipſi libris elenchos, indiceſque vocabulorum ſuorum interpretes adiungere debent, quò intelligantur. Loquendum vt multi; præſertim iis, quos paſſim intelligi, & finis ſuus eſſe debet, & publicus. 6. *Sed graui cum ſermone, non aſpero.* 7. *Nec affectato.*

Generatim id porrò Iudicem cauere optandum eſt, ne ſermone, aſpectu, oculis, greſſu, vllóve corporis ſitu, aut motu, arrogantiæ quidpiam, aut ſuperbiæ præ ſe ferat: quæ ſapientiam, quâ Iuſtitia cognoſcitur, obcæcat; & ideò per ſuperbos Gregor. eos dicit intelligi, qui albuginẽ in oculis habent; quos lex diuina vetuit ordinari. *Albuginem, inquit, habet in oculo, qui veritatis lucem videre non ſinitur; quia arrogantia ſapientiæ, ſeu Iuſtitiæ cæcatur: Si autem candorem ſibi Iuſtitiæ, ſiue ſapientiæ tribuit, à luce ſe ſupernæ cognitionis excludit, & eò claritatem veri luminis numquam penetrat quò ſe per arrogantiam exultat, ſicut de quibuſdam dicitur: Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. c. 1. d.* 49. Quare *Deut. c.* 17. diuina lex inſtruens Principem recèns conſtitutum, præcipit inter cætera, *ne eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos.* 8. *Sine vllo arrogantiæ indicio.*

CAPVT XXVIII.

Veritatis amans.

Adeò enim Veritas Iuſtitiæ innexa eſt, vt ſub illius vocabulo hæc ſignificetur. *Lex tua veritas.* Vnde apud Iuriſconſultos *l. 2. de fund. dot.* & alibi ſæpiùs ea phraſis, *Verius puto, iuſtius & æquius* ſignificat. quod Budæus aliique monuerunt. *Verus* pro *iuſto*, à Cicerone etiam & Iuriſconſultis vſurpatur *l. omnes de in integ. reſt. l. ſi fideiuſſor in fin. de legat.* 3. Filium verum Labeo vocat *l. vlt. D. de Iur. libert.* iuſtum & legitimum; & in ſacris litteris *Deut. 17. Iudicabunt tibi veritatem: Prou.* 29. *Rex qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius in æternum firmabitur.* 1. *Veritas & Iuſtitia, verus & iuſtus Germana.*

que ad Heſperias columnas; quod ſuo ſæculo queritur Senec. *de benef. l. 6. Monſtrabo tibi cuius rei inopiâ laborent magna faſtigia, quòd omnia poſſidentibus deſit ſcilicet ille, qui verum dicat; & hominem (inter mentientes ſtupentem, ipſaque conſuetudine pro rectis blanda audiendi, ad ignorantiam veri perductum) vindicet à conſenſu concentuque falſorum. non vides quemadmodum illos in præceps agat extincta libertas, & fides in obſequium ſeruile ſubmiſſa? dum nemo ex animi ſui ſententia ſuadet diſſuadetque: ſed adulandi certamen eſt, & vnum amicorum omnium officium, vna contentio, quis blandiſſimè fallat.*

CAPVT XXIX.

Auerſus a detractoribus.

Detractores, nec eſſe ipſos, nec pati Iudices conuenit. *Remoue*, inquit Sapiens, *Prou. 4. à te os prauum, & detrahentia labia ſint procul à te.* & iterum *Prou. 24. Cum detractoribus non commiſcearis, quoniam repentè conſurget perditio eorum. Eccl. 28. Linguam nequam noli audire, & ori tuo facito oſtia & ſeras, quia Detractores odibiles Deo ſunt.* Paulus *Rom. 1. & lingua detrahens ciuitates muratas deſtruxit, domos magnatum effodit, virtutes populorũ concidit, & gentes fortes diſſoluit.* 1. *Oderit contrarium conſortium: noxium.*

Quare rectè Dauid Pſal. 100. *Detrahentem ſecretò proximo ſuo hunc perſequebar.* Etenim *Princeps qui libenter audit verba mendacij, omnes miniſtros habet impios. Prou. 29* Audit libenter, ſi ſemel mendacij conuictos impunè iterum nocentes audiat. Rectè Anterus Papa *c. ex merito 6. q. 1. Caueat vnuſquiſque ne aut linguam, aut aures habeat prurientes, ne aut ipſe aliis detrahat, aut aliis audiat detrahentes. Nemo inuito auditori libenter refert. officij ſingulorum ſit non ſolum oculos caſtos ſeruare, ſed & linguam, nec quid in cuiuſquam domo agatur, alia domus per eos vnquam nouerit.* 2. *Mendacia diſſipet.* 3. *Alioquin prouocat.*

Nihil enim, ait Pius Papa *c. nihil d. 5. prodeſt homini ieiunare & orare, & alia religionis bona agere, niſi mens ab iniquitate reuocetur, & ab obtrectationibus lingua cohibeatur.* Fortiùs D. Iacob. 1. *Si quis putat ſe religioſum non refrenans linguam ſuam, ſed ſeducens cor ſuum, huius vana eſt religio.* Iudex ergò probus ne detrahat, & alterius improbitatem non prouocet, ſi audiat. ſi vel nutu ſignificauerit narrationem ſibi ingratam eſſe, nemo inuito referet. nam *vt ventus aquilo diſſipat pluuias, ita facies triſtis linguam detrahentium. Prou. 25.* Peccat contra prima iuſtitiæ principia, cuius tamen

men inſignia vbique præ ſe ferre Iudex debet, ſi detrahendo alterum lædit, aut detrahentem non illibenter audiendo, non ſuum cuique tribuit, famam alierius, illæſumque ſtatum exiſtimationis non conſeruando, cùm dicit, aut audit quam de ſe narrari fabulam nollet. Benè Paulin. *Quòd ſi hæc in nobis eſſet diligentia, ne paſſim obtrectatoribus crederemus, iam omnes detrahere timerent, ne non alios, quàm ſe ipſos viles detrahendo facerent. ſed hoc ideo malum celebre eſt, idcirco in multis feruet hoc vitium, quia pene ab omnibus libenter auditur.* & Hieronymus; *Cùm detractor triſtem faciem viderit audientis, imò non audientis, ſed obturantis aures ſuas ne audiat iudicium ſanguinis, illicò conticeſcit; pallet vultus, hærent labia, ſaliua ſiccatur:* De Pertinace Herodian. *Detractores vrbe exegerat & vbi inuenirentur, puniri imperauerat; cauens ne cui de vanis criminibus periculum conflaretur.* quin de ipſo Domitiano Sueton. *Fiſcales calumnias magna calumniantium pœnâ repreſſit: ferebaturque vox eius; Princeps qui delatores non caſtigat, irritat.* Audiant vtinam imitenturque Iudices, Magiſtratuſque Chriſtiani! audiant vtinam ſequanturque Eccleſiæ Prælati, attendantque ſacros Canones talionem aliaſque pœnas huiuſmodi linguis irrogantes! *2.8.c.4.6.q.1.c.17.2 q.8.c.3.2.q.7.c.50.11.q.1.c.32.2.q.3. c.2.3.q.10.c.2.1 q.6.c. vlt.*

4. *Libellorū famoſorū auctores compeſcat.* Sed & huc pertinent libellorum famoſorum auctores, vt comperti ſeuerè puniantur, & legum in eos ſeueritas aliorum petulantiam compeſcat.

5. *Salua hiſtoriarum Veritate.* Ex aduerſo malè de Rep. merentur qui veracem libertatem eorum qui non imprudenter ſcribunt hiſtorias, comprimere conantur. *Socordiam eorum*, inquit Tacit. *l.* 4. *irridere lubet, qui præſenti potentiâ credunt extingui etiam poſſe aut ſequentis memoriam; nam contrà punitis ingeniis gliſcit auctoritas.* Sed & hoc malum aſſequitur Reſpub. vt cùm exteri vel aduerſarij ſcribunt hiſtorias, vel ignorantiâ peccent, vel per malitiam errores, mendaciaque interſerant: & cùm maximè interſit non ad popularium tantùm animos in officio, amicos in fœdere, exteros in opinione retinendos, bellum v. g. iuſtum eſſe,

6. *Ob earum etiā præſentium vtilitatem publicam præſertim populorum diſcrimen noſcendū.* iuſteque geri palàm, vt paſſim exiſtimetur; omninò è Rep. eſt, vt non abſterreantur modò, ſed & inuitentur quibus ſtylus, prudentia, & rerum cognitio ſuppetit, qui veritatem rerum geſtarum tradant. Id quod ſi à nonnullis ſatis curatum fuiſſet, quis credat fieri poſſe, vt non tantùm in religione diſſentientes, ſed Chriſtianiſſimi principes & ſacrorum myſtæ bella illa, non iuſta modò, ſed & ſubſidiis ſuarum gentium iuuan-

iuuanda crederent, quo præter cauſæ iuſtitiam religio euertatur, & locis omnibus per ea occupatis eliminetur. quod fieri tamen videmus omnes, qui videmus. Verè & liberè ergo ſcribantur hiſtoriæ, quibus res præſentes liqueant, & ex quibus poſteri rerum gerendarum documenta deſumant, quæ vitent, quæ imitentur habeant. Quanquam enim veteres Romanorum aliarumque gentium hiſtoriæ promptuaria ſint omnis ciuilis, & militaris prudentiæ; recentiores tamen & cuiuſque gentis hiſtoriæ propiùs quemque docent, præſentes ſæculi mores, Principum ac populorum ingenia, naturam, atque regendi modum. quæ omnia diligenter inueſtiganda ſunt. Aliter cum gente agendum, cuius prima prælia pluſquam virorum, poſtrema minùs quàm fæminarum; aliter cum ea quæ durum ſemper in armis genus, aliter cum inquieta, & in res nouas auida; aliter cum ea quæ in fide obſtinata, cui non ex fortuna pendet fides, aliter cum ea quæ bello læta, & factis magis ſtrenua quàm linguâ; aliter cum ea quæ ſtatariâ pugnâ, haſtis ſiluarum inſtar condenſatis, tardo & ad tympani ſonum compoſito greſſu procedens, nulli armato in acie parcit, nullum fugientem perſequitur; aliter cum iis quibus omnis virtus velut extra ipſos, nihil ad pedeſtrem pugnam tam ignarum, vbi per turmas aduenere, vix vlla acies obſtiterit; aliter cum iis qui nec integram ferre poſſent ſeruitutem, nec integram libertatem, aliter cum iis qui nihil ſeruitutis, vel nihil libertatis olere poſſunt. Hæc omnia docent hiſtoriæ. & cur aliorum regimen bene, aliorum malè ceſſerit; aliis victoriæ, aliis clades obuenerint, dummodo veraces eſſe liceat Si non liceat, perinde eſt, ac ſi in tempeſtatibus ſcopulos, ſyrtes, charybdes occulere iubeantur. nec tamen à cenſura omni eximo. non ſunt admittendi ſi plus moribus noceant, quàm ingeniis proſint.

CAPVT XXX.

Adulatoribus inimicus.

QVia nullum animantium genus aſſentatoribus eſt perniciosius, nullum quod citiùs in præcipitia audientem deducit: *Acuerunt linguas ſuas ſicut ſerpentes, venenum aſpidum ſub labiis eorum. Pſ.* 139. Serpentem non times, 1. *Qui ſummopere indici cauendi.*

nec

nec venenum? vtere eiuſmodi linguis. Et quoniam Iudicem Magiſtratumque neceſſarium eſt veritatem ſcire, quò iuſtitiam tueatur, eò magis à genere hoc hominum abſtinere neceſſarium eſt, qui veritati tenebras offundunt, quibus in deuia abducatur. Quare Chryſoſt. *Inimicum ne laudantem quidem probo, amicum vero & reprehendentem amplector. ille etſi me oſculetur, inſuauis eſt: hic & ſi vulneret, amabilis.* Precatur Dauid *Pſ.* 140. *Oleum peccatoris non inpinguet caput meum.* Precetur Iudex, & caueat ne blandâ ſimulatione ei rigor veritatis emolliatur, obfuſceturque, ne cognoſcere non poſſit, quod iudicare, quod regere, quod adminiſtrare debeat. *Quiſquis adulatorem excipit, ſerpentem ſinu fouet; plus perſequitur lingua adulatoris quàm manus perſequentis.* Auguſt. *in Pſal.* 59. Regum opes ſæpiùs aſſentatio, quàm hoſtis euertit. *lib* 8. Sic habendum, nullam peſtem eſſe maiorem, quàm adulationem, blanditias, aſſentationem. Cic. Optimè de re tota Bernard. *Vani filij hominum, mendaces filij hominum in ſtateris, vt decipiant ipſi de vanitate in idipſum. Laudamus mendaciter delectamur, inaniter: vt & vani ſint qui laudantur, & mendaces qui laudant. alij adulantur, & ficti ſunt; alij laudant, & falſi ſunt; alij vtrorumque præconiis gloriantur, & vani ſunt.*

CAPVT XXXI.

Verax, & Candidus.

1\. *Procul à dolo, machinatione, mendacio lingua bilingui.*

QVantum quiſque deſiderat non decipi, tantum amat virum candidum, veracem, ſimplicem, atque rectũ, neque rebus neque verbis eum, cum quo commercium illi, aut ſermo eſt, fallentem. Simplicitatem, & candorem, veracitatemque quàm maximè in Iudice deſidero: ſi in aliis dolum abeſſe leges voluerunt. *Sapientia*, inquit Gregor. *lib.* 10. *moral. c.* 27. *iuſtorum eſt, nil per oſtenſionem fingere, ſenſum verbis aperire: huius mundi ſapientia eſt, cor machinationibus tegere, ſenſum verbis velare; quæ falſa ſunt vera oſtendere, quæ vera ſunt falſa demonſtrare. hæc proinde prudentia vſu à Iuuenibus ſcitur, hæc à pueris pretio diſcitur. docuerunt linguam ſuam loqui mendacium.* Ieremiæ *c.* 9. *Os bilingue deteſtatur Dominus.* Prou. 13. & *Eccleſ. c.* 2. *Væ duplici corde, & labiis ſceleſtis, & manibus malefacientibus, & peccatori terram ingredienti duabus viis.* & *c.* 7. *Noli parare mendacium.* & *Leuit.* 19. *Non mentiemini, nec decipiet vnuſquiſque proximum ſuũ.* Chriſtus

ſtus præcepit ſecundùm Euangelicam veritatem. *Sit ſermo veſter eſt, eſt, vt affirmatio & negatio ſicut procedit ex ore, ita procedat ex corde, c. etſi Chriſtus de Iureiur.* Requieſcet in monte ſancto, qui loquitur veritatem in corde ſuo, qui non egit dolum in lingua ſua. *Pſal.* 14.

Dolum agit, qui lingua ait quod corde negat. dum humanæ aures verba noſtra talia iudicant, qualia foris ſonant. *c. humanæ. 22. q. 5.* Aliud ſimulat quàm agit, aliud verba ſonant, quàm ſenſu loquitur, aliud intendit, aliud prætendit. cum intelligentia dictorum ex cauſis ſit aſſumenda dicendi. quia non ſermoni res, ſed rei ſermo eſt ſubiectus. *c. intelligentia de V. S.* In dolo eſt qui publicè ſancitum verborum ſenſum excludit, priuatum indit. ſunt verba propterea inſtituta (*Auguſt. enchir. c.* 22.) non per quæ ſe inuicem homines fallant, ſed per quæ in alterius quiſque notitiam cognitiones ſuas perferat. Verbis igitur vti ad fallaciam, non ad quod inſtituta ſunt, peccatum eſt. & idem *tract. de conflic. vitior. c.* 19. nec artificioſo ingenio nec ſimplici verbo oportet decipere quemquam. *Dolus in eo eſt*, inquit Florentinus, *l.* 43. *D. de contr. empt. qui fallandi causâ obſcurè loquitur*; nec tantum, ſed etiam qui inſidioſè obſcurè diſſimulat. & Vlp. *in l.* 1. *§.* 11. *D. act. empt.* eum damnat, qui liberationem ſtipulatus erat, inuoluta obſcuro pacto veritate quam noſſet. & *generatim*, inquit, *dixerim ſi improbato more verſatus ſit in celando, debere eum teneri.* reiecit Labeo *in l.* 1. *D. de dol.* omnem calliditatem, fallaciam, machinationem, ad circumſcribendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitam. 2. *Peruerſo verborum ſenſu.*

Sed tamen & poſſe ait ſine dolo malo aliud agi, aliud ſimulari. Vtilem etiam ſimulationem & in tempore aſſumendam Hieronymus Iehu, Dauidis, & Chriſti aſſerere nititur exemplo *c. vtilem* 22. *q.* 2. quamquam nec eam admittit Auguſtin. *c. quæritur ibid.* permittit is ſuo tempore veritatem celari, non mendacium dici. & *c. ſi qua. d.* 30. damnat anathemate mulierem habitu virili vtentem, propoſito vtique malo. *Vt ibi Gloſſ.* ſimulationem Labeo admittit, quâ quis tuetur ſua, vel aliena, & Vlp. *§.* 2. dolum eum bonum pro ſolertia acceptum apud veteres tradit; maximè ſi aduerſus hoſtē, latronémue quis machinetur. de quo Auguſt. *c. Dominus* 23. *q.* 2. cùm iuſtum bellū ſuſceperit, cui bellare fas eſt, vtrū apertâ pugnâ, vtrū inſidiis vincat nihil ad Iuſtitiā intereſt. Sic bellum Chriſti ſub vmbra peccatricis carnis geſtū eſt. ſed relinquemus Theologis eā diſquiſitionē, quatenus diſſimulatio liceat aliquando, ſimulatio vetita ſit. 3. *Simulatione, niſi ad ſe ſuaue tuendum.*

4\. *Ambiguo ſermone.* Leges ſanè noſtræ nec impunitam quidem prætermittunt quamcumque ſimulationem, quâ alteri noceatur: & intorti, obſcuri, amphibologici & ambigui ſermones principiis iuſtitiæ aduerſantur, ſi per eos alter læditur; aut quid ei fit quod ſibi faciens factum nolit. vel duplicis animi, oris bilinguis, opinio alicui accerſitur; candoris, rectæ ſimplicitatis, & iuſtæ veracitatis offenditur: *Non decet Principem labium mendax. Prou.* 17. non Iudicem. Laudatus Plinio Traianus, quòd quæ vellet, velle; quæ nollet, nolle ſcirent omnes damnati illij. nam cùm mendaces homines aut inopia, aut timor faciat, magnitudinem fortunæ ſuæ Imperator ignorat, qui mentitur Pariter magnitudinem functionis ſuæ ignorat Iudex, qui mentitur: neque enim ſic honeſtè viuitur. Quòd ſi omnibus congruit, qui iuſtitiam colunt, multo maximè illius myſtæ: *Opera manuum eius veritas & iudicium: Pſal.* 100. Fortiter Iſocrates Principem monet, vt veritatem manifeſtè, ac apertè colat; vt iniurato illi potiùs, quàm iurato alteri credatur. *Verba ſuſurronis quaſi ſimplicia, & ipſa perueniunt ad intima cordis; quando ſubmiſerit vocem ſuam, ne credideris ei, quoniam ſeptem nequitiæ ſunt in corde ipſius, Prouerbior.* 26.

5\. *Reſtrictionibus mentalibus.* Apage ergo ſi qui iudicij vel iuſtitiæ ſacrificia obſcuris, doloſis, ambiguis ſermonibus temerare velint, atque profanare, ſeu improbato more in iis verſari, ſiue reſtrictionibus mentalibus illorum religionem violare, & ſacrilega iuramenta præſtare: quando vel Hebræi iudiciis Angelos intereſſe, atque præeſſe crediderunt; atque Aegyptij vacuas eis ſedes relinquere olim conſueuerunt; vt vel ideo ſanctiùs in iis verſarentur. Vnde quàm mirabūndi atque indignabūdi eſt illud *Eccleſ. c.* 3. *Vidi ſub ſole in loco iudicij impietatem, & in loco iuſtitiæ iniquitatem!* Impium, iniquum eſt in loco iuſtitiæ & veritatis, habitum mentiri illius, ſynceram ſimplicitatem eius ac nuditatem verborum inuolucris offendere. *Qui ſophiſticè loquitur, odibilis eſt. Prou.* 37. *& ſunt in eis docti*, inquit Auguſt. c. 18. *contra mendacium, qui etiam regulas figant, fineſque conſtituant, quando debeat, quando non debeat peierari. O vbi eſtis fontes lachrymarum! & quid faciemus! quò ibimus! vbi nos occultabimus, ab ira veritatis, ſi non ſolùm negligimus cauere mendacia, ſed audemus inſuper docere periuria? Defecit ſanctus: quoniam diminutæ ſunt veritates à filiis hominum, Pſal.* 11. Non excurram latiùs. Reſtrictionum mentalium abuſum R.^mus^ I. Malderus eruditiſſimo tractatu latè perſtrinxit; vtinam reſtrinxerit, atque extinxerit!

Id tantum nunc dico nihil eſſe pernitioſius Reip. quàm ſi 6.
Principem aut Conſiliarios eius populus deprehendat ſibi impoſuiſſe fallacibus verbis. nam Principes & Magiſtratus, quibus fides ſemel eſt abrogata, quamuis regna, opes, exercitus in poteſtate habere videantur, ſine præſidio ſunt, quo omnis ſalus continetur. Credant ſanè *Eccleſ. c.* 1. potiùs quàm Marchiauellicæ ſectæ, *ne velis vti mendacio vllo: numquam enim prodeſt frequentatio illius.* ita *à maioribus noſtris*, Chriſtianis, *creditum eſt.* (vt Liuius de Papirij filio loquitur) *ante doctrinam deos ſpernentem natis.* Ne credant rem bene peractam, ſi populum ſemel deceperint redibunt vices, quibus caro fraus ea redimetur, quibus conſtabit, quàm non profuerit frequentatio mendacij. *Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem. fruſtrà vigilat qui cuſtodit eam. Pſalm.* 126. magis fruſtrà mentitur. Mendacium odit is, & mendacem, *in cuius manu ſunt omnes fines terræ. Pſalm.* 94.

Pernitioſiſſimis, vbi per eas Magiſtratibus ſemel abrogata fides fuerit.

CAPVT XXXII.

Nobilis.

1.
QVò magis Iudicibus ſua conſtet dignitas iudiciorumque Maieſtas, valde expedit etiam illas qualitates, quæ extra animum ſunt, atque populi exiſtimationẽ venerationemque conciliant, Iudicibus non deeſſe; Nobilitatem inprimis. maiorum imagines, meritorumque memoriam, quibus ſæpe plus defert ignara plebs, quàm rationi, aut legi. aſſuetudine reuerentiæ maioribus atque à maioribus delatæ. Quapropter ortu vilibus magna officia non defert lex 6. *C. de dignit.* ſicut partem nullam Reip. ſeruis committi licitum fuit. *Multa enim*, inquit Cicero *ad Q. frat. quæ rectè committi ſeruis fidelibus poſſunt, tamen ſermonis, & vituperationis vitandæ cauſâ committenda non ſunt.*

Congruit æqualitas iudicii ad Venerationem.

Nobilitatem multi contẽdunt conſiſtere natiuitate, honore, 2.
diuitiis; alij ſolo genere, alij ſolâ virtute. Priorum opinio iis Rebuſpub. conuenit, vbi totæ gentes Nobilitate donatæ ſunt: vt Biſcaini, in Hiſpania Gothi, in Gallia Franci, in Friſia gens tota, ex quo in Caroli V. dominatum conceſſit; ij quidem qui exinde nobiliter viuerent. apud Romanos quando annulorum aureorum Ius omnibus datum eſt. Sed & ante audiuimus, illud Cicer. *Nobilitas, quæ ex imaginibus procedit, populi Rom. eſt vniuerſa. & eſt homo qui honorificatur propter ſubſtantiam ſuam.*

Vnde illa? Virtute, Origine, geſtis Magiſtratibus.

Eccleſiaſtici cap. 10. Non paucæ etiam hodie nationes gentilium hominum nomine eos indigitant, quicumque ſupra plebem ſine vilibus operis, artificiis, aut exili mercatura vitam tranſigunt. Qui Nobilitatem in ſola virtute conſtituunt, ij philoſophantur quidem optimè, vbi *ſapiendum eſt vt pauci.* ſed in Rep. *loquendum vt multi.* populo & ſcenæ dandum, quod Reipub. adminiſtratio exigit. Qui in ſolo genere conſtituunt Nobilitatem, ij hodie frequentiores ſunt, maximè ij, quibus etiam naturâ ille radius affulſit; qui magnis honoribus auctos, vel codicillis Principum ſupra Maiorum imagines erectos, vix in conſortium recipiunt. Romano tamen iure Nobilitas à geſtis magiſtratibus, & officiis procedebat. *l.* 1. *C. de dignitat. Si auum conſularem, & patrem prætorium habuiſtis, claritatem generis retinetis*: Id eſt, ſi Maiores bis ad magna officia fuerint euecti, Nobilitatem etiam in poſteros tranſmittunt. nam ſi vnicus tantùm fuerit magnus, non erit perpetuum, quod perſonis contemplatione dignitatis indultum eſt. *l.* 3. *C. de excuſat. muner. l.* 10. nam gens, & genus, nomina ſunt multitudinis, quæ plus vno deſiderant, & duorum numero ſunt contenta. *l.* 12. *D. de teſt.* Vnde Plinius *lib.* 9. *Epiſt. Non ardentiùs tu nepotes, quàm ego cupio liberos, quibus videor à meo tuoque latere pronum ad honores iter, & audita latius nomina, & non ſubitas imagines relicturus.* Et apud Liu. *lib.* 16. Decius Mus *an fando vnquam audiſtis patricios primò eſſe factos, non de cælo demiſſos, qui patrem auumque ciere poſſent, id eſt nihil aliud quàm ingenuos, conſulem iam patrem ciere poſſum, auumque poterit filius meus.* nam vt Stoici, *ſi ad vetera reuocas, nemo non inde eſt, ante quod nihil.* Sub Imperatoribus deinde generaliùs immunitate digni erant, quos lateris principalis comitatus illuſtrabat. *l.* 1. *de præpoſ. lat. lib.* 10 illuſtrari cenſebantur qui in lateralibus Principum officiis agebant. Rectè Cicero *in epiſt. ad Hort.: Nobilitas nihil aliud eſt, quàm cognita virtus.* cui ſcilicet publicè àuctoritas acceſſit, atque probatio. ea eſt in delatione magnorum Magiſtratuum, ex publico teſtimonio eorum, qui conferunt. *nam quibus fas eſt de cunctis optimos quærere, videtur ſemper optimos elegiſſe.* Caſſiod. *Et quis non putet magno honore compleri eum, qui Principis decreto, iudicioque ad cingulum venit? Nou.* 8 Cato dictus fuit homo nouus; ſcilicet quo ad Magiſtratus gerendos, qui alioquin Maiores habuerat bellicâ gloriâ claros, vt memorat Plutarch.

Cæterũ nemo *in gloriã noſtrã vixit, neq; quod ante nos fuit noſtrũ eſt.*

Igitur

Igitur falluntur, *qui ſolùm Maiores ſuos extollunt, & fortia facta* 3.
memorando clariores ſe putant, quod contra eſt. quanto vita Maiorum eſt præclarior, tanto horum ſocordia flagitioſior. *Nonnullis*, inquit Greg. *l.* 2. *dial c.* 23. *ſolet Nobilitas generis parere ignobilitatem mentis, vt minus ſe in hoc mundo deſpiciant, qui plus cæteris ſe aliquid habuiſſe meminerunt. Maiorum gloria, poſteris quaſi lumen eſt, neque bona eorum, neque mala in occulto patitur.* Nobiles verò quibus virtus deeſt, vt noctuæ ſunt, qui excæcantur luce diei, & Maiorum ſplendore, à quibus degenerarunt. heroum filij noxæ, quorum Nobilitas per ſcelerum vitęque infamiam tollitur. *neque enim bonos ei ſeruatur, qui ſe in ſcelus deduxit. l. ſenatores. D. de rit. nupt.* Rectiſſimè Ambroſ. *in lib. de Noë & arca, cap.* 4. *Probati viri genus, virtutis proſapia eſt: quia ſicut hominum genus homines, ita animarum genus virtutes ſunt. Etenim familiæ hominum ſplendore generis nobilitantur, animarum autem clarificatur gratia ſplendore virtutis.*

Dummodo Origo ſcelere non obſuſcetur.

Non contemnit magnus ille Politico-chriſtianus ſplendo- 4.
rem generis, ſed commendat virtutis claritatem. Adeoque Nobilitas, *neque facultates, neque dignitas ita ſufficiens eſt ad fidem, vt bona electio, vel voluntas, & benigni mores. l. ſcire §. fin. D. de tutor. & curator. dat. ab his. & ſatius eſt Nobilitatem peperiſſe, quàm acceptam corrupiſſe.* adeoque ex quacumque conditione ſupra fortunam licet ſurgere. Vnde Plin. *Non imaginibus & ſtatuis, ſed virtute ac meritis propagatur fama, quam meritò Principi optandam puto.* Non conditio materna, ſed cuiuſque virtus, & probrum apud Auguſtinum attenditur. *cap. Iſmael.* 56. *diſt.* & preſſiùs Greg. IX. *cap. Venerab. x. de præb. Non generis*, inquit, *ſed virtutum nobilitas vitæque honeſtas gratum Deo faciunt & idoneum ſeruitorem. ad cuius regimen non multos ſecundùm carnem nobiles, & potentes elegit: ſed ignobiles, ac pauperes: eò quòd non eſt perſonarum acceptio apud ipſum.* Quam ob rem idem Greg. *ibid.* pro irrito habet ſtatutum Argentinenſis Eccleſiæ, vt ad illam non niſi genere nobiles, & eminentis doctrinę admitterentur, niſi fortè fundatio ſecus habeat, aut ſimilis iuſta ratio. Gudel. *iur. nouiſſ. l.* 6. *ca.* 8. vnde hodie multis locis ſecus ſeruatur. Miſceri poſſunt, debentque ij Nobiles, quibus & virtus ſuffragetur, in eccleſiaſticis functionibus. vt Concilium Baſil. ſtatuit de Cardinalibus, & Pius IV. in nouis cathedralibus Eccleſiis Belgicæ, vt in ſingulis tres præbendæ non niſi Nobilibus ex ea diocesi oriundis tribuerentur. In Epiſcopis & Præſulibus nobilis

Virtus ſemper præualet & præfertur.

bilis virtus magis quàm generoſa natiuitas ſpectanda eſt. *Nos*, inquit Greg. *qui præſumus, non ex locorum vel generis dignitate, ſed morũ nobilitate innoteſcere debemus, nec vrbium claritate, ſed fidei puritate. c.3.d.40.*

5. *Inter æquales virtute natiuitas momentum facit.* Sanè quando virtutes & merita candidatorum in æquilibrio conſiſtunt, Nobilitas momentum adfert. *arg. l. quod nolit. §. qui mancip. D. de ædilit. edict.* & diſertè *in Auth. de defenſor. ciuit. §. 1.* nobiliores ad dignitates aſſumũtur, & *ex patribus quidem bonis*, vt loquitur Auth. *de referendariis.* dum cætera, inquam, paria ſunt. nam ſi cui humiliùs nato eminens doctrina ſit & virtus; genere clarum anteibit, qui in eo virtutum doctrinæque gradu non ſteterit. Pulchrè Greg. *in Paſtoral. Quis neſcit quòd in natura gemmarum carbunculus hyacintho præfertur, & tamen cerulei coloris hyacinthus præfertur pallenti carbunculo, quia illi quod ordo naturæ ſubtrahit, ſpecies coloris adiungit, & hunc quem naturalis ordo prætulit, coloris qualitas deprimit.*

6. *Cui à iure aliàs defertur multum.* Hac ex cauſa claræ Nobilitatis, aut magnæ doctrinæ perſonis, multa priuilegia profana, & ſacra etiam ſunt conceſſa, vt contra communes regulas plurium beneficiorum fructibus donari poſſint. *c. de mulcta x. de preb. in fin.* Vbi tamen non gregariam Nobilitatem Innoc. III. & Concil. exprimit, ſed ſublimem; in æqualique cum ea gradu doctrinam doctus Pontifex collocat.

7. *Sed nunquam ſola ſufficit.* Enimuerò ita Nobilitatem amplecti, & promouere oportet, vt caueamus à iudicio Galbę, de quo Tac. *lib. 17. Miſſu Galbæ Vitellius aderat, Cenſoris Vitellij, ac ter conſulis filius: Id ſatis videbatur.* Melius iudicium Tiberij: de quo idem *lib. 4. Mandabat honores, nobilitatem maiorum, claritudinem militiæ, illuſtres domi artes ſpectando, vt ſatis conſtaret non alios potiores fuiſſe.*

8. *Moribus ſemper deferendum.* Cæterùm deferendum eſt moribus cuiuſque Reipublicæ. alicubi Nobiles ſoli eam occupant, & publicis honoribus funguntur; alicubi populares ſoli dominantur, & Nobilibus aditum ad honores præcludunt; alicubi mixti cum plebeiis patritij rerum potiuntur; alicubi magna munera his deferuntur, illis ciuilia; alibi aliter admiſſio vel mixtio obtinet. nihil vllibi ſine graui cauſá, & populi applauſu noui eſt tentandũ. Nouitas in re ſæpè exigua ſuſpicionẽ progreſſus ad graues mouet, & populũ ad ſeditionem, pręſertim cui iurata vel carò empta ſunt priuilegia, vel antiquitate pręſcripta. Tũ porrò id ſemper cauendũ vt antiquũ ita obtineat, vt genere, virtutibus, meritis

meritis nobiles pro cuiuſque regionis vſu in pretio habeantur. Vſus ergo populi maximè attendatur.

Ex quo etiam illius quæſtionis deciſio petenda eſt, an Nobi- 9.
litati officiat mercatura? Alibi diximus inſignem mercaturam *Secundum*
non derogare, iure Romano, ſed eo vtendum quod quoquo *quos etiã*
loci obtinet. Romæ potentibus vſitatam mercaturam & hiſto- *decidendũ*
riæ docent. vt oratio Cic. *pro Fonteio*, & *l 5. de Mercimon.* vetita *an merca-*
tamen ab Honorio & Theod. *l. 3. ibidem.* ſed non addita pœna *tura no-*
derogationis Nobilitatis. *ceat nobi-* *litati.*

CAPVT XXXIII.

Diues.

ACcedunt etiam extra animum ad commendationem 1.
Iudicis diuitiæ; ſi iis benè vtatur. nam cui domi abun- *Vt alieno*
dè eſt, faciliùs alieno & muneribus abſtinet, minùs à *magis ab-* *ſtineat.*
populo contemnitur, maiori auctoritate valet. quare Auth. *de defenſor. in princ.* non admittit eos, quibus domi non eſt victus, & vita ſufficiens. qui adeoque *ad hanc accedunt curam, & pro aleæ quodam luſu aliorum ſubiacent voluntatibus.* ſed nec inopes poterant creari decuriones *l. eos 12. D. de decur.* ſed ditiores & præſtantiores. vnde *Honorati* vocantur *l. 1. C. de offic. ciuit.* Inde conſilium Iethro *Deut. c. 15. Prouide de omni plebe viros potentes*, alij Hebraico & Chaldaico ſono *virtutis viros*, ſeu fortes, ſtrenuos atque magnanimos ſignificari dicunt; alij non malè diuites, atque opulentos *qui non laborant, vt ditentur. Prou. 22.* quia *domus quæ nimis locuples eſt annihilabitur ſuperbiâ. Eccl. c. 21. & qui confidit in diuitiis ſuis, corruet: iuſti autem quaſi virens folium germinabit, Prou. 11.* Non aliud Caſſio crimen obiectum, niſi quod *opibus vetuſtis.* Statilio nocuit quòd *opibus illuſtris.* Anteius interemptus *ob opes eius præcipuas, eaque cauſa multis exitio fuit.* in Valer. Aſiatici monitum *caueri vim, atque opes principibus infenſas.* *Plautum magnis opibus ne fingere quidem cupidinem otij, ſed veterum Romanorum imitamenta præferre, aſſumpta etiam Stoicorum arrogantia, ſectaque, quæ turbidos, & negotiorum appetentes faciat.* Contrà Othonem ad imperium impulit *inopia vix priuato toleranda*: & *Syllam inopem. vnde præcipuam audaciam, neque aliam ſpem quàm in rebus nouis.* Vtraque extrema vitanda. vnde neque Sulpitium, neque Cottam in Hiſpaniam mitti Scipioni Æmiliano placuit. quòd *alter nihil haberet, alteri nihil ſatis eſſet.* ſed in Cn. Lentulo *gloriæ fuit be-*

2. *ne tolerata paupertas, dein magnæ opes innocenter partæ, & modeſtè habitæ*. Tac. *l*. 4. Diuitiarum in hunc finem commendationem ſatis executi ſunt Tiraquell. *de nobilit. c.* 3. Borel. *de magiſt. c.* 13. & Marſ. *in legat. c.* 14.

Innocenter partæ ſint diuitiæ & modeſtè habitæ.

CAPVT XXXIV.

Pulcher.

1. Corpore etiam non vitiatos, ſed decorâ facie Magiſtratus eſſe conuenit, quia

Species dignum imperio commendat.

Gratior eſt virtus veniens è corpore pulchro.

E contrario,

Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine læſus
Rem magnam præſtas Zoile, ſi bonus es.

Non tamen decoro corpore ſuperbiat, quia *non in tibiis viri, beneplacitum erit Deo. Pſalm.* 146.

Pulchri corporis commendationem in Iudice pulchrè exequitur Borell. *magiſt. l.* 1. *c.* 3.

CAPVT XXXV.

Legitimus.

1. Famoſos lex remouet à Magiſtratibus; neq; infamibus patere patitur portas dignitatũ. *L.* 2. *C. de dign. l.* 10. ſed quoad ortos ex iis, nõ eſt impedienda dignitas eius qui nihil admiſit, *l.* 6. *ſ.* 1. *D. de decur. Nullu*, inquit lex, *patris delictũ innocenti filio pœna eſt: ideoque nec ordine decurionum, aut cæteris honoribus propter eiuſmodi cauſam prohibetur* (excipio perduelliũ liberos, *L.* 5. *C. ad l. Iul. maieſt.* in quibus maieſtatis periculum ſingulare ius exigit) vt neque ſpurij tanquam parentum vitio infames arceantur.

Infamis non ſit Iudex, etſi ex eo ortus nõ arceatur.

2. *L.* 3. *ſ.* 2. *de decur.* ſed competitori tamen legitimè quæſito cedunt, *d. ſ.* 2. Vnde legitimè natos, non ſpurios hodie Magiſtratibus admouendos demonſtrat idem Borell. *c.* 7. cùm rarò alij deſint: quod ibi maximè obtinet, vbi ſpuriorum natiuitas exiſtimationem imminuit, maximè apud Germanos, atque Belgas. vnde in Brabantia noſtra legibus læti introitus naturales à dignitatibus arcentur. etiam in ſacris id adeò receptum in aliquibus locis, vt neque legitimationes vllæ extra ſubſequens

Adeoque nec ſpurius niſi competitor ſit legitimus.

quens

quens matrimonium ſuffragentur. ita Capitul. Antver-
pienſ. Tornacenſ. aliaque obfirmato priuilegio ſeruant.
Quæ & tralatitia videri poſſunt, vt quorum non Maiores 3.
tantùm, ſed propinqui plerique omnes infames ſunt, diffici-
Neque cui conſanguinei plerique non integri ſunt.
liùs ſint promouendi. vt de mancipiis, quæ de natione
ſunt infamata, redhibendis ſtatuit *L. quod ſi §. qui mancipia D.
de ædil. edict. Plerumque enim*, inquit, *natio ſerui aut prouocat
aut deterret emptorem.* Dico, plerique omnes: nam ſi vnus
quiſpiam è familiâ noxia ſit vel noctua, aliorum luminibus
nihil obſtruxerit. rara felicitas ea familiarum, vt gentilis aut
tribulis nemo deuiet. Vnde Canutus Daniæ rex inter la-
trones deprehenſum conſanguineum, vt ſanguini honor ha-
beretur, deprecantem, altiori è pinu ſuſpendit: nihil veritus ſi-
bi, nequid adſciſceret ex aliena infamia.

CAPVT XXXVI.

Ciuis, an Exterus.

MAgiſtratus exteros iure Rom. vbique datos, niſi ſpe- 1.
Ciuis an exterus eligendus ſit, variè obſeruatum.
cialiter Princeps aliter permitteret, teſtantur. *l. nulli.
C. de off. rect. Prou. L. Im. C. de crim. ſacril. l. 3. C. de di-
uers. off. l. 12. L. ſi qui. l. ſi cui D. ex quibus cauſ. maior. l. fin. D. de off. aſ-
ſeſ.* ſed & ciuem in ciuitate, vbi natura originem non dedit, ſed
habitationem fixit, non admiſſum ad Reip. adminiſtrationem
perhibet *d. l. 3. in verb. in qua collocauerit larem.* Magiſtratus au-
tem municipales ad gubernationem corporis deputati iure
etiam Romano patrij ſunt. *l. ad Remp. D. de muner. & honor. L. qui
ex vnico. D. ad municip.* & in ipſa vrbe Prætores, qui proprium
larem in ea habebant non ex prouinciis eligebantur. *l. 2. C. de
off. prætor.* Deus in populo Iſraël regem peregrinum eſſe nō-
luit, *Deut. c. 17. v. 15.* Cæleſt. *c. 12. 13. d. 61. Tunc alter de altera eli-
gatur Eccleſia, ſi de ciuitatis ipſius clero, cui eſt Epiſcopus ordinandus,
nullus dignus (quod euenire non credimus) poterit reperiri. Primùm enim
illi reprobandi ſunt, vt aliqui de alienis Eccleſiis meritò præferantur. ha-
beat vnuſquiſque fructum ſuæ militiæ in Eccleſia in qua ſuam per omnia
officia tranſegit ætatem, in aliena ſtipendia minimè alter obrepat, nec
alij debitam alter ſibi vindicare audeat mercedem.* & Greg. *ibid. c. 16.
Commonemus etiam fraternitatem tuam, vt nullum de altera eligi per-
mittas Eccleſia, niſi fortè inter clericos ipſius ciuitatis, in qua viſitationis
impendis*

impendis officium, nullus ad Epiſcopatum dignus, quod euenire non credimus, poterit inueniri.

Quare & aliis viſum eſt ſatius incolas Magiſtratui adminiſtrando præponi, ex ratione *d.l. 2. C. de off. prætor. l. 2. C. de annon. ciuil. lib.* 11. quod & Ariſtotel. ſenſit *Polit. lib. 5. c.* 8. Vnde & quadrat illud *Gen.* 19. de Lot *Ingreſſus es vt aduena, numquid vt iudices?* & ſanè diſſciſſo nunc in tot partes Romano imperio, ſinguliſque Principibus intra ſuos terminos circumſcriptis, non eadem ratio eſt, quæ apud Romanos fuit, cùm orbis atque vrbis iidem eſſent termini. Vnde Bugnion. *lib. 2 abrogat. ſect.* 183. tradit initiò citatas leges vſu eſſe abrogatas, quia ſcilicet in ſua Gallia hodie ſecus obtinet. Quamquam olim Philippus Pulcher & Carolus V. Reges ibi cauerint, ne quis in loco originis officio Seneſcalli, Præpoſiti, Iudicis, vel Baliui fungeretur: ideoque Carolus ex decuriis Pariſienſ. vno die viginti duos amouerit, vt ex Guiliel. Bened. & Gaguin. aſſerit. Borell. *de Magiſtrat. lib.* 1. *c.* 5. vbi & variarum gentium mores atque leges in hanc, vel illam ſententiam latè refert, vt & Beſold. *diſſ. de Magiſtrat. c.* 1. *n.* 5.

2. *Cuiuſque loci vſus ſeruandus.* In qua varietate ex Hieronymo & Clemente III. *in c. 9. x. de ſepult.* illud ſtatuendum eſt, quia vnaquęque prouincia in ſuo ſenſu abundat, vt ex locorum diuerſitate iuris diuerſitas attendatur; vbi porrò vſus variatur reducenda legum & canonum obſeruantia videtur, vt non emeritis in ſuis Eccleſiis clericis peregrini & extranei, & qui antè ignorati ſunt, ad excluſionem eorum qui benè de ſuorum ciuium merentur teſtimonio, præponantur. *c.* 12. *diſt.* 61.

3. *Belgæ quid?* Ceterùm ſi populus iis moribus eſt, vt non ſoleat reuereri, quem in æquali olim gradu vidit, quocum quis adoleuit, & debita ibi ſolùm è longinquo veniat reuerentia; cedendum genio populi, cui nihil vernaculum ſapit, & aliunde vocandus qui pręſit. Alioquin dignitas gentis, neque populi priuilegia ſunt temeranda aut conſuetudines. qualia Brabantia noſtra habet ne quis exterus vlli officio admoueatur. quod magnanimè ſemper tuetur, vt olim T. Manlius Romanorum conſul, cùm L. Annius Setinus auſus eſſet petere, vt conſul alter ex Latio crearetur; Iurauit, ſi tanta dementia Patres Conſcriptos cepiſſet vt ab Setino homine leges acciperent, gladio cinctum venturum ſe, & quemcumque in curia Latinum vidiſſet, ſua manu interempturum. Sic & *Hollandiæ leges,* inquit Grotius, *in apologet. c. 9. pag.* 173. *continent, ne quis extra Hollandiam natus honores capiat, quanquam poſtea Proceri-*

bus

bus placuit eo iure non vti, niſi aderſum nationes, quæ par ius in Hollandos vſurparent. Alia oppida ius habent ſpecialius, ne quem admittant, niſi genitum certos intra fines, vt intra Moſam & Zypam. atque omnes ferè Belgicæ ditiones eodem hunc iure vtuntur, vt ab officiis exteros arceant, etiam Belgas, qui tale ius domi in alios ſtatuunt. vnde non malè quidam differtant, an non vtilius Brabantis foret Hollandorũ exemplo aliis Belgis apud ſe locũ facere, vt & alibi capiant, præſertim Belgicæ Principibus aut Legatis ferè ſemper intra ſuos fines Bruxellis agentibus. vbi ex propinquo promptior gratia.

CAPVT XXXVII.

An Eccleſiaſticus.

CLerici negotiis ſecularibus immiſcere ſe non poſſunt. *Tot. tit. ne cler. ſecular. ſe negot.* ex Apoſtolo, *Nemo militans Deo, implicet ſe negotiis ſecularibus.* Sed & Concil. Lateran. decreuit, ne procurationes villarum aut iuriſdictiones etiam ſæculares ſub aliquibus Principibus, & ſecularibus viris, vt iuſtitiarius eorum fiat clericorum quiſquam exercere præſumat. *c. ſed & ... x. ne cler. ſecular. negot.* Plenius id tradit & temperat Borel. *de Magiſt. l. 1. c. 10. Conſen. polit. l. 6. c. 8. 9.* ſed & nos aliquid diximus *in Iur. pontif. nob. Anal. de foro compet. n. 54.* Sanè procurationes atque inferiora officia clericum tam dedecent, quàm vocationis exercitia impediunt. Cæterum ad Imperatorum Regumque conſilia iam olim adhibitos fuiſſe Prælatos, alioſque inferioris gradus clericos, tam veteres paſſim membranæ, & hiſtoriæ teſtantur, quàm conſtitutio Frederici *in Auth. habita. C. ne filius pro patre.* & multorum etiam hodie populorum vſus, vbi inter prouinciarum Ordines, plerumque clerus primum locum obtinet, & publici ſtatus negotiis ex dignitatis officio interuenit, & ſuffragiis decidit: quo etiam non malè reſpexiſſe videri poteſt Conc. Trident. *ſeſſ. 23. c. 1.* vbi diligenter Prælatorũ abſentiam ab Eccleſiis ſuis prohibet, niſi cùm eiuſdem Eccleſiæ, vel Reip. vtilitas aliud poſtulat: quæ tunc abſentia à Pontifice Romano aut Metropolitano ſit probanda. *Niſi*, inquit, *cum abſentia inciderit propter munus & Reip. officium Epiſcopatibus adiunctũ, cuius quoniam cauſæ ſunt notoriæ & interdũ etiã repentinæ, nec eas quidem ſignificare Metropolitano neceſſe erit.* Parlamenta pleraque, & ſupre-

1. *An aſſumendus ſit extra res ſacras, ſtatuendum pro genio gentis.*

ſuprema concilia initio quidem ex Prouinciarum Ordinibus conſtituta ſunt, & in iis Prælati etiam hodiè Pariſiis, atque alibi locum vindicant. Sed olim quidem conuentus eorum celebrabantur ad paucos dies, aderantque Prælati, decidebanturque lites, ſed poſtquam ea concilia, ad perpetuam ſtationem (ſeſſionem potius) deuenerunt, & in ſubſidium patriarum legum vocata ſunt tota Iuris Romani volumina, ſuperueneruntque numeroſa Principum edicta, infinita locorum ſtatuta, & litigantium nullis iam terminis circumſcripta malitia, litium ſcriptarum immenſa ſyrmata, & oceanus Bibliothecarum, vt iam iura & negotia mole ruant ſua, nec iam breues Ordinum Conuentus, nec Prælatorum exigui temporis ab eccleſiis abſentia expediendis cauſis ſufficit, imò nec continua iudicum diligentia; receſſerunt Prælati à foro, magna etiam parte ab aula, ſubrogatis alicubi inferioris Ordinis clericis, ex quorum abſentia minus damnum Eccleſia caperet, & Reſp. iuuaretur. Sed an pietati maiorum, an felicitati illorum temporum adſcribendum ſit, quod Reip. negociis clerus magis quàm hodie admoneretur, an doctrinæ, quæ penes Eccleſiaſticos tota penè erat, adeò vt vetere apud Gallos more clerici nomine litteratus aliquis indicetur, cùm antiqui eorum nobiles arma tractarent tantum, plebs rus vexaret, & artificia; atque hodie rebus mutatis, doctrinaque omni ordini communicata magis conueniat, vt quam quiſque elegit ſpartham, in ea ſe exerceat: diſquirendum iis relinquemus, qui pro genio quiſque ſuæ gentis, & temporum ratione Remp. moderantur.

CAPVT XXXVIII.

Senex.

Commendatio ſenectutis.

IN antiquo eſt Sapientia, & in multo tempore prudentia. Iob. 12. Ideoque *Magna fuit quondam capitis reuerentia cani.* Vnde prouerbium refert Anacletus, *Gloria ſenum canities*, c. porrò d. 84. & porrò Moyſi præcipitur, vt eligat presbyteros, id eſt, ſeniores. & deinceps legimus apud Hebræos ſeniorum concilia. *Exod. c. 5. Leuit. c. 8. Mat. c. 1. 11. & alibi, quam ſpecioſa veteranis ſapientia & glorioſis intellectus, & conſilium, corona ſenum multa peritia, & gloria illorum timor Dei. Eccl. 25.* Romulus centum ex ſenioribus elegit, quos Senatores propter ſenectutem,

tem, Patres ob ſimilitudinem curæ nominauit. *A ſenibus nomen mite ſenatus habet*. Lycurgus ſeniores conſtituit; ſcilicet qui annum ſexageſimum exegiſſent. lege Iuliâ cautum ne minor viginti quinque annis iudicet. *l. 41. D. de recept.* Auguſtus, teſte Suetonio, à trigeſimo ætatis anno Iudices adlegit.

Iuſtinianus veteres & expertos exigit. *Auth. de Iud. §. vetus igitur. verſ. quia verò.* In quibus Ariſtoteles *Ethic.* 1. magis probat iudicium & experientiam. cui conſonat Anacletus; *Hac*, inquit, *canities ſapientiam deſignat, de qua ſcriptum eſt: Canities hominum prudentia eſt.* 2. *Iudici conuenient.*

Poſterioribus ſæculis apud Romanos ſingulis dignitatibus ætas præſcripta fuit. Vnde apud Tacitum *lib.* 1. Tiberius pro Nerone Germanici filio *petiit quinquennio maturiùs quàm per leges liceret quæſturam.* Et à Claudio Neroni virilis toga maturata eſt, & vigeſimo anno conſulatum iniit. Nec in municipiis decuriones niſi maiores annis viginti quinque adlegebantur. Minores decuriones facti ſportulas decurionum accipiebant, ſed interim ſuffragium inter cæteros ferre non poterãt. *l. ſpurij §. minores D. de decur.* Facti, inquit Gloſſa, ex cauſa, *vt l.* 11. *eod.* neque enim (ait lex) minores viginti quinque annis decuriones adlegi niſi ex cauſa poſſunt: ſcilicet aliorum penuriâ, præcociâ naturæ, animi, generiſve merito. vt in Cardinalium Collegium adoptari videmus ſublimium Principum liberos ætate impari. Interim d. legem *Spurij*, ſeruatam refert à Senatu Pariſienſi, Papon. *Arreſt lib.* 6. *tit.* 2. *arr.* 8. & in iunioribus Cardinalibus conſuetum eſt, ſententiam eos non dicere, niſi ſolemni cæremoniâ à Pontifice *eis os fuerit apertum*. Alioquin ſi minor prætor, ſi conſul ius dixerit, ſententiámve protulerit, valebit. Princeps enim qui ei Magiſtratum dedit, omnia gerere decreuit. *l. quidam 57. D. de re iud.* Fuit & lex Pompeia Bythynis data. de qua meminit Plin. *lib.* 2. *Epiſt.* 83. 14. quam excutit Papon *vbi ſuprà*.

Sanè cenſet Alexander III. *in c.* 1. *de renunt.* plus valere vmbram ſenis quàm ſapientiam iuuenis. præſumitur longâ rerum experientiâ ſapientior, *c. ſciendum* 26. *q.* 4. quia *adfert vetuſtas omnibus in rebus longinquâ obſeruatione incredibilem ſcientiam. Cic.* 3. *de diuin.* magis temperatus & prouidens, quàm iuuenis; in quo bulliens in feruido ſanguine animus temeritatem ſæpè ſociam habet. Aetas quippe feruorem aufert, & conſilium adfert, 4. *Dignitas ſenectutis.*

H *quotidie*

quotidie ſeneſcentibus vitiis, matureſcente ætate. Liu. *l.* 3. Quare & Ariſtot. *lib.* 3. *Top. cap.* 3. negat iuniorum operâ vtendum, vbi prudentiâ; ſed vbi robore opus eſt. Inde & Mario iuniori dictum, iuuenes priùs remis quàm gubernaculis admouendos. In lege *clar. C. de auctor. præſt. l. fin. C. de bon. quæ lib.* ſenior præfertur aliis: auctoritas ei & reuerentia defertur. *c. bis diſt.* 23. Gellius *lib.* 2. *c.* 15. Tiraquell. *de primog. in præfat. n.* 75. Quod vſus poſteriorum temporum adeò prorogauit, vt ſenior in monumentis antiquis, & conciliorum in Hiſpania ac Gallia habitorum actis, & libris feudorum pro domino, ac principe accipiatur. *lib.* 1. *feud. c.* 17. *tit. quib. mod feud. amit. ibi ſi ſeniores aſſalierint, ſi ſeniorum vxores adulterarint, ſi ſeniores in bello dimiſerint. Et in capitular. Caroli Mag. cap.* 5. *art.* 3. *De quo pago*, inquit, *eſt, vel vbi manet, aut quis eſt eius ſenior?* Crantzius *in Norman. lib.* 2. *cap.* 21. *Quis, ait ille, veſter eſt Princeps, aut ſenior? nullus, reſpondent illi: nam æquo per omnia iure imperamus. & c. vlt. nam ſenior noſter, vt vidiſti, claudus, non veniendi ad te veniam deprecatur.* Loquitur de Arnulfo Flandriæ Comite. *Vnde in Annalibus Ludouici Pij qui cum Aimono excuſi ſunt, lib.* 5. *cap.* 14. Senioratus pro dominatu accipitur. & *cap.* 21. Rex appellatur Senior. Sic item, *Seniores Vaſconiæ Dagoberto Regi Francorum Sacramento fidem dantes, fideles ei facti ſunt.* Aimon. *lib.* 4. *c.* 31. & *Senior Vrbis* Gregorio Turon. *lib.* 10. *cap.* 2.

4. *Auctorita.* Enimverò & Sacræ Litteræ tantam ſenectuti tribuunt auctoritatem, vt deficiente ſcripturâ, & lege, ſuccedat iudicium ſeniorum. *Interroga patrem tuum, & dicet tibi: maiores tuos, & annuntiabunt tibi.* & Pontifex Innoc. *quòd ſi omnibus inſpectis quæſtionis qualitas non lucidè inueſtigatur, ſeniores Prouinciæ congrega, & eos interroga: faciliùs namque inuenitur, quod à pluribus ſenioribus quæritur, c. de quib. diſt.* 20.

5. *Vegeta tamen ea ſit, officij & laboris capax.* Nihilominus non ita ætatis ſenio confectos volumus, *vt ad regiminis officium non poſſint aſſurgere. c. Archidia. diſt.* 85. ſed vegetos ſenes.

6. *Iuniores tamen cmi-nentis ſpei non reiciendi.* Et quoniam magna hodie moles eſt legũ, maior commentariorum, & maxima litium volumina: non dubito quin in collegiis ſenibus iuniores miſceri poſſint, & ad iuuandos labores debeant. Theſaurus *in proœm. deciſ.* & excitatum ſcimus à Deo Iudicium Danielis pro Suſanna. & liberaliùs admittit Tiraquell. Iuniores, *de nobilit. in præfat. à numero* 173.

ro 173. *vſque* 178. & Anacletus quidem *in d. cap. porro. Non*, inquit, *propter decrepitam ſenectutem, ſed propter ſapientiam preſbyteri* (id eſt, ſeniores, vt mox explicauerat) *nominantur*. Apud Romanos ſanè petendis magiſtratibus demum diſcretæ ætates anno V.C.575.Liu.*lib*.40.vnde & Tacit. *lib*. 11. *Apud maiores id virtutis præmium fuerat, cunctiſque ciuium, ſi bonis artibus fiderent, licitum petere magiſtratus, ac ne ætas quidem diſtinguebatur*. & optimè Cicero *Philip*.5.*in fin. Legibus annalibus maiores noſtri, cùm grandiorem ætatem ad conſulatum conſtituebant, adoleſcentiæ temeritatē verebantur. C. Cæſar ineunte ætate docuit ab excellenti eximiaque virtute progreſſum ætatis expectari non oportere. Itaque maiores noſtri veteres illi admodum antiqui, leges annales non habebant, quas multis pòſt annis attulit ambitio, vt gradus eſſent petitionis æquales, ita ſæpè magna indoles virtutis priuſquam Reip. prodeſſe potuiſſet, extincta fuit. At verò apud antiquos Rullij, Decij, Coruini, multique alij, recentiore autem memoriâ ſuperior Africanus, T. Flaminius, admodum adoleſcentes conſules facti, tantas res geſſerunt, vt populi Romani imperium auxerint, nomen ornauerint. Quid Macedo Alexander? cùm ab ineunte ætate res maximas gerere cœpiſſet, nónne tertio & trigeſimo anno mortem obiit? quæ eſt ætas noſtris legibus decem annis minor, quàm conſularis. Ex quo iudicari poteſt, virtutis eſſe quàm ætatis curſum celeriorem*. Ergo rectè Plin. *in epiſt. ab optima indole fruſtra exigi annorum numerum*. & Vopiſc. *in Prob. in eo non expectari ætatem, qui virtutibus fulget, moribus pollet*. Vnde Scipio; *Sat habeo annorum ſi populus conſulem me fieri voluerit*. & Caſſiod. *Spectata quidem virtus, annalibus legibus ſubiecta non eſt, iamque honoris infulis adultam cingere dignus eſt cæſariem, quiſquis meritorum laude ætatis præiudicia ſuperauit*.

CAPVT XXXIX.

Sine ambitu promotus.

NON enim quiſquam ſibi ſumit honorem, ſed qui vocatur tanquam Aäron. Paul. *ad Hebræos*. 1. *Ambitio ableganda*.

Virtus repulſæ neſcia ſordidæ,
Intaminatis gaudet honoribus,

Nec ſumit, aut ponit ſecures
Arbitrio popularis auræ.

Authent. vt Iudices ſine quoquo ſuffragio fiant. Quicumque deſiderat primatum in terra, inueniet confuſionem in cœlo: quoniam non qui maior in honore, ille iuſtior; ſed qui fuerit iuſtior, ille maior; conuerſatio ergo melior deſideranda, non dignior gradus. Chryſoſt. *c. multi diſt.* 40. quin *ſicut locus regiminis deſiderantibus eſt negandus, ita fugientibus offerendus.* D. Greg. *cap. in ſcript.* 8. *q.* 1. Moderatione animi conſtrictum ſcimus Rutilium Cenſorinum iteratam cenſoriam dignitatem deprecatum, Fabium M. ne filius iterum conſul deſignaretur: Africanum, ne ſibi æternus conſulatus, perpetua dictatura, aut ſtatuæ decernerentur.

2. *Sine ambitione ſit Iudex promotus.* *Qui rectè geſturus eſt magiſtratum, tantum ab ambitione debet eſſe ſepoſitus, vt quæratur cogendus, rogatus recedat, inuitatus effugiat, ſola illi ſuffragetur neceſſitas excuſandi: quis enim locus tutus & quæ cauſa poterit eſſe excuſata, ſi veneranda Iuſtitiæ templa pecuniis expugnentur? quantum quiſque mereatur, non quantum dare ſufficiat, æſtimetur.* Imperat. Leo *in l. ſi quemquam C. de Epiſcop. Malè ſe res habet, cum quod virtute effici debet, id tentatur pecuniâ.* Cicero *lib.* 2. *offic.*

3. *Et pecunia.* tutor remouetur, qui datâ pecuniâ tutelam ambiuit. §. *ſed & præſens inſtit. de ſuſpec. tutor.* nummariũ tribunal auditâ vtrimque licitatione alteri addici non mirum, quando *quæ emeris vendere gentium ius eſt.* Senec. *de benef. lib.* 1. *cap.* 9 Non nego *etiam ſapientibus cupidinem gloriæ nouiſſimam exui,* Tacit. *lib.* 4. *hiſt.* ſed & ambitum permitto, & gloriæ per virtutes cupiditatem.

4. *Sed per virtutem.* *Virtute ambire oportet non fautoribus*, non prece, non precio. *nec famam*, inquit de Agricola Tacit. *cui etiam boni indulgent, oſtentanda virtute aut per ætatem quæſiuit.* Verum eſt quidem honoratiùs in ſe fugere honorem, quàm ambire, & excelſiùs per iniuriam negatos eſſe honores, quàm citra meritum delatos; vt de Blæſo & Dolabella Tacitus *lib.* 4. *ſed neque* Blaſus, inquit *illuſtrior, & huic negatus honor gloriam intendit.* & de Ælio Lamia,

5. *Cui ſi honor negatus fuerit, gloria cedit.* *non permiſſa*, inquit *l.* 5. *prouinciâ dignationem attulit.* & Cato *apud Plutarchum in Apoth. malle ſe*, ait, *ab hominibus, cur ſtatuam non haberet, quàm cur haberet, requiri.* Apud Romanos cohibendæ ambitioni latæ leges fuerunt, Petilia, Aemilia, Calfurnia, Fabia, Maria, Licinia, Ebutia, Cincia, aliæque, *quas, & Ambitionem latè proſequitur* Borellus

lib.

lib. 1. *c.* 9. Quibus hodię accedunt, qui in ſpeciem religionis fortunas effundunt, & aliquibus locis piis donationes faciunt, vt per eorum profectus ſuffragia conſequantur, quæ apud alios emere non liceat. Sanè non tantùm ingenioſę & per leges vetitæ donationes coërcendę ſunt, ſed & deplorandæ multórum locorum conſuetudines, vbi publico ſcito, venales Magiſtratus, & officia ſubhaſtantur.

Quibus nihil aliud reponam, quàm verba Iuſtiniani *Auth. Vt Iudices ſine quoq. ſuffrag. in princip.* vbi non ſolùm vt legiſlator, ſed vt Philoſophus in hanc peſtem inuehitur. 6 *Incommoda Magiſtratuum auro venalium.*

Ad ambitum non pertinet honorarium quod decuriones recèns inter curiales adlecti ſolebant ſoluere. Conſulit Plinius Nepos Traianum *epiſt.* 78. an vbique certam quantitatem pro introitu dare debeant; ille locorum ſeruandam eſſe conſuetudinem reſcribit. nummi hi inter decuriales diuidi & ſportulæ appellari ſolebant. *l. ſpurij. . fin. D. de decur.* vbi minor ſportularum huiuſmodi capax, non ſuffragij ferendi dicitur. in eam cauſam donatio inter coniuges recipitur. *l.* 5. *l. ſi mulier. D. de donation. inter vir. & vxor.* 7. *Sub quo collegarum ſportula, & enthroniaſtica nõ veniunt.*

Ad eum morem in Collegiis Canonicorum receptum ferè paſſim erat, vt noui collegæ eiuſmodi ſportulas ſoluerent, atque inter ſeſe alij diuiderent. quod vetuit Trident. *ſeſ.* 24. *cap.* 14. niſi quatenus in vſus pios erogari ſoleant. Vt & Iuſtin. pro introitu noui clerici nihil præberi permiſit, nolens ob id clericum annonis ſuis præbendiſve priuari. *Nouel. vt ea qua voc. inſinuat.* 56. *Nouel. de ſanctiſſ. Epiſcop.* 123. §. *ſed neque cleric.* quamuis permiſerit dari in vſus pios, & ordinantis miniſtros, ſecundùm conſuetudinem, ſed moderatum, quod non tranſcendat vnius anni emolumenta. *d.* §. *ſed neque.* quod *c.* 1. *de Simonia.* & Trid. *vbi ſuprà* non recipiunt. Epiſcopis tamen ordinatis *ex Nouel.* 123. §. *pro conſuet.* incumbebat enthroniaſticum perſoluere primo Presbytero vel Archidiacono, inter clericos Eccleſiæ, cui præficitur, diuidendum. ſatis magnæ quantitatis in ea conſtitutione per plures diſtinctiones expreſſæ. quam vſus tamen abrogauit cleri reſpectu, ſuffectis annatis Pontifici ſoluendis, ad imitationem decimæ decimarum ſummo Sacerdoti deferendæ. *Numeror.* 18. 8. *Quæ per Canones tamen in ſpiritualibus reprobantur.*

Ad eorum quę diximus conſideratione pertinet, quod ſi abſque hęredibus decuriones moriebãtur ſuccedebat collegium. *C. de* 9. *Collegia inteſtatis quatenus ſucceditur.*

C. de hered. decur. nauic. & ita in Collegiis Eccleſiaſticis inteſtatis ſuccedit Collegium, vt latiùs diximus *in Iuris noui anal. de teſtament. num.* 1. *& ſeq.* Nec in eo differunt, quòd decuriones, ſi ſine prole decederent, quartam bonorum partem curiæ relinquerent. *l.* 1. 2. *C. quando & quib.* 4. *pars.* Nam & ita Eccleſiaſticos, quæ ab Eccleſia profecta ſunt, Eccleſiæ relinquere, non augendis amicis impendere ſtatuit Trid. *ſeſſ.* 25. *c.* 1. quare decuriones facultates diſſipare ſolebant potius, quàm curiæ relinquerent. quod & olim in clero frequentius erat, vt ſplendiùs & lautiùs viuerent, pro dignitate Eccleſiarum, antequam tanta libertas teſtandi de acquiſitis intuitu Eccleſiæ irrepſerat.

CAPVT XXXX.

Non Rixoſus.

S*Emper iurgia quærit malus: Angelus autem crudelis mittetur contra eum. Prou.* 17. & iterum: *Honor eſt homini, qui ſeparat ſe à contentionibus.* Nulli ſunt Iudici inimici excitandi, aut exaſperandi. ſatis inimicorum dabit officium bene exercitum. quos tamen humanitate placare oportet, & conſtanti paſſim opinione, quòd leges apud eum omne ſemper punctum tulerint, nullum affectio.

§. I.

Non nimis aulicus.

NEque abhorreat ab aula vt ruſticus, ſi quod eò negotium vocet, neque iners otia aulæ negotia ſua faciat. Rarà virtus in aulæ negotiis verſantem pium eſſe. Nulla vnquam in ipſius otiis volutantem virtutes in comitatu habere. Infelix talium felicitas, & plerumque in præcipitia declinans. *Status* enim *eorum fragilis eſt ac tenuis, & in voluntate regia ſpes omnis, quibus leuis offenſa ſummum periculum fit: ſecundæ autem res, vile miniſterium.*

§. II.

Non triſtis.

H*Omini bono in conſpectu ſuo dedit Deus ſapientiam, & ſcientiam, & lætitiam: peccatori autem dedit afflictionem, & curam ſuperfluam.*

fluam. Eccleſ.c. 11. Moroſa triſtitia & triſti nocet, & iis quibuſcum verſatur. *Sicut tinea veſtimento, & vermis ligno, ita triſtitia viri nocet cordi. Prou.c* 25.

§. III.

Modeſtus.

Modeſtiæ fama neque ſummis mortalium ſpernenda eſt, & à Deis æſtimatur. Tacit. *Annal. lib.* 8.

Oculos ſublimes deteſtatur Dominus. Prou. 6. *Populum humilem ſaluum faciet, & oculos ſuperborum humiliabit. Pſalm.* 17.

Agricola *virtute in obſequendo, verecundiâ in prædicando, extra inuidiam nec extra gloriam erat.* Tacit. *in eius vita.* Modeſtia ſanè neque temporum iniquitati cedit, neque vigorem excutit. *Sciant*, inquit idem Tacit. *ibid. quibus moris illicita mirari, poſſe etiam ſub malis Principibus magnos viros eſſe, obſequiumque ac modeſtiam ſi induſtria ac vigor adſint, eò laudis excedere, quò plerique per abrupta, ſed in nullum rei poſt vſum, ambitioſâ morte inclaruerunt.*

§. IV.

Propoſiti tenax, non peruicax.

Sapientis eſt conſilium, opinionem, ſententiam mutare meliori ratione & cauſâ allatâ. veritatē enim amat, nō opinionem ſuam. *Vir impius procaciter obfirmat vultum ſuum; qui autem rectus eſt, corrigit viam ſuam.* L. Minutius victus *apud Liuium l.* 22. cum ſtatuit primum eſſe virum, qui ipſe cōnſulat quod in rem ſit: ſecundum eum, qui bene monenti obediat: qui nec ipſe conſulere, nec alteri parere ſcit, eum extremi ingenij eſſe. Nos ſecundam ſortem ingenij teneamus, vbi prima negata eſt.

§. V.

Promiſſi memor.

Promiſſorum memor & repræſentator ſit. *Non decent ſtultum verba compoſita, nec Principem labium mendax. Prouerb.* 17.

CAPVT XLI.

Veſtitu congruo vtens.

1\. *Decorum commendatur.*

QVamuis enim imperium in virtute ſit, non in decore, vt Alexandrum dicere ſolitum refert Lamprid. ac vt Concil. Trid. *ſeß.* 14. *c.*6. *Habitus non facit monachum, oportet tamen clericos veſtes proprio congruentes ordini ſemper deferre, vt per decentiam habitus extrinſeci, morum honeſtatem intrinſecam oſtendant. Amictus*, inquit Clemens, *indicat qualis ſit morum noſtrorum conſtitutio.*

2\. *Conueniens habendus veſtitus.*

Et I. C.tus *in l. ſed ſi. §. mancip. D. de vſufruct.* tradit ſeruitia vſufructuarium ſufficienter alere, & veſtire debere, ſecundùm ordinem & dignitatem; alioquin abuti. Clericos quidē Concil. Carthaginenſ. IV. *c.*45. *nec veſtibus nec calcamentis decorem quærere iuſſit. d.*41. *cap. vlt. Qui gloriatur de veſte,* inquit D. Thomas, *ſimilis eſt glorianti de cauteriis, quia per peccatum Adæ vſus veſtium introductus eſt.* & VII. Synodus emendari mandat qui ſe fulgidis, & claris veſtibus ornant.

3\. *Nō faſtuoſus.*

Monet Sapiens *Eccl.* 11. *Ne glorieris vnquam, nec in die honoris tui extollaris, quoniam mirabilia opera Altißimi. Omne quippe, quod non propter neceßitatem ſuam, ſed propter venuſtatem accipitur, elationis habet calumniam.* quemadmodum Magnus ait Baſilius *cap. omnis* 21. *q.*4. Audiamus Cyprianum; *Ornamentorum & veſtium inſignia, non niſi proſtitutis & impudicis fœminis congruunt:* Fœminei ſanè ingenij eſt veſtium ornatum quærere. Magna ingenia circa eiuſmodi crepundia diſtineri nolunt. *Nihil homini natura, quod neceſſarium ſciebat, fecit operoſum.* Senec. *lib. de conſ. cap.* 11.

4\. *Sed mediocris cōmuniter cuique ordini vſitatus.*

Igitur vtendum veſte communi. *c. ſi quis virorum d.*30. *Clem. exiui, de verb. ſig.* conueniente loco & tempori. *c.*2. & 3. *cauſ.* 21. *q.*4. *c. contra d.*100. *In veſtitu ſicut in pleriſque rebus mediocritas optima eſt.* Cic. *lib.* 1. *offic. Candidas*, ait Hieron. *ad Euſtoch. & nigras veſtes ſimiliter deuita.* Sen. *ep.*9. *Non fulgeat veſtis, ſed neque ſordeat. nec affectatæ ſordes, nec exquiſitæ mundiciæ conueniunt.* Hieron. *c. ecce* 41. *d.* & Conc. Gangrenſ. *cap. vlt. Parcimoniam,* inquit, *cum veſte humili non reprobamus: ſicut etiam ornatum præter corporis diligentiam infucatum laudamus: diſſolutos autem & fractos in veſtibus inceſſus non recipimus, cap. parſi. ibid.* Optimè ergo Auguſt. *cap.* 1. *ibid.*

Quiſ-

Quiſquis rebus prætereuntibus reſtrictiùs vtitur, quàm ſeſe habent mores eorum, cum quibus viuit; aut intemperans, aut ſuperſtitioſus eſt. Quiſquis verò ſic eis vtitur, vt metas conſuetudinis bonorum, inter quos verſatur excedat; aut aliquid ſignificat, aut flagitioſus eſt. In omnibus enim talibus non vſus rerum, ſed libido vtentis in culpa eſt.

5. *Leges veſtiariæ an expediant.*

Quid igitur locis & temporibus & perſonis conueniat, diligenter attendendum eſt. Leges veſtiarias locis, perſonis, temporibus conuenientes dederunt Romani, Lycurgus, Lacedęmones, Aurelianus, Chini: Inferioribus ſæculis Veneti, Galli, Germani, Politica Caroli V. *art.* 9. 10. 11. *lata Auguſtæ Vindelicorum* 1548. de quibus latiùs Borel. *de Magiſt. lib.* 1. *c.* 4. Pet. Faber Semeſt. *lib.* 1. *c.* 16. Ian. Langlæus *Otij ſemeſt. lib.* 1. *c.* 5. Priuatis ſanè ſericas auro intextas in tunicis aut lineis habere aut conficere non licuit. *l. auratas l. nemo C. de veſtib. holob. l.* 11. nec in frænis, ſellis, baltheis margaritas, ſmaragdos, hyacinthos, ſed alias leuioris pretij dumtaxat gemmas. *l. nulli C. l.* 11. *nulli licet in frænis, &c.*

6. *Iudicibus conueniunt veſtes ornatiores.*

Iudicibus ſanè ad tuendam dignitatem, conciliandamque authoritatem, veſtimenta, & inſignia honorifica à Romanis fuiſſe attributa cōſtat, eaſque veſtes quibus ſingulæ dignitates à priuatis ſecernerentur. Augurales, conſulares, ſenatorias, equeſtres, paludamenta, trabeam, latum clauum, cingula maiora, minora, togam, &c. quæ *nemo deſtinctiùs ſingulis magiſtratibus tributa explicuit, quàm* G. *Panicirolus in Commentar. ad Notitiam Dignitatum vtriuſque Imperij.* Senatum ſanè non licuit ingredi ſine veſte. Plutarch. *in Mar.* Lāprid. de Alexand. *in animo habuit omnibus officiis genus veſtium proprium dare, & omnibus dignitatibus, vt à veſtitu dignoſcerentur: Sed hoc Vlpiano Pauloque diſplicuit, dicentibus plurimum rixarum fore ſi faciles homines eſſent ad iniurias. Tum ſatis eſſe conſtituit vt Equites* Romani *à ſenatoribus claui qualitate diſcernerentur.* Meminerant Vlp. & Paul. quod ſcribit Liu. *l.* 33. *omnia talia diſcrimina, quibus ordines diſcernerentur, & concordiæ, & æquæ libertatis minuendæ eſſe.*

7. *Si ſorduerint, tenẽtur imminuti magiſtratus.*

Conuenit tamen Iudicibus conueniens veſtium ornatus. Quòd ſi enim in veſtibus ſordeant, tenentur imminuti Magiſtratus.

8. *Conuenit veſtis patria.*

Ad rationem conuenientis veſtis pertinet vt patria ſit. Marſel. *in legat. l.* 1. *c.* 23. quâ relictâ contemptus fertur Alexander, quòd Babylonicam induiſſet; & ille apud Tacit. *lib.* 2. *hiſt. quòd verſicolore ſagulo, braccas, tegmen barbarum indutus togatos alloqueretur.*

CA-

CAPVT XXXXI.

Ritè electus.

AD honores enim per virtutis viam congruè proue-hi conuenit. Vnde Simmachus *epiſt. 14. lib. 1. Bene ac ſapienter maiores noſtri ædes honoris atque virtutis iunctim locarunt: commenti eſſe præmia honoris, vbi ſunt merita virtutum.*

1. *Electio ad Principem pertinet.* Florente Repub. populus Romanus officia conferebat; inde candidati, & de ambitu leges: translatâ deinde in Principem poteſtate, ille ſolus

Iura, magiſtratumque legit, ſanctumque ſenatum.

Ab eo exeunt omnes dignitates, vt à ſole radij, inquit Caſſiodor. *lib. 6. variar. epiſt. 23.* quod & deciſum *l. 1. D. ad leg. Iul. de ambit. & in feudis lib. 2. tit. quæ ſunt regalia.*

Sed tamen ſolent Imperatores antequam digniora officia conferrent, iudicium requirere à præfectis prætorio, vt videre eſt *in Nouel. 8. & l. 1. D. ad leg. Iul. repetund. Rectores,* inquit, *prouinciarum amplitudinis eius teſtimonio ſolent promoueri.* quanquã tamen ſenatui populoque aliquas non limitaneas ſortiendas prouincias ad ſpeciem authoritatis relinquerent.

2. *Niſi in minoribus.* Porrò prouinciarum Rectores, vt plerique militares erant, atque Iuris ignari, ſolebant peritum aſſeſſorem aſſumere, aliaque minora officia ab eorum iuriſdictione dependentia conferre. *Nouel. 35. & paſſim per tres vltimos lib. Cod.* quædam tamen ab Imperatore confirmari oportebat. *l. probatoria C. de diuerſ. offic.*

3. *Au m. in cipiis: vbi decurio es quo ritu creentur.* In municipiis calendis Martiis noui decuriones creari ſolebant, *l. 28. C. T. de decur.* conuocatâ curiâ à duumuiris per nuntium, *l. 2. C. eod.* (tubâ & campanâ, quæ hodie viget, nondum vel inuentâ vel in id receptâ) duabus curiæ partibus præſentibus, *D. de decret. ab ord. facien. l. nomina 46. C. de decur.* adhibito Præſide prouinciæ, *l. 1. § ſed etſi D. quand. appell. ſit.* nominatione per duumuiros factâ, *l. 2. & d. l. nomin. C. eod.* & ſuffragiis probatâ, *l. ſpurij 6. § fin. D. eod.* maioris curialium partis, *d. l. 46. C. eod. l. quod maior. 19. D. ad municip.* demum à Præſide confirmatâ, *l. ſi quis 59. C. eod.* & per nuntium nominato electione ſignificatâ

ficatâ *d. l.* 2. qui aut munus ſuſcipiebat, aut ſi fas non erat nominari, ad Prǽſidem appellabat. *d. l.* 2. nominatus deniqueinalbo ſcribebatur, *lib.* 1. & 2. *D. de alb. ſcrib.* Solâ autem albi proſcriptione decurionem minimè factum reſpondit Herennius, qui ſecundùm legem creatus non ſit. *l.* 10. *D. de decur.* Defenſores autem ciuitatum ita præcipiuntur *l.* 8. *C. de defenſ.* ordinari, vt ſacris Orthodoxæ Religionis imbuti myſteriis, Romanorum Epiſcoporum, & curialium decreto conſtituantur: quod deinde refertur ad prætorianam poteſtatem. 4.

Belgica Concilia, ni fallor, omnia in demortui fortè locum ſolent Principi tres denominare; ex quibus ille cui lubitum fuerit gratificatur; egredi tamen ille, cùm videtur, ſolet nominationem: exceptâ illâ quam fieri contingit à Parlamento Mechlinienſi, cuiuſmodi rei rationem Ordines Galliǽ ſub Carolo VIII. his verbis ſanctè comprehenderunt: *que le Roy eſtant chargé enuers Dieu, de reſpondre de la ſuffiſance, & idoneité de ceux, qu'il met aux offices, ne s'en peult mieux deſcharger, que ſur les principaux Officiers*: renouatam deſiderantes ordinationem Caroli VI. an. 1404. quâ decretum erat, vt per Parlamentum officia iuſtitiæ diſtribuerentur. *Quo ritu in Belgicis Conciliis?*

5. Et ferè minores in Belgio Magiſtratus, præſertim municipales aliquâ populi nominatione, præſertim in Brabantia, conſtituuntur; non ſine tamen iudicio præcipuorum Principis officiariorum. Ad exemplum ferè *l.* 7. *C. de profeſſ. & medic. lib.* 10. *Iudicio ordinis*, inquit, *probati, decretum curialium mereantur.* & Romæ Collegium Dialium vacante loco aliquo tres populo Sacerdotes nominabat, vnum ex iis populus eligebat. Tac. *ann. l.* 4. ita ferè in Belgio obtinet. *In minoribus Magiſtratibus?* 6.

Antuerpiæ Senatores ſunt 18. iidemque annui. Sub finem igitur exacti anni nominat Senatus nouem, populus nouem: horum nomina vnà cum catalogo eorum, qui durante adhuc anno Magiſtratum gerunt, tranſmittuntur ad Principem: is exempla vtriuſque catalogi mittit ad Epiſcopum, Arcis præfectum, & Marcgrauium (cuius officium perpetuum eſt, & penes quem eſt poteſtas gladij.) Ab his Princeps inquirit, quinam ex nominatis digni magis, atque Reip. vtiles ſint futuri; ſinguli autem pro ſua religione reſcribūt: tum Princeps nominationem non egreditur: ſed miſcere ſolet veteribus nouos, nouiſque veteres, deſignare quinam ex omnibus placuerint. tum deſignantur bini Conſules. *Antuerpiæ.*

7. Alibi aliter hæc fiunt, atque aliter. vt Hollandiæ morem *In Batauia* noſtro non admodum diſſimilem refert Grotius *in Antiq. Reip. Batauæ. c. vlt.* ita tamen vt populi pluriumúe judicia interueniant. melius quippe omnibus quàm ſingulis creditur: ſinguli enim decipere & decipi poſſunt, *nemo omnes, neminem omnes fefellerunt*, inquit Plin. *in panag. ad Traian.* & Caſſiod. *Dignus eſt*, inquit, *principali iudicio, qui à multis meruit approbari; vni enim acceptum fuiſſe, interdum gratia eſt, multis placuiſſe, iudicium.*

Quin imò Alexander Seuerus, vt refert Lāprid. vbi aliquos voluiſſet Rectores Prouinciarum dare, nomina eorum publicè proponebat, hortans populum, vt ſi quis quid haberet criminis, probaret manifeſtis rebus: ſi non probaſſet, ſubiret pœnam capitis: dicebatque graue eſſe cùm id Chriſtiani & Iudæi facerent in prædicandis Sacerdotibus, qui ordinandi ſunt, non fieri in Prouinciarum Rectoribus, quibus fortunæ hominum comitterentur, & capita.

Porrò quomodocūque pro more regionis IudicesMagiſtratúſve conſtituantur, officiorum codicillos, ſeu diplomata accipiunt. *l. 1. C. Vt omnes Iud.* poſt quæ ſacrilegij inſtar eſt dubitare an is dignus ſit, quem elegerit Imperator, *l. 3. C. de crim ſacrileg. l ſacrileg. C. de diuerſ. reſcript.* quia etiamſi contra leges quis 8. promoueatur, dum ſcit Imperator, legibus ſoluit. *l. 57. D. de* *Conſultis.* *re iud.* Scire autem præſumitur, quia ad eum examinis cura pertinet, ad quem confirmatio, ſtabilitio, conſecratio. *c. Venerabilem. x. de elect. c. qui Epiſcopus 23. diſt. & tot. diſt. 64.*

CAPVT XLIII.

An Perpetuus.

PErpetuus an temporalis Magiſtratus magis conueniat, iam olim diſputatum apud veteres, Platonem etiam, atque Ariſtotelem, & modernos. Bodin. *lib. 4. c. 4. de repub.* rationes politicas deducit. Conſen. *polit. lib. 7. c. 10.* Beſold. *diſſ. 3. de Magiſtrat. c. 2. n. 5.* & Borel. *lib. 1. c. 12.* etiam quid fere vbique gentium obtinuerit. In Rebuſp. temporarios ſatius eſt eſſe, ne diuturna poteſtate vnus inſoleſcat, & ad tyrannidem vergat; in Monarchia minus eſt periculi, plus auctoritatis in perpetuo Magiſtratu.

Sed

Sed rectè laudat Loiſeau *des offices lib.* 1. *c.* 3. rationem mediam fortuito ab vſu repertam, ſcilicet conceſſionem Magiſtratus vſque ad Principis reuocationem. Vnde in Gallia Regiis officiorum codicillis ex formula inſeri ſolet, *tant qu'il nous plaira*: quales tamen ad perpetuos refert Borel. *ibid. n.* 69. In eam rem præclara monitio Caſſiod. *variarum lib.* 7. *c.* 2. *Sit*, inquit, *in veſtro propoſito adminiſtrationem vnius anni ſuſcipere: noſtrum eſt merentibus tempus augere.* quare & Capitolin. de Antonino refert, quòd ſucceſſorem viuenti bono Iudici nulli dedit. & Seuerus, (vt de eo Lamprid.) ſi cui vnquam ſucceſſorem dedit, ſemper illud addidit, *Gratias tibi agit Reſpub.* eumque ita muneratus eſt, vt priuatus poſſet honeſtè viuere. Paul. Æmil. *lib.* 1. refert, quòd Duces ab initio Comiteſque à Regibus præficiebantur gentibus, ciuitatibuſque, ac, cùm videretur, dimittebantur: deinde inueterauit conſuetudo, vt niſi ſceleris conuicti abire imperio non cogerentur. inde Officia in hæreditates migrarunt.

1. *Datus quàm diu videbitur Principi, potior perpetuo vel temporario.*

In Gallia perpetua reddidiſſe officia Philippum Pulcrum, periculosè voluiſſe mutare Carolum V. & Ludou. XI. refert *vbi ſuprà* Loiſeau, explicatque diligenter prædictum beneplacitum Regium, & Borel. *vbi ſuprà, num.* 77. *& ſeq.* quando morte concedentis ſub beneplacito non cenſeatur expiraſſe iuriſdictio.

Siue autem tempus Magiſtratus expirauerit, ſiue ſucceſſor ei datus ſit, non antè tamen ceſſat eius officium, quàm ſucceſſor aduenerit. *l. meminiſſe D. de off. proc.* Borel. *vbi ſup. l.* 1. *cap.* 12. *n.* 64. numquam dari vacuum debet in Rep. numquam acephala eſſe illius adminiſtratio.

LIBER SECVNDVS

CAPVT I.

De poteſtate Iudicis.

INITIO generis humani omnes homines natura æquales erant, exceptâ œconomicâ parentum in liberos poteſtate, quam natura ac Deus indidit, alia ferè omnis à violentia cœpit. inde in ſacris literis Nemroth

1. *Vnde cœpta poteſtas?*

robuſtus venator dicitur. exinde cùm imbecilliores aduerſus aliorum potentiam tueri ſe non poſſent, potentiorum auxilia implorarunt, & in clientelam eorum ſe dederunt, defenſionemq́ue; hi illorum aduerſus alios ſuſceperunt. Ex hoc gentium populorúmve conſenſu Reges, Dynaſtæ, Iudices, Satrapæ inſtituti ſunt primùm, atque tributa eis vniuerſim poteſtas omnis defendendi, vindicandiq́ue, quam ſingulis natura permiſerat.

Hoc conſenſu enata publica poteſtas, diuinâ auctoritate ſancita eſt, ne temeraretur. Vnde illud Pauli, *Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit.* Neque exindè permiſſum cuipiam ſibi ius dicere, vel iniuriam ſuam vindicare, minùs in alterum poteſtatem exercere. *Qui priuatus*, inquit lex 3. *D. ad leg. Iul. maieſt. pro Magiſtratu, poteſtatéue ſe geſſit, lege Iul. Maieſtatis tenetur.* Poſt Reges in partem poteſtatis venerunt Magiſtratus atque Iudices, & apud Iudæos quidem tribuni, centuriones, quinquagenarij & decani. qui Moyſi dati ſunt in ſubſidium, quo leuius ei foret populum iudicare, partito in eos onere. Singuli autem ſuos gradatim iudicabant; quicquid autem maius fuerat, referebant ad Moyſem. Ita in pleriſque regnis, Rebuſpub. maiores minoreſq́ue Magiſtratus inſtituti ſunt. de quibus illud Apoſtoli; *Subditi eſtote Regi, tanquam præcellenti, & Ducibus* (id eſt Magiſtratibus) *tanquam ab eo miſſis.*

Magiſtratus, inquit Feſtus, *à magiſtrando dicti ſunt.*

2. *Vnde dicta?* *Poteſtatis verbo imperium in Magiſtratu ſignificatur*, inquit lex, *ſignificatur de verb. ſignif.* maiores Magiſtratus cum imperio & poteſtate erant. *leg.* 32. *D. de iniur. leg.* 2. *D. de in ius vocan.*

3. *Quotuplex?* Imperium ius gladij eminentius continebat, atque à populo nominatim, vel Principe dabatur: non iure Magiſtratus. *l.* 1. *D. de off. eius cui mandata eſt Iuriſdictio.* Cuiac. *lib.* 21. *obſer. cap.* 30.

Aliis mixtum imperium & iuriſdictio competebat, quæ ſine modica coërcitione non eſt. *leg. vltim. dicto tit.* Alij propriam iuriſdictionem non habebant: ſed tantùm judicandi facultatem. *leg. vltim. C. vbi & apud quos reſt. inint.* poſt. at hi Magiſtratus non erant, ſed iudicare tantùm iubebantur; ſententias exequebantur ipſi Magiſtratus, tribunal illi non habebant, ſed de plano iudicabant; non

non vtebantur prætoriis verbis, *do, dico, addico*, ſed mandanti Magiſtratui ea reſeruabantur.

Legis virtus eſt *iubere, vetare, permittere, punire, l. legis. D. de leg.* Eadem virtus eſt Magiſtratus, qui viua lex eſt; iubere item vocari, iubere prehendi, iubere iudicare. non hæc illi poſſunt, qui magiſtratu non funguntur. Inde Cicer. 3. *de leg. Hæc vis eſt,* inquit, *Magiſtratus, vt præſit, præſcribatque recta, & coniuncta cum legibus; vt enim Magiſtratibus leges, ita populis præſunt Magiſtratus.* vereque dici poteſt Magiſtratum legem eſſe loquentem, legem autem mutum Magiſtratum. 4. *Quæ virtus poteſtatis?*

Igitur Magiſtratus ſupra poteſtatem eis conceſſam, aut extra prouinciam eis commiſſam priuati ſunt. *l. vlt. D. de Iuriſdict. omn. Iud.* ideoque oportet vt quicumque cauſam habuerit, à ſuis Iudicibus iudicetur, & non ab alienis. 11. *q.* 1. *c.* 7. 9. *q.* 2. *c. in Galliar.* 25. *q.* 2. Peregrina iudicia generali ſanctione prohibentur, quia indignum eſt, vt ab extraneis iudicentur, qui comprouinciales, & à ſe electos debent habere Iudices. niſi fuerit appellatum, *c. peregrina. & ſeq.* 3. *q.* 6. *Nullus*, inquit Calixt. *c. nullus* 9. *q.* 2. *alterius terminos vſurpet, nec alterius parochianum iudicare, aut excommunicare audeat. Maledictus* enim, inquit lex *Deut. c.* 27. *omnis eſt qui transfert terminos proximi ſui. Per alienam*, inquit Greg. *c.* 1. *cauſ.* 6. *q.* 3. *meſſem tranſiens, falcem mittere non debet: falcem ergo iudicij mittere non poteſt in eam ſegetem, quæ alteri videtur eſſe commiſſa* 6. *q. cap.* 1. 3. *q.* 6. *cap.* 14. *d.* 71. *cap.* 2. 6. *q.* 3. *cap.* 2. 11. *q.* 1. *c.* 39. Inde enim indignatur Paulus *ad Romanos c.* 14. *Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum?* Rectè dicunt Philoſophi, omne agens debere intra ſphæram actiuitatis habere patiens, vt in illud agat. & Theologi mortiferi reatus eum damnant, qui vſurpat iudicium. ſed & nullius momenti eſſe leges noſtræ voluerunt quicquid à non competente Iudice decretum fuerit. *C. ſi à non competente.* Ex quibus id conficitur, vt ſicut eum, qui iudicare debet Magiſtratum eſſe oportet, *l. eum D. de Iuriſdict.* ita quoque eum, Magiſtratum eſſe non ſufficit, niſi ſit & eius perſonæ, & rei de qua quæritur. non igitur aſſeſſor, aut Iudex pedaneus in poteſtatem Magiſtratus tranſilire poterit: non cui iuriſdictio mixtumque Imperium demandatum, merum arripere, atque exercere poterit: non cui datum imperium in ciues, poterit arripere in milites: neque verſa vice. *l.* 2. *C. de offic. milit. Iud. l.* 1. *C. de off. præfect. vrb.* 5. *Extra mãdatam poteſtatem priuati Iudices.* 6. *Non poſſunt aliena vſurpare.*

7\. *Præſertim merum imperium quod diſertè dandum.*

Nec merum quidem imperium conceſſum olim intelligebatur, niſi diſertè demandatum eſſet. & in libera adhuc Repub. parcè de capite ciuis Romani ſtatuebatur, & magnâ ceremoniâ populoque conuocato: ſed cùm res ea difficilis eſſet, deſignabantur qui cauſas criminales cognoſcerent, qui deinde Iudices quæſtionales vocabantur. Sed quibus exercitus & res militares committebantur, etiam merum imperium dabatur. *Demus*, inquit Cicero, *in Philipp. imperium Cæſari, ſine quo res militaris geri non poteſt.* & quidem eiuſmodi imperium in milites ordinariis legibus ſolutum erat. Polibius *lib. 6. de re milit. & domeſt. Rom. diſcipl.* adeoque in caput militis ſtatuere poterat, qui exercitui imperabat, ſine ſolemniis aliàs conſuetis. nam res militaris moram non patitur, naſcente coniuratione; ſeceſſione, ſeditione militum, aut hoſte imminente.

8\. *Semper videant an ſit iuriſdictio.*

Ad officium ergo pertinet eius qui iudicaturus eſt, ante omnia cognoſcere an ſua ſit iuriſdictio, an cauſa, & reus ad eum pertineat. Sapientis Iudicis Cicero inter cætera eſſe dicit, animaduertere quâ lege reus citetur, de quo reo cognoſcat, quæ res in quæſtione verſetur. nam nec quempiam litigatorum ſententia à non ſuo Iudice lata conſtringit. *l. vltim. C. ſi à non compet. Iud.* quod ſi de cauſa & crimine, de quo cognoſcere Iudex non poterit, ſtatuerit, & quod geſtum erit non ſubſiſtet, & in Iudicem ipſum actio dabitur. Cicero eò quòd conſul ſupra quàm poteſtate eius dicebatur comprehenſum, ſtatuerat, exilio & bonis mulctatus fuit.

9\. *Poteſtatè termini maximè ſeruandi, vbi officia veneunt.*

Rectè in Gallia vbi officia magno veneunt, adeoque qui ea obeunt non vt onera ea amplectuntur, quales diligentiam ſuam non vltra neceſſitatem porrigunt, ſed vt frugifera munera poſſident, ideoque libenter terminos ſuos in vicinum agrũ proferunt: Franciſcus I. & Henricus II. etiam reſpectu Notariorum (qui quandam ibi voluntariã iuriſdictionem exercent in contrahentes, & poteſtatem eos damnandi habent in id quod conuenerit, iuxta *l. ſi conuenit. D. De re judicat.*) decreuerunt: *Qu'il ne leur eſt loiſible d'entreprendre ſur les limites les vns des autres, &c. à peine de nullité, & de tous deſpens, dommages, & intereſts des parties, & encores de rendre le quadruple de l'emolument.* Neque Iudicem excuſat, quòd in ius vocati venire debeant, & priuilegia ſua allegare. *l. 2. D. ſi quis in ius vocat. & l. 5. D. de iudic.*

*dic.*agunt enim eæ leges de iis, qui priuilegia habent,quæ priuata ſunt,& facti,quæ licet Iudici ignorare.ſed d. lex vlt. *C. ſi à non compet.* & lex *extra territorium D. de iuris.* loquuntur de notoriis diſtrictuum,territoriorumq́ue terminis,publicis cauſarum,perſonarum legibus.

10. In notoriis Iudicum exceſſibus cuilibet obſiſtere tanquam priuatis licet;qui aliàs crimen læſæ maieſtatis incurreret.*l.quiſquis in verb.cuiuſlibet qui nobis militat C.ad leg.Iul.maieſt.Extrau.qui ſunt rebel.in lib. feudo.* bene Clarus ,*lib. 9. tit. crimen læſæ maieſt. verſ. quæro etiam.* Magiſtratus enim ſacri ſunt, atque inuiolabiles lege Horatiâ *de ſacroſanctis magiſtratibus.* Quamuis autem Præſides cùm exceſſerunt prouinciam, priuati loco ſunt. *l. 3. D.de off. Præſid.*Proconſules tamen extra vrbem , vbique proconſularia inſignia gerebant; & vbique exercebant iuriſdictionem voluntariam , quamuis non contentioſam *l. 1. & 2. D.de off.proconſul.*Quam differentiam doctè notauit inter Præſides & Proconſules Cuiac. *obſeru.lib.* 20..*obſ.* 37. tamen communiter obtinuit , vt credantur Iudices extra territorium voluntariam exercere iuriſdictionem, non contentioſam.eſto hi differant in honorum inſignibus, in inchoando magiſtratu, aut deponendo.

Iudici excedenti notoriè obſiſti poteſt.

11. Pro ſua igitur quemque iuriſdictione officium exercere cõuenit , non eam excedere. Defenſor ciuitatis in minoribus cauſis,id eſt vſque ad 50. ſolidos acta iudicialia conficit, cæteras verò quæ dignæ forenſi magnitudine videntur, ordinario inſinuat Rectori.*l. 1. C.de defenſ. Ciuitatis.* neque enim pro hac ſumma adiri poterat Præſes,niſi per appellationem,§. *& Iudicare de defenſ.*Parentis vicem plebi exhibet , deſcriptionibus ruſticos,vrbanoſq́ue nòn patiens affligi. *l. 4. ibid.* nihil ſibi inſolens aut indebitum vindicans, nominis ſui tantùm fungitur officiò , nullas infligit mulctas, ſæuiores non exercet quæſtiones , plebem & decuriones ab omni inſolentia & temeritate tuetur. *l. 5.* fere inſtar Tribunorum plebis,quales olim erant. vbi latronum feruet inſania, adeſt diſciplinæ, nec ſinit crimina impunita coäleſcere. *l. 6.* oblatos ſibi reos in ipſo latrocinio, homicidio , ſtupro , raptu , adulterio deprehenſos, expreſſo crimine , cum his , à quibus fuerint accuſati , mox ſub idoneo perſecutore ad iudicium dirigit.*l.7.*leuia crimina audit,& punit.§.*audient. Authent. eodem. d. leg. 7.* ſine eius iuſſu aut Præſidis nemo in cuſto-

Defenſores de quibus cognoſcebant.

diam coniiciebatur. *l. neminem.* 11. *C. de Epiſcop. audien.* ſolerter curat poſſeſſores maioribus ponderibus, & menſuris à ſuſceptoribus minimè prægrauari. *ibidem.* apud eum teſtamēta, donationeſque inſinuabantur. Iudiciorum acta fiebant, *l. penult. eod. §. nulla in Auth. eodem.* in archiuum deferenda & à carie & corruptione ſeruanda. *§. præcep. ead. Authent.* tumultus ſedabat, plebem curabat. *§. deinde d. Authent.* tributorum exactoribus opitulabatur, quaſi Præſidis vices gerens *d. §. deinde.*

Eodē modo Præfectus vigilū de incendiariis, effractoribus, furibus, raptoribus, receptoribus cognoſcit. niſi ſi qua tā atrox tamque famoſa perſona ſit, vt Præfecto vrbis remittatur. *l. 3. de Offic. præf. vigil.*

12. *De quibus Duumuiri.* Duumuiri etiam ſuos limites habebant, & Magiſtratus municipales vocabantur. *l. fin. C. de Iudiciis. l. 1. & 2. C. de magiſt. 25. D. ad municipal.* & ſicut Conſules alternis diebus duodecim, ita Duumuiri alternatim binos faſces præmittebant. Vſque ad certam ſummam iudicabant. *l. 4. §. ſi verò. D. de damno infecto l. 28. ad municipal.* ea quæ magis imperij ſunt quàm iuriſdictionis, exercere non poterant. *l. ea quæ 26. D. ad municipal.* ſi tamen ita conueniſſent litigantes, de maiori ſumma apud eos agi poterat. *l. inter 28. D. ad municipal.* Actorum etiam conficiendorum poteſtate vtebantur, *l. 2. C. de magiſt. municipal. l. curent. D. de teſtibus. l. Iub. 6. de defens. ciuit.* Pignora etiam capi ob executionē rei iudicatæ Duumuiri iubebāt. *l. quemad. 36. §. penult. D. ad leg. Aquil.* Seruos modicè caſtigabant, fugitiuos ad Præſidem tranſmittebāt. *l. 4. D. de ſeruis fugit.* Liberos carceribus mancipandi, & innocentes dimittendi facultatem habebant. *l. magiſt. 22. D. de iuridic. iudic. l. ſi quis 52. §. ſi fugitiui. D. de furt.* An puniendi poteſtatem habuerint, Accurſius aliique controuertunt; exercuiſſe ex actis Martyrum conſtat. Tutores dabant, ſi pupilli facultates quingentos ſolidos non excederent, *§. penult. inſt. de Attil. tut. l. 3. §. de tutor. & curat. dat. ab his. l. ſancimus in curationibus 30. C. de Epiſcop. audien.* ditioribus verò pupillis tutoribus à Præſidibus datis.

13. *Curator Reip.* Curator Reip. fundos, ædes, & publicam pecuniam curabat. *l. 1. §. 1. D. quod cuiuſq.* mulctandi ius nō habebat. *l. 5. C. de modo mulct.* prædia ciuitatis locabat, publicas res à priuatis occupatas vendicabat. *l. 3. §. 1. D. de adminiſtrat. rer. ad ciuit. pertinen.* publicas ædes, & balnea quæ reſtauratione indigebant, redemptoribus ſarcienda locabat. *l. vlt. §. 2. D. de curat. Reip.* aut

ipſe

ipſe refici iubebat. *l. vlt. §. hic quoque. D. de muner. & honor.* quotannis rationem reddebat, *l. vltim.* §. 8. *D. de adminiſt. rer. ad ciuit. pertinent.*

Curator Calendarij pecuniam publicam fœnori locabat. 14.
l. 1. *D. quod cuiuſque. l. Gaius* 11. *D. de vſuris. l. vltim.* §. 2. *de muner. & honor.* *Curator Calendarij.*

Hodie eiuſmodi officia, vt pleraque alia Romani imperij, ad præciſam rationem vix vlla habent reſpondentia. alij mores alios limites poſuerunt. Vt id generatim tantùm monendum ſit, vt quiſque demandatam functionem quàm diligentiſſimè obeat, negotia aliis commiſſa ne interturbet, alienæ rei ne ſe immiſceat.

Sed & hic locus moneret dicere de poteſtate Ducum, Marchionũ, Comitum, Baronum, Dominorũ altæ, mediæ, infimæ Iuſtitiæ, vt loquimur iam pridem; ſed tractatus is extra inſtituti noſtri præſcriptum excurreret, & eas partes omnibus ademit Loiſeau *des Seigneuries.* nec malè executi ſunt Borell. *de Magiſt. l.* 4. atque ſexcenti alij, qui in libros, aut materias feudorum ſcripſerunt.

CAPVT II.

De Honore.

Poteſtatem honor comitatur, cùm ſicut poteſtas ita honor omnis ſit à *Domino Deo virtutum*, ab eoque vt fonte promanat in Reges Magiſtratus, Iudices. Deo debetur, & ob illũ poteſtatibus per illum ordinatis. *Omnis* enim *poteſtas à Deo eſt,* Paul. *ad Rom.* 13. ex eaque honor profluit, vt à ſole lumen. ſed maximè lucet in iis, quorum vitia, vt nubes, lumen non impediunt, qui dignitatem criminibus non proſtituunt, *l. Curial. de decur. lib.* 10. *Cod.* qui indignitate ſuâ vim & ius Magiſtratus non demunt. *ita Liuius.* qui Magiſtratum non pecuniâ, aut fautoribus, ſed virtutibus ambiuerunt: qui non auratis alis, vt loquebatur Euripides, volare contendunt: *Hæc enim res ipſa,* inquit Seneca *Epiſt.* 115. *quæ tot Magiſtratus & Iudices facit, pecunia, ex quo in honore eſſe cœpit, verus honor cecidit, mercatoresque & venales inuicem facti, quærimus non quale ſit quidque, ſed quãti.* malè illud ſemper recinimus; 1. *Honor poteſtati inest, præſertim ſi non auro, ſed virtutibus cõparetur, retineatur.*

Aurea nunc verè ſunt ſæcula; plurimus auro
Venit honos.

2. Officiis ergo publicis ita honos ineſt, vt & latinè, & in Iure officia ipſa honores dicantur. *tit. de muner. & honor.* Honor, inquit Caliſt. *in l.* 14. *eod. eſt adminiſtratio Reipublicæ cũ dignitatis gradu.* quam non malè inuerſam voluit Loiſeau. *l.* 1. *de off. c.* 1. vt ſit dignitatis gradus cum adminiſtratione Reip. Honorem ſeruat Magiſtratus, ſi innocenter vixerit. auget etiam, ſi virtute excelluerit, actioneſque omnes illius à virtutis lineis ductæ videantur. *Authoritatem*, inquit lex. *obſeru. de offic. Præſ. dignitatis ſuæ ingenio ſuo augeat.*

3. Magiſtratui honoris cauſâ aſſurgere, & de via cedere oportet, ideo Faſces eis dati, ſecures, lictores, eorumdemque numerus pro gradu dignitatis. Hinc de Tiberio imperium inchoante: *Conſulibus aſſurrexit, & deceſſit via.* didicerat ab Auguſto Iul. Cæſaris contrario exemplo inſtructo: qui *apud Sueton. præcipuam & inexpiabilem inuidiam ſibi mouit, quòd adeuntes ſe cum honorificentiſſimis decretis vniuerſos Patres ſedens pro æde Veneris genitricis excepit.*

Dignitatem ſuam vt ſuis ipſi vitiis obſcurare non debent, ita nec pati, vt ab aliis imminuatur, ſed inſolentes compeſcere conuenit. *l.* 15. *§. vnde quærit D. de iniur. l.* 1. *D. ſi quis ius dicenti.*

4. *Non criminibus deturpent, nec imminuant ipſi iudices aut ab aliis minui patiantur.*

Seuerus, cùm in Africa legatus eſſet, eum cædi iuſſit, qui temerè eum amplexus erat: Tribunus Vectium occidi, qui tranſeunti non aſſurrexerat: Aman Mardochæo crucem parârat, quòd aulâ exeunti non aſſurrexerat. Fabius filius Conſul patrem obuium equo deſcendere iuſſit. cui pater; non ſe deſpexiſſe in filio dignitatem, ſed experiri voluiſſe, an eam tueri poſſet. Vnde rectè apud Agellium *lib.* 11. in publicis locis, atque muneribus, & actionibus patrum iura cum filiorum, qui in magiſtratibus ſunt, poteſtate collata, interquieſcere paululum & conniuere, ſed cùm extra Remp. in domeſtica re & vita ſedeatur, ambuletur, in conuiuio familiari diſcumbatur, tum inter filium magiſtratum & patrem priuatum, publicos honores ceſſare, & genuinos exoriri.

5. Semper ergo in publicis ſeſſionibus, & proceſſionibus, atque vbicumque publicâ lux magiſtratus fulgere debet, ita

cum

eum habere conuenit, ne incuſari poſſit imminuti Magiſtratus: ita minoribus ſe præferat, vt maioribus cedat, inter pares prærogatiuam temporis obſeruet. *vt dignitatis ordo ſeruetur, lib. 12. Cod.*

Honores inuicem ex gradus ac temporis ordine deferant.

Etenim manifeſtè decretum eſt, eum eſſe potiorem, qui præceſſerit, & illum ſubſequi quem recentius probauerit examen. *l. 1. de præpoſ. ſac. cubic. lib. 10. Cod. Quis enim*, inquit lex 1. *de conſul. lib. 12. in vno eodemque genere dignitatis prior eſſe debeat, niſi qui prior meruerit dignitatem? cùm poſterior, etiamſi eiuſdem honoris prætendat auſpicia, cedere tamen eius temporis magiſtratui debeat, quo ipſe non fuerit. Sit igitur*, ait lex 2. *C. de præfect. præt. ſedes prior antè prouectis, locus conſpectior, decernendi loquendique facultas antiquior, cui eſt ſplendor adepti Magiſtratus vetuſtior.*

Id quod generatim obtinet in officiis *l. 1. de præfect. præt.* militiis *d. l. 1. de præpoſ. ſac. cub.* ordinibus, *l. 1. C. de alb. ſcrip.* etiam poſt depoſitum magiſtratum, *d. l. 1. de conſul.*

Et quanquam dicta lex 1. *de offic. præt.* tempus promotionis & adeptionis codicillorum reſpiciat, tamen moribus noſtris tempus adeptę poſſeſſionis, atque inſtallationis (vt vocant) magis attenditur. nam tunc incipit in actu poſitus peragere adminiſtrationem. quam conſiderat lex vlt. *C. vt dignitat. ordo ſeruetur*, ita vt quamuis ius dicendæ ſententiæ nondum ſit adeptus, tamen prærogatiuam temporis retineat, & fructibus officij potiatur. *l. ſpurij. §. minor. D. de decur.* Adeò quidem hæc obtinent, vt ſi quis dignitatem reſignauerit, & poſtmodum rurſus adeptus ſit, locum retineat, quem vltimò accepit. Angleus *lib. 7. otij ſemeſtris, cap. 8.* non tamen ſi ad tempus tantum iuſſus fuerit abſtinere delatus, eoque ceſſante ad prius collegium redierit. *l. maior de dignit. lib. 12. Cod.*

Porrò quia populus externo ritu capitur, vt ſua veneratio Principibus & Magiſtratibus conſtet inuenta Monarcharum & magiſtratuum inſignia, nobilis ceremoniis ratio Imperatoris eligendi, Regis creandi, Monarcharũ vnctio & coronatio, ſceptrum, diadema, diuina nomina, & honores, apotheoſes, adoratio, purpuræ, dexterę oſcula, vota pro Principibus nuncupata, per vitam Imperatorum iuramenta, lampades, & foculus, ignes prælati, feſtiuitates, oraria, plauſus, & ſi qua alia Regum & ſublimium Principum decora: adde 6.

Honoris cauſa inuenta inſignia Principum ac magiſtratuum, & quæ?

Et ſellam regni, trabeamq́; inſignia noſtri.

Sub Principibus Magiſtratui pro gradu cuique etiam ſua inſig-

inſignia erant , quo ſpectabilior videretur. in primis toga prætexta,id eſt,purpurâ circumtexta, & cum ſecuribus faſces prælati,& ſella curulis.

Maiores quidem Magiſtratus prouinciarum , vt Præfecti, Proconſules & vicarij , mulierum imagines habebant, quæ prouincias ipſis ſubiectas in ſinuabant; alij oppidorum. Prætereà codices , qui librum mandatorum repræſentabant. , & vultus Principum auratæ pilæ præfixos : aliis ſigna rerum quas tractabant,vultus Principum,Magiſtratibus in publicum prodeuntibus præferebantur, *l.4.C.de Iniur.l.Capital.§. ad ſtatuas D. de pœnis.*Caſſiodor.*l.6. varia.in formul.conſul. Vultus etiam,*inquit, *regnantium geniata obſequij pompa præmittit.*vt hodie Archipræſules & Patriarchas præit crux Domini argentea.*cap.antiqua de priuileg. Vt ſciant* , inquit Inſtinian. *Nouell.* 24.§.1.*& Nouel.*26.§. 26.*Magiſtratus,quomodo oporteat eos prouincias gerere, viſum eſt nobis non ſolùm tradere ſymbola,ſed etiam præſcribere , quomodo Magiſtratum adminiſtrare debeant.*

In auditorio etiam quo tempore cauſas audiebant , ad augendam maieſtatem Principum, cereos, ſeu lampades accendebant. Simile eſt quod iuſſit Iuſtin. vt ante ſedem iudicialem ſacroſancta deponerentur Euangelia , & ibi ab initio litis in omnibus cognitionibus vſque ad terminum , & prolationem ſententiæ permanerent. *l. rem non nouam in fin.princ. C. de Iudic.*

Omnibus item Iudicibus cingula dabantur;maiora,minoráue pro eorum gradu;ſine quibus Principem adire non licebat. nam *veneranda,*inquit Iuſtin.*in §.illud de Appell. in Auth.vetuſtatis,auctoritas ita Magiſtratus digeſſit , vt alij maiores , alij medij, alij minores eſſent.* & pro eadem ratione numerus erat faſcium , & apparitorum,ſeu cohortalium, qui non gregatim aut bini,ternive , ſed ſinguli alter poſt alterum præcedebant.

7. *Prætoria etiã ac ſolium tribunal.* Erant & in maioribus vrbibus prætoria,ſiue ædes , in quibus iudicabatur. *Nouel.* 24. *in princip. l.omnes §.1.C.de Epiſc. & cleric.l.prætor.C.de oper.pub.l.vlt.C.de Off. Rect.prouinc.* In hiſce altius tribunal ad ius dicendum;illi fortè ſimile quale eſt apud Vitruuium, *l.5.c.1.* neque enim magiſtratus alibi , quàm pro tribunali iudicare poſſunt.*l.pen.D.de iuſt.& iure.l.cum ſententiam vbi Bart.C.de ſent.& interloc.* vnde tribunali præeſſe, & pro tribunali cognoſcere dicuntur *l.1. D.de Iud.l.2.D. de re iudic.* ſicut & Epiſcopis vt hoſpitium ſit non longè ab Eccleſia præcipitur à Concil. Carth. *c.7.diſt.*41. quibus tamen quocumque diœceſis loco iudicare, & tribunal erigere licet. *c.cum Epiſc.de off.ord.*

in

in6.ſed delegatis non licet habere tribunal erectum. Trident. *ſeſſ*. 24. *c*. 5.reuerſi autem ex prouinciis Iudices ponebāt inſignia *l*. 1. *& vlt*. *D*. *de off*. *Proconſ*. ceſſante cauſâ officij, & fine venerationis.

CAPVT III.

De Iure iurando per Iudicem præſtando.

A Iudicaturis apud omnes gentes præſtari conſuetum fuit iuſiurandum. nec antè iudicia ſuſcipere ſolebant, quàm id conceptis more maiorum religioſè verbis præſtitiſſent. more militum, qui (vt ait Vegetius) non priùs militare audebant quàm ſacramento militiæ addicti fuiſſent. & poſtquam ſacramento ſoluti erant, in hoſtem amplius pugnare non poterant. Vnde Traianum Plinius dicit conſulem electum conſule ſeniore inſiurandum præbente, & ſolemnia verba præeunte, moribus antiquis ſtetiſſe. Summa autem iuramenti de ſeruandis legibus erat. vnde Liuius *lib*. 31. *Caius Valerius Flaccus, quem præfectum creauerant quia flamen Dialis erat, iurare in leges non poterat, Magiſtratum autem plus* 5. *dies niſi qui iuraſſet in leges, non licebat gerere, datus eſt qui iuraret pro fratre L. Valerius prætor: plebsque ſciuit, vt perinde eſſet, ac ſi ipſe iuraſſet*. & (*Aſconius in Verrem*) ſortitione factâ iurabāt in leges, vt obſtricti religione iudicarent. 1. *Semper iuſiurandū exactum à Iudicibus*.

Apud Romanos olim in ſingulas cauſas ſorte Iudices legebantur, & mox in leges iurabant. Vnde Iuſtin. *in l*. 14. *C*. *de Iud*. *Cui*, inquit, *non eſt cognitum antiquos Iudices non aliter iudicialem calculum accepiſſe, niſi priùs ſacramentum præſtitiſſent?* Calculum vocat tabellas quibus ſententiam ſuam inſcribebant. *Cùm Iudex ſit Metellus*, inquit Cic. 2. *in Verrem, tabellam iudiciariam iuratus accipiet*. Iubet autem ibi Inſtin. vt Iudices in ſingulis cauſis iurent, & ſe dicit rem non nouam, & inſolitam facere. ſed tamen nouā facit, quo ad Iudices, qui nō in ſingulas cauſas, ſed in annos aut perpetuò dantur. vnde ibid. Cic. *Cùm prætor fuerit, non iurabit, quia non eſt moris*. 2. *Romæ olim in cauſas ſingulas*.

Conceptis ergo verbis, & tactis ſacroſanctis Euangeliis, *l*. *rem non nouam C*. *de Iud*. (quia, vt Symmachus *lib*. 10. *epiſt*. 54. *licet omnia Deo plena ſint, plurimum tamen valet ad metum delinquendi præſentia religionis vrgeri*) iurabant 3. *Conceptis verbis ad S. Euangelia*.

Magi-

Magiſtratus in leges, & quod iuſtius & æquius videbitur, ſe facturos. *Auth. hodie. C. de Iud.*

4. *Ex formula Iuſtin.* Iuriſiurandi exinde formulam ſancit Iuſtin. *in Auth. vt Iudices ſine quoquo ſuffragio. §. ſic igitur.* & pleniùs *in Auth. iuſiur. quod præſtatur de his, &c.* & *in Auth. de mandat. Princip. §. oportet.*

Quò & pertinet toto Iudicij tempore ſeruatas ſacroſ. literas in loco Iudicij ante ſedem Iudicialem, *ſic*, inquit Iuſt. *d. l. rem attendentes ad ſacroſ. ſcripturas, & Dei præſentia conſecrati ex maiore præſidio lites diriment: ſcituri quòd non magis alios iudicant quàm ipſi iudicantur, & etiam ipſis magis quàm partibus terribile iudicium eſt.*

CAPVT IV.

De Iudicis reſidentia.

1. *Cogitur intra fines ſuos reſidere Iudex.* TEmpus poſtulat vt Iudex deſideratis iam qualitatibus affectus, poteſtate honoreque donatus, atque iuratus, ad actionem ſe accingat. in qua primum in partitione operis locũ tribuimus iuriſdictioni, & litium diſceptationi. Itaque cùm extra territorium ius dicenti impunè non pareatur, neceſſarium eſt, vt deſignati Iudices quam primùm in prouinciam proficiſci debeant. Sic & electi Epiſcopi niſi intra breuia ſpacia vt confirmentur, & conſecrentur ſategerint, iure ſuo excidunt. Trid. *ſ. 7. c. 9. ſ. 23. c. 2.* atque inde Iudices reſidere intra prouinciam, territorium, vrbem ſibi creditam, quam primùm debent. adeo vt nullus prouinciæ moderator vel Romam ſine juſſione Imperatoria adire poſſit *l. 9. de off. rectoris prouin.* nec fines prouinciæ excedere, niſi voti ſoluendi causâ. dum tamen abnoctare ei non liceat. *l. 15. de off. Præſidis.* vt de clericis *c. 7. de cler. non reſid.* Conc. Lateran. decreuit, Eccleſiam committi debere tali perſonæ, quæ reſidere in loco, & curam eius per ſe ipſum valeat exercere. quod idem eſt decretum in ordinationibus regni Galliæ anno 1560. vt & Iudices reſiderent inta diſtrictum, & per ſe officium exercerent. eodemque modo vetitum eſt, *Ne clerici vel prælati vices ſuas vel Eccleſias ſub annuo cenſu concedant.* & antiquis Canon. *Præcipimus, ne conductitiis preſbyteris Eccleſia committatur, ſed vnaquæque Eccleſia cui facultas ſuppetit, proprium habeat*

debeat ſuccr dotem. c præcip. 2 1 *q.* 2. Refert Gell. *lib.* 3 *c.* 2. tribuno plebis nullum diem Romà abeſſe licuiſſe. Liuius *lib.* 5. Flamini Diali noctem vnam manere extra vrbem fas non fuiſſe. Tacit. 3. *Annal.* annuam abſentiam, & proinde prouinciarum adminiſtrationem Dialibus non concedi. Et quamquam antiquitus mandari iuriſdictio, optiones ſumi, legati ſuffici, vel à ſenatu legi, aſſeſſores accipi, & locum tenentes conſtitui potuerunt, tamen Iuſtin. *Nouel.* 134. loci ſeruatores abrogauit, & in defenſores ciuitatum eorum functionem tranſtulit; & iam vetuerat anteà ne cauſæ omnes, ſed nec vllæ integræ committerentur, niſi exiles, & ob magna Magiſtratuum impedimenta. *l.* 2. *& vlt. C. de pedan. Iud.* ſed nec id ſuffecit Iuſtiniano; ſed & addidit, vt conteſtatio nihilominus & definitiuus calculus ipſis Magiſtratibus incumberet. *Nouel.* 6. Vnde rectè hodie exiſtimatur, ciuilem Magiſtratum vniuerſam iuriſdictionem demandare non poſſe: atque inde fortè accidit, vt in emendato Codice locus datus non ſit *titulo de officio eius cui mandata eſt juriſdictio*; qui in Pandectis extat. Neque titulus *de officio eius, qui vice Præſidis adminiſtrat*, contrarium arguit: vtpote qui non probet Præſidem vices ſuas commiſiſſe, ſed factum id erat à Principe, aut Præfecto prætorio, Præſide alibi ex eorum nutu diſtento. vt rectè Cuiac. 2. *Nec admiſſis loci ſeruatoribus.* 3. *Nec cauſarum delegationibus ex integro.*

De Magiſtratu ciuili ago. nam Epiſcopi & iure poſſunt, & paſſim ſolent juriſdictionem ſuam vniuerſam demandare Vicariis, ſeu Officialibus. qui ideo cum ipſis vnum tribunal conſtituere dicuntur. *c. Romana de appel. in* 6. cuius rei ratio facilis eſt, quia poteſtatem ſuam Epiſcopi à Chriſto Apoſtolis & ſucceſſoribus datam pleniùs poſſident, quàm adminiſtratores Magiſtratuum ciuilium: vt videmus hodie Duces, Comites, Marchiones (qui vt olim nomina officiorum erant, ita nunc ipſius imperij & iuriſdictionis proprietatem implicant,) Magiſtratus, Prætores, Iudices & quorumcumque nominũ officiales; ſecus quàm per leges licuit olim, conſtituere, eiſque vniuerſæ juriſdictionis exercitium demandare. 4. *Etſi ſecus in Eccleſiaſticis.*

Et quoniam nemo duo loca implere poteſt, nec duobus locis in ſolidum reſidere, cuicumque duæ militiæ obtigerunt, ſiue ex armatis, ſiue ciuilibus, debet alteram eligere, & alterã deponere. *l.* 5. *C. qui militare poſſ. l.* 12. ſicuti qui duo Eccleſiaſtica beneficia conſecuti ſunt, quæ vtraque reſidentiam exi- 5. *Neque pluribus ſimul officiis imponitur.*

 gunt;

gunt.*c. de mulcta.x. de præb.* ſi tamen militia, qua decedendum eſt, inter eas habeatur, quas licet diſtrahere, clementia Imperatoris concedit eam in alium transferre, & pretium conſequi. *d.l.5.* quod quia in beneficiis ſimoniæ ratio non admittit, per adeptionem ſecundi vacat ipſo iure primum. *d. c. de mulcta.* ſubtilitas tamen cupiditatis inter conceſſum titulum ſecundi, & aditam poſſeſſionem pacificam cum fructuū perceptione, reſignationem prioris penſione reſeruatâ indies interiicit. an ſatis ex mente canonum, examinet is cuius intereſt; cùm more maiorum ſemper ſoleat cauſa penſionis à reſeruante adiici, *ne reſignans nimium patiatur diſpendium*; videatque ne ex ſecundo ſimul & primo *nimium affectet compendium.*

6. Sed nec Aſſeſſorem quem eſſe duorum Iudicum permittit lex, *nemo C. de aſſeſſ.* & hodie Conciliorum inſtructiones vetant ſenatores ab aliis penſiones habere, aut conſulere clientibus.

Vt ne plu-ribus vnus aſſidet.

CAPVT V.

De cauſis Litium.

1. *Multæ litium ſcaturigines.*

Scaturigines Litium multimodæ ſunt, tum publicarum, tum priuatarum. remedia etiam multa, ſed nulla hactenus tam efficacia inuenta, quæ radicitus noxias eas herbas poſſent euellere. niſi apud eas fortè gentes, vbi neque diuinæ, neque humanę ſunt leges, ſed omnia regum manu ac Magiſtratuum arbitrio gubernantur. *Regum arbitrio lites dirimebantur*, inquit Dioniſ.*l. 10. Peccatum*, verò inquit D. Paulus ad Rom.*7. non cognoui, niſi per legem.*

Vbi ergo publicæ & priuatæ res vt lubitū eſt reguntur, his illiſue addicuntur, haud equidem magnū operæ pretium eſt varios litium anfractus ambageſque auerruncari. Vbi vero ex pręſcripto res publica dirigitur, priuatorū Iura legibus diſtinguuntur, vindicantur, poſſidentur; ibi partium conflictus, illarum auxilia in rem ſuam vtrimque deuocantium, atque in-

2. terpretantium; neceſſariò conſequuntur: Magiſtratuum ac Iudicum interceſſione opus eſt, copiiſque auxiliaribus patronorum, ſyndicorum, procuratorum, ſcribarum, notariorum, ſolicitatorum, aliorumque id genus plurium: qui ſæpè pro corrupta hodie natura vitia ſua ſimul in ſcenam deferunt. vnde vulgatum pridem eſt, multitudinem Legum, Iure-conſultorum, ac Medicorum indicia eſſe Reip. malè habentis

Reſtringi eas oportet, vbi tolli nō poſſunt.

bentis. Sed quandoquidem ita cum rebus humanis agitur, vt ſine morbis, ſine litibus eſſe non liceat; illud tantùm iis, quorum eæ partes ſunt, curandum, vt corpora, vt naturalia, ita politica ſic purgentur, vt noxij humores, qui non omnes tolli poſſunt, ita tamen cohibeantur, vt quàm fieri poteſt minùs numeroſi, minùs periculoſi morbi repullulent, præſentes curentur, futuri reſtringãtur, medici in eam rem habeantur optimi, probatiſſimæ medicinæ. Medicos politicos, Magiſtratus inquã ac Iudices priori iam libro deſcripſimus. quales ſi haberi ſemper poſſent, optimè de Repub. curanda ſperare nos iuberent. remedia, ac medicinæ pro morbis publicis, litibus, inquam, ac cladibus publicis tertius & quartus liber dabitur; hic porrò ſecundus litibus priuatis; vt quæ eliminari non poſſunt, ita habeantur, vt quàm minimùm noceant, quàm rectiſſimè atque expeditiſſimè peragantur.

Lis nulla, toga rara refertur a Poëtis ad vitæ beatitudinem. *Qui tecum*, inquit Chriſtus, *vult iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Math. 5.* Sic & ridet Martialis Gargilianum;

Ah miſer, & demens viginti litigat annos
Quiſquam, cùm vinci Gargiliane licet!

Vlpianus verecundam cogitationem eius, qui lites execratur, non eſſe vituperandam tradidit. *l. item ſi. §. 4. D. de alien. Iud. mut. cauſ.* & Paulus hoc ipſum quod à lite diſceditur in cauſam legitimam tranſactionis eſſe ait, licet res nulla ſit intermedia. *l. in ſumm. de cond. indeb. Peruerſi ſuſcitant lites. Prouerb. 16.* Vnde vix vir bonus præſumitur frequens litigator: & ſcrupuloſi quęſtionem mouent, an Chriſtiano liceat litigare. & D. Paulus quidẽ Corinthios reprehendit, litigantes apud infideles. *1. Cor. 6. act. 25. c. aliud 19. q. 1.* Sed tamẽ & Iudicia inſtituit Deus; Iudices deligẽdos expreſſit *Deut. c. 1. Exod. c. 18. Gen. c. 9.* & ſeipſum aſſidere profeſſus eſt. *Pſ. 82. Prou. 8.* neque quiſquã iniuriam pati tenetur, ac bonorũ ſpoliationẽ, neque ea conſilia amplecti, quæ non ad præcepta pertinent, ſed ad perfectionem Chriſtianam. Non excuſauero tamen pronum ac facilem litigatorem, de re modica contendentem; minùs, quæ plus habeat expenſarum, quàm emolumenti; minimè verò eum, qui cauſæ ſuæ iuſtitiam in conſcientię ſuæ arbitrio non priùs examinauerit, ac ne priuato affectu obcęcetur, virum probum, Aduocatum comprimis eruditum, cui genuinum controuerſię ſuę ſtatum veridicè explicet, conſuluerit: tum porrò

3. *Laudandi qui eas execrantur.*

4. *Non tamen qui habent, ſemper improbi.*

porrò expenderit, an ius, quod ex facto pendet, probare Iudici poterit. ne illum aduerſariumque moleſtiâ, ſemetipſum ſumptibus inutilibus afficiat. Tandē cùm neque tentatâ concordiâ componi res poterit, ita in litē deſcendat, illiuſque telā pertexat, vt non tantū nihil, quod iniuſtum ſit, committat, ſed quaquà fieri poterit, charitatē fraternā nullatenus offendat.

5. *Meum ac Tuum prima cauſa litium.* Plerumque enim ad hæc ciuilia duella deuenitur ob humana vitia, & maximè cupiditatem; quæ terminos *Mei* ac *Tui* nunquam ſatis obſeruet. mens auari ſemper aurum, ſemper argentum ſitit, ſemper reditus computat *c. ſicut hi. diſt.* 47. diuitias, litium primitias, per fas & nefas per lites quærit. *c. nónne vélis. diſt.* 37. *Vnde contentiones in vobis*, ait D. *Iacob c.* 4. *niſi ex concupiſcentiis veſtris?*

6. *II. Ignorantia.* Accedit ignorantia, veritatis, & Iuſtitiæ inimica, iuſti atque ęqui ignara, quæ litigantes in tenebris Andabatharum more pugnantes ſimul committit: quæ ſi bonâ fide tantùm errat, quamquam nec ſatis conſultauerit, ſi non aliquâ veniâ, minori tamen irâ digna eſt, quam quæ eſt affectata. *Cunctos*, inquit Cicero *de leg. conſulunt, an lex ſit, quæ ſuo poſſit ſuffragari appetitui, & cupiditati. quo ſit, vt ipſa, non Iudices periti, viam litigiis præſtent.* eoque laborare ſoleant, qui cùm de iure non ſatis guſtarint, de puluere practico nonnihil ſordidi, penè ęſtimant ſe nihil neſcire; longè ab iis diſſiti, qui cùm iuuentā & ſeniū in ſtudiis cōſumpſerunt, ſemper tamē exclamāt, *Quantū eſt quod ignoramus!*

7. *III. Paupertas.* Succenturiatur proximè his cauſis litium paupertas. eas gignit, ab iiſque & ipſa gignitur, mater litium, & filia litium.

Magnum pauperies opprobrium iubet
Quidvis & facere, & pati.

Multa ſunt, inquit Lactant. *lib. de Ira Dei c.* 20. *quæ ad peccandum inuitant, ætas, violentia, egeſtas, occaſio, natura.* Sed & vice verſâ diuitiæ inflant, ſuperbi alios, iuſtitiamque deſpiciunt, in lites voluuntur,

Stultitiam patiuntur opes.

Sed & pauperes Iuris ſubſidiis pro libidine litigandi abutuntur. cùm enim ſciant Iudices debere pauperem iuxtà ac magnū iudicare, eique procuratorē & aduocatū dare, temerarias lites mouent, nihil detrahi ſibi, accedere autē jure vel iniuriâ ſeu tranſactione extortâ poſſe iactant, damnum non pati, lucrum facere poſſe: quæ improbitas, ſi quando detegatur, ſeuerē eſt punienda, nullo pauperum priuilegio digna.

8. *IV. Ebrietas.* Denique apud Septemtrionales populos, quos climatis frigus

gus aduentitio calore ſæpiùs refici ſuadet; poculorum frequentia ſæpiùs rixas, pugnas, lites creat. Ebrietas comes eſt furoris. *c. ventter 37. diſt. c. ſanè 15. q. 1.*

Vt cuique libido eſt,
Siccat inæquales calices conuiua, ſolutus
Legibus inſanis.

Sed verò, quod ſequi non rarò ſolet,

Natis in vſum lætitiæ ſcyphis
Pugnare, Thracum eſt. ſi modeſtè ſcyphi porrigantur, moderatè epotentur, ſæpè ſolent animos conciliare, rancores euellere, odia remittere, iniurias tollere, lites extinguere. ſed eiuſmodi remedium iſti malo adhibendum eſt, quàm cautè tractanda nouacula.

Propriùs autem litem parturit & educat malitia partium litigaturientium, & ſubſidiariorum. Anthon. Faber *l. 9. C. tit. 2.* duas fere ſtatuit cauſas: Primam, quòd aduerſarium neuter inuitet ad concordiam; Alteram, quòd ita litem tractent, quaſi rerum ſuarum vltima cura ſit, ac breuiorem vitam, quàm litem malle videantur, improbo ac malitioſo ingenio, inuitis legibus, & Magiſtratibus eam protelent. De concordia ſemper tentanda *l. 1. c. 26.* latè diximus. Tela Iudicij, vt ſine vitiis forenſibus texatur porrò ſemper eſt cauendum. malitia ſanè, & nequitia generatim abeſſe debet, atque à Iudiciis calliditas omnis, verſutia, atque dolus. cui accedit calumnia, quæ propriè eſt in litibus per fraudem & fruſtrationem vexatio. *l. ſi caluitur de verb. ſign.* vnde iura malitiæ ac calumniæ abfuturum iuramentū prędicant. & ridet Martialis;

Et delator es, & calumniator,
Et fraudator es, & negotiator,
Et fellator es, & laniſta; miror
Quare non habeas, Vacerra, nummos.

Apage qui ita litigant, ideo litigant. Vetat D. Paulus *1. ad Theſſal. 4.* nequis opprimat, aut circumueniat in negotio fratrem ſuum. Neque verò dolo, & malis artibus cauſam bonam licet tueri, niſi admodum circumſpectè, atque ita omnino, vt prudentia ſerpentina numquam comitē non habeat ſimplicitatem columbinam: *qua de re Couar. latè, 1. Var. c. 2. aliiſque.*

Falſitas, mendacium, ſimulatio omnino à Iudiciis abſint; teſtes falſi, & inſtrumenta. quin & allegationes; quæ verò non ſubniti ſciantur. Sed & illa arcana, quibus aliud dicitur, aliud intelligitur. *Vir bonus*, inquit Gellius, *lib. 11. c. 11. præſtare* 9. *Vt falſitas, mendaciū, ſimulatio.*

 debet,

debet, ne mentiatur; prudens, ne mendacium dicat. & Plautus *in mercat. Mihi ſcelus quoque videtur, me petenti proloqui mendacium, in alijs vanitas, inconſtantia, ſtultitia.* Et mentiri quidem in Iudicio mortale, niſi à circumſtantia excuſetur, peccatum eſſe multi tradiderunt. *in c. nequis arbit. 22. q. 2. & quiſquis. 11. q. 3. c. 1. de crim. falſi.* Socrates ſanè mori, quàm mendacio ſe excuſare maluit. & Papinianus itidem mori, quàm fratricidium defendere falſo iure. & Thomas Morus quàm regio diuortio iniuſtè aſſentiri, vt alij tum aſſentatores.

10. *Vt litigantes laborãt ſuis vitiis ita & qui eis ſubſeruiunt.* Nunc porrò quod attinet ad ſubſidiariorum vitia, credendum eſt non deeſſe qui partium affectus induant, inſtillent ipſi, ac nutriant,

Queis lites pendere diu, vindemia quædam eſt.

Quibus, vt deſcribit Caſſiod. oculi Argi, manus Briorei, Sphyngarum vngues, periuria Laomedontis, Vlyſſis argutiæ, Sinonis fallaciæ, fides Polymneſtoris. qui in litibus nihil curant præter burſam hydropicam, clientes exugunt, vt

Non miſſura cutem, niſi plena cruoris hirudo;

qui *docuerunt linguas ſuas loqui mendacium*, qui nec litigaturos ad litigandum inducunt, iniuſtam cauſam vt iuſtam ſuadent, lites ex litibus ſerunt, cruda adhuc ſtudia vt Apollines venditant, conuitiis & ſtrophis litigia cumulant, procacitate ac maledicentiâ animos exacerbant, piraticâ pactione quotam ſtipulantur, multis inuolucris, incidentibus quæſtionibus, exceptionibus incompatibilibus, ſupplicationibus non neceſſariis, falſis criminibus aduerſus teſtes obiectis, malitioſis Iudicum recuſationibus, præuaricationibus lites agunt, & augent.

Sed & Procuratores ſunt quidã concinnatores litium, accipitres pecuniæ, mures aliena rodentes, rabulæ, ad rauim vſque vt Stentores clamantes, vultures togati, corui fori, ſycophantæ, Phormiones. quibus ſuccedunt litium inſtitores ſeu ſolicitatores, Octauio Veſtrio Ianizari dicti, cautelarum architecti, conſiliorum inquiſitores ſubtiles, & detectores.

Succenturiantur & Notarij quorum ſæpè imperitæ notæ armamentaria ſunt litigantium, peruertunt contrahentium & teſtantium voluntates, dum ſæpè clauſulas, quarum vim ignorant, actui contrarias, aut à mente contrahentium alienas, inſtrumentis ſuis inſerunt, ſermonem ambiguum proferunt.

11. *Ignorantia & negligẽtia Iudicũ.* Ad extremum Iudicum ignorantia, & negligentia qualitatumque, quas priori libro exegimus, defectus, litibus alendis ſub-

ſubſeruit; quarum protelationem illis Iuſtinianus *in l. properandum C. de Iud.* non parum affricat. *Nullus*, inquit, *tam audax inueniatur, qui poßit inuito Iudice litem protelare.* Rapaces, violentos, ac ſordidos omitto, & pretio addictam fidem, atque religionem habentes. *Omnium*, inquit Cicero, *rerum turpiſſimum, maximeque nefarium, ob rem iudicatam pecuniam accipere.* quò ducit nundinatio Magiſtratuum, omnis improbitatis principium, & finis. *Nouella* 8. quibus nefas videri non poteſt quod emerint vendere. & ſi reuerà turpiter cenſendi ſunt accipere, *c. non ſum* 14. *q.* 5. vnde *Iſai. c.* 1. *Principes tui infideles, ſocij furum, diligunt munera, ſequuntur retributiones*, vt equum tollant, non æquum dicunt, addicunt, caſus pro amico fingunt, refingunt, neque pro diuerſis litigatoribus idem iudicant, cùm vnicum & idem verum ſit, & iuſtum, vel non auſi offendere quemquam litigantium, multas ipſi ambages mæandroſque quærunt, & in ipſis vitilitigantes non excutiunt, inferioribus Iudicibus ſine cauſa inhibent, cauſaſue auocant, contra *l. nemo c. de iuriſd. omn. Iudic.* Conc. Trid. *ſeſſ.* 24. *c.* 20. Deniquè negligentiâ ſuâ & ſomnolentiâ lites quaſi veterno torpidas ad finem non propellunt, aut ipſi ius dicere tergiuerſantur, magno procul dubio delicto. *l. ſi quando. C. de teſt.* incertas & ambiguo ſermone plenas dictant ſententias, vt Oedipo ſit opus, nouiſque ſportulis; aut ita feſtinant, vt cæcos pariant catulos. Omitto imperitiam, & erudiri negligentium ineptiam. quò ſpectant multæ paſſim hodie inferiorum Iuriſdictiones, glebis aſſcriptæ, quibus præſident ad ſtiuam nati, & qui non niſi alieno iudicio ſapiunt. Quibus tamen aliquid tribuendum eſt, propter ſuperiorum diſtantiam, & ſumptuoſas proſecutiones; dummodo de re ciuili, & modici momenti agatur. Nam criminales certè maiori maturitate opus habent, ſi æquum olim viſum fuerit ciuem Romanum non niſi à toto populo Rom. capite poſſe damnari. Sed de his mox plura.

Nunc porrò coronidis loco & id dicendum, populum ipſum litium non exiguam cauſam eſſe, quando longo vſu & abuſu conſuetudines irrationales introduxit, ac mordicus defendit, quibus irretiuntur litigantes, & difficulter inde ſaluo extricantur. Eiuſmodi in criminibus ſunt multorum ſcelerum impunitas, præſertim blaſphemiæ, homicidij pecuniaria dumtaxat punitio, frequens remiſſio, veneficij negligens, aut nimis feſtina punitio. in quo crimine credere illud Iuuenalis licet: 12. *Irrationabiles conſuetudines.*

Nulla vnquam de morte hominis cunctatio ſera eſt.

Sagarum per aquam probatio, correarum delationi ſeu nominationi nimia fides tributa, nouarum nuptarum ſatrapæ delibatio aut redemptio, oblatum vaſallis à domino matrimonium vt debeant inire, ne filiæ ſine regis licentia elocari poſſint, ne competenter à parentibus dotentur, vt adulteria, niſi coacta non puniantur, vt rei ſine defenſionibus torqueantur, vt damnatus ad mortem, ſi à virgine in maritum petatur abſolutus ſit; niſi fortè in minoribus delictis: carceratorum dura tractatio, naufragorum direptio, aduenarum non æquo cum incolis iure exceptio, luxus publicus, & prodigalitas, conuiuiorum, veſtium, ædificiorum nimius ſumptus, quotidiana nouitas. vnde vſura, debita ingentia, quæ viui, aut mortui nequeant exoluere. inde ceſſiones, & hæreditatum repudiationes, creditorum de concurſu & præcurſu contentiones ita aſſiduæ, vt in prandio obſonia. oppignorationes, fideiuſſiones, mutuo malo, dum cuique ſuum non ſufficit, pereuntium, immoderatæ dotes:

Veniunt à dote ſagittæ:

tum priuatæ, *cùm dotata regit virum coniux*; tum publicæ, exhauſtis parentibus, ac ad egeſtatem redactis, & creditoribus mariti poſt carecta reiectis. vt Iuuenali iam non ſufficeret

Protinus ad centum, de moribus vltima fiat

Quæſtio:

Mille non ſufficiunt, priuati ſummas hodie excedunt, ad quas ante pauca ſecula non aſcendebant Reges & Principes, vt filiarum Regum Galliæ dos ad centum millia Francorum antiquitus reſtricta. Lomneau *en ſes Maximes l. 1. c. 7.* at mox

Infelix humili greſſu comitatur egeſtas.

Inde fœnus animæ funus, quod Germanis olim Tacitus ignotum tradidit, at hodie nimium vbique notum; omneſque depaſcitur nationes, etiam ſub nomine eius quod intereſt, redituum, cenſuum, aliorumque titulorum, quos hinc paupeſtas, inde cupiditas inuenit. His inquam vitiis atque conſuetudinibus, quas populus aut probat, aut non ſatis improbat & exſcindit, ſeu qui eius nomine rerum potiuntur; cauſam litium præbent, ſtruem immenſam aggerunt.

13. *Proceſſus.* Atque hiſce potiſſimùm cauſis originem ac generationem accipiunt lites, aluntur, longæuam vitam, ac ferè immortalem accipiunt à tela & filo quo ducuntur, & producuntur in Neſtoris annos; ordine inquam iudiciario ac proceſſu, in

cuius

cuius veſtibulis, ac porticibus tamdiu ſæpè partes deambulant & concurrunt, vt pluries amplius temporis ſpatium inſumant, quàm Iuſtinianus indulſerit cauſis ipſis finiendis, earumque inſtantiis perimendis; tum quòd vel Iuris ordo non ſeruetur, vel ſcrupuloſè nimiùm ſeruetur, non amputatis omnibus ambagibus non neceſſariis ad litis conteſtationem, cauſæ ſtatum ritè cognoſcendum, definitiuum calculum porrigendum, eiuſque tandem executionem maturandam; tot ſubterfugiis, dilationum comperendinationibus, & proceſſuum gryphis intricantur lites, vt ex labyrintho Dædali citiùs euadas, & nodos Gordios exſoluas, quàm has aranearum telas.

Sed & primam inſtantiam tardo molimine decurriſſe non ſufficit; ſuccedunt appellationes, cauſæque de nouo aguntur, maiori animo quàm de Marcello Hannibal prædicabat, quòd ſiue vinceret, fortiter victis inſtaret; ſeu victus eſſet, inſtauraret cum hoſtibus certamen. vt nulla litigantibus quies, niſi poſt annos Platonicos apud Rhadamantum ſponderi poſſit; vſque adeò, vt altiùs iam progreſſum ſit litium, & fori malum, quàm vt curabile eſſe credatur. *Deſinit*, inquit Senec. *eſſe remedio locus, vbi quæ fuerunt vitia, mores fiunt.*

CAPVT VI.

De Litium remediis.

Nihilominus quod obtineri omni ex parte non poteſt, ſaltē vt quatenus poteſt, & quo ſe vſq; vires humanæ extendunt, habeatur, ſatagendū eſt: nimirū vt ſcaturigines obturentur, vnde lites exiliunt; & quæ eruperunt, ita excipiantur, vt quàm minimo tempore viuere permittantur; vitiorumque humanorum, ex quibus naſcuntur, à quibus nutriuntur, pœnæ à legibus propoſitæ diligenter infligantur; quin & exaſperentur edictis Principum, Magiſtratuum decretis, Iudicantium arbitriis, vt quanto altiùs creuit malum, tanto penitiùs eradicetur.

Igitur primum aduerſus lites remedium eſt Patientia, quæ ea, quæ vitare non poſſimus, leuiora facit. eam totius Philoſophiæ robur meritò vocat Plato: 1. *Remedia aduerſus lites: 1. Patientia.*

—— Patientia cunctos
Hos ſuperat caſus

nec

Nec malè quidam oculum vitæ prudentiam, ſal vitæ amicitiam, baculum vitæ Patientiam dixit. Sed ab eo Philoſophico remedio nec longè abeſſe oportet Theologicum aduerſus tum publicas tum priuatas lites; quod quotidie Eccleſia in Hymnis Eccleſiaſticis vſurpat, Deum precando, vt extinguat flammas litium, ne litis horror inſonet, diſſoluat litis vincula, adſtringat pacis fœdera. Accedant his Concionatores, & auditoribus ſuis frequenter inculcent illud *Eccl.28. Abſtine te à*
2. *lite, & minues peccatum.*

II. *Malitia vindicta.* Politica porrò & iuridica remedia ſunt, vt imprimis malitia ipſorum litigantium omni modo compeſcatur. ac præſertim vtile foret reſtituto Cenſorum officio acriter eam notare, in partiumque vitia, malignitatem, ebrietatem, iurgia, periuria, religionis contemptum animaduertere, & quà patet officium Iudicis, his vitiis, vnde fluant lites, obſiſtere; & diuini verbi præconibus earum in ſacris ſermonibus deteſtationem commendare. Iudex porrò in iis, quæ coram ſe occurrunt, nequaquam deſit, atque litigantium temeritatem, ſycophantarum, redemptorum litium damnatione in expenſas, & damna, infamiâ in bonæ fidei iudiciis, pœnis plus debito petentium, & Sacramenti religione deterreat, non diſſimulatis pœnis quas leges proponunt:

Primò, ne potentiores aut ſycophantæ tranſcriptis in ſe aliorum actionibus vexent, atque in primis Aduocati aliiue pragmatici cum litigatoribus quocumque modo paciſcentes, ſub eorumque vmbra & nomine alios per fas & nefas exagitantes. *l. 6. §. 2. l. 5. C. de poſtul. l. 53. D. de pact. l. 6. §. 7. & l. 7. D. mandat. l. 1. §. D. de extr. condit.* Deinde Iuriſiurandi religione litigantes compeſcant, quod maximum dirimendarum cauſarum remediũ Iuſtin. appellat *l. 2. §. C. de iur. prop. cal.* quod non malè in vſum acriùs reuocandum contendit Thuld. *d. l. 4. c. 14.* quamuis hodie conſuetudine penè emortuum ſit: ſed talis conſuetudo non mouit Lucium III. *in c. cæterum x. de Iureiur.* neque ius prius *in c. 1. & 2. x. d. tit.* Bonifac. VIII. *in c. 1. §. fin. eod. in. 6.*

Tertiò, vt quem temerè aduerſarium ſuum in iudicium vocaſſe conſtiterit, viatica, litiſque ſumptum aduerſario reddere iubeat. *l. 79. D. de Iud.* ideſt, damnium omne, & impenſas litis. *l. 1. D. ad 5. C. Turp. §. 2. Inſtit. de pœn. temere litigant.* quamuis initiò iuſtam cauſam putauerit ſe habere, & in medio litis curſu iniquitatem deprehendens, peruicaciter propoſiti tenax fuerit

rit Vaſq *l.* 1 *controuerſ.c.*41. Guid.Pap.*q.*137.& ſi quis vexandi aduerſarij causâ inſtrumenta, quibus ius ſuum liquet, ſerò protulerit, quamuis vincat, expenſis mulctetur.*l.*4.*C.de fruct.* Eódem pertinet, vt in cauſa appellationis non expenſarum tantùm ratio habeatur, ſed & mulctę temerario appellanti indicendæ.*l.*6.§. 4.*l.*19.*C.de appel.*

Nec abs re foret in vſum reuocari plus debito petentium, & in quibuſdã cauſis, quę fateri oporteat, inficiantiũ pœnas, & infamiam in actione bonę fidei damnatorum. quorum tanta hodie temeritas non eſſet, ſi ex talibus iudiciis notandos ſeſe, atque ne ad honores dignitateſque proueherentur impediendos, prę́ſcirent. multi potius tranſactionis alicuius periculum facerent, quàm atrę notę aleam ſubirent. nunc perinde cõcurritur; ac ſi athletę laudis promerendę gratiâ è carceribus proſilirent.

Aduerſus Cupiditatem admodum profuerit ſeuera animãduerſio in eos qui *Mei* ac *Tui* terminos improbè mouerint; furtorum, rapinarum, damnorum iniuriâ datorũ, aliorumque priuatorum delictorum rei fuerint. quò refertur & illorum nequitia, qui ſub velamine contractuum, aliena rapiunt. Vnde tam ſeriò leges ex bonæ fidei contractibus damnatos infamiâ notant. quæ ſi in vſum reducerentur, magna litibus amputandis nouacula daretur. in cæteris contractibus quacumque aliâ ratione, nequitia aliena concupiſcentium coërcenda eſt. 3. III Cupiditatis.

Huc etiam refertur, vt Eccleſiaſtici ac ſeculares Iudices intra veteres Iuriſdictionum ſuarum terminos ſe contineant, placidè alteri alteros ferant, ac iuuent; cuique ſuum gladium relinquant, cuique ſuus ſufficiat. Dei ordinationi reſiſtit, qui poteſtatis ſic diuiſæ terminos tranſilit. Abſint malè illi feriati, qui Imperatorem optant, qui Eccleſiæ juriſdictionem auferat: abſint & illi qui vtramque extra finis ſpiritualis neceſſitatem ad clerum trahant; abſit maximè Parthenius ille, qui litibus publicis exſcindendis ſummum illud remedium adfert, vt Cæſar Pontificiam omnem auctoritatem ad ſe trahat. cùm nihil potentius eſſe ad publica diſſidia, quàm huiuſmodi de rebus Imperatorum ac Pontificum contentiones, triſtia plurium ſeculorum exempla docuerint.

Porrò Ignorantia etiam caſtiganda eſt eorum, qui temerario furore in lites proprias, aut alienas proruunt: qui non ſine fucis de re conſultant, & verum ipſum ſine vero ſtudio 4. IV. Ignorantia.

ſcire,

ſcire, aut potius neſcire quærunt.

5. Sed & Paupertas ad res nouas & lites mouet, atque illatas maximè retardat. Vnde Plato: *Pellenda ex ciuitate diuitiæ, pellenda etiam paupertas: illæ enim delicias, otium, & ambitiones adferunt, hæc autem lites, ſeditionem, & turpem queſtũ.* De ea è Repub. tollenda *l.3.c.9.* fuſiùs. cùm illa inter litigantes priuatim conſideratur, occurrit illud; *Iudica in iuſtitia pauperes. Iſaiæ.* 11. benignitate legum retardanda eſt, ne in lites ebulliat, reſcriptis moratoriis, dilationibus annalibus, quin & quinquennalibus iuuanda. quam non decoctor luxus, ſed fortunæ aſperitas infelicibus debitoribus aduexit. ſatius enim ita pauperem ſubleuari, cum aliquo incommodo debitoris, quàm vtrimque obſtinatis animis collidere, & poſt longos inſuper ſumptus inanem facere actionem, quam debitoris excludat inopia. Sed & pauperibus actoribus & reis ſubueniendum à Iudice, ne ius ſuum teneantur derelinquere indiſcuſſum, iuſſis Aduocatis, Procuratoribus, Scribis, Notariis, aliiſque Iuſtitiæ miniſtris, vt gratis eorum cauſas amplectantur, atque promoueant, quas iuſtas repererint, recepturi mercedem vel à Deo, qui ſibi factum imputat, quod vni ex minimis factum eſt; vel à Republica, ſi ita laudabiles eius mores ferunt; vel à paupere, ſi ex lite victor iuſtam prædam retulerit, vel aliàs ad pinguiorem fortunam deuenerit.

V. Paupertatis medela.

Meminerit tamen ſemper Iudex illius *Exod.* 23. *Pauperis quoque non miſereberis in iudicio: ſic ſumus viduis in iuſtitia debitores, quod aliis iniuſtitiam facere non debemus. c. ex tenore x. de for. compet.* Iuſtam igitur cauſam pauperum amplectantur, ne opprimantur; non opprimant, ne vexent; ne ad iniquam tranſactionem adigant aduerſarios.

6. Lites ab Ebrietate naſcentes compeſcuerit, qui ipſam ebrietatem. quo in Imperio pertinent conſtitutiones editæ in Comitiis Auguſtan, *an.* 1500. 1530. 1548. *tit. de compot.* & apud Belgas Caroli V. quâ & decretum, nullum crimen per illam excuſari, ſed duplici pœnâ plecti. & Maximilianus II. ebrioſos ab Imperij officiis excluſit. Baſilides Moſcus publicè ebrios in carceres impegit, neque emiſit, niſi triduo ante paſcha. Iurgia, pugnæ, lites coram Baccho, ac deinde Iudice excitatæ, cum omni acerbitate inſpiciendæ ſunt. improbitas pœnitentiam exigit, non vt alia aliam generet.

VI. Aduerſus ebrietatem.

Itaque aliàs huiuſmodi ex ebrietate lites tentandæ ſunt, vt concordiâ ſopiantur; quod ſi quis renuerit, tum mihi iuſtum,

quod

quod aliàs dubium, Anthonij Fabri iudicium *l. 9. Cod. tit. 22.* vt renuens poſtmodũ ſiue ſuperet, ſiue cadat, ſemper expenſas luat; vt de contumace leges ſtatuerunt. Rectè Ariſtoteles 8. *Ethic. c. 1. & 2. Politic. c. 2.* ait, legum latori circa amicitiam magis & concordiam, quàm circa iuſtitiam ſtudendum. Archidamus Rex Laced. duos amicos litigantes in fanum vocauit, arbitrum ſumere iuſſit, ipſe ſumptus, vetuit inde diſcedere, quoad in amicitiã bonâ fide rediiſſent. vt non adeò aliquando ridicula ſit cautela Cæpollæ Iudici permittentis litigantes in carcerem compingere, donec conuenerint. ſanè in re liquida quemquam ius ſuum cogere abdicare iniuria fuerit. in obſcura lite ſumptibus, incommodis, profeſſionis ſuæ quemquam lucrorumq́ue impedimentis eximere, publicè priuatimq́ue vtile. Noui viros quoſdam præclaros, qui, inter mercatores noſtros præſertim, arbitri nodos ad modũ Alexandri diſcindere, quàm apices & argutias perſequi maluerint. quod vtriſque ſatius eſſet aliquid de jure remitti, quàm morâ, lite, mercaturæq́ue impedimentis retineri. neque ab eo agendi modo admodum diſſidet *c. niſi eſſent x. de præbend.* & laudat ibi Innocentius III. etſi non ex Iuriſdictione, ſed tanquam ex prouidentia factum.

Lites concinnare, telam malitioſè texere, fila ſubtilia nectere, calumniari, tergiuerſari dolis, malis artibus graſſari, falſitate, mendacio, ſimulatione obrepere, vera falſis intexere, falſa veris, laruam induere, perſonatum agere, omninò præcauendum eſt. nuda eſt veritas: veritatis amantes Iudices ſi terribiles ſe iis præbuerint, qui his vmbris cauſam ſuam commendauerint, facilè eas noctuas diſſipabunt. ſi ſola Catonis præſentia Romanæ iuuentutis inſolentiam potuit in theatro Veneris continere. nec dubitabunt id ſibi incumbere, qui meminerint ſe iurare ſe *cum veritate lites dirempturos, l. rem non nouam. C. de Iudic.* adeoq́ue id affectaturos quod eò ducit. cui quidpiam demandatum eſt, ea omnia cenſentur eſſe commiſſa, ſine quibus ad alterũ perueniri non poteſt. Ea igitur omnia, ſine quibus ad veritatẽ perueniri nõ poteſt, omnibus ea modis quærenda Iudici: vmbræ, ac noctuę diſcutiendæ. inde iuramentũ veritatis, quæſtiones, & tormenta, à legibus inuenta ſunt. & teſtes cenſuris ad veritatem dicendã coguntur. *x. de teſt. cogend.* & ſi veritatem peruerterint, falſi pœnâ puniuntur. *l. 4. §. 1. ad leg. Cornel. de falſ.* Falſus orator caret impetratis.

7. VII. Aduerſus Iudicij proceſſus vitia.

Sed & qui Iudici mentiri præſumpſerit; cauſa vt cadat, in pari vtriuſque partis caſu, quaſi contra mendacem ſit præſumendum, admodum ratio ſuadet. Sed & pœna mentienti in iudicio conſtituta

ſtituta eſt, de qua Tuſcus *V. Mendax. concl.* 188.

Enimverò accuratiſſimum remedium foret iterum Cenſorum hîc officium impendere, qui litigantes tam principales, quàm ſubſidiarios, mendacio, &, quę eò refertur, ſimulationi deditos notarent, ac cenſoriâ pœnâ coërcerent.

8. *VIII. Aduerſus vitia ſubſidiariorum.* Quod nunc pertinet ad ſubſidiariorum vitia; Ad officium Iudicis pertinere tradit Vlp. *l.* 9. *§.* 2. *D. de offic. proconſ. non diſſimulare ſi quos cauſarum concinnatores vel redemptores deprehendat: Si Iudex*, inquit Iuſtin. *Authen. de Iud. c.* 7. *aliquam ſenſerit malignitatem ab aliquo miniſtrantiũ fieri, expellat quidẽ auditorio ſuo eos, qui non cũ vtili opinione cauſis vtuntur.* Incumbet ergo ei vt Procuratores, Aduocatos, alioſq; litium ſubminiſtros intra legum præſcripta coërceat, ne cauillentur, malignentur, tergiuerſentur, ne lucro ſuo ciuilia illa bella ferant, aut gerant. & Procuratorum quidem, vt hodiè ſunt ingenia, ſępè lucri cauſâ, ſæpiùs negligentiâ multus ſudat labor in fuga reorum, in texendis dilationibus, proferendis iis in ferias alioſque terminos, quibus condemnatio, quam ex longinquo vident, prorogetur. qui etiã actorũ partes agunt, dilationes à reis petitas, ita oppugnant, tanquam qui vincere nolint; vtpotè ſalariũ aucupantes in ſingulos terminos conſtitutum; & cùm cauſam, litẽ, totumque negotiũ procurare deberent, vix aliud agunt, quàm vt terminos iudiciarios obſeruent, clientibus curam, & ſollicitudinẽ cauſæ, & eos frequẽtandi neceſſitudinẽ relinquunt. Iudicis erit ſordidè malignũ hunc animũ ſeriò compeſcere; conſuetudinẽ malignè ſordidã abrogare, vt, quod voluerũt enixè Impp. *nemo ex induſtria protrahat iurgia; nam ſi Iudices*, inquit Iuſt. *in l.* 11. *§.* 1. *C. de Iud. voluerint, nullus tam audax inuenietur, qui poſſit inuito Iudice litẽ protelare.* Iubet proinde Conc. Trid. *ſeſ.* 25. *c.* 10. *in fin.* Iudicibus omnibus terminandis cauſis quantâ fieri poterit breuitate ſtudeãt, ac litigatorũ artibus, ſeu in litis cõteſtatione, ſeu alia parte differenda, modis omnibus occurrant. & ſicut jure ciuili cauſis terminandis, ſeu inſtantiæ finiendæ terminus fuit pręſcriptus; ita idem Conc. *ſeſ.* 24. *c.* 20. mandat, vt lites omnes intra biennium terminentur, alioquin liceat partibus ſuperiorem Iudicem adire.

9. In Aduocatis porrò cauere etiã Iudices conuenit iure-iurando in ſingulas cauſas *l.* 14 *§.* 1. *C. de Iud.* ſi videbitur exacto, ne cauſæ improbę patrocinentur, ſiue ab initio, ſiue poſtquam progreſſâ lite talem deprehenderint. ſed neque vanâ ſpe fallant litigantes. vt Ciceronem imitentur, qui *lib.* 2. *de Orat.* ita de ſe refert: *Soleo dare operam, vt de ſua quiſque re me ipſe doceat, & vt ne quis alius adſit, quò liberius loquatur, & agere aduerſarij cauſam, vt ille*

ille agat ſuam, & quidquid de re ſua cogitauerit, in medium proferat. Itaque cùm ille diſceſſit, tres perſonas vnus ſuſtineo. ſummâ animi æquitate; meam, aduerſarij, iudicis. Ita fiet quod promittit Fab. *Fingat, inquit, apud ſe agi cauſam, & quid eum mouiſſet de eadem re pronuntiaturum, id potentiſsimum apud quemcumque agetur exiſtimet, & eum rarò fallet euentus, aut culpa Iudicis erit.*

Dubiam cauſam ſi defendant vt probabilem, (vt ſine crimine poſſunt. Sot: *de Iuſt. & Iur. l. 5. q. 8. art. 3.*) clientem ſuum certiorem reddent, vt deliberare poſſit, litis euentum exſpectare, aleæúe ſe ſubiicere, an tranſigere malit; quod tum ſuadebunt in dubio ſemper Aduocati, ſi viri boni ſint. 10.

Verboſitatē etiam eorū cōnſtringent; Iudices, cogentque, vt *hæreant ſemper in cauſa, & quod Iudici probandum eſt, omiſsis cæteris argumentis, in eo mentem orationemque defigant*, Cic. *l. 2. de Orat.* vbi ſcilicet ſit rei ſumma: nam ferè accidit, vt in cauſis multa dicātur, de paucis iudicetur. Fab. *lib. 5. c. 13.* quod ſi tenerent Aduocati ſatis, & curarent Iudices, vitarentur ingentia ſcriptorum volumina: quorum lectio à Iudicibus plus nunc temporis requirit, quàm iure exigat tota cauſarum actio, & iudiciorum agendorum apud Romanos ratio atque vſus poſtulabant: quod inſigniter probat Marcelli exemplum, *in l. 3. D. de his quæ in teſtamentis delentur.* quod accuratè proponit Thuld. *de cauſ. corrupt. Iud. lib. 4. c. 18.* boni Medici eſt non ſanare tantùm, ſed & celeriter. *ſed indocti dicunt omnia, doctis eſt electio, & modus.* Fab. *lib. 2. c. 18.* qui paulò pōſt: *detrahere doctrinā aliquid orationi, vt limam rudibus, & cotes hebetibus, & vino vetuſtatem.* cui rei valde nocet hodiernus vſus Aduocatorum, ſalaria pro numero pagellarum, articulorum, vel linearum taxandi, ac ſi ignobilis pictoris tabulas, æquo cum Apellis pretio æſtimes. quod ſtomachabundus exagitat Thulden. *d. lib. 4. c. 11.* 11.

Vt hodie res ſunt, quantum abſumus à dignitate Romanæ Reip. adeoq; cauſarū, ſenatorū, oratorū, & iure-conſultorū, legis Cinciæ generoſitas laudari, nihil eius ſperari poteſt. ſed neque immota manſit apud Romanos Rep. *nunc mole & magnitudine ſuâ vacillante.* Tac. *lib. 1.* quanquā enim res ſanctiſſima ſit ciuilis ſapientia, & quę pretio nūmario non ſit æſtimanda, nec dehoneſtanda, *l. 1. §. 5. D. de ext. cog.*) nā ſi in dignitate poſiti lucro pecuniaq; capiātur, veluti abiecti, atq; degeneres inter viliſſimos numerabuntur: *l. 6 §. 5. C. de poſtul.*) tamen & Nero permiſit, Suet. *c. 17.* vt litigatores pro patrociniis certam iuſtamq; mercedem darent. Obtinuit ergo, vt in honorariū centū aurei capi poſſent. *l. 1. §. 11 D. de ext. cog* ſed rèctiùs, ex *l. 1. §. 10. D. eod.* 12.

eod. in honorariis Aduocatorum ita verſari Iudex debet, vt pro modo litis, pro Aduocati facundia, & fori conſuetudine, & iudicij, in quo erat acturus, æſtimationem adhibeat. Fori conſuetudinē admittit lex, ſed non quæ ad corruptelam pertinet.

13. Itaque quantiſper in pagellas, articulos, lineas æſtimationē, quæ paſſim ferè inualuit, è foro mittere non poſſumus, ſaltem Iudices quem concinnaſſe cauſam, & in plures pagellas, & periodos citra cauſæ meritū, produxiſſe deprehendent, lucro quod inde ſperauerat, priuent, ſi quem ſtrictis verbis cauſam amplè comprehendiſſe, & laconiſmo veritatis ſimplicitatē iuuiſſe, præmio vltra pagellarū numerū, pro ſtudio, & non diuagata facundia donari curent. multi enim verba extendunt, quòd alioquin digna ſtudio merces eſſet defutura. ita fiet, quòd ſponte Cauſidici verboſitate carere volent, & ad cōpendia redigentur Iliade maiora volumina. de quibus, ſi vmquam de aliis Callimachus, rectè dixeris, *magnū librum, magnū malum.*

14. Alterum Cauſidicorum vitium maledicentiam etiam compeſcent Iudices, agentque *vt Aduocati ita præbeant patrocinia iurgantibus, vt non vltra, quàm litium poſcit vtilitas, in licentiam conuitiandi & malè dicendi temeritatem prorumpant; agant quod cauſa deſiderat., temperent ſe ab iniuria. l.* 12. *C. de except. nam ſi adeo procax fuerit, vt non ratione, ſed probris putet eſſe. certandum, opinionis ſuæ imminutionem patiatur. nec enim conniuentia commodanda eſt, vt quiſquam negotio derelicto, in aduerſarij ſui contumeliam aut palàm pergat, aut ſubdolè. l. 6. C. de aduoc.* adeò quidē vt nec cōſenſus, aut mandatū eius, cuius cauſa agitur, Cauſidicū ab iniuriæ pœnis excuſare debeat, nō magis quàm mandatariū homicidā alterius iuſſio, niſi fortè quę proponuntur ad cauſę defenſionē faciant.

15. Sed & ſilentium ſeruari vbi tribunal eſt Iudicum, tum dignitas eorum, ac reuerentia exigit, tum ratio; ne aures Iudicum obtundantur, ne cauſas dicendas non audiant, ne non intelligant; ideòque rectè Iſaiæ *c.* 32. *Erit opus iuſtitiæ pax, & cultus iuſtitiæ ſilentium.* Quod ſi igitur nimium obſtrepant Aduocati, & verba clament, non rationes: remouere eos Iudex poteſt; vt fecit Antonin. Imp. *in l. proximè. D. de his quæ in teſtam. delen.* Speculator *tit. de aduoc. n.* 12. *verſ. nam Iudex.* ita & refert Ant. Pannon. *de dict. & fact. Alphonſi, lib.* 4. *c.* 38. cùm Medicus quidam Gallus, acutiſſimus quidem, ſed ſophiſta, ad agendas cauſas acceſſiſſet, forumque omne ſophiſmatibus inuolueret, Alphonſum ei forum prohibuiſſe, decreto addito, vt lis omnis quam ille ſuſciperet, iniuſta cenſeretur.

ſeretur. ſic Origenes ciniphes & ranas, quibus Ægyptij ſunt percuſſi, vanam dialecticorum garrulitatem, & ſophiſtica argumenta intelligit *c. 7. diſt. 37.* gaudet veritas ſimplicitate, audiatur modò, & introſpiciatur. non clamoribus protegenda eſt, non vt bellum buccinas admittit, non ei placet

—— Clamorque virum clangórque tubarum:

non mores Næuoli;

Cùm clamant omnes, loqueris tu, Næuole, ſemper. reciprocam vult cauſæ dictionem modeſtam, non ſtrepitum inciuilem, ſed ſilentium reliquorum, quorum vices, aut functio non eſt loqui. Vnde apud Romanos Secretarium dicebatur locus, in quo cauſæ judicabantur. Conſtantinopoli Silentium locus conſilij erat. Paul. Diac. *hiſt. miſcell. l.* 21. refert Leonē celebraſſe ſilentium in tribunali decem & nouem accubituum aduerſus imagines. erat & ſchola ſeu collegium Silentiariorum, qui curam haberent, ne quis in palatio ſtrepitus excitaretur, ſed ſilentiū ſeruaretur. Apud Perſas ſilentij quoque numen colebatur.

Hæc vitia à ſtirpe reciderentur, ſi & cauſidicorum aliorumque pragmaticorum moderatus eſſet numerus; boni tantùm, non vaniloqui, non turpis lucri cupidi, non qui primoribus tantùm labris Aſtrææ fontes guſtauerint, non quorū opinio vllatenus eſt imminuta: ſed qui ita ſe habuerint, vt per hunc gradum meritò illis ad altiores dandus ſit aſcenſus, vt pluribus exequitur Thulden. *d. lib.* 4. nam ſuprema illa quam deſiderat judiciorum emendatio, ab alio quàm à ſupremo Principe, qui omnia poſſit & velit, ea vix dum ſperari poteſt. 16.

Eademque cautio circa Notarios, Scribas, & Solicitatores adhibenda eſt. quos olim Cato fragili pennâ victum quæritantes in ordinem redegit, vitia coercuit, faſtum & arrogantiam repreſſit. 17. *Notariorū.*

Denique vt à capite & corde vita fluit, adeoque temperatura vitæ omnis, & ſanitas; ita in judiciis fruſtrà quæras malorum ſucciſionem, ſi caput ſit languidum, ſi Iudex inquam ipſe laboret, ſi vitiis ipſis vrgeatur, quę in aliis exſcindere eum oportet, cuius non tantùm negligentia illa in aliis prætereat, ſed exemplum in reliquis parturiat. 18. *IX. Iudicū.*

—— Exempla parantur,

Cùm Iudex, alios quod monet, ipſe facit.

Ad Iudicem itaque pertinet rerum omnium diligentiſſimè ſatagere, quibus breuiſſimus cuique liti curſus detur, fomenta & occaſiones litium tollantur, & quidquid 19.

eſt remorarum, ſecundùm leges ipſę ſaltem dirigantur, & dirimantur, ſecundùm communem legum ratione nixam interpretationem. officium non nundinatione, aut ambitu adeptum, non malis artibus quęſitum melioribus exequatur, ex forma iuramenti regat, conſulat, judicet. omnes quidem Deum ipſum iudiciis ſuis intereſſe ſibi perſuadeant, illum ſolum & Iuſtitię præcepta præ oculis habeant, ab eo pœnas ſibi imminere etiam illi credant, qui nulli hic rerum geſtarum dare rationem tenentur. alij porrò meminerint ſe vel ad ſyndicatum vocandos, vel alias ad pœnas iniuſtè per ſordes, vel malitiam iudicantium. improbi ſcilicet vt cingulo exuantur, & honore priuentur. *l. Iudices. C. de dign. l.* 12. ſed & qui officio defuerint, emolumentis, quæ ex eo acquiſierint, ſpolientur. *l. Iud. C. de annon. & trib. l.* 10. & ſuperiores quidem ſiue per appellationem, ſiue aliàs aditi diligentiſſimè deſpiciant, ne inferiores in litibus cognoſcendis & finiendis delinquant. Principes etiam conſultiſſimum eſt, non tantum optimos quoſque rebus iudicandis admouere, ſed reſciſcere an ſibi ſimiles maneant, an in melius mutentur, quales Magiſtratus oſtendat viros, quin & ipſoſmet interdum, quantum maiora Reip. negotia patiuntur judiciis intereſſe & præeſſe. Fecit id Auguſtus, Seuerus, Traianus, Adrianus, Anthoninus, multique alij Romani Principes, Carolus Magnus, Lotharius I. Philippus Auguſtus, Carolus Sapiens, Ludouicus XII. aliique Germanorum & Francorum Reges, Robertus III. Schotorum Rex, Carolus Audax Belgarum Princeps, Parlamento Mechliniæ à ſe inſtituto iuri ibi dicundo ſæpiſſimè ipſe præfuit, eoque Iuſtitiæ, & Imperij Belgici à patre conditi ſupremam ipſe poteſtatem inſigniter ſtabiliuit.

29. Sed & illud ſuperiores Iudices ſeruare oportet, & mirum in modum ad minuendas lites facit, ſi, vt ipſi inferiores Iudices neminem opprimant, aut concutiant, diligenter animaduertunt: ita etiam ipſos litigantes, qui dicere ſolent, ſe malos Iudices fuiſſe perpeſſos, perperà & iniquè iudicatum, quamuis manifeſtâ veritate fuerint ſuperati, appellationis remedio, non ad euadendam ſed inferendam oppreſſionem abutentes, non damnatione tantum in expenſas, quæ liberaliter contra tales ſycophantas taxandę ſunt; ſed etiam mulctâ inſigni ob temerariam & malitioſam appellationem caſtigent. Ita abhorrebunt à litibus formidine pœnæ; iudiciis, ac Iudicibus ſua conſtabit auctoritas, & honor: qui omnibus Iudici-

bus

bus eſt impendendus. *l. om. C. quando prouocare non eſt neceſſe c. vt debitus de appellat.* id enim agendum eſt diligenter, quod Cicero 3. *de leg.* monet, vt ſubditi non ſolùm obtemperent, obediantque Magiſtratibus, ſed vt eos etiam colant, diligantque: & quod monet D. Paulus *ad Gal.* 5. *ſi inuicem mordetis, videte ne ab inuicem conſumamini.*

Quò etiam refertur, ne Iudices ſuperiores facilè aduerſus inferiores querelas recipiant, decreta inhibitiua, & cauſarum auocatoria emittant, vnáve iuriſdictio quomodocumque alteram extra iuris præſcripta ne impediat, ſed iuuet potius, atque in vnum conſpiret: vt plures equi currum iuſtitiæ trahentes loco quique ſuo. 21.

Enimverò aduerſus inueteratas conſuetudines irrationabiles, litium plurimarum genitrices, quę populari errore inducuntur, inſurgere eos oportet, penes quos rerum ſumma, & populi regimen. Neque eam in rem quidquam efficacius, quàm vt omnes paſſim obſeruatę conſuetudines ad Principem mitti iubeantur, vt in eius ſanctiori concilio examinentur. quæ contra rationem ſunt, reprobentur; quę ratione nixæ, emologentur. Ita ſæpiùs conſtituêre Principes noſtri, quorum Belgicæ ditiones ſunt omnes conſuetudinariæ; & nouiſſimè Albertus & Iſabella *edicto an.* 1611. Naſcituris porrò prauis conſuetudinibus iterum reſuſcitandum atque opponendum eſt Cenſorum officium, qui mores ſenſim obrepentes aut validè prodeuntes ſiſtant, diſturbent, atque exterminent. luxum publicum, priuatumque notent, in decoctores animaduertant, filios-familiàs prodigos, & Macedonianos creditores coërceant, omnes qui cenſum niſi poſt omnia calendaria maculata non putant, qui vſuris res augent, & qui abſorbent. Vndè exinde creditorum inter ſeſe, & cum debitoribus lites, quibus illud cenſorium Martialis præcinendum foret; 22. *X. Aduerſus conſuetudines irrationabiles.*

Et Iudex petit, & petit patronus,
Soluas cenſeo Sexte creditori.

Huiuſmodi decoctorum lites vt breuibus terminis circumſcribantur, & ſolutio mox indicatur, ideo expedit; vt ea amaritudo à reſidui conſumptione deterreat, aut ſaltem tempeſtiuè creditoribus quod ſuum eſt tribuatur. aliàs commiſeratio crudelitas eſt. vt & illa Romana, quæ debitorem pluribus creditoribus ſecandum dabat, terrebat tamen. Ago de decoctoribus; nam aliis debitoribus per fortunæ iniquitatem infæli-

fælicibus non ſunt auferenda miſeranda iuris remedia,ſed nec illa tamen,quod ſæpè ſolet,litibus implicanda, quę Iuris beneficium inane reddunt.

Vſurarum voraginem & vſurariorum, qui fœnerando judaizant, hydropicam, & nunquam expletam ſitim ſi Magiſtratus, quantum neceſſitas permittit, præſciderit, magnam etiam partem litiũ abegerit: ſi Montes pietatis, qui aut gratis, ſi ſufficiant eleëmoſynæ, aut modico interuſurio quantum accruus pecuniæ redituũ, ſumptuum, expenſarum annexum dumtaxat habet mutuentur; populi pauperies magnum ſubleuamen ſenſerit, vt experientia Belgica teſtatur.

24. Si dotium immenſam largitatem Principes reſtrinxerint; multas familias conſeruauerint. Mahomet quidem ſine dotę ſponſas nubere voluit, ſed difficile id impetratu. Apud Romanos non omne patrimonium in dotem dare licuit. Apud Venetos, Maſſilienſes, Polonos ſumma quę excedi non poſſit, præſcripta. ſaltem ad ratam aliquam verè poſſeſſi patrimonij dotes reſtringi, admodum proficeret familiis non exhauriendis, & litibus minuendis, atq; virtuti ante nummos quęrendę, ac denique concordiæ publicæ, vt videtur Plauto;

Si opulentiores pauperiorum filias
Vt indotatas ducant vxores domum
Et multo fiat ciuitas concordior,
Et inuidia nos minore vtamur, quàm vtimur.

Nunc litigatur de dote promiſſa non numerata, nunc de inofficioſa, nunc de ſoluto matrimonio repetenda, nunc ad inopiam marito vergente conſeruanda, nunc de illius ante alios creditores prælatione, nunc de rerum in dotem datarũ iniuſta æſtimatione, & ſexcentæ aliæ quæſtiones mouentur, ceſſaturæ cùm virtus vxorum maius in dote momentum feret, quàm pecunia.

25. Sed & delictorum, quę paulò antè propoſuimus, aliorumque impunitas magnam ſegetem litibus ſubminiſtrat. demeti eam ergo oportet, & materiam mali ſubtrahi, in aliaque crimina omnia & reos quàm diligentiſſimè inquiri, & puniri. modis tamen à iure, & ſpecialiter famoſo *c. qualiter & quando. x. de accuſ.* approbatis. Qualis non fuit Conani Schotorum Regis arca perforata, in templo cuiuſque vrbis poſita, in quam cuilibet incognito libellum accuſatorium immittere, additis criminis conſciorum nominibus, & reo damnato parte media bonorum delatori cedente. ſed neque nebulonum fraudes probandæ,

bandę, neque Principes per prę mia delatores excientes; *apud quos plena*, inquit Polyb. *omnia ſuſpicionum, & vix ſecreta domuum ſine formidine. Delatores*, inquit Tacitus 4. *Annal. hominum genus publico exitio repertum, & pœnis numquam ſatis coercitum. &* Tiberius *quidem tantum licentiæ delatoribus dedit, vt plerique criminis poſtulati ante iudicium ſupplicium præuenerint.* Sed probius remedium Platonis, vt delatores publici, viri probi, iuratiq́ue ordinentur, ad perquirenda maleficia, *lib. 3. de leg.* & ad eum morem apud Eccleſiaſtica tribunalia teſtes ſynodales, & promotores inſtituti, & in foro ſeculari ſculteti, bailliui, droſſardi: qui ex officio crimina perſequuntur, quaſi publico nomine. ſed de his alibi.

Impræſentiarum autem ſufficit monuiſſe, crimina quàm diligentiſſimè perſequenda, nec flaccidè, ſed ex Iuris rigore, cum lenitate punienda; idq́ue quàm celerrimè, vt vulnus per crimen Reipub. inflictum, antequam putreſcat, vindictam remediumq́; accipiat. raròenim medicina prodeſt, ſi venenũ in corpore diu latere permittatur; crudelitas acerbiſſima eſt, quę trahit pœnam; 26.

Morſque minùs pœnæ, quàm mora mortis habet.

Quos tenet carcer incluſos, aut conuictos velox pœna ſubducat, aut liberandos cuſtodia diuturna non maceret. *l. 5. C. de cuſtod. reor.* vbi Gratianus Iudicem deſidem, ac reſupinâ ceruice tantùm titulum gerentem, extorrem impetrata fortuna decem auri libris mulctat. Legale ſpatium criminalibus litibus terminandis biennium eſt, atque ad breuius reſtringi poteſt ſi rei per ſe cauſam dicant, & ſine fucis cauſa peragatur. Et quidem in appellationum inſtantia Pius V. ſanxit, vt niſi intra menſes ſex expediantur, Iudex primæ inſtantię pecuniariam pœnam poſſit exequi, ſine appellationis præiudicio. In Prouincia Mechlinienſi curiæ Eccleſiaſticæ ex ſtatuto obſeruant, vt ſententię quę nõ excedunt 50. floren. executioni mandentur, & in criminalibus cùm eam ſummam mulcta excedit, expenſarum tamen fiat executio. & Trid. *ſeſ. 24. c. 20.* niſi infra biennium cauſæ Eccleſiaſticæ fuerint terminatæ, facultatem facit partibus ſuperiores adeundi, qui cauſam in eo ſtatu aſſumant, & quam primùm terminent. idemq́ue Concilium appellationes reiicit, à ſententiis non definitiuis aut definitiuarum vim habentibus.

Et apud Belgas pleriſque locis in criminalibus non admittitur appellatio in iudiciis ſecularibus. Optandum tamen eſſet 27.

ſet ne à paucis ruſticis ex ſententię ferrentur, ſed cauſæ coram iis inſtructæ pro reorum commoditate, & ne inferiorum dynaſtarum Iuriſdictio exſcindi videatur, ad ſuprema Principum tribunalia, aut criminales aliquot aſſeſſores perpetuò à Principibus deſignandos mitterentur, ex quorum cenſura ſententia diceretur. quoniam de capite hominis nulla cautela nimis cauet. quare & captura nec leuibus indiciis, nec leui cauſâ faciēda eſt, nec ſquallida, obſcura, ſeu aliàs pręter cuſtodiam incommoda, neque compedibus & manicis facienda eſt. nam id ad tormenta & pœnas pertinet; iuxta *Pſalm.* 149. *Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis: ad alligandos reges eorum in compedibus. & nobiles eorum in manicis ferreis.* Sed nec ad torturam deueniatur niſi ex indiciis legitimis, claris; & delicto proximis. quorum copia reo etiam non petenti fiat (quanquam Interp. edicti 1611. data 28. Nou. 1611. in criminalibus id vlteriùs non fieri iubeat, quàm ſit hactenus conſuetum) de corpore delicti conſtet: moderata humani Iudicis arbitrio, & pro qualitate ætatis, ſexus, roboris torquendi, ſit tortura. nec repetenda, niſi ex vrgentioribus nouis indiciis, nec vnquam ferè vltra vicem tertiam, nec ad complices nominandos; neque enim eculeo ea nominatio exigenda eſt, quæ & ſine eò facta exilis fidei habenda eſt.

28. Denique vbi appellationes admittuntur, ſatius eſſet ſine intermediis ad ſupremos Iudices acta referri, & ſi ab interlocutoriis appellatum fuerit intereà, non omitti inſtructionem cauſæ criminalis, quo nihil temporis depereat reo liberando, vel publicæ vindictæ, quam bis dat, qui citò dat; nam vt impunitas delicta prouocat, ita & dilatio, quæ temporariam vehit impunitatem.

Sed & delictorum, litiumque criminalium occaſiones amputandæ ſunt. Lupanaria omnino, vbi poſſunt, tollenda. Ludi & aleæ prohibendę, vnde naſcuntur tumultus, rixæ, cædes, iurgia, iniuriæ, conuitia: quarum actionum vbi mors ſecuta non fuerit, ex tabulis legum Brabantiæ officiario prompta mùlcta eſt, & apud Antuerpienſes huiuſmodi inter partes actionibus cognoſcendis, & maximè componendis Iudices ſpeciales dati ſunt, ſub nomine *Pacificatorum.* Sed & otioſorum adeoque vitioſorum inſpectio neceſſaria eſt; nam ex otio exæſtuat magna malorum cohors, & inde litium. quibus pręcauendis Ægyptij apud prouinciarum Pręſides profiteri tenebantur, vnde viuerent, quî ſe familiamque alerent, quam artem,

tem, aut diſciplinam exercerent.

Ad extremum, proceſſus ipſe & ſtylus iudiciarius à næuis ſuis omnibus eſt purgandus, in eoque Iudicis induſtria ſummoperè prçſtat; in eo quidem corrigẽdo, ſicubi per vitia temporum noſtrorum eſt corruptus: alioquin in eo quàm accuratiſſimè obſeruando, vbi non eſt vitiatus. Generaliſſimum porrò vitium in longæuitate, ac ferè immortalitate litium conſiſtit, vnde & vniuerſale Concilium Trid. monet *ſeſ. 25. c. 10.* omnes Iudices, vt terminandis cauſis quantâ fieri poterit breuitate ſtudeant, ac litigatorum artibus, ſeu in litis conteſtatione, ſeu aliâ parte differenda, modis omnibus ac termini præfixione, aut competenti aliâ ratione occurrant. Cui celeritati promouendæ præconem in iudiciis optat Anthon. Fab. *C. l. 9. tit. 22.* qui litigantibus ſemper inclamet *Hoc age.* vt dilationes non neceſſarias non exigant, neque Iudex concedat. Feriæ etiam non in populo feſtę, & quæ vocantur feſta palatij, tollendæ ſunt, aut ſaltem minuendæ, ex ratione apud Tacitum *lib. 3. ſi pro benignitate Diuis grates agerentur; ne totum quiaem annum ſupplicationibus ſufficere; ideoq́ oportere diuidi ſacros, & negotioſos dies: quibus diuina colerentur, & humana non impedirentur.* Et litigantes per ſeſe potiùs audiantur, quia lites, vt rumores, & fama, eundo creſcunt. & quantum fieri poteſt, ſummariè ſemper procedatur. Sed & Faber alterum breuiendarum litium remedium ſuggerit Compromiſſum. de quo iam pluries, ſed maximè *l. 1. cap. 26.* alij alia. nemo autem admiſerit monomachiam, ſimiléſve modos olim vulgares, hodie apud Polonos, Moſcos, & quoſdam alios populos etiamnum vſitatos: quæ furioſa ſunt remedia & Dei tentatiua. Comitia etiam populi ſubito arbitrio iudicantis periculoſa ſunt. nullius rei bonus author populus cenſetur, niſi boni ductores præeant. 29. *Proceſſus ſtylus.*

CAPVT VII.

De breuitate & ordine Iudiciorum.

ALlaborarè Iudices quàm diligentiſſimè oportet, vt ſciant quæ inter partes controuerſia agitetur, id eſt, ſtatum cauſę intelligant: eò enim omnia dirigi oportet, vt rectè Eſchin. *in oratione contra Xenophontem* à Iudicibus petit, ne Demoſthenẽ permittant euagari, ſed dicere de ipſo 1. *Cauſæ ſtatus notatur.*

ſtatu

ſtatu cauſę cogant. *Errant conſilia noſtra*, inquit Senec. *epiſt.* 71. *quæ non habent quò dirigantur.* ignoranti quem portum petat, nullus ſuus ventus eſt. Et quanquam Thulden. *de cauſ. corrup. Iud. lib.* 3. *c.* 13. 14. 15. 16. multa præclarè de cognoſcendo & conſtituendo cauſę ſtatu differat, quędam tamen ex antiqui-
2. tate rediuiua facit, quibus poſteriores ſanctiones, pręſertim

Ita breuiter, vt non confusè.

Canonicæ, diſtinguendis, illuſtrandiſque laborioſam operam dederunt, quarum fructum non parum perditum iremus. dum enim iure negat alias dilationes dari, quàm quę quęrendis probationibus, & teſtibus debeantur, redigit omnia in vnam ſcenam. & ferè quomodo popularia judicia olim agitabantur. A quibus non longè abeſt Plato, *lib.* 33. *de leg. dial.* 9. *Coram accuſante*, inquit, *defendenteque quàm proximè ſeruatâ ipſorum dignitate Iudices ſedeant, omnes adſint, taliaq́; judicia diligenter audiant, in quibus cùm prima oratio ab accuſatore fuerit habita, defenſor alterum dicat, deinde ſenior de Iudicibus quæ dicta ſunt omni adhibitâ diligentiâ ſufficienter examinet; poſt eum cæteri omnes conſiderent quodcumq́; ab aduerſarius dictum vel non dictum perquirendum ſinguli putant; qui autem nihil diſcuſſione ſuâ dignum cenſent, alteri examinationem relinquant, ac tandem in Veſtæ ſacrario ſcripta, quæ tunc concluſa fuerunt, inſertis omnium Iudicum ſignis deponantur. Poſtridiè rurſus eodem in loco congregati, eòdem modo exiſtiment iudicentque, & ſignis appoſitis omnibus quæ dictâ fuerant, deponant; cumque hoc ſimiliter tertiò fecerint, ſignis, teſtibus, ſufficienter aſſumptis, ſacrum ſinguli ferentes ſuffragium, iureiurando per Veſtam verè iuſteq́; pro viribus ſe judicaturos affirment, atque ita huic judicio finem imponant.*

Et Budęus *in annot. poſter. in l. muner. §. Iud. D. de Muner.* anti-
3. quum Iudiciorū morē, qui Romæ viguit, explicat. Crudè ſanè Thulden. omnes quæ non ad probationes pertinent iure Romano dilationes reiici autumat; nam vt nihil dicatur de ſpatiis citationum, eremodiciis, vadimoniis, miſſione ex primo & ſecundo decreto: reus comparens delationem habet viginti dierum pro deliberatione. *Auth. offeratur. C. de litis conteſt.* Dilatoriis vtitur, iiſque ad litis cōteſtationē. *l. excep. C. de probat.* nec ſine dilatione de ſatiſdationibus ſtatuitur, de ordine cognitionū, de excuſandis contumacibus, de admittendis vel reiiciendis, qui alieno nomine judiciis interueniunt, de aptitudine libelli, de illuſtrādа editæ actionis ſpecie, de mutuis petitionibus, de tergiuerſantibus ad conteſtationem cogendis, datur & dilatio ad ſiſtendum aliquem in judicio. *l. ſanciui. C. de fidei.* Quid? quod Iuſtin. *Nouel.* 115. §. *ſed & hoc.* altero litigatore diſcep-

diſceptationi renuntiante, ſi alter dicere quippiam adhuc velit, menſem jubeat indulgeri, & ſecundum, deinde adhuc & tertium. Neque iuuat lex *7. & 10. D. de ferus l. 1. & 2. C. de dilat. l. 45. de Iud.* nullibi enim quod is tradit aſſeritur, nec quia producendis teſtibus ſpatia dantur, ideò reliquis actibus negantur, fateor nunquam tanta friuolis fuiſſe data quanta hodie.

Scrupuloſas ceremoniarum iudiciariarum præſtigias, quibus & ipſe Iudex faſcinetur, vt quaſi ſenſus motuſque impos, penè nihil officij præſtare poſſit, niſi quod partes exegerint, poſtquam iam mutuâ pugnâ laſſæ procubuerunt, veteribus ignotas fuiſſe conceſſero, reſecandaſque eſſe. quod porrò tempora judiciis diſtinctè peragendis inuenerint neceſſarium, non id omne conuellendum eſt; non præſertim Canones longâ ſapientiſſimorum Pontificum lucubratione laborati.

Sed ſanè Platonis forma vt vnâ oratione actores, vnâ rei defungantur, bene ſe habeat, vbi de facto conſtat, de iure quæritur, verbi gratia poſt duellum Horatiorum & Curiatiorum ſolus ille, qui victor euaſerat, in publica lætitia ſororem, ob ſponſum interemptum lugentem, occidit. factum liquidum erat. querebatur iuſtáne ſatis indignatione ſororem priuatus occiderat. an meritis in Remp. delictum condonandum eſſet. poterat accuſatio, poterat defenſio vnâ vtrimque oratione peragi, vnâ die, vnâ conſultatione ſententia ferri. vti Innoc. III. *c. ad noſtram de iuretur.* rectiſſimè dicit de ordine Iudiciorum procedere, vt in manifeſtis Iudiciarius ordo non obſeruetur; veriſſimus ſæpiùs cenſetur ordo non ſeruare ordinem *c. de manifeſt. 11. q. 1. c. ſcelus. ibid.* 4. *Vno congreſſu poteſt in notoriis cauſa peragi, ac vbi de facto conſtat: non item in cæteris.*

Sed varietas negotiorum vlteriores congreſſiones introducit. aliquando actioni reſiſtitur ſolâ negatione; aliquando ea exceptione eliditur, aliquando aliâ allegatione opus eſt adiuuandi rei gratiâ, quæ replicatio; & duplicatio dicitur, & denique triplicatione, aliiſque vlterius. *Inſtitut. l. de exceptionibus & replicationibus.* cùm quidem ſolâ negatione reus ſe defendit, expedita res eſt, iniunctâ actori probatione & dilatione breui in eam conceſsâ; ſed vbi exceptiones, replicationes, duplicationes, triplicationes, & cæteræ obuoluuntur, longiora ſpatia cauſa exigit.

Quid ſi iure Romano vtatur reus. *l. 9. C. de except. Si quidem*, inquit, *intentionem actoris probatione deficere confidis, nulla tibi* 5. *Simul & ſemel omnia proponenda.*

tibi defenſio neceſſaria eſt. Quòd ſi is nimium fuerit confiſus, productis teſtibus eorumque teſtimoniis reſignatis deprehendat actorem intentionem probaſſe ſufficienter, confectâ nunc vnâ lite, aliam ingeret reus exceptione propoſitâ, in qua cùm fiat actor, *huic eſſe locum exceptioni monſtrari conuenit. d.l.9.*

Igitur actor nunc reus confidat etiam exceptioni deeſſe probationes, eamque adeò inficietur, oportebit à reo teſtes produci, à Iudice audiri, interrogari; quæ ab iis dicta erunt publicari. quòd ſi tum rurſus liqueat exceptionem eſſe probatam, actor replicationi ſe accinget: inficiabitur rurſus reus: teſtimoniis probabit actor, & deinde vlteriùs pro negotiorum varietate, quot in vno actu ſcenæ, quot in vna actione iudicia!

Rectiùs iure Canonum *in c. paſtoral. x. de excep.* & moribus noſtris quæcumque reus alleganda habet, ſimul & ſemel, vt loquuntur, proponere iubetur, probationes ſimul vtrimque fiunt, ſub præſcripto vtriſque termino, teſtimonia ſimul reſignantur, in ea teſteſque ſimul dicitur, ſimul teſtium fides propugnatur, teſtimonia in ſpeciem contraria conciliantur, ſimul & iudicandi calculus porrigitur.

6. *Stylus vulgaris procedend.* Tametſi porrò in his non vniformis vbique ſtylus, & ordinis iudiciarij filum; pleriſque tamen in locis in eo conuenit, vt petitionem proponat actor, reſpondeat reus: replicet actor ſi videatur, duplicet reus; acta deinde ad Iudicem deferantur. is ſi quid in Duplica noui ſit ad ſummam rei pertinens, ſuper eo triplicandi actori, & deinde quadruplicandi reo facit facultatem: actis denuo repetitis ſi de facto conuenit, in quo cauſæ ſtatus verſatur, de iure pronunciat Iudex: ſi in facto diſſentiant litigatores, probare eum iubet ad quem ſpectat, & vtrumque quidem ſi ita oporteat; deſignatis etiam capitibus, ſi in paucis rei ſummam conſiſtere animaduerterit, vt reducat in viam quadrigas ſæpè vagabundas, & litigatores in circuitu cauſæ ambulantes: indeterminatè alioquin, ſi multa admodum ſint capita, vt ſæpè accidit in iis, quæ non viâ regiâ ad metas ſuas deducuntur, ſed per coniecturas, præſumptionum, indiciorumque diuerticula, atque alias cùm in vna cauſa diuerſi quęſtionum ſtatus apparent.

Siquidem cùm extra iuridicialem ſtatum agitur, cauſę deciſio ex probationibus dependet, difficiles eæ ſunt, per poſitiones diſtinctas iuuari ſolent. eas fateri vel negare cogitur aduerſa-

uerſarius. confeſſio in iure facta ſumma probatio eſt, adeò vt pro iudicato confeſſus habeatur.

Negatorum fidem facere oportet, actorem priùs quidem, quia eo non probante reus abſoluitur; etſi is nihil pręſtiterit. Sed eo afferta probante reus exceptiones, in quibus cenſetur actor, probare tenetur: alioquin intentionem actoris non elidet, ſed per mores vterque ſimul, quod ſibi incumbit, probat.

Euidentia facti, delatio iuramenti, pręſumptio iuris, vice probationum ſępè ſunt, quę alioquin propriè per teſtes & inſtrumenta conficiuntur.

Teſtium fidem Iudex æſtimat: pars obiicit, ſi quid eorum integritati derogat. rectè ante auditionem; ſed plerumque proteſtatur tantùm integras ſibi fore exceptiones. & ſi ex illis teſtibus deciſio cauſę pendet, permittitur opponens eas probare, & alter in contrarium probare integritatem.

Iudex ipſe teſtes audit, aut ſi per alia negotia non licet, aut illi alibi habitent, Iudici loci committit, ſeu alteri, qui ei examen remittit. Parte pręſente, aut contumace iurant teſtes veritatem ſe dicturos, quantum eis innotuerit.[a]

Producuntur intra præſcriptam dilationem; trinam ſaltem, & audiuntur ſi Iudici vacat: ſin minùs, iurant intra id tempus, & pòſt examinare poteſt Iudex cùm vacat. ita quidem pure; Mynſ. *cent.* 6. *obſ.* 57. ſeu cùm aliter fieri nequit. aliàs ſatius, pręſenti & recenti iuramento moueri, neque dimitti iam aduerſario notos in pericula præuaricationum.

Inſtrumenta, chyrographum, epiſtola, cautio, apocha, ſeu qualiſcumque ſcriptura rem geſtam continens, ad probationem producuntur. inde hîc documenta vocantur. ſcriptura priuati ſcribenti hęredibuſque nocet, vt ſi quis taſtamento modum ſui patrimonij adſcripſerit, non autem aliis. Publica autem actis publicis comprehenſa ſeu coram Magiſtratu geſta continens, & publicis ſcriniis tradita plenam fidẽ facit. Proximè accedunt inſtrumenta Notariorũ; quin voluntariis quadamtenus hodie Iudices ſunt. ſed ea & teſtibus firmari debent. per alios teſtes infirmantur: ſecus quàm ſtrictè publica. Priuata etiam teſtiũ ſubſcriptionẽ deſiderant, vt priuato ſcripturam ſuam negante per eos probari poſſit. Id quidem

hodiè neceſſariò non ſeruatur, ſed ſcripturâ negatâ magnas patitur difficultates comparatio literarum. de qua *l.* 20. *C. de probat.*

In his omnibus ipſa autographa ad fidem faciendam requiruntur. exemplum, index, copia, calumnioſa ſcriptura vocatur. *l.* 2. *D. de fid. inſt.* ſeu quæ calumniandi anſam præbeat. inde & inſtrumentum non habet fidem ex referente, niſi & illud relatum producatur. *Nouel. vt ſponſal. larg.* 119. §. *& hoc inſup. Auth. ſi quis. C. de edend. l. vlt. D. de prob.* Depoſitio autem apud acta inſtrumentis perpetuam fidem conciliat. *Nouel.* 73 *§. vt autem. verſ. de quibus. l. hac C. de donat.*

Poſt probationes, diſceptationeſque mutuas ſuper fide teſtium atque inſtrumentorum tandem quouſque voluerint auditi vtrimque concludunt negotium litigantes: aut ſi alter tergiuerſetur, terminus ei præſcribitur, ſecundus etiam & tertius, ac Iudex cauſam pro concluſa habet, neque exinde quid facti coram illo allegatur, ſed iuris allegationes ſecretæ, quæ de actis non ſunt, & quas Iudex ſupplere deberet, ad inuandam eius diligentiam porrigi poſſunt.

Si nimia olim difficultas negotij, non ex facto, ſed ambiguo iure videbatur, ipſi Principi relatio fiebat *l.* 1. *& tot. tit. C. de relat.* reſcriptis Codex eſt plenus. Hodiè id non paſſim permiſſum. *Nouel. vt Iud. non expect.* 125. *Auth. nouo Iure C. de relat.* non tamen vetitum ſemper. Sed cùm extricare rem marte ſuo nequeunt Iudices, & poſt magnos ſumptus nimia eſt dilatio. Quam cauſam præfatur *d. Nouel.* 125. & mores admittunt relationes, & alicubi ſub pœna nullitatis iniungunt; nec decretales aſpernantur. *c. intimati de appell.* Atque hæ de litibus ſunt relationes, communicanturque partibus, adiunctâ totâ cauſæ ſerie; & litis actis. *l.* 3. *C. de relat.* aliæ ſunt relationes de negotiis publicis: de quibus infrà *l.* 3. *c.* 19.

7. *Cauſæ principali breues termini præfigendi, nec illius curſus per incidentes quæſtiones remorandus, ſed illæ ſuo marte procedant.*

Id porrò in omnibus litis partibus pro ſuprema lege vſurpari poteſt, vt quæ ad principalem cauſam pertinent, quàm breuiſſimis ſpatiis circumſcribantur; acceſſoriæ porrò de ſatiſdationibus v. g. aliæque liticulæ incidentes, curſum illius non remorentur, niſi omnino tales ſint, vt cauſæ principali præiudicent, atque illis non cognitis hęc cognoſci non poſſit; quam ſi quidem breuiter expedire conuenit, multò minimè hærere oportet in acceſſoriis diſcutiendis.

8. *Litis inſtructiuæ dilationes ſint peremptoriæ.*

In omnibus autem vtiliſſima eſſet Antoninæ conſtitutionis obſeruatio *in l. orat. D. de feriis*, denuò ſancita *in l.* 1. *in pr. C eod.*

à qua

à qua non diſtat. *l. fin. D. eod. c. conſtuulit. x. de off. delegat.* non niſi ſemel dandam eſſe vnius rei in iudicio exequendæ dilationem. Denique neceſſarium eſt, vt Iudex teneat cognitionis ſuę rationem, non litigatorum affectibus obſequatur prorogantibus cauſarum ſpatia prætextu iudiciariæ obſeruationis.

9. Enimuerò breuitati litium valde proficeret partes initio litem conteſtari voce, non ſcripto, & per ſeſe ſi poſſint; ſin minus, adſint ſaltem, ſubſidiario oratore vtantur, atque ita cauſa tota initio agitetur. ſi de tribus capellis eam eſſe videris Iudex, ex tempore expediat; ſi grauis momenti, & dubij juris, de facto tamen conueniat, permittat vtrique breui ſcripto atque intra paucos dies jus ſuggerere; ſin autem ex ſcripto iudicandum eſt, & legitimę cauſę conſtitutio facienda, ſchedæ apud acta deponantur, refellantur vtrimque, contradictaque diſſoluantur, & continuò judicandi poteſtas fiat. In ſtatu autem cauſæ inficiali ad teſtes deueniatur, &, vt ſuprà diximus, pergatur. vt rectiſſime Imbertus ad mores noſtros triplicē hunc cauſarum ſtatum conſtituit, exequiturque; juridicialem, legitimum, & inficialem. *Inſtit. for. lib. 1. c. 36.*, &, Lagus *in Methodo Iuris tit. de lit. conteſt. ſub fin.* vt in Oratore ſuo Quintil. pluribus locis de ſtatu differit, definit, diuidit, & explicat.

Partes per ſe litem voce cõteſtentur.

10. Cenſeat autem ſemper Iudex, pro cauſę neceſſitate, ſcripto, an voce peragenda ſit: ordinario, an extra-ordinario curſu; ſemperq; meminerit Iuſtin. *conſt. 12. Nou.* precepta Præſidi dantem iubere, vt Iudici *ſtudio ſit, vt cauſas cum ſumma æquitate cognoſcat, at breuiores quidem, & maximè quæ vilioris conditionis hominum ſunt, ſine ſcripto decidat, & diiudicet, & mutuâ inter ſe homines contentione liberet.*

Leuis cauſæ ex tempore, & cùm de facto conſtat poſt breue motiuū, vbi de facto quæritur breues itidē ad probandum, refellendū, ſaluandum termini figantur.

11. Nam paucæ ſunt cauſæ hodie, quibus non poſſit nimia ordinis judiciarij obſeruatio relaxari, & ſufficere, quę *Clem. Sapè de verb. ſig.* proponit. In qua Conſtit. ſingula pœnè verba monita ſingula ad Iudicem ferunt; eò autem pœnè tendunt omnia, vt lites fiant quàm breuiſſimæ. cum ſcopum ſi ſibi ſemper Iudex propoſuerit, ſi eò actionem ſuam iudiciumque omne direxerit, multum ſanè Reip. priuatęque ſingulorum commodauerit.

Pleraque hodie cauſæ de plano, & ad formam Clementinæ Sapè, expediri poſſent.

12. Sic & Iuſt. *Nouel. 80. c. 2.* Defenſori (quale officiū nunc valde paſſim deſiderari poteſt) iniungit, *vt procuret incidi negotia, vt nō longitudo eis fiat temporis, & maximè agricolis, & cum omni inſtantia Iudices vrgeat, cum feſtinatione eos contentionibus abſoluere, & litibus libera-*

In ſua cuiuſque ciuitate ideo defenſores ciuitatū, & pedanei Iudices ad leues cauſas.

liberatos, in ſuas ciuitates remittere. & Nouel. 79. Sed etiam, inquit, accelerari lites ſancimus monachis illatas; vt non mens eorum occupetur circa litis ſollicitudinem, ſed velociter liberati ſacris operibus obſecundent. ſed & de clericis Nouel. 83. iubet cum magnanimitate, & velociter lites eorum decidi, vt non propter eiuſmodi cauſas ſacris amoueantur obſequiis, & cùm oporteat Deum placari, & decentia ſacerdotibus agi, auditoriis detineantur, & illic turbis, atque inhærente tumultu litigantium animabus, ſi tamen de criminibus conueniantur; ſi quidem ciuilibus, non tranſcendente lite menſium duorum ſpatium (quantùm abſuut hodie mores!) ex quo litis conteſtatio fit, quatenus breuis imponatur cauſæ terminus.

13. Maximè lites pauperum, agricolarum, monachorum & clericorum.

Eandem ob cauſam Iuſt. defenſorum ciuitatum reſuſcitauit energiam, & auxit, vt ſinguli in ſuis locis breuem litium expeditionem nanciſci poſſent. Fit enim, inquit, in Auth. de defenſ. ſic congruentia vtilis, ſi Iudicum ſumant officium ciuitatum defenſores, & Prouinciæ Præſes videbitur quidem Iudicum Iudex potiùs eſſe, & hoc honeſtior apparere. quanto enim quis præeſt melioribus, tanto maior ipſe & honeſtior eſt. audient quoque leuiora crimina, & caſtigationi competenti contradent, & eos, qui in maioribus criminibus capiuntur, detrudent in carcerem, & mittent ad Prouinciæ Præſidem. ſic enim fruetur vnaquæque ciuitas curâ iudiciali, & omnis gens ſub maiori conſtituta Iudice maiorē ſentiet prouidentiam. Eademque ex cauſa Iudices, Auth. de Iud. c. 3. Audient, inquit (pedanei Iudices) omnes quidem litem vſque ad trecentos ſolidos exiſtentem, ſub ſchemate annotationis. ſic enim velociùs lites iudicabuntur, & circulis cognitionalibus, ac temporis contritione omnes litigantes liberabuntur. vt in Prouincia quidem ideò etiam cauſas decidi idem Iuſtin. Nouel. 9. mandat, Quid enim, inquit, durius quàm læſum circa ſublationem bouis aut equi, iumentorum alicuius, aut pecudum, aut, vt exiguum dicamus, domeſticæ gallinæ, hunc cogi non in qua infertur prouincia litigare, ſed alibi currere, & ibi probationes eorum, quæ pertulit exigi, & aut plures expenſas pati, quàm rei æſtimatio eſt, aut inopiam ingemiſcentem ferre. eundemque ad finem ſedere pedaneos Iudices continuò iubet c. 3 matutino mox, & meridie, & veſpere audientes cauſas. Sub ſchemate annotationis audire pedaneos iubet vſque ad 300. ſolidos (in antiqua auri caritate) quod rectè Ant. Contius ſine ſcripto interpretatur, ideſt, ſine ſcriptis vtrimque voluminibus. ſed tamen per notas breues allegationes conſignabantur, aderant enim Iudicibus ſerui publici, qui in notas capita allegationũ referebant, vnde & Notarij ſunt dicti. compendioſa ſigna erant, quibus integer ſenſus inerat, integræ

14. Sub ſchemate annotationis vſque ad 300. ſolidos.

tegræ periodi ſignificabantur. hoc modo cauſæ minores notis tantùm, non ſcripto agitabantur. Ad eum finem pertinet quod *d. Clem. ſæpè* dicit petitionem faciendam ſine ſcriptis, ſiue verbo, actis tamen continuò inſerendam.

Sed & tamen cauere Iudicem oportet, ne breuitas noxia fiat dum prolixitatem fugit. *non ſic tamen*, inquit, *Iudex litem abbreuiet quin probationes neceſſariæ, & defenſiones legitimæ admittantur*; non ita litigatores anguſtè concludet, quin cauſam ſuam dicere, teſtibus, inſtrumentis ſe munire, ceteraque omnia ad eam neceſſaria expedire poſſint. nec partibus ſuis etiam deerit Iudex, *ſed interrogabit*, inquit Clemens, *partes ſiue ad earum inſtantiam, ſiue ex officio, quandocumq́, hoc æquitas ſuadebit*. Conſonat *lex 21. D. de interrogat.* 15. *Sic tamen ne quid neceſſarium omittatur.*

Et Plato in formula ſupra ſcripta Iudicibus interrogandi officium iniungit, ſicubi cauſa diſcuſſione eguerit. vt Clemens VIII. dum omnes nullitates ſuſtulit *conſt. incip. lit. 5. Id. Feb.* 1592. ſatis ſcrupuloſos litium labyrinthos ex conſequenti expeditos voluit. excepit tamen Clemens tria genera nullitatum: eam quę eſt ex defectu citationis: quæ ex defectu mandati: denique quæ ex defectu juriſdictionis. nam & has naturæ leges ſanxerunt. inauditus enim nemo damnari poteſt, non auditus etiam eſt, pro quo falſus tantùm Procurator interuenit, & ſine juriſdictione nemo ius dicit. Priuatus ſi quid ſtatuat, tyrannus eſt. Ipſe Deus ordinem judicij ſeruauit in Adamo & Gomorrhæis, *Geneſ.* 18. in Achan, *Ioſue* 7. in villico, *Luc.* 16. Ad illum; *Adam vbi es?* in ſecundis; *Clamor multiplicatus eſt. Deſcendam & videbo, &c.* in tertio ſorte extractâ, & vocato eoatque confeſſo, prolato furto, conſtito de corpore delicti. & vltimus diffamatus erat; *Quid audio de te, &c.* In vltimo iudicio generali citatio erit per tubam generalis. D. Paul. *ad Theſſal.* 1. 4. *in iuſſu & in voce Archangeli, & in tuba Dei deſcendet de cælo, &c.* Rectè *Eccl.* 11. *Antequam ſcruteris, ne reprehendas: intellige priùs, & tunc increpa.* Igitur fatendũ eſt Leges noſtras iubere inducias quàm pauciſſimas, atque breuiſſimas litigatoribus dari, atque Iudicem curare oportere, vt omnes controuerſiæ quàm citiſſimè dirimantur. *l. oratione. & l. vlt. D. de feriis l.* 1. *& 7. C. de dilat. Nouel. vt cùm de appell.* 115. §. *ſed & hoc. Auth. Iubemus, C. de Iudiciis.* maturo tamen & non præcipiti judicio. *nam quia dubium non eſt*, vt ait Cicero. 4. *in Ver. quin omnes omnium pecuniæ ſunt in eorum poteſtate, qui judicia dant, & eorum qui judicant*, præcipitatio ſanè in judiciis maximè pernitioſa eſt. 16. *Competentibus non inutilibus dilationibus.*

17. Et quanquam apud Turcas, alioſque barbaros, nec actionum formulæ, nec judiciorum normæ, vt apud nos locum habeant, & ſint qui probent eiuſmodi expeditionem, tamen dubium non eſt, quin ea ſummam ſæpè iniuſtitiam inuoluat; neque eſſe ob aliquorum abuſum cæleſtem virtutem è terris eliminandam. vt multa Dei beneficia poſſidemus, quibus nullatenus carere velimus, ideo quòd aliqui abutantur. vt malè etiam ſenſerunt, qui medicinam, eiuſque profeſſores omnes è Republ. profligabant, ideo quòd aliqui non rectè eâ ſcientiâ eſſent vſi. vt nugiuendulus liber Octauij. Piſani, contra Iureconſ. ſimileſque, non ſeriâ lectione, ſed riſu dignus ſit, & non aliud tempus mereatur, quàm quod ſeriis ineptum eſt.

N quæ iudiciorum omnis forma vt apud Turcas tollatur.

18. Quod porrò quæritur apud Agell. Debeátne Iudex inter cognoſcendum id, quo dicto quæſitoque opus eſt, dicere, & quęrere, etiamſi cuius id dici querìue intereſt, neque dicat, neque poſtulet? *Patrocinari enim*, inquit, *prorſus hoc eſſe aiunt, non judicare.* Sed Imperatores Diocl. & Max. *in l. vn. C. vt quæ deſunt Aduocat.* de eo ambigi noluit: *Non dubitandum eſt*, inquiunt, *Iudicem ſi quid à litigatoribus vel ab his qui negotiis aſſiſtunt minus fuerit dictum, id ſupplere, & proferre, quod ſciat legibus & iuri publico conuenire.* Id quod tamen per poſtrema verba non pauci reſtringunt, vt non ea ſuppleat Iudex, quę facti, ſed quę Iuris ſunt; ſed ego exiſtimo longè aliam fuiſſe Imperatorum mentem. certũ enim eſt, Iudicis officium eſſe, ſecundùm leges iudicare, quamuis litigatores idiotę fuerint, per ſe cauſam dixerint, adeoque conſtitutiones nullas, ſenatuſconſulta, plebiſcita, leges nullas allegârint, vtpote quas neſciant. neque eâ de re dubitari vnquam potuit, aut Imperatoriâ deciſione opus fuit. Sed de iis ſupplendis, quę facti ſunt, meritò dubitari potuit, & dubitauit apud A. Gellium Phauor. Id deciſum voluerunt Imperatores, ſi quid minus fuerit dictum, id ſupplere aiunt. non quòd Iudex quod narratum non eſt à litigatoribus, ipſe narret, etiamſi antè priuatim rei notitiam adeptus eſſet, ſed quod ſuis Iudicibus Plato pręcepit *lib. 3. de leg. dial. 9. vt conſiderent quodcumque dictum, vel non dictum perquirendum putant.* Atque ita Alex. *in l. 3. C. de tranſact. Iudex*, inquit, *quæret de quanta pecunia nominatim tranſactum ſit.* Scilicet eâ inquiſitione opus erat, vt ſciretur num pecunia, quæ petebatur, ſub tranſactione comprehenſa eſſet. Facit ęquitas *l. 21. D. de interrogat. Clem. ſæpè. vers. interrogab. de verb. ſignif.* Si enim cauſa cognoſcenda Iudici demandata eſt, omnia demandata eſſe intelli-

Quando Iudex quærere debeat à partibus nõ explicita? & ſupplere?

telliguntur, ſine quibus ad notionem veniri non poteſt. Sed hæ, inquies, partes patroni ſunt, non Iudicis; imò Iudicis: ſi litigatores aut patroni defuerint partibus ſuis, quò minùs Iudex liquidum cauſæ ſtatum deprehendat. id verò cùm generatim Iudici commiſſum intelligitur, non rei cauſam, non actoris ſuſtinere, non huic, non illi ſuffragari, aut vllius fauori quidpiam dare dicendus eſt; ſed indagare rei, de qua quęritur, veritatem, ſuæ notionis ſubſidia poſcere. laudatiſſimum eſt Salomonis exemplum; quantâ ſolertiâ ſuppleuit, quod deerat litigantibus matribus de prole viua & mortua, quæ tamē aliàs defectæ probationibus dimittendæ fuiſſent.

In omni ergo Iudicij parte vbi Iudici videbitur non ſatis propoſitum eſſe, non ſatis diſertè diſtinctum, vt definiri poſſit negotium, interrogando ſupplebit id, quod noſcendo cauſæ ſtatui deeſt, & probationes exiget, quarum defectus definitionem remoretur. hinc ea, quæ praxis *Puncta officij* vocat, naſcuntur, & frequentiſſima ſunt apud noſtratia tribunalia. perquirente Iudice ea quæ cauſæ deſunt, & litigantes totâ aliquando viâ aberrantes dirigendo: non id datur perſonis, ſed cauſæ, ſed Iuſtitiæ. Porrò ex facto ius naſcitur, factum obſcurum ſit; tantiſper oportet vt ius partium Iudici non minus obſcurum ſit: factum interrogando Iudex excutere, vmbras iuri depellere, lumen cauſæ adferre, deciſioni facem accendere poſſit: qui, ſi non velit, ſi damnet eum quem abſoluere, ſi abſoluat quem damnare face eâ accenſâ debuiſſet; aut ſi non liquere dicat, quis inquam officio functum dixerit? ſi cœnatum hoſpitem quamuis lautè, per tenebras, non prælatâ à famulo tędâ quis dimiſerit, non functum amico officio dixeris, ſi nec viri boni quem vides errantem viam non monſtrare, ſi non boni hoſpitis, boni viri officium pręſtant qui hoc negligunt; boni Iudicis ſanè officium non præſtiterit, qui contempſerit. Apud ſubſellia non errare, non hoſpes eſſe, ſed in luce veritatis ambulare, ſed habitationem firmam habere vult Aſtręa; aures illa non tantùm habet, ſed & oculos acres: non audire tantùm eius myſtam oportet, ſed & acriter perſpicere, vbi controuerſię veritas hęreat, eruere interrogando, perquirendo eam ex obſcuris, & demū proferre, quod ſtatu negotij iam cognito ſciat *Iudex legibus, & iuri publico conuenire.*

Hęc tamen ita agere Iudicem oportet, vt nec grauitatem 19. *Seruata ſemper grauitate.*
ſuam offendat, nec litigatores dicentes interrumpat, dicturos forte

forte quod quærere volet: neque enim vno hiatu omnia dicuntur. præcipitis id eſſet, non celeris tantùm, non grauis. quin nec ipſis partibus permittere Iudex debet, vt inuicem ſe cōfundant, medios ſermones intercipiant, ſed loquendi vices ſeruent, atque ipſe ſuas: ſcilicet non in ſingulas periodos, ſed in fine, cùm non aliud à litigantibus expectat, quæ ſcire vult, quę clariùs explicari reſeruet, ac proponat. ita etiam, vt ex rogandi modo nihil eius quod ſentiat deprehendi poſſit. non oculi, frons, vultus, lingua animi indicium præferat ante ſententiam.

Præter hæc magnum momentum adfert rei bene cognoſcendæ, bene iudicandæ teſtium interrogatio, ſi ab ipſo Iudice fiat. in ipſa actione energia eſt, quæ non ſe effert in imaginem ſcripti teſtimonij. Vnde rectè Imperator Adrianus reſcripſit ſe teſtibus, non teſtimoniis credere; atque iterum teſtimoniis apud ſe locum non eſſe. ſanè frons, oculi, vultus, vox, geſtus, apparens religionis reuerentia, aut neglectus, conſtantia, titubatiovè teſtimoniorum fidem firmant, vel eleuant. Vnde idem Imp. *Tu magis ſcire potes quanta fides habenda ſit teſtibus, itemque ex ſententia animi tui te æſtimare oportet, quid aut credas, aut parum probatum tibi opineris*. Diſpiciet enim ipſe Iudex qui ſimpliciter viſi ſint dicere, vtrum vnum eundemque meditatum ſermonem attulerint, an ad ea quæ interrogantur ex tempore veriſimilia reſponderint. *l. 3. D. de teſt.* quę tanti fecit Iuſt. vt in cauſa criminis teſtes etiam in alia prouincia morantes coràm exhiberi iuſſerit. *Nouel. 90. c. 5.* non ei ſuffecerit examinari à Iudice regionis. Ratio eſt apud eundem Adrianum. *nam ipſos, inquit, interrogare ſoleo.* Si occupatiſſimus Imperator tanti fecerit teſtis præſentis examen, non facilè debent Iudices, quibus minor rerū moles incubat, à partibus ſuis illud reiicere, aliiſue cauſæ iuriſue imperitis demandare, qui neſciant, quid pro notione negotij, quid pro teſtium exploranda fide, ex variis rei geſtæ circumſtantiis interrogandum ſit. Quòd ſi porrò ita Iudex aliis negotiis diſtineatur, vt huic dare ſe non poſſit, vices ſaltem ſuas non imperito alicui Scribæ, ſed Iureconſulto non ignobili committat, qui ſi quid in vultu, geſtu, ſermone teſtium extra quod ſcriptum eſt deprehenderit, quò religio iudicantis moueri, vel cauſa penitiùs noſci poſſit, non omittat ad viuum referre.

An nomen actionis edendū ſit? Sed & coronidis hîc loco lubet quęrere, quia traditum eſt, ad officium Iudicis pertinere, ſine actione agentem à limine

Iudicij

Iudicij repellere, & ineptum libellum rejicere, an ſi actor certam actionis ſpeciem nõ propoſuerit, id Iudici præſtandum incumbat? nam variè diſputatum eſt; actorem, niſi actionem exprimat, audiendum non eſſe. & olim quidem neceſſarium fuiſſe nihil dubitatur. quando & impetrare actionem, & nec ſyllabâ quidem pręſcriptâ cadere oportebat. ſed id ſublatum eſt. & Thuld. quidem nouiſſimè, *de cauſ. corrup. Iud. lib. 3. c. 13.* qui Iudicia hodierna multis ſuperfluis exoneranda rectè tradidit, contendit neque ſpolianda eſſe neceſſariis, atque inter hęc editionem eſſe actionis ſpeciatim ſignatæ. quòd Imperatores ex vetere iure formulas tantùm impetrationeſque ſuſtulerint, non actionum ſpeciatim ſignandarum neceſſitatem.

Enimuerò neceſſarium id non eſſe ratio ſuadet, dummodo ita factum narretur, & petitio applicetur, vt hanc ex illa naſci (nam ex facto ius oritur) conſtiterit. diſertè ita Alex. III. reſcripſit *c. 6. x. de Iud.* dummodò negotiorum natura, & ſpecialis actionum ratio non ſecus exigat. qualia ſunt, quę egregiè exequitur Lagus *in methodo Iuris, tit. de libell.* & vlteriùs obiicit Thulden. qui tamen rectè addit etiam iis caſibus quibus actio diſertè exponenda ſit, non ſeuerè illud requiri vt nominatim fiat, ſed ſatis eſſe ſi ita circumſcribatur factum, vt intelligi perſpicuè poſſit, ex qua cauſa agendi quis litem reo intendat.

Porrò Imperator ſublatis formulis, & impetrationibus, quòd actionem nihilominus negotio competentem eſſe voluerit, non ſignificat nomen actionis ſe deſiderare, ſed cauſæ propoſitionem, ex qua ius perſequendi in Iudicio quod ſibi deberi exiſtimat actor, intelligatur. quo modo dicimus neminem ſine actione experiri, vel alicui competere actionem. *l. ſi pupil. §. videamus, D. de negot. geſt.* quid enim, cùm non in antiquam ſyluam reducamus judicia, ſed pręſcindamus tantùm luxuriantes palmites, ſi eos qui rei ſuę ſupereſſe gnari ſatis ſunt, & eloqui poſſunt, voce ſiue ſcripto cauſam ſuam agere alibi per ſe voluit, & nos aſſentimur, cogemúſne eos, qui in Aſtrę ę adyta numquam penetrârunt, ſed ſimplicem veritatem exhibere naturâ tantùm & rerum vſu didicerunt, juris vocabula, quæ nec mediocriter eius periti omnia nouerint, proloqui; vt Anabaptiſtę ſcripturas recitant? haud dixero. *Simpliciter*, inquit Alex. *& purè factum ipſum, & rei veritatem ſecundùm formam Canonum, & Sanctorum Patrum inſtituta inueſtigare curetis.*

CA-

CAPVT VIII.

De ſententia dicenda, & ordine votorum.

1. *Ordo ſolitus incipere à dignioribus.*

POſtquam in lite ſatis vtrimque dictum, ſcriptúmve eſt, ad Iudices acta deferuntur, qui ſacrum, vt vocat Plato, ſuffragium ferentes, judicio finem ponunt. atque ordo quidem in dicendis ſuffragiis non idem vbique neque ſemper fuit. diuerſimodè etiam ipſi Romani ſunt vſi, ſed maximè pro dignitate fuit primo ordine ſententiam dicere. & quia rogabantur ſententiæ, prærogari dicebatur, qui priori loco, & inde prærogatiua. *In municipiis eorum*, inquit Papinianus, *in l. ſpurij. 6. §. vlt. D. de decur. potior cauſa habetur in ſententiis ferendis, qui pluribus eodem tempore ſuffragiis iure decurionis decorati ſunt: ſed & qui plures liberos habet, in ſuo collegio primus ſententiam rogatur, ceteroſque honoris ordine præcellit.* Coactâ verò curiâ quiſque prout dignior erat altiore loco ſedebat; tum duumuiri, ſi res difficilior erat, nominatim ſingulorum ſententias inquirebant, ordine ſeruato, qui in albo ſcriptus erat. *l. 1. D. de Alb. ſcrib. l. 3. § reſtitutus D. de decur.* Sed rectè Dionyſius Halicarnaſſus *lib.* 6. & Dion. Caſſius *lib.* 36. exiſtimarunt periculoſum eſſe ſecundùm ordinem dignitatū ſingulos gradatim conſuli, vt aſſuetum refert in ſenatu Romano Agell. *lib.* 14. *c.* 7. perire libertatem iuniorum, aut inferiori gradu conſiſtentium, cùm neceſſitas ſequendæ ſententiæ à maioribus ingeritur, quorum authoritas ceteros pertractura ſit.

2. *Liberior à Iunioribus.* Inde Piſo apud Tacitum, *Quo loco cenſebis Cæſar? ſi primus; habeo quod ſequar: ſi poſt omnes; vereor ne imprudens diſſentiam.* Ariopagitæ globolis ideo definiebant. quos hodie ſequuntur Veneti. albo abſoluunt, atro condemnant.

3. Romani viuâ voce ſententiam dicebant, illuſtres quidem Senatores *l. fin. D. de ſenat.* alij diſceſſionem faciebant, in eam partem quam ſequebantur. & quod maiori parti placuerat, in tabulas referebatur, ſenatus-conſultum vocabatur, aut decretum decurionum. ſed & poſtmodum tabulis & ſcripto tacitè vota ferebantur, quod malo exemplo introductum Plinius *l. 3. epiſt. ad meſſ. max. & l. 4. ad eundem* queritur; prudenter tamen Titus Arius, cùm Iudicio domeſtico Cæſarem adhibuiſſet, ſcripto ſententiam proferre voluit, ne omnium ſententia fieret, quæ Cæſaris fuiſſet. Senec. 1. *clem. c.* 15. nec minùs

rectè

rectè in ſupremis Galliarum Curiis ſine ordine vota rogantur, prout quiſque Relatori proximus aſſidet. Cicero *act. 6. in Verr. Mos eſt*, ait, *Siracuſanis, vt ſi qua de re ad Senatum referatur, dicat ſententiam qui velit: nominatim nemo rogatur, & tamen vt quiſque honore, & ætate antecedit, is primus ſolet ſuâ ſponte dicere: idque à cæteris ei conceditur; ſi quando taceant omnes, tunc ſorte coguntur dicere*. Alibi Iuniores dicunt ſententiam priores. Gam. *dec.* 1.

Reſecandum eſt quidquid metum adferre poteſt, quicquid in dicendo libertatē onerare. *l.* 1. §. *onerande D. quar. rer. act. Non enim*, inquit Chryſ. *ſolus ille eſt proditor veritatis, qui tranſgrediens veritatem, palàm pro veritate mendacium loquitur; ſed etiam ille, qui non liberè veritatem pronuntiat, quam liberè pronuntiare oportet; aut non liberè veritatem defendit, quam liberè defendere conuenit, proditor eſt veritatis. c. nolite timere* 11. *q.* 3. 4. *Remouendum quicquid officit libertati, & veritati.*

Quare & ad libertatem etiam voti pertinet, vt rationē quis non deferat quòd à parte contraria numerū videat. *Non ſequêris turbam ad faciendum malum, nec in judicio plurimorum acquieſces ſententiæ, vt à vero deuies. Exod.* 23. Veritatē ſemper Iudex omnibus quæ hac in vita chara habere poteſt, anteponere debet, neque in pectus dimittere quòd *veritas odium parit.* amicus ſit Plato, amicus Socrates, magis ſit amica veritas. cogitet ſe cætera omnia ante aram Iuſtitiæ ſepoſuiſſe. Et quoniam non tam bene cum humanis rebus agitur, vt meliora pluribus placeant, non turbetur ſi contraria aliqua ſententia communis eſſe dicatur. Sunt & communes contra communes: ſunt & opiniones ſine examine receptæ, ad modū quo auiū quò vna volat cæteræ ſequuntur: ideoq; non numero, ſed rationi deferendū eſt. *l. ob carnē.* §. *fin. D. de teſt.* Dec. *conſ.* 481. *n.* 12. vbi multa Panorm. inter quęſt. ſuas *q.* 4. *verſ. itē multum.* Theſ. *dec.* 57. *n.* 10. 5. *Quæ nec ob numerum deſerenda.*

Modus votum dicendi & hoc comprehendit, vt laconicus ſit. nam veritas in paucis conſiſtit, neque oportet prudentioribus dicendi locum auferre. Rebuf. *in l. feminæ* §. *ſenatores n.* 1. *de ſenat.* Inter prudentes odioſa verboſitas. ſufficiunt intelligenti pauca. *Narrauerunt fabulationes, ſed non vt lex tua. Pſal.* 110. Sed & nullus debeat immodeſtis vocibus perſtrepere, aut tumultibus perturbare, nullis etiam falſis vaniſq; aut obſtinatis diſceptationibus contēdere, ſed quicquid dicatur ſic mitiſſimâ verborū prolatione temperetur, vt nec audientes offendātur, nec recti iudicij acies perturbato animò inflectatur. Trid. *ſ.* 2. 6. *Laconicè dicendum.*

Et quanquam ſit rara temporū felicitas, vbi ſentire quæ velis, & quæ ſentias dicere liceat. vt Tac. 1. *hiſt.* tamē credat ſemper, quod vbi ad ſe redeunt; *voluntas Regū labia iuſta. Prou.* 16. circūſpectè ta- 7. *Et circumſpectâ libertate.*

N men

mẽ loquatur Iudex, nõ dicax ſit, neq; acerbis facetiis quempiá irrideat, maximè Principem. *nam earũ apud præpotentes in longum memoria eſt, præſertim, vbi multũ ex vero traxere, acrem ſui memoriam relinquunt.* Tacit. *lib.* 5. *&* 15. ſed ita ſe habeat, vt dicendi modus dulcoret amaritudinem audiendæ à Principibus veritatis. nam *ſimplicitas & libertas ni adſit modus in exitium vertuntur.* Tac. *hiſt. lib.* 3. *& ſicut vrbs patens, & abſque murorum ambitu; ita vir qui non poteſt in loquendo cohibere ſpiritum ſuum.* *Prou.* 15. quare *Eccle. c.* 4. *Noli citatus eſſe in lingua tua.* Vbi & quomodo vtile aut neceſſarium eſt liberè verum promatur, & ſi dicendi modus rei dicendæ ingratum ſaporem temperet; Reip. conſulitur, & priuatę dicentis, atque Iuſtitiæ. quod ſi fieri nequit, quin priuatim ineatur mala gratia, neque in opportunum tempus res differri poteſt; tamen veritatem non abdicare oportet, Iuſtitiam non offendere. præponderat enim publica dicendi neceſſitas priuatæ dicentis vtilitati. Ob quam rectè Saluſt. *Ego ita comperi omnia regna, ciuitates, nationes, vſque eò proſperum imperium habuiſſe, dum apud eos vera conſilia valuerunt: vbicumque gratia, timor, voluptas, ea corrupêre, poſt paulò imminutas opes, ademtum imperium, ſeruitutem impoſitam.*

Curare ad extremũm Iudicẽ oportet, vt ſententia certa ſit, non ambigua, aut aliquo dubio reſperſa. *§. curare. Inſtit. de action. tot. tit. de ſent. quæ ſine cert. quant.* & quia ſententia libello conformis eſſe debet, reiicitur libellus obſcurus, incertus, generalis. *l. final. C. de anal. except.* Iudices qui ambiguis, incertis, obſcuris verbis vtuntur, non litem finiunt, ſed alias ſerunt, generant, ſumptus augent, diſceptationes producunt, & ſportulis ſuis tantùm proſunt.

Igitur accuratiſſimâ actorum diſcuſſione factâ, eorumque ad leges circumſpectâ applicatione, ne quid ab iis diſcrepet, ritè conceptis verbis in tabellam ſententia refertur, & iuxta Conſtit. 45. Extrauag. Leonis, Iudicis manu obſignatur, & ore Iudicis proprio, niſi Illuſtris ſit, qualis & Epiſcopus habetur, aut hodie ab actuariis pronunciatur; abſoluendo, aut condemnando in id quod in iudicium deductum fuit, non aliud. etiam in litis ſumptus, damna, & id quod intereſt, ſi iuſtum, æquumque fuerit. Calumniæ quidem, & temeritatis hæc pœna eſt. ideoque iure quidem ſine dolo & culpa, vt in re facti, aut iuris admodum obſcuri litiganti non imponitur. ſed Edictum an. 1611. *art.* 9. non facilè id admittit. Taxat hodiè expenſas Iudex, actoris libello comprehenſas, earum quantitate à reo diminuendo contradictâ.

CA-

CAPVT IX.

De Appellatione eiuſque Inſtantia.

SI condemnatus iniuſtè iudicatum putat, remedium habet appellationis ad ſuperiorem Iudicem, aut delegantem, à quo non iuriſdictio, ſed cognitio tantùm delegata fuit. conceſſum omnibus quibus non interdictum. non conceſſum contumacibus, non confeſſis, non ter prouocantibus, non de momentanea poſſeſſione, non de re quæ dilationem non ferat, non ab interlocutoria reparabili, alimentis, viſitatione, correctione, aliiſque caſibus diſerto iure vetitis. 1. *Appellatio iuris remedium.*

Interponendum intra decem dies à pronunciatione, aut ſcientia, & copia Notarij, coram quo in ſcriptis fiat; nam ſi viuâ voce coram Iudice, illicò fieri debet. 2. *Qui interponendum?*

Admittendum à Iudice, datis dimiſſoriis, additis actis, & ſi viſum, causâ cur ſic iudicauerit. ſine dilatione: ſaltem infra dies triginta, niſi caſus ſit, quo non liceat appellare. quando Iudex reiicit appellationem, &, ſi cauſam adiecerit, Iudex appellatus de negotio non cognoſcit antequam cognouerit de appellatione. 3. *Qui admittendum?*

Inchoandum apud ſuperiorem oblatis dimiſſoriis, & actis intra tempus à Iudice aut ſtylo præſcriptum. à iure bimeſtre datum appellanti à pedaneo, aut delegato, ſemeſtre ad magiſtratus, biennium olim & dein annus ad Principem. alioquin exinde fatales dies currunt. 4. *Qui inchoandum?*

Proſequendum intra præſcripta ſimiliter tempora. alioquin appellationem fata illa ad interitum vrgent, ſententiam firmant. quam tamen adhuc examinari aut roborari aut corrigi vult Nou. 126. §. *in omnibus*. quam non vbique vſus ſeruat, ſed cauſę deſertione contentus eſt; ſeruat tamen, vt ſi appellans tergiuerſetur, appellato liceat præuenire, litem introducere, & proſequi. ſed iure Pontificio ea tempora à Iudice pręſcribi poſſunt & coarctari, & à ſuperiore ex iuſta cauſa aduerſus lapſum reſtitutio dari. *c. ex ratione.* latè ibi Phil. Franc. *de appell.* Panorm. & alij *eodem tit.* 5. *Qui proſequendum?*

Moribus fori ſęcularis, apoſtoli nō petuntur, inſtantię prima & alię perpetuæ ſunt. tempora tamen certa introducendæ appellationi præſcripta ſunt, ita vt alioquin ea deſerta habeatur.

Si ex iiſdem actis appellans ius dici petit, Iudex mox ea diſcutit: bene pronunciat iudicatũ, vel malè; corrigitque, vel con- 5. *Qui cognoſcendum?*

confirmat: expenſis etiam & mulcta *l. eos.§.ne temere C.de app.* temerè appellantem caſtigat. Quòd ſi quid non dictum priùs allegare probareque velit appellans, id ei permittitur; factâ & appellato eâdem facultate. modò non ad nouum caput pertineat, ſed coniunctum ſit iis, quæ apud priorem Iudicem propoſita fuere. *l.4.C. de temp.app.* emendare enim actionem in eodem iudicio. *§.ſin minus Inſtit.de act.* non alio poteſt. vt illud eſt in quo mutatus eſt Iudex. neque teſtes produci poſſunt ſuper iiſdem omnino aut directè contrariis capitibus, ſuper quibus in prima inſtantia alij auditi ſunt. *c. fraternitatis. x. de teſt. Clem. vlt. eod.*

6. *A quibus inconceſſa.* A ſummis tamen tribunalibus appellatio interdicta eſt. vt olim à præfecto prętorio. tum vt aliquando liti finis imponatur: tum quia creditum eſt, ſummos Iudices pro ſapientia ac luce dignitatis ſuæ non aliter judicaturos eſſe, quàm ipſe Princeps foret judicaturus. *l.1.D.de offic.præf.præt.*

Sed & friuola appellatio vetita eſt, ſine ratione interiecta, & protelandi tantùm cauſâ, in eamque reiiciendam, & per eam tergiuerſantes puniendos, Iudices vt incumbant ſtrenuè Reip. conuenit.

Nec minùs ne à rebus minimis iudicatis appellatio foueatur; nam non minùs iniquum quàm abſurdum eſt, quod ſæpè euenit, vt ſuper minimis cauſis maximi Iudices inquietentur, & homines propter minimas cauſas magnis fatigentur diſpendiis, vt forſan totius litis æſtimatio ad ſumptus judiciales non ſufficiat. *Auth.de appel.§. illud etiam.*

7. *Qui maturandum?* Appellationum cauſæ ſi fieri poteſt ex iiſdem actis decidantur: ſin minùs, propoſitis vnâ ſchedulâ grauaminibus, & alterâ juſtificationibus, vel nouis factis, ſi ex eorum conſideratione ſententia mutanda eſt, breuiſſimis tamen omnia terminis peragantur. atque in criminalibus ſemeſtri, iuxta conſtitutionem Pij V. aut ſaltem biennali, iuxta Conc. Trid. expediant, neque tertiò prouocare vnquam liceat, neque in correctione, aliiſque ſingularibus cauſis, neque nullitas ſine allegatione iniquitatis, aut citationis, mandati, aut Iuriſdictionis defectu attendatur.

8. *Appellationi affinis ſupplicatio.* Affinis appellationi eſt ſupplicatio, cùm à ſummo Principe eiuſue Senatu judicatum eſt. quæ non niſi ſemel permiſſa eſt, *l.5. C.de prec.Imp. off.* ſi ſupplicabatur intra decem dies, iudicati executio ſuſpendebatur, niſi ſatiſdaretur. & iure quidem ex ſupplicatione procedebatur ſicut ex appellatione.

Pro-

Propoſitio etiam erroris ſeu reuiſio vicina eſt, ſed non niſi ex iiſdem actis fit, & iudicatum interim executioni mandatur. *Propoſitio erroris.*

Reſtitutio etiam in integrum aduerſus rem judicatam minoribus datur. *C. ſi aduerſ. rem iud.* & executionem ſuſpendit *C. in integ. reſt. poſt ne quid noui.* *Reſtitutio.*

Querela etiam nullitatis ex Iuriſdictionis, aut perſonæ litigatorum non qualificatæ, formæue iudiciariæ defectu executionem ſuſpendit. *l. ſi Prætor. §. Marcel. D. de re jud. l. vlt. C. ſi ex falſ. inſt.* niſi tres fuerint ſententiæ conformes. *l. vlt. C. de ord. cog. Clem. vt de re jud.* ea tamen nullitas vt in tribunalibus Eccleſiaſticis hodie ex cauſa Iuriſdictionis, mandati, citationis (ex Clem. VIII. decreto) proponi tantum poteſt, nec in vlla. cauſa alia attendi, ita nec in ſæcularibus frequentatur. Imbert. *Enchyr. ad V. nullum quando.* *Querela.*

Appellatio ad Iudicis iniuriam non pertinet. *l. 20. de appel.* ideoque nec indignè ferre Iudicē conuenit, ſi quis ab eius ſententia appellauerit, neque de ſe quis tam eximiè ſentire debet, quaſi labi non poſſit. dummodo innocentes manus, animum ab omni paſſione alienum, ſinè ignaua imprudentia ad cauſæ notionem, ſententiamque dicendam attulerit. nam vt ex conſilio, ita & iudicio non fraudulento nemo obligatur. ſed ad fraudem reducitur inſignis imprudentia, atque lata culpa. 9. *Iudicanti errare non debet.*

Graue non oportet videri cuiuſcumque retractari iudicium, quia veritas exagitata ſæpius magis ſplendeſcit in luce: & pernicies reuocata in judicium grauiùs, & ſine pœnitentia condemnatur. nam fructus diuinus eſt iuſtitiam ſæpiùs recenſeri. c. Graue 35. *q.* 9. & Conc. Sard. *Epiſcopus, qui aut iuſtè, aut iniuſtè aliquem eiecit, patienter accipiat vt negotium diſcutiatur, vel vt probetur ſententia eius à pluribus, vel emendetur.* quæ Innocentij & Concilij Sard. monita optandum eſſet, vt expenderent multi Iudices, qui excandeſcunt vel ad ſonum appellationis à ſuo judicio interpoſitæ, vel ad inhibitionem pertinacis progreſſus; ad definitiuam autem judicij ſui emendationem, perpetes ſumunt ſimultates, & Iudicibus, præſertim delegatis, qui poſt eos in aliam iuerunt ſententiam, verbis perpetuò, atque re ipsâ infeſti ſunt. tanta certè philautia, non charitatem, quæ non cogitat malum, non juſtitiam redolet.

CAPVT X.

De executione rei iudicatæ.

1. *Executio rei iudicatæ.* CVm ſententia lata, & rata eſt, nullo appellationis aut alio remedio ſuſpenſa, rei iudicatæ fit executio; ſiue per actionem iudicati *l. 7. §. vlt. D. eod.* ſiue implorato Iudicis officio: vt paſſim hodiè vſus ſeruat, niſi hanc implorationem, cum Gudel. *in comm. Iur. nou. l. 3. c. 6.* ab illa actione non diſtinguamus.

Intra quæ tempor.? Damnatis olim diuerſa tempora conceſſa ſunt, hodiè non ſeruantur, niſi quæ ſtylus aut Iudex dederit. cùm res iuſſa eſt reſtitui, quæ in promptu eſt, nulla mora contumaciæ permittenda eſt. *l. debitorib. 18. D. de re iud.* alioquin idoneum tempus tribuitur. eo lapſo per executores, &c, ſi opus, per manum militarem, *l. qui reſtituere. D. de rei vind. l. ſi quis iuſſus D. ne vis fiat ei qui in poſſ. miſſ.* res aufertur, aut pro pecunia exhibenda pignora capiuntur, diſtrahunturque. mobiles primùm res, dein immobiles; denique iura & nomina, mores eum iuris ordinem non ſeruant, ſed quod promptius ſe offert, executioni ſubiiciunt. per licitationes plus offerenti addicunt, etiam ipſi victori. *l. 2. C. ſi ex cauſ. iud. pig.* nonnumquam poſſidenda pignora creditori traduntur donec ex fructibus ſatisfiat; & alicubi immobilia aliter diſtrahi omnino non permittunt mores, alicubi non niſi multo pòſt tempore, ex fructibus ſumma confici non poſſet.

Per detruſionem etiam in carcerem cogitur damnatus ſententiæ parere, & excommunicationem, ſi remedium aliud non ſupereſt. Trid. *ſ. 25. c. 3.*

2. *Aſſi i con-ſ. ſeo.* Speciem rei iudicatæ habent confeſſio in iure facta, bonorum ceſſio, tranſactio, iuſiurandum, arbitri laudum, voluntaria contrahentium condemnatio, contractus Iudicum ſigillis muniti, inſtrumenta guarentigionata, & præſto eſt Iudicum officium illud ex hiſce poſtulantibus.

3. *Creditorũ prærogatiuæ.* Cùm pignorum precium omnibus creditoribus non ſufficit, præferuntur hypothecarij perſonalibus. inter hos cauſa crediti, inter illos ratio temporis quo pignus datum eſt, potius ius facit, ſiue ſpecialis ſit hypotheca, ſiue generalis. ex conuentione, vel in cauſam iudicati accepta: ſiue expreſſa, ſiue tacita. niſi quòd apud nos conuentionalis niſi coram Iudice

rei

rei ſitæ facta reale ius non tribuat aut prælationem, nec generalis ſine immobilium deſignatione. ſaluo tamen dotis, & fiſci priuilegio, eiuſque qui in ædificij reſtitutionem, militiæ emptionem, aut vt ad priuilegiarium creditorem peruenerit, pecuniam dedit Omnium creditorum exactam rationem habet Iudex in diſtributione precij, ex pignorum diſtractione redacti, *iuxta titulos D. & C. Qui potior in pign. &c.* quorum priuilegia breuiter complectitur Gudel. *Iur. nouiſ. l. 4. & vlt.*

CAPVT XI.

Recidiua monita de ſeruando ordine iudiciario, præſertim in litibus criminalibus, & quæ ex officio Iudici incumbunt.

EXegimus quæ ad morem modumque iuriſdicundi ſpectare videbantur, quaſi per Indicem & tranſcurſim. quo filo Iudex telam iudicij texendam habeat. qua in re nec illud Apoſtoli reiiciendum puto, 1. *ad Corinth. c.* 14. *Omnia honeſtè, & ſecundum ordinem fiant.* Ordo ſanè iudiciarius anima eſt iuriſdictionis; dummodò meminerimus in cauſis quibuſdam iuris ordinem eſſe, nullum ordinem ſeruare. *Eſt*, inquit Cicero *pro Rabyr. Poſth. ſapientia Iudicis in hoc, vt non ſolùm quid poſſit, ſed etiam quid debeat, ponderet: nec quantum ſibi permiſſum meminerit, ſed etiam quatenus commiſſum ſit.* quo ſcilicet iure, quo ordine, quo ritu, more maiorum, an forma ſpecialiter mandatis præſcripta. adeò vt & Fulliuctus *Quæſt. mor. tom.* 2. *tract.* 40. *in* 8. *præcep. c.* 6. *n.* 199. Iudicem ob ordinem iuris non ſeruatum obliget ad reſtitutionem; verbi gratiâ, ſi inquiſiuit cùm iuris ordo non permitteret: ſi confeſſionem extorſit, cùm indicia idonea non eſſent, &c. poſt Leſſ. *de Iuſtit. l.* 2. *c.* 29. *d.* 18. Ampla ſpacia paterent ſi in eam diſſertationem deſcendere luberet, quę de toto ordine iudiciario concinnari poſſet. *& nos ſupra hoc lib. c.* 7. *ſatis pro inſtituto diximus. Plura extant inſignium authorum volumina in eam ſingulatim rem diſertè ſcripta. ad ea maria, quibus lubet haurire, dimittimus.* Apud nos ex edicto Principum 12. *Iul.* 1611. *art.* 3. 4. 5. qui ſtylum habent emologatum, mandata, & inſtructiones ſuas exactè ſeruare debent, & ſi quid mutatione eget, ad Principem referre: qui non habent emologatum, ad curiam Prouincialem recurrere:

1. *Ordo iuris ſeruandus.*

2. *Belgæ ſtylū præſcriptū aut ordinandum ſeruāt.*

eo interim vſuri, quo vtuntur ſuperiores illius territorij. ſed *art.46.* pro ſecuritate maiori decernitur, vt in criminalibus cauſis Iudices, qui ordinarium certumque ſtylum procedendi non habent, eo vtantur qui decretus eſt pro ſuo prouinciali Concilio. omnia enim hîc Concilia Prouincialia ſtylum, ordinationes, & inſtructiones à Principibus præſcriptas pridem habent; inter reliquaſq; inſtructiones non infimum locum ea obtinet, quam Carolus V. Imperator Batauis dedit, 20. Aug. 1531. quam inſigni libro, quem Synopſin praxeos ciuilis appellat, excuſſit Paulus Merula. Affines alias inſtructiones comparauit, & in ordinem iudiciarium analiticè digeſſit.

3. *Præſertim in iudiciis criminalibus.* Porrò quia *omnia*, ait Cicero *pro Cæcinna, judicia aut diſtrahendarum controuerſiarum, aut maleficiorum puniendorum cauſâ repertaſunt.* in illis minor cura eſt, in his maior. non tantùm quia in illis de re minori, pecuniola, agellóne agitur, in his de ſtatu, de vita hominis; ſed & quòd in ciuili controuerſia ipſi litigantes periculo ſuo expendere debent, jure, an iniuriâ agant, defendántve, & pœnis ſuis coërcentur temerè litigantes: at in iudiciis criminalibus, iiſque quæ Iudex ex officio inſtituit, non alieno ductu, ſed ſuo marte Iudex progreditur. &, vt in bello non ſolet iterum peccandi locus ſupereſſe, vt Lamachus reſpondit veniam oranti errati in prælio commiſsi: ita vbi de re criminali agitur, vix eſt vt errore commiſſo res in integrum poſſit reſtitui. *Eſt ergo ſapientis Iudicis cogitare ſibi tantū eſſe permiſſum, quantum commiſſum ſit & creditum, & non ſolum ſibi poteſtatem eſſe datam, verum etiam fidem habitam eſſe meminiſſe, poſſe quem oderit abſoluere, quem non oderit condemnare: & ſemper non quæ velit ipſe, ſed quid lex & religio cogat, cogitare.* Ita Cicero *pro Cluentio.* vult lex & religio quod iuſtum eſt etiam iuſtè fieri, inſontem rectè abſolui, reum ritè condemnari.

Maranta quidem *tractat. de ordin. iudic. part. 6. §. & peruenitur &c. n. 106. n. 208.* enumerat 65. caſus in quibus Iudex procedit ex officio, qui eapropter delicatiori diligentiâ ſunt tractandi; nos generatim comprehendemus ſub nomine cauſarū criminalium, non rigore nominis ad ſcelera reſtricti, ſed per antitheſim litium ciuilium, & pecuniariarum. In criminalibus ergo iudiciis Iudex aliorum motu & metâ carens, (nam rarò hodie accuſatio cum inſcriptione fieri ſolet; denuntiatio etiam magis ad Euangelicam referri ſolet quàm iudicialem, quę delatores ad expenſas temerarias obligat) agmine quadrato incedere debet, ne recta iuſtitia vllo vndecumque inſultu detrimenti

trimenti quippiam capere poſſit. Et nos quidem iterum Edicta Principum, & Inſtructiones dirigunt, & nominatim Edictum an. 1611.*art.*38.39.40.41.42.43.44.45.46.47.

Enimuerò id imprimis cauendum, ne quis temerè in numerum reorum vocetur. tametſi enim Iudices etiam Epiſcopi habeant in ſuis Diœceſibus liberam poteſtatem adulteria & ſcelera inquirendi, vlciſcendi, & iudicandi; *c. pernicioſam de off. Iud.* prouincias & diœceſes ſuas obire iubeantur, & viſitare, de vita & conuerſatione ſubditorum quærere; *c. Romana de cenſib. in* 6. non tamen ſpeciatim de authore criminis inquirere poſſunt, niſi ſuper eo fama ipſius læſa ſit. *c. cùm oporteat de accuſat.* adeò vt generatim rogare, non nuncupatim, tantùm poſſit; & rogati etiam iurati occultum authorem deferre non poſſint. Leſſ. *de iuſt. lib.* 2. *c.* 29. *de iudice dubit.* 14. *n.* 118. nullus eſt pro crimine, ſuper quo non laborat infamia, ſeu clamoſa inſinuatio proceſſit, puniendus; quinimò ſuper hoc depoſitiones contra eum recipi non debent. *c. inquiſitionis. §. tertiæ de accuſat. c. qualiter* 2. *ibid.* nequidem tametſi duo vel plures teſtes iurati aſſerant *d. c. inquiſitionis.* niſi fortè quis crimen confeſſus ſit, aut commiſerit in iudicio, aut patefactum ſit ex generali inquiſitione, aut aduerſus bonũ publicum ſit, vt crimen læſæ Maieſtatis Diuinæ vel humanę. Leſſ. *ibid. d.* 15. *Scipio minor Caium Liuium prætereuntem cùm vidiſſet: Hunc, inquit, virum ſcio peieraſſe: verùm quoniam nullus eum defert, non poſſum ſimul eſſe & accuſator, & Iudex:* Plut. *in Apoth.* Praxim ſæcularium Iudicum contrariam, vt infamia præuia non requiratur, excuſat Leſſ. *ibid. n.* 131. & Fuliucius *d. c.* 6. *n.* 191. iidẽ tamen requirunt vt Iudex non inchoët ex ſe iudiciũ, ſed aliquid præcedat, quod inquiſitioni viam aperiat, & Iudicem ex officio procedere cogat, quod vices infamiæ ſuppleat. Duodecim id genus cauſas conglomerat Fuliucius *n.* 193. & Leſſ. *dub.* 16. non admittit tamen Leſſius eandem praxim in Prælatis Eccleſiaſticis *dub.* 15. *n.* 140. præſertim aduerſus perſonas Eccleſiaſticas. vtpote quorum propalati defectus plus Reip. noceant, quàm correctio proſit. vt omittamus Concil. Trid. *ſeſſ.* 24. *c.* 5. innouaſſe dictum cap. *qualiter & quando*, & ab omnibus obſeruari iuſſiſſe. 4. *Inquiſitione ſpeciali.*

Quòd ſi tam ſeriò exigitur ne quis inquiratur, in ius vocetur ſine præuia infamia; quanto magis cauendum eſt, ne citra prę̨uiam infamiam, neceſſitatem, & criminis grauitatem, quis in carcerem compingatur, qui per ſe infamat? quapropter Prælati clericos temerariè, vel per iniuriam incarcerantes 5. *Carcere decernendo.*

tes in excommunicationem incidunt. *c. ſi clericos de ſent. excom. in 6.* & rectè Marcus Antonius Genuenſ. *in praxi c. 29.* tradit, Neapoli non incarcerari clericos, niſi adſint probationes ſufficientes ad condemnandum, vel ſaltem ad torquendum, dummodò clericus non ſit ſuſpectus de fuga. ob quam & Trid. in atrocioribus delictis neceſſariam detentionem admittit. *ſeſſ. 25. c. 6.* detentionē vocat Concilium, non carcerem. adeoque addit: in omnibus caſibus ea ratio habeatur, vt iuxta qualitatem delicti ac perſonarum delinquentes ipſi in loco decenti cuſtodiantur. & bene d. Edictum *an. 1611. art. 39.* vetat officiariis cuiquam iniicere manus, qui fixos habet lares, niſi in flagranti delicto deprehenſo, aut ex Iudicis decreto, cui ex informationibus *iuxta art. 38.* ſemiplena probatio delicti, aut vehemens ſuſpicio ſuaſerit, aut accuſator formalis requiſiuerit, vbi is admittitur.

Iterum breuibus dilationibus peragendi ſunt rei, peccantque grauiter qui morarum tædio, carcerū, aliorúmve incommodorum faſtidio, eos affligunt, & non æquè in excuſando, quàm accuſando laborant. quod vtrumque inculcat d. Edictum *art. 40.*

6. Tortura. Multò autem magis peccant Iudices, ſi non ſufficientibus indiciis neque ex iuris ordine prę́ſcripto reum quęſtionibus ſubiecerint. quę ſufficiant breuiter differit Leſſ. *d. 17.* repetit Filliucius *n. 195.* pluribus exequitur Farinac. *tract. de indiciis, & tort.* aliique.

7. Condemnatione. Maximè autem in ipſa condemnatione peccatur, ſi præter ordinem iuris crimine deprehenſo confeſſione illicitè extortâ reus plectatur *arg. l. antep. in fin. D. de quæſt.* vbi ob quęſtionem illicitè habitam Imp. ſententiam irritauit. Leſſ. *d. 18.* Filliucius *n. 199.* qui vtrique *ſequent. cc.* proſequuntur Iniurias quæ fiunt in iudicio ab accuſatore, teſte, Aduocato, reo, &c. quas hic proſequi non eſt huius inſtituti. dummodo id repetamus ſpectare ad Iudicem, compeſcere omnes eos qui adyta, & ſanctitatem iuſtitiæ temerant ſuâ improbitate. ſibique Iudex ſemper illud Deuteron. *c. 16.* dictum obſeruet, *iuſtè quod iuſtum eſt proſequeris.* non iuſtè proſequitur, qui ordine à iure præſcripto non proſequitur.

Super hęc autem ſi non ad menſuram delicti imponatur plagarum modus, pœnaque ad culpæ proportionem non exigatur, ſi is cui parcendum fuit ob delicti, perſonæ, ſexus, ætatis, aliáſve circumſtantias, ad rigorem plectatur, ſi cuius

pœna

pœna aſperanda potius fuit, parcatur.

Ad profundum autem peccatorum venit, ſi inſontes puniat, ſontes impunè dimittat ſciens, prudens, cùm de cauſa ritè liquet. de culpa lata, quæ dolo comparatur, leui, leuiſſima in cauſa capitali cognoſcenda iudicandaque, non ſinit hic locus multa dicere. hoc ſanè caſu vitandæ huiuſmodi culpæ, valet illud Democriti, *Optimus Iudex eſſe iudicatur, qui citò intelligit, & lentè iudicat.*

Dixi initio huius cap. exegiſſe nos curſim quæ ad morem modumque iuris dicundi pertinent; ad dictionem inquam ipſam iuris. nam quod attinet ipſa cauſarum iura, non fuit animus ea tangere: Oceanum ingredi, tota Iuris volumina inuoluere: ea in pectoris ſcrinio habere Iudex debet, & cauſis in ſuum prętoriū delatis applicare: & *habere*, inquit Cicero *pro Cluent. in conſilio legem, fidem, religionem, æquitatem: libidinem autem, & inuidiam, metum, cupiditates omnes amouere: maximi æſtimare conſcientiam mentis ſuæ, quam à diis immortalibus accepimus, quæ à nobis diuelli non poteſt.*

CAPVT XII.

De Stipendiis.

QVo minus per ſordes iudicetur, & appellationibus materia ſubtrahatur, ſtipendia publica ſtatuta ſunt. *tot. t. C. de. Annon. & capitat.* Iuſtinianus ſanè munerū capturā ſeuerè prohibens, à fiſco ſtipēdia Iudicibus dari iuſſit: à litigatoribus accipi aliquid vetuit, pręterquam Iudicibus pedaneis. *Nouella* 82. *c.* 9. & *Nouell.* 15. *c.* 16. vbi fere idem de defenſoribus ciuitatum dicitur. & quatenus idem in Francia olim obtinuerit, bellè refert Loyſeau *de off. lib.* 1. *c.* 8. quomodo ſportulæ atque huiuſmodi emolumenta pro Iudicum opera in voluendis actis, examinando partium iure, dictandiſque ſententiis, ſucceſſerint. & ſanè optandum erat, vt iure & antiquis moribus res ſtaret. iniquiſſimum enim eſſe Cic. cenſet Iuſtitiæ mercedem petere: ſed & illud tamen iniquiſſimum, vt labor in damno ſit. Itaque dum Iuſtinianus fiſco onus ſtipendiorum impoſuit, fiſcus locuples erat, ſeu meliori fortunâ, ſeu maiore parcimoniâ, ſeu frugaliori œconomiâ. nam belli ſumptus res eius geſtæ ſummos etiā fuiſſe plus ſatis arguunt. vnde & nulli ſalarium tribuebatur, niſi iubente Principe. *l. nulli. C.*

1. *Rectè à fiſco danda.*

ſin. de duumuiris idem , dum magiſtratu fungebantur , aſſe-
rit. *per l. pars litter.* 48. *D. de Iudic.* quam non de ſolis Athenien-
ſibus magiſtratibus, vt Alciat. *diſpunc.* 4. *c.* 6. nec de Prætoribus,
aut Præſidibus, vt alij, ſed de omnibus magiſtratibus munici-
palibus, qui à Græcis ἄρχοντες vocabantur, intelligit.

Præſides quidem alióue nomine prouinciarum rectores,
depoſito magiſtratu per dies quinquaginta in prouincia
manere debebant, reſponſuri omnibus qui de eis quereren-
tur. Ita etiam Borel. *lib.* 1. *de magiſt. c.* 12. *in fin.* refert practicam
magnę Curiæ Neapolitanæ, quòd pendenti officio accuſatus
de concernentibus adminiſtrationem , liberetur cautione de
ſtando iuri, tempore ſyndicatus, in quod Curia cauſam remit-
tit, rectius, quàm quòd alij paulò antè ab ipſo citati, ſuſpen-
dendum magiſtratum putant ſtatim atque accuſatur ; eum
verbi gratiâ qui perpetuus eſt ; nam Zeno *in l. vlt. C. vbi ſena-
tores.* ſtatuit, ne qui in crimen vocati ante probationes, iniu-
rias patiantur. Ideoque ſi illuſtri dignitate fulſerint, *ſedendi* 2.
quoque, inquit, *in aliqua ſecretarij parte, quæ Iudicibus inferior, alter-* *Accuſatis*
cantibus ſuperior eſſe videatur, habeant licentiam. & iterum, *ſedendi* *vſque ad ſententiam*
cùm celebratur cognitio in ſecretariis iudicantium ius conſequantur. *dignitas*
cuius legis formam in judicando Duce Bironio ſeruaſſe ſcri- *ſeruatur.*
bitur ſenatus Pariſ. Vetatur vel excandeſcere Iudex aduerſus
eos, quos malos putat. *l.* 19. *D. de offic. præſid.* Diſertè etiã Papin.
in l. libertus. §. in quæſt. D. ad municipal. Magiſtratus, inquit, *capita-
lis criminis accuſati priſtinam dignitatem interim retinent.* tametſi il-
lius legis diſpoſitionẽ in Gallia non ſeruari refert , & queritur 3.
Loiſeau *des offices, lib.* 1. *c.* 14. vbi latè incommoda tum ſuſpen- *Etſi praxis*
ſionis accuſatorum , tum inquiſitionis aduerſariorum , tum *multis locis contraria.*
nouimembris rigoris , quem Gallica praxis & fere noſtra ex-
ercet contra accuſatos , ſupra quam iure Romano permiſſum
ſit.

Enimurò vt abuſus Gallicis Iudiciis abſint, vt optandum eſt; 4.
ita neque eò concedendum, vt nulli cognitioni magiſtratuum *Sed ea ritè*
actiones ſubiici cenſeantur; ne impunitatis confidentiâ laxa- *temperanda.*
tis habenis in innoxios graſſentur; fas atque nefas pari loco
habeant ; ne populum concutiant liberè, ſi repetundarum agi
cum iis non poſſit. ne pecuniam publicam interuertant, ſi de
peculatu teneri non poſſint: ne fictis criminibus inſontes ſup-
plantent, ſi falſi accuſationem non vereantur. ne per ſordes,
ſupinam imprudentiã iudicent, ſi litem ſuam facere non poſ-
ſint, & in vicem aduerſarij ſuccedere, *l. vlt. D. de extraordinar.*

cogn. vel quantum videbitur religioni iudicantis teneri illi, qui iniquo iudicio læſus eſt.

5. Sed vt redeamus ad accuſatum Magiſtratum; vt neque ſuſpendi eius exercitium durante accuſatione æquum eſt, ita neque in perpetua ſpatia criminalem quęſtionem protrahi, ſed intra annum olim, & biennium ſaltem, ex prorogatione Iuſtiniani terminari oportebat. *tit. vt intra certum tempus criminalis quæſtio terminetur*, ne perpetuo Reſpub. careat viro, ad res agēdas idoneo. quamobrē ſolo anni lapſu reus delatus abſolutus erat, & promotionis capax, qui non damnabatur. *l. reus delatus*

6. *D. de mun. & honor.* Et per ſacros Canones enormia tantùm quædam crimina id priuilegij habent, vt clericus accuſatus à ſacris functionibus abſtinere debeat, donec ſe purgauerit, vt hęreſis ſimonia, &c. alioquin pœna ſuſpenſionis non niſi cauſâ cognitâ irrogatur. *c. Presbyter* 15. *q.* 6. *verſic. & quod niſi fecerit*, *interim non videmus ſuo debere Presbyterum*, *vel diaconum officio priuari.* Sic & conſtitutum eſt, ne clerici deficiant ab Epiſcopo accuſato, priuſquam ſub luce obiecta conſtiterint, & ſententiâ damnatus ſit, *c.* 1. *&* 2. 8. *q.* 4. Rectè igitur Iudices poſt depoſitnm magiſtratum 50. dies in prouincia commorari debebant, eorumq́ue Conſiliarij, Cancellarij, & Miniſtri. *l.* 3. *de aſſeſſ.* ius tamen dicebant vſque ad aduentum ſucceſſoris. *l.* 10. *de off. proconſul.* nec priùs deponebat imperiū deceſſor, quàm ſucceſſor in Metropolim venerat, licet prouinciā attigerat. *l.* 1. *de off. præf. Aug.* non tamē vltra tres mēſes poterat hęrere. *l.* 2 *ad l. Iul. Maieſt.* Dion. *l.* 53. &, quod notandū moroſis Iudicibus, huiuſmodi controuerſiæ ciuiliter vel criminaliter ventilatæ intra viginti dierum ſpatium debebant terminari. *l.* 1. *de off. diuerſ. Iud.* Ex diuerſo autem, inquit Iuſtinianus *in Auth. vt Iudices ſine quoquo ſuff.* etiam pœnis eos omnium amariſſimis ſubiugamus, ſi eos qui puris vſi ſunt manibus, & fiſcalium exactionem cùm omni detulerint ſubtilitate, poſteà deponentes adminiſtrationem iniuriari præſumpſerint, & non cum omni fauore poſt legitimū tempus prouinciam relinquentes deduxerint.

Depoſito magiſtratu per 50. dies in prouincia morandum.

7. Hodie Iudiciorum antiqua ratio contra Magiſtratu functos obſoleta eſt, quæ olim potentiſſimos quamuis in officio retinebat, vel audaciam pręuaricatorum inſigniter multabat, morte, exilio, vel aliâ pro meritis pœnâ: ſucceſſit in monarchia Hiſpaniæ vſus mittēdi in prouincias qui inquirant in acta Pręſidū, aliorúmue Iudicū, & qui ea quæ cōperta ſunt ad Conciliū regiū referant, pro ea gente in Hiſpania inſtitutū. cuius iudicio

Inquiſitio in Iudices Hiſpana.

bene

bene meriti liberaliter munerantur: qui autem negligenter verſati ſunt, deſide abiectoque animo officium adminiſtrarunt, vel iniquè ſunt graſſati, pro demerito caſtigantur. *quæ*, inquit Bellus, *profectò præcipua eſt cauſa & ratio, quâ ſacratiſſima hæc Corona conſeruatur, & magis indies exaltatur.* an æquè hodie præmia & pœnæ pro meritis dentur, & Coronæ bene ſit Bellus alius examinet.

Alexander Seuerus ſolebat dicere, paratos ſe ſemper digitos gerere, vt ſi quem Iudicem improbum obuium haberet, oculos ei erueret. optimè; nullum enim malum grauiùs affligere poteſt Remp. quàm Iudicum improbitas; quid enim ſi à quibus medicina expectatur, venenum præbeatur; a quibus vera doctrina, falſa doceatur? quo argumento Chriſtus, *ſi ſal infatuatum fuerit, in quo ſalietur?* numquam ergo nimia eſſe poteſt in Iudices inſpectio, vigilantia, animaduerſio. Primùm Reges ipſi, atque Principes vniuerſim eam curam ſuam eſſe putent, deinde magni ſub ipſis magiſtratus, atque gradatim inferiores ſinguli in ſuos. atque in primis Eccleſiaſtici, quos ipſos Epiſcoporum titulus iam ab Apoſtolis vſurpatus, id eſt ſpeculatorũ, functionis ſuæ monet, & ſinguli quidem quatenus eis auctoritas commiſſa eſt, ſcilicet Archiepiſcopis monendi, corrigendi Epiſcopis, non amouendi data nunc eſt auctoritas, ſed in grauioribus cauſam inſtruendi, & ad Sedem Apoſtolicam inſtructã mittendi, quæ definitiuum calculũ ferat. Trid. *ſeſ. 24. c. 5. ſ. 13. c. 6. 7. 8. ſic l. 2. de off. præf. Auguſt. Præfectus*, inquit, *Prætorio auguſtalis ordinariorum ſub ſe Iudicum examinandi flagitia, & ſuper his referendi, non amouendi, vel puniendi habeat poteſtatem.* & iterum, *l. 1. de off. Com. ſac. larg. Palatinis*, inquit, *hæc cura debet eſſe præcipua, vt periculo proprio notariis deſtinatis ſuper negligentia Iudicum, ſi ita res exegerit, conquerantur, ne eorum ſit impunita deſidia.* Ex aduerſo tamen aliud ſtatutum eſt in Præf. Prætorio Orientis *l. 3. dict. tit. Si quos*, inquit, *Iudices, vel propter aduerſam corporis valetudinem, vel propter negligentiam vel furtum, vel ſimile aliquod officium ſublimitas tua inutiles eſſe reperiat: his ab adminiſtratione remotis & vice eorum aliis ſubrogatis, furibuſque pœnis legitimis ſubactis, ad noſtræ manſuetudinis ſententiam non crimina, ſed vindicta referatur.* Nullus ergo præſcriptum Iuriſdictionis ſuæ modum excedat, diligentẽ ſuorũ inſpectionem negligat nullus. ſi quis ſcintillã neglexerit, quæ inde incendiũ excitarit, & humanis & diuinis legibus reſarciendo detrimẽto erit obſtrictus.

8. *In Iudices animaduerſio.*

Prudenter etiam ſupraſcriptis de cauſis cautum erat, ne 9.

 prouin-

LIBER TERTIVS

CAPVT PRIMVM.

De Legiſlatiua.

PRincipio officij ſui olim Prætores edictum 1.
proponebant, ex quo ius dicturi erant. quo *Satius legibus, quàm regum arbitrio regi.*
exemplo non incongruum nobis viſum fuit,
ſi hunc librum, qui de adminiſtratione politica Iudicis eſt acturus, auſpicaremur à legibus. Enimuerò iure certo, quàm manu regiâ adminiſtrari Remp. ſatius eſſe iam docuit pridem experientia. & gentium eò quaſi vnanimem conſenſum traxit, *arg. l. 2. in prin. D. de orig. Iur.* quia reges, vt ſint boni, & qui nón litigantium, ſed æquitatis ſolo affectu ducantur, tamen rectiùs ſe habent, ſi architectos imitentur, qui lineâ vtuntur, & libellâ, boni quamuis & periti. nam, vt Cic. ait *l. 9. epiſt. fam. ad Poët. omnia ſunt incerta, quando à Iure diſceſſum eſt.* Caligula iactauerat ſe effecturum ne I. Cti. quid reſpondere poſſent, præter eum, id eſt, non niſi eo vt oraculo conſulto, eius reſcripto impetrato: incommodum ſecutum refert Tac. *lib. 11. ann. in princ. Cuncta*, inquit, *legum & magiſtratuum munia in ſe trahens Princeps, materiam patefecerat prædandi.* Hæc eſt apud bonos etiam illa indeciſa æquitas, ſi eius ab imagine à quouis obiecta lex vinci poſſit. quam deprecati ſunt Allobroges à Franciſ. I. vt ne permitteretur Senatui extra ius certum atque præſcriptum ad boni atque æqui bullas tranſilire. vt Coraſ. *ad l. benignius. D. de leg.* nec ſummis tribunalibus permittit ius ex æquitate vel interpretari, quod alij concedunt, *Auth. hodie C. de Iud.* & Doctores paſſim.

Legibus Romanis nihil non deciſum eſt, quod ad Remp. 2.
tuendam pertineat. ſed quamuis ius finitum eſſe debere non *Sed paucæ ea ſint.*
malè monet *l. 2. D. de Iur. & fact. ignor.* illæ mole ruunt ſuâ, & facit Rom. legum numerus, vt pauciores ſciantur, & mutata Rerum-publ regnorumque forma, vt quę diuerſis officiis ſunt adſcripta, niſi eorum curam lucrum comitetur, pauci ad ſe pertinere exiſtiment. vt ferè id paſſim videamus leges multas facili conſilio & ſalubres valuis Eccleſiarum & poſtibus Prætorio-

toriorum affigi, paucas executioni committi. Fruſtrà præſcribit ægrotis pharmaca Medicus, ſi ea non ſumant, ſi pharmacopæorum officinas ſchedis impleant, in ſtomachum ægrum nihil immittant.

3\. *Executioni mandentur.* Itaque in omni Repub. conſtituenda cùm primis curandum eſt, vt leges & magiſtratuum edicta executionem inueniant, ſubditi vt ſint factores verbi, & non auditores tantùm. *quia ſi quis auditor eſt verbi & non factor, hic comparabitur viro conſideranti vultũ natiuitatis ſuæ in ſpeculo; conſiderauit enim ſe, & abiit, & ſtatim oblitus eſt qualis fuerit: qui autem perſpexerit in legem perfectam libertatis, & permanſerit in ea, non auditor obliuioſus factus, ſed factor operis, hic beatus in facto ſuo erit.* Ita Iacobus *c.* 1. ſanctè de lege ſancta. Sed & ſuo modo idem in lege & rebus profanis obtinet, ſi in ſpeculo tantùm leges idoneas conſideramus, neglectâ curâ praxeos, atque executionis, Platonicas & Vtopicas leges, bellè expendimus, dandas illis orbibus, qnos adhuc quęrit Alexander. manum operi admouere, manum mittere ad aratrum oportet, non philoſophari tantùm. Pręcepta omnia & leges elanguidę ſunt, ſi non accedat cura obſeruationis, ſi fine ſuo dèſtituantur,

Si non conceditur vti.

Rectè igitur D. Ambroſius *de* 24. *manſ. Lex Dei exactiſsimâ quâque cenſurâ examinanda, & omni quâ poteſt maiori ſedulitate ſeruanda.* & prudentiſſimè Iuſtin. *in Auth. de prouinc. Præſid. Non tantùm*, inquit, *decenter leges ferre ſummo bono eſt, ſed etiam ſancita accuratè cuſtodiri & ad effectum deducere, tranſgreſſoreſq́; competentibus pœnis ſubiicere.* Bene Tertul. *Quale eſt vt præcepta conſtituat non executurus? vt dilicta prohibeat, non vindicaturus? permiſſum tacitè quod ſine vltione prohibetur.* & iterum, *Fruſtrà inſtituiſſet, ſi obſeruari noluiſſet: & fruſtrà obſeruari voluiſſet, ſi vindicari noluiſſet.*

4\. *Paucitas legum quibus, cur, curæ fuerit.* *Corruptiſſimâ Repub. plurimæ leges*, vt ait Tacitus: & Strabo *lib.* 4. Zaleuchum Thuriis paucas olim & ſimplices leges dediſſe, ſed alios ſecutos, qui alias per ſubtilitatem & ſuperuacaneam curam adderent: ex quo factum ſit, vt celebres magis quàm boni euaderent. Romuli, regumq́ue Romanorum paucas leges fuiſſe veriſimile eſt. Libellus XII. Tabularum exiguus fuit, quem pueri in ſcholis ediſcebant, vt neceſſarium carmen. ſed, vt inquit Seneca, *epiſt.* 45. *non opus adhuc erat remediis diligentibus, nondum in tantum nequitia ſurrexerat, nec tam latè ſe ſparſerat; poterant vitiis ſimplicibus obſtare remedia ſimplicia; nunc*

nunc neceſſe eſt tanto operoſiora eſſe munimenta quanto valentiora ſunt quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit ſcientia herbarum, quibus ſiſteretur fluens ſanguis, vulnera coirent paulatim; deinde in hanc peruenit tam multiplicem varietatem.

Primùm Iulius Cęſar, deinde Adrianus deſtinarunt multitudinem legum ad optima quæque & neceſſaria reſecare; ſed iniquitate temporũ diſtracti fuerunt. Adrianus tantùm Saluij I.C. laborem probauit, qui edictum perpetuum compoſuit, ex eoque Prætores ius dicere voluit. Theodoſius propiùs tentauit; Iuſtinianus immenſa volumina, quæ in librorum duo millia, verſuum autem tricies centena extendebantur, Pandectas contraxit, & Codicem edidit; vetans ne impoſterum ea commentariis onerarentur; Paratitlis tantùm permiſſis. *Proœmium & confirmatio digeſtorum & ad Tribonianum, & ad magnum ſenatum.* Carol. Mag. & Alphonſus Hiſp. Rex, eadem in re laborauit. Sed & Ipſe Iuſt. quidem Nouellis verboſis magnitudinem Codicum auxit, deinde barbararum omnium gentium colluuies imperium diſtraxit, & leges illas ſilentio inuoluit; alij alias ediderunt, donec leges Romanæ rurſus ante aliquot ſæcula ex vndis illis caput extulerunt, & in ſcholis apparuerunt, atque in regnis iis, quę Romanum imperium excuſſerant, pro ſua æquitate admiſſæ ſunt, in ſupplementum vernaculi cuiuſque Iuris; quaſi precario. eaque talionis ratione, quâ apud Romanos conſtitutum fuerat, vt qui ſub eo imperio degerent, Romana Iura, quin & officiorum nomina ſuſciperent. *Auth. De Armenicis, & vt ipſi per omnia Romanas ſequantur leges. & Auth. de deſcript. quatuor præſid. Armen.* adeò vt hodie in ipſo Latio, in ipſa Roma poſteræ Imperatorum conſtitutiones energiam ſuam non agnoſcant, & in ipſa Germania ſplendidum magis nomen, & decus gerant, quàm virtutem ſentiant. 5.

Hinc nata tam innumera non regnorum tantùm, & prouinciarum, ſed ſingulorum diſtrictuum, territoriorum, ciuitatum, oppidorum, pagorum, villarum ſtatuta, quibus diſcendis nulla iam ſufficit ætas, nec ad doctrinam pertinent, niſi in ſuo quæque climate. & ſæpè peruerſo hodie iuris omnis & rationis modo. nam quod domi ſuę natum eſſet, quod diuturni mores conſenſu vtentium comprobaſſent, cuiuſque ciuitatis ius dicebatur: hodie iis qui ditionum aut vrbium ſtatuta conſcribunt, non ſufficiunt vſu receptæ conſuetudines, vt eæ in ſcriptum redigantur, ſed officio ſuo non bene ſibi functi videntur, niſi magnam partem Pandectarum, & Codicis in libellos 6. *Vnde tam multa ſtatuta?*

libellos ſuos contraxerint, ſed & quarumcumque externarum gentium ſcita, vſus, & abuſus in ſuam œconomiam traduxerint, etiam ea quæ patriis nominibus explicare non poſſint. Quo morbo Belgæ etiam noſtri laborant, faciles exterorum morum, idiomatum & veſtium admiratores & receptores, adeò vt & omnem morem ſuum nonnihil inolitum priuilegij nomine veſtiant, quę ſi quis attigerit, ſacer mox & inteſtabilis cenſetur. erat optandum, vt quę vera priuilegia non forent, in vnam conſonantiam componerentur. & fuiſſe creditur aliquibus Principibus id propoſitum, ſed ne quem motum ciërent diſtractis.

7. *Recognoſcenda illa, & probanda aut reiicienda.* Quod fieri commodè potuit, fecit Albertus Pius, qui an. 1611. controuerſa quædam Iuris Romani decidit, quoſdam ex moribus belgicis meliùs diſpoſuit; & omnes non emologatos hactenus à Curia, ſcriptos ad eam tranſmitti voluit, examinandos; & porrò vt ſinguli qui de rebus & fundis ſtatuunt ſuis territoriis concluderentur, & ſuas in iis vires dumtaxat exercerent. vtinam Deus vitam ei longiorem dediſſet! vt cętera ex Iure hodie & moribus hîc controuerſa maturâ deliberatione compoſuiſſet.

Vtinā ſic vbiq; res eo reduceretur, ne leges retia litigantiū, & theſauri contentionum, lucra patrocinantiū audirent: & ſuperfluis reſecatis liquida claritate iuſtitię breui conſtitutionū epitome conſultum eſſet. vt nec opus foret tanto pragmaticorū exercitū, qui vt ſinguli viuant, ne ſingulos litigantes depaſcantur, qui ſi omnes toto Chriſtiano orbe in militiam armatam numerarentur, inundationi Turcorum opponi poſſent. Paucæ, claræ, & deciſæ leges & ſciri faciliùs & obſeruari poſſent, ſi modò & illud caueretur, ne tam ſuperſtitioſę litium negotiorumque eſſent actiones. qua de re alibi diximus. neque abſonum eſt ei fini iudicium Beſoldi optantis erigi Collegium quod de Iure reſponderet, quoties partes in facto conueniunt. vt in Saxonia eſſe ait, & in Turcia quod Teſtam vocant.

8. *Breues Leges.* Paucitatem legum ex vicino imitatur Breuitas. *Legem breuem eſſe oportet quo faciliùs ab imperitis teneatur, veluti emiſſa diuinitus vox iubeat, nō diſputet.* Sen. *ep.* 94. quare & addit; *nihil mihi videtur frigidius, nihil ineptius quàm lex cum prologo.* & Plato cenſuit, *l.* 4. *de leg.* Prooemium legis naturâ nullum eſſe, nec XII. Tab. habuerunt. tametſi in iure noſtro ſecus multas leges cum cauſa impulſiua & finali explicata, aliiſque rationibus additis latas videamus,

deamus, maximè Iuſtinianæas, & præſertim Nouellas; motì hi credi poſſunt vt faciliùs legem perſuadeant, non imperent tantùm, vt non voluntatis eſſe ſolum, vt quidam volunt, ſed & rationis videatur. Azor. *Inſt. mor. p. 1. l. 5. c. 2.*

Huc & pertinet, claræ ſint leges. non ambiguæ, ſimplices, eodẽ modo edicta clara eſſe & perſpicua oportet atque manifeſta, ne aliquid per obſcuritatem in captionem contineant, *c. erit autem lex. diſt. 4. vnde Deut. c. 27. & ſcribes ſuper lapides omnia verba legis huius planè & lucidè.* Lex enim non debet ambages continere, ſed veteres abrumpere. *l. fin. C. de interdict. & relegat.* Adeoque ne vel in ſyllabis hæſitetur, non ſenſu tantùm legis, ſcribi eam oportet extenſè ſine notis ſeu breuiaturis, *l. 1. C. de vetere Iur. enucl.* Qui ſcribunt leges captioſas, vtuntur ſtatera doloſa, cuius abominatio apud Deũ, *Prou. c. 2.* quibus comminatur Iſaias *c. 10. Væ qui condunt leges iniquas, & ſcribentes, iniuſtitiam ſcripſerunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent cauſæ humilium populi mei: vt eſſent viduæ præda eorum, & pupillos diriperent. Quid facietis in die viſitationis, & calamitatis de longè venientis?* ſed & leges eo ſermone latæ quo populus vtitur, vt intelligantur (quamuis Romani è maieſtate eſſe putarint latino ferri, eumque omnes ſcire) eo publicentur, vt ligent, non eloquentes, ſed præceptiuæ. 9. *Claræ.*

Iuris iter longum, iuſtitiæque breue eſt.

Vitium legis, inquit Quintil. *l. 2. c. 4. aut in verbis, aut in rebus eſt. In verbis quæritur, an ſatis ſignificent, an ſit in his aliquid ambiguum. In rebus; an lex ſibi ipſa conſentiat, an in populum ferri debeat, an in ſingulos homines: maximè verò cõmune eſt quærere, an ſit honeſta, an vtilis; nec ignoro plures fieri à pleriſque partes, ſed nos iuſtum, pium, religioſum, cæteraque his ſimilia honeſto complectimur; iuſti tamen ſpecies non ſimpliciter excuti ſolet; aut enim de re ipſa quæritur, vt digna ne pœna vel præmio ſit: aut de modo præmij pœnæuè, quia tam maior quam minor culpari poteſt; vtilitas interim naturâ diſcernitur, interim tempore.* 10. *Non ambiguæ, iuſtæ.*

Saluti publicæ, quæ priuatam continet, inuentæ ſunt leges. Cicero *lib. 2. de leg. Conſtat profectò ad ſalutem ciuium ciuitatumque incolumitatem, vitamq; omnium quietam & beatam, conditas eſſe leges, eoſq; qui primùm eiuſmodi ſcita ſanxerunt, populis oſtendiſſe ea ſe ſcripturos atque laturos, quibus illi adſcriptis, ſuſceptiſq; honeſtè beateq; viuerent, quæq; ita compoſita ſanctaq; eſſent eas leges videlicet nominarunt.* 11. *Vtiles, honeſtæ.*

Et Plutarchus; *In ciuitate quædam ad honeſtatem, quædam ad neceſſitatem pertinere;* honeſtorum ſummum & primum eſſe

τὴν εὐνομίαν, neceſſariorum τὴν εὐπορίαν affluentiã. & Diodor. Siculus *lib. 1. hiſtor. Optimæ leges cenſendæ ſunt, quæ non opibus maximè homines cumulent, ſed quæ morum humanitate, rerum ciuilium prudentiâ, quàm inſtructiſsimos efficiant; quæ ita publicam tranquillitatem conſeruent, vt priuatim ciues omnes virtutis ſemitam ſectentur.* quæ priuatim ad vitia ducunt, occaſiones, & cauſæ reſcindendæ

12. ſunt. qui priuatim eſt bonus, publicè bonum fore credendum

Ad bene viuendum ducentes. eſt: qui malus priuatim, publicè bonus non erit. Vnde Ariſt. 3 *polit. c.* 6 dicit finem ciuitatis eſſe, bene viuere; neque enim eſſe poteſt bonus ciuis, qui omnino non ſit bonus homo. & *c. vlt. polit.* vult tam Principem quàm ciues habere virtutem, ſed in ea Principem excellere. Impiè ergo aït Marchiauellus aliquid religioni poſſe detrahi, vt pax & proſperitas conſeruetur. ſed nec ille, nec eius doctrina ad eum pertinet, qui teſtamento ſuo pacem nobis conſignauit, *Pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis.* mundana pax illa eſt. *& mundus eum non cognouit.* & cùm finietur mundus, non ille eum cognoſcet, aut confitebitur coram Patre ſuo.

13. *Pro genio gentis.* Genium porrò cuiuſque gentis legiſlator conſiderabit, & qua ad virtutes inclinabit, iuuabit: qua ad vitia, obſtabit; & tantũ ſeueritatis legibus addet, quantũ vitia creuerunt. ſiunt enim leges, *vt earũ metu humana coërceatur audacia, tutaq́; ſit inter improbos innocentia, & in ipſis improbis formidato ſupplicio refrenetur nocendi facultas. c.* 1. *diſt.* 4. & maximè Eccleſiaſtici legis-latores peccata corripere, & peccantes corrigere debent *c. nouit. x. de Iud.* Debent enim leges accomodari ad Remp. non Reſpub. ad leges. vnde exactis Romà Regibus exactæ leges regiæ *l.* 2. *§.* 3. *de orig. Iur.* Cognoſcenda gentis natura legiſlatori, vt medico morbus ęgri; inde lex illa Moſaica ad geniũ Iudææ gentis lata, & proinde illa optima à prudentiſſimo legiſlatore, non tamen optima ſimpliciter, & quoad omnes gentes, quæ adeoque nec moribus eam retinuerunt, aut receperunt, quamquam & in ea ſint quamplurima moribus contrariis meliora.

Leges iuſtas & ęquales eſſe oportet, & propter commune

14. bonum impoſitas. Ouid. 3. *Faſt.*

Iuſtæ, æquales. ——— *Datæ leges, ne fortiòr omnia poſſet.*

& Sen. *ep.* 60. legẽ vocat armatam virtutem. vnde rectè Plutarchus, *lib. de doct. princ. ſtoic. Herm. de leg. tot tantiſque muneribus, & bonis, quæ dilargiuntur non licet frui, nec vti rectè, ſi deſit lex, Iuſtitia, & Princeps; itaque iuſtitia legis eſt finis, lex autem Principis opus.*

Iura non in ſingulas perſonas, ſed generaliter conſtituuntur. *l. Iura D. de leg.* eſt enim lex commune præceptum ad commu-

nem

nem vtilitatem ſtatutũ. *l.* 1. *D. de leg. Leges*, inquit Cicero, *l. 2. de off. inuentæ ſunt quæ cum omnibus ſemper vnâ atque eâdem voce loquerentur.* quamuis enim de priuato ferantur, etiam publicam ta- 15.
men vtilitatẽ reſpiciunt. Ariſt. *l.* 3. *Ethic. c.* 6. Plutarch. *problem.* *In publicã vtilita ẽ, non priuatam ſpirã.*
40. hinc Cicero *lib. 1. de Inuent. Eâ virtute, & ſapientiâ maiores noſtri fuere, vt in legibus ſcribendis, nihil ſibi niſi ſalutẽ ac vtilitatẽ Reip. proponerent. Ordinatio noſtra*, inquit Caſſiodor. *variar. lib.* 11. *c.* 9. *vtilitatem publicam dumtaxat reſpiciat.* Laudat inde Athenienſes Æſchines *Orat. in Timar. nempe quia leges à vobis ſanciuntur habitâ ratione æquitatis, non iniuſti lucri, neque odij priuatorum, ſed ipſius iuſtitiæ, publicæq́; vtilitatis dumtaxat, & quia ingenij dexteritate alios omnes populos antecellitis, non mirum eſt vos ferre pulcherrimas leges.*

Quâ ratione etiam priuilegia niſi publicam vtilitatẽ conti- 16.
neant, iniuſta ſunt. non tantùm, quia à lege exorbitant, ſed *Quò etiam priuilegia vergant.*
quia publicam vtilitatem, & quietem offendunt, ac ſeminaria ſunt diſcordiarum; tum ex aliorum inuidentia, tum ex vſitato priuilegiorum abuſu, qui fini priuilegiorũ aduerſatur. & quanquam, vt ait Auguſt. *ſerm.* 247. *de tempor. iudicio legum iure obtentâ dignitate deiicitur qui priuilegio ſibi conceſſo abutitur*: tamen non ſine populi motu auferri poſſunt, ſeditionibus materiam præbent, vim & neruos principatus incidunt, ac proinde moderatè ac vix dum bene meritis concedenda ſunt, niſi fortè 17.
honoraria, quæ ad virtutem excitent, quę nemo oderit; niſi qui *Nec ea tamen facilè concedenda, niſi honoraria, ad publicum bonum.*
& virtutem. quæ priuilegiarios dum eximent, alios non grauent. quæ politiã non turbent, ſed cõmuniant: quæ ita priuatis gratificentur, vt ad Reip. tamen bonum dirigantur. cuiuſmodi ſunt priuilegia clericalia, academica, militaria, veteranorum, nobiliũ, patriciorũ, primogenitorum, ruſticorũ, mercatorum, artificum, dotium, plurium liberorũ, & ſexcenta alia, quorum tamen omniũ ratio publicam vtilitatẽ reſpicit. ſed tantâ prudentiâ ſepienda ſunt, vt in nullorum iniuriam tranſiliant, vt clericus oret, nõ de altari luxurietur: vt ſcholaris ſtudeat, non diu noctuq́; oberret, libris ſitu obſitis; miles limites defendat, hoſti inſidietur, non ruſtico, viatori, hoſpiti, ſtipendiis contentus; Nobilitas maiorũ legat veſtigia, nõ faſtu plebẽ irritet: Primogeniti iura protomiſeos ſplendori Reip. & familiæ inuenta credant, nõ vt reliquũ ſanguinẽ deſpectent, aut oſtiariæ mendicitati ſubiiciant; Ruſtici colendo, ſerendo, metendo abundãtem ſegetẽ curent, non annonam flagellent, aut in viis latrocinentur; Mercatores quod ciuitati aut prouinciæ deeſt, aliunde aduehi: commeatibus, & cuiuſuis generis mercibus, ciuitatẽ, prouinciam impleant, non monopoliis lucrum ſuum faciant.

Arti-

Artifices neceſſitati omnium ſubueniant: immoderatâ mercede neminem grauent: dotes mulierum lapſis mariti fortunis ex incendio debitorum ita efferantur, vt nulla, præter numeratam, creditoribus ſumma decedat. neque enim priuilegiis vllis vti nocentes permitti debent. *Auth. de mand. Prin. §. non permittas.* ſed priuilegia omnia ita intra terminos ſui finis coërceri, ne quid eos prætergrediatur, quod publicam tranquillitatem poſſit offendere. Nam rectè Greg. *c. 7. diſt. 74. priuilegium meretur amittere, qui permiſſâ ſibi abutitur poteſtate.* Quantiſper porrò nec publicam vtilitatem excedit conceſſio, nec imminuit vſus, retinenda omni modo ſunt, quamquam conceſſio
18. raro ſit facienda, rariùs tamen imminutio, vel abroga-
M. . . abrogandæ. tio. periculoſa enim hæc eſt, & tam obſtinatè ſæpè reſiſtitur, vt Principes & Reſp. in præcipitia, & ruinam trahat, nec vmquam tam grata eſt conceſſio, quàm ingrata abdicatio.

Quamquam alioquin Principes liberalitas Diuis ſimillimos, & gratos maximè facit populo, tum quę exhibetur ſingulis, tum maximè quæ vniuerſis; illa quidem priuatos paucos deuincit, hęc autem omnes. Huius generis ſunt indulta, priui-
19. legiaque quę collegiis, vrbibus, prouinciis, ditionibus conce-
An à ſucceſſoribus confirmanda? duntur. & ſi quidem conceſſio fuerit gratuita omnino, tametſi beneficium Principis decet eſſe manſurum, exiſtimant tamen multi, pręſertim Galli, reuocari poſſe, quin etſi acquiſitio fuerit onerosa à ſucceſſore, quin & ab ipſo concedente reuocari poſſe ex cauſa boni publici; dummodò tamen indemnes ſeruentur quibus auferuntur. Hinc in Gallia atque alibi obtinuit, vt priuilegiorum à ſucceſſoribus petatur confirmatio, quod ipſe Tiberius primus Romę in vſum inuexit, decreuitq́; vt indulta à Principibus defunctis beneficia non aliter rata haberentur, quàm ſi ipſe firmaſſet, cùm antè Principis beneficium niſi ad tempus datum eſſet, perpetuum haberetur. Suetonius *in Tito.* quem addit ſuperiorum Principum beneficia vno confirmaſſe edicto, nec à ſe peti paſſum eſſe. Aurel. Victor *in Domitiano, cùm donata*, inquit, *conceſſáue à prioribus Principibus firmare inſequentes ſolerent, ſimul imperium cœpit talia poſſidentibus ſponte cauit.* refertur illud *lib. 10. epiſt. Plinij.* refert & Bartolus *in conſtitutione, Ad reprimendam, in verb. reges. n. 21.* ſe
20. deputatum à ciuitate Peruſiana ad Carolum IV. Imperat.
Q. . . . non aliter obtinuiſſe priuilegiorum illius vrbis confirmationem, quàm ad reuocationem vſque ſucceſſorum. odioſa priuilegia, & iuri contraria. ſub hac ratione Hoſpital. Cancellarius Galliæ

Galliæ noluit ſigillum appendere diplomati regio, quo perpetua immunitas dabatur. Improbauit id Bodinus, quaſi illud verbum *perpetuum* interpretationem reciperet à re ſubiecta, ſcilicet in priuiligiis vſque ad reuocationem: probarunt alij, quod religioſum magis eſſet non dari iis verbis priuilegium, cui ſi poſtmodum derogaretur, fides regia imminuta videretur. iuuari enim, non decipi beneficio nos oportet. Ego quidem non dubito beneficium perſonale perſonam ſequi, & cum eâ extingui, ſed & *decere etiam beneficium à Principe conceſſum eſſe manſurum c.* 16. *ibid.* Romani iuris id fuiſſe vſque ad Tiberium, Titum ab ea ęquitate recedere noluiſſe, alioſque bonos Principes Tiberio diſſimiles; nec tamen etiam dubito quin Princeps, ſi boni publici neceſſitas exegerit, derogare poſſit priuilegiis gratuitò conceſſis. vt tradi ſolet *in d. c.* 16. ſed tamen non leuiter conſideratum bonum publicum velim, qualiter aliqui Galli vniformitatem aliquam conſtitutionis regię alicuius exiſtimant etiam alioqui ſufficere ad derogationem priuilegij oneroſi, quod eſt tollere omne priuilegium, quippe ſemper ab vniformitate iuris abit. Rectiùs alij id admittunt, cùm incipit priuilegiū eſſe damnoſum priuatim nimis, vel publicè. iuxta *c. ſuggeſtum. x. de decimis*. mitigandū, minuendū, tollendū, prout damni nō iniuriâ dandi cautio exigit.

Denique exiſtimo etiam priuilegium grandibus meritis in Principem aut Remp. aut etiam numeroſo ære obtentum, cùm grandis eſt Reip neceſſitas, reuocari in vnam præſertim vicem, vel ſuſpendi poſſe: ſed nolim imaginariam admitti neceſſitatē, aut compoſitâ ratiocinatione productam magis quàm ineuitabili quodammodo fato; non ſecus quàm priuatos fundos, excitandis fortè arcibus pro neceſſaria Reip. defenſione, auferre priuatis licitum eſt; priuata enim publico cedunt, vt membra corpori. ſic tamen vt ex publico pretiū rependatur. Extra hunc caſum quo priuatis res ſuas inuitis auferre liceat, oneroſa priuilegia abrogare neq; fas eſſe puto, neq; ſecurum. concitatur populus non ſecus, quàm raptis leëna catulis, ſi, quod cariſſimū habet, ei excutiatur; in ijs pręſertim ditionibus, vbi & priuilegia multa ſunt, & ſanguine multo olim empta, adulterina conſilia quæ in neglectum ducant. Experti id ſępiùs multi, præſertim Duces, militiâ quā politiâ meliores, qui de illa ſtatuere, in hac aliena cōſilia ſequi didicerant eorū, apud quos non ſatis ęſtimatū illud Taciti, *Morū,* inquit, *animorumq; prouinciæ niſi ſint gnari, qui de ea conſultant, perdunt ſe & Remp.*

21. *Non infirmanda niſi ſumma cauſa.*

 Vix

Vix aliquid in moribus Belgarum eſt, quod non ſuis priuilegiis nitatur. non alia natio eſt, quæ tantis animis ea promeruerit, tantis defendat. Albertus ſanè tam piiſſimus, quàm prudentiſſimus Princeps noſter, nullis vnquam conſiliis induci potuit, vt iota vnum ex priuilegiis noſtris expungeret. ſi quid per ſubreptiones in contrarium obtentum erat, monitus ſtatim reſcidit, indignatus iis, qui tranſuerſim obrepſerant, aut conſiliis abduxerant.

22. *Iuſtæ leges.* Iuſtas porrò leges eſſe oportet aut non leges. quia *lex eſt recta ratio imperandi, atque prohibendi; quam qui ignorat, is eſt iniuſtus, ſiue eſt illa ſcripta vſpiam, ſiue nuſquam.* Cic. *lib.* 1. *de legib.* non enim Ius ex iniuria facere lex poteſt, nec bonum ex malo; nos enim, inquit ibidem, *legem bonam à mala nullâ aliâ niſi naturali normâ diuidere poſſumus.* & Auguſt. *lib.* 19. *de ciuit. Dei c.* 21. oſtendit geri ſine iuſtitia non poſſe Rempubl. vbi ergo iuſtitia vera non eſt, neç ius poteſt eſſe. quod enim iure fit, profectò iuſtè fit. quod autem fit iniuſtè, nec jure fieri poteſt; non enim iura dicenda ſunt vel putanda, iniqua hominum conſtituta, cùm illud etiam ipſi ius eſſe dicant, quod de Iuſtitiæ fonte emanauerit, falſúmque eſſe quod à quibuſdam non rectè ſentientibus dici ſolet, id eſſe jus, quod ei qui plus poteſt, vtile eſt. Audiat Marchiauellus doctrinā Auguſtini, & ſequatur; ſi ciuitatem & Remp. ſuam dirigat ad Ciuitatem Dei, quò Auguſt. ſi ad ciuitatem Belial, videant quò ducantur, qui doctrinam ſequuntur, de cuius promptuario impia doctrina deſumitur. Aliter æterna illâ ſapientia: *Per me reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt.* Iuſtiùs Cic. *lib.* 2. *de leg. eos qui pernitioſa, & iniuſta populis iuſſa deſcripſerint, quiduis potius tuliſſe quàm leges. vt perſpicuum eſſe poſſit in ipſo nomine legis interpretando ineſſe vim & ſententiam iuſti, & iuris colendi. quòd ſi,* inquit Cic. *lib.* 1. *de leg. populorum iuſſis, ſi Principum decretis, ſi ſententiis Iudicum jura conſtituerentur, jus eſſet latrocinari, ius adulterari, jus teſtamenta falſa ſupponere, ſi hæc ſuffragiis aut ſcitis multitudinis probarentur.*

23. *Honeſtæ.* Denique ſicut inter Iuris præcepta primum refertur honeſtè viuere; ita leges quæ vitam ciuilem formant, honeſtatem continere, eóque ducere debent; ideoque & legiſlatores non præterire eas leges conuenit, quæ ad diſciplinam pertinent, & ad mores. quibus & cenſoria diligentia præficienda eſt; quam in vſum magis reuocari expediret. legendique cenſores quàm optimi, qui parati ſunt in alium dicere, & careant omni vitio.

Vt

Vt lex porrò non deſtituatur iis quas diximus conditioni- 24.
bus, maturè ea rogari, examinari, iuberi debet, vt Romæ poſt *Maturè ferend.*
trinundinum demum ſuaſa, diſſuaſa, diſputata, demum ſub libero populo iubebatur, ſub Principibus diu examinata adhibitis in conſilium præclariſſimis viris. Auguſtus) Xiphil. in Aug) multas leges condebat non ſuo conſilio, ſed eas ad populum ferebat, atque omnibus iis qui poſſent emendandi faciebat poteſtatem. ſic Lamprid. *in Alex. Negocia*, inquit, *& cauſas prius à ſcriniorũ principibus & doctiſſimis iuris peritis & ſibi fidelibus, quorum primus tunc Vlpianus fuit, tractari ordinarique, atque ita ad ſe referri iuſſit.* quod maximè in legibus obtinebat; vti per I.C^tos^. antè concipi ſolerent *Auth. de mand. Princip.* §. 1. & *l.* 8. *C. de legib.*

Quia leges ſeneſcunt atque naſcuntur, Gell 20. *c.* 1. mutari 25.
eas poſſe, nihil eſt dubitandum. non quia, vt docet Auguſt *Mutandæ non facilè.*
confeſſ. l. 7. *c.* 3. iuſtitia mutabilis ſit, ſed quia tempora atque homines, & loca mutantur: nec valent homines ſenſu cauſas contexere ſæculorum priorum, aliarumque gentium, quas experti non ſunt; in vno autem corpore, vel die, vel domo facilè poſſunt videre, quid cui membro, quibus momentis, quibus partibus, perſoniſque congruat, ideoque in illis offenduntur, in illis ſeruiunt.

Sed quia legum mutatio multa ſecum vehit incommoda, rectè Mecænas ad Auguſt. *Leges firmiter retine, nec quicquam in his muta.* & apud Medos *Daniel.* 6. edicta regum immutabilia fuerunt. & Philoſophus, *lib.* 2. *polit. c.* 6. non facilè vult legem mutari, ſed vel errata potiùs legiſlatorũ, legum diſſimulari. rationem ex graui incommodo addit; *non enim tantum proderit qui corrigere perget, quantum nocebit aſſuefactio ſuperioribus non parendi.* Adeoque *l.* 2. *D. de conſtit. in rebus nouis conſtituendis euidens eſſe vtilitas debet, vt recedatur ab eo iure quod diu æquum viſum eſt.* Euidens, inquit, vtilitas, non quæ cauſis problematicis, in vtramque partem diſputationem ſuppeditet; nam veterum legum damna apparent, nouarũ latent. nouitas omnis ſuſpicionem, querelas, commotionem populi producit; facilè creduntur, qui veteres abrogant, nouas rogant, ſibi rogare, non publicę ſaluti. vt non immeritò apud Locrenſes, qui legem nouam ſuadere voluerunt, nec potuerunt perſuadere, fuerint puniti: ſed crudeliter, quod laqueo. frequenti mutatione etiam optima quæque concutiuntur, & rectiſſimè conſtituta inuadit nouandi cupido.

periculo inuidis terminis nimium diſtinxerit, vt vetitis Romæ inter patricios plebeioſque matrimoniis, aliiſque pluribus de cauſis ab vnis in aliorum inuidiam conceptis ſępiùs accidit. politici magiſtratus ingenium tum in ea maximè clareſcere poſſit, ſi corpus publicum publica concordia compaginarit, vt à vertice ad calcem vſque ſingula ſuis officiis membra fungantur, quemadmodum corporis phyſici partes alterę alterarum ope indigent, & coniurant amicè. 2. *Seruandi vbique gradus.*

Qua in re primas obtinet Cenſoria auctoritas, quâ illi qui naturaliter inter ſe diſtant, conſtantque, officio ſuo vlli nuſquam deſint, ſed à natura pacta conuenta diligenter obſeruent. Quos inter primi ſunt parentes filiique, mariti atque vxores. illis leges ſcripſit natiuitas, hiſce à Deo & primo homine primo marito in prima mundi creatione ſunt expreſſæ, *Geneſ. c. 2. & 3.* 3. *Primum inter parentes & liberos.*

Primum parentum officium eſt filios alere, bonis moribus & bonis artibus inſtruere, virtutibus imbuere, pietate in Deũ, probitate ad ſalutem ſuam, publicamque educare, atque educere. debitum filiorum in reddendis vicibus conſiſtit, vt parentes honorent, non reuerentiâ tantùm exhibitâ, ſed etiam egeſtate ſubleuatâ. ob quã olim & liberos vendere licuit. 4. *Parentum officium & liberorum.*

Imperium paternum à naturâ quidẽ eſt, ſed illud apud Romanos inſigniter augebat patria in ſuos poteſtas, cui ius vitę ac necis inerat, ſed amplitudo ob abuſus reſtricta, remanente veſtigio in filia adultera. *l. 20. cum ſeq. D. ad l. Iul. de adult.* Inde vetita ſine patris conſenſu filiorũ matrimonia iure ciuili. quo & quidam ea irrita eſſe voluerunt. & Eccleſia quidem ea deteſtata eſt ſemper, vera tamen & rata eſſe cenſuit, nec ſoluere ea parẽtes poſſe. Trid. *ſeſſ. 24. c. 1. de mat. c. aliter. c. noſtrates 30. q. 5. c. non omnis 32. q. 3.* Vnde etiam euenit, vt vota impuberũ à parentibus irritentur, & puberibus nec temerè præterito patre nec rogato monaſterium ingredi liceat. Petrus Erod. *tract. ſing. de iur. patrio.* quamuis nimis ille acerbè inuehatur in religioſum aliter ingreſſum: quem lex *Deo nobis §. hoc etiam. C. de Epiſcop* ob id vetat abſtrahi, vel exheredari, vt ingratum; non concedit tamen ea lex, vt patrem contemnere poſſit, per eumque calcatum incedere, vt nec poteſt lex, niſi cùm ille ſpiritui ad ſalutem vocanti reſiſtit quod non facit, qui ignorat, qui experiri vult, num vocatio à Deo ſit, an animi nouitatem appetentis, aut humeris imparia leuiter conſiderantis vitium potius, quàm virtus. cui rei noſcendæ Eccleſia 5. *Patria poteſtas.* 6. *Sine ea non ritè matrimonia ineuntur.* 7. *Nec Monaſticus ingreſſus.*

 annum

annum nouitiatus ſi præſcripſit, quis credat reieciſſe iudicium patris, filij ſalutem amantis, genium, naturam, vitia, vires, conſtantiam, mutabilitatémve pridem noſcentis. Aliter ſentit Chryſ. *hom.* 84. *in Ioan. Sicut*, inquit, *cùm ſpiritualia impediunt parentes, nec cognoſcendi quidem ſunt; ita cùm nihil impediunt, meritò omnia illis tribuenda, & omnibus anteponendi.*

8. *Ex ea poteſtas in bona, ſuitas, emancipatio.* Ex patria poteſtate & olim obtinuit vt filij nihil proprium haberent. quod tamen poſteriores leges mitigarunt, *tot. tit. C. de bonis quæ liberis tot. tit. C. de bon. mat.* ſed & neceſſarios habebant heredes ſuos liberos. vt tamẽ antiquitus immorigerorum foret abdicatio. ſed eâ ſublatâ, & ingratorum exhæredatio admiſſa eſt. *l. abdicatio, C. de pat. pot.* reſtricta tamen deinde ad certas cauſas, *Nou.* 115. *c.* 3.

Emancipatio & olim & hodie frequentatur, rariùs hodie adoptio, matrimonio paſſim, & cùm parentes familiam ſeparatam filiis permittunt, emancipatio inducta cenſetur, & ſoluta poteſtas.

9. *Defenſio & conſeruatio mutua.* Vitæ conſeruationem defenſionemq́; inuicem parentes liberique debent. nullum maius impietatis ſignum, quàm fœderis huius neglectus. Vnde & ſucceſſione leges priuant, vt indignum filium patris necem non vindicantẽ. horrenda ſupplicia patricidis propoſita, & à quibuſdam legiſlatoribus omiſſa, quòd non crederent aliquo naturę abortu tanta monſtra naſcitura.

10. *Coniugum ſocietas, & mariti poteſtas.* Coniugio à natura æqualis ineſt amor, & qui ſuperet paternum. *Geneſ. c.* 2. à culpa primæ vxoris originem habet mariti in vxorem poteſtas. *Geneſ. c.* 3. quæ tamen rebus humanis deprauatis retinenda eſt. Litteræ ſacræ vxorem ſub poteſtate mariti conſtituunt, & adiiciunt dominatum. apud pleraſque gentes olim & ad vitæ neciſque ius porrectum. cuius reliquiæ in adultera in flagitio deprehenſa, occidi per leges permiſſa. ſed veteres mores rigidi ab hodiernis magis temperati, coniugiumque ad veriorem vitę ſocietatem, & bonorum communionem redactum. quamuis vxor teneatur mariti ſocij dignitatem comiter colere quod libertatem non aufert. *l.* 7. *D. de capt.* Quò referendum matronæ ad ſponſam monitũ: *Sint oculi tui ſuſpenſi in maritum, vt oculi ancillæ in manum ſuæ heræ, & tunc honorata eris in oculis eius. quòd ſi fueris ei ancilla, erit ipſe tibi ſeruus, & honorabit te vt dominam: ſed ſi extuleris te contra eum, erit tibi dominus, &c.* Sic Liuia Auguſtum, Dion. *lib.* 58. Monica moroſum maritum vicit, Auguſt. 9. *Conf. c.* 9.

Modica

Modica tamen correctio marito etiamnum permiſſa eſt. Moſcouitæ viciniq́ue ad verbera extendunt: Belgæ non ferunt. intra verba ergo hîc illa conſiſtit. & quoniam maritus inſtar regis familiam gubernare debet, imprudenter fecerit, ſi coram liberis & familia vxorem coërcuerit, penes quos non eſt illius minuenda auctoritas. quia ſuo modo & illos regere debet, liberos præſertim iuniores, ſeruitia intra domeſticos parietes, atque in rebus œconomicis.

Dominorum & ſeruorum inuicem reſpectus, longiùs recedit à naturali hominum fine. ex bellis enim natæ ſunt ſeruitutes, contra ingenitam omnibus libertatem. vetuſtiori iure in ſeruos erat ius vitæ & necis; vſus omnis, & abuſus: poſteriores leges vetuerunt nimium ſæuire, proſtituere, aut ad turpitudinem vendere. ex poteſtate dominica naſcitur, vt ſeruus ita domini iuſſum ſequi debeat, vt etſi deliquerit ob eum excuſetur, eiq́; ignoſcatur, *ad ea, quæ non habent atrocitatem facinoris, vel ſceleris l. ad ea. D. de reg. Iur.* ſerui dominum obſeruare atque defendere teneantur; adeò vt ſi domi ſit occiſus, omnes qui intra domum fuerint ſontes inſonteſq́ue ad mortem rapiantur. Iura ſeruitutis bello inter vtrimque Chriſtianos ardente ceſſant hodie: lytro capti redimuntur. in iis, qui in bello quod cum hoſte infideli eſt, capiuntur, iura ſeruorum etiamnum obtinent. niſi quòd aliquę regiones, vt Brabantia noſtra, tam puro aëre ſint, vt ſi quis aliunde ſeruus aduenerit, ſtatim ibi in libertatem proclamare poſſit, & ab ipſo aëre manu-miſſus cenſeatur. 11. *Dominorũ & ſeruorũ reſpectus.*

In hodiernis ſeruis conditio admodum eſt mitigata; homines proprij, de *main morte*, adſcriptitij, aliiſq́ue nominibus, aliis atque aliis in locis vocantur. ſimulachra potiùs ſeruorũ, quàm ſerui: deuictis gentibus agros colere olim iuſſi, ne infructuoſi victoribus eſſent, Paſchier 4. *Rech.* 5. & quia, qui Europã vicerunt, pulſis Romanis Germani fuerunt, latiori voce ſeruitus ea ad morem Germanorum inducta, quem Tacitus illis aſſcribit: *non ſeruus vt apud Romanos, per familiam deſcriptis miniſteriis vſi ſunt, ſuam ſed quiſque ſedem, ſuos penates habent, frumenti modum, aut pecudis aut veſtis domino iniungente.* Vel, quod magis placet Beſoldo, hodierna ſeruitus accepto ferenda eſt adſcriptitiis, deditiiſq́ue Romanis. vt apud Vopiſcum Probus Imperator ad ſenatum ſcribit, *ſubactum eſſe omnem, quà tenditur latè, Germaniam, omnes iam barbaros Romanis arare, Romanis ſerere.* ſi non priora hæc illorum poſteriorum armis, & legibus ceſſêre, vt agricolę, 12. *Quis hodiernus?*

 cenſiti

cenſiti,glebę aſcripti, emphiteutæ, atque ob rem magis ſerui ſint,quam ex perſona nummos aut ſpecies ſoluere obligati, & apud ſuos à publicis officiis multis in locis non alieni. Qua in re,id quod conuentum,aut pridem obſeruatum,excedi non debet. *l.* 1.*C. in quib. cauſ.l.*3.§.1.*C.de agric.& cenſitis.* & operę quidem indefinitę determinari,& ad certum numerum redigi poſſunt.*arg.l.ſi libertus.*30.*de oper.lib.l.*22. §.1.*d.reg.iur.*

13. Inter Ciues etiam varij ſunt ordines,quos Bodinus *de rep. lib.*1.*c.*6. eſſe ait liberos homines , ſummæ alterius poteſtati obligatos,ex qua ſcilicet naſcitur hominium ſeu homagium, juramentumve fidelitatis,voce barbarâ,re antiquâ. Romani quotannis in facta Auguſtorum iurarunt , etiam ſub Tiberio in verba Seiani. ſed apud Dionem eo mortuo ſenatus decreuit in cuiuſquam nomen niſi Imperatoris ne iuretur. adeoq́ue præſtatur ab omnibus ſubditis.§.*vaſalli noſtri de pace conſtant. in vſib.feud.*non tamen clericis. *c.nimis x.de Iur.* ſed neque niſi à ſummis Principibus exigi poteſt,vti ſingularis pręeminentiæ ſymbolum à maieſtate fluens,quę quantiſper agnoſcitur,præſcribi non poteſt:neque rerum cauſa abſolutum exigi,cùm ſola bona ſubditum non faciant extra eorum cauſam:quæ complectitur iuramentum quod vaſallus feudi domino præſtat. *c.*1.*qualiter iurare debeat vaſſallus domino fidelit.lib.*2 *feudor.*quale iuramentũ longè differt abeo, quod quiuis ſubditus præſtare tenetur , quà ſubditus & ciuis.& quòd ſi alicui infra ſummum Principem præſtatur, ſemper ius ſuperioris habet exceptum, *c.venientes x.de Iureiur.*

Inter ciues varij ordines. iuramentũ omnes princi pi præſtãt.

Inter Ciues,vt dicere cœpimus, varij ſunt ordines,variæ diuiſiones.pleni alij ſunt,nō pleni alij, & ſemi ſerui,capaces omnium jurium,& magiſtratuũ quidã actiuè & paſſiue,quidã non ſunt,quidã inter viles ,quidam inter medios, quidam nobiles, patricij,imperantes alij,alij ſubditi,quidã municipes, & coloni tantùm: quoſdam origo,quoſdã adlectio,ciues facit, quidã honoris tantùm gratiâ inter ciues verſantur , incolæ , peregrini,aduenæ , qui cautè obſeruandi , pręſertim mercatores; mendici tamen vagi & maximè validi eliminandi , & ſecernendi à natis intra territorium debilibus, miſerabilibuſq́ue perſonis.& procul omnino pellendi ij, qui ſe Ægyptios venditant.de quorum origine optimè Paſquier *lib.* 4.*de Recherches c.* 17.& alij:cùm propter grauem populo mendicitatem , & furta,tum propter impias ſuperſtitiones,& dæmoniaca auguria, quibus populum dementant.

Inter

Inter ciues denique quidam eminentioris ſunt conditionis, atque inprimis officij ratione quidam proſunt, & præſunt; quidam ſubſunt: humana ſocietas regitur eâ inæqualitate. concordia hęc diſcors, & diſcordia concors apotelesma publicum pulchrè ſuſtinet: tum Eccleſiaſtici, tum ſeculares alij aliis præſtant, alij imperant, alij parent. bene cum iis rebus publicis agitur, vbi is eſt omnium ordinum mutuus amor, & nexus; vt & inferiores promptè obediant, & ſuperiores ſine auſteritate imperent, nec cum arrogantia inferiores deſpiciant, gnari ſine inferioribus corruere ſuperiores, ſine ſuperioribus non dirigi inferiores, ſed Andabatharum in pugnam & perpetuum chaos circum-volui.

Nobilitatis etiam ratione quidam in Rep. eminent à plebe ſecreti, & inter ſe etiam gradibus diſtantes. quos conuellere non liceat ſine titubatione machinæ politicæ. Nobilitas apud omnes gentes (Turcis, vt quidam volunt, exceptis) in pretio fuit, & obſeruata. Romulus initio duos ciuium ordines inſtituit, ſenatores & ex his patricios, qui patres ſenatores ciere poſſent, & plebeios. His agros colere, pecora alere, opificia exercere: illis ſacra curare, magiſtratus gerere, Remp. ſecum adminiſtrare, res vrbanas obire iuſſit; ſed patriciorum faſtu & plebis contemptu ſeditionem mouente, res admodum & ſæpiùs mutatæ ſunt; manſit tamen nobilitas iis, qui orti erant ex illis, qui antiquo genere claruerant. quibus acceſſerunt qui Magiſtratum curulem geſſerant; inter quos necdum erant equites, ſed is ordo ex plebe ſumptus ad munus iudicandi, ſedes in ordinibus theatrorum ſeorſim accepit, ſolo cenſu lectus. 14. *Semper atque apud omnes obſeruata nobilitas.*

Apud Hebræos & Græcos ſtirps atque progenies nobilitatem conferebat: apud Germanos nobiles olim fuerunt, quicumque ſeruitutē non ſeruierant: apud Hiſpanos quicumque ex Gothis; apud Gallos, quicumque ex Francis; apud alios quicumque ex gentibus olim victricibus deſcenderunt, & apud quos in eius rei ſignum gentiles homines dicuntur, ita vt communi earum nationum conſenſu nobiles origo faciat. *Omnes*, inquit Cicero *pro Sextio*, *boni ſemper nobilitati fauemus; & quia vtile eſt Reip. nobiles eſſe homines, dignos maioribus ſuis: & quia valere debet apud nos clarorum hominum bene de Rep. meritorum memoria.* quæ eſt illa ęſtimatio, quę in mortuis etiam durat, orta ex virtute, neque cum ea confundenda, ſed diſtinctio agnoſcenda virtutem inter & virtutis inſignia. cui 15. *Nominatim generis.*

non

non ſatis dant loci, qui in ſola virtute Nobilitatem conſtituunt.

16. *Nobilitas deſcendit, non aſcendit, aut tranſuerſim porrigitur.*

Cæterùm Nobilitas generis in omnes poſteros deſcendit, non aſcendit, neque abit in adoptatos, non in tranſuerſos conſanguineos, non ex materno tantùm genere, non ex damnato coitu natos, niſi Principis reſcripto iuuentur, aut moribus regionum, vt extra Germaniam nonnullibi ex ſoluto nobili, & ſoluta nati pro nobilibus habentur. quibus etiam ius Romanum fauet, *l.* 3. §. *ſpurios. D. de decur.*

17. *Virtus ad nobilitatẽ politicam inducendã publica auctoritate & codicillis eget.*

Enim verò quamuis baſis Nobilitatis ſit virtus, & fortia facta: publicâ tamen opus eſt auctoritate, quâ ſtabiliatur: adeoque codicillis Principalibus, quando hoc ſederit maieſtati. *l.* 3. *C. de ſenator. lib.* 12. *l.* 3. §. *viros. C. vbi ſenatores.* quamuis nonnũquam eiuſmodi codicilli ex gratia potius procedant, quàm meritis; tamen non licet de iudicio Principali diſceptare, *l.* 3. *C. de Crim. ſacril. ſic honoretur, quem Rex voluerit honorare. Eſther c.* 9. eo tamen caſu aliquibus videbitur eiuſmodi Nobilitatem non porrigi extra concedentis territorium, præſertim ſi qui non ſupremi Principes (quibus id *d. l.* 3. *verbis noſtræ ſederit maieſtati. C. de ſenator. l.* 12. reſeruare videtur) codicillos eiuſmodi conceſſerunt. maximè ſi de aliquorum præiudicio agatur. vt de immunitate à collectis. vt & Imperatoris beneficium extra limites Romano-Germanici Imperij non extendatur: quamuis intra illud omnino prodeſſe debeat, etiam in Electorum ditionibus, aliiſque quę à iuriſdictione Cameræ ſint exemptę; dummodò non omnibus Imperij luminibus obſtruxerint, omnemque reſpectum maieſtatis pridem excluſerint.

18. *Ex profeſſo & expreſſè eam largientibus.*

Ex profeſſo autem huiuſmodi codicilli condecorare Nobilitate aliquem debent; non nobilem tantùm appellare aliud agentes, quamuis non leuem probationem eiuſmodi codicilli quaſi pridem obtentę Nobilitatis faciant.

19. *Niſi officiis conceſſis annexa ſit.*

Tacitè tamen & quaſi per conſequentiam nobilitaſſe cenſetur Imperator, ſi quem de nobili feudo inueſtiat, equeſtri dignitate donet, ad latus, ad conſiliũ, ad comitatũ ſuũ admittat, palatinis officiis adhibeat. *lib.* 1. *C. de domeſt. l. vn. C. de præp. labor. l. nemo. C. de dign. lib.* 12: vt & eorum filios priuilegiis & immunitatibus gaudere ſummis pręiudiciis firmatum referat Papon. *Arreſt. l.* 5. *t.* 4. *Arreſt.* 4. quibus ſe Iuriſconſulti annumerant; quamuis non ęquè medicinæ profeſſores; quibus immunitates tantùm aliquas concedunt, non viduas eorum aut liberos honorant.

Mili-

Militia etiam armata præſertim cum aliquo imperio per plures annos obita, nobilitat, vt nomen militis in feudis pro nobili vſurpatur. quod nobilium proprium ſit pro patria militare, *tot tit. de vaſall. milit.* & ante pauca ſæcula, vt ſoli nobiles feuda poſſidebant, ita ſoli militabant defendendæ ditioni, quam maiores olim deuicerant. non admiſſis olim victis ne patriæ libertatis reminiſcerentur, & arma tractantes illius recuperandæ deſideriũ ſolicitaret ad res nouandas. Sanè apud Romanos, milites ſupra vulgum fuiſſe conſtat. *Auth. vt nullus mutuans agricolæ. in verb. milites autem altiori nitentes faſtigio. & ſciturus militibus qui præſenti legi non eſſe obediendum exiſtimant, quod cingulo denudati inter priuatos habebuntur.* 20. *Mili ia armata, quando nobilitet?*

Diuturna etiam poſſeſſio & præſcriptio pro tacita conceſſione valet. donat, alienat, qui patitur vſu capi. vt & iuxta nuperum Alberti Pij edictum maiorum poſſeſſio turbanda non ſit in iis, qui non nuper nobiliter ſe gerunt. falſi tamen tenetur plebeius nobilitatis inſignia & priuilegia vſurpans. *Arg. l. eos. §. qui ſe pro milite. D. de falſ.* 21. *Poſſeſſio & præſcriptio.*

Diuitiæ multis in locis nobilem faciunt vbi ſufficit, quem ſucco ſuo viuere poſſe, nec vilibus opificiis, aliiſve indignis modis victum quærere. & fauet Bald. *in c. ſuper de teſt. Alb. in l. Imp. in princ. D. de decur.* præſertim ſi opes ſint antiquæ. Decian. *reſp. 66. n. 40. vol 3.* & maximè feudum antiquum ſapere Nobilitatem idem Bald. tradit *in proœm. feudo.* præſertim ſi dominica aliqua iura, ſubfeuda, canones, ſimiliáve inſignia adiuncta habet. feudum tamen recèns emptum, quamuis nobile plebeium non nobilitat, niſi, vt alicubi, conſuetudo id habeat. res enim hominibus accedunt, non contrà: & Nobilitas nõ naſcitur in ictu oculi, *l. ſtemmata, & ibi gl. D. de grad.* quin & Albertus nuper ſtatuit feuda maiora nobiles titulos amittere, ſi in manum ignobilem venerint. 22. *Diuitiæ & feuda?*

Porrò Nobilitas quæ per reſcriptũ datur, vt à multis coërcetur intra territorium concedentis, vt neque hac in ditione pronunciatus nobilis vbique talis habendus ſit; ita & à Papa data ad patrimonium D. Petri reſtringitur, & à Principibus ſæcularibus conceſſa à Clero in ſacris non vſque quaque recipitur, V. g. in collegiis quę Canonicos requirunt à quatuor auis & proauis nobiles, non facilè admiſerint humilibus parentibus natos, codicillis quamuis Principalibus decoratos, & haberi iuſſos ac ſi tot anos nobiles longo ordine recenſerent, ſed codicillorum vires remittunt ad haſtiludia & officia 23. *Codicillis nobilitatus an vbique & quoad omnes ſit nobilis?*

ſecu-

ſecularia. An autem præbendæ Cathedrales Belgicæ nuper nobilibus affectę codicillares admittant, vt plunes vſus habuit, nolim modò diſquirere.

24. *Sunt & inter nobiles ſui gradus.* Verum enimverò & inter Nobiles ſui ſunt gradus; apud paucas gentes in vno omnes conſiſtunt vt non nullibi quidam ita ſtulteſcant, vt ſe tam nobiles iactent ac regem ſuum. alij ſimpliciter nobiles, alij domi dumtaxat nobiles, & patricij, alij minorum, alij maiorum gentium ſunt. Equites alii, Barones,

25. *Et diſcrimina.* Comites, Vice-comites, Duces, Marchiones, Principes, & ſi qua alia ſunt feudorum nomina, quorum gradus, graduumque inſignia, armaque diligenter diſcriminanda ſingulis competunt. de quibus Ioan. Holland. *diſſert. de nobil. poſt med.*

26. *Inter pares vetuſtas & patria prærogatiuam dat. inter filios primogenitura, & ſi ante nobilitationẽ natos.* Inter gradu pares vetuſtatis & patriæ claritudo auget Nobilitatem. qui ab officiis nobilitantur, officiorum gradum retinent, in eoque temporis prærogatiuam. Sed quid de filiis ante codicillos & officia adepta natis? natura fauet, & *l. 5. D. de ſenator.* vt paternos honores filiis non inuideamus, & naturâ primos infra eos non locemus, quos ratio genituræ ad reuerentiam priorum vocat, & ſacrę litterę: *Eſto dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ.* quare ſi quid ſpinoſum *in l. 11. C. de dignit.* ita accipiendum eſt, ne naturam pungat, ne cruentet.

27. *Quid inter alios marte nobiles, alios arte?* Quid porrò inter eos ſtatuendum, qui arte, alij marte Nobilitatem adepti ſunt? conueniens eſt, vt in artibus militaribus nobiles milites, in litterarijs nobiles litterati, in communibus milites primas teneant. niſi officij ſplendor prærogatiuam concedat. Indignatus tamen refertur Lotharius, cùm in concilium adhibuiſſet mercuriales, ſimul & martiales, illiuſque ſub finem vt in duas claſſes decederent iuſſiſſet, conſiliarium quemdam legum doctorem nuper à ſe militari baltheo donatum titubaſſe, dubium cui ordini ſe adiungeret; ac tandem ad nobiles deflexiſſe: Lothariumque iniquam ei electionem exprobraſſe, quòd vnâ horâ mille equites creare poſſet, mille annis non vnum doctorem formare. & ſanè Innocent. III. *in c. de multa x. de dig.* cùm ratio poſtulat aliquem pluribus beneficiis honorari, litteratas perſonas comparat non quibuſuis gregariis nobilibus, ſed ſublimibus.

28. *Conceſſa nobilibus priuilegia ſeruanda.* Conceſſa porrò Nobilibus priuilegia enixè eis ſunt ſeruanda, ne quo modo offendantur, nequid turbent. in ſalutationibus, ambulationibus, ſeſſionibus primas teneant, in teſtimoniis ferendis eorum fides magis ſpectetur, promiſſiones (non teſti-

teſtimonia) ſub fide Nobilium factæ, iuramenti fidem habeant, in cauſis crimininalibus per procuratorem agere, & reſpondere poſſint, domi examinari, iuratoriâ cautione dimitti, non in carcerem trahi, nec vmquam ob debitum ciuile. iniuriæ eis illatæ grauiùs puniantur: ampliora eis alimenta conſtituantur: à collectis eximantur, nec bonorum quidem cauſa, niſi recèns emptorum grauentur, nec tutelis ignobilium, niſi fortè cognatorum: pœnis corporalibus, niſi enormitas criminis exegerit, aut læſa maieſtas ſit, non afficiantur, non ignominioſis ſuppliciis, ſuſpendiis, virgis, flagellis, fuſtibus, tormentis, palinodiis ſubiiciantur.

Caueant tamen ipſi Nobiles vt virtutibus ſe dignis, & quas 29.
Ioan. Hollanderus *Diſſert. de Nobilit.* commendat latè, inſiſtant. ne à maioribus degenerent, ne in crimen ſe dedant, ne turpibus miniſteriis, quibus ipſa merces eſt auctoramentum quaſi ſeruitutis, ne vilibus artibus, monetariis, argentariis, nummulariis, tabernariis, & exilibus mercimoniis ſe immiſceant. nam famoſis mercatoribus, & qui non tenuiter negotiantur, alibi dixi non officere mercaturam, prę̨ſertim ſi mores gentis id ferant.

Nobiles virtute polleant, crimine careant.

Quemadmodum nullibi Nobilitati nocet agros colere. & 30.
olim quidem præcipua Nobilitas rus habitabat, & vrbanam infra ſe deſpiciebat.

Agriculturā exercere poſſunt.

Cùm verò *Fortuna non mutet genus*, neque paupertas, neque 31.
Religionis ingreſſus, ſacer ordo, litterarij honoris gradus, non temporis curſus niſi immemorialis eam periment, nec Procuratorum, Notariorúmve officium, præſertim à Principibus eorúmve curiis ſupremis conceſſum, & apud eas exercitum. quâ in re tamen locis & moribus gentium aliquid eſt dandum. nam qui apud infimos & infra pedaneos Iudices, cum magna vitę turpitudine vt rabulæ, harpyæque forenſes illud exercent; procul dubio, ad eorum ferè condicionem degenerant, qui olim apud veteres Notarij & ſerui publici erant, de quibus accipiendæ leges hac in re aliud innuentes.

Paupertas, ſacerdotiū, Religio, literariis gradus patrocinium non nocent nobilitati, an officium Notariorū & Procuratorum?

Porrò iis qui ex antiquo genere nati ſunt, non ita obſtant 32.
intermediæ patrum ſordes; ſi nihil ipſi commiſère indignum, quin ipſi patri rurſū prę̨lucere, & auorū ſplendorem repetere poſſint. tamē cedunt iis, quorū patres nullâ maculâ ſe aſperſerunt. ſed & hos ipſos ſi à maioribus acceperunt nobilitatem, eam

Nec genere nobilibus intermedia parentum viles mercatura.

eam recuperare, ſi ſe ſordibus abſtinuerint, iudicatum à ſenatu Sabaudiæ refert Anton. Fab. *in Cod. ſuo l. 9. tit. 28. definit. 1.*

33. *De Collegiis artificum.* Verumenimverò ciues ortu & profeſſione viliores, intra vrbes præſertim artificiis, opificiis plerique ſunt addicti, quæ vt probè magis exerceantur, atque ignara plebs minùs eorum operis, rebúsve per emptionem communicatis decipiatur, in collegia redigi ſolent; quæ ſtatutis profeſſioni ſuę idoneis infidas operas coërceant, improbas merces deiiciant. quâ procul dubio ratione è Republica eſt eiuſmodi collegia haberi. ſic Numa Romæ omnis generis opificum, quin & mercatorum collegia inſtituit; & ſecutis temporibus promota ſunt. *l. vn. de priuil. corporat. & titulis aliquot ſequent. C. l.* 11. alioquin paucis admodum in cauſis huiuſmodi corpora ſunt conceſſa. *l. 1. D. quod cuius. vniuerſ.*

34. *De eorum ſtatutis.* Poſſunt ergo qui ius collegij habent, in iis ſtatuere, quæ arti ſuę exercendę idonea ſunt, eamque in rem iuriſdictione & caſtigatione modicâ vti in contumaces, dum ne aliquid ex publica lege corrumpant, *l. fin. C. de Iuriſdict. l. fin. D. de colleg.* vt ſi quid ſtatuant de monopoliis, quæ damnat lex *vn. C. de monopol.* de immoderatis comeſſationibus, mulctis in eas exigendis, epulis aduenticiis, inopibus etſi peritis in collegium non recipiendis, de opere alteri commiſſo ab altero non implendo, ſi decreta euulgent quæ non à maiori parte præſentium ordinata ſunt, qui omnes vocari debent ſi extra profeſſionem ſuam quidpiam ordinent, aut in alios qui de collegio non ſint.

CAPVT III.

De inſtitutione iuuentutis.

1. *Inſtitutio infantiæ in omnem ætatem prodeſt aut obeſt.* POſt gentis condicionem, naturamque cognitam adhibenda ars eſt, eaque principio ętatis. quare qui ſalutem Reip. curandā habent, non minimū illius fundamentū eſſe credant inſtitutionē iuuentutis, virtutes aut vitia; quibus tenera ætas aſſueuerit, ſimul adoleſcunt, & in omnē deinceps ętatem adhærent. ſeruat odorē teſta quo recens eſt imbuta. ſi aſſueuerint pueri iurgiis, litibus, pugnis, neque ars naturam emēdare ſtuduerit, cùm prouectiores erunt, iiſdē vitiis Remp. turbatū ibunt, materiam mutabunt, ingeniū non mutabunt, paruis aſſuetum, magnis inſerent: & qui de crepundiis olim decertarunt, ſummam Reip. arrodent, affligent, atterent: & [redacted]

leræ

ſeræ tunc erunt monitiones, cùm ætas nõ amplius flexilis erit,
& qui non eſt emendatus ſurculus, arbor corrigi non poterit,
niſi per exciſionem. Bona itaque iuuentutis educatio atque
inſtitutio, ad Reip. ſalutem, mala ad euerſionem quàm ma-
ximè ſpectat Ariſtoteles, *lib. 5. Polit. c. 9.*

Ad hanc rem ſcitè Liuius *l. 7. Parua ſunt hæc, ſed parua iſta non* 2.
contemnendo maiores noſtri maximã hanc Rem fecerunt. atq; ita qui
Reip. prę́ſunt in primis cõmendatam habere debẽt inſtitutio-
nẽ iuuentutis; etiam infantiũ, quorũ etſi cura ante omnes tan-
gat parentes, tamen cùm illi deſunt officio, Reſp. eſt parens, &
qui hanc curã illorũ vice ſupplere debeat, ſed & maximè ſuc-
cedit in hoc officium, cùm illi iam ſint adultiores; quibus iam
ſcholæ aperiendæ ſunt. Et quoniam ad exemplum magiſtri
formantur plerumque diſcipuli, deligendi ſunt in primis pro- 3.
bi & docti, qui iuuentuti præficiantur. vt ſanè Perſę olim iu-
uentuti Principes propoſuêre, Xenophon *lib. 1. Pæd.* docto-
res legis à Moyſe, Aãrone, Ioſophat, conſtituti ſunt.

A leoq; & ad curam Magiſtratus pertinet.

Eligendi apti præceptores.

Præfecturam ſcholarũ Carolus Magnus ſacerdotali ordini
attribuit. Ludouic. Pius, & Lothar. gymnaſiorum magiſte- 4.
riũ Epiſcopis. Choppin. *monaſt. l. 1. tit. 2. n. 8.* Eadem Eugenius
ſtatuit, in Synodo *c. de quibuſdam 37. diſt.* vt cenſores eſſent morũ
iuuentutis, & magiſtrorum. eoſque conſtituerent quorum in-
culpata eſſet vita, mores iuſtæ reprehenſioni non obnoxij, &
peritiæ minimè vulgaris. *Fons enim,* vt rectè Plutarchus, *& ra-
dix virtutis eſt, inſtitutio proba. vtquè agricolæ ſtirpibus pedamenta
apponunt; ſic probi magiſtri accuratis præceptis, admonitionibuſq; ado-
leſcentes ſuffulciunt, vt mores recti inde germinent.* Quod quantâ
diligentiâ elaborandum ſit, probat Trid. *ſeſ. 23. c. 18.* & accu-
ratè ſcripſit Dauid Lindanus affinis meus *libello de Inſtit. homi-
nis.* ſed & iuſſit Carolus IV. *in Bulla aurea tit.* 26. inter cætera
quibus imperium regi ac ſuſtineri putauit, vt illuſtrium Prin-
cipum filij ab anno ſaltem ſeptimo exteris etiam linguis eru-
diantur. & in Rep. Romana multis priuilegiis inſigniores viri
ad docendũ prouocati ſunt. Theod. ſanè & Valent. *C. de prof.* 5.
lib. 12. eos qui ad viginti annos ſedulo docendi labore perue-
niſſent, comitiuâ honorarunt, immunitate etiã inuitabantur,
l. nec intra cum ſeq. C. de profeſ. ſalaria opima ex publico percipie-
bant. *l. 2. l. magiſt. 7. C. eod. l. 4. in fine de decretis ab ordine faciend.*
Grammatici, Rhetores, Philoſophi, Medici, & numero quidẽ
competenti *l. ſi duas 6. §. 1. & ſeq. D. de excuſa. tutor. d. l. 1.* Centena
ſextertia Veſpaſianus conſtituit, *vt in eo Tranquil.* quã ſummã

Ea cura iam olim eccleſiaſticis commiſſa.

Honoribus & lautis ſtipendiis præceptores inuitandi.

aiunt conficere bis mille quingentos aureos noſtros. & tanto fauore ſtudia promouebantur, vt quod eorum profeſſoribus erogari mandabatur, ad nullũ exemplum trahi poſſet, neque vllis aliis honorarium ex publico conſtitui. *l. vnic. C. de præb. ſalar.* & ſi decernebatur, decretum tanquam ambitioſum aut in gratiam alicuius factum reſcindebatur, *l. 4. de dec. ab ord. fac.* aut irritum fiebat. Legum verò profeſſores alibi quàm Romæ in Capitolio, & Conſtantinopoli, & Beryti docere non poterant, *in proœm. digeſtorũ. §. hæc autem tua. l. vnica C. de ſtud. lib. vrb. Rom.* hodie ſanè viliter nimis profeſſores habentur, ob exilia quæ à Rep. præſtantur ſtipendia. *Dat cenſus honores.*

6. Quamobrem ante ſęculum alterum penes ſolos monachos litterę delituerant, ventumq́ue erat ad extremam barbariem, donec liberalitate quorumdam Principum cœperunt litteræ reuiuiſcere, & ſucceſſit *Societas Ieſu*, quæ tum ad pietatẽ, tum ad eruditionem apertis iuuentuti ſcholis egregiè duxit. quod inſtitutum latiùs euoluit Conſen. *polit. lib. 4. c. 6. 8.* 10. ſed & *eod. lib.* rectè docet magno delectu ad artium liberalium, & ſcientiarum ſtudia admittendos eſſe diſcipulos *c. 7. c. 11.* Profeſſores ſcientiarum in honore habendos *c. 9.* Profeſſoribus & ſtudioſis priuilegia danda, & qualia, *c. 14.* quę data ſunt à Pontificibus & Principibus *c. 15.* qualia Rebuf. 180. collegit quæ *d. c. 15.* per epitomen referuntur. Academias & Gymnaſia publica inſtituenda *c. 13.* gradus & honores legitimè conferendos eruditis, eoſq́ue magnifaciendos, *c. 16.* litterarum ſtudium non obeſſe politicæ prudentiæ, ſiue togatæ, ſiue militari, *c. 12.* Grammaticam *c. 8.* Poëſim *c. 19.* Eloquentiam ſolutæ orationis diſcendã: Philoſophiam Reip. vtilem *c. 23.* ſtudium Logicæ, Phyſicæ, Metaphyſicæ, Matheſeos, *c. 24.* Medicinæ, *c. 25.* promouendum. ſed priora quidem omnia tamquam introductiones ad altiores ſcientias diriguntur. ad Remp. verò capeſſendam Iuris prudentia lapis eſt angularis. ea docet iudicia, vrbium, prouinciarumq́ue regimina, ſubſidiis aliarum ſcientiarum iuuatur valdè, & ornatur; & eloquentiæ quidem non parum, ſed maximè hiſtoriarum cognitione. in quibus diſcitur, & cernitur prudentia, ex moralium dogmatum inquiſitione, Chriſtianis ac ſacris, Prou. & Salomon. & Eccleſiaſtici, Pſalmographi, aliiſq́; libris, ſed & gentilium philoſophorum, quorum doctrinam tamquam ab iniquis poſſeſſoribus vendicamus, & inius noſtrum redigimus *c. dominus declarauit. 1. q. 1.*

Alia per Iudicem quoad ſtudia curanda.

Hiſce omnibus diſciplinis academiæ aperiendæ ſunt; quibus

bus numquam orbis caruit, vt Lipſius *in Lou. c. 6. l. vn. C. de ſtud. lib. vrb. Rom. l.* 11. Conſen. *d. l. 4. c.* 13. quæque ſemper magnatibus inter primas curas fuerunt. atque adeò earum confirmatio ad iura maieſtatis relata, & quatenus ad ſpiritualia ſpectant, Papæ reſeruata. Et inſignis conſideratio eſt de rebus & perſonis academiam conſtituentibus, dignitate Rectoris, & Cancellarij, Collegiis, facultatibus, Profeſſoribus, de honoribus ſcholaſticis, eorum antiquitate, poteſtate, gradibus (qui tamē non diſſolutâ facilitate tribuendi, non niſi ritè emeritis: ne cruda adhuc ſtudia in forum propellant, ne audaciâ pro ſapientia vtantur, ne initiatos ſe credant, cùm tantùm in veſtibulo ſapientiæ hæſerunt, & vileſcat honos ſic vulgatus) de ſtudioſis qua tales ſunt, eorumq; priuilegiis, de iuriſd. academica, tribus Iudicibus ſtudioſorum, an academicus criminalem habeat, an territorio inhærentem, ad quem ab eo prouocetur. quę omnia non nemo tractat. *Academiarum inſtitutio.*

Academiarum ratio etiam exemplo Lacedęmoniorum commendatur; qui iuuentutem extra ſinum maternum, extra domum paternam inſtrui volebant. excitant alieni vultus ſui aliorumque notionē, domeſtica quibus ſemper aſſueuerint iuuenes, veternum fouent; quare & ſtudioſos ętate nonnihil maturiori peregrinari conſultum eſt. *In terram alienigenarum gentium pertranſiet. Eccleſ. c. 9.* domi naſcuntur Hectores; foris fiunt Vlyſſes. vt illius eſt commendatio, *qui mores hominum multorum vidit & vrbes.* Peregrinatio tamen finem eum habeat, vt mores hominum videantur, non tantùm vrbes, caſtella, ſepulcra, amphiteatra, templa, palatia, columnę, ſtatuę, ruinę; ſed & vt dignoſcantur genij, & leges populorum, vt ea notitia in Reip. vtilitatem deinde conuertatur. Lipſij epiſtola ad Phlippum Lanoyum. ideoque potius ad eos populos diuertant iuuenes, qui cultioribus ſunt moribus, à quibus aliquid diſci poſſit, quod in rem noſtram vertatur. quā tamen cautione peregrinandum & quo fructu pleniùs apud eos requirendum eſt qui eam rem ex profeſſo tradunt Perpetua eſſe peregrinatio non debet, vt nec ſtudia: ſed ſuo tempore circumſcripta, vt Heluidij Priſci *apud Tacit. 4. Hiſt. ingenium illuſtre altioribus ſtudiis iuuenis admodùm dedit, non, vt plerique, vt nomine magnifico ſegne otiū velaret, ſed quo firmior aduerſus fortuita Remp. capeſſeret: nam ſæpè quemadmodum omnium rerum, ſic literarum quoque intemperie laboramus. non vitæ ſed ſcholæ diſcimus.* Sen. *ep.* 107. inde ſequitur turpis affectatio literarum, doctrinæque oſtentatio. 8. *Peregrinatio.*

CAPVT IV.

De Caſtitate.

1. *Mala à libidine.* VT Iuuentus bene adoleſcat in ætatem Reip. vtilem, inter ſumma præcepta referenda eſt obſeruantia caſtitatis. Sacræ ſiquidem & prophanæ hiſtoriæ omniũ ſæculorum & gentiũ plenę ſunt funeſtis cædibus, excidiis vrbium, vaſtationibus prouinciarum à libidine inuectis. Hiſpaniam ſolam teſtari iubet, vbi vir nobilis ignominiam filię à rege illatam vindicare volens, Saracenos inuitauit, qui victimas violatæ pudicitiæ vltra ſepties centena Chriſtianorum millia immolârunt. totamque ditionem ad montes vſque Pyrenæos occupârunt, & tot ſæculis inſederunt, vt vix patrum noſtrorum memoriâ reliquię ſunt eiectę.

Vix Remp. inuenies imperio deiectam, in qua non priùs bonos mores libido proſtrauerit. *Aſpice latè Florentes quondam luxus quas verterit vrbes.*

2. *Iuuentus remouenda à corruptelis.* Itaque pudicitiam magnæ curæ in Republ. eſſe conuenit. & maximè vt iuuentus ab iis omnibus remoueatur, quæ corrumpere animum poſſint. nam, vt inquit Cicero *l.4. Tuſculan. qui ſe præcipitauit, ſuſtinere ſe cùm velit non poteſt.* qui ſemel pudorem profligauit, difficilè ſe aut numquam ad probitatem reuocat. violentum hoc malum eſt, vix arbitrio libertatem relinquit: intellectum porrò adeò obtenebrat, vt vix poteſtatem iudicandi reliquam faciat. Vnde rectè Claudianus:

Sed quia cæcus ineſt vitiis amor, omne futurum
Deſpicitur, ſuadentque breuem præſentia fructum,
Et ruit in vetitum damni ſecura libido.

Libido, inquit Auguſtin. *luxuriæ ita totum corpus interius & exterius ſibi vendicat, & totum commouet hominem affectu animi & appetitu carnis coniuncto, vt ſequatur voluptas omnibus corporis voluptatibus maior; ad eius tamen peruenitur extremum, vt pænè omnis acies, & vigilia cogitationis omnis obſtruatur.*

Ex aduerſo Minerua pudica fingitur & Muſæ virgines. comitatur non modò, ſed conſeruat ſapientiam caſtitas, abſtineatur ab iis omnibus, quę mouere in malum poſſint, abſint cuiuſcumq; generis irritamenta malorum, amoueatur ignis à ſtipulis, alioquin denunciatur certiſſimum incendium. remoto ſatellitio mitius ſæuit malum. ſine Cerere, & Baccho friget

Venus.

Venus. vnde rectè apud Plutarchum, *in Abbacon. Quo pacto*, inquit Geladus, *Spartæ exiſtit adulter, in qua diuitiæ, deliciæ & corporis adſcititius cultus probro habentur; contra verecundia, modeſtia, atque obedientiæ magiſtratibus debitæ obſeruatio decori, laudiq́ dantur?*

Igitur ſpectacula quæ bonis ac pudicis moribus obſunt omnino ex Repub. tollantur, eaque retineantur dumtaxat, quę ad virtutem excitant. *Nihil eſt*, inquit Seneca, *tam damnoſum bonis moribus, quàm in aliquo ſpectaculo deſidere: comœdiæ tragœdiæq́ ita repræſentant ſcelera, vt doceant.* 3. *Spectaculis.*

Sanctè Conſtantinus cruenta ſpectacula & gladiatores prohibuit. *l. cruenta C. de gladiat. l.* 11. Arcadius & Honorius Maiumæ ludos antè prohibitos reſtituerunt, *l. clementiæ de Maiuma l.* 11. *ita tamen*, inquiunt, *vt ſeruetur honeſtas, verecundia caſtis monitis perſeueret.* non ergo amatoria cantentur, & turpia, aut obſceni motus corporum choreis & ſaltationibus efferantur. *c.* 19. *diſt.* 34. turpiloquium & libidinoſi geſtus, illecebræ ſunt voluptatum, & pronubi, iacula cordi infigunt, numquam non cruenta, quæ penetralibus numquam extraxeris; vel ſi extraxeris, non antequam è cuſpide venenum biberint.

Proinde hiſtriones, præſertim exteri, & ex corruptis regnis aduenę cautiſſimè coërcendi ſunt. 4. *Comœdiis.*

Nil fœdum dictu, viſuúe ea limina tangat,

Intra quæ puer eſt, id eſt, puræ animæ, noxio & plus quàm Regio veneno inficiantur. plus quàm enim Baſiliſci viſus ſpectacula intoxicant. & quamuis

Segnius irritant animos dimiſſa per aures,

Quàm quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus:

Irritant tamen. nec ideò negligendum aconitum, quia aliud venenum reperiatur eo ſubtilius. Vtrumque enim præſentem mortem per aurium oculorumque feneſtras inducit. quid intereſt ſpiculo tactus an haſtâ moriaris; ſi moriaris tamen? Igitur magiſtratus ea omnia ſpectacula, atque ludos prohibeat, quibus purę animæ infici poſſunt. Sanctiſſimè Principes noſtri vetuerunt comœdias, tragœdiaſque vllas exhiberi, vel mutas etiam repræſentationes aut cantilenas ſine præuia cenſorum viſitatione & admiſſione: qui non tantùm in verba, ſed & modos & geſtus inquirant.

Et ne faciliores in admittendo ſint Iudices, nihil pro ſpectaculorum licentia ab hiſtrionibus accipere decet, nec turpi colludio quęrere pretia aliorum. *l. quicquid. C. publicæ lætitiæ lib.* 12. nec ſi ipſi ludos ament, duos aureos excedere in eorum

expenſis. *l. finali C. Theod. de expenſ. ludor.*

3. *Maximè clerus ab his abſtineat.* Enimuerò quia chorearum ſpectaculorumque olim magna fuit impuritas, Clero ſanè illorum aſpectu fuit interdictum, *c. 19. diſtin. 54.* & lectione, *c. 2. diſtin. 37. c. 3. diſtin. 35. quia in vno ſe ore cum Iouis laudibus Chriſti laudes non capiunt.* & Hieronymus, *c. 4 diſtinc. 35. Eccleſiæ Principes,* inquit, *qui delicijs affluunt, & inter epulas atque laſciuias pudicitiam ſeruare ſe credunt; propheticus ſermo deſcribit, quòd eiiciendi ſunt de ſpatioſis domibus, lautiſq́ conuiuiis, & multo labore epulis conquiſitis, & eiiciendi propter malas cogitationes, & opera ſua.*

6. *Latinæ comœdiæ probantur.* Cæterùm vt declamationes aliquę Scholaſticæ exercitationes admittendæ ſunt, ita & comœdiæ latinè & pudicè ſcriptæ, & quæ verecundè agantur à ſtudioſa iuuentute. His enim actionibus formantur ad publicas functiones in futurum; ſine illis cauſarum patroni, Oratores, Concionatores, Magiſtratus perfecti non exiſtunt.

7. *Nec reyciuntur vernaculæ pudicæ, cautæ.* Quin etiam collegia quędam per has hæreſeon & belli turbas intermortua Principes noſtri reſurgere permiſerunt, eâ inter ceteras lege, nequid repræſentent niſi ritè approbatum, atque aliquis è clero atque ſenatu curam habeat, inſpiciatq́; nequid agitetur, quo religio, mores, Reſp. damnũ capiat. quâ ſanè cautione adhibitâ liberalia hæc exercitia ſucciſiuis horis permiſſa, & honeſtè auditores recreare, & à potibus & tabernis auocare poſſunt.

8. *Et citra argumenta ſacra.* Cęterùm obſeruari conuenit, ne dum vernaculo ſermone comœdię recitantur, argumentum ex litteris ſacris ſumatur. alioquin enim facilis lapſus eſt in irreuerentiam diuinæ Scripturæ, illiúſve abuſum, aliaque incommoda: ob quę Concilium Trid. lectionem Bibliorum vernaculorum paſſim vetuit. & iam pridem Innocentius III. Gallicam ſacrorum librorum tranſlationem non permittendam paſſim laicis & fœminis ſtatuerat; Azor *mor. lib. 8. c. 26. n. 4.* & Alexander IV. diſquiſitionem fidei publicè vel priuatim laicę perſonę interdixit. *c. 2. §. 1. de hæret. in 6.*

9. *Sed quæ amorem virtutum, horrorem vitiorum inſtillent.* Generatim porrò obſeruandum permiſſis comœdiis, vt ea argumenta iis verbis tractentur, quibus in odia vitiorum, virtutumque amorem auditores trahantur. nec geſtus, nec inceſſus oculos vel aures inceſtent, non blandè propoſita vitia illiciant, ſed horridè tractata deterreant, aut amantium affectus ne bono quidem fine repręſententur, niſi obiter, & in tranſcurſu, ne ſi hęreat in amoribus animus, inficiatur vitio, ante-

quam,

quam cataſtrophen exaudiat. dicere, audire, facere breui diſtant interuallo. lepores, & ſales ſint honeſti, joci liberales, nõ maleuoli, non turpes. mulier ne ſcenam ingrediatur, abſit à theatro, quantũ fieri poteſt, ſchema muliebre, nihil ſit inuerecundum, nihil indecorum, & argumenta & ſtylus honeſtus ſit, politus, eruditus, liberalis indolis index: omnis actio comiter grauis, & quæ in omni perſona ciuiles mores doceat: ne cui contingat, vt quàm minimè tunc homo ſit, quàm cùm inter homines fuerit; omnia tendant in ædificationem, nihil in deſtructionem.

Per legem Iuliam *de adult. & ſtup.* ſatis pœnarum coërcendis libidinibus poſitũ fuit, vt nec actus, nec conatus, non ſollicitatio, non interpellatio etiã ſine effectu ſceleris, non comitis abductio, & corruptio, nec quidquã impudicitię gratiâ factum extra pœnam fuerit, quo matrona, aut virgo tentaretur. quinimò leges infames adulteros, in turpitudine domi deprehenſos occidere permiſerunt, *l. marito D. de adult.* quod & Iuſtin. auxit, permittens ei occidere illum, quem ſuſpectum habet, ſi ter teſtato ipſi denuntiauerit, ne cum vxore ſua verſaretur, & is repertus eſſet ſpreuiſſe denuntiationes in loco ad ſuſpicionem huius turpitudinis apto. ſin autem maritus alio in loco, in quo huiuſmodi ſuſpicio minimè eſſe poſſit, cum vxore verſantẽ illũ reperit, debet cuſtodire, vel tradere eum Iudici. ſecundùm conſtitutionẽ *Nou. vt liceat matri & auiæ* 117. *Auth. ſi quis C. de adul.* 10. *Pœna in adulteros rectè lata.*

Caſtimoniæ legum veterum defuit punitio ſimplicis fornicationis; quam tamen Eccleſia numquam neglexit. vt dixi *in Iur. Pontif. nou. anal. de cohabit. cler.* & Extrauag. *Conſtit.* 91. *Leonis, vt concubinam habere non liceat.* manum admonere cœperat. ſed Nerones, Heliogabali, Caij, Maxentij, Meſſallinæ, & ſimilia generis humani monſtra, vi & exemplo Remp. totam in luxũ & libidinẽ traxerunt, & vitiis leges oppreſſerunt. nec diu Romani foris ſtrenui manſerunt, dum domi malè viuitur: honores, & quæcumque virtutibus ambiri ſolent turpitudini tribuuntur; & ſimilitudine vitiorum Principalium obtinentur. 11. *In fornicarios.*

Igitur Princeps, Magiſtratus, & quicumq; Remp. curant, ſi eam ſaluã velint, legibus luxuriæ comprimendæ ſcriptis vim, vitamque ſuam reſtituant, ſeruentque, reos caſtigent, reatuũ inſtrumenta, & irritamenta, lenones, lenas, lupas procul abigant. & quidem ſi fieri poteſt ex totis ciuitatibus exterminent vnà cum meretricibus, venundatis vt faciant malum. vt obtineatur quod Deuteron. *c.* 21. dicit Dominus, *Non erit meretrix de* 12. *Eliminandæ lenæ, meretrices.*

filiabus

filiabus Iſraël, neque ſcortator. & quidem D. Ludouicum regem Galliç edicto expuliſſe meretrices ſcriptores aſſerunt.

13. *Saltem coërcendæ intra aliquas anguſtias.* Cæterùm ſi is ſit gentis genius, aut clima, vt ſine periculo adulteriorum, ſtuprorum, præpoſterarum libidinum inhiberi meretricij coïtus non poſſint: *ſi non huius aut illius hominis eſt periculum, ſed populorum ſtrages iacent; detrahendum eſt aliquid ſeueritati, vt maioribus malis ſanandis charitas ſyncera ſubueniat. c. 25. diſtinct. 50.* in morem probi medici, qui omittit leuiorem morbum, ſi ex illius cura motis humoribus maior morbus timeatur. malè affectis corporibus fiſtulas potiùs tolerare, quàm paralyſim pati conuenit. Ideoque perditum hoc genus hominum ſi profligari non poteſt, coërceri tamen ita, & recludi in anguſtias aliquas, & ſentinam ciuitatis oportet, vbi corruptis iam dumtaxat ſeruiat hominibus, non corrumpendis. atque ita receptum eſt, vt à conſortio, & vicinia honeſtarum familiarum expellatur. quod in regno Neapolitano Rogerius rex decreuit *Conſt. incip. Quæ paſſim, ibi, inter boni teſtimonij fœminas eis habitationem vetamus.* quam olim Matthæus de Afflict. & hodie Borel. *de mag. edictis l. 3.* ritè obſeruatam tradidêre. quod & Senatus Antuerpienſis pluries ordinauit. eo etiam addito, vt ſi quos lenocinium & meretricium exercere in vicinia honeſta contingeret, quia contra deſperatam eam fœcem palam teſtari meticuloſis aliquando graue videtur, teſtimonio aliquot vicinorum, quotum nomina non publicarentur, ſine ſtrepitu, aut figura judicij ædilitio quodam & cenſorio iure ſtatim in deſtinatam iſtis hominibus ciuitatis inſulam relegarentur. vetitis etiam dominis (quod contra manifeſtos vſuriarios *c. 1. de vſur. in 6.* iubet) ne qui turpiter viuentibus domos vllas elocent, additâ pœnâ, ſiquis ſecus faxit. Prudenter profectò. ſi & oſtraciſmus erga probos quamuis, ſed ſuſpectos apud Græcos laudari meruit. *Meretricem,* inquit Cicero, *l. 2. de fin. in matronarum cœtum inducere perinde eſt, ac ſi quis voluptatem in virtutum concilium conducat.* Affricat earum conſuetudo aliquid de ſuo morbo; anhelitus & corpora inficiunt & animos non vehementior peſtis vllius contagio.

Quare rectè iterum Neapoli conſtitutum refert Borellus, ne meretrices vehi poſſint carrucis, non chirothecis manum induere, & apud Iudicem meretriculum turpidinem ſuam profiteri, & in matricula deſcribi debeant. quòd ſi Iudæorum more panno aliquo fuluo aut flauo caput obligari, vel vt apud nos peſte tacti virgulam feralem quoties prodeunt geſtare

iuberentur, fortè huiuſmodi probrum aliquas retardaret in præcipitio ſtantes, aut lapſas etiam reuocaret. In id ſaltem incumbendum, vt infamiâ habitationis ab honeſtis ſecernantur, noſcanturque, ne incautos corrumpant, & non niſi ſponte ſe precipitantibus obſequantur.

Quare non admittenda eſt controuerſia, num meretrix 14.
marito nupta in reliquarum chaos reiicienda ſit? quia cùm Vlp *in l. 46. D. de verb. ſignif. matremfamiliàs*, inquit, *accipere debemus eam quæ non inhoneſtè viuit; matrem enim familias à cæteris fœminis mores diſcernunt atque ſeparant: proinde nihil intererit nupta ſit an vidua, ingenua an libertina.* nam neque nuptiæ neque natales faciunt matrem-familiàs, ſed boni mores. conſonat lex 41. *D. de rit. nupt.* ex quibus conficitur nuptias turpitudinem non excuſare, ſed augere. & quamquam non abſorbeatur turpitudo, quę poſteà intermiſſa eſt. *l. 43. D. de rit. nupt.* tamē meretrix, quę meretricium quęſtum, poſtquam in mariti manum venit, intermiſit, pœnâ turpiter viuentibus ſcriptâ vt non teneatur ratio euincit, eſto famę maculam non eluerit.

Maximè punienda coniugata, niſi ſint emendatæ.

Seruandę caſtitati non parum contulerint Magiſtratus, ſi 15.
matrimoniis inprimis fauerint. & Romani quidem multis priuilegiis eos donauerunt, qui proli gignendę incumberent: priuatis, publiciſque à muneribus excuſabantur, quibus ius trium, pluriúmue liberorum obuenerat. Inter canditatos etiam numerus filiorū præualebat. Germanicus *apud Tacitum l. 1.* ad inuidiam inſidiatorū, *Numerate*, inquit, *ſex liberos.* & Druſus, cùm vxor ei geminos peperiſſet, nullis ante ſe Romanis Principibus tale aliquid contigiſſe in ſenatu gloriatus eſt. nec priuilegia nubentium ſacris litteris data ignorantur, fœcunditas & ſterilitas agnoſcuntur pro pœna aut beneficio Dei; qui ſterilem facit *matrem filiorum lætantem.* Nuper Rex Hiſpanię inſignia priuilegia attribuit in matrimonium ſe dantibus, cùm per bella quæ per Europam geruntur, nauigationes, ac colonias Indicas viduari Hiſpaniam incolis, vrbes ciuibus, rura agricolis animaduertiſſet. quin nec malè olim cœlibatui pœnę præſcriptæ fuerunt. quæ in gratiam quidem virginitatis, & continentis vitæ abrogatæ ſunt; vt Euangelico conſilio obſecundaretur. cæterū iis, qui contempto matrimonio, quod ſacramentum magnum dixit D. Paulus, vagis libidinibus diffluunt, aut focariis cōcubinis polluuntur, nec ratio fauet, nec legales pœnæ remitti deberent, vt Reſp. legitimis ciuibus ſuffulta, domi fortis, & foris non ignobilis habeatur. præſertim ſi ad ciui-

Caſtitatē promouet fauor matrimonii factus.

ciuitates, & prouincias deſeri cœptas,vel alias amplificandas, multi prudentiſſimè peregrinos etiam non admiſerint tantùm,ſed & variis priuilegiis allexerint, iure ciuitatis donarint, ſeu aliter coluerint. quâ ratione non parum Roma profecit. vti Oratio Claudij *apud Tacit. lib.* 11. luculenter proponit. & hodie ratio Religionis multas vrbes & prouincias impleuit, vt Delus olim ob templum creuit, vndique ad affirmationem Maieſtatis concurrentibus hominibus. Iuſt. *l.* 24. Sed & illud ad fauorem matrimonij pertinet,vt vxores honore maritorum ſplendeſcant, & nobilitentur, forum & domicilium ſortiantur. *Mulieres,* inquit *l. mul. C. de Incol. honore maritorum erigimus, & genere nobilitamus, & forum ex eorum perſona ſtatuimus.*

CAPVT V.

De Reformatione.

1. *Vterque Magiſtratus ſtrenuè officio ſuo incumbat.*

NIhil tam felix, vt non aliquando à primæuo inſtituto nonnihil deflectat. itaque ſi quando benè inſtituti ceſpitauerint, reuocandi ſunt in viam. In eam rem magiſtratuum in Rep. duplex ratio. Eccleſiaſticus eſt, & Ciuilis. vtriuſque diuerſa functio: ſed & in quibuſdam tamen communis. ad illum ſacrorum cura, ad hunc ciuilis adminiſtratio pertinet; ad vtrumque in ſuo miniſterio ea decernere, & pridem decreta exequi, quæ à maioribus ad Eccleſiam & Remp. bene conſtituendam, bene regendam ordinata ſunt. Eccleſiaſticus quidem ſubditos ad pietatem, religionem & ſupernam beatitudinem dirigit: Ciuilis ad publicam tranquillitatem, virtutemque moralem. ille docendo, hortando, æterna præmia atque pœnas proponendo: hic imperio magis, quàm admonitione vtitur. pœnis hic ciuilibus, infamiâ, exilio, morte: ille internis plerumque, excommunicatione, aliiſque cenſuris: quamuis & aliis nonnumquam, citra corporis & membri mutilationem, ſed & moderatè admodum. grauis enim aliarum pœnarum inflictio ad opera gladij materialis refertur.

2. *St. Eccleſiaſticus ſine ſanguine, & rigore vindictæ.*

vnde Greg. *lib.* 2. *epiſt.* 52. *refertur a.* 45. *c.* 1. *quid autē de Epiſcopis, qui verberibus timeri volunt, Canones dicant: bene fraternitas veſtra nouit. Paſtores enim facti ſumus, non percuſſores. & egregius prædicator dicit: Argue, obſecra, increpa in omni patientia, & doctrina. noua verò atque inaudita eſt iſta prædicatio, quæ verberibus exigit fidem.* Ad hos pertinent, qui ſine graui ſcelere & certo periculo fugæ

gæ clericos,& maximè in dignitate cõſtitutos in carceres con-
iiciunt, quorum temeritati ſacri Canones excommunicatio-
nem infligunt. ſæpè non ſatis à Prçlatis expenſi, *c.ſi clericos.de
ſent.excom.in* 6.non enim pro lubitu nobiliora præſertim Eccle-
ſiæ ſuæ membra vrere, ſecare poſſunt.ſed poſt adhibitam de-
mum omnem aliàm medicinam, & valetudinem deſperatam.

In Synodo III.Romana decretũ,ne Reges rebus ſacris ſe im- 3.
miſcerent.*c.bene diſt.*96.In Chalcedonenſi Imp.Marcianus,*Ad*
confirmandam fidem,inquit,*non oſtendendam potentiam ad exemplum*
Chriſtianiſſimi Principis Conſtantini intereſſe volumus.& *c*. 5.negat
ſe de rebus diuinis iudicare. Conſtantin. Magnus appellatio-
nem Donatiſtarum ad Melchiadem reiecit. Valentinianus
reſpondit *non licere ſibi negotiis ſe Eccleſiaſticis immiſcere; ipſi vbi lu-*
bitum ſit conueniant.

Rebus ſacris ne ſæculares ſe immiſceant.

Vtramque poteſtatem diſpeſcuit Gelaſius, Anaſtaſio ſcri- 4.
bens; *Duo ſunt, Imperator Auguſte, quibus principaliter hic mundus*
regitur; Auctoritas ſacra Pontificũ, & Regalis poteſtas. in quibus tanto
grauius eſt pondus ſacerdotum, quanto etiam pro ipſis regibus hominum
in diuino ſunt reddituri examine rationem.& Felix Papa *diſt*. 10.*c*.3.
& iterum Anaſtaſius vbi ſuprà proſequitur.

Vtraque enim poteſtas diſcreta.

Non exiguâ ſanè curâ iis, qui clero præſunt,allaborandum 5.
eſt,vt pro dignitate diuinç Maieſtatis ſacrificium à Chriſto in-
ſtitutum ritè peragatur, vt meritis & virtutibus ſacerdotes
ſint digni, vt cum reuerentia & tremore ſacrificent.ſi vel ſpe-
ctantes angeli contremiſcunt. integer vitç ſceleriſque purus
ſit ſacerdos, cuius manibus immaculatus agnus tractatur:
innocens os; atque lingua, quæ illius ſanguine rubeſcit:caſta
mens atque prçcordia, quç illius hoſpitio nobilitantur. Sacri
Canones ſacerdoti vxoris vſum vetant, quanto magis ſcorti?
bigamum repellunt, quanto magis fornicarium, concubina-
rium, adulterum? quin nec ſpeciem mali, vel ſuſpicionem ad
ſacra admittunt. vetant cohabitationem clerici, & mulieris,
colloquia ſuſpecta, aut quodcumque aliud, quod populum
offendere poſſit, *diſt*. 81.*c*.26.27. Conc. Lateran. *ſub Leone X.*
c.1.Trid.*ſeſ*.25.*c*.4.

Res diuina ſanctè fiat, & à piis ſacerdotibus.

Porrò *inferiorum culpæ ad nullos magis referendæ ſunt, quàm deſi-* 7.
des, negligenteſque rectores, qui multam ſæpè nutriunt peſtilentiam, dum
auſteriorem diſſimulant adhibere medicinam. c. inferiorum. diſt. 86.

Ad eorum igitur ſolicitudinẽ, quàm maximè pertinet vt in-
uigilent in vitam, mores, reformationẽ ſacerdotũ, aliorumque
miniſtrorum immaculati ſacrificij;in nitorem,ornatum,deco-

Quorum mores Prælati diligenter inſpiciant.

R rem

rem domus Domini, omniumq; ad ſacrificium puriſſimū neceſſariorū de quibus pulchrè Conc. IV. Mediolan. S. Caroli.

7. *Officia Eccleſiaſtica ritè peragantur.* Sed & laudum diuinarum pſalmorumque vſum, pſallendique officiū clericis iam olim mandatū conſtanter retinendum eſt, & ſanctè colendum. ad modū Moyſis & Mariæ *Exod*. 15. & monitū Pauli *ad Coloſſenſ*. 3. ſicut & Plinius teſtatur *lib*. 10. *epiſt*. 97. nihil in primis olim Chriſtianis delicti repertum eſſe, niſi quod ante-lucanos cœtus concelebrent, & Chriſto laudes canant. & Damaſus conſtituit, vt pſalmi diu noctuq; canerentur per omnes Eccleſias, idque præcepit Epiſcopis, presbyteris, & monaſterijs.

8. *Ab Ordinatis.* Cùm verò periti, imperitiq; ſimul concinerent, ſæpè abſonæ voces deuotionē turbabant, religioniq; officiebant. in Conc. *ſub Martino Papa* ſtatutū fuit, ne cui liceret in pulpito pſallere, qui ab Epiſcopo nō eſſet ordinatus lector. Greg. verò pſalmos & lectiones præter Euangelicā per ſubdiaconos, vel ſi neceſſitas exigeret, per minores ordines cantandos cenſuit: Diaconos autem & ſuperiores prædicationis officio & eleēmoſynarum ſtudio vacare iuſſit. *c*. 2. & 3. *diſt*. 92. Vnde fortè natū eſt, vt Canonici Eccleſiarū collegiatarum, ac præſertim Cathedraliū, vbi inferioris gradus alij ſunt miniſtri, cantandi onus in hoſce reclinauerint. Trid. tamen vt per ſe pſallant iterū iuſſit, *ſeſ*. 24. *c*. 12. §. *omnes*. quod tamen ſcrupulū meritò non iniicit iis, quorum in Eccleſia functio forſan aliò eos auocat aut impedit totis officiis pſallendis inſiſtere. iuxta *d*. *c*. 2. & 3. *diſt*. 92.

9. *Sine muſica laſciua.* Inſtrumenta muſica, aliaq; cantui primitiuæ Eccleſiæ non adhibebantur, tum quia polluta erant laſciuis & idololatris officiis, tum ne in cryptis proderent latitantes Chriſtianos. ac ſerò muſica in Eccleſia recepta eſt. alioquin vſus eorū piè adhibitus, dummodò laſciuū nihil aut impurū miſceatur, Trid. *ſeſ*. 22. *decreto de obſeruando in Miſſ.* inſtituto congruit: monente ipſo Pſalmiſtâ frequenter, pſallere cytharis, cymbalis bene ſonantibus, in chordis, & organo, & pſalterio decachordo.

Præclara ſunt S. Caroli monita de cantu Eccleſiaſtico propoſita *Concil. Mediol. V.* nec minus ſancta Conc. Baſ. *ſ*. 21. quę ſi miniſtri Eccleſiæ eo ſtudio, quo conuenit, obſeruent, immunes erunt à minis Aggęi *c*. 1. vbi omnium malorum ſequelam ſacrorum neglectui aſſignat. quam ob cauſam *dicit Dominus exercituum; quia domus mea deſerta eſt, & vos feſtinatis vnuſquiſq; in domum ſuam: propter hoc ſuper vos prohibiti ſunt cæli ne darent rorē, &c.*

10. Horarum etiam canonicarum vſus in Eccleſia antiquus eſt.

patet,

patet ex Tertulliano *contra pſychicos* c. 10. Cypr. *l. de Orat. Dom.* Hieron. *epiſt. ad Demet. & Letam.* Anaſtaſio *de virgin.* vt non ſit Damaſi, Hieronymi, Ambroſij inuentio. quamuis ij ordinatiùs diſpoſuerint. Horis dicendis obligantur beneficiarij, qui fructus olim in eam rem relictos percipiunt, religioſi profeſſi, pro ſuo quilibet inſtituto, & clerici maioribus initiati. *c. presbyt. c. dolentes. de celebrat. Miſſ. c. ſi quis presbyter diſt.* 92. & quò minùs negligantur Horarum officia, ſolent diſtributiones, debentq; ſingulis aſſignari. Baſilienſ. *ſeſ.* 21. Trid. *ſeſ.* 21. *c.* 3. *ſeſ.* 22. *c.* 3. *Horæ Canonicæ diligenter cantentur.*

Iudicia etiã inter ſuos vel notionis ſuæ cauſas Eccleſia exercet. Paul. 1. *Corint.* 6. Alexander Pelag. Conc. Agatenſ. *c.* 14. 15. 16. 17. *etc.* 11. *q.* 1. *c.* 2. *c.* 5. *ibidẽ*; Trid. *ſ.* 13. *c.* 1. pluribus Conſen. *polit. lib.* 6. *c.* 8. & 9. 11. 12. *Iudicia etiam, & viſitatio Prælatorum ad inſtitutum D. Pauli.*

In Eccleſia ſuperiores in ſui ſuorum reformationem gnauiter incumbere oportet reuocando omnes ad inſtitutum D. Pauli 1. *Timot. c.* 3. 2. *Timot. c.* 2. *Ad Titum* 1.

Primum igitur quod requirit Paulus in Epiſcopo, atque ad proportionẽ gradus inferioris ordinis clerico, eſt, vt ſit *irreprehenſibilis*, vitæ actionumque innocentiâ purus. 13. *Ita vt clerici ſint irreprehenſibiles.*

2. *Sobrius.* vnde 1. *Cor.* 5. *ſi quis nominatus frater fuerit fornicator, aut auarus, aut ebrioſus, tum eiuſmodi nec cibum ſumere. & Canones Apoſtolorũ* 42. & 43. *Epiſcopus vel presbyter vel diaconus aleæ vel ebrietati ſeruiens, vel ceſſet, vel damnetur, ſeu deponatur. hypodiaconus, aut pſaltes, aut lector ſimilia faciens aut ceſſet, aut cõmunione punietur: ſimiliter & laici.* & Conc. Agath. *c.* 4. *Ante omnia à clericis vitetur ebrietas, quæ omnium vitiorum fomes ac nutrix eſt. Itaque eum quem ebrium fuiſſe conſtiterit, vt ordo patitur, aut triginta dierum ſpatio à communione ſtatuimus ſubmouendũ, aut corporali ſubdendum ſupplicio.* 14. *Sobrij.*

3. *Prudentem* exigit. quod non ſolùm litterarum peritiâ, verùm etiam ſecularium negotiorum diſpoſitione intelligendum latè docet Gratian. *diſt.* 36. 37. 38. 39. 15. *Prudentes.*

4. *Ornatum*: quod moribus, vitâ, veſtibus, internâ, externâq; decentiâ, multis iterum Gratian. *diſt.* 40. 41. ſine affectatione, vt genus illud monachorum incuſat Hieron. ad Euſtachium: *Apud hos, inquit, affectata ſunt omnia, laxæ manicæ, caligæ follicantes, veſtis craſſior, crebra ſuſpiria, viſitatio virginum, detractio clericorum.* 16. *Ornati.*

5. *Hoſpitalem*: qui exemplo oſtendat, quod populo prædicat, vt numerum eorum fugiat, quibus in Iudicio dicetur: *Hoſpes eram, & non ſuſcepiſtis me.* quod iterum proſequitur Gratian. *diſt.* 42. *c. offerebat.* 32. *q.* 7. *c. quoniam* 16. *q.* 1. maximè Prælatũ: *c. volumus* 17. *Hoſpitales.*

*lumus.diſt.*89. *c.quia* 12.*q.* 1. Vnde Greg. in hoſpitalẽArchidiaconũ in Epiſcopum electũ repulit: *c. Archid. diſt.*85.& Carolus Rex Swæonum domum eius incendi iuſſit,qui ter hoſpitiũ negaſſet.Ioan.Mag. *lib.*4.*c.*2. barbara pœna in barbarũ morem.

18. 6. *Pudicum*: vt moribus & verbis pudorem exhibeat.

Pudici. 7. *Doctorem*:vt potẽs ſit exhortari in doctrina ſana, & eos qui
19. contradicunt arguere.nam latratu canũ, & baculo paſtorum
Doctores. lupi ſunt arcendi. vtrumque Gratian. *diſt.*43. latiùs exequitur.

20. 8. *Non vinolentum*: non multo vino deditum, vinoque contu-
Non vinolenti. melias iungentem: de altari viuentem, non luxuriantem; temperanter & piè conuiuantem. iterum Gratian. *diſt.*44.

21. 9. *Non percuſſorẽ*: ſed in manſuetudine & patientia arguentẽ,
Nõ percuſſores. obſecrantẽ, increpantẽ. rurſus Grat. *diſt.*45. *c.non liceat. diſt.*86.
10. *Modeſtum*: cui contentio odiumque diſpliceat. qui velit
22. fratri ignoſcere ſeptuageſies ſepties, qui infirmantibus miſe-
Modeſti. ricordiâ condeſcendat. *c. vera. c. diſcedite. diſt.* 45.

23. 11. *Non litigioſum*: qui vel adulationibus animos magnatum
Non litigioſi. ſibi concilict, vel detractionibus fratres infamet; vel diſcordiam ſeminet. Gratian. latè *diſt.* 46. *&* *diſt.* 90.

24. 12. *Non cupidum*: non turpilucrum. cupido facilè à iuſtitia ab-
Non cupidi. ducit, & in negotiis circumuenit proximum. Gratian. *diſt.* 47. *& x. ne cler. vel monachi ſæcularibus ſe negotiis immiſceant.*

25. 13. *Suæ domui bene præpoſitum*; vt neque res ſuas prodigat, nec
Domui ſuæ bene præpoſiti. malis artibus augeat, domeſticos in officio diſciplinaque contineat, ſubditoſque in omni caſtitate: *qui enim domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo Eccleſiæ Dei diligentiam habebit?*

26. 14. *Non neophytum*: *ne in ſuperbiã elatus in iudiciũ incidat diaboli.*
Non neophyti. qui heri erat in theatro, hodie nõ ſedeat in Eccleſia: qui veſperi erat in Circo, manè nõ miniſtret altari: qui dudũ fuerat fautor hiſtrionũ, hodie non ſit conſecrator virginum. Gratian. *diſt.* 48.

27. 15. *Qui & teſtimonium habeat ab iis quæ foris ſunt*: vt Chriſti bo-
Boni teſtimonij. nus odor ſit.

28. 16. *Non bilinguem. Os bilingue Deus deteſtatur. Prou.* 8. *Suſurro &*
Non bilingues. *bilinguis maledictus, multos enim turbauit pacẽ habentes. Eccleſiaſt.* 28.
17. *Habentem myſterium fidei in conſcientia pura*: adeoque pro-
29. batum, & ſine crimine repertum. *c. infamis* 15. *q.* 15. *c. nulli* 3. *q.* 4.
Habentes myſterium fidei. *c. omnes* 5. *q.* 1. *c. presbyt.* 2. *q.* 2.
18. *Dei diſpenſatorem*: de quo Conc. Antioch. 12. *q.* 1. *c.* 23.

30. 19. *Non ſuperbum*: ne ſe extollat aduerſus Scripturas, & Eccle-
Dei diſpenſatores. ſiaſticos Canones, & noua introducat præcepta. *c. hæc autem.*
31. *diſt.* 30. ne cum auſteritate imperet *c. licet. diſt.* 45.
Nõ ſuperbi.

20. *Non*

20. *Non iracundum*: adeoque omni ſenſu & iudicio mobilem. 32. *Non iracundi.*
c. ira 11.*q*.3.*c.velut*, 5.*q*.1.& 5.*q*.2.
21. *Benignum* erga bonos: non delinquentes.*c.ſed illuc. c.licet* 33. *Benigni.*
4. & 6.*c.ſyncera diſtinct*.45.
22. *Iuſtum*: non vitâ tantùm, ſed & judicio. *Iuſtus Dominus*, & 34. *Iuſti.*
iuſtitiam dilexit.
23. *Sanctum*: vitæ ſimul & Sacramenti ſanctitate. *c.dom*.1.*q*. 35. *Sancti.*
1. morum nobilitate, & fidei puritate.*c.nos qui c. non eſt c.multi*,
c.ante.diſtinct.40.
24. *Continentem*: Gratian. latè *diſt*.31.32. 33.34. Trid.*ſeſſ*.24. 36. *Cõtinentes.*
c.14.
25. *Amplectentem eum, qui ſecundùm doctrinam eſt, fidelem ſermonẽ*. 37. *Fidelis Sermonis.*
26. *Bonum Chriſti militem*: militiâ ſanè ſpirituali, vt ſe ſuoſque
aduerſus diaboli infeſtas inſidias cautè tueatur, non vt aduer- 38.
ſus pyratas èxcubet, diu noctuque arma corporalia tractet. *Boni Chriſti milites.*
c.reprehenſibile 23.*q*. 8. ſed eam curã Magiſtris militum & Prin-
cipibns relinquat. *c.vt pridem c. ſimpliciter, ibid*.
27. *Solicitè curet ſe ipſum probabilem exhibere Deo*. nam cum ho- 39. *Soliciti coram Deo.*
noris augmento cura quoque ſolicitudinis debet accreſcere.
c.rationis.diſt.100.
28. *Operarium inconfuſibilem*: quem non vincat inanis pudor, 40.
non erubeſcat Euangelium, Iudæis quidem ſcandalum, gen- *Operarij inconfuſibiles.*
tibus autem ſtultitiam. *Loquebar de teſtimoniis tuis in conſpectu*
Regum, & *non confundebar*.*Pſal*.118.
Sanè reformatio Cleri ad hanc normam Apoſtolicam ſeriò 41. *Promtiſſima reformatio ex cleri delectu.*
eſt vrgenda, & ad veteres Canones. nulla gratior nouitas, quã
qnæ vetuſtam habet auctoritatem. Nulla reformatio porrò
facilior, quàm ex delectu eorum, qui clero adſcribuntur: ſi eo-
rum vita, & mores ad Apoſtolica prçſcripta exigatur. & maxi-
mè in ſummo ſacerdotio, atque Epiſcopatu; vnde fluit in reli-
quos viuendi norma. quare Epiſcopum indignè ordinatum,
& ordinantẽ Zozymns Papa deponit.*c.qui, diſt*.59 alios ordi-
nantes indignos ordinandi poteſtate priuat Conc. Carthag.
IV.*c.ex pœnitentibus diſt*.50. Quæ in delectu Epiſcopi, Prçpoſiti,
parochi, clerici exigantur paſſim; & à Concil. Trid. nos *in Iur.*
Pontif. nou. analyſi tit. de Ordinand. contraximus. Quarum re-
rum examen vt ſanctum, ita & accuratum S. Carol. *in Concil.*
Mediol.V. propoſuit.
Secundùm reformationis ſubſidium eſt frequens Viſitatio. 42. *Frequenti Prælatorũ viſitatione.*
annuam exigunt antiqui Canones. 10. *q*.1.*c*.10. per ipſos Epi-
ſcopos, ſi valent: ſin minùs, per ſubſtitutos, pietate, & prn-

 dentia

dentia probabiles,*c.* 11.*ibid.q.*2.*c.*28.Trid.*ſeſſ.*.24. *c.*3.*ſes.*14.*c.* 2.nec quicquam magis infregit Eccleſiæ mores, quàm viſitationis omiſſio; & ab ea exemptio,&c.adeoque Trid. illam reducit ſub cautione Apoſtolicæ delegationis hac ſalua,*ſeſ.*7.*c.*8.

43. *Cuius quis ſcopus?* *ſeſ.* 14. *c.*9. Viſitationũ porrò ſcopũ exactè commonſtrat Trid. *ſeſ.*24.*c.*3.& Decret.*x.de cens.& procurat.caus.* 10.*q.*1.*c.*4.Conc. Mediolan. IV.*ſub. S.Carolo.*

44. *Et viſitantis officiũ?* Sed & viſitantem nihil remorari debet, quin actutum quæ emendatione indigent corrigantur. & clericorum quidem vitia ſeueriùs, quàm laicorum punienda ſunt,quia poſiti ſunt in ſignum, & peccatum eorum grauiorem ideo pœnam meretur.*c.qualis* 8.*q.*1.*c.nolo* 12. *q.*1.*c.præcipuè.*11.*q.*3.*c.Paul.*2.*q.*7.*& diſt.*93.*c.qui bona.*17 *q.*1.*c.quæro* 6.*q.*1.*c.nemo.diſt.*83.

45. *Clericorum exceſſus (ſupra quam laicorum) corrigere.* Adeoque & multa,quæ in laicis delicta non ſunt,in clericis tamen vel illicita ſunt, vel etiam puniuntur. vt in caſibus, *c. obſeruand.* 15.*q.*2. *c ſi quis propter* 1.*q.* 2. *c.nulli* 3. *q.*1.*c. ſi quis.x.de vita & honeſt.cler.c.nulli.*43.*diſt. c.non liceat & ſeq. diſt.* 44. *c.ſacerd. diſt.*37. *c. eccles.diſt.* 35.*c.cler. diſt.* 81.*c.epiſcop.diſt.* 35.*c.diacon.*12.*q.*2.*c.ſi quis* 11.*q.*1.*c.cler.diſt.*64.*c.negociatorem.diſt.* 88. *c.*1. 2.*x.de cler.venatore.*

Sanè minores exceſſus in clerico nõ ſunt omittendi,quamuis in laicis negligerentur. qui eam perfectionem non profitentur, quam promiſerunt ij,qui in ſortẽ Domini adlecti ſunt. non eſt ſanitas, ſed languor, vbi mali mores non corriguntur. *c.non putes* 23.*q* 5.non corrigere malos, fouere eſt,& occidere *c.ſi quis Diacon.diſt.*50.

46. *Frequentes synodi maximè ad reformationem faciunt.* Alterum reformationis ſubſidium conſiſtit in Synodis diœceſanis,prouincialibus,nationalibus,œcumenicis,quarum veteres Canones, & Trid.nuper ſummam voluerunt eſſe rationem.vbi in commune conſulitur de via, modo & ratione,quâ clerus ſuo inſtituto, populus ſincerę pietati, & fidei;eccleſia ſuo nitori, & dignitati reſtituatur. nihil adeò potens, quam communis conſultatio de Rep. capeſſenda. & Prælati dum communia decreta exequuntur, ſecuriùs ipſi regunt, & faciliorem obedientiam inueniunt: ſi ſingularia ſua feruidè promouent,philautiæ. vitium facilè incurrunt,faciliùs multo illo arguuntur,difficiliùs paretur, & dum ſinguli pugnant,vniuerſi vincuntur, præualentque impetu, quæ non ſunt damnata communiter.& vt naturà cauſæ afflictę compatimur, fit vt patronos inueniat priuatim eos, qui eam in cœtu rogati damnaſſent.Vnde etſi Canones Eccleſiarum Cathedralium Capitulis

tulis deciſiuum ſuffragium non concedant; vocari tamen ea iubent,eorumque nuntios ad tractatum & deliberationem admitti, maximè ſuper illis quæ ipſa capitula contingere dignoſcuntur. *c. vlt. x. de his quæ fiunt à Prælat.*

Ad reformationem itidem morum conuentus Capitulorum celebrantur,& maximè quæ vocant Capitula diſciplinæ, tum apud ſæculares,tum apud regulares, in quibus de diſciplina retinenda, reſtaurandaque agatur.& ſi quid contra eam commiſſum eſt, dignâ correctione vindicetur. De iis egregiè Conc. Colonienſ. *an.* 1548. *c.* 12. Medialonenſ. II. *decret.* 13. Colonienſ. iterũ 1549 *c.* 20. Moguntin. an. 1549. Mediolan. III. 47. *Capitula morum, quæ vocãt.*

Sed & maximè Capitulorum Cathedralium rationem ad reformationẽ pertinere conſtat, atque Epiſcopos eorum conſilio vti debere, in negociis ſuæ dioceſis, religionis,atque morum. *tot. tit. x. de his quæ fiunt à Prælatis.* vbi *c.* 4. inſigne monitum Alexandri III. dignum eo Pontifice. *Nouit tuæ diſcretionis prudentia, qualiter tu, & fratres tui vnum corpus ſitis, ita quòd tu caput, & illi membra eſſe probantur. Vnde non licet te omiſſis membris aliorum conſilio in Eccleſiæ tuæ negotiis vti. cùm id non ſit dubium & honeſtati tuæ, & ſanctorum patrum inſtitutionibus contraire.* 48. *Prælatorum cum Cathedralibus deliberatio.*

Hodie multis in locis fructus ille,qui ex communibus deliberationibus Epiſcoporum cum ſuo ſenatu, ab Eccleſia ſperatur, multum impeditur, dum quidam Epiſcopi ab eiuſmodi communicatione alieni ſunt, & aliorum conſiliis (quod quidem Alexander non vetuit) vtuntur,ſed ſuorum omiſſis: quod vetuit. *cùm id*, inquit, *non ſit dubium & honeſtati tuæ & ſanctorum patrum inſtitutionibus contraire.* Fit iterum inde,vt dum Epiſcopi à Capitulis abſtinent,his etiã curę ſit, vt res ſuas ſibi habeant, fimbriaſque quiſque ſuas dilatet; mox ſurrepat frigidum illud verbum *Meum*, ac *Tuum*; quicquid eſt malorum ſecum vehens; mox non de bonis tantùm, ſed de authoritate, de iuriſdictionibus certamina. alter caput extollit, & contemnit membra; membra viciſſim intumeſcunt: quod capiti debetur, non deferunt,& redit Aeſopi fabula. Lites inde & populi ſcandala, eoque grauiora quod ſub religionis & pietatis ſpecie ſæpè peccatur. quæ quamuis maior apud maiores fuit, apud eos tamen ſua cuique ſtetit authoritas. maiori religione in eam rem antiqui Canones conditi, quã hodiernæ controuerſiæ excitentur. 49. *Ex eius defectu incõmoda.*

Denique ad reformationem inſtar Synodorum pertinent capitula conuentúſue parochorum in ſingulis diſtrictibus; cum archipresbyteris ſuis de diſciplina & moribus diſpicien- 50. *Conuentus parochorũ.*

tium: minora per ſe emendando, ardua ad ſuperiores referendo. quorum magna procul dubio eſt vtilitas: maximè iis in locis, vbi Epiſcopales Synodi raræ ſunt. vt nimis hodie paſſim, tum languore, tum iniquitate temporum, vel ſecularium Magiſtratuum, qui celebrandis Synodis nonnumquam impedimento ſunt. contra quam Valentianus, cuius illud ſupra retulimus, *vbi libitum ſit conueniant*. vt omittam Marcianum *in l. 1. D. de Colleg. illic.* coitiones religionis cauſâ permittentem: & Epiſtolam Margaretæ Regentis pro executione Conc. Trid. ad omnia Belgicæ Concilia Regia ſcriptam, adeóque Synodorum conuentus ab eo præſcriptos permittentē. ita vt Conciliis mandet, vt ſi in iis negligentes fuerint ij, ad quos ſpectat, Rex admoneatur.

51. *Hierarchici Ordinis obſeruatio.* Ad reformationem etiam quàm maximè pertinet, vt Hierarchicus ordo, quod ſummum eſt mundi miraculum, omnibus modis manu teneatur, vt ſua cuique dignitas conſtet, & ab inferioribus reuerenter agnoſcatur: tum quatenus Ordo eſt Sacramentum, quod in primis commendat Trid. *ſeſ.* 23. *c.* 11. tum quatenus officia, inſtituta, & functiones in Eccleſia ſunt ordinatæ, ad illius cum poteſtate adminiſtrationem.

52. *In quo primus Pontifex Romanus, cui aſſident Cardinales.* In qua primum gradum Romanus Pontifex, ſucceſſor Petri, vicarius Chriſti, obtinet. cuius lateribus aſſident tanquam ſenatores S. R. Eccleſ. Cardinales. de quibus prudentiſſimè ſtatuit Baſil. Conc. *ſeſſ.* 23 *ſeſſ.* 27. *decret.* 2. Lateran. *ſeſſ.* 9. Trid. *ſeſ.* 24. *c.* 1. *ad finem conſtit. Sixti V. incip. Poſtquam. & alia inc. Religioſa.*

53. *Proximi Patriarchæ* Secundum in ordine Hierarchico locum obtinent antiquitus Patriarchæ, quorum in primitiua Eccleſia præceſſa fuit auctoritas, vt primis œcumenicis Conciliis conſtat.

Primates. Primatum deinde locus eſt, Metropolitarum, Archiepiſcoporum, & Epiſcoporum. cæterùm Archiepiſcoporum & Metropolitarum eadem fuiſſe videtur auctoritas, 9. *q.* 3. quanquam alij illum huic, alij hunc illi præferant. *Archiepiſcopi Metropolitæ.* Singuli autem Epiſcopi dioceſim ſuam curant. Archiepiſcopi & Metropolitæ honore præcellunt, viſitatione, & prouocatione, *c.* 2. *& ſeq.* 9. *q.* 3. & Synodorum conuocatione. quibus omnes ſuæ prouinciæ intereſſe teneantur. Synodus Aurelianenſ. III. *c.* 1. *Emeritana c.* 4. 5 6. Terraconenſ. *c.* 6. 13. Braccarenſ. II. & negligentiæ comprouincialium Epiſcoporum ſuppletione. *d. q.* 3. *c. cum ſcimus.* Vid. de omnibus Quarant. *in ſum. V. Archiep. auct. V. Concil. Prouinc.*

54.

Epiſco-

Epiſcoporum ſanè officium ipſum nomen commendat; vt ſpeculentur atque deſpiciant, ne quid Eccleſia capiat detrimenti: vt clerus, & populus in viam ſalutis dirigatur. 54. *Epiſcopi.*

Chore-epiſcoporum etiam vſus antiquus fuit, in latis diœceſibus, vbi ipſi Epiſcopi non tædio rerum ſpiritualium, ſed amplitudine locorum coacti eorum ſubſidio vtebantur. quorum adeò quod fuerit officium conſtat ex canone Niceno 54. & deinde 58. qui Epiſcopo Archidiaconum à dextra, Chore-Epiſcopum à ſiniſtra ſociat, *quia hi*, inquit, *ſunt tamquam duæ manus, & duæ alæ quibus Epiſcopus volat.* vetatque ne cuiuſuis gradus alterius clericorũ quiſquam audeat ſedere ſupra illos. *Chorepiſcopi.*

Dignitates deinde, & officia Præpoſitorum, Decanorum, Primiceriorum, Oeconomorum, Vicariorum, aliaq́, id genus nomina, quorũ officiis ſinguli fere tituli in decretalibus ſcripti ſunt. & appoſitè ſtatuit Conc. Colonienſ. *an.* 1548 *c.* 9. Treuirenſ. *an.* 1548. pulchrè de omnibus Colonienſ *c.* 3. *Interpretetur quiſque vocabulum ſuum, & curet eſſe quod dicitur; ſecundùm veterem Patrum inſtitutionem, ac regulam, atque eò ſolo fecerint, vt omnium piorum expectationi magna ex parte reſpondiſſe videantur.* Non minima reformationis pars erit, ſi clerum ſibi commiſſum diligenter curarint direxerintque, reliquũq; onus rectè executi fuerint. 55. *Dignitates.*

Demum Parochorũ delectus ſummum momentum ad reformationem affert; ideoque Trid. *ſeſ.* 24. *c.* 18. tam diligenter eorum electioni per concurſum, vt optimi habeantur, ſtudet. In quam rem ſanctè Lateranenſ. Conc *ſeſ.* 11 Trid rurſus *ſeſ.* 25. *c.* 15. Mediolanenſ. I. & IV Colonienſ. 1536. *part.* 8. Senenſe *c.* 11. & 12. Auguſtanum *an* 1548. *c.* 8. Mediolanenſ. IV. S. Caroli, cuius aurea verba huc inferre luberet, niſi pro inſtituto longiùs excurrerent. 56. *Parochi. Eorum delectus.*

Porrò ſi tales habeantur, quales Trid. deſiderat, ſi totis animis in officium ſuum incumbant, vt idem Trid locis mox citatis & aliis, Concilia iam dicta, veteres nouiq́ue Canones deſiderant, Eccleſia ſanè nouam breui faciem eſt habitura; ſi verbo pariter doceant, & exemplo: ſi ſe ipſos officij admoneant, dum aliis prædicant: ſi vigilent ſuper gregem ſuum; ſunt enim inferiori quidẽ gradu, ſed in Epiſcopali ſolicitudine conſtituti. animas ſubditorum de manu eorum Deus requiret, ſi quas negligentiâ perdiderint, vel exemplo.

Enimuerò quo magis idonei ad parochias ſe offerant, laborandum eſt Epiſcopis, aliiſq́ue ad quos pertinet, vt paſtoratus quàmoptimè ſint dotati, tenues augeantur. Trid. *ſeſ.* 14. *c.* 13. 57. *Paſtoratuũ dotatio.*

Quare nemini citò manum imponi iubet Apoſt. & rectè ad ſacros ordines prohibet Trident. quempiā admitti, niſi qui alicui Eccleſiæ ſit adſcriptus, in eaq; beneficiū poſſideat: quamuis idoneas alioquin habeat facultates. *ſeſ.* 21. *c.* 2. beneficiis verò ſingulis ſingulos poſſeſſores dari voluit. *ſeſ.* 7. *c.* 4. *&* 5. *ſeſ.* 24. *c.* 17. ſummopere enim Eccleſiaſticus ordo peruertitur, quando vnus plurium officia occupat clericorum. 64. *Eccleſiis omnes aſſcripti.*

Sanè extra controuerſiam eſt antiquitus inſolens fuiſſe, vt aliquis duabus Eccleſiis adſcriberetur, & Conc. Salisburgenſ. ſub Greg. X. pluralitatem beneficiorū generatim interdixit. Innocent. III. *c. mult. x. de præb.* de dignitatibus, perſonatibus, & curatis beneficiis, voluit vt primum amitteretur per adeptionē ſecundi, & ſecundū per retentionē primi. Greg. IX. inhabilitatem ad ſuperiores dignitates addidit, *c. dudum x. de elect.* vbi Archidiaconum plurium retentorē Epiſcopū electū non admiſit. & Trid. *d. c.* 7. ſufficiens habenti aliud dari non permiſit, niſi cum dimiſſione primi. Canonicatus porrò plures incompatibiles ſunt, non ob dictum *c.* 4. *& d. c. de multa.* vt diximus *in Iur. nou. Anal. de cler. non reſid. n.* 11. ſed ratione reſidentiæ, quā Trid. exigit in illis omnibus *ſeſ.* 24. *c.* 12. cùm in altero tantū loco reſidere quis poſſit. ſed hoc decretū in paganicis & minorū oppidorū Eccleſiis cōſuetudo nondū paſſim recepit, ſed more aliorū ſimpliciū beneficiorū nō nullibi habentur. 65. *Singuli tamē ſingulis.*

Multitudo profectò clericorū maior, & decenter ali poſſet, ſi quiſque pro ſuo ſtatu vno beneficio contentus, vno officio bene fungeretur: cupiditati non ſuccumberet, cui nihil neceſſarium deeſt. *quod ſatis eſt cui contingit, nihil amplius optet.* ſed numerantur tituli, vt nomina dignitatum, ab iis, qui nō tot radiis ſplendeſcunt, quot documēta recitātur damnatæ cupiditatis. 66. *Sic plures alerentur.*

Ad extremū ſuccedunt diuerſorum ordinū inſtitutorumq; religioſi. quorum in Eccleſia atq; Rep. ingens eſt vtilitas, maximè eorum, quorum inſtituta ad populi inſtructionem diriguntur; iuuentutem docendo, Catechiſmū, verbum Dei prædicando. ſed & eorum qui meditationi atque orationi ſe dederunt, non eſt ratio contemnenda: qui non tantùm exemplo inculpatæ vitæ populo proſunt, ſed & puris precibus Deum placando, eius benignitatē in tutelā Reip. prouocānt. Iſraëlitæ pugnabant, vincebantque, ſi Moyſes orabat, manuſque extendebat: cedebant, ſi ille remittebat. *Ipſa*, inquit Iuſtin. *Nou.* 133. *ſolitaria vita atque in ea contemplatio ſuapte naturâ animas ad Deum adducit, neque iis tantùm, qui eam colunt, commodat, ſed etiam omnibus aliis puritate ſuâ, & apud Deum interpellatione.* 67. *Eccleſiæ regulares commodi.*

Varia

68. Varia ſanè Monachorum inſtituta, vario habitu, vario pietatis cultu, mirè ſanctam Eccleſiam illuſtrant, in veſtitu deaurato circumdatam varietate. neque infimum locum obtinent virginum cœtus. S. Cyprianus *de habitu virginum*: *Iam refertus eſt orbis, impletus eſt mundus eorum, qui capere continentiam poſſunt, more ſpadonum viuentes, caſtrati ob regnum Dei.*

Variè eam illuſtrant.

69. Horum omnium ſumma reformatio eſt, reuocatio ad primæuam regularum obſeruantiam. & eorum quę de regularibus tradidit Conc. Trid. *ſeſ. 25. S. Congregatio regularum 12. Iul. 1592. & an. 1625.* & Clem. VIII. 19. *Martij 1603. ſuper recept. nouit.* aliaque apud Quarant. Piaſcetium, &c. ſed & S. Borromæum *in I. & IV. Synodo Mediolanenſ.*

Summa omnium reformatio reuocatio ad primum inſtitutum.

70. Horum preces, religionis exercitia, labores tantum ſanè Eccleſiæ & Reip. conferunt; vt nec meritò aliorum mendicitas tamquam Reip. grauis; aliorum magnæ opes, tamquam quæ ab otioſis conſumantur, redargui poſſint. quæ vtraque aerruncatur Conſen. *lib. 6. polit. c. 42. 43. 44.* quin imò *ibid.* quàm Reip. in omnem neceſſitatem expediat, magnas opes penes

Omniũ preces magis iuuãt Remp. quam aliquorũ grauet mendicitas.

71. Eccleſiam eſſe demonſtrat. id tantum Deo & Prælatis commendandum eſt, vt prouideatur ne opes iſtę, pauperum patrimonia, in luxum conuertantur, ſed in cauſam à fundatoribus deſtinatam.

Et opes penes aliquos eſſe in omnẽ cauſam intereſt.

72. In Ordinibus per exemptiones pleriſque conceſſas labefactatus eſt ordo Hierarchicus, & Eccleſiæ diſciplina. Trid. *ſeſ. 24. c. 11.* qua de re aliquid diximus *in Iur. Pontif. nou. Anal. tit. de priuil.* & quo ad ſeculares quidem aut regulares extra monaſteriũ degentes obtineri potuit, vt derogaretur ſatis per Trid. *d. c. 11. & ſeſ. 6. c. 3.* vt ſi deliquerint, ab Ordinario corrigantur; quo ad regulares verò in monaſterio degentes, diuerſi Pontifices & Concilia, vt diximus *d. tit. de priuil.* caſus quoſdam decreuerunt, quibus exemptiones non ſuffragentur. & maximè Gregorius XV. ſed nemo hactenus miſit ſecurim ad radicem. Morborum periculoſa curatio aliquando omittenda, leuioribus interim medicamentis, progreſſum mali ſiſtendo. Interim igitur Prælati Eccleſię auctoritate, vbi poſſunt; monendo, rogando, obſecrando, vbi non aliter poſſunt, allaborent; vt diſciplina regularis priſtino vigori reſtituatur, & tot conuentus conceptæ à fundatoribus expectationi, & ſperato Eccleſiæ fini non deſint: ſed omnes in vtilitatem publicam, quà orando, quà prædicando, quà aliarum regularum inſtituta exequendo, conſpirent, & collaborent.

In regularibus cauẽdum ne per exemtionẽ diſciplina eneruetur.

Illud

Illud porrò ad fontem & ſcaturiginem omnis reformationis maximè ſpectat, vt populi Principes tam Eccleſiaſtici, quàm ſeculares, magiſtratus tã ſpirituales, quàm politici gradatim omnes ſuis quique virtute præëant. inde enim, quod de Veſpaſiano Tacit. 3. *æmulandi amor validior, quàm pœna ex legibus, ac metus.* nam rectè Liuius *lib. 5. Multitudo ſemper fere Regenti eſt ſimilis.* vt idem Tacit. *lib.* 18. principatum tangens Vitellij: *Legati, tribuniq́ue ex moribus Imperatorum ſeueritatem æmulantur, vel tempeſtiuis conuiuiis gaudent.* Cùm olim Conſules propter Annibalis bellũ edixiſſent, vt priuati ex cenſu ordinibuſque, ſicut anteà remiges darent, cum ſtipendio, cibariiſque, atque ob id magnus fremitus, atque indignatio orta eſſet, vt ſeditioni Dux tantùm deeſſet: Conſul alter Patribus ſuaſit, vt ſenatores, equiteſque ſinguli pro virili Rempublic. iuuarent, vt nullo antè ſenatus-conſulto facto voluntaria collatio, & certamen adiuuandæ Reip. excitaret ad æmulandum animos omnium. In quæ tanto animo conſenſum, tantumque auri & argenti collatum fuit, narrante Liuio *lib.* 26. vt *nec triumuiri accipiendo, nec ſcribæ referendo ſufficerent. ita ſine edicto, ſine cohortatione Magiſtratus nec remige in ſupplementum, nec ſtipendio Reſpubl. eguit.* 73. *Summa reformatio exempla ſuperiorũ.*

Populi ergo reformatio, vt corpus vmbra, ſequetur facilè reformationem cleri. *Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit. Matth.* 6. & nihilominus adlaborandũ eſt, vt infantia atque iuuentus congruè inſtruatur in diſciplinis ſimul & pietate, necubi deſint ſcholæ, & accurata catechiſatio; maior ætas piis atque frequentibus concionibus imbuatur, vt quaſi ſponte ſuâ virtutum ſemitam decurrat: & ſi quà deuiauerit, quà monendo, quà hortando, quà increpando ad rectum iter manu ducatur: & ſi forſan refragetur, ſeueriori diſciplinâ coërceatur. 74. *Populi reformatio.*

Sed rurſum facillima methodus hæc obtinendi, ſi ad magiſtratus aſſumantur optimi, ſi honores virtutibus deferantur: ſi id agatur ne honoribus donati ceſpitare incipiant; ſed in melius mutentur: ſaltem ne degenerent: ius dicant iuſtè, politiam adminiſtrent prudenter, Imperij, poteſtatiſque negotia ad criminum vindictam infractè, ſine imminutione, ſine diuerſione nerui res militares ad defenſionẽ Reipublicæ animosè, cetera ſummi arbitrij negotia ita meditentur, ac dirigant circũſpectè, & quadrato agmine incedentes nihil quod

ordines turbare poſſit, chaos, confuſionemque in Rempublicam immittere, timere debeant, firmi conſiſtant in iuſta directione, vt polus arcticus & antarcticus: alioquin reliquarum omnium ſtellarum ordines oportet vt confundantur.

Tum porrò ſi quis magiſtratuum extra zodiacum ſuum deflexerit, præſto mox ſit ſyndicatio; adeoque ſuperiorum in inferiores continua inſpectio, & cura, ne, qui duces viæ delecti ſunt ſi aberrauerint; reliquos inducant in nullâ arte extricabiles poſtmodum labyrinthos.

Itaque etiam in omni ciuili gubernatione in id incumbendum eſt, vt qui ad gubernacula admouentur, omnibus virtutibus ſint pręditi: ab iiſdemque in adminiſtratione nequà deſciſcant. Ita ſpondeo fieri non poſſe, quin & populi digna reformatio comitetur.

CAPVT VI.

De Quiete Publica.

1. *Quies publica curanda.* PRoxima reformationem conſequitur quies publica, quæ per prouincias, atque ciuitates omni modo curanda eſt. adeoque mandatis Principum continetur, vt curet is, qui prouinciæ præëſt, malis hominibus prouinciam purgare. nec diſtinguitur vnde ſint. *l.* 3. *de offic. Præſid.* Quin etiam propter vtilitatem publicam, atque tranquillitatem tam iuris communis ratio, quàm vſus recepit; vt vbicumque reperiuntur criminum rei, ibi prehendi, accuſari, & condemnari poſſint. *l.* 1 *C. vbi de crim. agi oportet*, quanquam remitti ſolent, poſtulantibus Magiſtratibus, eò loci, vbi delictum eſt commiſſum, vt ibi puniantur ad exemplum, terroremque aliorum *l. ſolent. D. de cuſtod. & exhib. reor. Nou. vt nulli Iud.* 1. 3. 4. §. *ſi verò. Auth. ſi verò C. ad l. Iul. de Adult.* ſed & qui crimini obnoxium in ſuo prędio detinet, ſi non offerat eum, vel tradat, acriter punitur. *l.* 2. *C. de his qui latrones.* Quin & conſtitutio Frederici *l.* 2. *feud. tit. de pace tenend. & eius violat.* §. *ſi iudex*; domino caſtri, quò pacis violator fugerit, iubet eum Iudici ſiſtere, & domo ſuâ excludere, ac ſaltem bona eius mobilia exhibere, operamque ad eum apprehendendum dare.

Et

Illud porrò ad fontem & ſcaturiginem omnis reformationis maximè ſpectat, vt populi Principes tam Eccleſiaſtici, quàm ſeculares, magiſtratus tã ſpirituales, quàm politici gratia omnes ſuis quique virtute præëant. inde enim, quod de Veſpaſiano Tacit. 3. *æmulandi amor validior, quam pœna ex legibus, ac metus.* nam rectè Liuius *lib. 5. Multitudo ſemper fere Regenti eſt ſimilis.* vt idem Tacit. *lib.* 18. principatum tangens Vitellij: *Legati, tribuniq́ue ex moribus Imperatorum ſeueritatem æmulantur, vel tempeſtiuis conuiuiis gaudent.* Cùm olim Conſules propter Annibalis bellũ edixiſſent, vt priuati ex cenſu ordinibuſq́ue, ſicut anteà remiges darent, cum ſtipendio, cibariiſq́ue, atque ob id magnus fremitus, atque indignatio orta eſſet, vt ſeditioni Dux tantùm deeſſet: Conſul alter Patribus ſuaſit, vt ſenatores, equiteſq́ue ſinguli pro virili Rempublic. iuuarent, vt nullo antè ſenatus-conſulto facto voluntaria collatio, & certamen adiuuandæ Reip. excitaret ad æmulandum animos omnium. In quæ tanto animo conſenſum, tantumq́ue auri & argenti collatum fuit, narrante Liuio *lib. 26.* vt *nec triumuiri accipiendo, nec ſcribæ referendo ſufficerent. ita ſine edicto, ſine cohortatione Magiſtratus nec remige in ſupplementum, nec ſtipendio Reſpubl. eguit.* 73. *Summa reformatio exempla ſuperiorũ.*

Populi ergo reformatio, vt corpus vmbra, ſequetur facilè reformationem cleri. *Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit. Matth. 6.* & nihilominus adlaborandũ eſt, vt infantia atque iuuentus congruè inſtruatur in diſciplinis ſimul & pietate, necubi deſint ſcholæ, & accurata catechiſatio; maior ætas piis atque frequentibus concionibus imbuatur, vt quaſi ſponte ſuâ virtutum ſemitam decurrat: & ſi quà deuiauerit, quà monendo, quà hortando, quà increpando ad rectum iter manu ducatur: & ſi forſan refragetur, ſeueriori diſciplinâ coërceatur. 74. *Populi reformatio.*

Sed rurſum facillima methodus hæc obtinendi, ſi ad magiſtratus aſſumantur optimi, ſi honores virtutibus deferantur: ſi id agatur ne honoribus donati ceſpitare incipiant; ſed in melius mutentur: ſaltem ne degenerent: ius dicant iuſtè, politiam adminiſtrent prudenter, Imperij, poteſtatiſq́ue negotia ad criminum vindictam infractè, ſine imminutione, ſine diuerſione nerui res militares ad defenſionẽ Reipublicæ animosè, cetera ſummi arbitrij negotia ita meditentur, ac dirigant circũſpectè, & quadrato agmine incedentes nihil quod

vellent, quæ in Regum vel dominorum ſuorum cædem operam ſuam offerrent. quamuis per eam Reges vincere, & regna imperio adiicere potuiſſent; quibus carere maluerunt, quàm fidei domeſticæ infringendę anſam dare. Quare Senatus reſpondit litteris Cattorum Principis Arminium veneno interimere offerentis, *non fraude neq, occultis, ſed palàm, & armatũ populũ Romanũ hoſtes ſuos vlciſci. quâ gloriâ*, inquit Tacitus *l. 2. auſum fuiſſe æquare ſe priſcis Imperatoribus, qui venenũ in Pyrrhũ Regem vetuerant, prodiderantq́.* & Alphonſus Rex Neapolitanus cùm inimicitias haberet cum Alphõſo Caſtellano, & Rogerius Comes Pallanzæ obtuliſſet ſuâ manu Caſtellanum occidere; reſpondit, *ſi totius mundi regnum conſecuturus eſſet, numquam ſe tantum ſcelus permiſſurum.* Quare cùm Annibalis cædes apud Regem Pruſiam procurata artibus eſſet, in hęc verba erumpit Liuius *l. 39. Mores quidem Populus Romanus quantum mutauerit, vel hic dies argumento erit. horum patres Pyrrho regi hoſti armato exercitum in Italia habenti, vt à veneno caueret prædixerunt: hi legatum conſularem, qui auctor eſſet Pruſiæ per ſcelus occidendi hoſpitis, miſerunt.*

Proh! quantis hodie pretiis famulitiorũ teſtimonia emuntur, aut cui porrò bono, euoluuntur familiarum receſſus, & quæ pluribus quàm allia & cœpæ tegumentis ſunt obuoluta, explicantur; in lucem efferuntur, & quę ſolum Deum vltorem habere debebant, publica offenſa eliminantur! quò enim fructu? vt ſauciâ per ſcandalum Repub. ſola officiariorum marſupia ſanentur. quos grauiter obiurgat Iuſtin. *Auth. de mandat. Princ. §. oportet. non res ſunt, quæ delinquunt, ſed qui res poſſident. at illi reciprocant ordinem. eos quidem, qui digni ſunt pœna, dimittunt, illorum autem auferunt res.* & iterũ *Auth. vt nulli Iudic. liceat. §. quoniam verò. Iubemus*, inquit, *prouinciarum Iudices omnia ſecundum leges iudicare.* & infrà: *non criminis vindictam proprij lucri cauſa inferre, aut delinquentium res proprium lucrum facere.* & infra: *vt ne propter rerum deſiderium inueniantur iniuſtè aliquos caſtigantes, aut peccantes vendere.* ſed quanta hodie nundinatio impunitatem ementium! ſed ab his quę ad auaritiam miniſtrorum faciunt omnino abſtinendum eſt. ſi etiam Vlpianus *in l. diuus. §. 1. D. de bon. damnat.* loquens de nummis & annulis quos damnati penes ſe habent, *nec ſpiculatores*, inquit, *vltrò ſibi vendicent, nec optiones deſiderent, quibus ſpoliatur, quo momento quis punitus eſt.* 8. *Ex quorum teſtimoniis occulta non propalanda.*

Igitur eruere delicta non oportet, quorum prolatio Remp. magis ſauciat, quàm patratio. boni medici bona regula eſt, ne 9. *Ne remedia morbis ſint grauiora.*

remedia morbis ſint grauiora. quam ob cauſam Pompeius reprehenſus fuit, quòd cenſor fuerit grauior remediis, quàm delicta erant. Tacitus *l.* 3. & cùm Germanicæ legiones ſeditionis reos occidiſſent, Tacitus *l.* 1. trucia illa caſtra nominat. & Germanicus *ibidem* horruit à ſcelere; *non medicinam illud pluribus cum lacbrymis, ſed cladem appellans.* & *l.* 2. cùm diu agitatũ foret, de luxu ciuitatis coërcendo, Tiberius diu apud ſe penſitauit; coërcitio plus damni in Remp. ferret, quàm indecorum attractare, quod non obtineretur; vel retentum, ignominiam, vel infamiam virorum illuſtrium poſceret. Proinde Cato *melius eſſe*, inquiebat, *improbum hominem non accuſari, quàm præuaricari.* Omitto contra charitatem & iuſtitiam fieri, atque Euangelica præcepta, ſi omnino occulta in lucem efferantur: & non priuatus tantũ, ſed Reſp. amplius lædatur exemplo, quàm emendetur remedio. adeoque, quod & alibi dixi, prudentiſſimè & ſanctiſſimè ad inuiolabilem vſum reuocandum eſſet, quod Innocent. III. in Concilio generali decreuit *in c. qualiter & quando x. de accuſ.* quam inter XXIV. Conſtit. à Concil. Trid. citatas benè examinat Steph. Weyms.

10. *Sed & Iudices à quibus non appellatur in damnandis reis valde ſint circũſpecti.*

Eſt & aliud quod Iudices magiſtratuſque noſtrates, apud quos in cauſis criminalibus appellationibus iam-olim locum mores non faciunt, monitos oportet: vt cùm de capite hominis abſolutè iudicant, non niſi cunctis exactiſſimè cognitis pronuntient. cùm enim nulla ſententia criminalis præcipitanda ſit, ſed manifeſtiſſimæ probationes priùs deſiderentur; tum ibi maximè iudicium præceps cauendum eſt, vbi error prouocatione corrigi non poteſt.

CAPVT VII.

De Criminum vindicta.

1. *Quies publica à vindicta criminum iuuanda.*

QVietem publicam maximè conſeruat criminum vindicta, quâ mali è medio tolluntur; alij, ne mali ſint, exemplo terrentur. is finis eſt iudiciorum criminalium, & pœnarum. Impunitas peccata preuocat. in his vindicandis iuſtitia diſtributiua adhibenda eſt, ſummis acerba, mediis minora, leuioribus lenia remedia. Læſę maieſtatis rei plectuntur vitâ & bonis. memoria eorum poſt mortem damnatur; adeò vt lugere eos non liceat. *l. liber. §. non ſolent. D. de his quæ notant. infam.* quod in hęreticis alicubi ſeruatur; vt non petantur

In reis, liberis, bonis.

tur ſepeliendi. *l.* 1. *de cadau.punit.* & in liberis circũſcripto omnis dignitatis priuilegio, vt non tantùm hæreditate patris arceantur, quam fiſcus occupat; ſed & matris, aui, propinquorum, & extraneorum, vt miſeri viuant, egeni, infames, & inteſtabiles. *l. quiſquis ad leg. Iul. maieſt.* nec ius ſepulchrorum habeant. qui rigor & olim obtinuit. *vt charitas*, inquit Cicero, *filiorum amiciores parentes Reipubl. redderet.*

Adulterium etiam matris-familiâs lex capite punit. non ita mariti crimen, quod alioquin par eſſet, cum ſoluta peccantis: ob rationem publicæ honeſtatis, ſeruandarum familiarum, hæreditatum, homicidiorum, aliorumque incommodorum vitandorum gratiâ, quæ ex muliere aliena timentur; non ęquè autem ex muliere vacua, ſeu quæ virum non habet. ſingularia ex hoc crimine traduntur, de pœna adulterij, de mulcta dotis, de iure occidendorum deprehenſorum, de ordine inſtituendæ & exercendæ accuſationis, de præſcriptionibus, quæ accuſantibus obiiciuntur: de tranſactione inter reum, & accuſatorem habita. 2. *Pœnæ adulterarum grauiores quàm virorum ex circumſtantiis.*

Eadem honeſtatis publicæ conſideratio cauſa eſt cur libera mulier cum proprio ſeruo rem habens capite luat, ſeruus metur: *C. de mulier. quæ ſe ſeru. prop.* Vnde & illuſtres hodiè cum miniſtris peccantes, non eo rigore quidem, ſed ſupra reliquas puniendæ ſunt. 3. *Eadē cauſa in aliis ſupris pœnas alterant.*

Libidinum pœnam etiam auget perſona pupilla, ſi tutor eam corruperit, cuius informandi mores commiſſi ei ſunt. *C. ſi quis eam cuius tut. fuer.* adeoque non ineleganter duci proditori comparatur violator pupillæ tutor. Quint. *declam.* 284. niſi fortè vxorem eam duxerit.

Si nondum viripotenti ſtuprum illatum ſit, *l. ſi quis* 38.4.§. *qui nondum. D. de pœnis.* ſi ſanctimoniali; in qua etiam conatus pro effectu eſt, *l.* 5. *C. de epiſcop. & cleric.* ſi vi publica aut priuata adhibita. *C. ad l. Iul. de vi.* ſi per raptum. *C. de rapt. virg.* vbique ex his cauſis pœnæ aſperantur. per inſecutum coniugium tamen mitigantur, vt videtur colligi *ex Nouel.* 143. in raptore tamen Trid. *ſ.* 24. *de matr. c.* 6. pœnas ibi irrogatas vtroque caſu iubet habere locum.

Homicidia etiam capitali pœnâ lex coërcet, dolo tamen malo occiſum hominem lex exigit. vt fortuita *l.* 1. & 5. & vitæ tuendæ cauſâ *l.* 2.3.4. *C. ad l. Corn. de ſic.* excludantur. & emendationis, ſi ſeruus loris cæſus mortuus ſit, ſine diſtinctione dierum, de quibus *Exod.* 21. *C. de emendat. ſeru.* quæ emendatio ob- 4. *Etiam homicidiis.*

fuerint. *C. de cuſtod. reor.* ſemper tamen ex ſpeciali Iudicis præcepto. *l. vlt. C. eod.* & cuſtodia publica ſit oportet. *l. vnic. D. de verb. ſign.* nam qui priuato carcere quem cohibuerit, olim vltimo ſupplicio damnabatur, tamquam Maieſtatis reus, *l. 1. C. de priu. carc.* hodie pœnam carceris publici tot diebus ſuſtinet, quot priuatum exercuit. *l. 2. C. eod.*

Iudicium criminale eodem ferè filo deducitur, quo ciuile, niſi quod quanto maius momentũ eſt vitæ, quàm fortunarũ; tanto maius ſit oporteat Iudicis diligentia: adhibitis etiam quæſtionibus quæ ſeueræ indagationes vocantur, non nudis interrogationibus fiunt, ſed per vim & tormenta cruciatuſque corporis reorum vel teſtium, & quandoque accuſatorum, ſi aliter rei veritas haberi non poſſit. *D. & C. de quæſt.*

Conuictis autẽ aut confeſſis reis pœna mox irroganda eſt, quæ æſtimatio eſt delicti. *l. Sanctio. D. de pœn.* atque ſupplicium peccati. adeoque hodie omnes poſitæ ſunt in arbitrio iudicantium, olim certæ erant, & legitimæ, quas nec Iudices exprimere oportebat, de facto tantùm iudicantes *l. 1. §. nam ſiquidem D. ad S. C. Turpil.* nec enim factum ſequi non poterant. *l. non poterit D. de furt.* 10. *Quomodo pœnæ infligendæ?*

Per mores hodie Iudices qui ſententiam ferunt, pœnam exprimunt, vt arbitrium indicent, & qui apud Belgas merum Imperium & ius gladij exercent ferè ex decreto tantùm Senatorum, qui Scabini vocantur, exercent. ſed & raro apud nos exemplo Marcgrauius pœnæ genus irrogat, Scabini damnant, pœnâ non expreſſâ. Concludit ille ad confiſcationem corporis, & bonorum: hi adiudicant petitionem: vel abſoluunt, ſi oporteat; vel ſi minùs oporteat, quàm petitum ſit, minus adiudicant.

Pœna plerumque apud Belgas furca, gladius, latronibus rota, fuſtes & virgæ, cum ſtigmatibus dorſo impreſſis, ſecundis etiam & tertiis, ſi recidiui fuerint, exilium, relegatio, ad infamiam oſtentatio in columna publica, mulctæ & bonorum confiſcatio. quæ tamen apud Belgas nec vbique, nec ex omnibus criminibus infligi poteſt, plerumque non niſi ex crimine læſæ Maieſtatis, annotatis tamen bonis viuente reo.

CA-

CAPVT VIII.

De Oſtraciſmo.

1. *Cùm res publica requirit, vſurpandus.*

NOn tantùm malis hominibus prouinciā purgare oportet, ſed & expedit nonnumquā Reip. ſuſpectum, quamuis probū, per oſtraciſmū dimitti. quo genere cenſuræ Græci vſi ſunt, ſed & Rom. Imperatores nō malè ſi quos ſuſpectos habebāt, ſpecie legationis, honorūq; in alias prouincias ſepoſuerunt, per ſimulationem amicitię, ſecum ab exercitibus abduxerunt. & Nero nondum malus Plautum per litteras admonuit, *vt conſuleret ſibi & vrbi, ſeque praue diffamantibus ſubtraheret, eſſe illi per Aſiam auitos agros, in quibus tuta & inturbida iuuenta frueretur*. Tacit. Oſtraciſmi eo genere prudenter ſæpè Hiſpani vtuntur, in Indias, ſeu alias prouincias dimiſſis iis, qui Reip. ibi operam non malam ſæpè præſtiterunt, quamuis non leuem ſuſpicionem ante dediſſent. Quod ſanè laudabilius eſt, quàm exemplo in eos vti, quo Seianus, Cęcinna, Parmenio ceciderunt, pręſertim ſi conſtare apertè eorum ſcelus non poſſit. vt Cecinna concidit ita vigente diſcrimine, Sueton. *in Tito* referente, vt is etiam chirographum eius pręparatæ apud milites coniurationis deprehendiſſet. nam hoc tantùm caſu, & cùm aliter ſaluus Princeps, ſalua Reſpub. eſſe non poſſit, vbi pernicioſior eſt quies, quàm temeritas; & conſilium laudari non poteſt, niſi peractum, admitto quę habet Clapmar. *de arcan. rerump. l.* 4. *c.* 12.

2. *Citra mortem niſi in ſceleribus luce clarioribus.*

3. *Ratio imperiorum ne noceri poſſit. nihil nimis excelſum ſit.*

Ratio ſanè imperiorum eſt, *ne noceri poſſit*, vt ait Dio. ideoque *ſatius eſt prouidere*, vt ait Philoſophus *polit. lib.* 3. *c.* 4. *ne aliquis in Rep. tantopere creſcat*. vbi verò Reſp in eum ſtatum peruenit, medicina vtendū eſt. *Cedat*, inquit Seneca, *quidquid excelſum eſt*. Quale & illud Athenienſiū; *Nemo de nobis vnus excellat, ſed ſi quis exſtiterit, alio loco & apud alios ſit*. quomodo Africanus lubens ciuitate ceſſit. *Periculoſum erat*, inquit Liuius, *in Rep. præſertim libera vnum hominem eſſe caput & columen imperii: ſub vmbra Scipionis Vrbem terrarum orbis dominam latere, nutus eius pro decretis patrum eſſe*.

4. *Ideò & Principum filiæ nō niſi de conſenſu nubunt.*

Quare & inter Principes id obtinuit, ne fœminæ ex domo Auguſta proarbitrio nubant. Agrippinâ maritum petente Tiberius negauit, *non ignarus*, vt ait Tacit. *quantum ex Rep. peteretur*. auidiſſima enim potentiæ erat, quod illi ridens exprobrabat

fuerint. *C.de cuſtod.reor.* ſemper tamen ex ſpeciali Iudicis præcepto. *l. vlt.C.eod.* & cuſtodia publica ſit oportet. *l. vnic. D.de verb.ſign.* nam qui priuato carcere quem cohibuerit, olim vltimo ſupplicio damnabatur, tamquam Maieſtatis reus, *l.1.C. de priu.carc.* hodie pœnam carceris publici tot diebus ſuſtinet, quot priuatum exercuit. *l.2.C.eod.*

Iudicium criminale eodem ferè filo deducitur, quo ciuile, niſi quod quanto maius momentũ eſt vitæ, quàm fortunarũ; tanto maius ſit oporteat Iudicis diligentia: adhibitis etiam quæſtionibus quæ ſeueræ indagationes vocantur, non nudis interrogationibus fiunt, ſed per vim & tormenta cruciatuſque corporis reorum vel teſtium, & quandoque accuſatorum, ſi aliter rei veritas haberi non poſſit. *D.& C.de quæſt.*

Conuictis autẽ aut confeſſis reis pœna mox irroganda eſt, 10.
quæ æſtimatio eſt delicti. *l. Sanctio.D.de pœn.* atque ſupplicium peccati. adeoque hodie omnes poſitæ ſunt in arbitrio iudicantium, olim certæ erant, & legitimæ, quas nec Iudices exprimere oportebat, de facto tantùm iudicantes. *l.1.§. nam ſiquidem D. ad S. C.Turpil.* nec enim factum ſequi non poterant. *l.non poterit D.de furt.*

Quomodo pœna infligenda?

Per mores hodie Iudices qui ſententiam ferunt, pœnam exprimunt, vt arbitrium indicent, & qui apud Belgas merum Imperium & ius gladij exercent ferè ex decreto tantùm Senatorum, qui Scabini vocantur, exercent. ſed & raro apud nos exemplo Marcgrauius pœnæ genus irrogat, Scabini damnant, pœnâ non expreſſâ. Concludit ille ad confiſcationem corporis, & bonorum: hi adiudicant petitionem: vel abſoluunt, ſi oporteat; vel ſi minùs oporteat, quàm petitum ſit, minus adiudicant.

Pœna plerumque apud Belgas furca, gladius, latronibus rota, fuſtes & virgæ, cum ſtigmatibus dorſo impreſſis, ſecundis etiam & tertiis, ſi recidiui fuerint, exilium, relegatio, ad infamiam oſtentatio in columna publica, mulctæ & bonorum confiſcatio. quæ tamen apud Belgas nec vbique, nec ex omnibus criminibus infligi poteſt, plerumque non niſi ex crimine læſæ Maieſtatis, annotatis tamen bonis viuente reo.

CA-

CAPVT VIII.

De Oſtraciſmo.

1. *Cùm res publica requirit, vſurpandus.*

NOn tantùm malis hominibus prouinciã purgare oportet, ſed & expedit nonnumquã Reip. ſuſpectum, quamuis probũ, per oſtraciſmũ dimitti. quo genere cenſuræ Græci vſi ſunt, ſed & Rom. Imperatores nõ malè ſi quos ſuſpectos habebãt, ſpecie legationis, honorũq; in alias prouincias ſepoſuerunt, per ſimulationem amicitię, ſecum ab exercitibus abduxerunt. & Nero nondum malus Plautum per litteras admonuit, *vt conſuleret ſibi & vrbi, ſeque prauè diffamantibus ſubtraheret, eſſe illi per Aſiam auitos agros, in quibus tuta & inturbida iuuenta frueretur.* Tacit. Oſtraciſmi eo genere prudenter ſæpè Hiſpani vtuntur, in Indias, ſeu alias prouincias dimiſſis iis, qui Reip. ibi operam non malam ſæpè præſtiterunt, quamuis non leuem ſuſpicionem ante dediſſent.

2. *Citra mortem niſi in ſceleribus luce clarioribus.*

Quod ſanè laudabilius eſt, quàm exemplo in eos vti, quo Seianus, Cecinna, Parmenio ciderunt, pręſertim ſi conſtare apertè eorum ſcelus non poſſit vt Cecinna concidit ita vigente diſcrimine, Sueton. *in Tito* referente, vt is etiam chirographum eius pręparatæ apud milites coniurationis deprehendiſſet. nam hoc tantùm caſu, & cùm aliter ſaluus Princeps, ſalua Reſpub. eſſe non poſſit, vbi pernicioſior eſt quies, quàm temeritas; & conſilium laudari non poteſt, niſi peractum, admitto quę habet Clapmar. *de arcan. rerump. l. 4. c. 12.*

3. *Ratio imperiorum ne noceri poſſit. nihil nimis excelſum ſit.*

Ratio ſanè imperiorum eſt, *ne noceri poſſit*, vt ait Dio. ideoque *ſatius eſt prouidere*, vt ait Philoſophus *polit. lib. 3. c. 4. ne aliquis in Rep. tantopere creſcat*. vbi verò Reſp. in eum ſtatum peruenit, medicina vtendũ eſt. *Cedat*, inquit Seneca, *quidquid excelſum eſt.* Quale & illud Athenienſiũ; *Nemo de nobis vnus excellat, ſed ſi quis exſtiterit, alio loco & apud alios ſit.* quomodo Africanus lubens ciuitate ceſſit. *Periculoſum erat*, inquit Liuius, *in Rep. præſertim libera, vnum hominem eſſe caput & columen imperii: ſub vmbra Scipionis Vrbem terrarum orbis dominam latere, nutus eius pro decretis patrum eſſe.*

4. *Ideò & Principum filiæ nõ niſi de conſenſu nubunt.*

Quare & inter Principes id obtinuit, ne fœminæ ex domo Auguſta proarbitrio nubant. Agrippinâ maritum petente Tiberius negauit, *non ignarus*, vt ait Tacit. *quantum ex Rep. peteretur*. auidiſſima enim potentiæ erat, quod illi ridens exprobrabat

brabat Tiberius : *Si non dominaris filiola; iniuriam te accepiſſe exiſtimas?* Idem Tiberius Seiano Liuiæ nuptias ambienti apud Tacit. *lib.* 4. *Falleris*, inquit, *Seiane, ſi te manſurum in eodem ordine putas, & Liuiam, quæ C. Cæſari, mox Druſo nupta fuerit, eâ mente acturam, vt cum equite Romano ſeneſcat.* Nam vt idem Tacit. *in Agric. matrimonium ad maiora nitenti, decus ac robur.* Sic Darius apud Iuſtin. *lib.* 1. *Principio regni Cyri Regis filiam, regalibus nuptiis regnum firmaturus, in matrimonium recepit, vt non tam in extraneum tranſlatum, quàm in familiam Cyri reuerſum videretur.* ita Octauia Claudij Imp. filia Neroni deſponſata eſt. *quod maiora illi patefacturum erat*, inquit Hiſtoricus: progreſſum ſcilicet ad imperium. itaque in elocandis regiis filiabus diligente circumſpectione opus eſt, vt ambitioſus procus non admittatur, qui regnum aliquando affectare poſſit, ſiue in monarchia, ſiue in Rep. Non carere myſterio multi credunt, quòd Palatinus Boëmici ambitus reus, nec à ſocero admiſſus fuerit, nec à ſororio intra regnum magnæ Britanniæ receptus, ſed in nemore Hagiano venari, & tranquillam vitam degere relictus.

Non diſſimili ex cauſa apud multas gentes non in liberos reorū dumtaxat, ſed & in propinquos ſæuitum eſt. ſed & apud Romanos non rarò. *Mutianus*, inquit Tacitus; *Vitellij filium interfici iuſſit, manſuram diſcordiam obtendens, ni ſemina belli reſtrinxiſſet.* Nam gnati paterni regni vindices. Sen. & iterùm Tac. *lib.* 5. *Annal. Placitum poſthæc vt in reliquos Seiani liberos aduerteretur.* & apud Amian. Marcellin. *intercepti imperiali motu interiere omnes ad vnum, eorumq́; ſoboles, parua etiam tum, ne ad parentum exempla ſuccreſceret, pari ſorte deleta eſt. Nec verò me fugit*, inquit Cicero, *quàm ſit acerbum, parentum ſcelera filiorum pœnis lui: ſed hoc præclarè legibus comparatum eſt, vt charitas liberorum amiciores parentes Reip. redderet.* Sed hoc nihil facit vt iuſtè occidi inſontes poſſint: vt abeſſe iubeantur à Rep. cui periculoſi ſunt, concedi poteſt ſaluti publicæ, non vt in corpora ſęuiatur. ideoque rectiùs Alexander, *apud Curtium lib.* 8. *Olim iſtum morem occidendi cum ſceleſtis inſontes propinquos parenteſq́; ſolui, & profiteor omnes eodem honore futuros eos in quo fuerunt.* Diocletianus non tantum Caſſij liberos viuere permiſit, ſed etiam honoribus affecit. Cęſar, & Auguſtus, aliique non hoſtium multorum liberos tantùm, ſed & plurimos, qui ipſi hoſtes fuerant, non in gratiam tantùm receperunt, ſed dignitates, & ipſos conſulatus dederunt. beneficiis tantis animi hoſtiles expugnantur, & hoſtilia obliuiſcuntur. tum nihil potentius ad clementię famam.

5. *Conſanguineos in pœnam vocari non poſſe ob aliorum reatum.*

6. *Niſi fortè vt abſint.*

T

mam. Hæc tamen ita prudenter temperare oportet iram inter & clementiam, vt Caſſij & Bruti in Principis nimium clementis & Reip. perniciem non alantur. Arcadius & Honorius *in l. quiſquis C. ad leg. Iul. Maieſt.* teſtantur filios paterno debere perire ſupplicio, in quibus paterni, hoc eſt, hereditarij criminis exempla metuuntur. tamē ſe vitam eis dare, ciuilibus tantùm pœnis irrogatis. in cauſa ſcilicet maieſtatis. nam aliàs pœnæ ſuum tenent auctorem *l. 22. C. de pœn.* neque alieni criminis quiſquam ſucceſſor conſtituitur. *l. 26. D. de pœn.*

7. *Niſi in ſeruis & militibus.* Sed & aliàs tamen cùm delicti atrocitas exempli ſeueritatem requirit, etiam inſontes nonnumquam pereunt. ita obſeruatum cùm interfecto domino omnes ſerui trucidabantur: qua de re Caſſius *in Tacito 14. Annal. & quidem inſontes peribunt; nam & fuſo exercitu cùm decimus quiſq; feritur, etiam ſtrenui ſortiuntur.* & Liuius *lib. 2. Centuriones duplicarioſq; qui reliquerant ordines, virgis cæſos ſecuri percuſſit: cætera multitudo ſorte decimus quiſq; ad ſupplicium lecti.* Rationem in Cluentiana dat Cicero; *vt metus ad omnes, pœna ad paucos perueniret, & ne miles in bello propter hoſtium metum delinqueret, amplior ei mortis & ſupplicij metus eſt à maioribus conſtitutus: ne autem nimium multi pœnam capitis ſubirent, idcirco illa ſortitio comparata eſt.*

8. *Neceſſitas ex lex.* Sanè neceſſitas ius ordinarium ſoluit. ita ſeditioſum & latronem occidere licet ſtatim, ac deinde ad Principem ſcribere. *l. 6. D. de iniuſto rupto.* ſic caſtrorū præfectus ſeditioſos ſupplicio afficit, quamuis ad legatum ea iuriſdictio pertineat. *l. 9. D. de cuſtod. reor.* quod Tacit. 1. *Annal.* à Menio refert factum eſſe *bono magis exemplo, quàm conceſſo jure.* ſic difficili tempore annona vendi iuſto pretio iubetur inuitis. *l. 6. de extra ord. crimin.* cùm aliàs nemo inuitus vendere cogatur. ita filius etſi non hęres pro debito principali tenetur, & vxor in pignore poſthabetur *l. 4. C. de primipil.* ſic priuatum depoſiti ius publicæ rationi cedit. *l. 31. D. depoſiti.* ad eandem notam pertinent *l. 11. D. ad l. Iul. Maieſt. l. 10. §. 16. D. quæ in fraud. creditorum.*

9. *Et ſalus publica.* *Sic & ſalutis cauſâ rei familiaris commoda negligenda eſſe,* ait Vercingetorix, *apud Cæſarem lib. 7.* Gallis ſuadens vt ſua ipſi frumenta & ædificia incenderent, quo libertatem & imperium tenerent. ſic & *l. 3. C. de primip.* ſed alio ſenſu, *vtilitas publica præferenda eſt priuatorum contractibus.* Iuſtam rationem tradit Liuius *lib. 26. Reſp. incolumis & priuatas res facilè ſaluas præſtat, publica perdendo tua ne quidquam ſerues.* adeoque, quatenus ſalus publica exigit, hæc iuſta ſunt; non pro lubitu. *quaſi verò*, vt inquit

quit Saluſt. *iniuriam facere, id demum eſſet imperio vti.* Laudabiliùs Titus apud Sueton. *abſtinuit alieno vt ſi quis vnquam.* quare quod ſalus publica alicui auferendum ſuadet, ex ærario publico refundendum videtur, *l. 2. C. pro quibus cauſis ſer. prem. lib. accip.* quantum fieri poteſt; id enim iuſtitia diſtributiua exigit, quę non permittit vt publicum onus in paucorum humeros reclinetur: & prudentia politica, *ne per ablationes rerum coniurationes inſtituantur.* vt minatur Philoſophus, *lib. 5. polit. cap. 6.*

CAPVT IX.

De ſeditionibus.

Congruit bono & graui Pręſidi curare, vt pacata atque quieta prouincia ſit quam regit: quod nō difficile obtinebit ſi ſollicitè agat, vt malis hominibus careat prouincia, eoſq; cōquirat. *l. 13. D. de off. Præſid.* atq; in primis odia, atque ciuiles contentiones vt remittantur, allaboret. nam ex his vires paulatim ſumentibus à priuatis familiæ, à familiis tribus, à tribubus vrbes, ab vrbibus prouinciæ integræ incenduntur, & totæ demum conflagrant. ſeditiones atque bella ciuilia contemptis ſæpè initiis nata ſunt, nec niſi multo ſanguine reſtingui potuerunt. Ira ciuilis nec legem nec modum nouit, bellum ciuile nullam diſciplinam: victoria ciuilis calamitas, etiam pace obtentâ ſæuitia bello grauior. 1.

In iis officiū Iudicis vt cauſæ tollantur.

In hæc initia vigilare, & præoccupare noxias Magiſtratum oportet. etiā minima nō contemnere. cauſas ſanè nullas prębere, iniuſtè arreptas auferre, aut moderari. Furiis aliquādo, & tempeſtatibus cedere. operiri, qua ad rationis ſemitam redeatur, nouitatem omnē vitare, & oblatā præſcindere, optimatū atque plebis ſtatū antiquum nec augere, nec minuere, vtriuſque mores priſtinos ſartos, tectos ſeruare. ſi quid enim inſolentius fiat, qui ſe lęſum credit, facilè ſurgit in iras, & turbas. pręterquam quod genus humanum querulum eſt, & peſſimo cuique facilè murmurare, & ex plebe aliquis Marius, aut ex nobilitate quiſpiā Sylla, Catilina, Cæſar eſſe velit; ac dominatus cauſâ ſurſum deorſum omnia vertere. neque libido dominandi vllibi aut vmquam ſuos Tamberlanes defuiſſe permiſit. Sacræ Litteræ atque omnium gentium Hiſtoriæ plenæ ſunt. Conſenſ. *lib. 9. polit. cap. 3.* Romanas ſeditiones 2.

ab vrbe condita ſingulatim omnes enarrat, tum ſub Regibus, tum ſub Conſulibus, tum *c.*4. ſub Imperatoribus, tum *c.*6. aliarum Rerumpubl. ex Lipſio Louanienſ. tum *c.*7. Oſmanidarum.

Cauſæ à ſuperioribus. Rectores Prouinciarum, vrbiúmve ſępiùs populum ſuperbâ arrogantiq́ue crudelitate in ſeditionem verterunt.
3. *Superbia & auaritia.* ſæpè auaritiâ, tributorumq́ue exactionibus, maximè nouorum maiorumq́ue duriter imperatis. quæ ſæpè Principibus exitio fuerunt, raro non niſi miniſtris lucro. tum verò ſi non conſenſu Ordinum, & notoriâ neceſſitate exigantur, ſi nec ipſi Principes indixerint, ſed Præſides tantū extorqueant, immane periculum eſt. non alios hîc quàm Belgas teſtes volo. niſi accedat Battus Dalmata Tiberiō exprobrans, *Romanos belli cauſam dare, quòd non canes, ſed lupos pecoris cuſtodes mitterent.* Nihil enim mirum, tumultuari ſubditos, ſi Magiſtratus latrocinentur.

4. *In iuſtitia.* Iniuſtitia etiam cùm ius non redditur, aut iniquum redditur, facit non rarò vt malè habiti ad vim conuertantur.

5. *Minæ, metus.* Magnum inſuper incitamentū ad ſeditionem eſt metus, ac minæ. quas, antequam executioni mandentur, & quodcumque malum proſpicitur, anteuerti, & præoccupari ſolitum eſt. Ariſtot. *lib.*5. *polit. c.*3.

6. *Spes.* In vicino eſt ſpes, maiora, melioraq́ue conſectantium. inter quos primi, qui honorum cupidine & ambitione incenſi ſunt. quę cauſæ vix abſunt ab vlla rebellione. ſæpè ſunt ſolæ. Ariſtot. *d.c.*3 & huc ſpectat nimia vnius paucorúmve potentia. quæ vel ipſos in ſpem dominatus erigit, vel ęmulos excitat. *Propter excellentiam porrò*, inquit Ariſtoteles, *ſeditio oritur, cùm aliquis vnus, aut plures ampliores opes, maioremq́ potentiam obtinent, quàm fert ciuitas. aut Reip. adminiſtrationis potentia. ex talibus enim rebus monarchia, aut dynaſtia naſci ſolet.* quo circa in nonnullis locis pręſtantiores per teſtam ad certum tempus relegari ſolent. quod Gręci dicunt ὀστρακίζειν, vt Argis & Athenis. Atqui præſtat ab initio prouidere, ne viri tam excellentes in ciuitate poſſint exiſtere, quàm malo ex patientia & ex negligentia nato poſterius mederi.

7. *Contumelia.* Contumelia adhęc, ſi magni viri eâ afficiantur, & licentia deinde in fœminas, præſertim nobiles, vltionem prouocat.

8. *Faſtus.* Faſtus denique amicorumq́ue pridem contemptus. Suet. *in Iulio, c.*76.77.78.79. & Tarquinio vrbe pulſo, nō aliud nomen inditū, quàm *Superbi.* quo populus exiſtimauit ſatis vitia, & iuſtas

iuſtas ſuæ defectionis cauſas denotari. Et faſtus tum eſt intolerabilior, cùm ſub titulis Maieſtatis accedit crudelitas. quare bonus Imperator aiebat crimen Maieſtatis ſuo ſęculo ceſſare. admonentque Iuriſconſulti veteres crimen hoc non habendum in occaſionem ob Maieſtatis venerationem: perſonam ſpectandam, an potuerit facere, & an antè quid fecerit. Sub malis Principibus crimen Maieſtatis nobilis ſcriptor ſingulare dicit, & vnicum crimen eorum, qui crimine vacant. denique quot ſunt imperantium vitia, tot eſſe poſſunt cauſæ rebellionis, ſed quas iam diximus genere & impetu præualent.

Imprudenter ergo etiam adminiſtrata Reſpub. vel ipſos Ordines, vel ipſum vulgus ad ſeditionem excitat, ſed maximè 9.
ſi antiquum regionis morem, priſca iura, aut priuilegia contemni videant. præſertim ea, quibus aliqua populi libertas conſiſtere, eaque ſub regium arbitrium ſubigi credatur. quod incautè aliquando habiti Belgæ ſeptuagenario nunc bello teſtantur. *Imprudentia, morum incuria.*

Periculoſum etiam eſt diuerſos inter ſe populos miſcere, & 10.
in ciuitatem aſſciſcere. Ariſt. *d. c.* 3. niſi fortè in exigua Rep. vbi multis mox matrimoniis affinitates fidem, amicitiamque conciliant. vt Romulus multos eodem die hoſtes eoſdem & ciues habuit, & Sabinarum raptus, ne ſoceri & generi ſemper pugnarent, impediit. *Populorum confuſio.*

Tandem & multarum ſeditionum ſeminaria ſunt oppoſiti 11.
inuicem Magiſtratus. vt apud Romanos tribuni plebis. *Oppoſiti inuicem magiſtratus.*

Ad extremum populo arma ad defenſionem permiſſa occaſionem in multis imperij ciuitatibus dederunt eiiciendis 12.
Magiſtratibus. *Arma vulgo permiſſa.*

Inſuper inconſulta Principum liberalitas, dum aliena, aut olim à prędeceſſoribus data aliis largiuntur, rixas ſæpè & bel- 13.
la excitant. Ob Valachriam aliaſque Zelandię Iuſulas antè Hollando, deinde Flandro datas per quatuor olim ſæcula ſubinde pugnatum eſt. *Inconſulta liberalitas.*

Prouincialium etiam & ſubditorum vitia ſæpiùs ſeditioni- 14.
bus originem præbent. prę ſertim in amplo imperij corpore, vt ab vno capite difficile regi poſſit. & diſſitis ſub vno Principe longè lateque prouinciis, vt difficiliùs mandata regia, & plerumque tardiùs eò deferantur. neque tutum ſemper & vbique ſit legatum mitti cum ſumma poteſtate. D. Auguſtinus *de ciuit. Dei lib.* 19. *c.* 7. *Quamuis deſunt hoſtes, tamen ipſa imperij latitudo peperit peioris generis bella, ſocialia ſcilicet* *A ſubditis etiam cauſæ populi vitia.*

& ciuilia, quibus miſerabilius quatitur genus humanum, ſiue cùm belligeratur, vt aliquando conquieſcant; ſiue cùm timetur, ne rurſus exſurgant.

15. *Odia.* Plerumque ſeditionibus mutua odia & inuidię quibus in Principes amor prętexitur, cauſę ſeditionum ſunt. vt in Gallia auorum ſęculo, Burgundico & Aurelianenſi ſanguine odiis conſanguineis litatum eſt. fomes ſtirpitus nondum eſt eradicatus.

16. *Nobilium egeſtas.* Potentes qui patrimonia abſumpſerunt, qui fodere non valent & mendicare erubeſcunt, nouas res moliri ſolent, ex quibus fugant quod patrimonio ſurrogent. Ariſtotel. *lib. 5. polit. c.* 6. Iulius, Catilina, Cetegus, Curio, Milo, Antonius Triumuir poſt rem decoctam ambitioni publicas cauſas prætexerunt.

17. *Aut plebis.* Mercimonia, opificiorum, artificiorumque lucra ſi intercidantur, & cum finitimis commercia; ſi plebs labore vacua ocietur, fameatque; timendæ ſunt expilationes domorum, & grauiora incommoda.

18. *Contemtus Magiſtratus.* Remp. etiam turbant facilè potentes, ſi poteſtas Magiſtratuum paulatim ſit imminuta, ita vt eos contemnant ij quorum eſt parere: nec audeat, nec facilè poſſit magiſtratus reprimere inſolentes, felicitate rerum elatos, in luxum, ſuperbiam, & Magiſtratuum contemtum, cæteraque vitia inde conſectaria prolapſos. vnde Florus *lib. 5. c. 12 Quæ enim res alia furores ciuiles peperit quàm nimia felicitas?*

19. *Collegia incauta.* Collegia etiam, ſodalitates, confraternitates, quibus etiam ius coëundi datum eſt, niſi diligenter obſeruentur, ne quid contra leges faciant, periculoſa admodum ſunt.

20. *Religionis nouatio.* Denique nihil potentius ad omnem ſeditionē quàm religio, & ſuperſtitio, in eiſque nouationes. id quod per omniū ſeculorum hiſtorias liquet, ſed multo maximè per noſtri ſæculi tempeſtates, ab hęreſiarchis ſeditionum ventilabris excitatas. Id quod pluribus exequitur Conſen *lib. 9. polit. c.* 10. *&* 11. vbi præſentē Reip. ac religionis Chriſtianæ in Europa ſtatū explicat. turbatam in Imperio publicam pacem *c.* 18. atq; euerſam *c.* 17. nec ciuilem obtineri poſſe, niſi Eccleſiaſtica turbari deſinat *c.* 18. poſſe tamē certis conditionibus *c.* 22. 24. non mixtione religionū *c.* 23. aut ſyncretiſmo. *c.* 24. 29. etiā Lutheranis nō probato *c.* 27. 28. colloquia *c.* 33. ſcriptiones *c.* 34. conducere, petulantia interim ingenia *c.* 30. calumnias *c.* 32. coërcendas: arbitros affectibus liberos quærendos, *c.* 31. certiſſimam eſſe ratio-

rationem Concilium generale, *c.*35.ex more Eccleſiæ:*c.*36. ſententia etiam aliorum *c.* 37. vtile eſſe, quod ſecundùm veterem Eccleſiæ formam & conſuetudinem celebratur, adeóque Tridentium toties àntè à Germanis petitum:*c.*42.contra exceptiones,quæ opponuntur, inanes, *c.*43. Principibus religionum concordiam debere eſſe commendatam, *c.* 20. eius pacis publicæ ineundæ rationem, *c.*44.

Semper tamen ea ratio tenenda, quæ ex more & ingenio 21.
gentis ipſi religioni, & Reip. vtilis eſſe queat. non nullibi car- *remedia.*
ceres, & ignes religionem conſeruant, alibi euertunt: quędam gentes ſuppliciis emendantur, quædam in peius ruunt; quędam alicubi ſectæ contemptæ exoleuerunt, quædam pœnis vindicatæ alicubi violentiùs repullularunt *Meridionalium* 22.
multitudo vbi religione capta eſt, melius vatibus, quàm ducibus ſuis *Religionis*
ſemper paruit. Curt, *l.* 4.Modus regiminis cuique climati ap- *antiquæ & fidei ſtricte*
plicandus,non quaſi animis perinde ac linguis imperari poſſit, *obſeruatio.*
vt de Alexandro Curtius; ſed ne ouis vna infectionem alteri affricet. Regiminis porrò ea in re ratio à Mecænate ad Auguſtum prudentiſſimè præſcripta eſt: ſi de vera religione accipiatur: *Diuinum numen omni modo atque omni tempore ſecundùm ritus patrios cole, atque ad eius cultum alios compelle: eos verò qui circa illud aliquid innouant odio habe, & coërce: non deorum ſolum cauſa, quos qui contemnit, nihil aliud magni fecerit: ſed quia noua quædam dæmonia introducentes, multos impellunt ad rerum mutationem. Vnde coniurationes, ſeditiones, conciliabula exiſtunt. res profectò minimè conducibiles Monarchiæ.* Iuſſit & id lex XII. *Tab. Nihil*, inquit Tac. *lib.* 19. *æquè diſſoluendæ religionis eſſe, quàm vbi non patrio, ſed externo ritu ſacrificaretur.*

Id porrò ſemper Principes atque Magiſtratus propoſitum 23.
habeant, vt verum Dei cultum, veram religionem, quocumque vtiliori, pro ratione loci, & temporis modo promoueant, neque ſecularibus rationibus aut politiciſmis vltra genuinos Chriſtianæ politices terminos abducantur: memores promiſſorum, & minarum 1. *Regum c.* 2. *Nunc autem dicit Dominus: Abſit hoc à me, ſed quicumque glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.*

Porrò in omnes ſeditionum cauſas, & origines diligenter 24.
inuigilare Magiſtratui conuenit, & quidem nullo poteſt effi- *In omnes*
caciori modo quàm principiis obſtando, quę inualida eſſe ſo- *caſus & cauſas in-*
lent, ſed impetu creſcere, eóque valentiùs quò velociùs. qui- *tenta vigi-*
bus enim tempus datur, tanquam mare, cui non opponitur *lantia.*

agger, gliſcere permittuntur, omnemq́ue in circuitu regionem inundare. & fit, vt ſeditio iam iuſtâ poteſtate ſuperior ſit, nec vi compeſci poſſit, ſed iam cuniculis oppugnari debeat, tempeſtati cedi, & aliquid de rigore veteris iuris remitti, poſtulata in totum, in partem, ad tempus, concedi. Nihil enim eſt periculoſius, quàm in iſtis turbinibus indurare animos, ſæuitiâ etiam vel deſperatione ad extrema impellere. exarmare etiam quocumq́ue modo, aut promiſſo ciues, ac prouinciales oportet, ne armis aſſueſcant, pericula contemnant, militarem audaciam induant, vires ſuas introſpiciant, alienas contra Principem ſuppetias petant, impetrent: in bella etiam primo ſui defendendi nomine, & mox offendendi Principis cauſâ ruant ipſi, & vicinos, adeoque ſemper æmulos, Principes trahant: deinde quo iuſtiùs populus rem geri putet, ſenatuſconſulto etiam atque Ordinum decreto Principem iure ſui dominatus excidiſſe declarent, nouam Remp. forment, aliis Principibus & Rebuſpub. probatam reddant, fœderibus ſtabiliant.

25. *Et in Auctores.* Omnes ergo, vt diximus, ſeditionum cauſas auferre, aut ne naſcantur, ſi fieri poteſt, impedire, quàm maximè oportet; natas quàm ocyſſimè amoliri, adeò vt ſeditionum etiam auctores, ſi in principiis ipſis tutò extingui non poſſint, donis tamen & muneribus placandi ſint, promiſſis etiam honorum & dignitatum. ſynceris quidem & à quibus fraus publica abſit.

26. *Excitatis etiam inter eos diſcordiis.* Deinde ſi magis id fieri tempus ſuadet, inter ipſos ſeditioſos diſcordię excitandæ, ſeditioſi inter ſe committendi. diuidere diſtractos, punire, negotij, præſidiorum nomine dimittere oportet, aliis modis quos ſors offert coërcere, diſcutere. ſed noſſe gentis genus oportet, & mores vulgi. *Multitudo omnis ſicut natura maris per ſe immobilis eſt, vti venti & auræ cient, aut tranquilli, aut procelloſi.* Tac. *l.* 18. *Non eſt*, inquit Cic. *pro Planc. conſilium in vulgo, non ratio, non diſcrimen, non diligentia. Hæc*, inquit Liuius *l.* 24. *natura multitudinis eſt, aut ſeruit humiliter, aut ſuperbè dominatur. libertatem quæ media eſt nec ſpernere modicè, nec habere ſciunt. nihil in vulgo modicum. terrere, ni paueant, mutabile ſubitis, tam pronum in miſericordiam, quàm immodicum ſæuitia, ſine rectore præceps, pauidum, ſocors.*

27. *Non tamen perpetuò alendis.* Quòd ſi tamen tempus ſuaſerit diſcordias inter ſeditioſos excitari, rebus compoſitis omnino alendę non ſunt, ſed ſtirpitus tollendæ factiones plerumq́ue cum Reip. periculo ſunt coniunctæ. ſtrages magnas dederunt Guelfi & Gibellini: Ar-

miniaci

miniaci ac Burgundi; Roſa alba atque rubra; Liguiſtę ac Hugonoti, Snouckij ac Cabilaui;&c.

Si grauius nihil admiſſum in motu populi quàm turbulenti clamores; ſolent mitiùs coërceri *l.28. D.de pœn. §. ſolent quidã, qui vulgo ſe iuuenes appellant in quibuſdam ciuitatibus turbulentis ſe acclamationibus popularium accomodare, qui ſi nihil amplius admiſerint, nec antè ſint à Præſide admoniti, fuſtibus cæſi dimittuntur, aut etiam ſpectaculis eis interdicitur: quòd ſi ita correcti in iiſdem deprehendantur, exilio puniendi ſunt, nonnumquam capite plectendi, ſcilicet cùm ſæpiùs ſeditiosè & turbulentè ſe geſſerunt, & aliquoties deprehenſi tractati clementiùs in eadem temeritate propoſiti perſeuerauerint: ſi grauiora delicta accedunt grauius ſtatuendum eſt, transfugæ ad hoſtes, vel conſiliorum noſtrorum renuntiatores, aut viui exuruntur, aut furcâ ſuſpenduntur, & auctores ſeditionum aut tumultuum populo concitato pro qualitate dignitatis aut in furcam tolluntur, aut beſtiis obiiciuntur, aut in inſulam deportantur.* 28. *Coërcitio pro modo culpæ tumultuantium.*

Quiſquis cum barbaris aut militibus ſceleſtam init factionem gladio feritur, bonis omnibus fiſco addictis. l. quiſquis C. ad l. Iul. Maieſt. ſæpè cùm à multis peccatum eſt, ſorte deliguntur puniendi, decimantur, decimus, vigeſimus, centeſimus pœnæ ſubditur.

Canones ſeditioſos excommunicant. *c.fin.d.*90. ſeditionarios initiari vetant.*d.*46.*c.*8. & vt in ſeditione ſolent in Magiſtratus & Principes maledicta proiici, Canon. 83. Apoſt. ita ſtatuit: *Si quis contumeliâ affecerit Regem, aut Principem, pœnas luito.* Si quidem clericus, deponitor: ſi laicus, communione priuator. Sic Maria ſoror Moyſis aduerſus eum inſurgens leprâ percuſſa eſt. *Exod.*22.

Apud multas gentes vſitatum fuit; vt filij, nepotes, & conſanguinei omnes eorum interficerentur, qui in Principem aut Remp. aliquid moliti eſſent. Id Arcadius & Honorius non admittunt. ſed tamen in liberos pœnam extendunt. Iure hæc inquam ſtatuta ſunt, ſed ad prudentiam Rectorum pertinet diſpicere, quando lege agere conueniat; quando ſilere legem, & ſuppliciis non aſperare populum, & impellere inclinantem. quando leges audaciæ impares futuræ ſunt; pacare mollibus dictis, & promiſſis. Roboamo ſeniores auctores erant, vt eâ die populo cederet, & pacatum dimitteret. 3. *Reg.* 12: *Si hodiè obedieris populo huic, & ſerueris, & petitioni eorum ceſſeris; locutuſq́; fueris ad eos verba lenia, erunt tibi ſerui cunctis diebus*: ſed ex conſilio iuniorũ reſpondit Rex populo dura: & mox populus regẽ aſpernatus eſt; *quæ nobis pars in Dauid. Vel quæ hæreti-* 29. *An & propinquorũ* 30. *Prudenter & ſæpe lenius agendum.*

tas in filio Iſai? ab eoq; defecit: *Vade in tabernacula tua Iſrael. nunc vide domum tuam Dauid*; tributiſque præfectum Aduram lapidauit omnis Iſraël. fugere coactus eſt rex, receſſit ab eo Iſraël, vocauerunt Ieroboam congregato cœtu, & conſtituerunt eum regem. & tribus Iuda & Beniamin centum & octoginta millia electorum virorum ne in rebelles duceretur oraculo & religione impedita eſt. Sanè, in huiuſmodi ſeditionibus promptâ prudentiâ & ſolerte iudicio opus eſt. Id numquam malè ceſſit, dulcibus verbis lenire plebem, quando manifeſtum non eſt leges auctoritatem habituras.

31. *Moderatio tributorũ.* Cęterùm tempeſtiuè cauſas non auferre, vnde effectus ad ſeditionem prodeunt, extra culpam numquam eſt. præbere autem earum anſam perditi conſilij. aluerunt plures in Rep. diſſidia, quibus ipſi dein conciderunt. Ægypti reges in more id habuerunt. ſed malo ſuo domi debiles, externum hoſtem inuenerunt, qui eos facilè inuaſit, vicitque. & ſęculo noſtro apud Gallos exemplum, ac alibi non defuit.

Profectò Principes exigendis vectigalibus, ne noua ratio aut quantitas imponatur, diligenter cauere debent. pernitioſa eſt eorum propagatio; plerumque ſubditos à ſuo Principe diuidit, & eorum amorem, & obſeruantiam tutiſſimum omnis imperij vinculũ diſiungit. infinita ſunt omnis ætatis, omniumque regnorum exempla. Bodin. latè *de repub. lib.* 6. Monet optimè Tacit. *l.* 5. *hiſt. pecuniis conquirendis Principes plus inuidiæ ſibi, quàm virium addere.* moderatio & veteris conſuetudinis obſeruantia, ſubditos ſuo Principi reddit obſequentiſſimos. magni faciunt prouinciales, ſeruari ſibi veterem conſuetudinem, vt loquitur Martian. *in l.* 1. *D. de Off. præt. l. obſeru. §. recto. D. de Off. proconſul.* & vt cumque ſubinde minui videatur poteſtas imperantis, cùm vel ſubditorum vetera iura, vel immunitates fert, vel adauget; redditur tamen re ipſâ tutior & firmior, vt rectè Theopontus Spartanorum rex vxori regiam poteſtatem ab eo imminutam conquerenti reſpondit. nam vt eleganter ſcribit Valerius Max. *lib.* 4. *c.* 1. factum Theoponti commemorans; *ea demum tuta potentia eſt, quæ viribus ſuis ponit modum.*

32. *Ex Ordinũ iudicio.* Quinimò qui prudentiæ nomine laudatiores fuêre Principes, quãquam arbitrio ſuo poſſent noua vectigalia imponere, non aliter licere ſibi voluerunt, quàm ſi comitiis ex more euocatis, Statibus, vt nos loquimur, congregatis, id probetur. *Part. lib.* 6. *tit.* 7. *lib.* 1. *noua recapit.* Regni ac Reip. quies nullâ re magis conſeruatur, quàm humanitate & beneuolentiâ Principum,

pum.cui reſpondet amor ſubditorum. noua vectigalia vtrumque offendunt.

Et ideò tam iuſtè quàm prudenter Vlpian. *in l.4.§.final. de public.& vect.* In omnibus vectigalibus ferè conſuetudo ſpectari ſolet: idque principalibus conſtitutionibus continetur. & Paulus *in l. licitas 10. §. earum. D. eodem. Earum*, inquit, *rerum*, 33.
quarum vectigal numquam præſtitum eſt, præſtari non debet. & Impe- *A nouis abſtinentia.*
ratores *in l. ſi prouincialium, C. noua vectigalia inſtitui non poſſe, in verbis, & probatum fuerit vltra antiquam conſuetudinem.* & denique ipſe Iuſtinianus *in Nouella 43.c.31.* his verbis: *Neque enim ſuſtinemus aliorum onus ad alios deferri, aut tam immitem proponere formulam, vt quotidiè vectigalia augeantur, & quemadmodum ſuperius edocti ſumus, & quadruplo, quintuplo, atque adeo decuplo maiora irrogentur. Cùm nihil tam magno ſtudio, atque tam ſerio affectemus, quàm ne nouo quiſpiam vectigali oneretur. Nouum autem fuerit, non tantùm quod nunc primum impoſitum fuerit, ſed etiam quod primum modum excedat.* Hactenus benè & prudenter Iuſtinianus. Druſus Friſiis tributum iuſſerat, modicum; vt in vſus militares coria boum penderent: non intenta cuiuſquam cura, quæ firmitudo, quæ menſura: donec Clenius Friſiis impoſitus terga vrorum delegit, quorum ad formam acciperentur. quæ res Friſios ad rebellandum adegit. Tac.*l.4.*

Vehementiores etiam habent aculeos latrocinia Magiſtra- 34.
tuum, qui nullo iure plebem exhauriunt concuſſionibus, & *Magiſtratuum punitio.*
hoſtili peculatu. quia Magiſtratuum facinora Principi imputantur, qui non emendat, minorumque ſcelera Magiſtratibus, qui non puniunt. profectò numquam nimia poteſt eſſe diligentia in inquirendis his reis: numquam nimia ſeueritas in puniendis ritè conuictis: nulla ſecuritas in neglectis. exercita diu populi patientia erumpit in furorem, cui dein Magiſtratus ſæpè nec Princeps par ſit.

Sed & maximè Magiſtratuum crudelitas furorem populi 35.
prouocat, & ſi vnquam alio in caſu, hoc maximè recidit in *Clementia.*
auctorem ſcelus: ſed & in Principem, atque omne dein Imperium excutitur. ſi ament Imperium Principes, crudeles non ſint; crudeles non tolerent Magiſtratus. *Errat*, inquit Senec. *lib.1. c.19. de clem. ſi quis exiſtimat tutum eſſe ibi Regem, vbi nihil à rege tutum eſt. ſecuritas ſecuritate mutua paciſcenda.* & Plutarchus: *Reges reuerà pro ſubditis, tyranni ſubditos timent.*

Crudeles nulli ſecurè vixerunt. Vnde ad Neronem vox illa 36.
Flauij Tribuni rogati, quibus de cauſis ad obliuionē ſacramēti *A crudelitate, minis, cōtumelia, abſtinentia.*

pro-

proceſſiſſet? *Oderam te*, inquit, *nec quiſquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruiſti: odiſſe cœpi; poſtquam paricida matris, & uxoris, auriga, biſtrio, & incendiarius extitiſti.* Tac. *lib.* 15.

Iuſtum Principem timent mali, crudelem omnes: viuum execrantur, ſublatũ ex oculis diris deuouent, & publico gaudio. De Neronis nece tantum gaudium extitit publicè, vt plebs pileata totâ vrbe diſcurreret. Sueton. *c.* 57. *De Tiberio, c.* 75. morte eius ita lætatus eſt populus, vt ad primum nuntium diſcurrentes pars Tiberium in Tiberim trahi clamaret, pars terram matrem, Deoſq́ue manes oraret, ne mortuo ſedem vllam niſi inter impios darent. Domitiano ſimiliter occiſo, *Suet. c.* 23. ſenatus adeò lætatus eſt, vt repleta certatim curia non temperaret quin mortuũ contumelioſiſſimo atque acerbiſſimo acclamationum genere laceraret. De aliis alia. Vitellio etiamnum viuo tanta rerum ludibria irrogata, quibuſdam ſtercore, & cœno inceſſentibus, vt minùs fuerit apud Gemonias minutiſſimis ictibus excarnificari, & vnco in Tiberim trahi.

Ab antiquo ſapiente dictum: *Alieno ſanguini parce, vt tuo.* tum ſcilicet charitate quæ proximo debetur, tum metu, ne qui effuderit ſanguinem, effundatur ſanguis illius. pretioſus æquè eſt ſanguis agaſonis ac regis, ſerui ac liberi, cucurbitę atque Imperatoris. vnus enim eſt Deus omnium, vnus creator, vnus redemptor, qui æquo iure de omnibus ſtatuet, pellem pro pellę exiget, ſceptra ligonibus æquabit; homicidia, latrocinia, aliaq́ue ſcelera in omnibus ęquo iure vindicabit, imò rigidiùs in Regibus & Magiſtratibus. *Potentes potenter tormenta patientur*, quia non rectè iudicarunt; quia ſanguinem innoxium fuderint, aut ne à ſuis funderetur non impedierint, effuſum non vindicauerint.

Ad crudelitatẽ pertinet metus, atque minæ imperantium, ſeu Magiſtratuum. *Nec verò*, inquit Cicero, *vlla vis imperij tanta eſt, quæ premente metu poſſit eſſe diuturna.* Rectè Camillus, *apud Liuium l.* 12. *Tot populos inter ſpem, metumq́, ſuſpenſos animi habetis, & veſtram itaque de iis curam, quàm primum abſolui; & illorum animos dum expectatione ſtupent, ſeu pœnâ, ſeu beneficio præoccupari oportet.* Silures vulgato rumore quòd Imperator dixiſſet, vt Sicambros, ita Silurum nomen penitus extinguendum, *l.* 32. Tac. *in deſertione pertinaces manebant.* Futuri mali apprehenſio violentiùs ſuadet, quàm præteriti recordatio. magis agitat cura imminentis periculi, quàm memoria iniecti. qui de vita ſua

diffidit,

diffidit, alienâ morte ſuam vitare nititur, atque ex deſperatione in ſpem erigitur, & periculoſa Principibus atque Magiſtratibus conſilia, ſpes & metus eloquentiſſimi perſuaſores, vbi audendum, aut moriendum creditur. Caueant porrò Magiſtratus atque Principes, ne in huiuſmodi præcipitia ſuos agitent, ne minas inijciant, metum incutiant, & inſurgendi neceſſitatem: ſi quid imprudenter factum fuerit, emolliant, inflictumq́ue aculeum euellant; aut ſi memoriam nimis tenacem vereantur, honoribus atque præmiis alibi datis, vbi nocere non poſſunt, medeantur.

Adeoq́ue & contumeliâ abſtineant, & in vxores præſertim magnatum licentiâ, maieſtatem ſine faſtu tueantur, in verbis ab acerbitate caueant, aliorum contemptu atque ira prudentiæ aduerſa. ingenia ſuorum noſcant, atque ambitioſa honoribus mulceant. ſed quibus nocere non poſſint, nihil temerè aut imprudenter ſtatuant, ſed negotiis maturè diſcuſſis, adhibitis etiam in conſilium fidiſſimis æquè ac peritiſſimis. Iuſtitiam porrò & ſummè colat ipſe Princeps & Magiſtratus. qui in eam peccauerint ſeuerè emendet, & liberalibus ſtipendiis ne corruptibili auro egeant pręcaueat, exemplo Cambyſis, qui atroci & nouâ pœnâ, nequis poſteà corrumpi Iudex poſſet, prouidit.

Denique in omnia Magiſtratuum crimina, quibus populus ad ſeditionem aut rebellionem moueri poſſet, quàm rigidiſſimè animaduertat per ſe, Magiſtratus maiores in minores. 37. *Subditorũ vitia corrigantur.*

Subditorum etiam vitia Principes ac Magiſtratus coërceant, mutuâ odia tollere nitantur. audiant Iuſtin. *in Auth. de mandat. Princip. c. 2. Conueniens eſt*, inquit, *te prouidere, vt nulli populi ciuitatum alterutris ſeditionem faciant, ſed omnem pacem eſſe Dei ciuitatibus.* Veterem nobilitatem & præſertim pauperem abi gnominia & paupertate vindicabit locupletibus matrimoniis, quæſtuoſis muneribus. periculoſa paupertas in magnis & nobilibus animis, munificentiâ ac liberalitate ab aliis cogitationibus auocanda eſt. Mechanicarũ artium magnam curam habeat: mechanica opera plurima inſtituat: negotiatoribus, vt volentes concurrant, magnam det immunitatem.

Omnimodò allaborandum vt mercimoniis & artibus populus implicetur, ne ocietur, diteſcat imò; ſaltem nullatenus egeat; ne dura plebem neceſſitas in facinora impellat. nihil non ſuadet, & audet egeſtas. opulentus populus grauiora & gran- 38. *Mercimonia, artificia augeantur.*

grandiora tributa ſine tædio ſoluit, merces abundanter illatæ ſine murmure vectigalia pendunt. Optimè id norunt Batavi,qui omne in id ſtudium contulerunt, vt artes mechanicę & negotiorum curſus vndique in ſuas prouincias abundanter defluerent, vnde neruum belli cum obſequij integritate tot nunc annos tendunt, & ex anguſto orbis angulo tot tantorumque regnorum monarcham, vt mus elephantem, diuexant. Appoſitè admodum Mauritius Naſſauius ſupra veſtibulū ſecretioris cuiuſdam cubiculi ſcripta habebat tria hęc verba: *VVindt, leeft, gheeft*. Lucrare, viue, tribue. ita accidet ſi Princeps atque Magiſtratus ſollicitè curent, vt annona vilis ſit, artes atque merces abundantes, & ex iis lucrum deſideratum, vt ſine luxu viuant, parum eſſe videtur, ſi de lucris aliquid præcidatur, quod in publicum tribuatur. Ex diuerſo ſi populus iis ſubſidiis deſtituatur, egeat, fameat, & languida corpora circumferat, atque his tamen ſanguiſugæ applicentur, qui reliquum ſanguinem exprimant, non aliud agitur, quàm vt ad fatales caſus ante fatum oculis propoſitum audendos miſeri cogantur.

39. *Luxus coërceatur.* Sed & pacatâ Rep. artibus mercibuſque affluente, & fructibus vernaculis abundãte, ſummâ ſollicitudine luxus coërcendus eſt. ne priuati inſoleſcant, ne Magiſtratum non ſatis audiant, poteſtatem publicam imminui nullo modo ferendum eſt, nec vnquam niſi fortè ſi non præcautus populi furor intumuerit, cui ad tempus cedendum ſit, & mutatis fortè perſonis, poteſtatis tamen ratio ſemper habeatur.

40. *Nocturni cœtus vitentur.* Nocturni cœtus & vagationes prohibendæ ſunt, ſcelera ſuadent, & mala grauia. etiam vigiliæ Chriſtianorum primitiuorum poſterioribus ſæculis ſublatæ, ob mores aliquorum malos. Couar. *Var.c.* 19. Nocturnas coitiones leges XII. Tab. interdixerunt, nocturnum furem occidi permiſerunt, ſecus quàm diurnum. iter faciendum non eſſe, niſi prȩlato lumine, author. Paul. *rec. ſent. l.* 1. *t.* 21. quod & multorum ſtatuta rectè prohibent, in iiſque nox & dies diſtinguendi, vt Deus, *Gen. c.* 1. appellauit lucem diem, & tenebras noctem. quibus & ſi clerici vi legis non ligentur, committendum tamen non eſt, vt ſecuritatem publicam turbent. ſed & perſonati vultus compeſcendi ſunt. Borel. *de Magiſt. edict. l.* 3. *c.* 9. *&* 10. Clodij id & Materni Commodum Imp. in perſonatis ſacris Matris Deûm trucidare tentantiś exempla ſuadent.

Peri-

Periculo quod à ciuilibus armis parari poteſt opponenda eſt, & in vſum reuocanda Conſtitutio *Nouella* 85. *de armis c.* 1. 2. 3. 4. ne cui liceat priuato ea habere, vendere, fabricare. Cyro & eius Proceribus arma reſeruata. Philiſtini 1. *Reg. c.* 13. cauent ne Hebræi gladios aut lanceas fabricent. In Ægypto Mammelucis ſolis in armis eſſe licuit. Auguſtus concilium à Mæcenate datum huius rei ſummam apud ſe eſſe ſineret, dedititiis & ſubactis gentibus iuſſum arma tradere, ponere. Sed id quidem vbi quietè domi res permittunt, non in turbidis limitibus: præſertim ſi abſint militum præſidia, ne vicino hoſti moliendi quippiam anſa præbeatur in fines milite, & armorum tractandorum gnaro ciue deſtitutos. & continua ciuilia bella Belgis noſtris vetuerunt, ne ciues arma ponerent, ſed tutandis muris ſumpta hactenus retinerent. Sed & in pace collegia (*Gulden*) peculiari ſacramento Principi obſtricta pleriſque Belgicæ locis habentur. quorum vſus ſæpè compeſcendis ſeditionibus fuit ſalutaris, iuuandis etiam bello Principibus, & magnis olim rebus conficiendis vtilis. cùm ſtipendiarios milites cenſus Principum, vt hodiernæ rationes, nondum ſolos admiſiſſent. ita vt pacis etiam tempore (quod conſulit Scriban. *polit. lib.* 2. *c.* 37.) exercitum Principes noſtri ſemper haberent. 41. *Armis plebs abſtineat.*

Denique collegia & ſocietates ciuicę diligenter obſeruandæ ſunt, ne illicita coëant, ne licita aliquid ex lege publica corrumpant. *l.* 1. 2. 4. *D. de collegiis & corporibus.* ne vni pluribus collegiis adſcribantur. *d. l.* 1. coëant ad negociationem, eaſque pactiones, quę publicis legibus prohibitæ non ſunt, *d. l.* 4. 42. *Collegia caute habeantur.*

Porrò in Belgio pręter artium merciumque ſodalitia, alia etiam ſunt, quæ publico ſacramento Principi tenentur, (quas etiam Guldas vocant) quibus ſolet prudenti conſilio vir aliquis conſularis, aut ſenatorius præeſſe, & conuentibus intereſſe, qui poſſit etiam aduigilare, qui periculoſi ſermones habeantur. Demetrius Cynicus à Veſpaſiano relegatus eſt in inſulam, quòd de Republica parum cautè diſputaret. Diogenes quidem & Crates Cynicus grauiora paſſi. Alia etiam vrbium Belgicarum collegia, quæ tanquam illarum membra, iure patrio etiam publica tractant, prudenter etiam haberi ſolent, atque intra eos terminos ſolerter contineri, quos antiqua eis conſuetudo præſcripſit, & publica ita tangant, ne tamen vltra crepidas efferantur, Subſidia Principi decernant, 43. *Vt in Belgio.*

leges non ponant,ſed orent. In his laborandum ne à ſe inuicē, ne à Magiſtratibus diſſideant, aut controuerſias, quas publica negotia adferunt aliquando, ſeminaria faciant altercationum inter populum & ſenatum, ne vnius corporis membra diſtrahantur, aut ſeditioſi ſermones naſcantur; vel ſi quid ortum fuerit, emendatis vtrimq; culpis actutum componatur.

Bono ciui an & quādo in partes eundū?

44. Sed & in his ſeditionibus quęri ſolet, quę ſint partes boni ciuis, quieſcere, an moueri, an partium alteri admoueri debeat? Solon legem ſanxerat, ſi ob diſcordiam, diſſenſionem, ſeditio atque diſceſſio populi in duas partes fieret, & ob eam cauſam irritatis animis, vtrimque arma caperentur, pugnaretúrue; tum qui eo tempore, in eoque caſu ciuilis diſcordiæ non alterutri parti ſe coniunxerit, ſed ſolitarius ſeparatúſue à communi malo ciuitatis ſeceſſerit, is domo, patriâ, omnibuſque fortunis careret, exul, extorriſque eſſet. & Cic. 1. *de Off.* eleganter contendit, quòd qui potens imminentem iniuriam proximo non repellit, æquè eâdem inſimulandus ſit culpâ, ac qui parentes, patriam, ſocioſque deſpectat. qua eadem ratione multorum locorum conſuetudines illud Iuris vſurparunt, vt quiſquis duos rixantes & depugnantes, cùm poſſet interceſſione ſuâ diſiungere, contempſerit; homicidij correus habeatur.

45. Crudelis ſanè in patriam eſt, & ciues, ſi quis eâ ſit authoritate, aut potentiâ, vt cùm componere ſeditionem poſſit, negligat: ſi impedire, ne Reſp. detrimentum capiat, contemnat; ſi prohibere, ne iniuria alteri parti fiat, deſpiciat: ſi acceſſione ſuâ ſuorumque iuſtâ cauſâ victoriam certam ſperare poſſit, neque ſe in partem dederit.

46. Quòd ſi non liqueat Sylla an Marius potiori iure nitatur, cùm vſurpari illud Ciceronis poteſt: *Habeo quem fugiam, quem ſequar non habeo*; iterum cùm exiguæ cauſæ multus ſanguis paretur; in neutras partes ei, qui, vt mox dictum, non eſt potens, eundum eſt: tunc ille audiatur:

——nec te ciuilibus inſere bellis.

47. Quòd ſi in Magiſtratū, in Principem, in Remp. moueatur, maieſtatis reus fuerit, qui Remp. aut Principem, cùm iuuare poſſit, deſeruerit. quòd ſi improborum vires nimiæ ſunt, vt inanes iræ futurę ſint proborum, ſeruet ſe Principi, & Reip. in meliora tempora, vt Ioiadas puerum regem clàm educauit in ea vſque tempora, quibus Athalię pellendæ iam par eſſet.

Allaborandum tamen ſemper ne medicina morbo grauior ſit, ne victoria crudelis ſupra meritum. ne barbararum gentium auxilia vocentur, qui impios ritus inuehant, & quibus periculum ſit ne pars vtraque prædæ aliquando cedat. 48.

Et profectò extrema omnia tentanda ſunt, antequam palàm ad arma veniatur. omnia conſilia priuata, publicaque tentanda, vrbium prouinciarumque comitia. quibus, præſertim in Gallia, ſemper rerum nouarum appetente, ſalus publica ſæpiùs ſtetit, emendatis iis, quæ à miniſtris regiis peccarentur, poſitiſque limitibus, vbi populus exceſſerat. intercurrentibus Mercuriis Regi populoque gratis, quorum virtus, integritas, atque intra iuſtitiæ ſphæram conſtantia, huic atque illi æquè probata eſſet. qui numquam niſi bonis artibus fauores regios ambiuiſſent, aut popularem gratiam affectaſſent. ſępè, inquam, huiuſmodi comitia regibus populiſque ſalutaria fuerunt. eique doctrinæ Tholoſanus inſumit librum *de rep.* 25. Sanè noſtros iam olim conſtat ex Tacit. *de morib. German. ſtato tempore in ſyluam auguriis patrum, & priſcâ formidine ſacram omnes eiuſdem ſanguinis populos legationibus coire.* ita de Sennonibus. De Germanis porrò in vniuerſum coire, *niſi quid fortuitum & ſubitum inciderit, certis diebus.* deinde *illud ex libertate vitium quod non ſimul, nec iuſſi conueniunt, ſed & alter, & tertius dies contatione coeuntium abſumitur.* Infringendę amplæ libertati oppoſitum Commodi conſilium, cum Marcomannis, & Quadis pacem eâ lege offert, *ne ſæpè aut pluribus locis conuentus haberent; ſed ſemel in menſe dumtaxat, & in vno certo loco, idque centurione aliquo præſente Romano.* Dion. *frag. lib.* 78. ita per antitheſim Liuius *lib.* 13. de libertate Ætolorum & Siculorum reſtrictione: *Sicut vos Naupacti legibus veſtris per Magiſtratus à nobis creatos concilium habetis; ſic Siculorum ciuitatibus Syracuſas, aut Meſſanam, aut Lilibæum indicitur concilium, prætor Romanus conuentus agit, eo imperio euocati conueniunt.* Grotius *de Rep. Bat. cap.* 6. tumultus noſtros Belgicos ob inhibita comitia à vulgo excitatos aſſerit, dum publico conſilio medela querelis dari omittitur. & Eyndij Senatus Conuiuialis ait Philippum Bonum Belgicis Prouinciis in vnū corpus contractis priuilegia varia, atq; inter ea libertatē vbi locorū, quando, & quibus de rebus conueniendi delibetandique pro cōmunis rei cōmodo dediſſe: alij aſſerunt ſolis id 49.

Comitia indicenda ſed prudenter.

 Bra-

Brabantis competiiſſe,atque ob incommoda ſecuta publico ſcito remiſſum. Lætus profectò Introitus Brabantiæ liberta-tem quæ in comitijs erit capite ſancit,conuocationem tamen Principi tribuit. *art.* 41. Cæterùm & prudenter ea comitia habenda ſunt, nec eo tempore,quo ita turbati ſunt prouincialium animi, vt ſi coierint, diuidere non poſſis ęqua ſimul atque iniqua petituros, quæ nec negare poſſis nec concedere. Si negaueris,in pręſens ſeceſſio: ſi conceſſeris; in omne impoſterum ęuum tumultuum ſeminarium immineat. quo errore Gandauenſes olim Comitum auctoritatem adeo depreſſerunt,tot tantiſque impetratis priuilegiis,vt ex eis deinde ortis ſeditionibus, tot centuriatis, & per Rolandum calatis comitiis, vt magis populus,quàm Princeps dominari, nec aliud quàm à ſtirpe præciſâ remedium peti poſſe videretur. quod Carolus V. Imperator, eo quamuis loco natus,tandem adhibuit,edito magno illo priuilegio omnium anteceſſorum priuilegiorum abrogatorio: vrbe poſt tumultum territâ, atque armis ſine ſanguine in poteſtatem redactâ, caſtroque impoſito,ne veteres tabulas relegerent, & Rolando impoſterum tacere iuſſo. ne ſonitu memoriam irritaret. poſtquæ tempora, excepto fatali totius Belgij tumultu, ea vrbs tranquillitatem ſuam admirata eſt,& cauſam amauit.

50. Quid ſi populus Principem tyrannum, Magiſtratum nullo *Quid in rebellione?* iure regere, tyrannidem per omnes exerceri, iura,priuilegia, libertatem patriæ violari clamet,preces,legationes,nihil profuiſſe, nihil reliquum ſpei niſi in armis, ſi non placet crudeli ſeruituti immori? Sanè D. Petrus docet nos obedire præpoſitis etiam diſcolis.& D. Paulus *ad Rom. c.* 13. piæ mentes Deũ orabunt, vt meliorem lucem affulgere patiatur. Boni etiam aliqui ciues ſentiunt rebus ita conſtitutis voluntario potiùs exilio ſibi conſulendum,quàm aliquid in Remp. moliendum. Auguſtinus *propoſ.* 73. *in epiſt. ad Rom. Ex tyrannis*, inquit, *bonus ſubditus laudem habet, vel eos lucrando, vel patienter ferendo, non autem eos occidendo.* & Concil. Conſtantienſe *ſeſ.* 15. errorem tyrannicidarum damnauit.

51. Sanè priuatis aut per tumultum non licet quippiam in Regem aut Remp. ſtatuere: an ordinibus patrijs, quo ritu, quâ formulâ aliquid in Principem ſtatuere, Imperium abrogare, exauctorare, priuatum aut exulem eſſe iubere liceat, multi Iure-conſulti, Theologi, & Hiſtorici veteres, & hodierni diſputa-

putarunt, & præſertim tempore nuperæ Gallicæ liguæ, & Batauorum defectionis. quæ non lubet hîc excutere: nec cauſam aliorum ſub diuerſis prætextibus rebelliones auſorum contra Principes, aut ſupremum Reip. dominatum. Quem nullâ feloniâ amitti, nullâ perfidiæ cauſâ dynaſtam principatu exui, qui ſuperiorem non agnoſcat, poſt *Pennam*, *Baldum*, *Afflictum* tradit Chopin. *de feud. Andiga. libro* 2. *tit.* 4. *in fin.* & Alberic. Gentil. tractatum non ita pridem edidit; vltimam ex tribus Regalibus quas vocat diſputationibus, *de vi ciuium in Regem ſemper iniuſta.* Laudant omnes; non admittunt omnes pro regni lege Traiani vocem Suræ tribunatum militum tradentis, *Enſem accipe, quem pro me ita demũ ſtrinxeris, ſi iuſtè imperauero: quòd ſi perperam per me fieri quidquam cognoueris, etiam in perniciem meam vtaris.* Quamquam Hotoman. *q. Ill.* 5. *Rex*, ait, *qui fidem publicè ſubiectis datam, & iureiurando confirmatam violat, non iam Rex, ſed humanæ fidei, & Iuris gentium expers habendus eſt.* Sanè Carolus Audax ob perfidiam Ludouici XI. & iniuſta ſępiùs bella ei, prouinciiſque illius illata ſemper ſuſtinuit, eum ſupremo in Arteſiam & Flandriam imperio excidiſſe, adeoque ſe, vaſalloſque ſuos ac ſubditos à Regis obedientia, & Parlamenti Pariſienſis iuriſdictione, quam ex natura etiam ditionis debitam fuiſſe olim negat Damhoud. *prax. ciuil. c.* 232. ſubtraxit, in eaque poſſeſſione mortuus eſt, pactis cum Rege induciis. quòd pacem nec Rex renunciato ſupremo eo Imperio, nec Dux eo agnito inire vellet. Præclarè Faius noſter, *in libello M. S. quem de Iure ditionum Mariæ Burgundicæ ſcripſit.* Galli ſanè dominos feudis priuant jure ſuo abutentes. Papon. *arreſt. lib.* 13. *arreſt.* 13. ſed regna & ſupremi dominatus legibus ſunt ſoluti. adeoque tantùm ſubſunt rationi, & legi, quæ diuinâ manu ſcripta eſt *in tabulis cordis noſtri*; altiùs ſanè repetenda, & diſputanda, vt Cic. 1. *de legibus. cuius muneris colendi efficiendiq́, nati, & in lucem editi ſimus, quæ ſit coniunctio hominum, quæ naturalis ſocietas inter ipſos. his enim explicatis fons legum, & iuris inueniri poteſt. non ergò à prætoris edicto, vt plerique nunc, neque à XII. Tabulis, vt ſuperiores, ſed penitus ex intima philoſophia hauriendam iuris huius diſciplinam puta.* Igitur rectè Grotius *libro inſigniter erudito* (ſi quędam eximas, quę ad religionem pertinent, quæ Romani notarunt) *de bello lib.* 1. *c.* 4. ſatis luculentè docet bellum in ſuperiores ordinariè licitum non eſſe iure naturæ, lege Hebræâ, minùs Euangelicâ, cenſurâ, & factis veterũ 52.

Chriſtianorum, vix admiſſâ ineuitabili reſiſtendi neceſſitate, ſi non reſiſti tunc quam pati priuatim aliquos publicè magis expediat. vt ſi manifeſtè Rex totius regni hoſtem ſe ferat, ſi regnum alienet, Niſi regnorum delationibus olim leges ea ſuper re ſcriptę fuerint. quod de ſingulis regnis inquiri poteſt. Ita Regi reſiſtitur poſt amiſſum regnum ex lege commiſſoria, vel qui partem dumtaxat imperij habet, pro ea parte, quæ ipſius non ſit, pro iis caſibus, quibus in delectione imperij reſiſtendi libertas reſeruata eſt. ſic & reſiſtitur Principi populi liberi, ſi pro ductu imperium inuadat: nam quatenus ſupra id quod olim delatum eſt, attentant, non Principes, ſed priuati ſunt.

53. Porrò qui non reges ſunt aut principes, ſed inuaſores alieni imperij; iis reſiſti poſſe ex iure belli manentis, quod pactio aut fides data nulla interrumpit, ex lege antecedente, ex mandato ius imperij habentis, vix alio caſu. Nam, vt Saluſt. *de bel. Iug.* ait, *Vi quidem regere patriam aut parentes, quanquam & poßis, & delicta corrigas, tamen importunum eſt, cùm præſertim omnes rerum mutationes cædem, fugam, aliaq; hoſtilia portendant.* & plerumqne ſeditiones non malum auferunt, ſed peius adferunt. *an*, inquit ille apud Tacit, *l.4 Hiſt. Neronem extremum dominorum putatis? idem crediderant qui Caio, qui Tiberio ſuperſtites fuerant, cùm inteſtabilior & ſæuior exortus eſt.* quare prudenter & ſanctè Ambroſ. *l. 3. off. c. 9. Si non poteſt alteri ſubueniri niſi alter lædatur, commodius eſt alterum non iuuari, quam grauari alterum.* Sed & hæc omnia non alicuius priuati arbitrio. ſic quia Cæſar in poſſeſſione erat imperij, & imaginem nummus pręferebat, tributum ei ſolui Chriſtus iuſſit. *vt hæc omnia plenius vbi ſupra Grotius, & Gentil.*

45. Brabanti ſanè noſtri lege læti introitus *art. fin.* id patrij Iuris habent, vt ſi iuſtum regimen & priuilegia quinquaginta octo articulis promiſſa non ſeruentur, ad nulla Principi obſequia; aut obedientiam teneantur, donec is quod contra ea factum erit, in priſtinum ſtatum, & ius reſtituerit.

Quem articulum Batauí aliique fœderati perinde atque etiam ad ſe pertineret eorũque ſcriptores citarunt, & Gentil. tam *ea Diſp. de vi Ciuium in Regem.* quàm *lib. de bello* & Eyndiũs *in ſenatu Conuiuiali* peculiarem eam Brab. legem ſub principatu Marię & Maximiliani per vniuerſum Inferioris Germaniæ tractum publico pacto communem, & vniuerſalem factam eſſe, ait

ait. citat Tractatum An. 1488. quem hactenus videre non licuit, nec Grotius allegat *c. 6. art. 7. de Rep. Bat.* cuius diligentiam, ſi genuinus ſit miror ſi fugiſſet.

Sed neque articulus dicit, quòd ad priuatum quemlibet pertineat iudicium, an rex promiſſis non ſteterit, quo ordine, quo ritu ea declaratio facienda ſit. an non preces, & honeſta monita præmitti debeant, antequam non dico arma ſumantur in Principem, quod non permittit articulus, ſed antequam obſequia non præſtentur. Filiusfamiliàs, & pater ſi contendunt; filius bonus cedit, non patrem domo pellit: ergóne pellet incola patrem patriæ? Parentem, patronum liberi in ius non vocant, aut liberti: niſi veniâ à Prætore petitâ, & domeſticis mediis priùs tentatis. ſed nec exteris bellum indicitur niſi per feciales rebus ablatis, repetitis, & negatis. Nihil à rege iuſtè petitum eſt, vt emendaretur, ſi quid miniſtri peccauerant, quod non conceſſerit; multa etiam quæ nullo iure peti poterant, conceſſit; teſtes ſunt enim primæ ſeditioſorum petitiones, libellis vulgatæ, pacificatio Gandenſis, Tractatus cum Ioanne Auſtriaco initi, dimiſſio omnium præſidiorum ac militum Hiſpanorum, conuentus Coloniæ, Brædæque habiti, aliaque ſexcenta. etiam reus ſtellionatus ſi debitum offerat, lis & condemnatio ceſſat. *l. 1. C. de crim. Stellion. Securitati,* inquit Alexander, *tuæ conſulere poteris, ſi oblato omnibus debito criminis cauſam peremeris.*

Heu quantum terræ potuit pelagiq́ parari
Hoc, quem ciuiles hauſerunt ſanguine dextræ!

Sanè rarò aut ferè numquam excuſari poſſunt, qui contra Principem coniurant. cui ne maledicendum quidem à ſacris litteris docemur. qui patrio iure, metu, & honore à pàtria coli debet. & dum concurrit Princeps, præ patre timendus eſt, tuenduſque, præſertim priuato, qui nō ſtatuere, ita nec tollere poteſt, qui malis publicis medicus datus non eſt, qui medicinam, neque certam atque indubitatam dare poteſt. ſi ſingulorum arbitrio ſubeſſet Princeps, nemo ſubditus non meliore conditione viueret, qui ſuos habet Magiſtratus, extra quos nihil aliis in eum iuris eſt. Rectiùs Cerealis *apud Tac. l. 20. vt imbres & cætera naturæ mala, ſic luxum & auaritiam dominantium tolerandum eſſe.* & Liu. *l. 27. vt parentum ſæuitiam, ſic patriæ patiendo & ferendo leniendam eſſe. Bonos Principes voto expetendos qualeſcumq́ tolerandos eſſe.* & Tac. *lib. 11. falsò libertatis vocabulum obtendi*

di ab iis, qui priuatim degeneres, in publicum exitioſi, nihil ſpei niſi per diſcordias habent. & *lib.* 20. *libertas & ſpecioſa nomina prætexuntur: nec quiſquam alienum ſeruitium, & dominationem ſibi concupiuit, vt non eadem iſta vocabula vſurparet.* & *lib.* 16. *Vt imperium euertant, libertatem præferunt; ſi prauerterint, ipſam aggrediuntur.* Quid ad hæc Batavi? quid ad hæc Armeniani? an non hîc legunt originem, prætextum, ſucceſſum rebellionis ſuæ? *vtinam ſaperent, & intelligerent, ac nouiſſima prouiderent!*

CAPVT X.

De Mendicantibus.

1. *Validi non permittendi.* MEndicitas multis de cauſis, de quibus proximè, pernicioſa aut periculoſa eſt Reipublicæ, quam & gratis vt mures exedit. quapropter mendicantes validi, & Iuris ſcripti & Principum noſtrorum aliorumque conſtitutionibus, & Magiſtratuum hîc municipalium ordinationibus coërcentur. ſed rectè illud: *Fortis res eſt lex, ſi Præſidem adiuuantem habeat.* quod quia hac in cauſa aliquando non ſatis contingit, ſæpè innouantur, ſæpè proclamantur leges, ſæpè raueeſcit præco, manet tamen malum.

Rectè *lex cunctis. C. de mendic. valid. l.* 10. *Cunctis, quos in publicum quæſtum incerta mendicitas vocauerit, inſpectis exploretur in ſingulis & integritas corporum, & robur animorum. atque inertibus abſque vlla debilitate miſerandis neceſſitas inferatur, vt eorum quidem quos tenet conditio ſeruilis, proditor ſtudioſus, & diligens dominium proſequatur; eorum verò, quos natalium ſola libertas perſequitur, colonatu perpetuo fulciatur quiſquis huiuſmodi lenitudinem prodiderit ac probauerit, ſaluâ dominis in eos actione qui vel latebram fortè fugitiuis, vel mendicitatis ſubeundæ conſilium præſtiterint.* ſed pleniùs

2. *Inquirendi.* inſuper *Auth. de quæſtor. Nouel.* 80. cùm plurimi Conſtantinopolim confluerent deſertis propriis ſedibus, quæſtorem Iuſtin. inſtituit, qui inquireret in peregrinos, & cauſas aduentus eorum. ſi lites forent, velociter eos, præſertim agricolas, eripi difficultatibus curaret, & contentionibus abſolutos remitti in ſuas ciuitates & prouincias. Vniuerſitatum verò lites (notandum hodie) duo tantùm aut tres, cæteris in

patriam

patriam dimiſſis, procurarent. illis pórrò qui negotium ibi non haberent excedere compulſis. mendicantes verò, *Si huius,* inquit, *terræ fuerint, & corporibus quidem validis vtantur, vitæ autem eius decens non eſt occaſio, hos non fruſtrà eſſe terræ onus permittere, ſed tradere citiùs eius operum publicorum attinet artibus ad miniſterium, & præpoſitis pauificantium ſtationum, & hortos operantibus, aliiſq; diuerſis artibus, aut operibus, in quibus valent ſimul laborare, ſimul autem ali, & ſegnem ita ad meliorem mutare vitam. Læſos autem aut læſas corpore, aut canicie graues, hos ſine moleſtia eſſe iubemus in hac noſtra ciuitate, aut piè agere volentibus adſcribendos, & eorum ſingulos interrogare, quâ venerint gratiâ, & inquiſitis, quæ digna ſunt ſuper iis agere, vt non pigri hic ſedeant, ſed competentia agentes ad proprias reuertantur prouincias.* 3. *Operibus applicandi.*

Qua in re confœderatarum Prouinciarum Belgicarum ciuitates excellunt, & præſertim Amſterodamenſis, quę non patiuntur aliquem publicè mendicare, ſed infirmis & debilibus neceſſarias eleëmoſynas procurant, validos in loca publica cogunt, quorum præfecti ſingulis penſa pręſcribunt pro artis ſuę peritia. quam ſi nullam norint, alia imperant, quę nullo vel leui artificio expediuntur. victum interim & amictum præbent: & ſi frugis bonæ apparuerint, etiam lucellum. Nuper Aloſtenſes omnes vndique aduenas validos mendicantes foſſis, quæ vrbem cingunt, purgandis deuouerunt, atque ita opus publicum minimo ſumptu perfecerunt: vitia otioſorum minuerunt: quin imò id obtinuerunt, vt breui eum locum mendicantes vt charybdim vitarent, & aliò declinarent, vbi non vexaret labor improbus. 4. *Qua in re rectè Bataui.*

Romæ inſtitutus erat Magiſter cenſus, qui ſingulis mēſibus peregrinos, qui, vndéve eſſent, & quid agerēt, inquireret; otioſos in patriam remitteret, ne iis quidem qui ſtudiorum cauſ aduenerant vltra annum ætatis vigeſimum primum manere permiſſis *l. 1. C. Theod. de ſtud. liberal. Vrb. Rom.* qui tamen & Prę-ſidū Prouinciarum vnde venerant litteras, quibus eorum oppida, natales, & merita exprimerentur, exhibere, & hoſpitia ſua indicare tenebantur: alioquin in prouincia ſua liberalibus ſtudiis, præſertim circa iuris profeſſionem operam dantes, vſque ad vigeſimum quintum ętatis annum à ſtudiis non auocabantur. *l. cùm vos. C. qui ætate vel profeſſione. l.* 10. 5. *Romani.*

Otioſa ſanè & vaga mendicitas etiam ſacris Canonibus eſt odioſa, adeò vt Conciliū Carthag. decernat, vt etiam cle- 6.

Clerici etiã ne otientur aut mendicent niſi ex voto.

ricus victum & veſtitum ſibi, quantumlibet verbo Dei eruditus, artificiolo & agricultura paret, & omnes qui ad operandum validi ſunt, & artificiola & artes diſcant. *c.9.* & .4. *diſt.*91. *c.*2.*ibidem.* Quare nec Ordines, quos vocamus mendicantes, à turpi otio ita dicuntur, ſed à diuitiarum contemptu, & humili perfectione: quòd relictis amplis patrimoniis in vſus pauperum, ſeu alios pios, ſtipem ipſi oſtiariam rogant, quâ vitam tenuiter tolerent, dum ſuæ interim ſaluti, proximorumque inſudant, & leuis momenti temporalia metunt, dum toto vitę curſu, & ſtudio ſpiritualia ſerunt.

7. *Nec tamen eleëmoſynarũ largitio rectè vetatur.*

Id tamen non ſatis piè quidam obſeruant, vt vetent, ne qui mendico debili quamuis, & ægro eleëmoſynam largiantur: non enim id ſtatui poteſt, vtpote pugnans cum lege diuina, quæ nunc ex charitate, nunc etiam ex iuſtitia dari neceſſitatem patienti eleëmoſynam iubet. non aliud præco nunciet, aliud Iudex clamet. fateor politicis & iuſtis ſæpè ex cauſis prohiberi poſſe ne qui mendicent, dummodo debilibus neceſſaria prouideantur: nec aliundè egeni adueniant. ſinguli apud ſuos ciues, municipes, paganos maneãt, neceſſaria poſtulent. Id quod etiã Principes noſtri iuſſerunt, edictis editis: ſed quid ſi apud ſuos alicui fame pereundum eſſet? quòd ſi iaceat moribundus in plateis, cui licebit claudere viſcera miſericordiæ? cui vt claudantur mandare? quis poterit obſcurare minas Iudicis; *Eſuriui, & non dediſtis mihi manducare; Sitiui, & non dediſtis mihi potum: ite in ignem æternum?* quem vadem contra has minas dabunt, qui quod Deus iubet ipſi vetant?

CAPVT XI.

De Relationibus.

1. *Lubenter audiendæ.*

SÆpè Reſp. eo morbo correpta eſt, vt à ſuis Magiſtratibus curari ſatis nequeat. id quod tempeſtiuè Principi denunciandum eſt, quem eas relationes lubenter audire oportet. Sic *l.*4. *C. de off. mag. offic.* quemadmodum, ait, *ſe militum numerus habeat, caſtrorumque ac clauſurarum cura procedat, quotannis ſignificare nobis propriâ ſuggeſtione procures.* Sed tamen dignas

2. *Sed digna principatu ſeu cuiuſq; gradu.*

principatu. res minutas nec conſectetur, nec admittat. vt Tiberius Senatum arguebat, quòd cuncta curarum ad Princi-

pem

pē reiicerent. & in Senatu dixit, neq; ædilis neque, cōſulis *perſonas ſe ſuſtinere*, ſubdens *maius aliquid & excelſius à Principe poſtulari*. Tac. *l.* 3. quod gradatim ad ſuperiores Iudices, Magiſtratus, & Epiſcopos ſpectat, vt maioribus ipſi ſe negotiis dedant: minora iis, quos ſub ſe habent, relinquant, dummodo in ipſos inuigalent. ad exemplum Coſmi Magni Ducis, qui importunè à quodam interpellatus, reſpondit cauſæ illius cognitionem ad octo viros ſpectare, eorumque arbitrij eſſe ſententiam pronuntiare. Tiberius autem, *cui neque virtus, neque ſapientia, dummodo vellet, vnquam defuit, vim principatus ſibi firmans, imaginem antiquitatis Senatui præbuit, poſtulata prouinciarum ad diſquiſitionem patrum mittendo*. Tac. *l.* 3. *Ann. & 2. An. adhuc frequens ſenatoribus ſi quid è Rep. videretur, loco ſententiæ dicere.* & 1. *an. de Auguſto; cuncta per Conſules incipiebat tamquam vetere Rep. & iterum inſurgere paulatim, munia ſenatus, Magiſtratuum, legum in ſe transferre nullo aduerſante.* 3. *Minores ad minores reiiciat.*

Ex his cauſis vetus Eccleſiæ decretum eſt, vt omnes Epiſcopi per orbem vniuerſum conſtituti ad ſedem Rom. ſingulis bienniis, trienniis, quadrienniis, quinquenniis, pro diſtantia prouinciarum venire, aut morbo ſeu aliâs legitimè impediti, è clero ſuo aliquem mittere teneantur; vt referant ſtatum ſuæ diœceſis Vniuerſali Paſtori, & diligentiæ ſuæ, ac profectus populi, rationem reddant. in limitibus relationem annuam exigit *d. l.* 4. 4. *Frequentes fiant.*

Libenter relationes ergo audiant Principes, & magni Magiſtratus. *l.* 2. *off. vrb.* ſubordinatè enim inferiores recurrere debent. Vnde legatos non oportet Principem conſulere, ſed Proconſulem ſuum. & hic ad conſultiones Legatorū debebit reſpondere. *l.* 6. *de offic. Procons*. Porrò aliquando ſunt neceſſariæ, vt ſi quid Princeps mandauerit quod contra legē ſit. nuntiare enim debet Principi, & ſecundam præceptionem ſuſcipere. *Auth. de mandat. Princip.* 5. *Et ſubordinatè.*

CAPVT XII.

De pœnis & præmiis.

1. *Nulla communitas ſine pœnis & præmiis ſtare poteſt.*

QVæcumque in Rep. nutare Principes Magiſtratuſq́ue animaduertunt, præmiis pœniſq́ue ſuſtineant. *Nec domus vlla, nec Reſp. ſtare poteſt, ſi in ea nec rectè factis præmia extent, nec ſupplicia peccatis.* Cic. 3. *de natura Deorum.* Magiſtratus ergo virtutes beneficio promoueat, vitia pœnis exſcindat, nempe

Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Sæpiùs infamiâ tantùm, & probro notaſſe puniuiſſe eſt, prĉſertim ſi ſciatur & ſeruetur portas hiſce ad dignitatem adipiſcendam clauſas, exiſtimationemq́ue perire: ſed &

---- *egregios inuitant præmia mores.*

Nil non aggreſſuri ſunt homines, ſi magna conatis magna præmia proponantur. Quare numquam committendum eſt, vt virtutibus ſua merces deſit, ſua delictis pœna; gëometricâ tamen proportione, magnis magna, minoribus minora tribuantur. Conſuli triumphus; legatis conſulatus,

2. *Ad proportionẽ magna magnis tribuantur.*

torques equitibus, cæteris ſpolia, plebeiis ius aureorum anulorum, nobilitatis, cingulum militare, maiorum gentium nobilitati torques aurei velleris, ſancti Spiritus, faſcia cruruIis, & ſi qua alia id genus magnis prĉmia promittuntur, vt ne quidem Eccleſiaſticĉ dignitates extra eam cauſam ſint, quin benè de Eccleſia meritis conferantur. qua tamen in re nulla temporalis rei conſideratio admiſcenda eſt, nihil commercij Simoni ſit cum gratia Spiritus ſancti.

3. *Non auri pretia ſint, ſed honorũ nota.*

Porrò præmia virtutum non in ĉre tantùm & auro conſtitui conſtat, ſed etiam in rebus momenti exigui, quĉ virtutum notĉ habeantur. vt apud Græcos, & Romanos coronĉ, aliaq́ue. nam tradit Tacitus *lib.* 18. *apud maiores virtute quàm pecuniâ rem Romanam meliùs ſtetiſſe.* Notarum enim eiuſmodi maius pretium erat, quàm auri. Vnde fortis eques à T. Labieno ex prĉda Gallica aureis armillis donatus, cùm Scipio Imperator: *Habes*, inquit, *donum viri diuitis*; proiecit ille ante pedes Labieni aurum, cùm ſubintuliſſet Scipio: *Te Imperator argenteis armillis donat*; alter gaudens abiit. Valer.

Valer. Max. *l.* 8. *cap.* 15. in concilio Perſarum cùm delibera-retur bellúmne cum Græcis ſuſcipiendum eſſet, Perſeus ille ſuos prudenter admonuit, *viderent quibuſcum bellum aggrede-rentur: iis ſcilicet qui propter coronam oleagineam nulla pericula detractarent.* Ita apud Romanos coronę ciuicæ, querneæ; ob-ſidionales gramineæ, ouales, myrtheæ; triumphales, laureæ erant; ludicra munera, ſi materiam ſpectes: magna virtutum incitamenta, ſi notas honorum. vnde apud Tacitum *l.* 2. Fla-uius Arminij frater ob fortia facta, oculumque in prælio ſtre-nuè amiſſum in præmium ſtipendia adaucta, torquem, coro-nam, aliaque dona militaria memorat. *Inridente Arminio vilia ſeruitii pretia.* ſed quæ contrà à Romanis æſtimabantur. adeoque cùm miles ciuem ſeruauerat, duos hoſtes occide-rat cùm lex vnicum requireret, ſed locum deſerere, quod lex non admittebat, coactus eſſet; conſuli oportuit Tiberium, an corona ciuica deberetur. Gell *l.* 5. *c.* 6.

Ad eam rationem de Rep. meriti libertate, ſocietate, ciui-tate donabantur, integrę etiam vrbes, & prouinciæ. multa hodie præter titulos ſcutiferi, militis, equitis, baronis, milorti, comitis, marchionis, ducis, velleris, aliorumque nominum equitum, vel antiquitus, vel medio æuo vſurpata, ad excitan-das per glorię cupiditatem virtutes ad vſum reuocari ſalu-briter, vel noua inueniri poſſent. dummodo ea inſignia non niſi virtutum pretium eſſent, nec tantùm ignaua nobilitas ſufficeret, aut requireretur. aut non niſi per Seianum aliquem impetrari poſſent, ſed Seiani voluntas, niſi ſcelere quæri; ſed Principes ſaltem quamuis ipſi minùs boni, vel Tiberium imi-tarentur, *qui quamuis eminentes virtutes non conſectaretur, rurſus tamen vitia odio habebat.* Tacit. *l.* 1. Allaboret igitur Iudex vt quaquà poſſit ipſe iure ſuo, vel apud Principes conſilio vir-tutibus viam aperiat, vitiis obſtruat: beneficiis, & pœnis. quos duos Democritus Deos in hoc mundo poſuit. Plin. *lib.* 2. *cap.* 7.

4. *Bene meritis, eorumq́; Liberis contra paupertatem cautum ſit.*

Quæ quamquam ita ſint, & præmia virtutum inſignibus conſtare poſſint non ſumptuoſis, non tamen eſt admitten-dum, vt benè de Republica meriti viui cum paupertate con-flictentur, morientes vxoribus & liberis inopiam derelin-quant. Pericles Athenienſium Dux ſpondebat Magiſtra-tum liberos eorum, qui in prælio occubuiſſent, vſque ad pubertatis tempus aliturum.

Veneti ſæpiùs non tantùm ſtipendia à defuncto in liberos prorogarunt, ſed etiam nubiles filias ex fiſco dotauerunt. Nemo vnquam in viuos aut defunctos liberalior fuit Hiſpanis nunc Regibus, ſed Reipubl. opibus metienda ſunt præmia. nimia promiſſio Neronem & pòſt Galbam perdidit.

5. *Vt tamen opes reip. non ſuperentur.*

6. *Neque immeritis communicentur.*

Peſſima prçmiorum gratia eſt, ſi non tantùm ſine examine, & æquilibrio meritorum, ſed nihil meritis, imò turpibus perſonis & turpem ob cauſam conferantur. *Vbi malos præmia ſequuntur, haud facilè quiſquam gratuitò eſt bonus: malitia præmiis excitatur, vbi ea dempſeris, nemo omnium gratuitò eſt malus*. Præmia etiam ſi paſſim vulgentur, non ſunt premia. Honores quondam fuerunt rari, & tenues, ob eamque cauſam glorioſi; nunc autem effuſi, atque obſoleti. Mordax eſt illius dictum apud Thuanum, *Torquem conchyliatū poſtquam indignis promiſcuè communicari cœpiſſet, non iam eſſe fortium virorum inſigne, ſed omnium beſtiarum collare.*

7. *Pœnarum neceſſitas à malitia hominum.*

Pœnarum neceſſitas ab hominum malitia fluxit. ita enim comparatum ait Ariſt. 10.*Ethic. c.9.* vt *verba, doctrina, ac præcepta poſſint illa quidem liberalia ingenia cohortari, & excitare: at reliquos, qui ſunt multo plurimi, non poſſint ad virtutem impellere.* boni prçmiis excitantur, mali pœnis cohibentur, optimi vt & peſſimi qui ſunt, neque pœnis neque prçmiis permouentur. quare legis virtus eſt imperare, vetare, permittere, punire, eorū cauſâ qui corrigi poſſunt & qui non poſſunt. Inclementia pœnæ ad vnum aliquem, aut paucos, fructus ad omnes pertinet, *ne pars ſincera trahatur*. denique ne legis ac Magiſtratus authoritas vileſcat. *quia conturbaſti nos, conturbet te Deus.*

8. *Aſperandæ ſunt ex cauſis.*

Quare & pœnæ exaſperandç ſunt, ſi gliſcit malum, & frequentiç criminis, aut alteri incommodo grauior pœna imponitur. In Myſia vitium inciſores grauiùs, quàm alibi plectuntur: ſeu ob criminis frequentiã, aut vini inopiam. ita & in Africa meſſium incenſores. *l. aut facta. §. vlt. D. de pœnis.* ſic & circumſtantiç incendii, ruinæ, naufragij, aliorumque caſuum, quibus per trepidationem aut tumultum res incuſtoditæ multorum inſidiis patent, arborum furtim cçſarum, armentorum ſtudioſè abactorum, inſtrumentorum ad agriculturam pertinentium, lapidum pro terminis poſitorum, rerum ad Eccleſias vel Reſpublicas aut fiſcales pertinentium, vel

vel è loco ſacro, vel die ſacro, vel terrore poteſtatis publicę ſubtractarum. hæ inquam circumſtantiæ omnes in Iure noſtro vel criminum ſpecies mutare videntur, vel ita augere, vt peculiarem vltionem deſiderent, quod paſſim leges canoneſque demonſtrant, & attigimus ſuprà *de vindict. Crim. c. 7.* & rectè Tac. docet *multa crudeliter agere, quo cæteris quies ſit.* & Polybius *crudelitatem exercere terroris.* & Symmachus *tantum legibus ſeueritatis addendum eſſe, quantum flagitia creuerunt.*

Sed tamē in pœnis irrogandis præſcriptum legis Iudex excedere nequit. *l. 6. D. ad leg. Iul. peculati.* hodię verò qui extra ordinem de crimine cognoſcit, poteſt quam vult ſententiam ferre, vel grauiorem, vel leuiorem: ita tamen vt in vtroque modo rationem non excedat. *l. 13. D. de pœnis.* ideoque neque pœnam arbitrio ſuo relictam ad mortem vſque extendere. *l. 1. §. 1. & 2. D. de effract. l. 2. D. de furib.* quamuis etiam circunſtantia ſupra modum aggrauet. *l. 7. D. vers. quid enim. D. ad legem Iul. repet.* vbi non magis corrupti Iudicis crimen ob acceſſionem homicidii punitur, neque ipſum homicidium ob adiunctam violationem iudicialis religionis. 9. *Non tamen cum legis exceſſu.*

Sed & mitigandæ rurſum ſunt pœnæ, ſi qua cauſa ſuadeat, præſertim in dubio. *Mitigaſti omnem iram tuam. Pſalm. 84.* Dicitur Emanuel Luſitaniæ Rex conſiliarios laudare ſolitus, ſi quando inuenerant rationem, quâ reos ab vltimo ſupplicio liberarent. ſic vindicanda ſunt delicta, vt ſuperſint, quos pœniteat peccaſſe. in leuioribus cauſis proniores ad lenitatem Iudices eſſe debent, in grauioribus pœnis ſeueritatem cum aliquo temperamento benignitatis ſubſequi. Meritò Liuius gloriatur quòd nulli gentium minores placuerint pœnæ quàm Romanis. 10. *Ordinariè potius mitigandæ.*

Quò & pertinet ne minùs anxiè in delicta inquiratur, vt rectè Turcæ ſeruant. Busbeq. *epiſt. 3.* & optimè Stephanus *c. conſuluiſti. 2. q. 5. Spontaneâ*, inquit, *confeſſione, & teſtium approbatione publica delicta, habito præ oculis Dei timore, noſtro regimini iudicare ſunt commiſſa: occulta verò & incognita illi ſunt relinquenda, qui ſolus nouit corda filiorum hominum.* 11. *Nec anxiè in delicta inquirendum.*

Huc & facit, vt carcerum ſqualor mitigetur, tortura non neceſſaria nec ſatis per iudicia admiſſa non adhibeatur, in corpora occiſorum non ſæuiatur, ſupra rationabilem loci conſuetudinem; purgationi vulgari, aquæ frigidæ, vel feruentis, ferri candentis, vel duelli nemo ſubiciatur, ſed neque canonicæ, niſi ea ſit infamia, non ab inuidis excitata, 12. *Carcer, & tortura, &c. mitigandi.*

 aliaque

13. aliaque indicia, ob quam ſacri Canones eam admittunt, vel exigunt., & hodierna conſuetudo ſummâ circumſpectione demum vſurpat, nec omnibus in cauſis, nec omnibus in foris. Optimè Fredericus in Siculis legibus iubet communibus probationibus Iudices eſſe contentos, tam antiquis legibus, quàm ſuis conſtitutionibus introductis. *Eorum etenim*, inquit, *ſenſum non tam colligendum duximus, quàm ridendum, qui naturalem candentis ferri calorem tepeſcere, imò quod eſt ſtultius, frigeſcere nullâ iuſtâ cauſâ ſuperueniente confidunt: aut qui reum criminis conſtitutum ob conſcientiam læſam tantùm aſſerunt ab aquæ elemento non recipi, quæ ſubmergi potiùs aëris competentis retentio non permittit. Sapiens* ergo *Iudex*, inquit Bodinus *l. 4. de monoma. cap. 4. in fin. ad conſequendam veritatem omnes præſumptiones comportaturus eſt, modò ne id faciat, quod multi Iudices in Germania ſolent. hi enim aut magos alios conquirunt, vt per eos ad ſaltum cribri reſciſcant, an reus ſortes exerceat: aut puerulis templum adeuntibus nouos calceos arungiâ ſuillâ perunctos curant indui, vt magæ inde nequeant egredi, niſi eis viſum fuerit, qui pingues calceos ferunt: aut ambos pedes ſagæ & manus colligantes, eam imponunt aquæ leniter, eamque, ſi ſaga fuerit, in fundo mergi non poſſe putant; hâc enim viâ diabolus indicia, quæ ſanctè oportet ſeruari, commutat in ſcholam magiæ.*

Purgationes Canonicæ vix, vulgares numquam vſurpentur.

14. Mulctarum compendia ærario fiſcali inferuntur, niſi ipſe Iudex vel publicis operibus, vel aliis neceſſariis cauſis ſpecialiter deputauerit *l. 5. C. de med. mulct.* ne tamen Iudex rem fiſci, non publicam facere videatur, ter tantùm pecuniâ mulctare poteſt perſonam eandem, ob eiuſdem criminis continuationem *l. 6. ibidem.* nec tamen ad illius legis moderationem pertinent, qui in peculatibus, aut manubiis, aut concuſ-

Mulctæ publicis operibus aut fiſco applicetur.

15. ſionibus, furtis, aliiſque flagitiis, quę coërceri ſeueriùs conuenit, fuerunt deprehenſi. *ibidem.* ſed neque tamen remiſſa propter inopiam mulcta, iterum exigi debet. *leg. 6. de Offic. Præſ.*

Ter pecunia quis mulctari poteſt, ſed recidiuus grauius puniri.

C A-

CAPVT XIII.

De cogendis Nominatis.

1\. *Coguntur nominati etiam bonorum ſpoliatione ad officium.*

PRæmiorum rationem conſequitur, vt ij quos virtutes efferunt, etiam honoribus attollantur, quamuis inuiti. quos neque omittere ij poſſunt ad quos Magiſtratuum creatio ſpectat, neque ipſi electi nimium refragari. nullum enim noſtrum ſibi ſoli eſſe natum bene ſcripſit Plato *ad Archit.* 9. ſed ortus noſtri partem ſibi patriam vendicare, partem parentes, partem amicos. Vocante igitur te patriâ ipſâ ad Rempublicam gubernandam, impium eſſet non parere. quare & iure noſtro conſtitutum eſt, vt ad publicum Magiſtratum nominati, fungi eo cogantur. *l.2. §. vlt. D. de decur.* & ſi latuerint, requiruntur, eorumque bona iis applicantur, qui in loco eorum ad munera vocantur. *l. ſi ad Magiſtratum. l. ex omnibus C. de decur. l.* 10. Idem decretum eſt de defenſoribus ciuitatum, *Auth. eo tit. §. interim.* ita vt nulli ſit licentia defenſoris ordinationem declinare, ſed inuicem vniuerſi nobiliores ciuitatum habitatores hoc miniſterium adimpleant, & dum circulus expletur, rurſus reuertantur ad ſolicitudinem, & ſi quem in eo contingat officio mori, ex circulo propinquus ſubrogetur. *d. nouel. §. & ſic.*

2\. *Sed functi non niſi per circulũ ad idem reuocantur.*

Quòd ſi curiales numeroſi fuerint idonei, officio functi ad illud reuocari non debent, niſi aliis ſimiliter functis. *l. quis tam d. t. de. decur.* nam neque eos, qui placuerint grauare iuſti eſt, neque eos qui diſplicuerint tenere prudentis eſt. ſi tamen qui cùm excuſari poſſet, patriæ ſuæ vtilitatibus ceſſerit; vel gloriæ cupiditate pauliſper ius publ. relaxauerit, impoſterum competens priuilegium non amittit *l. qui publici. C. de his qui ſponte. l.* 10. Qui verò omnia decurionum munera, vel functiones, vel honores nullâ imminente neceſſitate, ſed ſuâ ſponte peregit, pro ſua liberalitate pater ciuitatis nominatur. quo homines allecti, non inuiti etiam ineant Magiſtratum. quem vt ambire non debent, ita & ritè electi non præfractè refragari, & ſolitudinem ſuam publicæ ſaluti præferre. *Sunt,* inquit Cic. 3. *de Orat. boni viri, & quondam ſibi ita videntur beati; tantum eos admoneamus, vt illud etiamſi foret veriſſimum, tacitum tamen tanquam myſterium teneant quod negant verſari in*

3\. *Sponte tamen paſſus innocationẽ impoſterũ priuilegiũ nõ amittit.*

in Rep. eſſe ſapientis. nam ſi hoc nobis atque optimo cuique perſuaſerint, non poterunt ipſi eſſe, quod maximè cupiunt otioſi.

4. Creatio porrò ex inimicitia facta non nocet, cùm & publicæ vtilitatis interſit creationes fieri ęſtimatione verâ, & commodo Reipub. *l. ſi propter C. ſi propter inimicitias creatio facta ſit l.* 10. vnde per iniuriam nominatus ſumptus litis à nominatore recuperat. *l. obſeruare D. de decur.*

Per iniuriam nominatus excuſatur.

5. Quare maioribus honoribus functos ad minores deuocari non oportet *l maioribus. C. d. t. ciuil.* Sed neque ad alieni corporis munera quis vocandus eſt, ſed eius patriæ honoribus reſpondere debet, cui eſt attributus: *l. cũ te. C. quemad. ciuil. mun. iudic.* nec vltra terminos propriç ciuitatis iubetur exhibere ſui prçſentiam, niſi publica neceſſitas exegerit. *l. curial. d. tit. de decur.* vt nec licet duumuiris extollere poteſtatem faſcium extra metas territorii propriæ ciuitatis. *l. d. tit.*

A maioribus ad minores honores vel extra patriã quis cogendus non eſt.

6. Nati ex decurionibus etiam per adoptionem *l.* 4. *C. de decur.* patrum conditionem ſequebantur, adeoq; inuiti curiales fiebant *l. in filiis* 35. *& ſeq. l. decur.* 3. *C. de decur.* nec religionis aut monachatus prætextus excuſabat *l. quidam.* 26. *t. de decur.* Libertus ius aureorum annulorum non adeptus, vel natalibus non reſtitutus, nec cogi nec admitti poterat, *l.* 1. *C. ſi ſeruus vel liber ad decur. aſpir. nec maior* 55. *annis l.* 2. *§. final. l. non tantum.* 11. *D. eod.* Minor autem viginti quinque annis niſi ex cauſa creabatur, vel creatus ſuffragium non ferebat, *l. ſpurii* 6. *§.* 1. *d. l.* 11. *l. ad Remp. de muner. & honor.* niſi cœpto anno vigeſimo quinto *l.* 8. *D. de muner.* Externus cogi non poterat olim lege Pompeiâ nec admitti. quam deſuetudine antiquatam iterum Traianus reſtituit aliquando. ſed ſi nunc ſponte ſuſceperit, ſubterfugere deinde non poteſt, *arg. l.* 3. *C. de decur.* ſed tamen vt ciues origine, manumiſſione, & allectione, vel adoptione fiunt, *l. ciues C. de incol.* ita & in ordinem quis allegitur. *l. general. §. ſpurios. D. eod.* Inopes etiam excuſabantur. nam decurio cenſum habere debebat centum millium nummûm. vt cenſus equitis erat quadringenta millia nummûm. Plin. *in epiſt.* 1. *ad Romanum.* digniſſimi enim meritis & facultatibus decuriones eligebantur. *l. ad ſubeunda* 45. *l. eos* 12. *D. eod.* non infames *d. l.* 6. *§. qui Iudicii.* artifices tamen & negotiatores facultatibus abundantes quamuis expertes litterarum creari poterant. *d. l.* 12. *l. expertes.* 6. *C. eod.*

Ad decurionatum qui admitti, qui cogi poterant.

Quare artifices huiuſmodi, & negotiatores non eſſe infames

fames conſtat. ſed tamen decuriones, ne à debito munere auocentur, nec præfecturam tabellioniſvè officium exercere, *l. omnes*, 50. *l. ſi quis decurio* 55. *l. vniuerſos* 15. *C. eod.* non vectigalia, nec prædia etiam ciuitatis conducere, procuratoriſvè officio fungi poterāt *l.* 2. *§.* 1. *D. de adminiſt. rer. ad ciuit. pertinent. l. curiales* 21. *l. ſi quis procurationem* 34. *ç.* 5. 1. *d. l. ſpurij*, 6. *§. de curia. D. eod.* quæ & Romę Hadrianus ſenatoribus interdixerat. Inuiti ad magiſtratum capeſcendum coguntur, & in municipiis præſertim decuriones, de quibus Iuſtin. *Qui nobis*, inquit, *olim conſtituerunt Rempub. hi ex vſu fore ratiſunt, ſi ad imitationem regiæ vrbis per ſingula municipia nobiliores congregarent, & formam quandam ſenatoriæ curiæ conſtituerent: per quam & publica tractarentur, & omnia rectè fierent, atque ordine.*

Inuiti erant, quòd præter perſonalem operam tenerentur ad grauiora onera. vt nominatim vectigalibus colligendis, & quod eis deërat, de ſuo tenerentur ſarcire: ob quod rure eis habitare prohibitum erat. *l. vnic. C. curial. relic. ciuit. rure habit. mal.* quanquam Anaſtaſius decuriones à recipiendis vectigalibus deinde liberaſſe videtur. nam in qualibet ciuitate exigendis tributis quoſdam præpoſuit, quos vindices vocabant. Niceph. *l.* 16. *c.* 44. (hodie vbique Principes per quęſtores ſuos tributa curant) quódque ſine prole morientes quartam partem curiæ relinquere tenebantur. *l.* 1. & 2. *C. quando & quib. quart. pars.* quamobrem multi facultates ſuas inutiliter effundebant, *Nouel.* 38. aliáſue grauabantur. 7. *Onera ob quā pleri-que inuiti.* 8. *Sine liberis morientes curiam pro quarta heredem habebant.*

Quare & priuilegiis quibuſdam è contrario donabantur; honore in primis ſingulis Magiſtratibus proprio, etiam in municipiis duumuiris, ciuitatum defenſoribus, Iuridicis, decurionibus, &c. Iterum nec ipſi nec eorum filij plebeiorum tormentis ſubiiciebantur, veluti eculeo, vngulis, & fidiculis. *l. diuo.* 11. *l. decur.* 16. *C. de quæſt. l.* 2. *§. in filiis l. fin. D. de decur.* niſi publicam pecuniam interuertiſſent. *l. quælibet.* 40. *C. eod. l.* 80. *C. Theod. de decur.* aut falſum inſtrumentum fabricaſſent. *l. ſi quis* 21. *C. de falſis.* 9. *Contrà & priuilegiis donabantur.* 10. *Non ſubijciebantur tormentis.*

Quin etiam decuriones ad aupertatem redacti, præſertim propter munificentiam publicam, ex publico iuuabantur. quod & hodie eorum priuilegium aſſeritur qui in Hiſpania *Grandes* nominantur. 11. *Pauperes de publico alebantur.*

Spurii à patre Curiæ oblati legitimi efficiebantur, vt & ſpuriæ decurionibus nubentes. *l. ſi quis* 3. *C. de natur. lib. § fin inſtit. de nupt.* 12. *Spurij legitimabantur.*

Sine

13. Sine ſpeciali juſſu decuriones nec Romam, aut Conſtantinopolim, vel in aliam prouinciam litis cauſâ vocari poterant. *l* 1. *& vlt. C. de præd. decur. ſine decr. non ali.* nec eorum prędia ſine decreto alienari. *Nouel.* 131.

Litis cauſa extra prouinciam non vocabantur.

14. Erant & penes aliquos populos collegia, ſynedria appellata, in quibus cauſæ decidebantur, nec extra illa determinari poterant, *l. fin. D. de decret. ab ord. faciend.* quale fuiſſe videtur Iudæorum in *l.* 17. *C. de Iudæis.* & hodiè vigente per Orbem vniuerſum mercaturâ, in emporiis habent mercatores pro ſingulis quique nationibus, cum ea auctoritate, & priuilegiis, qualia à Principibus obtinuerint, aut prout cum populis contraxerint.

In propriis ſynedriis iudicabantur.

CAPVT XIV.

De dignitate non imminuenda.

1. NE Magiſtratuum dignitas vileſcat ſi indigni ſint, qui ad eos aſcendunt; prohibitũ eſt ne ij aſſumantur, qui ſordidis quæſtibus, miniſteriis, artificiis adſcripti ſunt, aut ſint ex vltimis mercatoribus *l. nequis C. de dignit. l.* 12. Rectè lex vltimos mercatores notat, id eſt, infimos, & qui tabernam tantùm exercent, viles merces, in eadem tantùm vrbe emendo minoris, pluriſque vendendo, vexantes. Cæterum qui *per mare per terras currit mercator ad Indos*, qui ex Ægypto, Polonia, Pruſſia frumentum, ex Arabia aromata & medicinas, ex Perſide, Aſia, Africa, Moſcouia, America ea deportat, quibus domi Reſp. caret, & periculo ſuo Reip. indigentiam ſubleuat, naturæ & climatis defectum ſupplet; næ ille bonus ciuis eſt: non nigrâ notâ, ſed laude dignus. vnde per Italiam non Nobiles, non Principes eiuſmodi mercatura infamantur, non Rex Luſitaniæ, alijuẽ. quanquã apud Liuium *l.* 31. *in fin.* quæſtus omnis patribus indecorus viſus, cùm Q. Claudius Tribun. Pleb. legem promulgaſſet, ne ſenator nauem ampliorem haberet, quàm 300. amphorarum, quæ fructibus domum vehendis ſuffectura videbatur.

Ideo non viles aſſumendi.

2. *An vilis mercator.*

3. Ad conſeruandum honorem Magiſtratibus etiam illud pertinet, vt ſe inuicem pro debito honorent. vnde Hieronymus *c.* 7. *d.* 95. *Epiſcopi ſacerdotes ſe eſſe nouerint, non dominos; honorent clericos, quaſi clericos; vt & ipſis à clericis quaſi Epiſcopis honor deferatur.* Scitum eſt illud Oratoris Domitij: *Cur ego te,* in-

Inuicem ſe honorent.

inquit, *habeã vt Principẽ, cùm tu me non habeas vt ſenatorẽ?* & infrà;
*peſſimæ cõſuetudinis in quibuſdã Eccleſiis tacere presbyteros, & præſen-
tibus Epiſcopis nõ loqui, quaſi aut inuideant, aut non dignentur audire.*
vnde & *c.9. & 10. ibidẽ ex Conc. Carth. Epiſcopus ſedens ſtare presby-
terũ non patiatur: in Eccleſia, & in conſeſſu presbyterorũ ſublimior ſe-
deat; intra domũ verò collegã ſe presbyterorũ eſſe cognoſcat.* facit & *c.
ecce ego, & alia ibid.* vnde lex *in ſacris. C. de ræp. in ſac. ſcrin.* inquit,
*ſcriniis noſtris militantes in prouinciis ordinarij, vel ſpectabilis Iudicis
ſalutatione non arceantur, & inuiti in conſeſſum accipiantur. ſcituris
vel principe vel corniculario, vel capitibus officij ternas libras auri ex
ſuis facultatibus eruendas, ſi conſiſtorium noſtrum ſæpè ingredientibus
ſecretarij Iudicum non patuerit ingreſſus, aut reuerentia non fuerit in
ſalutatione delata, aut ſedendi cum Iudice ſocietas denegata.* Ex cuius
legis cauſa Prouinciarum Prçlatis & Magnatibus qui Prin-
cipum conſiliarij ſunt, in conſeſſu Conciliorum Principis lo-
cus dandus eſt. vt in Parlamento etiam Pariſ. & alibi fit.

Facit eodem & titulus *vt dignitatis ordo ſeruetur C. l. 12.* vt 4.
neque Magiſtratum ſuum quis imminuat, neque ſupra com-
petentem gradum efferat. ſi quis indebitum ſibi locum vſur-
pauerit, nullâ ſe ignorantiâ defendat, ſitque planè ſacrilegij
reus, qui diuina prçcepta neglexerit. *l. ſi quis. C. vt dignit. ord.*
Primùm ergo inter gradu impares ordo ſeruatur dignitatum,
inter pares temporis prçrogatiua, *l. antiquitus. C. de conſul. l. 12.*
ſaluo gradu, ſemper honore inuicem præueniant, ſemper
omni modo abſit maledicentia, neque Magiſtratus ſe inui-
cem calumnientur, aut detrahant. *Videte*, inquit D. Paul. *ne
dum inuicem mordetis, ab inuicem conſumamini. Galat. 5.*

Seruato dignitatum ordine & gradu.

Quare & anteceſſores verbis & factis colant. Vitellius om- 5.
nes, qui prçmia pro cçde Galbæ oblatis libellis petierant, con-
quiri, & interfici iuſſit. *Non*, inquit, Tac. *l. 17. honore Galbæ, ſed
tradito Principibus more, munimentum ad præſens, impoſterum vltio-
nem.* Dauid parricidas Saulis, & Iſboſeth percuti iuſſit. *Reg. lib.
2. c. 4. vltor eſt quiſquis ſucceſſit.* Tac. 17. Darius inter vltima ver-
ba, quæ Alexandro referri iuſſit, monuit cauſam proditorum
& parricidarum ſuorum regibus cunctis communem magis,
quàm Darij propriam eſſe. *quam negligere illi & indecorum eſſet,
& periculoſum.* Iuſtin. *l. 11.* Curt. *l. 5.*

Quare & de anteceſſoribus dignè loquantur.

Quin & illud ad dignitatem Magiſtratuum imminuendã 6.
pertinet, cùm ſingula ſingulos viros exigant, ſi vni occupent
officia plurimorũ. vnde tã ſæpè quàm ſanctè Canones vetue-
runt, ne quis in pluribus Eccleſiis conſcribatur, ne quis pluri-

Vnus plurium officia non occuper.

bus

bus in Eccleſiis conſcribatur, ne quis pluribus militiis, dignitatibus, officiis imponatur, ne quis binis, trinis, pluribúſue mereatur cingulis, non coniunctis ex priſca conſuetudine: & nemini facultas pateat eodem tempore pluſquam vnius ordinis nomen affectare. & qui ſupplicandum de re vetita Principi exiſtimauerint, pœnæ decem librarum auri pro temeritate quamuis infructuoſa plectantur. *l. bis quidem. C. qui milit.*

CAPVT XV.

De Miniſtris.

1. *Cum delectu aſſumendi.* IVdicem ſine miniſtris eſſe & dignitas & negotia non permittunt. quoſdam autem eorum à Principe vel inferiore Magiſtratu accipit, quoſdam ſibi aſſumit. illos obſeruare debet, ne quid ſupra officium attentent, ne quid in eo negligant. hos magno delectu aſſciſcere, ne per eos dignitatem ſuam minuat, ne noxiam ſibi eligat. *Domeſticorum enim,* inquit Cicero, *non modò facta, ſed dictà etiam omnia præſtanda nobis ſunt.* Quare Agricolam rectè laudat Tacitus; *A ſe*, inquit, *ſuiſque orſus, primùm domum ſuam coërcuit. quod pleriſque haud minus arduum eſt, quàm prouinciam regere.*

2. *Quia eorũ facta Iudicẽ præſtant.* Aſſiduè etiam in hiſtoriis legimus etiam magnos Principes, etiam magnos viros ea incommoda paſſos. *Iam afferebant*, inquit Tacitus *l. 17. cuncta venalia præpotentes liberti, ſeruorum manus ſubitis auidæ, & tamquam apud ſenem feſtinantes*: Itemque: *eadem quoque nouæ aulæ mala æquè grauia, non æquè excuſata*, &c. Iterum *l. 18. nondum quartus à victoria menſis, & libertus Vitellij Aſiaticus Paricletos, Patrobios, & vetera odiorum nomina æquabat.*

Igitur domeſticos quidem nullos aſſciſcat improbos; ne ipſi ignominiam parent. ſolent enim vitia miniſtrorum etiam heris affingi. nec enim creduntur probi famulitio improbo delectari. deinde domeſticos coërceat ne ſe officiis aliorum ingerant, ſed domeſticæ ſolicitudini ſibi demandatæ inuigilent. *Domeſticus*, inquit *l. 4 C. de aſſeſſ, Iudicis à publicis actibus arceatur.* Agricolam laudat Tacit. *in eius vita, quod nihil per libertos aut ſeruos publicæ rei.* quare & Honorius aſſeſſores & cancellarios quaſi domeſticos Iudicibus vetuit in prouincias ducere, ſed ex officiis eligi iuſſit *l. nullus 1. C. de aſſeſſ.*

Quin & Iuſtin. *in Auth. vt Iud. ſine ſuff. in formula iuris iurandi* in hæc verba Iudicem adigit: *Sed etiam mihi aſſidentem ſemper*

per talem ſtudebo aſſumere, & circa me omnes, vt non ego purus quidem ſim; qui verò circa me ſunt furentur, & delinquant: ſi quis autem inueniatur circa me talis, quod ſit ab eo, me ſanare, & eum expellere.

Et quidem grauiùs punire delinquentes domeſticos, quàm extraneos Iudicem oportet. *grauior* enim *pœna*, inquit *l. conducto C. de conduct. l.* 11. *conſtituenda eſt in hos qui noſtri iuris ſunt, & noſtra debent cuſtodire mandata.* quapropter piè Conc. Cabilon. ſub Carolo *cap.* 21. de Iudicibus ait, *miniſtros, quos vicarios & centenarios vocant, iuſtos habere debent, ne fortè eorum auaritiâ, aut rapacitate populus grauetur. Ad peccatũ Regis quippe pertinet, quando Iudicibus, miniſtriſq́; iniquis miniſteriũ ſuũ complendũ committit.* Pariſienſe ſub Lud. & Lot. 2. *c.* 3. quare & Senatus cenſuit, vt ſi quid vxores eorũ qui ad officia proficiſcuntur deliquerint, ab ipſis ratio & vindicta exigatur. Vnde Vlpianus *l.* 4. *D. de Off. procon.* proficiſci Iudicem melius eſſe ſine vxore, cum vxore tamen poſſe. tametſi Auguſtus non habentibus vxorem, cum reliqua ſupellectile, quâ miſſos Iudices inſtruebat, concubinas dederit. ſed harum minor auctoritas, vxorum plerumque nimia. vt apud Tacitum *lib.* 3. rectè Cecinna cenſuerit, ne quem Magiſtratuum, cui prouincia obueniſſet, vxor comitaretur. ineſſe aiebat comitatui mulierũ, quæ pacem luxu, bellum formidine morentur, non imbecillẽ tantum & imparem laboribus ſexum, ſed ſi licentià adſit, ſçuum, ambitioſum, poteſtatis auidum. & inter cætera obiiciebat, numquam repetundarum fuiſſe aliquem accuſatũ, quin plura vxoribus obiecta fuerint. 3. 4. 5. *An conſultum vxores ſecum ducere.*

Quare & iterum Iuſtinianus *in Auth. de mandatis Princ. præcipuè verò*, inquit, *officiales tuos retinebis, non permittens eis ſubiectos noſtros impellere, neque vt illi officiales videantur quidem ſubiecti tibi, pro veritate autem tuæ præſinæ voluntati.* 6. *Cura in officiales.*

Numquam infrequens fuit à Iudicũ officialibus multa indigna poſtulari. *l. præter. l. curialibus C. de luc. Aduoc. l.* 12. ſed iterũ atque iterũ monet Iuſtinian. *d. l. præter.* vt prouinciales cuncti Iudices tueantur, nec iniurias inultas tranſire permittant, & vt nihil apparitoribus vniuerſorum Iudicum liceat, quod ad prædã prouincialiũ pertinet. vnde & rurſus Iuſtinian. *d. Auth. de mandat. Princip. Feſtinabis etiam conſiliarium, & quicumq́; fuerit circa te aſſumere, virum optimum, & purum vndique, & contentum iis quæ à fiſco dantur.* 7. *Et animaduerſio.* 8.

Et ſeuerè Gratianus ducem non ſolùm quod ipſe, ſed & domeſticus, manipularis, & miniſter per iniuriam extorſiſſet, 9.

in quadruplum exſoluere iuſſit *l. 1. C. ad l. Iul. repet.* Verè cùm ita agitur, *inimici hominis domeſtici eius.* quin homo ipſe ſuimetipſius, qui ſciens volens ſerpentem in ſinu fouet: qui venena ſpirantem non excutit, ſed alienorum debitorum pœnas mauult luere. Poſt concuſſiones

Lingua mali pars peſſima ſerui.

10. *Sint, miniſtri fideles & ſecreti.* Si infidelis ſit, arcana non celet, ſi quæ fortuitò dicuntur, foris eliminet, ſi ſermones adiapheros aliis cincinnis veſtiat, aliis coloribus pingat.

11. *Arcana cũ iis non cõmunicentur.* Quapropter cuius fidem quis non habet exploratiſſimam, cum eo arcana ſua communicare nullatenus debet. & quod in genere de amico docemur, vt ſemper cogitemus reddi poſſe inimicũ; ita maximè de domeſticis ſtatuat Iudex, vt, quod ſequitur, ne cum quopiam nimium ſit familiaris, ita vitium in domeſtico vitet maximè.

Nulli te facias nimis ſodalem:
Gaudebis minus, at minus dolebis.

Rara felicitas cui intra domeſticos parietes non aliquando verbum excidat, quod in foro à præcone proclamari nolit, à quo non aliquando dicatur aliquid, fiat, geratur, quod non in calumniam trahi poſſit; ſi alio verborum ſono, & ſenſu recitetur: ſi aliis circumſtantiis donetur: ſi coloribus non natiuis pingatur.

12. *Solicitudo maxima circa aſſeſſorem, ſcribam, &c.* Meritò ergo ſummus delectus adhibendus eſt in iis aſſciſcendis, quibus Iudex vti velit. non eques quamuis bonus indomitum ſumit equum; non inſtitor quamuis prudens inexpertum nauclerum; non Rex quamuis bellicoſus ducem exercitus effæminatum: non ergo Iudex quamuis bonus ſubminiſtris vtetur, qui malitiâ, qui negligentiâ, qui culpâ non vacent. alioquin, vt optimè dixit peſſimus Diocletianus, *bonus, aptus*

13. *venditur Imperator.* Maximè autem ſolicitum eſſe oportet Iudicem circa aſſeſſorem, conſiliarium: vt diſertè is in mandatis Principum ſolet exprimi: graphæum, ſecretarium, & quicumque actis arcaniſvè adhibentur. veniunt enim in partem Iudiciorum, & rerum agendarum. quamuis enim Iudices per ſe, non per aſſeſſores libellis ſubſcribant *l. 2. de aſſeſſ.* & cauſas criminales definire ipſi teneantur; *l. 1. de off. eius cui mandata.* ſanxit tamen Diocletianus, vt Præſides ciuilia negotia poſſent, non tenerentur, cognoſcere. *leg. 2. de pedaneis Iudic.* Igitur eos in quorum humeros Iudices partem curæ ſuæ non tantùm, ſed & famæ, atque animæ reclinabunt;

bunt; tales exigant apud quos confidenter hæc deponi poſſe credant.

Eoque hodie maior cura eſſe debet circa eos qui ſunt ab actis, ſecretis, graphæos, ſcribas, notarios, actuariorum adiutores, ſubadiuuas, exceptores, præſertim quòd hodie tanta fides eorum ſcriptis tribuatur, vt teſtibus non interrogatis plenè probent, quanta non olim. Bald. & Iaſ. *in l. prætor. in princip. D. de edendo.* & apertè à Iuſtin. *in Nouel. 73. ſiue Auth. de Inſtr. caut. §. ſi verò nullus.* declaratur. vult enim teſtes iuſtrumentis forenſibus ſubſcriptos, de illorum veritate interrogari, & ſi mortui fuerint ſcripturam fide carere. 14.

Aſſumptos autem huiuſmodi aſſeſſores & actuarios Iudices amicè & liberaliter habeant. optimè iterum Diocletianus *l. 1. de aſſeſſ. Studiorum labor meretur, vt hi qui in publicis adminiſtrationibus conſtituti, ſociari ſibi conſiliorum participes cupiunt, ſpe præmiorum, atque honorificentiâ ſuâ prouocent eos, quorum prudentiam ſibi putant eſſe neceſſariam; non metu terribili, & neceſſitate incongruâ libertati.* 15. *Liberaliter habendi.*

Quare ad modum Iudicum Peſſenninus Niger ſalaria ex publico aſſeſſoribus conſtituit, ne eos grauaret, quibus aſſidebant. dicens Iudicem nec dare debere, nec accipere. ita Spartianus. quod & Alexander ſtatuit. quamuis diceret eos ad Magiſtratum promouendos eſſe, qui ſine aſſeſſore poſſent adminiſtrare. idemque Peſſenninus conſtituit, Seuerus aliique ſeruarunt: vt quibus in prouinciis aliqui aſſediſſent, poſteà adminiſtrarent, atque præeſſent.

Ex his etiam cauſis non eſt conceſſum cuipiam duobus Magiſtratibus aſſidere, & vtriuſque iudicij curam peragere. neque enim facilè credendum eſt duabus neceſſariis rebus vnum ſufficere *l. 14. de aſſeſſor.* ſed neque licitum eſt aduocationem & patrocinium præſtare, in eademque cauſa deinde aſſidere. *ne affectionis ſuæ,* inquit eadem lex, *vel aduocationis memor incorrupti Iudicis non poſſit nomen perferre.* vnde & Mandatis cauebatur, vt Præſides attenderent, ne patroni in cauſa cui *patrocinium præſtiterant, teſtimonium dicerent. l. fin. D. de teſt.* 16. *Qui & vni tantum aſſideant.*

Iterum ad modum Iudicum ad 50. dies poſt depoſitam adminiſtrationem remanebant in prouincia. *leg. 3. D. de aſſeſſ.* nec qui ſemel aſſederant, per ambitionem ad eandem functionem redibant. *l. 4.* ex prouincia ortus in eadem non aſſidebat. *d. l. 3.* ea diuiſa ex altera ortus, in altera aſſidebat. *ead. l.* peculium caſtrenſe habetur, quod conſilijs adminiſtrato- 17. *Ac in pluribus comparantur Iudicibus ipſis.*

res iuuando licitis, honeſtiſque lucris acquiſiuerint *l. 7. eod.*

18. *In apparitoribus olim admodum numeroſis non datur tantus delectus.* Enimverò difficile eſt æquè ſcrupuloſam adhibere cautionem in aſſumptione apparitorum, cohortalium, ſimiliumque officialium, quorum numeroſus erat exercitus. nam Comes Orientis 600. habuit apparitores *l. 1. C. de appar. Comit. Orient. lib. 12.* Officium Præfecti prætorio Africæ fuit virorum 398. *l. 1. §. in officio C. de off. P. P. Affric.* aliorum numerus amplior. & apparitores hi dicebantur, *l. 2. C. de com. ſac. lar. l. 1. C. de filijs Official: qui in bello mort.* beneficiarij etiam dicebantur. ſic omnes, inquit Vegetius *lib. 2. c. 7. conſecuti aliquod munus in officio Præfectorum, beneficiarij, vel ordinarij vocantur:* quo modo feudà beneficia, & vaſſalli beneficiarij appellantur.

CAPVT XVI.

De fidę obſeruanda.

1. *Fidei obſeruantia eo maior ſit, quo quiſque maior.* Nil magis eorum lumen obſcurat, dignitatemque imminuit quos Deus & fortuna altiùs euexit, quàm fidei neglectus; adeoque eius obſeruantem eò quemque magis eſſe conuenit, quò ſublimiùs eſt collocatus. vinculum enim eſt humanæ ſocietatis, cui ſeruandæ poteſtates omnes ſunt inſtitutæ. quare Franciſcus I. cùm Carolum V. in regno & poteſtate haberet, à quibuſdam Marchiauellici ſeminis conſiliariis monitus, vt occaſione vteretur, reſpondiſſe fertur: Si fides toto orbe terrarum exularet, eam tamen Regibus ſeruandam eſſe, qui eâ ſolâ, nullo autem metu conſtringi poſſint. Sanctè: ſi tamen verè. nam diſcrepant aliorum temporum actiones, & monitum illuſtris fœminæ ab adamante eliciτum, ac veredaria Caroli fuga.

2. *Pœna violata.* Vladiſlaus ſanè Pannoniæ Rex prætextu piæ cauſæ, & Chriſtianiſmi propagandi, fidem per Chriſtum Turcæ iuratam fregiſſe dicitur, & Turcam ante conflictum iuſſiſſe tabulas recitari, quibus hunc ipſe epilogum coram exercitu addiderit: *Hæc ſunt, Ieſu Chriſte, fœdera quæ Chriſtiani tui mecum percuſſere, per nomen tuum ſanctè iurarunt, datamque ſub nomine tuo fidem violarunt, perfidè Deum ſuum abnegarunt: nunc Chriſte, ſi Deus es, vt aiunt, & nos hallucinamur, tuas meaſque iniurias, te quæſo, vlciſcere: his qui nomen tuum ſanctū nondum agnouere, violatæ fidei pœnas oſtende.* Cenſuerunt viri docti & pij non aliter quàm ipſi barbari, etiá illis datam fidē ſeruandam fuiſſe, & ob violationem

Vla-

Vladiſlaum exercitu, regno, vitâ à Chriſto mulctatum. E contrario animaduerſũ eſt, Germanos fidei tenaciſſimos tot ſeculis Imperium tenuiſſe, Germaniæ regem nullum inter multa & grauiſſima bella à ſuis deſertum, in acie cæſum, aut ab exteris in captiuitatem ductum, & ab annis octingentis ſex tantum à Germana ſinceritate degeneres à ſuis in ordinem redactos, Carolũ Craſſum, Ataulphũ, Venceſlaum, Henricum III. Ottonem IV. Fredericum II. Non eadem fides Orientalibus ſtetit. ſed Imperatorum 86. fuſus ſanguis, & alibi nec reges populo, nec populus regibus eandem fidem præſtiterunt. periere plures non ſiccâ morte. 3. *Præmia ſeruatæ fidei.*

Priſci Romani tum exteris tum inuicem datæ fidei obſeruantiſſimi fuere. vt & Vitellius Fabio Sabino querenti quòd pacta turbarentur, corruptis licet temporibus, nõ aliud auſus fuerit reſpondere, quàm *nimio militis ardori modeſtiam ſuam eſſe imparem*. Tac. *l.* 19. Sanè Hanno Carthaginenſis cùm fiduciâ fidei Romanæ ad colloquium veniſſet, & tribunus fortè militum ei dixiſſet, poſſe meritò ei euenire, quod à Carthaginenſibus Cornelio accidiſſet, vterque conſul tribuno tacere iuſſo, *Iſto te*, inquit, *metu, Hanno, fides ciuitatis noſtræ liberat*. Valerius *l.* 9. *c.* 6. Acceperat ea ciuitas ab incunabulis ſuis à Numa Pompilio eum morem, *vt fides, ac iuramentum propulſo legum ac pœnarum metu ciuitatem regerent*. Liu. *l.* 1. neque alioquin Claudius in deditione Mithridatis dubitaſſet, *accipere captiuum pacto ſalutis, an repetere armis rectius foret, niſi obſeruanda eſſe pacta putauiſſet*. *Quid enim*, inquit Iuriſconſultus, *in l.* 1. *D. de pact. tam congruum humanæ fidei, quàm pacta ſeruare?* 4. *Romani tenaciſſimi.*

CAPVT XVII.

De diſſimulatione.

Fidem ſimulatio mendaciumque oppugnat. Candorem & veracitatem in viris magnis eſſe, mendacium & dolum malum abeſſe, quàm deceat, alibi diximus: Diſſimulationem tamen oportunam nemo poteſt improbare, ſed & ſæpè neceſſariam eſſe fateri oportet. Saul initio regni, cùm filij Belial eum deſpicerent, neque pro more munera adferrent, *diſſimulabat ſe audire*. 1. *Reg.* 10. *in fin.* prudenter ſanè. in regno nouo, & electione ipſius noua. *Cùm populum perſuaderi* 1. *Oportuna & neceſſaria ſæpè.*

poſſe diffidimus, cogi fas eſſe non arbitremur. Cic. *lib.* 1. *epi.* 9 Populo quidem ineſt malignum quiddam & querulum in imperantes, cui ſi quando Principes nonnihil ceſſerint, maiora ab eo obtinebunt. Senatus poſt mortem Romuli offerendum populo ratus, quod amiſſurus erat, electionem noui regis detulit, & popnlus ad iudicium ſenatus remiſit. *Eſt non modò liberale, paulùlum nonnunquam de ſuo iure decedere, ſed interdum etiam fructuoſum.* Cic: 2. *off.* Eo genere Belgæ de Principibus bene mereri ſoliti. nec vlla gens eſt, quæ in vicem tot priuilegiis ſit donata. ſæpè & ſeditiones ne erumperent, priuilegiis conceſſis impeditæ: ſæpè quæ eruperant ſedatę ſunt. Idemque obtinet quàm maximè apud eas gentes, quę nec integram libertatem, nec ſeruitutem ferre poſſunt. ſæpè in ſenatu Romano diſputatum de plebe, imperio, an verbis lenibus compeſcenda. Appius aliiuè ſuperbo ingenio, imperio conſulari rem agendam cenſebant: vno aut altero arrepto quieturos alios: Seruilius aliique lenibus remediis aptiores, *concitatos animos flecti quàm frangi putabant cum tutius tum facilius eſſe. certatumque haud incruento prælio foret; ni Quintus Conſul alter conſularibus negocio dato, vt collegam vi, ſi aliter non poſſent, de foro abducerent, ipſe nunc plebem ſæuientem precibus leniſſet, nunc oraſſet tribunos, vt concilium dimitterent, darent iræ ſpatium.* Liu. *lib.* 2. & iterum *lib.* 3. *atrox certamen aderat, ni Fabius conſilio neutri parti acerbo rem expediſſet.*

2. *Aliquantū de iure decedere fructuoſum aliquando pacando populo.*

3. *Inſidiæ ciuium ſæpè diſſimulandæ.*

3. Quin imò in inſidiis & coniurationibus diſſimulandis, ſumma prudentia eſt, ſi eo vſque populus aut miles denenerit, *ſolum ſæpè inſidiarum remedium eſt ſi non intelligantur.* Tacitus *Annal. l.* 14. niſi diſſimulaueris, adigis vt attentent qui coniurarunt. *Profeſſa perdunt odia vindictæ locum.* Seneca in *Medea, periculum eſt oſtendere ciuitati, quanto plures mali ſunt.* Sen. *de Clem. cap.* 14. *ſecuritati conſulendum antequam vindictæ.* Condemnati Lucius Vectius, & Tarquinius, quòd Cæſarem & Craſſum Catilinariæ coniurationis reos nominaſſent, ne populus eorum auctoritate moueretur; lætabatur Cicero coniuratione detectâ; anxins autem erat, & dubitans in maximo ſcelere tantis ciuibus deprehenſis. Senatus Carthaginenſis à præcipuo ciue ad filiæ nuptias inuitandus, & epoto veneno tollendus, legem ſanxit quà numerum conuiuarum ſumptuſque reſtrinxerit. *Scelus,* inquit Iuſtin. *lib.* 21. *declinatum, non vindicatum eſt. ne in viro tam potenti plus negotij faceret res cognita quàm cogitata.*

4. Non minori ratione diſſimulandum eſt Principi, ſi quid à

vicinis

vicinis Principibus quod minus velit, fiat. non oportet eos intermittere ſolita officia, congratulationes, conſolationes, legationes, honores qui legatis deferantur, & munera. *Et exterorũ iniuriæ.*

Præſertim ſi vires non ſint pares. *Turpe eſt* enim, *ſi quã Reſp. vt acceptã iniuriam vindicet, ipſa in maiorem quam aliis paret, calamitatem incidat, aut ſe det præcipitem.* Thucydides. Sabini raptis filiabus furioſi, incompoſiti præcipitant ſe in bellum: *fit obuius cum exercitu Romulus, leuique certamine docet vanam ſine viribus iram eſſe.* Liu. *lib.* 1. *Sapiens numquam potentium iras prouocat, imò declinat, non aliter quàm in nauigando procellam.* Senec. *Non litiges cum homine potente, ne fortè incidas in manus illius. Eccl. c.* 8 Soli Tuſculani vera arma veraſque vires quibus ab ira Romanorum ſua tutarentur inuenerunt, pace ſcilicet conſtanti vim Romanam arcuerunt, quam armis nõ poterant. Liu. *lib.* 6. nam Camillus Conſul, cùm infeſto exercitu aduerſus eos tenderet, nihil ſe mouerunt; non portas, non templa, non fores, non tabernas clauſerunt; frequentabant fora, plateas; negocia, nihil ſolitum intermittebant, nihil inſolitum aërem aurêſue percutiebat, vt vrbem ingrediens nihil hoſtile Camillus obuium haberet, nihil quod iram prouocaret; nihil in quod iure ſæuiret. Quod exemplum perbellè nuper imitati ſunt noſtri Bruxellenſes, eoque offenſi per ſiniſtros rumores, ac nuncios Principis iram placauerunt, Decretumque abſolutorium retulerunt.

Id quod in bello maximè obtinet, vt res aduerſæ etiam vultu tegendæ ſint. *Duces* enim *rebus afflictis hilaritatem de industria ſimulant, & aduerſas res adumbratã lætitiã abſcondunt; ne militũ animi, ſi fractam Ducis ſui mentem viderint, & ipſi collabantur.* Senec. Quare & qui declinat conflictum, curat vt ſui neſciant ideò recedere, ne deſperent, aut dilabantur, ſed credant fieri id ob artem, & inſidias collocandas; ſed & ne hoſtes ſentiant, & irruant. Cùm Darius plenis campis innumerum exercitum Alexandro obiiceret, *milites haud aliàs tam alacrem viderant Regem, & vultu eius interrito certam ſpem victoriæ augurabantur.* Curt. *lib.* 4. 5. *Res aduerſæ nec vultu prodendæ.*

At verò vt Duces oportet in rebus anxiis ſpem vultu ſimulare, diſſimulare metum, aduerſas clades, ac nuntia; ita & ſatagere, ne rumoribus populus miléſue terreatur. capite ſanxit, ne aduerſam cladem quis ex ea ſuperſtes militi denuntiaret Alexand. *apud Curt. lib.* 7. Eumenes vltrò ipſe indicauit *apud Iuſtinum lib.* 14. ne fama aut rem in maius extolleret, 6. *Aduerſi rumores ſupprimendi vel eleuandi.*

aut militum animos rerum nouitate terreret. Vercingetorix *apud Cæſ. de bel. Gal. lib 7.* amiſſo Auarico tantum incommodum verbis & vultu minuit, neque in occultum ſe abdidit, aut conſpectum multitudinis fugit, pluſque animo prouidere & præſentire exiſtimabatur, quòd re integrâ, primò incendendum Auaricum, pòſt deſerendum cenſuerat. In contrarium Terentius Varro Conſul apud legatos Capuanos *auxit rerum ſuarum ſuique contemptum, nimis detegendo cladem ab Annibale acceptam, nudandoq̃*, Liu. *lib.* 23. & Furius Philus apud Romanos furioſi fere inſtar diſſerebat, *ne quidquam eos conſultare, perditam ſpem fouere, deſperatam comploratamq̃, eſſe Rempubl.* Liu. *lib.* 22. Huiuſmodi ſermones, & de rebus aduerſis rumores omnino cohibendi ſunt. *Quæ ciuitates*, inquit Cæſar, *lib. 6. commodius Remp. adminiſtrare exiſtimantur, habent legibus ſancitum, ſi quis quid de Republ. à finitimis rumore aut famâ acceperit, vti ad Magiſtratum deferat, néue cum alio communicet, quod ſæpè homines temerarios atque imperitos falſis rumoribus terreri, & ad facinus impelli, & de ſummis rebus conſilium capere cognitum eſt. Magiſtratus quæ viſa ſunt occultat, quæque ex vſu iudicauerit multitudini prodit.*

7. *Non ſpreto tamen periculo.*

Sed iterum hæc ita agere oportet, vt Alexandrum *diſſimulato magis quàm ſpreto periculo*, Curt. *lib* 4. & illum, vt nihil timendi, ita nihil contemnendi authorem, *apud Liu. l. 6.* non vt Vitellium, *fractis apud Cremonem rebus nuntios cladis occultantem ſtultâ diſſimulatione remedia potius malorum quàm mala differentem.* Tac. *hiſt. lib.* 3.

8. *Qui legant & legantur maximè ſimulant, & diſſimulăt.*

Inſuper vt pleræque hodie legationes aliud agunt, aliud intendunt; ita qui legant, primùm eos, *per quos fallere olim cogitant, fallunt.* Senec. ſed & qui legatos excipiunt, verbis aliò ducunt, quàm quò mente pergunt. Ventidius *exploratorem quendam vt falleret, quæ maximè fieri cupiebat, ea vereri ſe ne acciderent; quæ timebat, ea vt euenirent optare ſe ſimulabat.* Front. *lib.* 1 *ſtratag. nulla ſunt meliora conſilia quàm quæ ignorauerit aduerſarius antequam fierent.* Veget. *lib.* 3. Ideoque *fieri quid debeat cum multis tracta*, inquit idem *eod. quid facturus ſis cum pauciſſimis, vel potius ipſe tecum.* ſed & deliberata exequi conſciis pauciſſimis oportet. *nemo omnium quò iretur ſciebat*, Liu. *lib.* 27 *ſeptem tantùm conſcij fuere huius coniurationis, qui ex continenti, ne dato in penitentiam ſpatio res per quanquam narraretur. &c.* Iuſt. *lib.* 1.

CA-

CAPVT XVIII.

De Legatis.

FIdei obſeruantia maximè elucet in Legatis, qui eò ipſo quo legantur, fide publicâ à iure gentium muniuntur: eoque ſunt inuiolabiles. *Rarum*, inquit Tac. *lib.* 1. *etiam inter hoſtes, vt Legatus Pop. Rom. Romanis in caſtris ſanguine ſuo altaria Deûm commaculauiſſet.* vt iuſtiſſimè ſimul & ſeueriſſimè Dauid vltus ſit iniuriam Legatis ſuis ab Anon illatam 2. *Reg. c.* 20. qui dimidiam barbæ eorum raſit, & præſcidit veſtes eorum medias, vſque ad nates, & dimiſit eos, ſuſpicatus ad explorandum regnum veniſſe, prætextu condolendi lugenti mortem patris. Rectiùs Romani cùm Tarquinij regis Legati rebellionem ſuſcitare in vrbe tentaſſent, *Quanquam*, inquit Liuius *lib.* 2. *viſi fuerint commiſiſſe, vt hoſtium loco eſſent; ius tamen gentium valuit*, vt ne quidem delinquentes, etiam maieſtatem Regis aut Populi ad quem mittantur offendentes, ab eo puniantur. Id quidem pro animi generoſitate: ſed ſi iuris gentium rigor attendatur, nullum ancile protegere poteſt Legatum, in ipſum ad quem legatur molientem; multo minùs, ſi quid re ipsâ attentarit. Sed id in vſu fuit Romanis, vt qui ingrati eſſent, vel quorum legatio diſpliceret, mox Vrbe, paucos infra dies Italiâ, dein Imperio excedere iuberent, & comites darent.

1. *Ex fide publica inuiolabiles.*

2. *An etiam delinquentes.*

Sanè Legatorum ſecuritas, iure gentium ſancta, & ciuili laudata eſt, *l. vlt. D. De legationibus.* etiam exardeſcente interim fortè bello; *l.* 7. *D. de vi publica.* quod eorum libertatem non minuit, *dict. l. vlt. l. ſanctum, D. de rerum diuiſ.* vt nec repreſaliæ in eos licitè concedantur. eaque ſecuritas obtinet, quamuis nullâ partium conuentione, pacta ſit, nata, vt diximus, ex iure gentium. adeoque ſemper vt adeundi ita & redeundi libertatem includit. *l.* 3. *C. de nauiculariis lib.* 11. quam malè Bellus etiam ſaluis conductibus denegat, *l. de ſalu. conduct.*

Securitas Legatorum etiam comites complectitur. Gentil. *de legat. l.* 2. *c.* 15. & æqualis quidem, quando ſocij ſunt, vel miniſtri à mittente Legato additi. Cęterum ab ipſo aſſumpti, non mox mittentis priuilegio tuti ſunt, ſi quid grauius accidat; forum tamen & priuilegia cum Legato ſortiuntur. vnde & comites Legatorum Reip. cauſâ abeſſe cenſentur, atque à mune-

3. *Etiam comites.*

muneribus vacant.*l.abeſſe.D.Ex quibus cauſ.maior.l.12.D.de vacat. & excuſat.* immunitatem à vectigalibus habent, pro iis rebus, quas legationi conuenientes deportant.

4. *Non pulſandi non tantùm, ſed nulla iniuria afficiendi.* De non pulſandis Legatis mentionem facit dicta *l.vlt.* ſed quælibet iniuria continetur, ſeu facti, vt barba Legatis Dauid ſemiraſa à rege Ammonitarum. quam ille gente ad internetionem deleta, vltum iuit. ſeu verborũ contumelia, vt Corinthiis & Mithridati bellũ Romaniintulerunt, quod eorũ Legati ſuperbiùs eſſent appellati. Alia habet Gothofred. *d.l.vlt.*

5. *An apud omnes an eos, tantùm ad quos mittuntur?* Porrò Legatum iis eſſe inuiolabilem ad quos mittitur, liquidum eſt: an etiam aliis, non item. eorum enim reſpectu priuatus cenſetur. eoque minus Legatorũ ius læditur ſi ad hoſtem mittatur. & vetera ſunt apud Romanos alioſq; exempla eiuſmodi Legatorum interceptorũ. & ſub Carol. V. Legati Franciſci I. cum pernicioſis Chriſtiano orbi mandatis ad Turcam, Caroli communemque omniũ hoſtem, miſſi interempti ſunt. ſuper qua re Galli altùm exclamarunt quaſi gentiũ Iure læſo, ſed perperam. An aliquid ex induciis tunc inter Carol. & Franc. pactis per id læſum ſit, & an vterque læſerit, Carolus eâ cæde iuſſâ aut non vindicatâ, vel deditis percuſſoribus: Franciſcus eâ legatione, quæ mandata induciis aduerſaria contineret, ſeu aliâs;

Hiſtorici certant & adhuc ſub Iudice lis eſt.

Tutius ergo faciunt Legati extra mittentiume, orumque ad quos mittuntur, territoria iter facturi; ſi ſaluum conductũ ac tranſitũ innoxiũ obtinuerint. Generoſiùs etiã fecerint Principes qui Legatos ſine cæde reiecerint vel trãſitu prohibuerint. maximè ſi ad Principem non hoſtilẽ proficiſcantur, ſine noxa generoſè dimittuntur, quos nil hoſtile molientes jus belli vindictę nulli ſubiecit: & quamquam necius Legatorũ eos tueatur, quod relatiuè inter mittentem & eum ad quem mittitur conſtituitur, tamen dum neuter inter hoſtes eſt, nec hoſtilia mandata perferuntur, ſecuritas & tranſitus debetur, vt cuilibet peregrinanti. ſic Albertus Pius Miſſum ad Batauos à Turcâ hîc interceptum innoxium dimitti iuſſit; vetuit tamen ne hâc rediret.

6. *Pœnæ violatorum.* Quòd ſi porrò violati ſunt Legati, meritò violatores pœnas ſoluunt. *Si ciuis pulſatus erit, actio iniuriarum eſt: ſi Magiſtratus, Maieſtatis: ſi Legatus, bello, & iure gentium agitur.* ita Fabius. Ius hîc gentium accipio ſolemnem deditionem eorum, qui læſerint. ea frequens apud Romanos iam inde à Romulo, qui dedendos

dendos cenſuit qui Laurentium Legatos violauerant, ſed obſiſtens Tatius ipſe pòſt ad ſacrificia Lauinij cæſus eſt. exinde Romulus abſentibus aquâ & igni interdixit. Laurentes Tatij percuſſores Romulo dediderunt. Porſena cùm inter Tarquinios & Romanos quaſi arbiter cognoſceret, ac Tarquinij Legatos ad Porſenam intercepiſſent, Tarquinios Româ iure eiectos pronunciauit, quaſi cauſâ cadant, qui ius hoc gentium violant. Q. Fab. & Cn. Apronium ob pulſatos Legatos Apolloniæ ſenatus dedidit Legatis. & L. Minutius Myrtillus & L. Manlius à Prætore Vrbano dediti Legatis Carthaginenſibus, quos pulſauerant, & Carthaginem auecti.

Deditione eorum qui læſerunt, ſatis fit iuri gentiũ. & placantur Numina. deditio antequam fiat, dedenti conſtare de illata iniuria oportet. tum porrò is, cui fit deditio, cognoſcit quantum demeriti ſint, quo ſupplicio digni, an potiùs laudem clementiæ affectare velit deditis vivere beneficio ſuo iuſſis res autem ob quas Legati iuerant, marte ſuo vlteriùs decurrunt.

Falſus Legatus nullo beneficio, ſed ſupplicio dignus eſt. 7.
Scipio tamen captiuos qui ex neceſſitate nomẽ Legatorũ falſò ſumpſerant dimiſit inuiolatos, *vt Romani Imperatoris potiùs decepta fides* (inquit Valerius) *quàm fruſtrà implorata videretur*. Sic idẽ Scipio Legatos Carthaginẽ Româ redeuntes interceptos, quamuis Carthaginenſes Romanos violaſſent, dimitti iuſſit. tametſi iure in eos id ſtatui, quod in alios ſtatuiſſent, & frangenti fidem fides frangi poſſe videretur. *Non enim*, inquit apud Polyb. *tam inſpici oportet, quid meruerint Carthaginenſes, quàm quid deceat Romanos.*

Falſi ſeu nõ Legati tuti non ſunt.

Vſque ad renunciationem porrò actorũ Legatus inuiolabilis eſt, externis quidem iure gentium, ciuibus autem iure publici muneris, inſtar Magiſtratus, quem qui lædit, Maieſtatẽ offendit. maximè quia ſummè Reip. intereſt, ex Legatis intelligi, quę ab eis acta ſunt. 8.

Vſque ad renunciationem.

Populo in partes ſecedente qui vltrò citroque commeant tuti etiam eſſe debent. ſic Legationes à Cinna ad Syllam: ad Marium: à Pompeio ad Cæſarem: ab Octauio ad Antonium, & vice verſâ: & hos temerare, Tacito eſt violare ius gentium. ignominioſa hæc quidem fateor aliquando ſunt: ſed ſępè cedendum tempeſtati, & contrahenda carbaſa, vt nauis ſalua nauiget. ſed & ſubditorum quamuis Legati violari nõ debent in ſeditione fortè miſſi. vt Porſena Legatos Romanorũ à Tarquinio violatos abiudicatis ei poſtulatis vindicauit. quamuis Tar- 9.

Etiam inter ciues.

Tarquinij Romanos ſubditos adhuc allegare poſſent, & rebelles.

10. *Violatoribus ſacris interdicitur.* Iis qui legationibus obſiſtunt ſacris interdicitur iure ſacro. *Vigilat Iuſtitiæ oculus ſempiternus vltriceſq́, Legatorum Diræ.* S. Martinus Papa ob violatos Legatos ſuos & in inſulas relegatos à Patriarcha Conſtantinop. Romæ coacto Concilio Patriarcham anathemate feriit. ex quo nata cauſa eius martyrij.

CAPVT XIX.

De Curſu Publico.

1. *Quibus iure permiſſus.* Legatis præſertim vt ferè ſunt hodie, quaſi exploratoribus maximè ſubſeruit curſus publicus. adeoque non permiſſus olim paſſim, ſed iis qui Legati de diuerſis Gentibus ad Principem properabant. *l. his. C. de curſ. pub.* & ducibus in Prouinciam ſibi decretam proficiſcentibus, *l. nemo ibidem.* vel quibus Principes, Præfecti-prætorio, aut Magiſtri Officiorum *l. 9. ibid.* faciebant poteſtatem. *Euectiones*, inquit Conſtant. *in l. 3. d. tit. ab omnibus poſtulentur, & tam Iudices quàm cuſtodes publici curſus minimè tranſire patiantur, antequam ſeriem euectionis aſpexerint.*

2. *Vel moribus.* ſed & Iulian. *l. 4. & 2.* euectionis datæ formam & licentiam non excedi mandat. Hodiè veredis vtuntur ferè quibus lubet ſumptum ſoluere, ſed olim prouinciale onus publicum erat. imperabantur enim tot iumenta quot neceſſaria erant pro locorum ſitu, & itineris qualitate. Vnde angariam dixerunt Græci, quæ per viã baſilicã, & curſum publicum ducitur. parangariam, quæ per alias. Hinc & baſtaga *l. 3. C. de cohort.* & pia embola *l. Iubemus nullã C. de ſacroſanct. Eccl.*

3. *Nunc exactior.* Hodie exactior eſt curſus publicus diſpoſitis per certa interualla equis, in omnem horam paratis. qui quaquà verſum lubeat currant, & exiguo tempore magna ſpatia nuncij peruolent. quod quanti in omnẽ cauſam interſit nemo ignorat. celeritas ſummum momentum rebus proſperè conficiendis ſæpè attulit. ſummam Alexandri Magni eam virtutem fuiſſe hiſtoriç tradunt. nec minimã illius, qui de ſe ſcripſit, *Veni, vidi, vici.* Ludouicus XI. Galliæ rex, qui fere patrum æuo curſum veredariorum diſpoſitis per loca equis volantium inuenit vel reſtituit, eâ tunc arte aduerſus Belgas & Burgundos, & pupillam Principem cæſo ad Nanceium Carolo Audace præualuit, vt ducatum Burgundiæ inuaſerit, & ad poſteros in hunc diem

diem tranſmiſerit. Arteſiam verò alioſque Belgicæ fines afflixerit, imparatis omnibus, donec vndique concurſum ad pellendum hoſtem, quem pupillæ tutorem eſſe oportebat. quo tempore omnes ad arma idonei ære campano per viginti continuos dies per totam Brabantiam pulſato ciebantur ad fines & Principem tuendos.

CAPVT XX.

De Potentia.

NEceſſaria illa eſt dignitati Regię vel Reip. aſſerendę, atque defendendę Potentia, quam boni reuereantur, mali vereantur: incolę ſuſpiciant, vicini timeant: ob quam ſubditi nihil innouare, exteri nihil inuadere audeant. Dauid ſanè 1. *Paral. c.* 27. ducenta octuaginta octo millia ſatellitum ſeu militum habuit in ſingulos menſes diſtributa. Ioſaphat. 2. *Paral. c.* 17. vndecies centena ſexaginta millia bellatorum robuſtorum, ac virorum fortium, quamuis in regno non ita magno. 1. *Principibus neceſſaria.*

Quid ad has vires Alexander, Romani, Xerxes? Ille vt fulgur celeritate res magnas confecit, ſed & celeriter confectus. Iſti mole ruerunt ſuâ. Hic Græciam inundaturus, mare exſiccaturus, ingentem traxit exercitum, ſed in ruinam, confiſus *in curribus & in equis.* Ioſaphat autem ingentem illum numerum continuò aluit, iuſtâ potentiâ, non illâ tamen fiſus, ſed diuinâ: *ſumpſit cor eius audaciam propter vias Domini.* nam vicinas gentes audiens inſurgere, timuit, ieiunium prædicauit, oratione vicit. 2. *Paral. c.* 20. nec ſpem fefellit Deus, ſed nutu ſuo hoſtes ſtrauit, & Regi laborem legendorum per tres dies ſpoliorum reliquum fecit. 2. *Sed cum timore Domini.*

Potentia domeſtica eſt animorum vnio. nam *omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur.* quod autem amore mutuo coniunctum eſt, facilè ſe conſeruat. 3. *Domeſtica eſt animorum vnio.*

Externa potentia, Auctoritatem, Maieſtatem, famam exiſtimationemque complectitur. Famâ fortitudinis Alexander plura bella confecit, quàm virtute ſuâ: plures vicit, quàm vidit nationes. cùm moriturus Babylonem poſtremùm venit, plurium gentiũ legatos habuit etiam ex ipſa Heſperia, quàm vel ipſe vt ſe dederent propoſuerat. Sic Ioſue inualuit *c.* 5. 1. *poſtquam ergo audierunt omnes Reges Amorrhæorum, qui habitabant* 4. *Externa fama, & exiſtimatio.*

trans Iordanem ad occidentalem plagam, & cuncti Reges Chanaan qui propinqua poſſidebant magna maris loca, quòd ſiccaſſet Dominus fluenta Iordanis, coram filiis Iſraël, donec tranſirent: diſſolutum eſt cor eorum, & non remanſit in eis ſpiritus, timentium introitum filiorum Iſrael. Sic Ioſaphat tutus fuit 2.*Paral.*20.29. *irruit autem pauor Domini ſuper vniuerſa regna terrarum, cùm audiſſent quòd pugnaſſet Dominus contra inimicos Iſrael. quieuitque regnum Ioſaphat, & præbuit ei Deus pacem per circuitum.* nec facilè regnum, Imperium, Rempubl. euerſam legeris, vbi non priùs virtus, fortitudo, iuſtitia extincta crederetur. omniſque bonæ famæ læſus pridem antea ſtatus fuerit.

5. *Diuitiæ iuſtæ.* Diuitiæ potentiæ materiam ſubminiſtrant, ſi iuſtè quærantur, ſi prudenter adminiſtrentur. donum Dei ſunt, vt docet Auguſtinus, gratum cùm datur priuatis, neceſſarium cùm Principi. itaque & illas propter ſupplementa neceſſitatis, vt loquitur Auguſtinus *in Pſalm.* 66. deſiderabit Princeps. Quare idem Auguſtinus *lib.* 2. *cap.* 10. *de ciuit.* in diuitiis cupiditatem reprehendit, non facultatem. *Neſcio*, inquit, *quomodo cùm ſuperflua & terrena diliguntur, arctiùs adepta, quàm concupita conſtringunt: ſed hoc ex eo eſt, quod pecuniæ priuatis ad ſua deſideria implenda petuntur, Principi ad ſalutem Reipublicæ.* Quare ſapientiſſimi Reges, & inter eos piiſſimi theſauros atque diuitias immenſas habuerunt. de Dauid 1. *Paral.*22.& 27. de Salomone 2.*Regum* 10 2.*Paral.*9.de Ioſaphat 17. de Ezechia 32. Ioſeph quàm accurato conſilio & Ægyptum à fame ſeruauit, & Regi immenſos agros & reditus in poſterum annuos parauit? Sanè parando & retinendo imperio diuitiæ oportunæ non tantùm, ſed & neceſſariæ. aurum ſalutem ciuium tuetur, hoſtes expugnat. neque enim quo aſinus aureis clitellis onuſtus penetrare poteſt, arces, vrbes, prouinciæ expugnari non poſſunt.

Igitur parandæ Principi atque Reipub. opes. parandi modos probos, improboſque ſcriptis tradiderunt multi. Conſenius *polit. l.* 8. Tholoſ. *de republ. l.* 3. *c.* 6. plures alij vſurparunt.

6. *Tributa moderata ritu patrio indicta.* Legitimi, vſitatique iuſtis Regibus, ac Rebuſpubl. Magiſtratibus digni imprimis moderata tributa, iuſtâ cauſâ, iuſto modo, ad ritum patrium exacta. quæ ita notoria eſſe optandum foret, vt nec Theologi dicerent difficillimum eſſe iudicare de iuſtitia tributi. Salas *de legibus tract.* 14. *diſp.* 25. *ſec.* 10. nec caſuiſtę, ideò quòd pleraque præſumantur iniuſta, licere

cere illæſâ conſcientiâ fraudem illis facere. quod ſanè nullatenus admittendum foret, ſi ſcito Ordinum, ſi patrio ritu, ſi hoſtis pellendi, ſi religionis, ſi patriæ ſernandæ cauſa indicta eſſe, eò verti, non, quò non decet, diuerti, iuſtâ proportione exigi, non arroſa diſtribui conſtiterit. nemo enim ita patriam odit, quin grauari eam malit, quàm amitti. *Ne vrbibus*, inquit Appianus *l. 5. ciuil. agriſq; pellamini, pecunia danda eſt, in vſum militum. nec ea maxima, ſed quâ auditâ libenter acquieſcatis. Impoſſibile enim eſt*, inquit Iuſtinian. *Nouel.* 149. *vt ſacris tributis non illatis, alioqui Reſpub. conſeruetur. Militares namque copiæ aſſignato ſibi ſalario indepercepto, hoſtibus reſiſtunt, & collatores à barbarorum incurſionibus, & truculentia vindicant. denique agros atque ciuitates à latronum aliòue modo imcompoſitam vitam ſectantium, irruptionibus, agendis excubiis defendunt*, quod iterum inculcat *Nouel.* 161. *de prouin. præſid. c.* 2 *§. ad hæc.* vbi tamen tam gloriosè quàm ſanctè vectigalia minuit, quo Reſpublica meliore ſucceſſu potiatur.

Munera perſonalia, operæ publicæ, moderatè indictæ, nec minùs ad potentiā faciunt, & faciliùs præſtantur. ideóque perſonales functiones pretio olim redimi vetabatur. *tit. de exc. num. C. l.* 10. Inter iura Regia 1. *Reg.* 8. operū præſtationes recitantur. abuſi ſunt tyranni, Pharao, aliíque Ægypti reges, Romani, Nabuchodonoſor, Nemrhot, Semiramis, Tarquinius Priſcus *apud Plinium l.* 36. *c.* 15. inſanis per rupes & ſaxa aquæ ductibus, cauandis montibus, immittendis fluminibus. quod opus inſaniam pyramidum Ægyptiacarum in quibus trecenta & ſexaginta hominum millia ſudarunt, ſuperauit. Inſana iſta, & gloriç aucupandç, pro qua apud probos & poſteros ignominiam, vel etiam nominis obliuionem retulerunt, non publicç ſaluti ſtructa ſunt. cui muri arcium, mœnia ciuitaturres & propugnacula ædificantur. 7. *Munera perſonalia.*

Oeconomia Regū, Rerumque Publ. opes ſeruat, & auget. non exigo nummularium, neque inſtar Euclionis circumſpectantem procuratorem; liberalem eſſe permitto, ſed neque prodigum, gnarum velim rerum, rationumque ſuarum, noſcere œconomiam, non quæ per tot vectigalium vocabula corraduntur, proiectare, & in inutilia terræ pondera impendere. Seuerus *malum* dicebat *eſſe Principem, qui ex viſceribus prouincialium homines non neceſſarios, nec vtiles Reip. aleret.* miniſtros licet habeat fideles, numeroſos etiam pro dignitate. quibus non deſunt liberalia honoraria, vt etiam externo 8. *Oeconomia.*

cultu veneratio Principis in miniſtris luceſcat, citra luxum tamen inutilem. Parcimoniam etiam commendatam habebit. quæ pridem maximum vectigal audiit. Parcimonia non excludit munera bene meritis, aut de quibus ſperatur bene, eroganda. excludit largitiones quæ ex iniuria fiunt, atque expenſas nullo publico fructu faciendas. Vt Romani tributorum exactionibus graues, & eorum inutilibus expenſis fuerunt. Lipſ. *de Magnit. Rom. c.* 10. *& ſequent.* ſed neque prodigæ tantùm profuſiones, ſed & promiſſa ingentia non minùs improbanda ſunt, & perniciem pluribus attulerunt. Vt de Galba Plutarchus, *promiſitque eius rei gratiâ aulicis & prætoriis (vt vocant) militibus viritim denarios ſepties mille, iis qui in prouinciis militabant M. CCI. quam pecuniam niſi pluribus quam Nero maleficiis totum humanum genus affeciſſet, nullo modo comparare poterat. ea promiſſio primùm Neronem, mox Galbam perdidit: quorum alterum ſpe accipiendi prodiderunt; alterum, quòd non pendebat, necauerunt. ac poſtea quærentes eum qui tantumdem daret, priuſquam voto potirentur, inter defectiones, & proditiones perierunt ipſi.* malo hoc quàm etiam hodie quidam Principes laborent, pereantque nemo non videt.

Succedunt leges ſumptuariæ in veſtibus, conuiuiis, munuſculis conuiuialibus, baptiſmalibus, aliiſque centum id genus ex cauſis, quibus optimi depauperantur, quæque prodigè alij abſumunt.

10. *Mercimoniorum abundantia adeoq; vectigalium.*

Mercimoniorum magna commendatio eſt in Reip. vtilitatem inſtitutorum: quod Remp. alibi natis rebus abundantem reddant: quæ domi ſuperſunt foras exportent, quibus domi opus eſt inuehant. Sed ad rem noſtram, ideo qui Reip. præſunt, mercaturam promouere debent, quia ex mercibus euectis & inuectis per vectigalia ſuauiter ærarium diteſcit.

Omitto Luſitanos, alioſque Reges & Principes quarundam rerum commercium ſibi reſeruaſſe, & per inſtitores non leuia lucra feciſſe. quibus ſine ſubditorum querela Reip. onera non minima ex parte ſuſtulerint.

11. *Artificiorum.*

Artium etiam artificumque vtiliſſima eſt ratio. quâ plebs alitur, creſcit, occupatur. nam vulgus ſi otietur, famem, inopiam, rerum nouarum auiditatem patitur. artificum ſanè opera in merces numeroſas creſcunt, mercatores auidos conciliant, qui in exteras regiones eas deportent, & pro operis tantum & laboribus, frumenta, vina, ceteraque ad victum veſti-

veſtitumque ſpectantia, diuitias, gazas aliarum ditionum reportent.

Agriculturam veterum eſſe diuitias tam notum eſt, quàm hodiè illius neglectum ærarium ingenti iactura afficere, & ingenti annonæ pretia incremento: vnde etiam nobiles olim, & diuites, qui & domus ſplendorem, belli paciſque onera ſuſtinere poterant, non ſufficiant hodiè alendæ dignitate congruà familiæ; multique qui ſtipendiis ſuis olim merebant, nunc quo viuant bellū ſectantur. vt prædę patrimonij vicem ſuppleant. in quam primi cedunt immeriti ruſtici, quibus pullis aut expilatis longo tractu aduehendi commeatus cariùs ærario conſtant, quàm integri exercitus ſtipendia. 12. *Et agriculturæ.*

Nulli genti maior olim agriculturæ cura fuit, quàm Romanis, nulli melius diuturnorum & grauiſſimorum bellorum ſumptus tulerunt, quàm ij ipſi. Soli Thraces agriculturę oſores fuerunt. Narrat Herodotus, otioſum eſſe, laudabile apud eos fuiſſe, contemptiſſimum eſſe agrorum cultorem: nec mirum iis barbaris, quibus

Viuitur ex rapto, non hoſpes ab hoſpite tutus.

Eumolpus Petronianus per Numidiam tam magnam familiam ſparſam habuiſſe dicitur ex more Romanorum, vt capere Carthaginem poſſet. ſparſam vtique ad agriculturam, & actiones. Quod ſi Principes, & Reſpub. agros in ditionibus adhuc incultos per ſeruitia & famulitia, ſeu aliâs coli curarent, quanta annonarum vilitas ſuccederet! quibus ęrarium in ſumptus exhauritur. quanta pretia, quantæ mercedes in ęrarium quotannis inferrentur! Olim pars maior Germanię ſiluis, vepribus, tribulis occupabatur. labor docuit feracem terram fuiſſe, vtilibus nunc & optimis frugibus idoneam. quæ adhuc iacent, quis neget optimas glebas calcari, non coli?

Aurum per bella quęrere nefas eſt: per maria, periculum: par falſitatem, opprobrium: in ſua verò natura, iuſtitia. vt monet Caſſiodorus. Igitur Principes qui metalla in terræ viſceribus latentia ſcrutantur, operis conductitiis, damnatis reis, hoſtibus captis, naturæ diuitias eruunt, ærarium inſigniter iuuant, ſubditoſque ſuos graui tributorum onere leuant. 13. *Auri argẽtiq; fodinæ.*

Nobilitas plerorumque regnorum fulcrum eſt ad ſubitos motus internos, externoſque ſiſtendos, ſeu reprimendos. 14.

Nobilitas regnorum fulcrum, & ex eo equitatus.

oportuniſſimum. Si bene habeatur, fida Principi: ſi malè, indolet quidem; decoquit tamen: nec infida facilè, niſi contemta, & in præceps acta; non eadem ſperes de populo, de plebe, de ſeruilibus ingeniis.

Carolus V. Imperator, Belgarum Princeps, rerum omnium prudentiſſimus æſtimator, nobilitatem pro meritis ſemper æſtimauit, firmamentum potentiæ ſuæ eſſe in Belgio credidit. quando Belgium toties vndique turbatum pro ſumma ſecuritate, præter limitanea præſidia continua, muniendum putauit turmis equeſtribus, quas ex nobilitate conſcripſit, atque hodie *Bendes d'Ordonnance* vocantur, complectentes numeros militares trium millium. quorum vſus per viginti quinque & amplius annos ob incommoda temporum intermiſſus, quaſi poſtliminiò reuerſus, & quamuis ex tyrocinio fere prodiens, docuit tamen nuper ad Bredam quanti fuerit momenti, quàm ſalutaris, quàm vtilis commeatibus, qui per tanta ſpacia aduehebantur, tutandis. quos adeoque impoſſibiles contra præſentem exercitum ſemper crediderat Mauritius. eo ſolo errore, & ter ſine ſucceſſu tentatæ arcis Antuerp. deceptus, & amiſſæ vrbis iacturâ mulctatus. quam initio alioquin multorum inſignium Ducum judicio potuerat ſeruare.

Et hæ turmæ, quod ad rem noſtram facit, pacis tempore ſtipendia non merent, ſed belli tantùm. ſemper tamen in omnem occaſionem debent eſſe paratæ: ob eamque rem inſignibus tamen immunitatibus gaudent; quas non ita ſentit ærarium.

15. *In magnis Imperiis ſemper militũ certus numerus alendus.*

In magnis Imperiis certum militum numerum conſcriptum ali neceſſe eſt, qui ſemper ad quoſuis impetus hoſtium excipiendos parati ſint & expediti. Herodot. ſic de Cattis Cauciſque, Tac. *de mor. Germ. promta omnibus arma, ac ſi res poſcat exercitus plurimorum virorum equorumque, & quieſcentibus eadem fama.*

Numquam enim belli cogitatio etiam quieſcentibus altâ pace omittenda eſt, vel apparatus pellendo ſaltem hoſti neceſſarius. Ita olim feuda militibus data, vt numquam deeſſent qui fines tuerentur, & agri limitanei militibus Romanis.

16. *Et cõmeatus abundè habendus.*

Commeatuum annonarumque abundantia, quibus & populus quietè viuat, & exercitus alatur, mirè ad potentiam facit. magnos exercitus diſſolutos, res magnas pulchrè cœptas, turpiter deſertas, Duces magnos victoriam iam prenſantes ſpe deſtitutos, retrorſum actos commeatuum defectu, omnium

nium temporum hiſtoriæ & vberrima ætatis noſtræ exempla perdocent. bellica ſanè Carolo V. (quo ſæculum iſtud maiorem Imperatorem non tulit, neſcio an ſuperiora) fortuna numquam defuit, quin priùs commeatuum defectus adfuerit, aut grauis mortalitas, quæ ſæpiùs ex illo naſcitur. adfuit autem ille ſępiùs, & magnos conatus penè ad complementa perductos diſiecit.

Muratarum etiam vrbium & populoſarum, arciumq; firmitudo, admodum ad potentiam faciunt. Bodin. *de rep. l. 6. c. 2. n. 644. & ſeq.* prętertim tuendę ditionis. atque cum vna parte in hoſtem itur, & altera metus eſt, nequid ille moliatur. *qua de re diximus tit. de ædif. n. 5.* Romani certè exercitus etiam proficiſcentes vix vnâ nocte ſine vallo conſidebant. neque tumultuariis illi tantum vtebantur, ſed imò caſtris perpetuis. vt rectè diſputat Conſen. *Polit. l. 8. c. 23.* 17. *Muratæ vrbes & arces.*

At verò fœdera cum aliis Principibus aut Rebuſpublicis icta, ſummopere ad potentiam faciunt. tum id ditionis propriæ ſeruandę alienis viribus, copiis, pecuniis, facile conſiliū. ita debiles à potentibus adiuti res ſuas ſeruant, potentes autem ſuas augent. Ita legimus Romanos ſocios iuuando, orbē terrarum ſibi ſubegiſſe. ita Turcam inter Chriſtianorū Principum diſſidia imperium ſuum protuliſſe: quamuis fide improbâ, vt qui poſt ſuperatum eum, contra quem vocatus eſt, hoſtem, etiam deinde amicum & ſocium, cui auxilia tulerat, ſoleat ſupplantare, ditioneſque antè amicas hoſtiliter iuuadere, & ſibi habere. ita patrum memoriâ iuuando Ioannē ſeu eius filium quaſi Pannoniæ Regem contra Ferdinandum Auſtriacum, nobiliſſimam vrbem Budam, maioremq́ue regni partem occupauit, atque etiamnum detinet, & ab ipſis regibus Hungariæ tributum capit. 18. *Fœdera.*

Ad potentiam ſtabiliendā & incrementū Imperij nec parū fuerit colonias deducere & in finibus collocare: Longobardorum more, qui in omnes fere gentes tranſiit, nuper bello acquiſitas terras, fundos, caſtella, vicos, pagos, territoria, dummodo non nimia ſint, non regiones integræ, in feudum dare: non corpora tantùm, ſed animos Prouincialium humanitate ſubiugare: vt doleant tardè veniſſe in eam poteſtatem: adeoque tributis leuare, gratiam priorum Regum ſuperare, & per eam in amorem morū, legū ac linguæ victos trahee: ad eos etiam ſi opus ſit domicilio tranſlato, etiam in vnionem ditiones contrahere: nihilq́ue non agere ad conci- 19. *Coloniæ.*

liandum affectum deditorum, ſeu quomodocumque nuper in poteſtatem lapſorum.

CAPVT XXI.

De Annona.

1. *Summè curanda.* RAtio Annonæ meritiſſimo Iure apud Ariſtotelem *polit. lib. 6. c.* 8. ad primam quaſi legem Reipub. refertur; neque enim pudendum Principi minus Magiſtratui ſi Reſp. extra iram Dei annonæ penuriâ laboret, quàm ſi paterfam. vxorem, liberos, famulitia fame vexari negligat. vt adeò incredibile non ſit, quod de Auguſto refert Eutropius, cùm reſciuiſſet in dies tantùm tres in publicis horreis ſuppetere frumenta, venenum paraſſe ſumendum, niſi infra eos dies frumenta aduehere ntur. O patrem patriæ! ſed & ſui cauſâ Principem ea cura ſolicitare debet. Nihil enim non cogitat ieiunus venter; domi ſeditionibus aptus, militiæ deſertor ſignorum, & imperij, reuerentiam Magiſtratuum excutit, Principum maieſtate non terretur. rara enim omni æuo patientia, qualis ea vox Cæſarianorum *(narrat ipſe de bello Gallico lib. 3.)* priùs ſe cortice ex arboribus victuros, quàm Pompeium è manibus dimiſſuros. nihil populum vel pacatiorem reddit vel ſeruat, quàm annonę cura. *duas tantum res amplius optat, Panem & Circenſes.* Rectè Liuius *l.* 2. *multa*, inquit, *blandimenta plebi per id tempus data: annonæ in primis habita cura, & ad frumentum comparandum miſſi alij in Vulſcos, alij Cumas. ſalis quoque vendendi, quia impenſo pretio venibat, in publicum omni ſumptu adempto conceſſum, priuatis portoriis quoque, & tributis plebe liberatâ.* & paulò pòſt: *hæc indulgentia patrum aſperis poſt modum rebus in obſidione, ac fame adeò concordem ciuitatem tenuit, vt regium nomen non ſummi magis quàm infimi horrerent, nec quiſquam vnus malis artibus poſtea tam popularis eſſet, quàm tum benè imperando vniuerſus Senatus fuit.* Hæc ille.

2. *Panes.* Poſterioribus temporibus magna in plebem beneficia panum ciuilium, gradilium, aliorumque, eam in rem Præfectos Ægypti primùm omnium curare oportuit felicem embolam, id eſt, frumenti ex Ægypto tranſuectionem. *Auguſto Imperante*, inquit Aurelius Vict. *ex Ægygto vrbi ducenties centena millia fru-*

frumenti inferebatur, ſcilicet modiorum. Itali viginti millia vocant. Conſtantinus, quo anno Conſul fuit, diebus ſingulis panem inter plebem diuiſit. cui deinde etiam vinum, carnem, & oleum addidit: & per multos annos obſeruatum fuit octuaginta millia panum cum quotidie pauperibus elargitum. *Suidas & Metaphraſtes narrant*. Ciuiles hi panes vocabantur; quia ciuibus dabantur. ad palatinorum differentiam, & aliorum qui quibuſdam ſcholarum hominibus præſtabantur. *l. 2. C. de annon. ciuil.* hæ populares etiam annonę & ciuicæ ſunt dictę, *d. l. 2.* de his Valentinian. *l 3. 4. C. Theod. eo. tit. Nequid*, inquit, *ſuper gradili pane fraudis oriatur, iuſſimus omne illud quod populo penditur, palàm in gradibus, non clam à piſtoribus miniſtrari*: Lipſius *in mirandis l. 1. c. 10. ex Suetonio & Dione* ex publico frumentum numeratum fuiſſe, nunc ducentorum, nunc centum & ſexaginta. millium aſſerit.

Sed & magnis viris annonæ curam domi militiæque demandatam fuiſſe, & leges noſtrę, & hiſtorię docent, & res 3.
porrò exigit. elocant aliqui rei frumentarię curam minus exigenti, ſeu viliſſimo pretio licitanti, ſed incommoda, quę referre nolo, in contrarium ſuadent. Apud Romanos inter prima vrbis munera annonę prçfecturam fuiſſe non ignoramus. quia ſtatim Conſulum officia inter titulos iuris noſtri ſubſequitur, & cæteris ſecundùm Prçf. Prætor. ſenatoribus præfertur. ſed & Præfectus vrbi curam hanc agnoſcebat. *l. 1. §. cura carnis D. de off. præf. vrb.* quæ inter primas dignitates fuit. docet id Liuius *l. 10. Caritas etiam*, inquit, *annonæ ſollicitam ciuitatem habuit: ventumq́ ad inopiæ vltimum foret, (vt ſcripſere quibus ædilem fuiſſe eo anno Fabium Max. placet) niſi eius viri cura, qualis in bellicis rebus multis temporibus fuerat, talis domi tum in annonæ diſpenſatione, præparando, ac conuehendo frumento fuiſſet*. Præfectum etiam annonæ fuiſſe anno ſalutis 223. Vlpianum teſtatur *l. 4. D. de contrahen. & commit. ſtipul.* quo Alexander imperare cœpit. vt nec ſit mirum, quod vel ad ſolam horreorum cauſam Valentinianus & Valens *l. omnia C. de condit. in public. horr. l. 10. ad iſtud*, aiunt, *negotium arbitratu & iudicio tuo nobilis, prudens, fidelis, optimè ſibi conſcius apponatur cuſtos, & menſor*.

Ergo annonæ cura in tribus conſiſtit; comparando, conſeruando, diſpenſando. in quibus ſingulis diligentia exigitur, prouidentia, & induſtria ſingularis. 4.

Ad

5. *Agricultura illuc ſpectat cura.* Ad comparandum pertinet, quod Ariſtoteles monet, vt Magiſtratus curent prædia, agroſque luſtrari, cultores diligentes præmio, ignauos infamiâ affici, quomodo Romæ agrum malè colere cenſorium probrum fuit. Antuerpię aliiſque locis, quotannis propoſita præmia ſunt iis, qui de meſſe noua primitias venum primi adportarint.

Claudius Imperator nõ parua propoſuit prę mia iis, qui nauibus frumentũ adferebant; & damna, quę maritimis tempeſtatibus patiebantur, ipſe reſarciebat: & hac de cauſa ædificantibus opem ferebat. Tranquillus *c.* 18.

Dauid eâ prudentiâ Rex operi ruſtico, vineis, oliuetis, pecoribus non ſuis tantùm, vt Marianæ placet, ſed ciuium omnium prę fecit viros ſelectos. Raris quidem locis non agrorum natura, ſed agricolarum ignauia, Magiſtratuum incuria penuriç cauſam prębet. quod ſuo ſęculo exprobrat Tacit. *l.* 12. *Olim*, inquit, *ex Italiæ regionibus longinquas in prouincias commeatus portabantur; nec nunc infecunditate laboratur, ſed Africam potius & Ægyptum exercemus, nauibuſque, & caſibus vita populi Romani permiſſa eſt.*

6. *Et fauor.* Fauori agriculturæ Iure noſtro varia priuilegia ſunt conceſſa. quæ Rebuffus latè exequitur. Romani ſi quidẽ agricolas magnifaciebant, vt pro laude haberetur eo nomine appellari. Plin. *l.* 18. *c.* 3. & Leo Imp. *duas*, inquiebat, *artes adſuſtinendam, ac ſeruandam Remp. vtiliſſimas eſſe, agriculturã propter militũ alimenta, & militiam propter agricolarum tutelam.* & iterũ, *has duas artes cunctis præferendas eſſe, cæteræ aliquando ſuperuacaneæ ſunt.*

7. *Ne fruges corrumpantur.* Romani ne agricolarum labores irriti fierent, cauerant, vt capitalem pœnam ſubirent, quicumque eorum fruges meterent, corrumperentvè. Plin. *l.* 18. *c.* 3. quantum diſtamus, quàm non tutandis, ſed depopulandis agricolis milites hodie ali ſe

8. *Vſuris grauentur.* putant! Nec creditor iuſtus quidem quantumcumque tritici, vel hordei vel in alia ſpecie, quę in fructibus aridis eſt, crediderit, vltra octauam partem hordei pro ſingulo modio quotannis prę ſtandam obligare agricolã poteſt: quin & terram creditor reſtituere cogitur. *Auth. vt nullus Agricolæ mutuans teneat eius terram. & Auth. Nullum credentem agricolæ tenere illius terram, & quantam debeat, vſuram dare.*

9. *Aut longis litibus.* Sed & lites ruſticorũ breues eſſe voluit Iuſtinianus *Nou.* 80. *c.* 2. *Vtili etiam ratione proſpectũ eſt, vt innocens & quieta ruſticitas peculiaris patrocinij defenſoris locorũ beneficio perfruatur, & apud eũ in pecu-*

pecuniariis cauſis litigandi habeat facultatem l. 3. *C. de defens. ciuit.* quin imò vetitum fuit tempore meſſis, cæterarumq́ue illarum vacationum in ius eos vocare. Plin. *l.* 18. *c.* 26. ſed & Athenienſes raſtra, vomeres, aratra, aliaq́ue ruſtica inſtrumenta vendi, aut violari prohibuerunt ſeuerè. idem Plin. *l.* 18. *c.* 26. Alexander III. ne quid vel de Eccleſiæ authoritate deeſſet *c.* 2. *extra de treuga* ſtatuit, *vt mercatores, ruſtici, euntes, vel redeuntes, vel in agricultura exiſtentes, & animalia quibus arant, & ſemina portant ad agrum, congruâ ſecuritate lætentur.* Nunc bellum in nullos magis exercetur, nec hoſtiles tantùm milites aduerſæ partis ruſticos deprædantur, ſed & ij qui tutandis illis ipſis conſcribuntur. Illud porrò infame, vt nō ſufficiat, ſi cibos hominibus, pabula equis præſtiterint, niſi etiam tormentis vltimus teruncius ruſticis excutiatur. qui ſi defuerit aut negetur, equis vnâ nocte tota horrea ſubſternuntur, quibus cohors, quibus legio in plures dies poſſit ſuſtentari. quin imò incenduntur. vnde in plebe annonæ caritas, & in exercitu mox penuria, cui ex vicino agro ſi citra noxam habitus fuiſſet, in plures menſes ſuppetere frumenta poterant: quæ deinde aduehi ex diſſitis etiam regionibus debeant. quorum nuper vecturam conſtitiſſe vidimus in ſingulos modios quanto emi poterant quinquaginta, & eo amplius. Inde æraria publica exhauriuntur atque æs alienum tantum contrahitur, vt in annos aliquot ſequentes ſubſidere debeat bellum, & quòd confici poſſet perpetuum fiat. ſic narrat Plutarchus, exercitum Mithridatis ignaro ipſo fame propemodum interiiſſe, quia duces qui adulabantur, nihil ei hac de re ſignificabant. Exercitus Catholicus cùm primùm ante paucos annos in Rheno-palatinatum veniret Dux Spinola capite ſanxit, ne quis miles vel gallinam, niſi empto acciperet. niſi enim iuſto metu ſoluti fuiſſent, fugâ paſſim ruſticorum, non annonæ ſubuectio ſperanda erat. 10.

Ne tempore meſsis in ius vocetur, inſtrumenta vendantur, à milite vexentur.

Mandatis Principum ita denique cauetur: *Debetis cuſtodire, ne dardanij vllius mercis ſint, ne ab his qui coëmptas merces ſupprimunt, aut à locupletioribus, qui fructus ſuos æquis pretiis vendere nolunt, dum minus vberes prouentus expectant, annona oneretur. l.* 4. *de extraord. crimin.* Quâ cauſâ B. Carolus Comes Flandriæ Stratanos & complices nobiles, vt plebi ſuccurreret, frumenta pretio iuſto vendere adegit. eoq́ue ab impiis illis ſicariis occiſus cùm cauſam martyrio iuſtitia regiminis ſuppeditaſſet, Optimates, & populus & Succeſſor non ſiuernnt 11.

Dardanarij compeſcantur.

eos

eos abire inultos, poſteritate etiam ęterno exilio damnatâ.

12. *Ruſtici aliis rebus non auocentur.* Sed & quo rei ruſticę continuò incumbant, iure vetitum eſt, ne ruſticani ad vllum obſequium deuocentur. *l.* 4. *C de agricol.* *l.* 10. numquam etiã de ſationibus vel colligendis fructibus inſiſtentes agricolę ad extraordinaria onera trahuntur. cum prouidentia ſit opportuno tempore his neceſſitatibus ſatisfacere *l. numquam ibid.*

13. *Pretia frumenti ſic ſtatuantur, ne ruſtici laboris præmia non habeant.* Prouidendum etiam ne cùm maximè ne dum pretia annonæ ſtatuuntur, viliori agricolæ vendere teneantur, quàm ſteterit, ſed iuſtum aliquod lucrum totius eis anni labor adferat: quo familia ſuſtentetur, ne illius deſperatione in annos ſequentes ignauiæ ſe dedant, agroſque deſerant, frumenta deſint, aut rariora ſint increſcentibus pretiis.

14. *Idem ſeruandum in mercatoribus.* Idemque accipi oportet quo ad mercatores. ne eo pretio vendere cogantur, quo ſumptus non recuperent. ne deſiſtant in poſterum, merceſque aliò dirigant; quin imò aliquod lucellum ſuperſit, quo prouocentur ad artem Reipub. maximè ſalutarem, aduehendo aliunde quæ domi deſunt; auehendo, quæ domi in vſum nullũ ſunt, aut pretiũ ſuperfluum, meliora reportando. Quamobrem prudentiſſimè conſtitutũ iure noſtro, in mercatoriæ artis, quin potius Reipublicę fauorem, vt ne Iudæis quidem mercatum exercentibus, moleſtiam liceat exhibere: aut alicui præter rectorem prouinciæ iis, quę venalia proponunt, pretia ſtatuere. *l. nemo exterus C. de Iudæis.* ſed hodie ſingulæ ciuitates id præſtant. Obſeruandi tamen ſunt admodum illi qui annonam intra eaſdem ditiones emendo & vendendo vexant, pretiumq; augent. quod vt ne fieret curaſſe præfectũ annonę tradit Feneſtell. *de Magiſtrat.* & Halicarnaſ. *l. 7. antiq.* fraudes huiuſmodi coërcet *l. 2. D. ad leg. Iul. de Annon.* *l. 6. D. de extraord. crim.* magna veterum cura, vt pauperibus ac diuitibus tolerabilis per ciuitates eſſet vita. & varia Principũ noſtrorum edicta aduerſus frumentarios fraudatores, & euectores. an. 1522. 1523. 1531. 1535. 1545. 1546. 1549. 1551. 1552. 1616.

15. *Quorum merces quã minimis tributis grauentur.* Quàm minimis etiam tributis grauentur merces. quæ niſi ab ementibus recuperauerint, aliò vergunt. onerentur ea, quę luxui ſeruiunt, quibus carere poſſumus: immunia ſint, quibus non poſſumus. pretia ſtatuta eos maximè tangunt, quibus agricolarũ, & plebis ſudor amplos prouentus domum vexit, quique coëmptas leui pretio merces in vltimam penuriam ſeruant.

Quando

Quando etiam Valentin. & Valens Imp. *in l. 1. C. de Epiſc. audien.* de re ſua ſtatuant, *Negotiatores ſi qui ad domum noſtram pertinent, ne modum mercandi videantur excedere, Chriſtiani prouideant Epiſcopi.*

In municipiis ex decurionibus curator annonæ creabatur, qui 16.
frumentum non dumtaxat, ſed & oleum comparabat, publicâ pecuniâ. Vnde munus hoc Modeſtin. *in l. ſi duas, 6. §. eſt autem. D. de excuſ. tut.* ſitoniam & eleoniam appellat, id eſt, frumenti oleique emendi curam; quæ inter munera perſonalia refertur. *l. finali, §. cura quoque. D. de mun. & honor.* ad quod munus minor 25. annis non eligitur, *l. 2. D. de vaca. & excuſ.* ſi nihil tamen propriè in patria ſeruatur. Huic officio & dignitas, & auctoritas non deërat. Vnde Sceuola in *l. vlt. §. Titius. D. de pig. act. Culleos,* inquit, *cùm Seius in horreo haberet, miſſus ex officio annonæ centurio, culleos ad annonam ſuſtulit, ac poſtea inſtantia creditoris recuperati ſunt.* & Romæ præfectus annonæ non quidem initio *l. 2. §. hæc omnia. D. de orig. iur.* ſed aucta Republ. in negotiatores annonæ tritici, hordei, & ſimilium ius dixit. *l. vlt. D. quod cum eo qui in aliena poteſt.* creabantur etiam ædiles, qui emptum frumentum diuiderent. *l. ideo 17. de compenſat.* quod ipſum munus perſonale eſt, *l. 1. §. 2. D. de muner. & honor.*

Reip. annona coëmenda.

Decuriones pretio viliori quàm annona temporalis exigit, patriæ 17.
ſuæ præſtare non ſunt cogendi. *l. decur. 5. de adminiſtrat. rer. ad ciuit. pertinent. l. vlt. D. ad l. Iul. de annon.* & ſi curator cariùs quàm temporis conditio poſtulat, vendidiſſet, mulctabatur. *l. 2. D. de annon.* diſtracto frumento pecunia ciuitati ſtatim reſtituebatur, ne admiſſa quidem compenſatione. *l. 2. §. ad frumenti. D. de adminiſt. ad ciuit. pertin.* In ſumma autem neceſsitate alicuius vrbis alia, cui melius prouiſum erat, illi iuſto pretio frumentum conferre à Principe cogebatur. *l. 1. & 2. C. vt nemini liceat in coëmp.*

Vilius nemo vendere cogendus quàm præſtare poſſit ne quidem officio aſtrictus.

Sed & hæc cura erat, vt iuſto pretio, pondere, ac menſura omnis 18.
annona veniret. & Epiſcopi vocabantur, qui præſunt pani, & cæteris venalibus rebus, quæ ciuitatum populis ad quotidianum victum vſui ſunt. *l. fin. §. item Epiſcopi. D. de muner. & honor.* ſic omnium Romæ venalium rerum cura ad ædiles pertinebat, ne vitioſæ diſtraherentur, *l. 1. in princ. D. de ædil. edict.*

Prouidendum ne quod in rebus ſit vitium, in pondere aut menſura.

Sed non alia ſuauior præſertim in his ditionibus, quæ totæ mercatoriæ ſunt, ſtatuendi frumentorum pretij ratio, quàm ea quâ vſus eſt ſæpè omnium pauperum applauſu Senatus noſter Antuerpienſis,
vt copiam frumenti habeat in publicis locis, vt ſpecies annonarias 19.
publicis horreis ſeruari mandat *l. 1. 2. pen. C. de nauicul. l. nulli C. de off. rect. prouinc.* ſeruatam in omnes neceſsitates obſidionis, & caritatis,

Pretiũ diminuendũ venditâ è publico in

ſingulas nundinas annona.

quâ ingraueſcente, ſolet quantum opus ad forum mittere, & leui pretio diſtrahere, vt alij ad illud exemplum de rigore pretij remittere cogantur. Laudabile toto orbe exemplum Abbatis S. Vedaſti apud Atrebates, vt in ſingularum hebdomadarum frumentarias nundinas tantum frumenti (cuius ampliſsimos habet reditus) ad forum deſtinet, leui pretio diſtrahendum, quantum pauperibus eius vrbis, & diſtrictus ſufficiat, eoque exemplo remoratur, ne pretium vltra modum increſcat. quadrat elogium quod in hanc rem Valentin. & Valens *in l. 1. C. de Epiſc. audien.* aſsignant Chriſtianis, *quibus verus cultus eſt adiuuare pauperes, alioſq́; in neceſſitate.* ſic & *c. 1. x. de empt. & vend.* ad presbyterum deferri iubet eos, qui hoſpitibus vltra pretium vendunt, & qui iniuſtâ menſurâ, pœnitere in pane & aqua.

Alterum ſubſidium rei annonariæ, præterquam quod omnes, qui ea quæ ad victum pertinent, & neceſsitatem (non luxum ſuperfluum; vt queritur Tiberius *apud Tacit. l. 3. lapidum cauſâ pecuniæ no-*
20. *ſtræ ad externas aut hoſtiles gentes transferuntur.*) aliunde aduehunt, bene habeantur, neque tributis grauentur, neque exactorum iniuriis ſubiaceant, eſt; ne ea quæ vel domi creuerunt, vel aliunde aduecta ſunt, negligantur: aliáve exportentur, quibus poſtmodum Reſpub. egeat, idque & edictis prohiberi à Magiſtratu poteſt, *l. 1. & 2. C. quæ exportari non poſſunt.* & ſeriò curari debet. ſed contrà potiùs in *id in-*
21. cumbendum omnibus neruis, vt aduectiones naturâ & induſtriâ ſint faciles, & moribus ſtationariorum viæ, & flumina, & mare nihil impedita, vel à piratis, latronibus, vel viarum aut fluminum in-
22. commodis, purgentur, reficianturque ſtudioſiſsimè. Quin imò noui aquarum ductus, ſi qua fieri, & prodeſſe poſſunt, fodiantur, quò merces faciliùs & quàm minimo pretio traiiciantur. Vidimus & patrum & noſtrâ memoriâ quantum in omnem cauſam & caſum interſit: non aliter Bataui proſperitatem Reipublicæ ſuæ ſtabiliuerunt, aut ſeruarunt hactenus, quàm ductu aquarum, obiectu fluminum, maris nauigatione. Ambracium Nero cum ſinu Corinthiaco iungere voluit, *primuſque terram egeſtam ſuis humeris tulit.* Suet. *in eius Vita.* & à lacu Auerno nauigabilem foſſam vſque ad oſtia Tiberis ducere: *ſed intolerandus labor, nec ſatis cauſæ.* Tacit. *l. 15.* foſſa etiam Mariana, Druſiana, Ottonia, nec ignobiles, olim nec inutiles pacis & belli neceſsitatibus. Studium L. Veteris fuit Moſellam atque Atarim foſſâ connectere; *vt copiæ per mare, dein Rodano, & Arare ſubuectæ per eam foſſam, mox fluuio Moſella in Rhenum, exin Oceanum decurrerent, ſublatiſque itinerum difficultatibus nauigabilia inter ſe Occidentis Septentrioniſque littora fierent.* Sed Aelius Gratius Belgicæ legatus quanti intereſſet gnarus deterruit Veterẽ, *ne legiones alienæ Prouinciæ infer-*

Bene conſeruanda, non exportanda quibus opus habemus.

Bene habẽdi eorum mercatores.

Portus aquaductus bene curãdi, noui fodiendi.

inferret, ſtudiaque Galliarum affectaret. Tac. *l.* 15. ſexcenta alia ſunt. ſed nulla experientia clarior eâ quàm apud Batauos ſexagenarium nunc bellum fecit, innumeri ſunt fluuij, aquæ-ductuſque ab induſtria naturaque dati, mercium aduehendarum nullibi commoditas, nullibi annonæ vilitas maior, exercitus verò & commeatuũ in omnem partem quò ducendus eſt, tam expedita traiectio, vt ſex horis tantum itineris conficiat quantum caſtra Regia per continentem ſex diebus, tantilli ſumptus vt centeſimam regiorum non æquent, dum vna oneraria plus tranſuehit quàm centum quadrigæ tot equis & aurigis famelicis, & agrorum populatoribus inſtructæ ſint ferendo. Quæ procul dubio ratio vnica eſt, præter confœderatorum conſilia, frugalemque & prudentem adminiſtrationem, vt orbis ille angulus tanti monarchæ arma tot iam annos ſuſtinere potuerit non tantùm, ſed & in propriis ſedibus, atque vtrarumque Indiarum inſulis magnis damnis irritarit. Ita nuper Rex Rhenum in Moſam ducere cœpit : quod quanti momenti ſit in belli & pacis cauſam oſtendit Batauus, miſſo exercitu ad eos conatus impediendos. Faxit Deus vt quæ alia id genus pertinent ad Reipublicæ tutelam, annonæ, merciumque omnem abundantiam, & vtilitatem, cum ſalute publica dirigantur, vt non minus domi ſit benè, quam Dei beneficio Belgarum noſtrorum per annos proximè lapſos foris in Italia, Hungaria, Germaniaque bellica gloria renouata eſt, illudque Belgis euenit, quod Germanicus apud Tacitum *lib.* 1. abominabatur: *Dij, inquiebat, non ſinant vt Belgarum quamquam offerentium decus iſtud & claritudo ſit, ſubueniſſe Romano nomini, compreßiſſe Germaniæ populos.*

Denique annonæ ratio conſtat in diſtribuendo rectè, vt ingruẽte neceſsitate ſciatur quantum ſit frumenti, quanto populus egeat. Singulis vicis, ſingulis inſulis præficiantur qui inquirant, qui quod cuiuſq; indigentiæ ſupereſt, in hebdomadas, in menſes vendi iubeat, partianturq; ne cuiquam deſit, aut quod alteri opus eſt ſuperfluat. inutilia terræ pondera ablegentur, validi mendicantes, otioſi decoctores, profuſi helluones, immodicis gulæ ſumptibus prodigi (quibus coërcendis ſcriptæ olim leges Fannia, Licinia, Cornelia, Antia, Agell. *l.* 2 *noct. attic.* Macrob. *ſatur. l.* 4. *c.* 9.) vſurarij, qui res alienas malè exedunt, & ſuis abutuntur malè, harpyiæ inſatiabiles alienarũ rerum, ſuarum prodigi, qui canibus proiiciunt, quo multi ieiuni ventres ſaturari poſſent. Canes incumbẽte aut imminẽte fame occidi ſolent, omniaq; inutilia animalia, quæ alimenta hominibus idonea abſumunt. apud Belgas etiã vetari ne aqua nimio frumento in potum corrumpatur; aliaque quæ vſus & prudentia ſuggerit ſtatui. 23. *Diſtributio annonæ prudenter facienda.*

Murorum ètiam ciuitatis & arcium non eſt cura nègligenda; tum ob decorum, tum ob munimentum. nam ſi ædificia priuata ob aſpectum publicum domini reparare etiam inuiti cogantur: multo magis muri vrbium & arcium, turres, & propugnacula. ſi quidem ad ritum priſcum ſtructa ſint venerandæ antiquitatis gratiâ, ſi ad hodiernum, defenſionis & ſecuritatis causâ. muratas enim vrbes atque arces Regnorum Prouinciarumq; præſidia non ſemel rebus deploratis extremam ſalutem attuliſſe non eſt quod multis exequamur, relinquimus eam contentionem aliis, qui longè lateq; diſcutiunt, expediatne muratas vrbes & arces habere, an ſolo virorũ fortium robore niti. Tholoſ. *de rep. c.* 3. 5. Conſen. *Polit. l.* 8. *c.*23. 22. 4. *Muri ciuitatis.*

Sanè vt antiquas hiſtorias nihil attingamus, ſed Belgium tantum, quod per annos nunc ſeptuaginta bello iactatur pluſquam ciuili, in quod contra Hiſpaniæ Regem iuuandis Ordinibus vnitis vires, viros & belli neruos contulerunt omnes ferè Europæi Principes & Reſp. præter Auſtriacos, vbi tot nunc annis tantâ impenſâ, tanto incolarum, aduenarum, militum, ciuiumque ſanguine militia diſcitur, & docetur: quaſi in amphitheatro hodiernæ Belgicæ artis & diſciplinæ. hoc inquam bellum in tantam moram protrahitur, præter reliquas cauſas, maximè ob infinitum numerum muratarum ciuitatum, oppidorum, municipiorum, arcium, caſtellorum, præſertim ad fines, limites, adituſque Prouinciarum ſitorum (quos & flumina frequentiſsima vndique interſecant, cingunt, tuentur & paludes non paucæ) atque ad eos limites quos hoc bellum inter partes poſuit. 5. *Arces & muratæ vrbes an Reip. expediant?*

Exactum eſt ab induciis ſexennium, ſudatũ & ad Bergizomam, vbi & Belgicus, & alter Palatinatus, & tertius magnæ partis Germaniæ victor exercitus curſum ſiſti victoriarum indoluit. Denique ad Bredam quantum temporis inſumptum eſt bello, quod Hugo deſcripſit, tam operoſo, vt labores Herculis comparari poſsint: tam ſumptuoſo, vt expenſas exacti nummularij difficulter ſupputent. His inquam vicibus ad Bergizomam & Bredam luctando ſexennium abſumptum eſt, tot antè anni ad munita oppida alia, atque arces, poſt quæ an. 1629. ſucceſsit clades Siluæ-ducenſis. Non inficior Alexandrum Aſiæ imperium vno cum Dario prælio rapuiſſe, Iuſtin. *l.*11. ad quod illud monentis apud Curtium, *l.*4. *Et bello vicerimus, ſi vincimus prælio.* Scio poſt conflictum cum Perſio *omnẽ ferè Macedoniã infra biduum deditã*, Liu. *l.*44. *Antium paucos dies circumſeſſum deditũ, nullâ oppugnantiũ nouâ vi, ſed quod iam inde ab infelici pugna caſtriſq; amiſſis ceciderant animi.* Liu. *l.*2, & quæ alia adducit Marnixius *in reſol. polit.*

ſect. 8. *c.* 6. vbi contendit euincere eum, qui ſuperior acie agnoſcitur, facilè vrbes ſuperare. ſed & *reſ.* 7. vrbem vnam præcipuam amiſſam ſuo motu percellere cæteras, vt collabantur. ſed id aſſero, vt natura fluuios, maria, montes, ſyluas, paludes muniendis Prouinciis dedit, ita & induſtriam caſtella, muros, munimentaq; locorum ſexcenta, quibus ſiſtatur fortunæ curſus, ſi aduerſari cœperit. vt ne vnus dies deſtruere imperium poſsit, vt arma, vires, per moram reparari, & ſi cadendum ſit, honeſtis conditionibus fieri queat. Ipſi Romani nullibi confidebant, niſi caſtris, vallis, munitionibus ſtructis, ne vnam noctem. *Vt alibi dicimus.*

6. *Fora iudicialia.* Fora etiam tum iudiciis exercendis, tum rebus venalibus opportunis locis ſtatuenda ſunt, tum Conciliis vrbicis, & prouincialibus idonea, fora iudicialia pro cauſarum & Iudicum dignitate, ſellæ, ſubſellia, vel tribunalia publica ſaltem, atque aperta, dum cauſa noſcitur, & iudicatur. nam ſententiam in ſecreto latam ſtatuit irritam lex, *cum ſentent.* 6. *C. de ſenten. & interloc.* Forum muricibus ſterni quidam non malè optarunt, ne temere in illud litigantes proſiliant, ſed neceſsitate dumtaxat compulſi, & qui deſiderent mox expediri. Addendum & aliud votum, ne quæ circa miſeros Harpyæ verſentur: de quibus Cato, *fures priuatorum furtorum in neruo atque compedibus ætatem agere, fures publicos in auro atque purpura.* Gellius *l.* 11. *c.* 18. aduigilent Iudices atque Magiſtratus, vt à foro ſuo abſint, ſed ij magis reperiantur, quos Leo & Anthemius aiunt non minùs prouidere humano generi, quàm eos qui præliis & vulneribus patriam, parenteſque tuentur, multis priuilegiis digni donatique. *l.* 5. *& ſeq. C. de aduoc. diuerſ. iudic. & tit. ſequent. l. aduoc. C. d. tit. C. de aduoc. diuerſ. iudic. l.* 4. *l. cum aduoc. C. eod.*

7. *Rerum venalium.* Locum foro idoneum exigit Ariſt. *l.* 7. *polit. c.* 12. excellentem, ac liberum ab omni mercatura. quo neque opifices, neque agricolæ, neque alij tales vlli appropinquent, niſi à Magiſtratibus vocentur.

Venalium etiam rerum omnium fora pro faciliori commercio ſeparanda ſunt, monente Ariſtotele *ibidem*, vt alibi oues, ſues, boues, alibi carnes, alibi panis veneant. vt & faciliùs quorum ea cura eſt inſpicere poſsint, vt omnia fide bonâ, & iuſto pretio emantur. *l. Vnic. § cura carnis. D. de offic præfec. Vrb. l. fin. D. ad l. Iul. de annon. l. Vnic. D. de nundi. & tit. de ædil. edict.*

Athenis agoranomi duo hæc præcipuè curabant, vt omnia in foro compoſitè citraque tumultum agerentur, deinde vt abſtinerent à mendaciis non vendentes modò, ſed etiam ementes.

Por-

Portus publici, viæ vicorum, angiportus ad vtilitatem publicam 8.
inſtituti rectè curari debent, nec vllâ parte priuatis domibus inclu- *Portus.*
di, *l. qui ſine* 19. *C. de operib. publ.* ſed publica omnibus eſſe ſtatio, &
ſecura. *l. nemo igitur*, 4. §. *final. D. de rer. diuiſ.* vt facilis ſit acceſ-
ſus, & ſecura inuectorum conſeruatio, nec moroſa tributi exactio.
Eximia, inquit Caſsiodorus *l. 7. variar. c. 9. res tibi committitur, ſi moderatè peragatur, tu copiam facies dum ingredientes iuſtè tractaueris, auara manus portum claudit, & cùm digitos adtrahit, nauium ſimul vela concludit.*

Id tamen diligenter Magiſtratibus proſpiciendum eſt, ne ſimul 9.
cum peregrinis mercibus, peregrini mores, & vitia inuehantur. *Profectò*, inquit Plato, *mare ciuitati proximum quotidiana eam iucunditate afficit; verumtamen vicinitas ea reuerà nimium ſalſa eſt, aut amara. nam cùm mercibus & pecuniis ciuitas cauponando repleatur, doloſi animi inſtabiles & infidos mores parit, vnde parum & ipſa ad ſe ipſam & ad gentes alias fidem & amicitiam colit.* *Cum peregrinis mercibus mali mores ne inuehantur.*

Theatra etiam, ſtadia, balneá, prætoria, palatia, baſilicæ, pon- 10.
tes, viæ publicæ, & ſimilia, quæ in vſum communem habent ciues, *Theatra,*
curari etiam vt publica debent. ſiue agatur de illis ſartis tectis *pretoria,*
ſeruandis, ſiue de his quæ in illis aguntur. vt neque deſit vtilitas, & *balnea.*
honeſta voluptas, neque luxuriet in theatris vel mimorum ſeu hi-
ſtrionum turpitudo, nec laſciuiat in balneis, ad corporis valetudi-
nem ſeruandam repertis, meretricia mollities.

Carcerum autem cum primis ratio habenda eſt Magiſtratibus, 11.
vt ſint idonei ad cuſtodiam, ad quam deputantur. *l. aut damnum*, §. *Carceres*
ſolent. D. de pœn. D. & C. de cuſtod. reor. & ſecuri quidem, at non du- *publici, priuati, monaſtici*
ri. vt qui ad caſtigationem leuium delictorum, vt *in l.* 3. *D. de cuſtod. reor. l.* 2. *C. eod.* nec iſti tam horridi, quàm qui ad ſupplicium. vt
erant Gemoniæ, Tullianum, & alia loca ſubterranea Romæ. Quare & iuſtiſsimæ ſunt Eccleſiaſticæ conſtitutiones, quæ vetant carceribus ita mancipari reos, vt vel fame vel fœtore interimi poſsint. Diaz *in prác. crim. can. c.* 129. & Regiæ Ordinúmque Galliæ iuſtiſſimæ ordinationes, ne vllibi carceres ſint ſubterranei, vel hypogea. Comitiis Aurel. *art.* 55. ne loci corruptio, fætor, bufones, ſerpentes carceratis officiant; eſt enim id non cuſtodire, ſed necare.

Quare ædificia carcerum hiſce cuſtodiæ, delictorum, & pœnarum, nec non ſexuum diſtinctionibus idonea vt ſint, ſatagendum. ſed & vt ne Commentarienſes negligenter, aut crudeliter incluſos habeant, inuigilandum. *l.* 1. *de cuſtod. reor.*

Nec minùs qui vi è carceribus reos vel alio modo eximunt, de vi publica puniendi. *l. qui de dol.* 10. *ad l. pub. de reput.* & damno actori ſarciendo, *l.* 4. *& tot. tit. nequis eum qui in ius vocatur, vi eximat.* Denique qui carceres effregerunt. quibus capitale ſupplicium proponitur *l.* 2. *de car. de his qui carc. effreg.* niſi cuſtodis negligentia interuenerit, per quam ſine effractione euadentes leuiter puniuntur *d. l.* 1.

Præterea ne quis carcerem priuatum habeat. publici enim iuris eſt, & ſine auctoritate publica nec conſtrui, nec haberi poteſt, *l. vnic. C. de priuat. carc.* Excipio parentes qui filios habent in poteſtate, qui intra familiam emendare eos poſſunt. ſolent tamen ſi ſeueriori eos diſciplinâ detineant, magiſtratui indicare. Excipio etiam dominos, qui ſeruos vincire & cædere poſſunt, dummodo meminerint animaduerſuros Iudices, ſi diſciplinæ modum exceſſerint. Ad parentum dominorumque rationem rediguntur carceres monaſtici, diſciplinæ ſeruandæ, & leuibus exceſsibus puniendis permiſsi. nam grauiorum ſcelerum vindicta cenſuræ, iuriſdictionique Ordinariorum reſeruatur.

12. *Fauor ædificiorum.* Vt ædificio vrbium honeſtaretur aſpectus, in Romana Repub. ædilium officia fuerunt, quibus ædium priuatarum & ſacrarum cura demandabatur, nec non viarum vrbis, vt planæ, mundæ, tutæ eſſent. *l. vn. D. de via pub. & ſi quid in ea fact. eſſe dic.* quare ſi quà vulgo iter fit, animal nocens habeatur, competit ædilitia actio, *l. hi enim cum ſeq. D. de ædil. edict.*

Et Curatores operum, & Comites formarum, riparum, & aluei Tyberis, & procurationes vrbicæ in iure noſtro leguntur. ſed & tribunus rerum nitentium: cuius erat ſolicitudo, vt ædes ſacræ, baſilicæ, fora, balnea, circi, theatra, amphitheatra, viæ, bibliothecæ, campi, omnia denique loca publica nullis ſordibus vitiarentur, tantum erat veteribus munditiei, nitoribuſque ſtudium.

Sed & ita Iuſtinianus *in mandatis Principum Auth. eo. tit. §. ſed etiam pro vbertate neceſſariorum, & operum ciuitatum diligentiam habebis, procurans ex ciuilibus pecuniis partes quæ valde neceſſariæ ſunt operum facere, & pontium ſimiliter, & viarum & portuum, in quibus omnino ſunt locis Prouinciæ, cui præſides, portuumque & murorum curam habebis, & quidquid omnino eſt & ciuitatibus vtile, & cogitabis, & facies, & nuntiabis, &c.*

12. *Vetus forma, interualia, proſpectus.* Hoc itidem conſtitutum eſt, vt qui ædificaturus eſt, veterem & conſuetam formam ædificiorum non poſsit excedere, & vicino lumen, proſpectumúe auferre, *l. penult. Grac. C. de ædificiis priuat.* & Conſtantinopoli quidem duodecim pedum ſpatium inter proprias & vicini ædes relinqui oportebat, *l. vlt. C. eod.* quod inde porrectum eſt

eſt ad Prouincias, quamuis legibus duodecim tabularum ſuffecerit interuallum duorum pedum & dimidij, Iſidorus *l.* 15. *Æthymo. c. vlt.* ſed & amplius, ne cui gratiſsimus in mare proſpectus in directam tolleretur, centum pedum ſpatium exigebatur. *Nouel.* 63. *de noui operis nuntiat.* quod deinde & in obliquo proſpectu maris placuit. *Neuel.* 165. quod Hermenopolus paritate rationis ad proſpectum montium porrexit. *l.* 2. *epitom. iuris ciuilis, c.* 4.

Vetitum etiam fuit dextra, læuaque per pedes quindecim prope aquæductus ne arbores plantarentur. *l.* 1. *C. de aquæduc.* ſcilicet ne quid eis noceatur. cuius rei tanta fuit cura, vt ab extraordinariis oneribus eſſent ij immunes, per quorum fines formarum meatus tranſirent. nedum ad aliud ſuperindictæ rei opus attinerentur, aquæductus ſordibus repleti non mundarentur. Id quod ſi negligerent, amiſsione poſſeſsionum mulctabantur. *l. aquarum. C. de aquæduct. l.* 11. 14. *Aquæductus, & circa eos plantatio.*

Cloacarum etiam ratio inſigniter habita fuit. nam *cælum peſtilens & ruinas*, inquit Vlpian. *in l.* 1. *§.* 1. *D. de cloac. minantur immunditia cloacarum, niſi mundentur.* 15. *Cloacæ alui.*

Sed & aluei & riparum Tyberis inuentus eſt curator ab Auguſto. quo diligentiùs quod ſingulis commiſſum erat, curaretur. ſeu vt Tranquillus notat *c.* 43. *quo plures*, inquit, *partem adminiſtrandæ reipub. caperent noua officia excogitauit.* & ſingulos diuerſis curis diſtraxit, ne otioſi in nouo imperio commune negotium faceſcerent. de horum aliquo officio accipitur quod Vlpian. ait Saluianum beneficio Principis vrbicam procurationem adeptum.

Quin imò nulli Iudicum, qui Prouincias regunt, in ciuitatibus in quibus ſacra palatia aut prætoria ſunt, (ea autem dicebantur in quibus publicè ius dicere, atque habitare ſolebant Præſides, *Nouel.* 24. *in prin.* vt etiam Leo vocat, *in l. omnes §.* 1. *C. de epiſc. & cler.*) licet his relictis, priuatorum ſibi domos ad habitandum, veluti prætoria vindicare: ſed ſacratiſsima modis omnibus inhabitare palatia, ſeu prætoria cogantur, vt hac neceſsitate compellantur eorum reparationi prouidere, *l.* 14. *de Off. rectoris Prouinc.* quin imò ſi ad priuatos diuertiſſent domos, eæ publicabantur. *l.* 4. *C. Theod. eod. tit.* 16. *Prætoria à Præſidibus habitanda.*

Mandatum quoque Præſidibus fuit vrbes luſtrare, *Nouel. de prætor. Nouel. de Præt. Paphlag.* & ædes ſacras, & opera circuire, inſpiciendi gratiâ, an ſarta tecta quæque ſint, vel aliquâ refectione indigeant, & ſi qua cœpta ſint, vt conſummentur; prout vires eius Reipub. permittunt. curatoreſq; operum diligentes ſolemniter proponere. *l.* 7. *de off. Proconſulis.* Caſtrorum etiam refectionis luſtrationiſ- 17. *Vrbes luſtrandæ.*

vniuerſalem eſſe Iuſtin. *in l. vlt.* declarat; *qui proprias*, inquit, *domos renouare volunt, veterem formam nullatenus excedant, vt nec hi qui nouas ædificant, lumen aut proſpectus auferant.* quod neruoſè & verboſè proſequitur eadem Conſtitutio. cuius intentioni pleniùs explendæ Iuſtin. duas Nouellas edidit, 63. videlicet & 165. de proſpectu non impediendo. adeo quidem, vt *l. 5. C. de oper. publ.* decernat diruenda ædificia in publico, quamuis ex reſcripto Principis, ædificata, ſi fuerint contra ornatum & commodum, & decoram faciem ciuitatis. *& l. 13. eod.* ſi ſpatia platearum anguſtent.

Ex qua *lege* 5. & illud conficitur, permiſſum Principis in publico ædificandi, ſi is ſimpliciter impetratus fuerit, non ſic accipi poſſe, vt cum incommodo alicuius quicquam fiat, neque ſolere Principem aliter permittere. *l. 2. §. merito §. ſi quis à Principe. D. ne quid in loc. public.*

Et exceptionem factam *in d. §. ſi quis à Principe niſi fortè quis hoc impetrauerit.* ita accipiendam eſſe, vt poſſit Princeps ſummâ & ſupremâ poteſtate concedere, vt cum incommodo alicuius in publico ædificetur, ſed inſolitam eſſe eam conceſſionem, & ſimpliciter factam non eò extendendam, & ex reſcripto ſimplici ædificatum *iuxta l. 5.* deſtruendum; at demum ex ſumma poteſtate cùm ſufficienter informatus eſt, poſſe quidem, ſed tamen ex cauſa publica, in gratiam Reipub. non priuatum fauorem. bonus enim Princeps imperio vti non ſolet, cùm legibus locus eſſe poteſt, neque plenitudine poteſtatis, quâ non id tantùm quod cuilibet competit ex publico, ſed priuata etiam bona auferre poteſt, ſi ineuitabilis neceſſitas, aut ſumma cauſa ita exegerit. Ad quam rationem Mercurius Italicus *Ioannis Henrici à Pflaumern in deſcriptione vrbis Senenſis nu. 7.* ædes vltra cæteras in forum procurrentes ab architecti culpa aut temporum iniuria vindicat, quod Ioannes Vgurgerius Reip. inopiâ pecuniæ laboranti bina plauſtra auro onuſta miſerit, hocque facto conſecutus ſit, vt ædes quas circa forum exſtructurus erat, proferre vltra definitum ſpatium, eaque nota conſpicuas præ aliis reddere liceret. duobus ergò auri plauſtris ea deformitas redempta eſt in magna Reipub. inopia: publica ergo cauſa, & magna, & ad exemplum vtilis fuit.

Principes ſanè Magiſtratuſque & exemplo prouocare ſubditos ad ædificanda ſpecioſa ædificia decet. exemplo quidem; vt ipſi palatia, prætoria, arces, caſtra, ædes, alias fiſcales & publicas ædificent, inſtaurentue dignitati pares. apud populos quidem qui ſplendore & magnificentiâ ſub obedientia Regia duci atque retineri debeant: in- 19. *Principes exemplo, ſubſidioq; ædificaturos inuitēt.*

infra maieſtatem paulò apud eos, quibus eminens exceſſus inuidiam, familiaritas reuerentiam, & amorem, firmiſsima obedientiæ ſignacula pariunt. Beneficio autem: vt ſicut reſtaurationi mœnium aliorumque operum publicorum tertia portio eius Canonis, qui ex locis fundiſuc annuâ præſtatione confertur, impenditur: *l. reſtaurat. C. de diuerſ. præd. vrb. lib.* 11. Ita quoque priuatis ædificium, quo publicus aſpectus decoretur, exſtructuris, in id opus, præſertim ſi nobile frontiſpicium habebit, ex ærario publico liberale ſubſidium detur.

20\. *Citra nimium luxum.* Commendat ergò meritò Regibus *in inſtitut. l.* 3. *c.* 10. Mariana, aliique alibi, ædificandi ſtudium, atque opera Principibus digna extruendi. admitto tamen leges ſumptuarias, quas Conſ. *polit. lib.* 8. *c.* 14. §. 8. *& ſeq.* ſed rarò, eo videlicet caſu, quo Regia palatia ſuperant, æquant, vel iuſtum interuallum inter Regem & ſubditum ædificia non ſeruant. vt theatrum Scauri. de quo Plin. *lib.* 36. *c.* 15. & per quæ illuſtres familiæ vel intereant, vel ita depauperentur, vt ſibi deinceps non ſufficiant, vel Reipub. neceſsitati. in quam feuda olim, & magnæ opes nobilibus datæ ſunt. denique priuatos vitare velim cenſuram Plinij *lib.* 36. *c.* 1. *Cædimus*, inquit, *montes, trabimuſq; nullâ aliâ quam deliciarum causâ, quos tranſcendiſſe quoque mirum fuit. In portento prope maiores habuere Alpeis ab Annibale exuperatas, & poſtea à Cymbris: nunc ipſæ cæduntur in mille genera marmorum, promontoria aperiuntur, maris & rerum natura agitur in planum, euehimus ea, quæ ſeparandis gentibus pro terminis conſtituta erant: naueſque marmorum cauſa fiunt, ac per fluctus ſæuiſsimam rerum naturæ partem huc illucque portantur iuga montium.*

Sed luxum ſuum ſæpè Roma punitum vidit. toties legimus incenſa, collapſaque templa, Capitolium, ſepulchra, theatra, & Sabinum à Vitellianis in Capitolio oppugnatum, *reuulſas vndique ſtatuas, decora maiorum in ipſo aditu vice muri obieciſſe*: ſed multò maximè integræ luit, quando intra paucos annos toties capta, direptaque fuit; ab Alarico, Genſerico, Odoacre, Theodorico, Beliſario, Attila. & altero ſæculo à Burbonio.

21\. *Quæ in ordinibus etiam mendicantibus ius vetat.* Enim-verò in Religionibus Mendicantibus etiam hodie viri quidam non minùs pij, quàm politici, ſeruandam putant conſtitutionem Clementis V. & Concilij Viennenſis de ædificiis conuentualibus paupertati & mendicitati conſonis, atque ita vt cathedralibus, collegiatis, abbatialibus, cæteriſque id genus Eccleſiis etiam quoad templorum ſplendorem ſuus ordo conſtet ædificandis, in hæc verba ſtatuentem: *Conuenit ipſis quòd nullo modo deinceps fieri faciant,*

vel

vel fieri ſuſtineant, Eccleſias vel alia quæcumque ædificia, quæ (conſiderato fratrum inhabitantium numero) exceſſiua in multitudine, & magnitudine debeant reputari. Ideoque volumus quòd vbique in ſuo ordine deinceps temperatis & humilibus ædificijs ſint contenti; ne huic tantæ paupertati promiſſæ, quod patet oculis, contrarium foris clamet, quamuis etiam paramenta & vaſa Eccleſiaſtica ad honorem diuini nominis ordinentur, propter quem omnia fecit ipſe Deus, tamen qui abſconditorum eſt cognitor, ad animum ſibi miniſtrantium reſpicit principaliter, non ad manum: nec per illas ſibi vult ſeruiri, quæ ſuorum ſeruitorum conditioni & ſtatui diſſonarent. Propter quod ſufficere debent ijs vaſa, & paramenta Eccleſiaſtica decentia, in numero & in magnitudine ſufficientia competenter; ſuperfluitas autem aut nimia pretioſitas, vel quæcumque curioſitas, in his ſeu alijs quibuſcumque non poteſt ipſorum profeſſioni vel ſtatui conuenire: cùm enim hæc ſapiant theſaurizationem ſeu copiam, paupertati quoad humanum iudicium derogant maniſeſtè.

Quamquam, inquam, hæc ita olim decreta fuerint, tamen mores hodie, & tempora quorumdam alia iudicia ferunt, videmuſque templa domoſque mendicitatem profeſſas antiqua Eccleſiarum decora ſupergredi. Qua in re nec ego Conſenij cenſuram interponam. id de publico tantùm dicam, vrbium aſpectum per eiuſmodi ædificia honeſtari, populi dignitatem augeri, priuatis per operas, mercimoniaque iſtæc noſtratia præſertim, vbi vilium mechanicarum perſonarum copioſus eſt numerus, Reipublicæ eas molitiones vtiles eſſe, dum ſuppeditatur quod hi laborent, illi vendant; vtrique victitent, augeanturque: Reſpublica otioſorum periculis careat. 22. *Sed mores apud aliquos & publicum decorum laxat.*

CAPVT XXIII.

Monita Miſcellanea.

MAgiſtratus, vt *libro primo, capite primo* ſtrictim diximus, & perquàm ampliſsimè tradidit NOTITIA Dignitatum vtriuſque Imperij: & quàm belliſsimè explicuit G. Pancirolij Commentarium non literis tantùm, ſed figuris etiam atque imaginibus; in vtraque Roma varij admodum, alij atque alij ſub Regibus, Conſulibus, atque Imperatoribus fuerunt, alia 1. *Varij olim Magiſtratus.*

atque alia officia, atque nomina. In orbe Romano ad formam vrbis pleraque directa fuerunt. *qui nobis*, inquit Iuſtinianus *Nouell. de Decur.* 38. *in princ. olim conſtituerunt Rempublicam., hi ex vſu fore rati ſunt, ſi ad imitationem regiæ vrbis per ſingula municipia nobiliores congregarent, & formam quandam ſenatoriæ curiæ conſtituerent, per quam & publica tractarentur, & omnia rectè fierent atque ordine.* In Prouincijs Præſes omnium Romæ Magiſtratuum officia ſubibat. *leg.* 7. §. *vlt. l.* 8. *de offic. Proconſul.* Poſt inuerſum ſæpiùs, atque euerſum imperium Romanum alia vbique vita alios mores poſtulauit, aliæ vbiquè Rerumpublicarum formæ inductæ, officia, & poteſtates. In ipſa Roma retentis Magiſtratuum nominibus ſæpiùs prout mutationes intendebantur, vnis vis addita, alteris adempta eſt: noui inſtituti ad veteres minuendos. Reliquum id eſt hodiernis temporibus, vt non ignoremus quidem Magiſtratuum veterum hiſtoriam, tum aulicorum, tum eorum qui apud Principem erant, tum qui Prouincias gubernabant, tum qui vrbes & municipia. quos compendiosè

2. *Nunc attendendum quid facere eos oportuerit.* cum officijs deſcribit Gudelinus *in comment. iur. nouiſſ. lib.* 5. *cap. quarto, quinto, ſexto, & ſeptimo.* ſed maximè ad ea attendamus, quæ à ſingulis leges exigunt: ſeu quo ad iuſtitiam populo per iudicia adminiſtrandam, ſeu ſecuritatem populi armis defendendam, ſeu quæcumque ad vſum vitæ populo neceſſaria abundè habenda. ad quæ tria capita omnium officiorum cura, poteſtaſque Iudicum referri poteſt.

3. *Eius rei ſumma.* Summam officiorum hanc facit Gudelinus *dict. capit. ſexageſimo ſeptimo*, vt Iudices humaniter erga ſubditos ſe gererent, vt vindices forent criminum, executoreſque legum; vt controuerſias omnes ſubditorum dirimerent, vel ſopirent, ne Principem ſæpè interpellari neceſſe eſſet, ac vt minimè vterentur vicarijs, ſed cuncta ipſimet obſeruarent; vt curarent affluentem rerum copiam eſſe in vrbibus, ne quid ciuibus deficeret; vt inſpicerent pontes, muros, itinera publica, aquæ-ductus, & reliqua opera ciuitatum, curarentque ea inſtaurari; ne permitterent quemquam ſua ſigna imponere rebus ab alio poſſeſsis; vt denique puris manibus eſſent, abſtinerentque ab omni concuſsione, & munerum acceptione, publicis ſtipendijs contenti.

In ingreſſu vt nihil darẽt vel promitterẽt cuiquã pro adeptione ſuę dignitatis, vt iuſiurãdũ pręſtarẽt de Catholicã Religione, de obſequẽdo

do Principi, rectéque adminiſtrando officio, de nulla pecunia data vel promiſſa ad officium obtinendum; denique nulla accipienda à ſubditis, & tributorum illatione iuſtè procuranda, de defendendis ſubditis, eorumq; controuerſijs ex æquitate dirimendis, de vindicādis flagitijs, de tuēda publica diſciplina, de miniſtris deniq; bonis aſſumendis, vt cautionē præſtarēt tributorū nomine ſaltem nuda repromiſsione, quę ſi foret omiſſa, pro pręſtita haberetur, ne diu hęrerent in itinere otioſi, ne antequā fines Prouinciæ ingrederentur, vlla edicta mitterent, ſed biduò tantùm ante ſcriberent deceſſori ſuo vt ſibi cohortem obuiam mitteret, curarent quietam eſſe Rempublicam, omnes tumultus prohiberent, ius ex legibus & æquitate dicerent, omnium querelas audirent, cunctas lites breuiter expedirent, bonos colerent, malos & nocentes pœnis proſequerentur, haberent rationem tributorum, nihil à priuatis acciperent, contenti annonis quas de publico haberent, ne quemquam opprimerent, vt iuſsiones omnes Principis adimplerent, etiam tempore deceſſoris ſui factas, vt in rebus gerendis minimè vicarijs vterentur, nè Prouincias deſererent, quàm diu adminiſtratio ipſorum duraret: quin etiam & áduentum ſui ſucceſſoris expectarent, vt depoſitâ adminiſtratione quinquaginta dies in Prouincia permanerent: obſeruarent ne etiam noctu delinqueretur, ne incendium oriretur, in incendiarios, fures, effractores, adulteros, alios extra ordinem fuſtibus & flagellis, alios extremo etiam ſupplicio animaduerterent, expellerent ex vrbe inertes, atque errones, inquirerent de peregrinis, curarent vt coloni ad agriculturam, ſerui ad dominos, cæteri omnes ad ſuam habitationem, ſuumque opus redirent, ne quis prætextu litis diutiùs in vrbe hæreret: expellerent validos mendicantes, & otioſos, vel eos ad opera compellerent, de concuſsionibus & nimijs exactionibus inquirerent, nulla munera acciperent, pecuniarum tam ex mulctis quàm aliunde acceptarum aut expenſarum tabulas conficerent, viæ planæ, mundæ, tutæ vt eſſent curarent. Non ſunt, vt dixi, eadem hodiè Iudicum nomina, non officiorum diſtributio. quiſque diligentiam ſuam in ijs functionibus vt præſtet oportet, quas hodiernus vſus officio ſuo proprias fecit. quæ noſtratium ferè ſunt, alibi diximus, & egregiè proponit Gudelin. *d. c. 6. 7. ſub fin.* præter ſuprema Principum, & Prouincialia Concilia, Rationalium Supremorum, & Prouincialium Conuentus militares, Poteſtates & Auditores.

Magiſtratuū enixa cura eſſe debet, vt ſint orphanotrophi, qui parentibus atq; ſubſtātijs deſtitutos minores ſuſtentēt; brephotrophi, qui alumni ſunt infantiū; ptochotrophi, qui pauperū & mendicorū;

Xenodochi qui aduenas, ægrotos, inopes, debiles, inualidos hoſpitio excipiant: noſocomi & gerontocomi, quibus curæ ſint valetudinarij, & ſenes, & vt maiorum opes in has cauſas olim collatæ omnino ſecundùm extremæ voluntatis ſtylum impendantur, neq; quocumque citra ſupremum Pontificis arbitrium diuertatur, Clem. *quia contingit de relig. dom.* Trid. *ſ.7. c.15.* vt ſit cura captiuorum domi alendorum, foris redimendorum, expoſitorum infantium, ne alij quàm Chriſtiani, orthodoxi ad Reipubl. curam, vel adminiſtrationem, vel iuuenum inſtitutionem admittantur; hæretici coërceantur, relegentur, præſertim qui lotum reuocant ad fontem, iterant quod ſemel eſt, aut duplicant quod vnum eſt, qui à religione deſciſcunt puniantur, ſignum crucis humi non ſculpatur, cæteræ fidei teſſeræ reuerenter habeantur, Iudæi obſeruentur, ne Chriſtianum mancipium poſſideant, aut circumcidant, pagana ſacrificia ne fiant, qui ad Eccleſiam confugiunt loci reuerentiâ defendantur; *C. l. 1. t. 3. vſque 13.* ſi contra ius vel vtilitatem publicam quid fuerit impetratum, à Iudicibus non recipiatur 14. 22. ne matresfamiliâs domo extrahantur in forũ, ne Iudices confundant inuicem dignitatum gradus. *tit.* 48. ne commercia illicita exerceantur. *tit.* 52. Iudices ne illicitè contrahant. *tit.* 53. modum mulctæ ne excedant. *tit.* 54.

4. *Facili acceſſu Iudex ſit.* Iudex ita omnibus acceſſum ad ſe facilem det, vt omnium deſideria audiantur, ne fortè dum aliquid honori poſtulantium datur, vel improbitati ceditur, mediocres deſideria ſua non proferant. *l. g. 9. de offic. Proconſ. Cognoſcant omnes*, inquit Iuſtin. *quia & maximorum, & mediocrium, & paruulorum nobis cura eſt: & nihil eſt tale, quod à noſtra ſolicitudine remoueamus. In Auth. de defenſ. in fin.* etiam ſerui audiri debent, ſi verecundè expoſtulent, ſi ſæuitiam, ſi duritiam, ſi famem, quâ eos domini premant, ſi obſcœnitatem, in quam eos compulerint, vel compellant, exponunt. Hoc enim ad officium eorum pertinet, vt mancipia tueantur, ne proſtituantur. *l. 1. de offic. præf. vrb.*

5. *Aduocatos pupillis, & pauperibus det.* Vnde & Aduocatos quoque petentibus debebit indulgere, plerumque fœminis, vel pupillis, vel aliâs debilibus, vel eis, qui ſuæ mentis non ſunt, ſi quis eis petat, vel ſi nemo ſit qui petat, vltrò eis dare debebit.

6. *Puras manus ſeruet.* Primùm caput *in Authent. de mandat. Princip.* eſt; vt Iudices puras Deo & Principi ſeruent manus, nullum lucrum contingant, nec captioſum aliquid contra ſubiectos faciant, contenti ſint ſtipendijs fiſcalibus. & *Authent. de Iud. c. 7.* vt nullus præſumat tranſcendere, quæ in ſportulis aut litis expenſis diſpo-

diſpoſita ſunt, vt neque ab eis aliquid peccetur, neque prodatur, neque malignè agatur.

Ad hæc oportet Eccleſiæ reuerens ſit, & priuilegia ſeruet, & inprimis vt omnes Eccleſiæ à ſordidis muneribus habeant immunitatem, & quamcumque iura aut mores patrij conceſſerunt, nequaquam imminuat. Parochialibus Eccleſijs faueat, in ijſque diuina audiat. matrices hæ ſunt, & directa linea attinent: cæteræ laterales conſanguineæ. Illis cuiuſque cura demandata eſt, ſiue proſpera gaudeant ſiue aduerſa fortuna conflictentur. hæ copiæ ſunt auxiliares. hinc & Iuſtin. *in Auth. de Eccl. tit. §. ſi quis.* mandat, vt legatum Deo relictum, Eccleſiæ deputetur, vbi teſtator domicilium habet. 7. *Eccleſiam reuereatur.*

Decorum ſemper Iudex ſeruet, comparato reſpectu ſui, eorumque quibuſcum agendum eſt. Admonuit *apud Tacitum* Tiberius *l. 3. non eadem eſſe decora Principibus viris, & Imperatori, populoque, & modicis domibus aut ciuitatibus.* Vnde & illud Alexandri *apud Curtium, Et ego id agerem, ſi eſſem Parmenio.* & Electræ: *Adora tu illos, meos id mores dedecet.* Themiſtoclis amico inter cæſos hoſtes aureas armillas oſtendentis, *Tolle tu hæc, qui non es Themiſtocles.* 8. *Decorum ſeruet.*

Etiam in aduerſa fortuna ſui ne obliuiſcatur. ita Marobodius Tiberio ſcripſit, *non vt profugus, aut ſupplex, ſed ex memoria præteritæ fortunæ.* Tacit. l. 2. & Mithridates *apud Eunonem prece haud degenere*, agit: Tac. *l. 12.* & Vitellius tribuno inſultanti reſpondit; *Se tamen Imperatorē eius fuiſſe*, Tac. 19. & iraſcitur Paulus Perſio nimis ad genua abiecto: *Quid miſer maximo crimine liberas fortunā, quid oſtendis te indignū pop. Rom. hoſtē fuiſſe, quid meos labores minuis, meāq; fortunā cōmaculas?* Pluta. *in Æmil.*

Non ſe ingerat pluribus quàm opus ſit officiis. Corbulo, cum Parthicum bellum ei eſſet commiſſum, ad Neronem ſcripſit, *proprio Duce opus eſſe, qui Armeniā defenderet*, Tac. *l. 15.* cur ita? ſecundis rebus moderandam fortunam ratus cùm ipſe ei poſſet ſe immiſcere. ſic Moyſes: *Nō poſſum ſic ſuſtinere hunc populū, quia grauis eſt mihi. Num. c. 10.* 9. *Non ſe pluribus ingerat.*

Caueat contradictionis ſtudio aliorum conſilia excutere. caueat etiam ab ea exiſtimatione. nam nec tunc cùm rectè, prudenterque conſulet, ei credetur. inde *apud Tac. l. 14.* Caius Caſſius, *ſimul quicquid hoc in nobis auctoritatis eſt, crebris contradictionibus deſtruendum non exiſtimabam, vt maneret integrum, ſi quando Reſp. conſilijs eguiſſet.* 10. *Caueat ſtudium contradictionis.*

Vt de tempore, ita dignitate prioribus rectè loquendū eſt. de Deo & Sanctis religioſè, de Principibus reuerenter, de Magiſtratibus obſequioſè. degeneris animi index maledicentia. quāuis enim magni ingenij ſit, vt Princeps maledicta, ſenatores conuitia, & quilibet cordati probra contēnant, eoq; magis, quo culpa vacant; manet tamen impudentia criminis, nec ideo eſt minor, nec magis tolerāda. Dauid viuus contempſit maledicta Semei, & palatinos percutere volentes 11. *Maledicum.*

 retra-

retraxit, moriturus tamen vindictam filio mandauit. Veſpaſianus decreuit illicitum eſſe maledicere ſenatori. Sueton. *in Veſpaſ.* Concilium Carthag. 4. *c. cler. maled.* 46. graui pœna linguæ petulantiam coërcuit. quod & placuit Ariſtoteli *polit. l.* 5. *c.* 11. ſeruarunt plures Principes, & Magiſtratus. Borel. *de Magiſt. edict. l.* 3. *c.* 3. imminuit enim Majeſtatem Principum, Magiſtratuum dignitatem ſimul, & auctoritatem. eoque magis, quo maledicus gradu altior. quare Claudius Cæſar dicere erat ſolitus, *non ita de pulice ſicut de fera ſumendam eſſe vindictam.* non ita ergò de eo qui potus ad arma proſiliit ſcurrarum, plura etiam dicturus niſi vinum defeciſſet: ac de eo qui ſciens prudens eſt conuitiatus. nō ita de eo, qui iracundiæ calore & linguæ præcipitio lapſus eſt, quàm de eo qui nocturnâ vigiliâ crimen meditatus eſt, & in lucem proiecit. vt Nicolaus Francus vir non indoctus ob maledicos in Pium V. verſus in laqueum actus eſt.

12. *Gratus ſit.* Erga benè meritos Remp. & Principes oportet gratos eſſe. prouocat gratitudo virtutem; ingratitudo moratur, *Non eſt,* inquit Seneca *de benef. quod tardiores facit ad bene merendum turbâ ingratorum. nam primùm, vt dixi, nos illam augemus, deinde ne deos quidem immortales ab hac infuſa dignitate ſacrilegi negligenteſque eorum deterrent. Vtuntur natura ſua & cuncta interq; illa ipſos munerum ſuorum malos interpretes iuuant. hos ſequamur duces.*

13. *Liberalis.* Liberalitatem in Principibus & Rebuſp. ſine profuſione maximè conſtat, & amicos hoſteſque in gratiam pellicere. tum porrò maximè liberales eſſe conuenit, cùm ſua ſuorumque virtute hoſtilia loca ſubegerunt, quando non præda modò militibus, ſed & partem victoriæ Ducibus & magna meritis erogare, & quaſi partiri conuenit: vicos, caſtella, ciuitates, territoria, in feudum dare. quò & remunerationem ſentiant, & poſtmodum arctiori clientelâ obſtringantur, præſertim nobili genere orti. vt de Veſpaſiano Sueton. *in omne genus hominum liberaliſſimus, expleuit cenſum ſenatorium, Conſulares inopes quingentis ſeſtertiis annuis ſuſtentauit, plures per totum orbem ciuitates terræ motu aut incendio afflictas reſtituit.*

14. *Titulis populum non irritet.* Titulis populum non irritet, præſertim nouis, inuſitatis, atque odioſis. quo conſilio Auguſtus cùm Aegyptus primùm ſub Regibus eſſe deſijt, nouitate faſcium & ſecurium, eum populum perterrefacere noluit. Nec adulatorum ijs compellantiū voces admittat. vt Scipio Africanus à militibus Hiſpanis Rex ſalutatus; ſibi maximū nomen Imperatoris (hoc tum nomine erant exercituū Duces) eſſe reſpondit: Regum nomen alibi magnum, Romæ intolerandū eſſe. Si quid in hominis ingenio ampliſſimū ducerent tacitè judica-

rent, vocis vſurpatione abſtinerent. Liu. *l.* 27. ſic Auguſtus *cuncta diſcordijs ciuilibus feſſa, nomine Principis ſub imperiū accepit, laudibus elatus quòd non regio vel dictatorio, ſed Principis nomine Remp. ordinaſſet*, Tacit. *l.* 1. reliquiſſetque *eadem Magiſtratuum vocabula*, & *l.* 3. idem de tribunitia poteſtate; *id ſummi*, inquit, *faſtigij vocabulum Auguſtus repetijt, ne Regis aut dictatoris nomen aſſumeret, ac tamen appellatione aliquâ cætera imperia præemineret*. & Nero initio imperij dicebat, *teneret antiqua munia Senatus, Conſulum tribunalibus Italia, & publicæ Prouinciæ aſſiſterent illi, patrum aditum præberent, ſe mandatis exercitibus conſulturum pollicebatur, ſe negotiorum omnium Iudicem non fore, vt clauſis vnam intra domum accuſatoribus & reis paucorum potentia graſſaretur: nihil in penatibus ſuis venale, aut ambitioni peruium, diſcretam domum & Remp.* Rem ſcilicet affectabant, inania tranſmittebant. ſecus quàm Alexander quem iuuenili adhuc, & gloriæ æſtu nimio exercitum Curt. *l.* 4. *præcipuè mouiſſe*, ait, *quòd Darius ſibi regis titulum, nec eumdem Alexandri nomini aſcripſerat*. Hodiè res negliguntur, in titulis hæretur, litteræ, legationes, manu, & aſpectu arcentur, ſi quid titulis deſit, quamuis non debitum, ſed affectatum dumtaxat. & minor eſt controuerſia inter Principes, & Reſpub. de ciuitatibus & Prouincijs integris victis, bello reſtituendis, quàm de titulis amittendis vel omittendis, qui poſt amiſſam poſſeſsionem per aliquot ſæcula geruntur. Non ergò Iudex nominum aliquorum faſtu animos ciuium alienos à ſe reddat; credat Euripidi hac in re, quàm maximè: qui affabilitatem lucrum minimo impendio quæſitum nuncupauit.

Monitum ſeruet Tacit. *l.* 1. *priuata odia publicis vtilitatibus remittere*. 15.
ſic Fabius Max. rogatus, vt memoriam ſimultatum quas exercebat cum Lucio Papirio patriæ remitteret; ſilentio obſtinato Papirium Dictatorem deſignauit, & inſignem dolorem ingenti compreſsit animo. Liuius *l.* 9. & Tiberius Gracchus cum cauſa Scipionum coram eo ageretur, omneſque aſperrimam ſententiam expectarent, Scipiones abſoluit, profeſſus inimicitias cum Scipionibus quæ fuiſſent manere, nec ſe gratiæ quærendæ quidquam feciſſe. Liuius *l.* 4. Laudanda etiam vox Seruilij (idem *l.* 27.) *pluris ſe Remp. quàm collegarum gratiam æſtimare*. & iterum Fabius *apud Liuium l.* 24. communi populi Romani ore laudatur, *quòd minoris inuidiam ſuam ſi qua ex re oriretur, quàm vtilitatem Reip. feciſſet*. Iterum Liuius *lib.* 36. *ne ſuas quidem ſimultates pro Magiſtratu exercere boni exempli eſſe*, & *lib.* 42. *iniuria Conſulis Romani & ſi iuſtam minimè tamen in Magiſtratu exercendam*. & callidus quamuis ille Princeps: *priuatas inimicitias non vi Principis vlciſcdr.* & illi ſimilis Ludouic. XI. *non oportere Regem Franciæ vlciſci iniurias Ducis Aureliani.*

Odia ſeponat.

Odia ergò ſimultateſque priuatas publico incommodo non vindicabit, ſeponet. atque Remp. quaſi ex non eſſent capeſcet, ſed neque inuidiam, odia, aut fabulas vulgi curabit, vt à Magiſtratu rectè gerendo auocetur, aut ad mala conſilia impellatur. vt quidam aliquando non ignobiles Duces. *Neque enim*, inquit Liuius, *l.* 44. *omnes tam firmi & conſtantis animi contra aduerſum rumorem eſſe poſſunt quàm Fabius fuit, qui ſuum imperium minui per vanitatem populi maluit, quàm ſecunda fama malè rem gerere. Non ponebat enim rumores ante ſalutem.* firmet animum exemplo Saul. *l.* 1. *Reg c.* 10. audientis filios Belial murmurantes, *Num ſaluare nos poterit iſte?* diſsimulantiſq; ſe audire. L. Volum. ob ſimultatem cum Appio Claudio expertus eſt, *quam propè*, inquit Liuius *l.* 10. *ad vltimum diſcrimen nuper ventum foret.*

16. *Maturo & ſolerti conſilio.* Maturâ deliberatione cùm res moram fert; cùm minùs, ſolerti aliquo conſilio vtatur. ſic Cecinna fugientibus legionibus proiectus in limine portæ viam clauſit, quia per corpus legati eundum erat. Tacit *l.* 1. & non abſimile Plutarchus de Pompeio refert. Antonius primus raptum vexillum in hoſtes vertit. Tacit. *l.* 19. Cæſar ſigniferum fugientem inuertit, non illic hoſtes eſſe, ſed contrariâ viâ in illos eundum monens. Agrippinæ ſuggeſtum imperatorium conſcendere, & ſimul præſidere paranti Senecæ monitu Nero matri occurrit. *ita ſpecie pietatis obuiam itum dedecori.* Tacit. *l.* 13. è contrario vituperatus Vitellius quòd omnis humani diuiniq́ue iuris expers, pari libertorum amicorumq́ue ſocordiâ velut inter temulentos agebat. Tacit. *l.* 18.

17. *Non vtatur imperio vbi lege agi poteſt.* Sapienter etiam Tiberius cenſuit non vtendum imperio, vbi legibus agi poſſit. militaris executio violenter, & ferè hoſtilis eſſe videtur, & præter cætera incommoda plerumq́ue hæc inuoluit, vt vnus pro altero aut cum altero, cùm ad eum non ſpectet, luat. *Iubemùs*, inquit Iuſtin. *in Auth. vt nulli Iud. liceat. Prouinciarum Iudices omnia ſecundùm leges vindicare, & peccantes tenere, & non alios pro alijs, aut ex quibus nati ſunt vicis, qui crimina præſumpſerunt alium pro alio comprehendere, aut damnum eorum inferre vicis. ſed neque pignorationes facere propter peccantem.* Quibus tamen etiam in ciuilibus negotijs locum hodie faciunt nonnullorum locorum conſuetudines. non rectè. obſiſtente non tantùm lege *Nouel. vt non fiant pignorationes pro alijs perſonis*, &c. ſed & iuſtiſsimâ legis ratione, ſacris litteris firmatâ: *filius non portabit iniquitatem patris.* Sed iterum Iuſtin. *in Auth. vt Iud. ſine ſuff.* §. *eas autem.* iubet Iudicibus deuotis paternè ſe exhibere, deinde ſubiectos reſeruare vndique ſine violentia, nihil ab vllo eorum percipientes, ſed æqui ſint in iudicijs, æqui in publicis diſciplinis. exequentes quoque delicta, innoxios quidem vndiq; cuſtodientes

eos,

eos, qui puri ſunt, reis autem pœnam imponentes, ſecundùm legem, & ita præſidentes collatoribus, tamquam patres filijs; diligentes quidem eos, qui ſunt innocentes: qui verò rei monſtrantur caſtigantes, aut punientes, omnemque iuſtitiam in publicis & priuatis documentis eis ſeruantes.

Numquam omnino in negotijs priuatorum, vel tuitio militaris, vel executio tribuatur. *l. 1. de off. milit. Iud.* ſed per apparitores cuiuſque. qui tamen olim numeroſi erant, & pro diſtrictus magnitudine plures, paucioreſue. *l. apparitione. C. de apparit. Procon. l. 12. l. in off. de apparit. Com. Orien. l. 12. l. per Illyricum C. de cohortal. l. 12.* & ſuo nomine milites. *Adhibendi autem ſunt*, inquit d. l. *per Illyricum ad huiuſmodi miniſteriorum obſequia non illi, qui vano militiæ nomine immania lucra ſectentur, ſed qui neceſſitatem officij ſolicitudinibus debitis exequantur.* Sed neque matremfamiliàs in publicum Iudex protrahi iubeat. *l. nemo. D. de off. diuerſ. Iud.* 18. *Non militari executione.*

Nulli quoque Iudici penitus conceditur neque ciuili neque militari, mittere per ciuitatem Prouinciæ, quibus præſidet, eos, qui vocantur loci ſeruatores *d. Auth. vt Iudices ſine ſuffragio. & in Auth. vt nulli Iudicum liceat habere loci ſeruatorem, niſi certis ex cauſis diuina conceſſerit iuſſio.* 19. *Loci ſeruatorem non conſtituat.*

Leges omnium rerum ſumptuarias reducere, ſeu nouas condere, pro genio populi vtile non minùs eſt, tam priuatim, quàm publicè. dum neque exhauriuntur inutiliter domeſtica æraria, neque per paupertatem priuati ſtimulantur ad turbandam publicam tranquillitatem. & ſi qua publica incumbat neceſsitas, faciliùs feratur ab opulentis, quàm ijs quibus domeſtici ſumptus nihil reliqui fecerunt ad publicas ſuppetias. conuiuiorum veſtiumque luxus abſumunt, quod Reip. debetur, aurata fræna, balthea, calcaria, thoraces intertextùm veſtibus aurum, argentumque. Regius olim cultus viles mechanicoſque tamquam perſonatos circumfluit, & abſumitur cum dedecore quod in monetam & publicas pecunias ſatis eſſet, & materia nummis ſubtrahitur, & infamia fraudibus æra ſubrogantur: lapillis, gemmiſque vilia colla, & digiti cinguntur, quibus inuehendis diuitiæ Prouinciarum emittuntur. nec viuis ſatis eſt luxuriari, niſi etiam in funere, & exequijs inutilis pompa ſuperbiat, nec leges *De impenſis quas fieri oporteat in defunctiorum funerationibus* morituri magis curant quàm viui. *Nouella de impenſis, &c. Cœnam*, inquit Tranquil. *in Auguſto cap. 74. ternis ferculis, aut cùm abundantiſſimè ſenis præbebat.* vt non nimio ſumptu, ita ſummâ comitate. cui nunc gregario capiti hæc ſufficiant, quæ Auguſto? cui nunc ad ſumptus funerum ſatis eſt ſumma, cuius exceſſum ſæculo 20. *Leges ſumptuarias promoueat.*

vno

Nec minùs qui vi è carceribus reos vel alio modo eximunt, de vi publica puniendi. *l. qui de dol.* 10. *ad l. pub. de reput.* & damno actori ſarciendo, *l.* 4. *& tot. tit. nequis eum qui in ius vocatur, vi eximat.* Denique qui carceres effregerunt. quibus capitale ſupplicium proponitur *l.* 2. *de car. de his qui carc. effreg.* niſi cuſtodis negligentia interuenerit, per quam ſine effractione euadentes leuiter puniuntur *d. l.* 1.

Prætereà ne quis carcerem priuatum habeat. publici enim iuris eſt, & ſine auctoritate publica nec conſtrui, nec haberi poteſt, *l. vnic. C. de priuat. carc.* Excipio parentes qui filios habent in poteſtate, qui intra familiam emendare eos poſſunt. ſolent tamen ſi ſeueriori eos diſciplinâ detineant, magiſtratui indicare. Excipio etiam dominos, qui ſeruos vincire & cædere poſſunt, dummodo meminerint animaduerſuros Iudices, ſi diſciplinæ modum exceſſerint. Ad parentum dominorumque rationem rediguntur carceres monaſtici, diſciplinæ ſeruandæ, & leuibus exceſsibus puniendis permiſsi. nam grauiorum ſcelerum vindicta cenſuræ, iuriſdictionique Ordinariorum reſeruatur.

12. *Fauor ædificiorum.* Vt ædificio vrbium honeſtaretur aſpectus, in Romana Repub. ædilium officia fuerunt, quibus ædium priuatarum & ſacrarum cura demandabatur, nec non viarum vrbis, vt planæ, mundæ, tutæ eſſent. *l. vn. D. de via pub. & ſi quid in ea fact. eſſe dic.* quare ſi quà vulgo iter fit, animal nocens habeatur, competit ædilitia actio, *l. bi enim cum ſeq. D. de ædil. edict.*

Et Curatores operum, & Comites formarum, riparum, & aluei Tyberis, & procurationes vrbicæ in iure noſtro leguntur. ſed & tribunus rerum nitentium: cuius erat ſolicitudo, vt ædes ſacræ, baſilicæ, fora, balnea, circi, theatra, amphitheatra, viæ, bibliothecæ, campi, omnia denique loca publica nullis ſordibus vitiarentur, tantum erat veteribus munditiei, nitoribuſque ſtudium.

Sed & ita Iuſtinianus *in mandatis Principum Auth. eo. tit. §. ſed etiam pro vbertate neceſſariorum, & operum ciuitatum diligentiam habebis, procurans ex ciuilibus pecuniis partes quæ valde neceſſariæ ſunt operum facere, & pontium ſimiliter, & viarum & portuum, in quibus omnino ſunt locis Prouinciæ, cui præſides, portuumque & murorum curam habebis, & quidquid omnino eſt & ciuitatibus vtile, & cogitabis, & facies, & nuntiabis, &c.*

12. *Vetus forma, interualla, proſpectus.* Hoc itidem conſtitutum eſt, vt qui ædificaturus eſt, veterem & conſuetam formam ædificiorum non poſsit excedere, & vicino lumen, proſpectumúe auferre, *l. penult. Grac. C. de ædificiis priuat.* & Conſtantinopoli quidem duodecim pedum ſpatium inter proprias & vicini ædes relinqui oportebat, *l. vlt. C. eod.* quod inde porrectum eſt

eſt ad Prouincias, quamuis legibus duodecim tabularum ſuffecerit interuallum duorum pedum & dimidij, Iſidorus *l.* 15. *Æthymo. c. vlt.* ſed & amplius, ne cui gratiſsimus in mare proſpectus in directam tolleretur, centum pedum ſpatium exigebatur. *Nouel.* 63. *de noui operis nuntiat.* quod deinde & in obliquo proſpectu maris placuit. *Nouel.* 165. quod Hermenopolus paritate rationis ad proſpectum montium porrexit. *l.* 2. *epitom. iuris ciuilis, c.* 4.

Vetitum etiam fuit dextra, læuaque per pedes quindecim prope aquæductus ne arbores plantarentur. *l.* 1. *C. de aquaduc.* ſcilicet ne quid eis noceatur. cuius rei tanta fuit cura, vt ab extraordinariis oneribus eſſent ij immunes, per quorum fines formarum meatus tranſirent. nedum ad aliud ſuperindictæ rei opus attinerentur, aquæductus ſordibus repleti non mundarentur. Id quod ſi negligerent, amiſsione poſſeſsionum mulctabantur. *l. aquarum. C. de aquaduct. l.* 11. 14. *Aquaductus, & circa eos plantatio.*

Cloacarum etiam ratio inſigniter habita fuit. nam *cælum peſtilens & ruinas*, inquit Vlpian. *in l.* 1. *§.* 1. *D. de cloac. minantur immunditiæ cloacarum, niſi mundentur.* 15. *Cloacæ alui.*

Sed & aluei & riparum Tyberis inuentus eſt curator ab Auguſto. quo diligentiùs quod ſingulis commiſſum erat, curaretur. ſeu vt Tranquillus notat *c.* 43. *quo plures*, inquit, *partem adminiſtrandæ reipub. caperent noua officia excogitauit.* & ſingulos diuerſis curis diſtraxit, ne otioſi in nouo imperio commune negotium faceſſerent. de horum aliquo officio accipitur quod Vlpian. ait Saluianum beneficio Principis vrbicam procurationem adeptum.

Quin imò nulli Iudicum, qui Prouincias regunt, in ciuitatibus in quibus ſacra palatia aut prætoria ſunt, (ea autem dicebantur in quibus publicè ius dicere, atque habitare ſolebant Præſides, *Nouel.* 24. *in prin.* vt etiam Leo vocat, *in l. omnes §.* 1. *C. de epiſc. & cler.*) licet his relictis, priuatorum ſibi domos ad habitandum, veluti prætoria vindicare: ſed ſacratiſsima modis omnibus inhabitare palatia, ſeu prætoria cogantur, vt hac neceſsitate compellantur eorum reparationi prouidere, *l.* 14. *de Off. rectoris Prouinc.* quin imò ſi ad priuatos diuertiſſent domos, eæ publicabantur. *l.* 4. *C. Theod. eod. tit.* 16. *Prætoria à Præſidibus habitanda.*

Mandatum quoque Præſidibus fuit vrbes luſtrare, *Nouel. de prætor. Nouel. de Prat. Paphlag.* & ædes ſacras, & opera circuire, inſpiciendi gratiâ, an ſarta tecta quæque ſint, vel aliquâ refectione indigeant, & ſi qua cœpta ſint, vt conſummentur; prout vires eius Reipub. permittunt. curatoreſq; operum diligentes ſolemniter proponere. *l.* 7. *de off. Proconſulis.* Caſtrorum etiam refectionis luſtrationiſ- 17. *Vrbes luſtranda.*

vniuerſalem eſſe Iuſtin. *in l. vlt.* declarat; *qui proprias*, inquit, *domos renouare volunt*, *veterem formam nullatenus excedant*, *vt nec hi qui nouas ædificant, lumen aut proſpectus auferant.* quod neruoſè & verboſè proſequitur eadem Conſtitutio. cuius intentioni pleniùs explendæ Iuſtin. duas Nouellas edidit, 63. videlicet & 165. de proſpectu non impediendo. adeo quidem, vt *l. 5. C. de oper. publ.* decernat diruenda ædificia in publico, quamuis ex reſcripto Principis, ædificata, ſi fuerint contra ornatum & commodum, & decoram faciem ciuitatis. *& l. 13. eod.* ſi ſpatia platearum anguſtent.

Ex qua *lege* 5. & illud conficitur, permiſſum Principis in publico ædificandi, ſi is ſimpliciter impetratus fuerit, non ſic accipi poſſe, vt cum incommodo alicuius quicquam fiat, neque ſolere Principem aliter permittere. *l. 2. §. merito. §. ſi quis à Principe. D. ne quid in loc. public.*

Et exceptionem factam *in d. §. ſi quis à Principe niſi fortè quis hoc impetrauerit.* ita accipiendam eſſe, vt poſſit Princeps ſummâ & ſupremâ poteſtate concedere, vt cum incommodo alicuius in publico ædificetur, ſed inſolitam eſſe eam conceſsionem, & ſimpliciter factam non eò extendendam, & ex reſcripto ſimplici ædificatum *iuxta l. 5.* deſtruendum; at demum ex ſumma poteſtate cùm ſufficienter informatus eſt, poſſe quidem, ſed tamen ex cauſa publica, in gratiam Reipub. non priuatum fauorem. bonus enim Princeps imperio vti non ſolet, cùm legibus locus eſſe poteſt; neque plenitudine poteſtatis, quâ non id tantùm quod cuilibet competit ex publico, ſed priuata etiam bona auferre poteſt, ſi ineuitabilis neceſsitas, aut ſumma cauſa ita exegerit. Ad quam rationem Mercurius Italicus *Ioannis Henrici à Pflaumern in deſcriptione vrbis Senenſis nu.* 7. ædes vltra cæteras in forum procurrentes ab architecti culpa aut temporum iniuria vindicat, quod Ioannes Vgurgerius Reip. inopiâ pecuniæ laboranti bina plauſtra auro onuſta miſerit, hocque facto conſecutus ſit, vt ædes quas circa forum exſtructurus erat, proferre vltra definitum ſpatium, eaque nota conſpicuas præ aliis reddere liceret. duobus ergò auri plauſtris ea deformitas redempta eſt in magna Reipub. inopia: publica ergo cauſa, & magna, & ad exemplum vtilis fuit.

Principes ſanè Magiſtratuſque & exemplo prouocare ſubditos ad ædificanda ſpecioſa ædificia decet. exemplo quidem; vt ipſi palatia, prætoria, arces, caſtra, ædes, alias fiſcales & publicas ædificent, inſtaurentue dignitati pares. apud populos quidem qui ſplendore & magnificentiâ ſub obedientia Regia duci atque retineri debeant: 19. *Principes exemplo, ſubſidioq́, ædificatores inuitēt.*

in-

infra maieſtatem paulò apud eos, quibus eminens exceſſus inuidiam, familiaritas reuerentiam, & amorem, firmiſsima obedientiæ ſignacula pariunt. Beneficio autem: vt ſicut reſtaurationi mœnium aliorumque operum publicorum tertia portio eius Canonis, qui ex locis fundiſue annuâ præſtatione confertur, impenditur: *l. reſtaurat. C. de diuerſ. præd. Vrb. lib.* 11. Ita quoque priuatis ædificium, quo publicus aſpectus decoretur, exſtructuris, in id opus, præſertim ſi nobile frontiſpicium habebit, ex ærario publico liberale ſubſidium detur.

Commendat ergò meritò Regibus *in inſtitut. l.* 3. *c.* 10. Mariana,
20. aliique alibi, ædificandi ſtudium, atque opera Principibus digna
Citra nimium luxum. extruendi. admitto tamen leges ſumptuarias, quas Conſ. *polit. lib.* 8. *c.* 14. *§.* 8. *& ſeq.* ſed rarò, eo videlicet caſu, quo Regia palatia ſuperant, æquant, vel iuſtum interuallum inter Regem & ſubditum ædificia non ſeruant. vt theatrum Scauri. de quo Plin. *lib.* 36. *c.* 15. & per quæ illuſtres familiæ vel intereant, vel ita depauperentur, vt ſibi deinceps non ſufficiant, vel Reipub. neceſsitati. in quam feuda olim, & magnæ opes nobilibus datæ ſunt. denique priuatos vitare velim cenſuram Plinij *lib.* 36. *c.* 1. *Cædimus*, inquit, *montes, trabimusq́, nullâ aliâ quam deliciarum causâ, quos tranſcendiſſe quoque mirum fuit. In portento prope maiores habuere Alpeis ab Annibale exuperatas, & poſtea à Cymbris: nunc ipſæ cæduntur in mille genera marmorum, promontoria aperiuntur, maris & rerum natura agitur in planum, euehimus ea, quæ ſeparandis gentibus pro terminis conſtituta erant: naueſque marmorum cauſa fiunt, ac per fluctus ſæuiſsimam rerum naturæ partem huc illucque portantur iuga montium.*

Sed luxum ſuum ſæpe Roma punitum vidit. toties legimus incenſa, collapſaque templa, Capitolium, ſepulchra, theatra, & Sabinum à Vitellianis in Capitolio oppugnatum, *reuulſis vndique ſtatuas, decora maiorum in ipſo aditu vice muri obieciſſe*: ſed multò maximè integra luit, quando intra paucos annos toties capta, direptaque fuit, ab Alarico, Genſerico, Odoacre, Theodorico, Beliſario, Attila. & altero ſæculo à Burbonio.

21. Enim-verò in Religionibus Mendicantibus etiam hodie viri qui-
Quæ in ordinibus etiam mendicantibus iusvetat. dam non minùs pij, quàm politici, ſeruandam putant conſtitutionem Clementis V. & Concilij Vienneſis de ædificiis conuentualibus paupertati & mendicitati conſonis, atque ita vt cathedralibus, collegiatis, abbatialibus, cæteriſque id genus Eccleſiis etiam quoad templorum ſplendorem ſuus ordo conſtet ædificandis, in hæc verba ſtatuentem: *Conuenit ipſis quòd nullo modo deinceps fieri faciant,*

vel

vel fieri ſuſtineant, Eccleſias vel alia quæcunque ædificia, quæ (conſiderato fratrum inhabitantium numero) exceſſiua in multitudine, & magnitudine debeant reputari. Ideoque volumus quòd vbique in ſuo ordine deinceps temperatis & humilibus ædificijs ſint contenti, ne huic tantæ paupertati promiſſæ, quod patet oculis, contrarium foris clamet, quamuis etiam paramenta & vaſa Eccleſiaſtica ad honorem diuini nominis ordinentur, propter quem omnia fecit ipſe Deus, tamen qui abſconditorum eſt cognitor, ad animum ſibi miniſtrantium reſpicit principaliter, non ad manum: nec per illas ſibi vult ſeruiri, quæ ſuorum ſeruitorum conditioni & ſtatui diſſonarent. Propter quod ſufficere debent ijs vaſa, & paramenta Eccleſiaſtica detentia, in numero & in magnitudine ſufficientia cómpetenter; ſuperfluitas autem aut nimia pretioſitas, vel quæcumque curioſitas, in his ſeu alijs quibuſcunque non poteſt ipſorum profeſſioni vel ſtatui conuenire: cùm enim hæc ſapiant theſaurizationem ſeu copiam, paupertati quoad humanum iudicium derogant manifeſtè.

Quamquam, inquam, hæc ita olim decreta fuerint, tamen mores hodie, & tempora quorumdam alia iudicia ferunt, videmusque templa domosque mendicitatem profeſſas antiqua Eccleſiarum decora ſupergredi. Qua in re nec ego Conſenij cenſuram interponam. id de publico tantùm dicam, vrbium aſpectum per eiuſmodi ædificia honeſtari, populi dignitatem augeri, priuatis per operas, mercimoniaque iſtæc noſtratia præſertim, vbi vilium mechanicarum perſonarum copioſus eſt numerus, Reipublicæ eas molitiones vtiles eſſe, dum ſuppeditatur quod hi laborent, illi vendant; vtrique victitent, augeanturque: Reſpublica otioſorum periculis careat. 22. *Sed mores apud aliquos & publicum decorum laxat.*

CAPVT XXIII.

Monita Miſcellanea.

MAgiſtratus, vt *libro primo, capite primo* ſtrictim diximus, & perquàm ampliſsimè tradidit NOTITIA Dignitatum vtriuſque Imperij: & quàm belliſsimè explicuit G. Pancirolij Commentarium non literis tantùm, ſed figuris etiam atque imaginibus; in vtraque Roma varij admodum, alij atque alij ſub Regibus, Conſulibus, atque Imperatoribus fuerunt, alia 1. *Varij olim Magiſtratus.*

do Principi, recteque adminiſtrando officio, de nulla pecunia datâ vel promiſſa ad officium obtinendum; denique nulla accipiendâ à ſubditis, & tributorum illatione iuſtè procuranda, de defendendis ſubditis, eorumq; controuerſijs ex æquitate dirimendis, de vindicādis flagitijs, de tuēda publica diſciplina, de miniſtris deniq; bonis aſſumendis, vt cautionē præſtarēt tributorū nomine ſaltem nuda repromiſsione, quę ſi foret omiſſa, pro præſtita haberetur, ne diu hęrerent in itinere otioſi, ne antequā fines Prouinciæ ingrederentur, vlla edicta mitterent, ſed biduò tantùm ante ſcriberent deceſſori ſuò vt ſibi cohortem obuiam mitteret, curarent quietam eſſe Rempublicam, omnes tumultus prohiberent, ius ex legibus & æquitate dicerent, omnium querelas audirent, cunctas lites breuiter expedirent, bonos colerent, malos & nocentes pœnis proſequerentur, haberent rationem tributorum, nihil à priuatis acciperent, contenti annonis quas de publico haberent, ne quemquam opprimerent, vt iuſsiones omnes Principis adimplerent, etiam tempore deceſſoris ſui factas, vt in rebus gerendis minimè vicarijs vterentur, ne Prouincias deſererent, quàm diu adminiſtratio ipſorum duraret: quin etiam & aduentum ſui ſucceſſoris expectarent, vt depoſitâ adminiſtratione quinquaginta dies in Prouincia permanerent: obſeruarent ne etiam noctu delinqueretur, ne incendium oriretur, in incendiarios, fures, effractores, adulteros, alios extra ordinem fuſtibus & flagellis, alios extremo etiam ſupplicio animaduerterent, expellerent ex vrbe inertes, atque errones, inquirerent de peregrinis, curarent vt coloni ad agriculturam, ſerui ad dominos, cæteri omnes ad ſuam habitationem, ſuumque opus redirent, ne quis prætextu litis diutiùs in vrbe hæreret: expellerent validos mendicantes, & otioſos, vel eos ad opera compellerent, de concuſsionibus & nimijs exactionibus inquirerent, nulla munera acciperent, pecuniarum tam ex mulctis quàm aliunde acceptarum aut expenſarum tabulas conficerent, viæ planæ, mundæ, tutæ vt eſſent curarent. Non ſunt, vt dixi, eadem hodiè Iudicum nomina, non officiorum diſtributio. quiſque diligentiam ſuam in ijs functionibus vt præſtet oportet, quas hodiernus vſus officio ſuo proprias fecit. quæ noſtratium ferè ſunt, alibi diximus, & egregiè proponit Gudelin. *d. c. 6. 7. ſub fin.* præter ſuprema Principum, & Prouincialia Concilia, Rationalium Supremorum, & Prouincialium Conuentus militares, Poteſtates & Auditores.

Magiſtratuū enixa cura eſſe debet, vt ſint orphanotrophi, qui parentibus atq; ſubſtātijs deſtitutos minores ſuſtentēt; brephotrophi, qui alumni ſunt infantiū; ptochotrophi, qui pauperū & mendicorū;

Xenodochi qui aduenas, ægrotos, inopes, debiles, inualidos hoſpitio excipiant: noſocomi & gerontocomi, quibus curæ ſint valetudinarij, & ſenes, & vt maiorum opes in has cauſas olim collatæ omnino ſecundùm extremæ voluntatis ſtylum impendantur, neq; quocumque citra ſupremum Pontificis arbitrium diuertatur, Clem. *quia contingit de relig. dom.* Trid. *ſ.* 7. *c.* 15. vt ſit cura captiuorum domi alendorum, foris redimendorum, expoſitorum infantium, ne alij quàm Chriſtiani, orthodoxi ad Reipubl. curam, vel adminiſtrationem, vel iuuenum inſtitutionem admittantur; hæretici coërceantur, relegentur, præſertim qui lotum reuocant ad fontem, iterant quod ſemel eſt, aut duplicant quod vnum eſt, qui à religione deſciſcunt puniantur, ſignum crucis humi non ſculpatur, cæteræ fidei teſſeræ reuerenter habeantur, Iudæi obſeruentur, ne Chriſtianum mancipium poſsideant, aut circumcidant, pagana ſacrificia ne fiant, qui ad Eccleſiam confugiunt loci reuerentiâ defendantur, *C. l.* 1. *t.* 3. *vſque* 13. ſi contra ius vel vtilitatem publicam quid fuerit impetratum, à Iudicibus non recipiatur 14. 22. ne matresfamiliâs domo extrahantur in forũ, ne Iudices confundant inuicem dignitatum gradus. *tit.* 48. ne commercia illicita exerceantur. *tit.* 52. Iudices ne illicitè contrahant. *tit.* 53. modum mulctæ ne excedant. *tit.* 54.

4. *Facili acceſſu Iudex ſit.* Iudex ita omnibus acceſſum ad ſe facilem det, vt omnium deſideria audiantur, ne fortè dum aliquid honori poſtulantium datur, vel improbitati ceditur, mediocres deſideria ſua non proferant. *l. g.* 9. *de offic. Proconſ. Cognoſcant omnes*, inquit Iuſtin. *quia & maximorum, & mediocrium, & paruulorum nobis cura eſt: & nihil eſt tale, quod à noſtra ſolicitudine remoueamus. In Auth. de defenſ. in fin.* etiam ſerui audiri debent, ſi verecundè expoſtulent, ſi ſæuitiam, ſi duritiam, ſi famem, quâ eos domini premant, ſi obſcœnitatem, in quam eos compulerint, vel compellant, exponunt. Hoc enim ad officium eorum pertinet, vt mancipia tueantur, ne proſtituantur. *l.* 1. *de offic. præf. Vrb.*

5. *Aduocatos pupillis, & pauperibus det.* Vnde & Aduocatos quoque petentibus debebit indulgere, plerumque fœminis, vel pupillis, vel aliâs debilibus, vel eis, qui ſuæ mentis non ſunt, ſi quis eis petat, vel ſi nemo ſit qui petat, vltrò eis dare debebit.

6. *Puras manus ſeruet.* Primum caput in *Authent. de mandat. Princip.* eſt; vt Iudices puras Deo & Principi ſeruent manus, nullum lucrum contingant, nec captioſum aliquid contra ſubiectos faciant, contenti ſint ſtipendijs fiſcalibus. & *Authent. de Iud. c.* 7. vt nullus præſumat tranſcendere, quæ in ſportulis aut litis expenſis diſpo-

diſpoſita ſunt, vt neque ab eis aliquid peccetur, neque prodatur, neque malignè agatur.

Ad hæc oportet Eccleſiæ reuerens ſit, & priuilegia ſeruet, & inprimis vt omnes Eccleſiæ à ſordidis muneribus habeant immunitatem, & quamcumque iura aut mores patrij conceſſerunt, nequaquam imminuat. Parochialibus Eccleſijs faueat, in iiſque diuina audiat. matrices hæ ſunt, & directa linea attinent: cæteræ laterales conſanguineæ. Illis cuiuſque cura demandata eſt, ſiue proſpera gaudeant ſiue aduerſa fortuna confligentur. hæ copiæ ſunt auxiliares. hinc & Iuſtin. *in Auth. de Eccl. tit. §. ſi quis.* mandat, vt legatum Deo relictum, Eccleſiæ deputetur, vbi teſtator domicilium habet. 7. *Eccleſiam veneratur.*

Decorum ſemper Iudex ſeruet, comparato reſpectu ſui, eorumque quibuſcum agendum eſt. Admonuit *apud Tacitum* Tiberius *l. 3. non eadem eſſe decora Principibus viris, & Imperatori, populoque, & modicis domibus aut ciuitatibus.* Vnde & illud Alexandri *apud Curtium, Et ego id agerem, ſi eſſem Parmenio.* & Electræ: *Adora tu illos, meos id mores dedecet.* Themiſtoclis amico inter cæſos hoſtes aureas armillas oſtendentis, *Tolle tu hæc, qui non es Themiſtocles.* 8. *Decorum ſeruet.*

Etiam in aduerſa fortuna ſui ne obliuiſcatur. ita Marobodius Tiberio ſcripſit, *non vt profugus, aut ſupplex, ſed ex memoria præteritæ fortunæ.* Tacit. l. 2. & Mithridates *apud Eunonem prece haud degenere,* agit: Tac. l. 12. & Vitellius tribuno inſultanti reſpondit; *Se tamen Imperatorē eius fuiſſe,* Tac. 19. & iraſcitur Paulus Perſio nimis ad genua abiecto: *Quid miſer maximo crimine liberas fortunā, quid oſtendis te indignū pop. Rom. hoſtē fuiſſe, quid meos labores minuis, meāq; fortunā cōmaculas?* Pluta. *in Æmil.*

Non ſe ingerat pluribus quàm opus ſit officiis. Corbulo, cum Parthicum bellum ei eſſet commiſſum, ad Neronem ſcripſit, *proprio Duce opus eſſe, qui Armeniā defenderet,* Tac. l. 15. cur ita? ſecundis rebus moderandam fortunam ratus cùm ipſe ei poſſet ſe immiſcere. ſic Moyſes: *Nō poſſum ſic ſuſtinere hunc populū, quia grauis eſt mihi.* Num. c. 10. 9. *Non ſe pluribus ingerat.*

Caueat contradictionis ſtudio aliorum conſilia excutere. caueat etiam ab ea exiſtimatione. nam nec tunc cùm rectè, prudenterque conſulet, ei credetur. inde *apud Tac. l. 14.* Caius Caſſius, *ſimul quicquid hoc in nobis auctoritatis eſt, crebris contradictionibus deſtruendum non exiſtimabam, vt maneret integrum, ſi quando Reſp. conſilijs eguiſſet.* 10. *Caueat ſtudium contradictionis.*

Vt de tempore, ita dignitate prioribus rectè loquendū eſt. de Deo & Sanctis religioſè, de Principibus reuerenter, de Magiſtratibus obſequioſè. degeneris animi index maledicentia. quāuis enim magni ingenij ſit, vt Princeps maledicta, ſenatores conuitia, & quilibet cordati probra contēnant, eoq; magis, quo culpa vacant; manet tamen impudentia criminis, nec ideo eſt minor, nec magis tolerāda. Dauid viuus contempſit maledicta Semei, & palatinos percutere volentes 11. *Maledicentiam.*

retraxit, moriturus tamen vindictam filio mandauit. Veſpaſianus decreuit illicitum eſſe maledicere ſenatori. Sueton. *in Veſpaſ.* Concilium Carthag. 4. *c. cler. maled.* 46. graui pœna linguæ petulantiam coërcuit. quod & placuit Ariſtoteli *polit. l.* 5. *c.* 11. ſeruarunt plures Principes, & Magiſtratus. Borel. *de Magiſt. edict. l.* 3. *c.* 3. imminuit enim Majeſtatem Principum, Magiſtratuum dignitatem ſimul, & auctoritatem. eoque magis, quo maledicus gradu altior. quare Claudius Cæſar dicere erat ſolitus, *non ita de pulice ſicut de fera ſumendam eſſe vindictam.* non ita ergò de eo qui potus ad arma proſiliit ſcurrarum, plura etiam dicturus niſi vinum defeciſſet: ac de eo qui ſciens prudens eſt conuitiatus. nō ita de eo, qui iracundiæ calore & linguæ præcipitio lapſus eſt, quàm de eo qui nocturnâ vigiliâ crimen meditatus eſt, & in lucem proiecit. vt Nicolaus Francus vir non indoctus ob maledicos in Pium V. verſus in laqueum actus eſt.

12. *Gratus ſit.* Erga benè meritos Remp. & Principes oportet gratos eſſe. prouocat gratitudo virtutem; ingratitudo moratur, *Non eſt*, inquit Seneca *de benef. quod tardiores facit ad bene merendum turbâ ingratorum. nam primùm, vt dixi, nos illam augemus, deinde ne deos quidem immortales ab hac infuſa dignitate ſacrilegi negligenteſque eorum deterrent. Vtuntur natura ſua & cuncta interq́ illa ipſos munerum ſuorum malos interpretes iuuant. hos ſequamur duces.*

13. *Liberalis.* Liberalitatem in Principibus & Rebuſp. ſine profuſione maximè conſtat, & amicos hoſteſque in gratiam pellicere. tum porrò maximè liberales eſſe conuenit, cùm ſua ſuorumque virtute hoſtilia loca ſubegerunt, quando non præda modò militibus, ſed & partem victoriæ Ducibus & magna meritis erogare, & quaſi partiri conuenit: vicos, caſtella, ciuitates, territoria, in feudum dare. quò & remunerationem ſentiant, & poſtmodum arctiori clientelâ obſtringantur, præſertim nobili genere orti. vt de Veſpaſiano Sueton. *in omne genus hominum liberaliſſimus, expleuit cenſum ſenatorium, Conſulares inopes quingentis ſeſtertiis annuis ſuſtentauit, plures per totum orbem ciuitates terræ motu aut incendio afflictas reſtituit.*

14. *Titulis populum non irritet.* Titulis populum non irritet, præſertim nouis, inuſitatis, atque odioſis. quo conſilio Auguſtus cùm Aegyptus primùm ſub Regibus eſſe deſijt, nouitate faſcium & ſecurium, eum populum perterrefacere noluit. Nec adulatorum ijs compellantiū voces admittat. vt Scipio Africanus à militibus Hiſpanis Rex ſalutatus; ſibi maximū nomen Imperatoris (hoc tum nomine erant exercituū Duces) eſſe reſpondit: Regum nomen alibi magnum, Romæ intolerandū eſſe. Si quid in hominis ingenio ampliſsimū ducerent tacitè iudica-

rent, vocis vſurpatione abſtinerent. Liu. *l.* 27. ſic Auguſtus *cuncta diſcordijs ciuilibus feſſa, nomine Principis ſub imperiũ accepit, laudibus elatus quòd non regio vel dictatorio, ſed Principis nomine Remp. ordinaſſet*, Tacit. *l.* 1. reliquiſſetque *eadem Magiſtratuum vocabula*, & *l.* 3. idem de tribunitia poteſtate; *id ſummi*, inquit, *faſtigij vocabulum Auguſtus repetijt, ne Regis aut dictatoris nomen aſſumeret, ac tamen appellatione aliquá cætera imperia præemineret.* & Nero initio imperij dicebat, *teneret antiqua munia Senatus, Conſulum tribunalibus Italia, & publicæ Prouinciæ aſſiſterent illi, patrum aditum præberent, ſe mandatis exercitibus conſulturum pollicebatur, ſe negotiorum omnium Iudicem non fore, vt clauſis vnam intra domum accuſatoribus & reis paucorum potentia graſſaretur: nihil in penatibus ſuis venale, aut ambitioni peruium, diſcretam domum & Remp.* Rem ſcilicet affectabant, inania tranſmittebant. ſecus quàm Alexander quem iuuenili adhuc, & gloriæ æſtu nimio exercitum Curt. *l.* 4. *præcipuè mouiſſe*, ait, *quòd Darius ſibi regis titulum, nec eumdem Alexandri nomini aſſcripſerat.* Hodiè res negliguntur, in titulis hæretur, litteræ, legationes, manu, & aſpectu arcentur, ſi quid titulis deſit, quamuis non debitum, ſed affectatum dumtaxat. & minor eſt controuerſia inter Principes, & Reſpub. de ciuitatibus & Prouincijs integris victis, bello reſtituendis, quàm de titulis amittendis vel omittendis, qui poſt amiſſam poſſeſsionem per aliquot ſæcula geruntur. Non ergò Iudex nominum aliquorum faſtu animos ciuium alienos à ſe reddat; credat Euripidi hac in re, quàm maximè: qui affabilitatem lucrum minimo impendio quæſitum nuncupauit.

Monitum ſeruet Tacit. *l.* 1. *priuata odia publicis vtilitatibus remittere.* ſic Fabius Max. rogatus, vt memoriam ſimultatum quas exercebat cum Lucio Papirio patriæ remitteret; ſilentio obſtinato Papirium Dictatorem deſignauit, & inſignem dolorem ingenti compreſsit animo. Liuius *l.* 9. & Tiberius Gracchus cum cauſa Scipionum coram eo ageretur, omneſque aſperrimam ſententiam expectarent, Scipiones abſoluit, profeſſus inimicitias cum Scipionibus quæ fuiſſent manere, nec ſe gratiæ quærendæ quidquam feciſſe. Liuius *l.* 4. Laudanda etiam vox Seruilij (idem *l.* 27.) *pluris ſe Remp. quàm collegarum gratiam æſtimare.* & iterum Fabius *apud Liuium l.* 24. communi populi Romani ore laudatur, *quòd minoris inuidiam ſuam ſi qua ex re oriretur, quàm vtilitatem Reip. feciſſet.* Iterum Liuius *lib.* 36. *ne ſuas quidem ſimultates pro Magiſtratu exercere boni exempli eſſe*, & *lib.* 42. *iniuria Conſulis Romani & ſi iuſtam minimè tamen in Magiſtratu exercendam.* & callidus quamuis ille Princeps: *priuatas inimicitias non vi Principis vlciſcar.* & illi ſimilis Ludouic. XI. *non oportere Regem Franciæ vlciſci iniurias Ducis Aureliani.* 15.

Odia ſeponat.

Odia ergò ſimultateſque priuatas publico incommodo non vindicabit, ſeponet. atque Remp. quaſi eæ non eſſent capeſcet, ſed neque inuidiam, odia, aut fabulas vulgi curabit, vt à Magiſtratu rectè gerendo auocetur, aut ad mala conſilia impellatur. vt quidam aliquando non ignobiles Duces. *Neque enim*, inquit Liuius, *l.44. omnes tam firmi & conſtantis animi contra aduerſum rumorem eſſe poſſunt quàm Fabius fuit, qui ſuum imperium minui per vanitatem populi maluit, quàm ſecunda fama malè rem gerere. Non ponebat enim rumores ante ſalutem.* firmet animum exemplo Saul *l.1.Reg c.10.* audientis filios Belial murmurantes, *Num ſaluare nos poterit iſte?* diſsimulantiſq; ſe audire. L. Volum. ob ſimultatem cum Appio Claudio expertus eſt, *quam propè*, inquit Liuius *l.10. ad vltimum diſcrimen nuper ventum foret.*

16. *Maturo & ſolerte conſilio.* Maturâ deliberatione cùm res moram fert; cùm minùs, ſolerti aliquo conſilio vtatur. ſic Cecinna fugientibus legionibus proiectus in limine portæ viam clauſit, quia per corpus legati eundum erat. Tacit *l.1.* & non abſimile Plutarchus de Pompeio refert. Antonius primus raptum vexillum in hoſtes vertit. Tacit. *l.19.* Cæſar ſigniferum fugientem inuertit, non illic hoſtes eſſe, ſed contrariâ viâ in illos eundum monens. Agrippinæ ſuggeſtum imperatorium conſcendere, & ſimul præſidere paranti Senecæ monitu Nero matri occurrit. *ita ſpecie pietatis obuiam itum dedecori.* Tacit. *l.13.* è contrario vituperatus Vitellius quòd omnis humani diuiniq́ue iuris expers, pari libertorum amicorumq́ue ſocordiâ velut inter temulentos agebat. Tacit. *l.18.*

17. *Non vtatur imperio vbi lege agi poteſt.* Sapienter etiam Tiberius cenſuit non vtendum imperio, vbi legibus agi poſsit. militaris executio violenter, & ferè hoſtilis eſſe videtur, & præter cætera incommoda plerumq́ue hæc inuoluit, vt vnus pro altero aut cum altero, cùm ad eum non ſpectet, luat. *Iubemùs*, inquit Iuſtin. *in Auth. vt nulli Iud. liceat. Prouinciarum Iudices omnia ſecundùm leges vindicare, & peccantes tenere, & non alios pro alijs, aut ex quibus nati ſunt vicis, qui crimina præſumpſerunt alium pro alio comprehendere, aut damnum eorum inferre vicis. ſed neque pignorationes facere propter peccantem.* Quibus tamen etiam in ciuilibus negotijs locum hodie faciunt nonnullorum locorum conſuetudines. non rectè. obſiſtente non tantùm lege *Nouel. vt non fiant pignorationes pro alijs perſonis*, &c. ſed & iuſtiſsimâ legis ratione, ſacris litteris firmatâ: *filius non portabit iniquitatem patris.* Sed iterum Iuſtin. *in Auth. vt Iud. ſine ſuff. §. eas autem.* iubet Iudicibus deuotis paternè ſe exhibere, deinde ſubiectos reſeruare vndiq́ue ſine violentia, nihil ab vllo eorum percipientes, ſed æqui ſint in iudicijs, æqui in publicis diſciplinis. exequentes quoque delicta, innoxios quidem vndiq; cuſtodientes

eos,

eos, qui puri ſunt, reis autem pœnam imponentes, ſecundùm legem, & ita præſidentes collatoribus, tamquam patres filijs; diligentes quidem eos, qui ſunt innocentes: qui verò rei monſtrantur caſtigantes, aut punientes, omnemque iuſtitiam in publicis & priuatis documentis eis ſeruantes.

Numquam omnino in negotijs priuatorum, vel tuitio militaris, vel executio tribuatur. *l. 1. de off. milit. Iud.* ſed per apparitores cuiuſque. qui tamen olim numeroſi erant, & pro diſtrictus magnitudine plures, paucioreſue. *l. apparitione. C. de apparit. Procon. l. 12. l. in off. de apparit. Com. Orien. l. 12. l. per Illyricum C. de cohortal. l. 12.* & ſuo nomine milites. *Adhibendi autem ſunt*, inquit d. l. *per Illyricum ad huiuſmodi miniſteriorum obſequia non illi, qui vano militiæ nomine immania lucra ſectentur, ſed qui neceſſitatem officij ſolicitudinibus debitis exequantur.* Sed neque matremfamiliàs in publicum Iudex protrahi iubeat. *l. nemo. D. de off. diuerſ. Iud.* 18. *Non militari executione.*

Nulli quoque Iudici penitus conceditur neque ciuili neque militari, mittere per ciuitatem Prouinciæ, quibus præſidet, eos, qui vocantur loci ſeruatores *d. Auth. Vt Iudices ſine ſuffragio. & in Auth. Vt nulli Iudicum liceat habere loci ſeruatorem, niſi certis ex cauſis diuina conceſſerit iuſſio.* 19. *Loci ſeruatorem non conſtituat.*

Leges omnium rerum ſumptuarias reducere, ſeu nouas condere, pro genio populi vtile non minùs eſt, tam priuatim, quàm publicè. dum neque exhauriuntur inutiliter domeſtica æraria, neque per paupertatem priuati ſtimulantur ad turbandam publicam tranquillitatem. & ſi qua publica incumbat neceſsitas, faciliùs feratur ab opulentis, quàm ijs quibus domeſtici ſumptus nihil reliqui fecerunt ad publicas ſuppetias. conuiuiorum veſtiumque luxus abſumunt, quod Reip. debetur, aurata fræna, balthea, calcaria, thoraces intertextum veſtibus aurum, argentumque. Regius olim cultus viles mechanicoſque tamquam perſonatos circumfluit, & abſumitur cum dedecore quod in monetam & publicas pecunias ſatis eſſet, & materia nummis ſubtrahitur, & infamia fraudibus æra ſubrogantur: lapillis, gemmiſque vilia colla, & digiti cinguntur, quibus inuehendis diuitiæ Prouinciarum emittuntur. nec viuis ſatis eſt luxuriari, niſi etiam in funere, & exequijs inutilis pompa ſuperbiat, nec leges *De impenſis quas fieri oporteat in defunctorum funerationibus* morituri magis curant quàm viui. *Nouella de impenſis, &c. Cœnam*, inquit Tranquil. *in Auguſto cap. 74. ternis ferculis, aut cùm abundantiſſimè ſenis præbebat.* vt non nimio ſumptu, ita ſummâ comitate: cui nunc gregario capiti hæc ſufficiant, quæ Auguſto? cui nunc ad ſumptus funerum ſatis eſt ſumma, cujus exceſſum ſæculo 20. *Leges ſumptuarias promoueat.*

vno vix dum lapſo Leo X. vetuit ipſis Cardinalibus? quot hodie ſunt diuites epulones induti quotidie vetitâ purpurâ, & byſſo! quot & interim Lazari, quibus micæ panis negentur, dum vlcera lingunt canes. velit Deus ne vt rem politicam hæc male habent, ita eorum exequiæ nihil trahant ex funere epulonis!

21. *Collegiaq; artium.* Collegia omnium artium fouenda ſunt. vt Alexander Imperator, *auctore Lampridio*, ſicut omnium artium, ita & vinariorum corpus & collegium inſtituit, qui negotiationem vini in vrbem vehendi exercerent. addito, ne quid peccaretur, officio Rationalis vinorum. qui & à Notitia imperij Rationalis appellatur. ſic & ſaccarij (ita baiulos appellabant) ſoli merces in portum vectas comportabant. ſed Comes portus curabat iuſto pretio vt id fieret *l.* 1. *C. Theod de ſaccar. port. Rom.* non diſpar reliquorum cura.

22. *Iuris argutias vitet.* Fraudem legi per argutias fieri Iudex ne patiatur, minime ipſe faciat. Procul dubio committit in legem, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem. quàm turpiter Tiberius, cùm repetiſſet Veſtales Virgines ſupplicio affici nō poſſe, ne lex violaretur, iuſsit, vt à carnifice laqueum iuxta comprimeretur, exin obliſis faucibus in Gemonias abijceretur. Tac *lib.* 5. ſic cùm Senatuſconſultum prohiberet ne ſerui in dominos inquirerentur, iuſsit ſeruos Libonis emancipari. callidus *& noui iuris repertor.* Tac. *l.* 1.

23. *Præſertim in publicis contractibus.* Quin & interpretatio fœderum, pactionum, actionumque publicarum non ad apices & tricas legiſtarum, ſed viri boni & æqui ſermonem reijcienda eſt. Mauritius Saxo de Haſsi liberatione Carolo V. ex conſiliariorū argutia quædā ad verſutum ius flectenti, *At ego te, inquit, tamquam Imperatorem, non tamquam Iuriſconſultum & legiſtam volo pactiones & fœdera interpretari.* quod Cicero *in epiſt. ad Q. fratrem* docet: *poſſunt in pactionibus faciendis non legem ſpectare cenſoriam, ſed potiùs commoditatem conficiendi negotij, & liberationem moleſtiæ.* Vidimus & noſtrâ ætate comitia in longas moras tracta, magnis ſupercilijs peracta per ſubtilem paucorum verborum inſertionem, ac deinde interpretationem eluſa eſſe, atque ſpe ſuâ caruiſſe. Sane Cæſar oportunitates ſæpe inſignes neglexit, *ne*, inquit, *dici poſſet eos à ſe per fidem in colloquio circum-uentos.* ſane candor & fides publica non leuem calumniam patiuntur, cùm ſpecie colloquij, pactionúmve id ſolum agitur, vt verbis decipulæ imponantur, moræve nectantur, quibus aut oportunitates hoſtibus depereant, aut nobis quærantur. ſed turpiſsime, cùm rite initæ pactiones verſipelli interpretatione corrumpuntur, atque violantur.

Quamquam in manu Dei mors, & vita noſtra verſetur, & apud eum momenta ſingula, in ſtatera pendantur: tamen idem Deus

natu-

naturæ curſum non interſecat, niſi ſpeciali nutu; adeóque cauſis ſecundis vires non adimit, neque morbis, neque remedijs. Quapropter vt ſingulis valetudinis conſeruandæ, & recuperandæ cura, & obligatio innexa eſt; ita & Iudicibus, & Magiſtratibus competit curare, quantum humana ſubſidia conferre poſſunt, vt morborum cauſæ auferantur, remedia ſuppetant. cui rei impensè fauent leges noſtræ, & ciuitatum reditus archiatris, & medicis, non exili parte, pro ſalario publico impendi permittũt *l.2.l. magiſtros.7.l Archiat.9.C. de profeſſ. & med.* etiam promiſsâ immunitate eos inuitare. *l. nec intra. cum ſeq. C.de profeſſ.* minores quidem ciuitates medicos quinque, maiores ſeptem, maximæ decem habebant. *l. ſi duas, 6.§.1. & ſeq. D.de excuſ. tut. l.1. D. de decret. ab ord. faciend.* & Principes olim magna ſalaria ſtatuerunt: & curialibus permittitur; vt ipſi eos eligant, quos morum probitate, & artis peritiâ ſpectatos cognouerint, quibus ſuam ipſi, & liberorum vitam committant. *d.l.1.*

24. *Medicorum neceſſitas & ſtipendium.*

Quare Iudices & Magiſtratus curare diligenter conuenit, vt in Repub. periti ſint medici, pro magnitudine vrbium, & populorum numero ſufficientes, & maximè tempore alicuius mortalitatis & contagij, quando perſonæ atque ædes infectæ vitantur, vt ij medici non deſint, qui eiuſmodi morbos, cauſas, remedia noſcant. nam ſi docemur quòd non alere ſit necare: & victus nomine etiam medicinæ veniant *l. cætera. 44. de V. S.* quidni intelligamus ægrotos non curare, ijs adhibitis, qui curare ſciant, necare eſſe? & cur demùm tanta vectigalia vrbibus ciues totâ vitâ pendunt, ſi cùm ſemel in tali agone egent, deſpiciuntur? Itaque mortalitatis tempore Magiſtratus omnia quæ faciunt ad remedia infectorum & progreſſum contagij ſiſtendum, & in ea neceſsitate pauperum ſubleuandam inopiam; quàm maximè debet habere commendata. Magnâ laude ante paucos annos Senatus Hanno-montenſis omne ærarium in eam cauſam effudit, & immenſo ære alieno vrbem onerauit, melioribus annis paulò pòſt ſoluendo. Quin & Senatus noſter Antuerpienſis ſtrenuè partibus ſuis functus eſt, pluribus nunc annis, quibus poſt finitas inducias, cum epidimia, peſte, & varia id genus contagione conflictamur; editis etiam pluribus ordinationibus admodum vtilibus pro ratione frigidi huius climatis, quas etiam aliæ vrbes amplexæ, & imitatæ ſunt.

25. *Ægrorum præſertim peſte tactorum cura.*

Semper quiſquis præeſt Reip. animo reuoluat quod monet Cicero 8. *ad Atticum ep.11. Vt Gubernatori victoria, ſic moderatori Reip. beata ciuium vita propoſita eſt, vt opibus firma, copijs locuples, gloria ampla, virtute honeſta ſit.* nam, vt idem ait, *Vt tutela, ſic procuratio Reipub. ad vtilitatem eorum qui commiſſi ſunt, non ad eorum quibus commiſſa eſt, gerenda eſt.*

26. *Semper qui præeſt de ſalute publica cogitet.*

eſt. quod communiter omnibus prodeſt, hoc rei priuatæ & vtilitati Principis præferendum. *l. vn. §. hæc autem. C. de caduc. tollend.* Imperialis beneuolentiæ proprium eſt omni tempore ſubiectorum commoda inueſtigare. *l.* 23. *C. de nupt.* ſalutem Reip. tueri nulli magis conuenit, quàm Principi. *l.* 4. *D. de off. præf. vigil.* & ſubinde omnibus Reip. moderatoribus, vt beata illa ſit. beatitatem quatuor finibus circumſcribit Orator.

27. *Vt opibus firma ſit.* I. *Vt opibus firma ſit*, publicè priuatimque. euertitur ergò luxus, prodigalitas, libido, otium, quæ opes abſumunt. Alcibiades ciuitatem negotioſam, ſi negotium cum otio commutet, ſtatim euerſionem, aut vt minimùm ſtatus mutationem paſſuram cenſuit.

28. *Copijs locuples.* II. *Copijs locuples ſit.* nam qui rem perdiderunt, prodegeruntvè, in nouis rebus ſpem ponunt. vbi opes defecerunt, ad facinora animus incenditur. contemptui eſt paupertas, vt priuata, ita publica. nec domi reuerentiam, nec apud hoſtes metum reperit.

29. *Gloria ampla.* III. *Gloriâ ampla ſit.* inglorij degeneres animos gerunt. honos alit artes. amplitudo gloriæ ad omne genus virtutum propellit, ad res bene gerendas, ad Rempub. defendendam, augendamque.

30. *Virtute honeſta.* IV. *Virtute honeſta ſit.* hæc ſumma rerum. non enim fœlix Reſpubl. ſtantibus mœnibus, ruentibus moribus. Veſpaſianus adoleſcentem præfecturâ donatum, quòd vnguento fragraret, increpitum officio deſtituit. quot nunc hodie ea cenſura deijceret! quàm pauci allium, laborem, vigilias, ſudorem bellicum obolent!

Ad deteriora faciles ſumus, nec pronum tantùm eſt iter ad vitia, ſed etiam præceps. natura ipſa in deterius prona eſt, & quibuſdam blandimentis lenioribus in vitia præcipitat. opponendi labores ruenti naturæ, eradicandis vitijs. danda opera ſerendis, alendis virtutibus. nec ignorare debet quiſquis Magiſtratui impoſitus eſt, to-
31. *Quam exemplo moueat, & quibus in rebus?* tius ciuitatis mores ad exemplum eorum, qui præſunt conformari. Itaque non poſtulet vt alij modeſtè viuant, ſuam modò ipſis continentiam proponat. parum eſſe credat negotij continere eos, quibus præſit, ſi ſe ipſe contineat. Veram tamen continentiam animique moderationem ſeruet, ac præ ſe ferat. non fruatur laude per blanditias adulteratâ, ſed ſtabilitâ per veritatem. Vera virtus, atque animi magnitudo nihil ad oſtentationem, omnia ad conſcientiam refert: recteque facti non ex populi ſermone mercedem, ſed ex facto petit. animo magis quàm voce laudari cupit. Cupiditas tamen gloriæ nocet immoderatiùs appetita: ergò tantum dumtaxat gloriæ deſideret, quantum ſatis eſt ad conciliandam in rebus gerendis auctorita-

tem. Summa & perfecta gloria iudice Tullio *l. 2. de off.* conſtat ex his tribus, *ſi diligit multitudo, ſi fidem habet, ſi cum admiratione quadam honore nos dignos putat.* Multi hodiè, nec multitudinis amorem, nec fidem curant, fallere illam modò poſsint. & quamuis in admiratione aliqua ſint, non ea eſt perpetua. temporis filia veritas, fucos & & vela tollit, admirationem etiam exinde, & verum honorem fraudumq; partus interimit. Vera autem virtus ipſa vetuſtate floreſcit, & apud poſteros manet gloria illius ſempiterna. 32. *In quibus vera gloria?*

Sed neque gloriam ex vano aſpectu auri fulgore atque argenti parat. turpe credit ei, qui animum habet, captare laudes ex corpore. 33. aſtricti moris amator, antiquo ipſe cultu, victuque ad viuendum *Quibus moribus?* credit, velut ad natandum eum meliorem, qui onere ſit liberior. commodatis à Deo facultatibus vtendum, quaſi precarijs poſſeſsionibus. debere opulentiam ſine reprehenſione, parſimoniam ſine ſordibus eſſe. delicijs, otio, languore, deſidiâ animum inſici. viuere debere ad exempla, ratione componi, non conſuetudine abduci. remouere pompam, vſu rerum ornamenta metiri, fugere epularum libidinem, non moueri ſupra neceſsitatem eſculentis, & poculentis; fugere quidquid inducit obliuionem ſui, & rerum agendarum. quidquid obſcœnum dictu, viſu, audituvè. neque enim obſcœna petulantia menſis oberrare debet. ſed benigna inuitatio, & liberales ioci, & ſtudiorum gloria. nec loquaces conuiuæ, nec muti legendi. ſermones id temporis habendi, nō ſuper rebus anxijs, ſed iucundi atq; ineuitabiles, & cum quadam illecebra, & voluptate vtiles, ex quibus ingenium noſtrū venuſtius fiat, & amœnius.

Eodemque modo relaxationes animi admittendæ. amant alterna Camœnæ. omnis vita noſtra in remiſsionē ac ſtudium eſt diuiſa. 34. naſcitur ex aſsiduitate laborum, animorum hebetatio quædam & *Animi relaxationes an & quæ laudandæ?* languor. laudabilis remiſsio, quæ nec gerendis rebus vllum impedimentum gignit. quæ ludos non admittit, ex quibus crimina oriuntur, dignitas diminuitur, opes amittuntur. laudabilis maximè remiſsio, quæ eruditorum virorum ſermonibus vtitur: quędam virtutis exercitatio eſt cum bonis viris conuerſari. non cum quibus iucundiſsimè tempus quis conterat, ſed quorum operâ adiutus Rempublicā gubernet. ſed & muſica animi curas pellit, & triſtitiā. venatio etiam & equeſtris exercitatio in viris principibus imprimis laudāda.

Peregrinatio etiam ad animi relaxationem, & voluptatem inſtitui poteſt, & maximè à iunioribus nendum ad Remp. admotis. mirè illa ad prudentiā facit, eamque cum voluptate parturit. prudentiores illi ſemper habiti ſunt, qui multorum hominum conuerſationibus probarentur eruditi. 35. *Maximè peregrinatio.*

Intra Prouinciam in promotis ad Remp. & guare? ſeu quibus in rebus?

36. In ijs porrò qui iam Magiſtratibus impoſiti ſunt, maximè conuenit prouinciam omnem oberrare. Principibus etiam adeunda ſæpiùs longinqua imperij. vt noſcant Rempublicam, quantum ſociorum ciuiumque in armis, quot claſſes, prouinciæ, tributa, vectigalia, neceſsitates, largitiones. multi ignorant vires ſuas, & dum ſe tam magnos quàm audiunt credunt, attrahũt ſuperuacua, & in diſcrimen rerum omniũ peruentura bella. Traianus cognouit per ſtipendia decem mores gentium, regionum ſitus, oportunitates locorum: & velociſsimi ſyderis more omnia inuiſere, omnia audire, & vndecumque inuocatum ſtatim veluti numen adeſſe, & aſsiſtere ſolebat. Solus ſæpè aſpectus Principũ ac nutus magnos motus cõpeſcuit. *Rex*, inquit Sapiens *Prouerb.* 20. *ſedens in ſolio diſſipat omne malũ intuitu ſuo.* nihil promptius ad intelligendas prouincialium querelas, atque expilatores publicos noſcendos, & conſtringendos, & in omnem Reipubl. cauſam, & caſum expeditè prouidendum. aliàs perquàm ſæpè ex diſtantibus terrarum ſpatijs conſilia poſt res afferuntur.

Quoniam autem nullum animal moroſius eſt homine, vel maiori arte tractandum: nihil magis prouinciales turbat, & ad motus ciet quam priuilegiorum olim conceſſorũ contemptus. vnde Chokier *Polit. lib.* 2. *c.* 2. Regem Franciæ alioſque ſolemni inaugurationis iuramento ad eorum obſeruantiam adſtringi tradit. & Ioannem Angliæ Regem an. 1216. quòd illud detrectaret, adeò à ſuis deſertum fuiſſe, vt tres tantùm aliquando equites illum aſſectarentur. ſuper his querelas Rex moderatórve Reipub. prouincias obiens, tempeſtiuè intelliget ac maturè prouidebit. videbit quanta ſit vis temporum in Repub. quanta varietas rerum, locorum geniorumque. quàm incerti exitus. quàm flexibiles hominum voluptates. quid inſidiarum, quid vanitatis in vita ſit. nulla horum melior magiſtra, quàm peregrinatio, & oculis ſubiecta pars vnaquæq; Reipub.

Intelliget, etiam quos Magiſtratus oſtendat, viros: qui ſpei reſpondeant, qui ſpem fallant: qui in melius, qui in deterius mutati ſint, qui pares, qui impares officijs habeantur. nihil perſpiciet inter homines inæqualius, & lethalius, quàm ignauum, & fortem virum æqualia conſequi.

Parui refert à Principibus ius dici æqualiter, & diligenter, niſi etiam ab ijs fiat quibus illi eius muneris aliquam partem conceſſerint. Fertur Carolus VIII. certis diebus de querelis prouincialium cognoſcere ſolere. tametſi autem ipſe non multa perficeret, tamen eò pertinebat inſtitutum hoc, vt præfecti in officio, metuque continerentur: quod ſatis vtcumq; erat ad iuſtitiæ adminiſtrationem.

Pere-

Peregrinatio id etiam commodi habet, vt dum mores hodiernos videmus, præteritos ſciſcitemur, & in hiſtoriarum cognitionem traducamur. vbi prudens inuenit vnde ſapientior fiat: bellator, vnde animi virtute roboretur: Princeps, quomodo ſubditos ſub æqualitate componat. magno ſemper vſui eſt memoria rerum geſtarum. viam probè Remp. adminiſtrandi oſtendit. optima ad agendum inſtitutio, commemoratio rerum ab alijs geſtarum. Optimè ille inſtitutus eſt, qui peregrinando quod apud quamque gentem optimum eſt, edidicit. & exinde ad vſum, qui omnium magiſtrorum præcepta ſuperat, traducit. eo enim fine diſcendum eſt, vt ad Remp. doctrina transferatur. & quemadmodum Medici pharmacum ad vnum morbum fugandum efficax, ad finitimos transferunt: ita quę quiſque vna in re didicit, ad proximè cognatam traducat. ita experti certiùs, citiuſque quod intendunt conſequuntur, quàm ij qui rationem abſque experientia tenent.

De inimicitijs etiam ita ſemper prudens ſtatuat, vt Reipub. condonandæ ſint, vitandæ earum origines diligenter. conciliatio ex fide ſeruanda; ſed cautè, vt ſuſpecta. Iniuriarum ſemper eſt memoria, quicquid offendit ægrè eximitur, aut obliteratur. *Non credas inimico tuo in æternum; ſicut enim æramentum æruginat nequitia illius. Eccl. 12.* & qui. *Nunquam fidelem habeas tibi*, inquit Senec. *quem ex inimico amicum habueris.* quamuis enim multi ſpecioſè magis iniurias beneficijs vincere, quàm mutui odij pertinaciâ penſare ſe malle ſimulent: multi tamen ſunt in animis hominum receſſus, in quibus odium recondunt. *Quantæ ſunt*, inquit Cicer. *infidelitates in amicis? quàm ad tempus aptæ ſimulationes! quantæ timiditates! hæc eſt celeberrima virtus, hæc animi ſuſpiciendi moderatio, vincere iram, & inter ſimultates quoque vincere animum.* 37. *Circa inimicitias prudenter agendum.*

Igitur neque iraſci oportet eum qui Reipub. præeſt, quoties ſe materia, quoties ſe res offert. quod enim momentum eſt, quo non improbanda videat? omnia ſi conſectetur, nunquam iraſci deſinet, omnis illi per iracundiam, mœroremque vita tranſibit. Optimũ eſt ad primum mali ſenſum mederi ſibi, tum verbis quoq; ſuis minimum libertatis dare, & inhibere impetum. quod quidem etſi nõ eſt perfectæ ſapientiæ, tamen eſt non mediocris ingenij: imò non inferioris, quàm omnino non commoueri. vt fumus oculos mordicans non ſinit vel id quod ante pedes eſt videre: ſic ira exurgens obtenebrat rationem. eſt ira ſui impotens, decoris oblita, neceſsitudinum immemor, in quod cœpit pertinax & intenta, rationi conſilijſque præcluſa, vanis agitata cauſis, ad conſpectum æqui verique inhabilis, ruinis ſimillima, quæ ſuper id, quod oppreſſere, franguntur. abſit longiſsimè ab ira, & quæ illam conſequitur 38. *Circa iram.*

 vindictæ

vindictæ cupiditate, quiſquis rectè præeſſe voluerit; neque admittat, vt per eam à recto vnquam abducatur. Aſſuerus iratus quamuis, & nimio furore ſuccenſus, quòd eius iuſſa Vaſthi contempſerat, nihil mox in eã ſtatuit, ſed *interrogauit*, inquit Codex ſacer, *Eſther. 1. ſapientes, qui ex more regio ſemper ei aderant, & illorum faciebat cuncta conſilio, ſcientium leges, & iura maiorum. cui ſententiæ Vaſthi Regina ſubiaceret.*

39. *Circa fidem.* Ad extremum hortari rurſum lubet, vt quiſquis Rempubl. moderatur, fidem, dictorum conuentionumque conſtantiam ſeruet. Eam in Capitolio vicinam Ioui ſtatuerunt Romani, vt tamquam Numen, ac certiſsimum humanæ ſalutis pignus coleretur. quibus perſuaſum erat, niſi in fide ſtet Reſp. opibus non ſtaturam. Seruanda eſt igitur fides; præſertim iurata, aut alioquin ritè ac publicè pacta ciuibus, Prouincialibus non tantùm, quin & hoſti, etiam iniuſto, & prædoni, ſubditiſque rebellibus, ſed etiam proditori. vt rectè in Onoſandro ſcriptum. tametſi Aiala *de re mil. l. 1. c. 6. n. 6.* aliter ſentiat; quia omne iuramentum eſt ſeruandum, quod non vergit in animæ præiudicum. vnde & iniuſto bello victus, non ſuo marte fidem non exoluit, ſed alter iubetur promiſſa relaxare. *c. ſicut. 29. x. de iureiur.* & inter *ſimplicem loquelam, & iuramentum Deus nullam vult eſſe differentiam: & ſicut in iuramento nullam conuenit eſſe perfidiam, ita quoque in verbis noſtris nullum debet eſſe mendacium c. iuramenti. 22. q. 5.*

Vinculum tamen iniquitatis non eſt, adeoque iniuſto bello capta non obſtante iuramento de rebus ablatis non repetendis reſtituenda ſunt *d. c. ſicut.* malè ergò promiſſa, & quæ ſine ſcelere non adimplentur, præſtanda non ſunt.

Altera promiſsi non implendi excuſatio eſt, ſi alter fidem ipſe non præſtat. *d. c. ſicut. §. fin.* vtique in rebus connexis, ſecus in ſeparatis. *cap. inter cætera de reſcript. l. quæ religioſ. de rei vendic.* Aiala *de re milit. d. lib. 1. c. 6.*

Præter has cauſas quiſquis publicæ rei admotus eſt, aliam non admittere ſemper ſtatuat, *nec regnis poſtferre fidem*, tametſi corrupti iam, & deprauati ſunt multi, quorum omne artificium in decipiendo conſumitur: quin & omnimodè ſatagat, vt fidei ſeruans ſit ipſe non tantùm, ſed & talis credatur. atque ipſe credat quòd nulla res vehementiùs Rempublicam continet, quàm fides.

40. *Fiſcalibus cauſis non fauendum, & officiis fiſci benignos imponendi.* Et quoniã in adagiũ trãſijt nõ ſolere ſub bono Principe bonas eſſe fiſcales cauſas, cõuenit omnib⁹ iſtis officijs, quę ex alieno cõpẽdia ſua ſectãtur, imponi homines nõ aquilineos, vultureoſq; ſed miti ingenio,

qui

qui rem duram non ipſi exaſperent, in dubio contra fiſcum facilè ſentiant, & aduerſus eos etiam quos reos credunt, non excandeſcãt; ſed benignitate actionem, modumque temperent: qui in fiſcalibus compendijs non legum verba, in quæ quis imprudens fortè impegit, ſectentur, ſed voluntatem, animamque legis, rationem. & hanc ſemper ad ſenſum humaniorem benignioremque traducant, præſertim vbi de tributis, vectigalibus, & fiſcalibus lucris agitur, & ob illa non ritè agnita mercium commiſſarum pœnis. quę dum duriùs ſolent eſſe exactæ, magno Principum Rerumquepub. damno ad liberiores ſtationes mercimonia migrant, vectigalium damna, atque imminutiones immenſas impoſterum, & tandem publicam priuatamque poſt longa faſtidia egeſtatem parturiunt.

Lubet hæc Miſcellanea monita concludere per dimiſsionẽ nondum ſaturi lectoris ad Socraticas Iuſtiniani Authenticas de Præſide Piſidiæ, Prætore Licaoniæ; Thraciæ, Helleſponti, Paphlagoniæ, &c. quas vbi iterum, iterumque legerit, videat an non leget;

Iam ſatis eſt, ohe, libelle.

LIBER QVARTVS

CAPVT PRIMVM.

De Iure Maieſtatis.

NE cui mirum videatur non tantùm nos politiæ adminiſtrationique Reipub. libro tertio, ſed etiam negotijs autocratiæ atque Imperij hoc libro quarto nos immiſcere, memoriâ repetitum volumus, quod initio diximus, dum Iudicem exhibemus, non tantum pedaneum, ſed & maiores etiam atque ſupremos intelligere. pro more loquendi, quo Iuſtinianus *in Authent. de Iudicibus*, atque *in Codice lib. 1. C. tit. 29. vſque ad finem. & l. 1. D. vſus eſt. l. 12. C.* & alibi paſsim iuris noſtri auctores vſurparunt: quo modo. *Veteres*, inquit Aſcon. *omnem Magiſtratum, cui pareret exercitus, prætorem appellarunt, quòd reliquis præiret, vnde & prætorium tabernaculum eius dicitur, & porta prætoria, quâ exire ſolet, & hodiè quoque Præfectus prætorio, item milites prætoriani, & cohors prætoria.* & tamen ſcimus non minùs edictum Prætorem proponere ſolere, ex quo ius diceret; ex eoque natum exinde edictum perpetuum, & partem magnam iuris noſtri atque iudiciorum prætoriam eſſe, vocarique; vt mirum non ſit ſub vno

 nomi-

nomine iuris atque militiæ auctoritatem conſiſtere. Eo itaque modo Iudicum vocabulum non iudiciorum tantùm, ſed & adminiſtrationis ciuilis, atque militaris poteſtatis energiam habet. Id quod vel ſonat titulus 44. *lib.* 1. *Cod. de officio ciuilium Iudicum*: 45. *de officio militarium Iudicum*. 47. *de off. diuerſorum Iudicum*: 48. *Vt omnes Iudices tam ciuiles, quàm militares poſt adminiſtrationem depoſitam quinquaginta dies in ciuitatibus vel certis locis permanerent*. 50. *de aſſeſſoribus & domeſticis & cancellarijs Iudicum*. Hos ergò etiam Iudices complectimur, qui tales miniſtros habent: qui militaria etiam ac ſummæ rei negotia gerunt. Sic Præfecti Prætorio, Orientis, Illyrici, Aphricæ: Magiſtri militum, Quæſtores, Magiſtri officiorum, Proconſules, Legati, Prætores, Rectores Prouinciæ, Præfecti vigilum, Præſides, eorum denique officia tam accuratè à Iuſtiniano in Codice pertractantur: omneſque nomine Iudicum veniunt *in d. tit. & Auth. de Iudicib.* Vnde & conſectarium eſt, vt ſumma hæc Imperij negotia à ſcientia, prudentia, atque officio Iudicis exiſtimentur non eſſe aliena. quo modo Papinianus, quem aſylum iuris atque theſaurum legum Spartian. in Seuero nominat, Præfectus Prætorio apud eumdem Seuerum *l. lecta.* 40. *D. Si cert. pet.* fuit, alijque Iuriſconſulti ſummos honores geſſerunt, & conſilijs laudatiſsimorum Principum adhibiti ſunt. Lamprid. *in vita Alexand. & Maximini.* & Vlpian. Magiſter ſcriniorum, quòd Alexander plurimùm eius conſilijs vteretur, & diſſolutos militum mores ad veterem diſciplinam reuocabat, apud eos odioſus ab impetu & furore militari obiectu corporis Imperatorij protectus eſt. aſſeritque Lampridius illum in ſummum euaſiſſe Imperatorem, quòd Vlpiani conſilijs præcipuè Remp. adminiſtraret. Adeoque quamuis hodiè eadem Iudicum nomina non habemus, tamen quia ſummæ rei conſilijs adhibentur etiamnùm ſeu Iudices, ſeu Conſiliarij, qui ideò Secreti Concilij ac Status nominantur, ac olim Comites cōſiſtoriani dicebantur *de Comit. conſiſtor. C. lib.* 12. à conſiſtorio in quo Princeps audire legatos & de cauſis Imperij ac alijs grauioribus cognoſcere ſolebat, Ammia. Marc. *l.* 15. & Comitum nomen Conſtantinus præcipuis officijs adiecerat; Euſeb. *l.* 4. *de vit. Conſtant.* Cuiac. *de Comit. & trib. ſchol. C. l.* 12. non poteſt videri eius rei materia propoſito noſtro importuna. Eam itaque exordiri lubet à iure, notiſque Majeſtatis.

1. *Supremitatis iura ſeu nota.* Iura ergò Majeſtatis, ſacra Regni, ſumma rerū, arbitriū, principatus, ſeu quocumque nomine lubuit appellare, pro ratione temporum, forma Reip. aut libidine dominantium, admodum apud Romanos, aliaſque gentes diuerſa fuerunt. Hodie ferè, qui de iure aut politia ſcribunt, ad hæc capita reducunt; *Legem condere*, *atque*

alijs

alijs dare, non accipere, lege ſolutum eſſe, Magiſtratus creare, legatos mittere, & recipere, bellum inferre, & pacem pangere, monetam cudere, ius vitæ & necis, rerum ſacrarum, nundinarum, vectigalium, extremam prouocationem, aliaque quæ feudiſtæ regalia vocant. *ad titulum feud. quæ ſunt regalia.* quorum tamen quædam minoris notæ ſunt, & cum inferioribus dynaſtis communicantur. ſic tamen vt beneficio Principis hæc accepta ferant. vt vtilitatem quidem ſentiant, ius autem directum diademati Principum remaneat inſcriptum. Canoniſtæ ſupremam hanc poteſtatem vocant *plenitudinem poteſtatis.* Pragmatici ſoueranitatem indigetant. 2. & diſertè excipi hodie ſolet in omnibus litteris conceſsionum magnorum dominiorum, & feudorum. quamquam lucis causâ id fiat. cùm non cenſeatur Princeps id velle, quod non poteſt. Non poteſt autem ſupremi dominij auctoritatem lædere. nam perſonalis maieſtas, quæ in Principe eſt, exercitium eſt illius realis, quæ in Republ. inſtar dotis & vſusfructus illas habeat: non de poteſtate detrahere, non de ſubſtantia, & domanio alienare poſsit. Vnde ſolent Reges lucis causâ iurare iura Regni illibata ſe ſeruaturos. *c. intellecto.* 33. *x. de iureiur.* Noſtratibus autem diplomatibus, cum ſupremitate excipi ſolet campanæ pulſus. ſed iterum lucis causâ. maiores noſtri, ſi hoſtis ingrueret, campanas pulſabant proximi, & ſequebantur vicini actu tum ad vltimos regionum vſq; fines: ita vt intra paucas horas integræ ditiones in armis eſſent. Imprimis qui feuda poſsiderent, qui deinde Principi peculiari ſacramento tenerentur, vt ciuitatum collegia, ac ſubditi demum omnes qui arma ferre poſſent. Hic campanæ pulſus ad maieſtatem pertinet, vtpote ad ſumenda arma, quæ iniuſſu Principis ſumi non poſſunt. iuſſus quidem quamuis præſumatur generatim pro defenſione ad ritum priſcum, & edicto Car. V. conceſſus, 18. *Sept.* 1542. 25. *Oct.* 1544. 15. 1556. *lib. edict. fol.* 23. *& ſeq.* quamquam & hic pulſus frequenter hodie aures ruſticorum vexet, ad compeſcendam inſolentiam militum. ſed iterum ex Principis venia, id ſecuritati paganorum tribuentis; ciuili etiam & naturali iure ſuffragante.

Nulla conceſsione ſupremitas communicatur aut alienatur.

3. Enimuerò indicia ſupremæ poteſtatis per Bodin. alioſq; relata nō per ſe ſingula eā infallibiliter inferūt, ſed effectus ſunt ab illa dependentes. ſed hæc citra erroris periculum eſt regula: Quicumque in ſua ditione ſupremum habet rerum arbitrium, à ſuperiori nullo dependens, eum maieſtatem habere, ſupremum, ſoueranum eſſe Principem: *l. 7. §. liber. D. de Captiu.* qui non habet, non eſſe. rectè Loyſeau *de Seigneuries, l. 1. c. 2. n. 39. & ſeq.* non ergo illi penes quos non ſuprema poteſtas, ſed tantùm principatus. non illi, in quos non minus habet iuris multitudo, quàm ipſi in multitudinem.

Supremus omnino qui alium non agnoſcit.

Qui Rex eſt, Regem Maxime non habeat. Sic oblatum à Demetrio Iudæis pactum inter cætera ſummi imperij, vt non obediant alij poteſtati, niſi ſummi ſacerdotis 1. *Machap. c.* 10.

§. I.

De Principe legibus ſoluto.

1. *Princeps legibus eſt ſolutus.* LEgibus ſoluti fuerunt Principes. *Senatus*, inquit Dion. *l.* 63. *Cæſarem, à quo magno honore afficiebatur, Imperatorem decreto liberauit omnibus legum vinculis, vt ea quæ vellet faceret, & ijs quæ nollet abſtineret.* Auguſtam legibus ſolutam non inueneris. *l.* 31. *D. de leg.* & ſi non pauci crediderint, quia Principes illi priuilegia tribuunt, quæ ipſi habent. *d. l.* 31. ad filios pertinet illud Tac. 2. *Anal. lætabatur*, inquit, Tiberius *cum inter filios eius, & leges Senatus diſceptaret. victa eſt ſine dubio lex.*

§. II.

De legum vinculo.

1. *Non tamen ideò minus eas reueretur.* QVamuis, vt diximus, Princeps legibus ſolutus ſit, tamen aurea eſt Imp. ſententia, *Reuerà maius eſt Imperio ſubmittere legibus Principatum.* hoc eſt, viuere ſecundùm leges. quamuis nemo ad pœnam trahere poſsit. adeò quidem vt quamuis Principes ſupremi, non leges tantùm poſitiuas, ſed etiam à natura ſcriptas tranſiliant, non habeant criminis vltorem. nec minùs rectè ille: *Cæſari cùm omnia licent, propter hoc minus licet.* ſic ſancto ſenſu Princeps legibus ſolutum ſe dicit: nam bonis poſita lex non eſt: legibus tamen viuit, quia perfecti non propter legem, ſed ob rem ipſam, quod legis eſt, faciunt. Vnde & illa Anthiochi ad adulatorem, omnia Regibus iuſta, æqua, licita, iactitantem reſponſio; *non Regibus ſed Tyrannis.*

§. III.

De legum-latione.

1. LEges ferre, alijs dare, non accipere, teſſera eſt ſummi Imperij. Curt. *l.* 8: *quos equidem victores eſſe confiteor, ſi ab illis leges, quis viuamus accipimus.* Huc ſpectat Extrauag. Conſtit. 78. Leonis, Ne

Ne amplius Senatuſconſulta fiant. abrogata *l. 9. D. de leg. & Senatuſconſultis.* & ad Principem id iuris retrahit.

§. IV.

De iure ſacrorum.

IVra Sacrorum & Religionis à iuris & politicæ peritis ad ſummum Imperium referuntur. Iudæi diu eoſdem Reges & Sacerdotes habuerunt. Melchiſedech Rex Salem fuit, & Dei ſacerdos. Anius apud Virgilium

Rex idem hominum Phœbique Sacerdos.

Nunc Deum munere, inquit Tacit. 3. *Annal. Summum Pontificem, Summum hominum eſſe Imperatorem.* ſic & apud multas gentes. quarum Reges, ſeu qui clauum Reip. tenebant, de religione leges tulerunt. ita Numa, ita decemuiri in legibus XII. Tabul. *De ſacris ſtatuere.*

Deorum fabulas ne creduntο.
Deos peregrinos, præter Faunum, ne colunto.
Separatim nemo habeſſit Deos.
Neque nouos, ſed nec aduenas, niſi publicè
Adſcitos, priuatim colunto.
Nocturnas in templo vigilias ne habento.
Nocturna mulierum Sacrificia ne ſunto.
Præter illa quæ pro populo ritè fiant, &c.
Ne quem initianto (niſi vt aſſolet Cereri) Græco ſacro, &c.

Ita & *apud Liuium l.* 15. decretum, ne qua Bacchanalia Romæ, neuè in Italia eſſent. *apud Tac.* 2. *Ann.* factum Senatuſconſultum de ſacris Iudaicis, Ægyptijſque pellendis. & ſub Claudio, *Viderent Pontifices quæ retinenda, firmandaque Aruſpicum eſſent.* ſed hæc initio Imperij, atque in ſpeciem, alioquin ad ſe deinde Iura Sacrorum in ſolidum Impp. tranſtulerunt. ita & Conſtantinus mox à baptiſmo Chriſtianis templa, & Chriſti cultum permiſit. quod Tiberius propoſuerat; ſed Senatuſconſulto repulſus fuit. & Alexander Seuerus, & Adrianus cogitarat.

§. V.

De Magiſtratuum creatione.

MAgiſtratuum creatio ad ſummi Imperij iura etiam pertinet. Cùm Romæ Majeſtas penes populum eſſet, in comitijs creatio peragebatur: tandè è Campo ad Patres tranſlata eſt; muta-

mutata Rep. ad Principem. *Ad curam*, inquit Modeſt. *in l. Vn. D. ad l. Iul. ambit. Principis Magiſtratuum creatio pertinet, non ad fauorem populi.* & Zonar. *Creatio*, inquit, *Magiſtratuum maxima pars eſt muneris imperatorij.* ideoque Mæcenas apud Dion. multo antè Auguſtum monuit, vt ſolus ſine plebe, populo, ac ſenatu Magiſtratus crearet. Tiberius Conſulum renuntiationem vſurpauit, alij etiam commendare ſolebant alijs, quibus in ſpeciem ius creationis videbantur relinquere: alijs viſum eſt, minora aut ſecuriora ſenatui, vel ſummis Magiſtratibus permittere, vt *l. 1. cap. 42. latiùs diximus.* Et Leonis Extrauag. Conſtit. 47. habetur: *Abrogatio legis quæ Senatui Prætores, Decurionibus verò Præfectos conſtituere concedebat.* ſic ea auctoritas ad Principem delata.

§. VI.

De extrema prouocatione.

QVoniam appellatio eſt ab inferiore Iudice ad ſuperiorem facta prouocatio, neceſſariò ſequitur eum, cui arbitrium de rerum ſumma datum eſt, prouocationem pati non poſſe, niſi quam ille à Principe malè informato ad rectiùs informandum proponebat. qualis ferè eſt prouocatio, de qua reſcripſit Pius *l. 1. D. de appellat.* vt ſi Princeps non ex vero fuerit conſultus; & ſecundùm ea quæ propoſita ſunt, reſcripſerit; prouocare liceat: ſed ad Principem. *Nihil enim*, inquit Pius, *à nobis videbitur iudicatum priuſquam contra ſcriptum fuerit quemadmodum aliter res ſe habeat quàm nobis inſinuatum ſit.*

2. *Maieſtatem lædit, qui aliò appellat.*

Qui Principe Supremo ſuperiorem alium facit, quò appellet, Majeſtatem lædit. ad Principem enim omne Imperium atque poteſtas pertinet lege Regia. *l. 1. D. de conſt.* vt olim poſt pulſos Reges ad populum lege Valeria: cui cùm à Conſulibus aliquando non ſatis deferretur, eamdem legem ſæpiùs publicari oportuit: eiuſque tandem obſeruationem lege Duilia mortis pœnâ ſanciri. quam legem Liuius fundamentum libertatis vocat. adeoque (poſtquam iam *Principis omnia ſunt imperio, etſi non dominio*, vt loquitur Seneca) meritò vocaueris fundamentum Majeſtatis.

3. *Gallis vltimum reſortum Supremitas dicitur.*

Vnde non inconcinnè Galli extremâ prouocationem ſeu vltimum reſortum nominè Supremitatis intelligunt. *le dernier reſort de iuſtice, en commun langage eſt appellé ſouueraineté.* vt in conceſsionibus feudorum maiorum; quando Principes ſibi reſeruant fidem, hominium, reſortum, & ſoueranitatem: prioribus verbis priuatum, atque

atque directum feudorum dominium; poſterioribus publica poteſtas ſignificatur. Vnde qui ad ſupremum Imperium viam ſibi ſternebant, ſuperioribus ſæculis in Gallia, ac alibi leges condebant, Magiſtratus creabant, bella gerebant marte ſuo, pacem pangebant, monetã ſuâ imagine ſignatam cudebant, pecuniam populo imperabant, coronam, quam hodie inſignibus tantùm pictura adſcribit, capiti imponebant: ad morem Caligulæ, qui *parum abfuit quin diadema ſumeret, & ſpeciem Principatus in Regnum converteret.* Inter hæc inquam indicia ſupremitatis ſemper extremam prouocationem penes ſe ſiſtebant. donec tandem regijs rebus firmatis Parlamenta illorum appellationes à ſubditis iſtiuſmodi regulorum receperunt, leges infirmarunt, magiſtratus, niſi ab eis probarentur, deiecerunt, arma mouentes in reorum maieſtatis numerum receperunt, nummos ab illis cuſos aureos, atque argenteos reprobarunt, collectas vetuerunt, priuilegiarijs caſibus exceptis, ac tandem in iuſtum ordinem redegerunt. Latiùs Paſquier *Recherches l.2.c.2.* Loyſeau *de ſeigneuries l. 1. c. 5. n. 60.* 4.

Qui imperium affectant, has notas adſe trahunt.

Germaniæ Principibus Electoribus, alijſq; non paucis notæ fere Regum competunt, ſi Iuriſdictionem Cameræ Imperialis excipias, & Imperij conſtitutiones *de pace ſeruanda*, &c. 5.

Ex his fluit & ea ratio, ne liceat inferioribus Principibus multiplicare Iuriſdictionum gradus, ne cùm tertiò prouocare non liceat, vltima ad illos interponatur; quamquam hoc ipſum, quod de tertia prouocatione ius ſtatuit, non paſſim ſeruetur; vbi iam pridem gradus multiplicati ſunt. quia vno abſurdo dato cætera ſequuntur. 6.

Iuriſdictionũ gradus tertiam appellationem vltimam nõ faciunt.

§. VII.

De pacis ac belli arbitrio.

ARbitrium pacis & belli nota eſt ſupremæ poteſtatis. bella decernere, & pacem pangere. nam contrariorum eadem eſt doctrina, & maieſtas eſt arma capere iniuſſu Principis. *l.3. ad leg. Iul. maieſt.* vnde procul abſunt à Iure Romano deprædationes quæ vaſſallis aliquando Iure feudorum in dominos permittuntur, *lib.2. feud. tit. 22.* hec olim niſi comitijs populi centuriatis bellum decernebatur. & ſponſione, quæ iniuſſu populi Romani facta erat, non tenebatur populus. vt cenſet Poſthumius *apud Liu.* qui & hæc addit, *quid ſi ſpopondiſſemus vrbem hanc relicturum populum Romanum? ſi incenſurum? ſi Magiſtratus; ſi Senatus, ſi leges non habiturum?* & plerumque in ſponſionibus ducum adiungebatur, *ita id ratum fore, ſi po-* 1.

Nihil de bello, aut pace ſtatuũ niſi ab eo qui ſupremus.

ſi populus cenſuiſſet. Quare cùm populus Romanus per pacta Conſulum iniuſſu ſuo inita obligari non potuerat, ea contra dignitatem ſalutemque publicam contracta pro irritis habuit, ne tamen vel in ſpeciem fidem lædere videretur, Conſules per feciales Samnitibus tradiderunt loro vinctos, vt iuſta fieret deditio, & erroris publici pœnas luerent illi, qui commiſiſſent.

2. *Huc & caſtra & arces.* Sic ad belli iura ſpectant arma, armorum fabricæ, armamentaria, arces, muri, fortalitia, caſtella, facultas conceſſa extruendi, & ne vicinis extruere liceat. Vnde ſine publica auctoritate circa muros publicos nihil licet. *l.* 9. §. 4. *D. de rer. diuiſ.* & apud Tacitum Iudæi ius muniendi magnâ pecuniæ vi redemerunt.

3. *Aliaq; ſpectant.* Spectant & huc pignorationes, repreſaliæ, litteræ marcæ, publici hoſtis declaratio, ſecuritas, guardia, ſaluus conductus, legati miſſio, receptio, comitia generalia, &c.

§. VIII.

De legatis.

1. *Mittere & recipere legatos ſupremi eſt.* LEgatos mittere & recipere etiam ad maieſtatem pertinet, propriè enim à Principe Supremo legatio mittitur. vt ferè hodie cenſent. Marſelaer, *de legato. c.* 2. Vnde Curt. *l.* 10. *& priſtina quædam regia ſpecies manebat. nam & legati gentium Regem adibant, & copiarum duces aderant, & veſtibulum ſatellites armatique compleuerant.*

2. *Quomodo aliorum?* eò potiſsimùm quòd ſummæ legatorum mittendorum cauſæ ſolent eſſe belli, pacis, aliarumque ſummarum rerum negotia. Quare ſubditi ius legationis non habent, niſi largo modo loquendi, pro Oratoribus, Deputatis, Commiſſarijs. quamuis *tit. D. & C. l.* 10. *de legation.* eos nomine legatorum comprehendat. Sic ciuitatibus ex edicto Veſpaſiani legatos, ſed ternos, non plures mittere licet. *l.* 4. *in fin. D. de legation.* Sed tamen nec ſine conſenſu Præſidis *l. ſi quis.* 16. *C. de decur.* quod & in Prouincijs obtinet, vt ſine aſſenſu Præfecti prætorio legatum mittere non poſsit, *l. pen. C. de decur.* Panicir. *ad Notit. Imp. tit. de Magiſt. municip. c.* 26. *legat.* quin & ciuitatis ſtatu turbato legati partis alterius prærogatiuam obtinent, ne violari poſsint. Cic. *lib.* 3. *de fin.* alioquin è medio tollatur ratio compeſcendæ ſeditionis forſan ortæ. extra hunc caſum, vix priuilegium eiuſmodi competit. Vnde apud Liu. *l.* 6. *Colonis Circeienſibus denuntiatum, Senatus verbis, faceſſerent properè ex vrbe, abs ore atque oculis populi Romani, ne nihil eos ius legationis externo, non ciui comparatum tegeret.*

§. IX.

§. IX.

De iure vitæ ac necis.

IVs vitæ ac necis autocratiæ inſignis etiam nota. Curt. *l. 4. Cùm in regali ſolio reſidebis, vitæ necisque omnium ciuium dominus.* ſic olim Romæ morte mulctabat ſolus Populus, leg. XII. Tab. Eius inſigne pugio olim: & gladius. & olim & hodiè in inaugurationibus velut inſigne imperij gladius præfertur. Tac. *l. 3 hiſtor.* ait Vitelliũ ſolutũ à latere pugionem Cecilio Simplici Conſuli in concione reddidiſſe, tanquã ius vitæ ac necis. Carolo Mag. ante tribunal ſpatha nuda perpetim præferebatur. Commodus, cum Imperator ſalutaretur, Iulij gladium delubro Martis detractum tenens, circumlatus eſt per celeberrimos vicos. 1.

§. X.

De pecunia imperanda.

PEcuniam imperare, vectigalia capere, telonia, ſolius eſt Principis. *l. 10. de public.* vectigalia ſine Imperatorum præcepto neque Præſidi, neque Curatori, neque Curiæ conſtituere, nec præcedentia reformare, & his vel addere, vel minuere licet. non admittit tamen Loyſeau pro nota imperij, contra Bodinum, quòd hæc potiùs facti, quàm iuris æſtimet. ſed rectiùs Bodin. ſupponenda enim eſt poteſtas in Principe etſi abuti in imperandis tributis, ſicut & cæteris, quæ ab eius arbitrio fluunt, contingat. quia & rectè vti poteſt. 1. *Pecuniam imperare.*

§. XI.

De Moneta.

CVdere monetam & imagine ſuâ ſignare, ſolius Principis eſt. ſic Vopiſcus in Firmo, *Cùm ille diceret Firmum latrunculum fuiſſe, non Principem, contra ego illum & purpura vſum & percuſſa moneta Auguſtum eſſe vocitatum; quinque etiam nummos Severus Archontius protulit.* Commodus Perenninum familiarem ſuum pœnâ capitis affecit, quòd nummos publicos ſuâ imagine ſignaſſet. ita iubetur leg. XII. Tab. *Triumuiri monetales aurum, argentum, æs publicè ſignanto.* & de Vngarorum politia Otto Friſing: *Nullus*, inquit, *in tam ſpatioſo ambitu, Rege excepto, monetam vel telonium habere audet.* 1. *Monetam cudere, ſignare.*

2. prout & vetitum eſt *l. 2. C. de fal. mon.* vbi etiam Maieſtatis crimine obligatur, qui circa monetam peccat, qualitatem, mixturam monetæ, ideoque ad Principem ſpectare conſtat. *l. vnic. C. de arg. pret. lib.* 10. quia nummus publica menſura eſt, & æſtimatio. *l. 1. in prin. D. de cont. emt.* menſuram falſam fieri ſi corrumpatur moneta, ideoque labentis Imperij præſagium corruptionem monetæ innuit ille;

In Maieſtatem peccat qui in monetam.

Diſcitur ex nummis quàm ſe malè tempora mutent.

3. Et magnâ apud veteres religione moneta tractata eſt. vt ne reſcripto quidem competere alicui poſſet. *l. vlt. Cod. de falſ. mon.* ſed nimium hodie priuilegijs & præſcriptionibus inferiores Principes ius monetæ cudendæ, præſertim in Imperio vſurparunt. quod & patrum memoriâ in Gallia accidit. ſed Ludou. Hutinus Rex plurium Principum priuilegia ære redemit, & Franciſ. I. edicto generali vſurpationes ſuſtulit, & reſidua priuilegia. Lud. autem XI. inter reliquos prætextus belli Duci Britanniæ indicti moneta aurea à Duce cuſa iuxta præcipuos refertur. nec myſterio vacat interrogatio Chriſti, exhibito cenſus numiſmate, *cuius eſſ. t imago & ſuperſcriptio?* & ad reſponſum Cæſaris eſſe, *date ergo Cæſari, quæ Cæſaris ſunt.*

Hodie nimis communicatur inferioribus ius monetæ.

§. XII.

De reliquis iuribus Majeſtatis.

1. SVnt & alia quæ ad iura Maieſtatis referuntur, ab eaque diſtribuuntur, ſed vel ex his, quas diximus, notis vt fontibus fluunt, vel non ita emicantem habent ſplendorem, aut etiam inferioribus aliquatenus communicantur, vel lege aliquâ magis, aut communi vſu Summo Principi reſeruantur. vt in integrum reſtitutiones, quæ lege Romanâ Prætori competunt; canonicâ Iudici ordinario; vſu plerorumque regnorum à ſupremo Principe poſtulantur.

Sunt alia iura Regia minoris notæ.

2. Primum ergò locum habent Mandata Principum, quę ad legum condendarum auctoritatem referuntur. *Quod Principi placet legis habet vigorem.* Hinc litteris Principum ad calcem inſeri ſolet mandati clauſula, *quia nobis ita placet*; auctoritatis plena: *ſic volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas*: non quidem ipſi Regi, qui nihil debet velle, quod ex iuſtitia non poteſt; ſed ſubdito, qui in rationem voluntatis Regiæ non debet inquirere, ſed obedire: niſi legi diuinæ liquidò repugnet. *Seruus* ſiquidem *herculis Imperij non cenſor, ſed miniſter eſt.* atque *abditos Principis ſenſus, & ſi quid occultius parat, inquirere illicitum, anceps,*

Mandata Principum.

anceps, nec ideo aſſequare. & ex *l.* 157. *D. de reg. iur.* ad ea quæ non habent atrocitatem facinoris, ignoſcitur ſeruis, ſi dominis obtemperauerint; quorum iuſſa capeſſere fas eſt.

Vt continentem poſsident, ita quod eam ambit mare ſui iuris Reges faciunt, ad exemplum legis 9. *D. ad l. Rhod. de iact.* vbi Imperatorem mundi dominum, & legem maris videmus, quatenus ſcilicet lambit orbem Romanum. ſic Leo *Nouell.* 56. diuidit Boſphorum. Plura imperij in mare exerciti antiqua & noua colligit Le Bret *lib.* 2. *cap.* 11. *de la ſouueraineté.* nullum ſolemnius, quàm annuum Veneti Ducis mare Adriaticum ſubarrantis. 3. *Dominatus maris vicini.*

Quidquid conſpicuum, pulchrumve eſt æquore toto,
Res fiſci eſt, vbicumque natat.

Bene acquiritur, inquit Caſsiodorus, *quod à nullis adhuc dominis abrogatur.* Eo axiomate pleraque quæ nullius, quæ communia, quæ publica, ſui iuris Principes fecêre veteribus

——— Vſus communis aquarum eſt,
Nec Solem patrium natura, nec aëra fecit.

Nobis poſteriorum ſæculorum vſus proprium mare, proprium aëra fecit. Mirantium Chriſti miraculum tempeſtates ſedantis exclamatio deſcribitur, *Quis eſt hic? quia venti & mare obediunt illi.* Reges mare & ventos ſub imperium redigunt. nauigare, mercari, piſcari permittunt, prohibent, portoria, telonea imponunt; Inſulas in mari natas, terras pridem inundatas ſuas faciunt; ventorum vſum molis agitandis concedunt, vetant. quanquam Grotius Mare liberum ſcripſerit eſſe in Indias vſque, non Iberum. quidque iuris ſemper ſit vſurpatum in mari Batauis vicino. in Iſagoge *l.* 2. *cap.* 1. 4. *Mola. Piſcatio.*

Flumina etiam nauigabilia, & ex quibus fluunt nauigabilia, portus, ripatica, vectigalia, telonea, pridem à Frederico Imp. inter regalia relata ſunt. vnde & libera illa, tuta, & nauigabilia præſtare Princeps debet. *tit. de littor. cuſtod. lib.* 12. *C. vti Tiberius ſtatuit ſtationes militum, graſſaturis tollendis.* piſcationem pro more regionis ſibi habet, Vaſallis concedit, aut paſsim permittit; ſemper tamen piſcandi leges præſcribit. 5. *Flumina, portus, ripatica, vectigalia, telonea.*

Viæ etiam publicæ eodem referuntur à Frederico. & pridem *arg. leg.* 2. §. *viarum. D. ne quid in loco publico.* vnde vulgò viæ dicuntur regiæ, in eaque natas arbores vſus regias facit. 6. *Viæ regiæ.*

Siluæ magnæ & nobiles etiam publicæ ſunt, & regales, omneſque quæ non priuatim occupantibus olim ceſſerunt. multis tamen locis accolis lignandi ius conceſſum, aut vſu captum eſt. 7. *Siluæ nobiles.*

Venationes etiam regiæ ſunt, præſertim vt illis exercendis idoneæ leges 8. *Venationes.*

leges præſcribantur, ita *l. vnic. C. de venat. ferar.* permittit leonum venationem. vnde inferunt aliqui reliquarum ferarum prohibere; quamuis titulus generalis ſit de feris, &. *l. 1. §. beſtias D. de poſt.* de omni fera, quæ regioni nocet, accipi ſuadeat. *& tit. ſi quadrup. pauperiem feciſſe dicatur.* Conſtitut. Frederic. *de pac. tenend. cap. 7.* vetat communi populo venationem *l. 16. D. de ſeruit. ruſt. præd.* in fundo alieno inuitis dominis, niſi quis è ſuo fugientes volanteſvè perſequatur. *argum. l. 2. D. de ſeru. fugit.* vbique penè hodie occidi vetitæ ſunt feræ rufæ & nigræ, ſcilicet apri, cerui, hinnuli, &c.

9. *Auri, argenti, metalli fodinæ.* Auri argentique fodinæ & quorumcumque metallorum inter regalia recenſentur. *l. inter public. §. publica. D. de verb. ſ.* & viam ſtrauit *l. 1. & 2. Cod. de metall. & metallar.* & Senatuſconſultum *apud Plinium lib. 5.* Italiæ metalla ſcrutari interdicens, *& l. nulla. C. Theodoſ. de metal.* ex licentia Principis permittens. olim quidem priuati iuris fuit metallorum proprietas, *l. fructus, 7. §. 13. D. ſolut. mat.* ſed vbique Reges ſui iuris fecerunt, vt deſerta & inculta loca, in qualibus ſolet reperiri. *habitat deſertis montibus aurum.*

10. *Argentaria.* Argentarias Fredericus recenſet. ſed puto eo nomine nummulariam vſurarij publici menſam ſignificari, vt dixi *in iur. Pont. nou. annal. de vſur. n. 8.*

11. *Theſauri.* Addit Fredericus dimidium theſauri in loco Cæſaris, aut religioſo fortuitò inuenti. ſed le Bret etiam territoriorum dominis, & feudorum partem permittit, ſi in territorio aut fundo ſuo fuerit inuentus. *de la ſouuerainité, lib. 3. c. 6.*

12. *Bona vacantia, nullius.* Bona vacantia, adeſpota, & nullius, regia cenſentur. finita linea vnde agnati, vnde cognati, vnde vir & vxor, ſucceſſor eſt fiſcus. & ex vſu bona baſtardorum, & alicubi peregrinorum, damnatorum, præſcriptorum, præſertim reorum maieſtatis. *d. tit. quæ ſunt regalia. l. 1. Cod. de bon. præſcript. l. 1. Cod. de bon. vacant. l. vnic. Cod. ne ſine iuſſ. Princip.* ſed alia pleraque multis locis territoriorum domini ad ſe traxerunt, præſertim fundos adeſpotos.

13. *Domanium.* Denique domanium, quod Regi in dotem regni cedit, regia multa & ſingularia priuilegia habet. de quibus latè Chopinus *lib. de doman.* ſed imprimis protopraxiæ, ſiue præferentiæ, quod olim ſolius ſummæ Reipublicæ fuit. *l. penult. D. de priuileg. cred.* Plinius *epiſt. 113.* cui accedit aliud dominicorum bonorum, ſeu Regis priuilegium, maximè apud Gallos, vt Regi de re aliqua litiganti interim poſſeſſio cedat. quod etſi ſit contra leg. *prohibitum l. defenſionis. Cod. de iur. fiſc. libro decimo.* admitti tamen poteſt, cùm Vaſallus officio deëſt, ex inueſtitura debito; cùm finito iure alicuius res redit ad Coronam; cùm controuer-

ſia eſt de regalibus, non communicabilibus. In compendijs autem pœnarum nullatenus eſt admittendum, ſed quod ait *lex vlt. C. Theod. de appell. ſaluâ Maieſtatis noſtræ reuerentiâ, ius nobis cum priuatis non dedignamur eſſe commune.*

De feudis, bonis emphyteuticis, cenſualibus, libellarijs, alaudialibuſque nihil attinet dicere, quia non ſunt Principum ſingularia. 14. *Quid de feudis, &c.*

Ad Principem ſolum etiam ſpectat abolitionem aut remiſsionem criminum concedere. *l.* 1. *C. de ſenten. paſſ.* vbi reſtituit Imperator ad preces Præfecti Prætorio; cuius erat infra eum ſumma poteſtas, neque tamen eo porrecta. Senatus ipſe ſententiam non poterat reuocare. *Sed non Senatui*, inquit Tacit. *lib.* 11. *libertas ad pænitendum fuit*, generatim Iudex officio definiendo functus, cauſam retractare non poteſt, *l. quod iuſſit*, *D. de re iud. l. pœnam*, *C. de pœnis.* Eiuſmodi clementiam cum examine cauſæ exercendam *lib.* 1. *cap.* 20. diximus. Regia porrò cauſa eſt, inaugurationis dies, ſeu iucundus introitus in regnum, aut nobilem ciuitatem. *l. ſi interueniente. D. ad Turpil.* & ſummè regia olim obtinuit, vt in die paſſiónis Dominicæ carceres reis ſpoliarentur. *Hodie*, inquit S. Cyprian. *patent carceres, damnati libertate donantur, ſeueritate depoſitâ Iudices manſueſcunt.* ſed & iuſta clementiæ cauſa ſemper fuit, & publica, maiorum in Regem aut Rempublicam merita. condonata Quintio res ad Veros malè geſta, ob meritá Cincinnati, Liu. *lib.* 4. Æſchylo delicta propter Amintam, Salomoni dilata diuiſio regni propter Dauid. Enimuerò non dabatur abſolutio in peculatu. *l.* 3. *Cod. de abolit.* periculoſa ſiquidem inciſo regni neruo. Hodiè non datur tantùm, ſed & parum nimis inquiritur in multos prædones impunè in publico ære graſſantes. vnde quæ non plurima Reip. deliquia? 15. *Abolitio, remiſsio.*

Immunitates etiam, vacationes, & priuilegia concedere ſolius eſt Principis. *l. vnic. Cod. de his qui à Principe vacationem acceperunt, tot. titul. de excuſ. mun.* quia eius eſt legem ferre, *l.* 1. *D. de conſtitut.* condere, interpretari, æquitate mollire. *l.* 1. *Cod. de legib. Inter æquitatem*, inquit, *iuſque interpoſitam interpretationem nobis ſolis & licet & oportet inſpicere.* Qui ergo de oneribus communem legem fert, ſoluere poteſt, quia ſupra legem eſt. *Omnibus autem à nobis dictis*, inquit Nou. 105. *Imperatoris excipitur fortuna, cui & ipſas Deus leges ſubiecit. legem animatam eam mittens hominibus.* Rarò tamen & magna ex cauſa procedere debet eiuſmodi exemptio: quæ vel Regijs prouentibus nocet, vel alios aggrauat. Etenim quáuis largitas & benefacta Principis ſint amplianda, tamen priuilegia ſunt minuenda. *Tum lex præclariſsima*, inquit Cicer. 3. *de legib. quæ priuilegia tollit.* 16. *Immunitatum conceſsio & priuilegiorum.*

17. *Naturalizatio, legitimatio, nobilitatio, &c.* Solius etiam Principis eſt ciuitate aliquẽ donare, Quiritibus aſſcribere, iure aureorum annulorum donare, atque equeſtri ordine, & laureâ doctorali, titulis Baronum, Comitum, Palatinorum, Marchionum, Ducum, & ſi quæ aliæ ſunt *honoris vmbræ & ſimulacra,* naturalizare, vt loquimur, & nobilitare. *l.* 1. *l. quæris. D. natal. reſt. l.* 1. *C. de natural. lib. c. venerabilem x. qui fil. ſint legit. l.* 1. *C. de iur. aur. annul. Natales* inquit *antiquos & ius ingenuitatis non ab ordine decurionum præſtari, ſed à nobis peti potuit. Sæpè,* inquit Cicero 5. *in Verrem, etiam Imperatores noſtri ſuperatis hoſtibus & Repub. optimè geſtâ, ſtrenuos annulis aureis in concione donarunt.* Adoptione etiam mutari familia citra Principis aſſenſum non poteſt. *l.* 2. *C. de adopt. Iure,* inquit Cicero, *pro domo ſua, à maioribus prodito, nemo ciuis Romanus in alterius poteſtatem tranſire poteſt, niſi populus auctor fiat.*

18. *Armannia.* Sed & Fredericus primo loco inter regalia ponit armannias, quas Cuiac. ad eam Conſt. potiùs arimannias vult, quæ videntur ei eſſe officia apparitorum, vel fabricę, & publica armamentaria. Vtrumq; ſuâ ratione veſtit: Prius quòd Magiſtratus creatio numeretur inter regalia *ad l. Iul. D. de ambit.* Alterum quòd arma ad Principem ſpectent, *Nouell. de arm.* ſed Ioan. Ferrar. Mont. *in vſus feud. lib.* 5. *c.* 7. Prouentus ex armentis ſignificari cupit, & Andream de Iſernia perſtringit in ea voce hallucinantem. Ego exiſtimo legendum eſſe almanniam ab *altman* quod ſeniorem ſignificat, vt ſit altmannia ſenioratus. cuius vocis dignitatem explicuimus, *lib.* 1. *c.* 38. apud nos Ammanni euphoniæ causâ; vel Altmanni apud vicinos, ſunt Prætores, Præfectivè vrbi, de quibus diximus *lib.* 1. *c.* 22. vnde Fredericus dum inferiùs inter regalia recenſet, *poteſtatem conſtituendorum Magiſtratuum* adiunxit *ad iuſtitiam expediendam,* qui ſunt moribus noſtris ſeu Germanis Scabini, vt eodem loco diximus, quò mihi veriſimile eſt Frederici diſtinctionem reſpicere. & quæ citat vlteriùs Cuiac. locatas ciuitates cum ammannijs ſuis, ſecundùm lectionem noſtram ſignificat ambitum quouſquè iuriſdictio Ammanni porrigitur; cum enim teutonicè ſenſum ea vox apud nos etiam habet.

Curſus etiam publicus & euectionis copia regali tantùm numini eſt reſeruata, *l. Iudicibus. C. de curſ. pub. l. nullus eod. l.* 137. *de verbor. ob. l.* 6. *C. d. t.*

19. *Arma & quicquid eò pertinet.* Vt armorum mouendorum copia non niſi ex nutu Principis tribuitur, *l. vnic. C. vt arm. vſus,* nec antè legem Regiam conſuli, ſi legem curiatam non habuiſſet, attingere rem militarem licebat. Cic. *Phil.* 7. ita neque priuato licuit ad exercitum ſcribere, neque mutari numeros, *niſi hoc Auguſta maieſtas publicæ vtilitatis causâ fieri iuſſerit,* *l. con-*

l. contra de re milit. nec vrbes muris cingere, *l. 9. D. de rer. diuiſ.* militem legere ſine probatoria Principis. *l. neminem. 17. C. de re milit. lib.* 12. ſaluam guardiam concedere hoſti aut reis. *l. cùm ſæpè. C. de erog. mil. an. lib. 12. l. iubemus C. de præpoſ. ſac. cubil. lib. 12. Edict. 12. Iul. an.* 1611. *ar.* 45. vectigalia, tributa colligere, *l. 3. C. vectig. nou. inſt. non poſ. l.* 10. *D. de publican. Ad hoc tributa præſtamus*, inquit Auguſt. *lib. 22. contra Fauſt. vt propter neceſſaria militi ſtipendium præbeatur.* quem habere non licet niſi Principi. Sed & Regiæ Majeſtatis eſt, vt illius tantùm *domus, & patrimonia titulorum inſcriptione legantur, l. 1. C. vt nemo priuat. præd. tit.* quin & illi dumtaxat competit ſacro encauſto litteras munire. *l. 6. C. de diuerſ. reſcript.*

Denique angarias, parangarias, plauſtrorum & nauium præſtationes, & extraordinariam collationem recenſet Fredericus, & ad auctoritatem imperandæ pecuniæ pertinent. atque de his omnibus latiùs Le Bret. *de la ſouuerainité.* Beſold. cautè legendus *de iur. Maieſt. ſec. 3. c. 8.* Azor. *inſt. moral. part. 2. lib. 10. c. 7.* 20. *Angaria, collationes, &c.*

Sed huiuſmodi regalia magnâ ſui parte ærarij vtilitates ſunt potius, quàm imperij iura. quæ Summo Principi in ſignum Supremitatis reſeruentur. illorumque communicatio eſt quædam cum inferioribus, ſed quoad vtile dominium dumtaxat, eo modo quo à laicis decimæ, quoad vtilitatem, non quoad directum dominium, quod ius ſpirituale eſt, poſsidentur. fluuntq; à Majeſtate tamquam fonte, & effectus à cauſa. Ideoque in his conceſsionibus nunquam ſuprema auctoritas cenſetur comprehenſa, ſed penes concedentem ſemper maior reſeruata, quam ſit conceſſa. *arg. c. dudum. §. hoc igitur de præbend. in 6.* Beſold. *de iur. Maieſt. ſec. 3. c. 9. n. 2.* 21. *Ærarij vtilitates.*

Comitiorum etiam cogendorum auctoritas Regia eſt: *Poſt imperium*, inquit Tacitus, *à Tiberio initum ita deſierunt fieri comitia, vt numquam poſtea populo reſtituta ſint.* quia ſcilicet, *ad curam Principis*, inquit, *l. vnic. D. de amb. hodie omnia pertinent.* ſed verò ante Imperatores Populus volebat, iubebat: hodie regnorum Ordines ſuadent dumtaxat Regi conſultanti. *Quid porrò maius*, inquit Cicero 3. *de leg. ſi de iure quærimus, quàm poſſe à ſummis Imperijs, & à ſummis poteſtatibus comitia & concilia vel inſtituta dimittere, vel habita reſcindere? Francorum Regibus*, inquit Sigelbertus, *moris erat Kalendis Maij præſidere coram tota gente, & ſalutare & ſalutari, obſequia & dona accipere.* ſed maximè rerum agendarum conſilia in ſtatu rerum perplexo. ad morem Prophetæ, *Cogite*, inquit, *omnes populos, vt inter me & inter populum iudicent, ſi quid à me fieri debuit quod ipſe non fecerim.* 22. *Comitia.*

Referri ſolet & inter Regias actiones academiarum erectio. ad modum quo Pharao *conſtituit* Ioſeph *dominum domus ſuæ, & Principem*

pem omnis poſſeſſionis ſuæ, vt erudiret Principes eius, ſicut ſemetipſum, & ſenes eius prudentiam doceret. Pluribus proſequitur Le Bret. *de la ſouuerainité. lib.* 4. *c.* 12. facit *l.* 1. *C. de ſtud. liberal. vrb. Rom. C. de profeſſ. &c.* ſed quo generaliores ſint, ſolet Papæ accedere auctoritas. *x de Magiſt.* ab eoque literæ erectionum magis ad Regum inſtantiam quàm à Regibus dari ſolent. Laicos duntaxat laudant auctores Vniuerſitas Leydenſis, aliæque Romanam doctrinam aſpernantes.

23. *Nundinæ.* Nundinarum etiam priuilegium Regium eſt. Le Bret *lib.* 4. *c.* 13. rerum euehendarum, inuehendarumque auctoritas, æſtimatio, ſine monopolijs iuſta negotiatio, collegiorum mercatorum, artificum inſpectio, admiſsio. Idem *lib.* 4. *c.* 4.

24. *Deo & Eccleſiæ ſubeſſe.* Denique Regium eſt cogitare *cuncta mortalia incerta, quantoque plus adeptus ſis, tanto magis te in lubrico cenſeas, horæ momentum intereſſe, inter ſolium & aliena genua, Supremum omnium eſſe Deum deorum & Dominum dominantium, per quem Reges regnant, Principes imperant, & legum conditores iuſta decernunt; eſſe vnam ſanctam Eccleſiam Catholicam conſtitutam ſuper gentes & regna: eſſe in ea vtrumque gladium: alterum pro Eccleſia, alterum ab Eccleſia, exercendum: illum ſacerdotis, hunc manu Regum, & militum; ſed ad nutum ſacerdotis: eſſe gladium ſub gladio: temporalem auctoritatem ſpirituali ſubijci poteſtati: ſi deuiat terrena poteſtas, iudicari à ſpirituali poteſtate: ſi deuiat ſpiritualis minor, à ſuo ſuperiori: ſi ſuprema, à ſolo Deo. eam etſi data ſit homini, & exerceatur per hominem, non humanam, ſed potiùs diuinam ore diuino datam*, ita. *c. vnam de maiorit. in Extrauagant. Omnia*, inquit Val. Max. *Rub.* 1. *poſt religionem ponenda ſemper noſtra ciuitas duxit, etiam in quibus ſummæ Maieſtatis conſpici decus voluit.*

25. *Quid de cætero iure regio. à Samuele propoſito?* Quid ergò dicemus de reliquo iure Regio, quod Samuel propoſuit populo Regem poſtulanti? 1. *Reg. c.* 8. *filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, &c. filias veſtras faciet ſibi vnguentarias & focarias, agros, vineas, & olиueta optima tollet & dabit ſeruis ſuis, vinearum reditus addecimabit; ſeruos, & ancillas, & iuuenes optimos & aſinos auferet*, &c. ſine

26. *Bona ſubditorum nō dominio, ſed imperio poßidet.* dubio non hoc ius Regi permiſſum fuit: ſed Samuelis præmonitio populū deterrentis. alioquin nō rectè Elias increpaſſet Achab propter vineam Naboth. Lege diuinâ Rex tenetur, vt quiuis, vt abſtineat alieno. *Væ*, inquit Iſaias, *qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis, vt auferatur aliquid proximo ſuo.* Dauid nec in locum ſacrificij Iebuſei Areunæ aream occupare voluit, ſed emere pretio. *Non accipiet Princeps*, inquit Ezechiel, *c.* 46. *de hereditate populi per violentiam, & de poſſeſſione eorum.* Perſtitit tamen populus. *Rex erit*, inquit, *ſuper nos, & erimus nos quoque ſicut omnes gentes, & iudicabit nos, & egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis.*

Omnia hæc verba ſuam emphaſim habent. I. *Rex erit ſuper nos.* ſupremi-

premitatem Regis continent, qui ſuper omnes, ſuper quem nemo. *In Dei ſolius poteſtate ſunt* (Impp.) *à quo ſunt ſecundi, poſt quem primi, ante omnes, & ſuper omnes.* Tertul. *Apol. c.* 30.

28. *Erimus nos quoque ſicut omnes gentes.* periculo vtique iſti ſubiecti, apud quas ea incommoda ſæpiùs obtinebant, qui ſuos magis vt ſeruos habebant, quàm vt ſubditos. vt etiamnum multi Aſiatici, Africi, Americani Reges: qui proximè abſunt ab ijs, qui imperium habent in belluas.

Sicut omnes gentes.

29. Vnde & Turca Magnus Dominus rectiùs quàm Rex dicitur. Regum vera auctoritas eſt in liberos ſubditos, quorum tantò dignior autocratia, quanto digniores ſubditi. vt communi omnium iudicio Europæorum Principum dignius imperium, quàm omnium barbarorum. Conſequenter inter Europæos, qui ſubditos habent digniores, grandiores, potentiores. adeoq; Romani Imperatoris Majeſtatem etiam ideò ceteras præcellere ſemper exiſtimaui, quòd ſub imperio tam ſublimes Principes habeat, quam nullus alius dominatus. vt Romani veteres, cùm ad ſumma faſtigia venêre, *habuêre inſtrumenta ſeruitutis & Reges*, quo imperij dignitatem non obſcurari, ſed magis ſplendeſcere exiſtimarunt. vt non derogat lumini Solis ſeptem Planetarum, aliarumque ſtellarum claritas. Male ergo ſemper ſunt mihi viſi de Rege, & regno ſuo mereri, qui titulo ſupremitatis multa ſubditorum iura Regi ſuo vendicant. non quaſi impatienti conſortis, (quod Solis & omnium Principum eſt) ſed omnium radiorum atque cuiuſcumque emicantis ſplendoris: eoque quo Rex plus ſplendoris habet, ſubditi minus; quo Regem Aſiaticæ, Africanæ, Americanæ, abſolutæ poteſtati viciniorem faciunt, ſubditos hominum propriorum, mancipiorumque conditioni viciniores, eò Reges ſuos alijs præferendos barbarè contendunt.

Cur Europæorum Reges cæteris digniores? Qui inter illos? Ante omnes Rom. Imperat.

30. Sed redeamus ad verba iuris Regis à Samuele poſtulati. *& iudicabit nos*, inquit Populus. Emphaſim habet hoc verbum, vt ſicut anteà Iudices in populo illo rerum potiebantur, ita ſumma illa rerum transferatur in Regem. quemadmodum lege Regiâ populi omnis auctoritas in Veſpaſianum. Monet & hoc verbum vt Reges ex iure & iuſtitia regant. id enim eſt iudicare, non vt pro iudicio & ratione habeant voluntatem.

Quæ virtus verborum iudicabit nos.

31. Rurſus; *& egredietur ante nos:* quod tam ſpectat ad ſupremitatem, quàm vt Rex admoueat manum operi, ſummæ rerum intendat, Rempub. curet.

Egredietur ante nos.

32. Iterum; *pugnabit bella noſtra.* defertur arbitrium belli: & (quoniam contrariorum eadem eſt diſciplina) etiam pacis. quæ res penè

Pugnabit bella noſtra.

eſt

eſt,in qua maximè elucet regia auctoritas,& quem ob finem, innocentiumque, in quorum tutelam vocati ſunt, defenſionem, Reges, Dynaſtæ, & cuiuſcumque nominis Principes inuenti ſunt.

33. *Pro nobis.* Extrema iuris Regij verba ſunt *pro nobis* : ſeu in Rempub. vt ſuprà ex lege Regia Veſpaſiani citauimus hæc verba ; *Vti ex Vſu Reip. Maieſtate diuinarum, humanarum, publicarum, priuatarumq́ rerum eſſe cenſebit.* vt Reges omnes ſciant populi ſui cauſâ ſe eſſe conſtitutos, in rem populi actiones omnes ſuas dirigere debere, non ſpectare ſuas vtilitates, libidines, voluptates.

34. *Lex Regia Samuelis non derogauit ſupremitati: vti nec alia alibi, dummodo alteri nō ſubijciat.* Denique Samuel poſtquam ceſsiſſet populo, & ſorte in Regem electus eſſet Saul, 1. *Reg. c.* 10. *locutus eſt ad populum legem regni, & ſcripſit in libro, & repoſuit coram Domino.* firmauit ea ceremonia, non infregit auctoritatem Regis. Qua ex re rectè inferimus leges regnorum dominatuumque fundamentales, non imminuere dignitatem Regum, ac Principum, nihil ſupremitati derogare. *quod ſuprà diximus.* Vt non ex eo quod Reges Galliæ (qui acerrimos habent ſcri-

35. *Liquet nobis exemplo Galliæ.* ptores & aſſertores ſuæ ſouueranitatis, & qui, ſi illi penè deſpoticè non *dominentur, iniuriam illos accepiſſe exiſtimant.*) diuinis legibus teneantur,& prçter ea quç diximus *ſuprà ex Franco-gallia Hotomanni, c.* 15. 25. lege Salica obligentur, nec Principibus inferioribus ſua territoria, iuriſdictioneſvè abrogare, (tametſi lege Regia Romana ad Imperatorem omnium Magiſtratuum & iuriſdictionum auctoritas ſpectarit) ſubhaſtata officia, ciuilia, aulica, militaria nequeant auferre, Principes conſanguineos morte mulctare, Parium dignitates, Parlamentorum conſeſſus abrogare, & ſexcenta alia regni Ordinibus, Prouincijs, ciuitatibus promiſſa : Tametſi Clodouæus Hormiſdæ & Sedi Apoſtolicæ coronam auream miſerit, quaſi ſubmiſsionis teſſeram : Carolus Magnus alijque annuos denarios Sancti Petri per ſingulas domos colligi permiſerint: tametſi in conſecratione Regum Galliæ, antequam præſententur conſecranti, rogetur Populus an Regem acceptet : in memoriã, vt reor, quòd olim Franci Galliam occupaturi natali loco exierint, vt examen apum, non cum Rege, quem domi habuerint, ſed quem migrantes elegerint : vt pleræque gentes, quæ alias terras inundarunt, vt apud eos legimus qui hiſtorias & migrationes gentium ſcripſerunt : quæ vt pleræque ex Septentrione prodierunt ; ita ferè omnibus quadrauit quod ſcribit Tacitus ; *In Germania & Gallia tum Reges erant auctoritate ſuadendi, non iubendi poteſtate* : Tametſi, inquam, hæc ita ſe habeant in Gallia, aliaque multa ſint vſu, & conſuetudine introducta, quæ Rex pro lubitu inuertere non poſsit, ex fundamentalibus regni legibus, ſcripto aut traditione ſuſceptis ; quæ Romæ olim & alibi ſe-

cus

cus ſe habuerint: non ideò ſupremitatem abrogare Regi Franciæ quis auſit, nec abrogauit quiſquam Parthis, Perſis, Medis, tametſi *Danielis 6.* legamus quòd *lex Medorum atque Perſarum eſt, vt omne decretum quod conſtituerit Rex non liceat immutari*: adeoque ſit paſſus Rex illeinuitus abiectionem Danielis in lacum leonum. quin & ipſi Romani diuerſis fœderibus & pactis obſtricti fuerunt Latinis & Prouincialibus ſubditis. Hæc, inquam, non officiunt ſupremitati; ſed eam ſemper fundamentales regni leges præſeruant ſartam, tectam; dummodo ſuperiorem in temporalibus non recognoſcant. quod in Rege Galliæ inculcat Innocent. III. *in c. per Venerabilem. x. qui fil. ſint legit.* qua de re poſt Philippi Pulchri tam enixam contentionem cum Bonifacio VIII. eiuſque Conſt. *Vnam. de maior. & obed. in Extrau.* tanto ſtudio à Clemente V. obtenta extat alia Extrauagans *Meruit*, *de priuilegijs.* qui tamen Pulcher ſine inuidia paſſus eſt per totum regnum multos dynaſtas communicatis plurium notarum Regiarum radijs ſplendere. alijque poſt eum vſque ad Ludouicum XI. qui regnum ſe ex ephebis emiſiſſe gloriari ſolebat. neque veteres tamen illos Reges ſouueranos non fuiſſe iure quis dixerit. tametſi & illi & hodierni comprehendi non poſſent ſouueranorum definitione, quam aiiqui protrudunt illiuſmodi, vt ſub eius rigorem redigi nullus hodie Europæus Princeps poſsit. quamuis ea verba ſint plurium ſignificatiua, à populo inuenta, rebus vt extant, & populariter applicanda, non vmis forſitan vt propria, & minus idæis Regum in ſpacijs Orbis imaginarij regnantium.

36. *Perſarum.* *Romanorum.* 37. *Ab impoſſibili.*

CAPVT II.

Ratio dicendorum, atque imprimis de ſupremarum legum iure ac vinculo.

PErſtrinximus breuiter Regias notas primæ atque ſecundæ claſſis. ſed de primis latiùs hîc dicendum eſt, vt magis proprijs. & quidem materiam condendarum legum, creandorumque Magiſtratuum lib. III. tractauimus, tamquam ciuilem. quoad cauſam verò ſuam efficientem vtraque huius loci eſt. Solius quippe Principis eſt leges ferre. *l. 1. D. de Conſt.* & Magiſtratus creare. *l. 1. D. de amb.* Supereſt igitur vt de primis latiùs dicamus, adeoque vt legati, bella, fœdera, pax publica, induciæ, ſalui conductus, infractiones, repræſaliæ, moneta, vectigalia ſuum deinceps locum habeant. & quoniam ſtatus publici mutationes periculoſæ hiſce inſunt,

inſunt, inuerſioneſvè ab euerſionibus ſæpè parum, ſæpè nihil abfuerunt, vt arcana quædam paucis complectamur, quibus Regia, & Democratica, & Ariſtocratica gubernatio ſuis ſingulæ ſedibus ſeruentur, & à fallacijs contrariorum conatuũ protegantur. & quia auguſtiſsimum dixit Philoſophus eſſe conſultare; de conſultatione etiam dicendum eſt, & demùm Miſcellanea aliqua pro coronide Monita ſubijcienda.

1. *Poteſtas Regia ad ſalutem publicam.* Igitur tametſi Princeps legibus ſolutus ſit, vt ſuprà diximus, tamen ſumma Imperij poteſtas Principibus data eſt, vt in Rempub. vtantur, non abutantur. *in ædificationem, non in deſtructionem.* traditur Principibus Imperium in publicam ſalutem, nõ in meram voluntatem, vt in viro bono. *l. 75. D. leg.* 1. vt tueantur Remp. non perdant: vt ſubditos regant, non diſsipent: vt paſcant oues, non deglubant, non lanijs vendant: alioquin vis eſt, non poteſtas. qualis eorum fuit, qui primi in vicinos ſurrexerunt, progreſsi in familias, gentes, populos. quo redigitur ab argumentis, quæ ipſi ſibi obijcit Alberic. Gentil. *queſt. regal: de poteſtate Regis abſoluta.* vbi tam abſolutam poteſtatem aſtruere ille contendit ſupra omnes, contra quos ſtomachatur Alciat. *L.* 111. *de V.S.* quod vbique laqueos tendant Satrapæ, hallucinentur Theologi, adulentur Iuriſconſulti, perſuadeant omnia Principibus licere, ſummamq́ue eorum, & *liberam* eſſe poteſtatem. quæ tamen verè ob vtilitatem ciuium inducta eſt, non ipſorum regnantium. inſtar Medicorum verè, etſi Gentilis rideat, quos honorare præcipimur. *Propter neceſſitatem enim creauit eos Altiſſimus.* vt & Reges: quos incorrupta natura non nouerat. Neque porrò populus amens vſpiam adeò fuit, qui Regem ſibi ſtatuit eâ mente, vt poteſtate abuti poſſet, in deſtructionem. Quæ vt Gentilis aliaque diluat, dilabitur ad Afros, Aſiaticos, ſimileſque: demum ad populos vi captos, ac bello, qui pro victoris voluntate parere habent, non pro ipſorum lege vlla, quam nec ponere vllam valeant. quo & redigit ſuos à Fergo Hiberno, & Guilielmo Nortmanno victos. quò ergo reijcit eos ſubditos, nobiles, milites, quorum manibus vicit Fergus, & Guilielmus, eorumq́ue poſteros? vt pro præmio ſortiantur conditionem captiuorum? quo loco eos habet, qui ipſi à Fergo & Guilielmo deſcenderint, etſi non omnes ad Coronam vocari potuerint? an horum Reges ſunt tantùm, an & illorum? Denique dum de Imperatore contemtim, de Gallo & Hiſpano ineptè ſentit, quid de Anglo tam glorioſè, cuius à legibus Regni & Parlamentis magis reſtricta poteſtas, quam illorum? Sanè Regni leges ſouueranitatem non tollunt; *vt tetigimus & in iur. Pont. anal. t. de Relig. domib.* iudicio communi Regum,

popu-

populorumque, & in primis Populi Romani: cuius ſcito *Princeps ſolutus eſt, ſed quod Principi placuit legis habet vigorem.* Romanis Romulus *vt libitum imperitauerat.* Tac. 3. *Annal. Reges omnem poteſtatem habuerunt, omnia manu à Regibus gubernabantur. l. 2. D. de orig. iur.* & tamen Seruius Tullus *ſanctor legum fuit, queis etiam Reges obtemperarent.* Tac. quis tamen negarit eos ad Superbum vſque ſupremos fuiſſe? & *d. l. 2.* indefinitè loquens ad vniuerſos porrigitur. & verò lege Re- 2.
gia, quam ipſe Gentilis citat (ſed quam ex ænea tabula aliter Beſold. *diſſ. pol. 1. de Monarchia generatim, c. 5. vti quæcumque ex vſu Reip: maieſtate diuinarũ, humanarum, publicarũ, priuatarumq́ rerum eſſe cenſebit, ei (Veſpaſiano) agere, facere, ius poteſtasq́ ſit, vti Auguſto fuit,*) nõ quod lubet, licet. Auguſto poteſtas nõ pro lubitu fuit, ex Senatus iudicio agere ſolito, niſi quod impetrarit, vt ob numerum nimiũ, liceret ſeligere viginti ſenatores, quibuſcũ deliberata perinde eſſent, ac ſi à ſenatu toto probata eſſent. Iterum, *quæ ex vſu Reip. & Maieſtate eſſe cenſebit.* non alia. at cenſura ei permittitur. ſed ſcimus quæ ſic alteri quo cum contrahis permittuntur, ad arbitrium boni viri referri. & verba vſum Reip. & Majeſtatem reſeruant. realem ſcilicet, perſonalem Veſpaſiano in exercitio & cenſura, vt dixi, ad boni viri ſententiam.

Sic lex Regia interpretanda.

Quapropter quoniam natura difficile intra ſanctos rationis limites conſiſtit, apud multos populos tranſlatæ in Principes omnimodæ poteſtati aliquæ cautiones additæ ſunt; quibus intra termi- 3.
nos deuia miniſtrorum regiorum incuria, alijvè errores retinerentur. In ipſis Romuli legibus, qui Romam, & in ea poteſtatem Regiam condidit, lex quinta eſt: *Populus Magiſtratus creanto, leges ſciſcunto, bella decernunto.* Ita Brabanti & ferè Hollandi, Grot. *in Repu- blic. Bat. cap. quinto:* in Læto Introitu à Principibus iam olim, atque hodiè obtinent, vt in eos non imperio, ſed lege atque iudicio agatur. *articulo primo*, vt ne pro lubitu vitæ neciſque poteſtas exerceatur. Iuret ſe inaugurandus Princeps, Magiſtratus, officiarios dignos, qualitatibuſque ab Ordinibus requiſitis præditos creaturum, *artic.* 5. 6. 9. 10. 16. 19. 22. 23. 37. 38. ſine pecunia à manu, aut opera, *articulo ſeptimo*; qui in patria reſideant; *articulo ſeptimo.* ius dicant, *artic.* 24. 25. 26. 27. 28. 30. 31. 32. 48. 53. 54. 55. *in Addit. Philip. artic.* 23. 4. 5. 6. 9. 11. patrio idiomate, *articulo octauo.* ex patrio more, *articulo decimo.* in competentibus tribunalibus, *artic.* 36. 39. 42. intra patriam, *artic.* 17. 24. 51. per ſe, non elocato, vt non empto officio; *artic.* 12. 22. 23. Comitia Ordinum intra patriam, cùm res exiget, habiturum cum ſumma opinantium libertate, *art.* 41. priuilegia non imminuturum, *art.* 1. 45. 56. 57. 58. bella non indicturum, aut pignorationes, niſi de Ordinum

Prudenter ſupremitatis exercitium diſertis Regulis dirigitur, vt in Brabantia.

conſilio, & aſſenſu, *art.* 3. titulo atque inſignibus Ducatus vſurum, atque ſigillo, *art.* 4. de dominio omnino nihil imminuturum, *art.* 18. flumina viaſque publicas tutas, idoneas nauigationibus, & itineribus ſeruaturum, *art.* 13. 14. 15. *art.* 9. *in addit.* 2. *Philip.* fruges ſeruandi à feris, & ritè venandi libertatem ſeruaturum, *artic.* 33. 34. 35. *art.* 8. *in addit. Philip.* & piſcationem, *artic.* 15. quæ omnia iuſti Principis ſunt, iuſtâ poteſtate vtentis. Atque ob id audio, cùm aliqui his calumniam ſtruxiſſent, oggerentes quædam in Læto Introitu Principe non digna deprehendi, curauit Albertus Pius ſeriò omnia per intimos Conſiliarios, etiam non Belgas, examinari, qui reſponderunt patrium illud ius nihil indignum continere. cumque eadem calumnia tacitè Ordinum aures pulſaſſet, legauerunt ad eumdem Principem, qui dicerent libenter Ordines rationem omnium daturos, vetera monumenta, antiquas membranas, vſum anteriorum Principum: at Albertus ſibi factum eſſe ſatis reſpondit, priſcos ritus ad amuſsim ſeruaturum. vt fecit ſanè religioſiſsimè.

3. *Huiuſmodi leges fundamentales ditionũ Maieſtatem non tollunt.*

Patrium iſtiuſmodi ius ſupremitatem non abrogat, vt diximus. alioquin & Galli Reges, quorum Monarchia nullam magis regiam fingi poſſe ait Bodin. *l.* 2. *c.* 1. *de Rep.* extra hanc calumniam non forent, cùm illis ſine publici Conſilij auctoritate ſtatuere nihil liceat, quod ad ſtatum Reipub. in vniuerſum pertineat, ſi credimus Hotom. *in Franco-gallia, c.* 25. pactum eorum ratum non ſit niſi à Parlamento probatum *c.* 15. nec bellum licitum niſi ex Parlamenti decreto; nec monetæ mutatio, Magiſtratuum Regni exauthoratio, &c. *c.* 15. nam id nihil impedit. vt neque ſi etiam ex more gentis primores, Senatuſvè, ac Ordines audiri conſiliumque exquiri ſoleat, imò debeat, & conſenſus, ex legibus fundamentalibus ditionis. non enim hæc Maieſtatem alteri deferunt, ſed exercitium poteſtatis moderantur ne deuiet. dummodo huiuſmodi Ordines ſuo Principi ius ipſi dicere, imperare, ſciſcere ipſi, mandata præſcribere non poſsint, vt Duci ſuo Veneti, & ſimiles. nam ſupremus eſt, qui ante alios; ante quem nemo. *l.* 34. *de vulg. & pupill. l.* 9. *de reb. dub.* ita imperialis fortuna omnes dicitur ſupereminere. *l.* 7. *C. de bon. quæ lib.* à Deo coronam accipere *Nouel.* 81. *c.* 4. *in fin. Nou.* 83. *c.* 1. *l.* 1. *C. de vel. iur. enucl. l. fin. C. de leg.*

Martialis non aliud exigit, quàm

Qui Rex eſt Regem Maxime non habeat.

Quod & reſonat illud Horatij:

Regum timendorum in proprios Greges,
Reges in ipſos imperium eſt Iouis.

Deo ergo ſoli Supremi ſubſunt Principes, nulli homini.

Inde

Inde qui Majeſtatem habent, qui Supremi ſunt, Dei Gratiam Principis titulo præponunt. Sed neque tamen olim aut hodie Imperator Romanus, niſi per Synecdochen orbis vniuerſalis dominus eſt, fuitvè. ſed neque ſummus Roman. Pontifex. cuius *de iure ſæculari* Marc. Anton. Marcel. libellum dedit, quo in ſingulas quod prætenditur ditiones examinat.

Porrò ſi qui populi olim liberi ſui iuris, ſuæ poteſtatis, elegerunt ſibi Principem certis pactis, quos ideò pactitios vocant, omnino ea pacta inſpicienda ſunt, an Majeſtatem ei ſolidam deferant, an partem præſeruent. Ij autem populi, qui ex ſucceſsione Principem habent, etſi lucis causâ ei iuramentum proponant, quo officium boni Principis explicatur; nihil officiunt Majeſtati. vt nec priuilegia antiquitus obtenta. *d. c. 3. n. 4.* ob quæ ſubditos priuilegiarios vocant. vt ſunt Belgæ. qui hæreditarium omnes Principem habent, non ipſi imperium detulerunt. niſi fortè iis qui hîc ante Romanos, & Francos dominati ſunt, quorum pridem tabulæ interierunt. vt & naufragia ſua prodit Grot. *in Reipub. Bat. antiq. c. 4. & 5.* vt abſurda ſint, quæ habet Beſold. *de iur. Majeſt. c. 5. n. 3.* de conditionatis Belgis ex Meterano. neque enim Status noſtri atque Ordines aut Populus in Principes, vt Ephori olim in ſuos, ius habent. Id tantum Brabanti habent, vt ſi iura patria Principes non ſeruent, interim vices obſequiorum reddere non teneantur; dormiat obligatio ſubditorum; poſitiuè ipſis ſtatuere nihil liceat. olim ante Romanos & Francos eſto licuerit, cùm ſibi Principes hæ ditiones eligebant optimo, aut reſtricto iure: non poſtquam Franci, aliique has ditiones olim ſubiugarunt: dynaſtæ iure patrimonij tot ſæculis poſſederunt. 4. *Vt in Belgis.*

Rectiùs quidem Loyſeau clientelam etiam & quamcumque ſeruitutem non extinguere, etſi dedecoret nonnihil, ſupremam poteſtatem. ad priuatum dominium ea, non ad poteſtatem pertinent. & quæcumque ſeruitus quamuis vilis veram proprietatem non impedit. *l. rectè dicimus de verb. ſignif.* alioqui regna à Bodino *l. 9.* & Loyſeau *c. 2. n. 46.* enumerata contra communem ſenſum ſouerana, ac ſuprema non eſſent. quod explodit etiam Gudelin. *iur. nouiſſ. lib. 5. cap. 2. in princip.* ſicut & Iuramentum fidelitatis ſupremæ poteſtati non officit. nam & hoc Imperator Rom. Papæ præſtat. *Clem. vn. de iureiur.* Greg. Tholoſ. *Syntagm. l. 6. c. 7. l. 18. cap. 2.* 5. *Sed neque clientela feudalis.*

Verum enimuerò ſed neque Princeps ordinariâ poteſtate omnia extra leges tractare debet: ſed extra ordinem, cùm res exigit & publica ſalus. alioquin regit, & viuit ſuis ipſe legibus. quas non vllâ magis ratione ſanctas atque æquas oſtendere poteſt, 6. *Sed tamen niſi extraordinaria cauſa ſit, Princeps*

ordinario iure vti debet. quàm ſi exemplum in ſe, ſequelam in alijs dederit.

7. *Legũ vinculum ſubditos ligat etiam in conſcientia quamuis adiecta pœna.* Porrò ſubditi iuſtis Principum legibus ex re & ſalute publica latis etiam in conſcientia obligantur; tametſi pœnam etiam habeant annexam. vt optimè in re monetaria an. 1633. cenſuit Facultas Theologica Louanienſis & Duacẽſis per teſtimonium vtriuſq; Apoſtolorum Principis. imprimis per Regulam quã figit Petrus *ep. 1. c. 2. Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ. an ad oculum*, inquiunt Louanienſes, *tantùm, an ne pœna vos comprehendat? nequaquam, ſed propter Deum. an Eccleſiaſticis tantùm, nec ciuilibus poteſtatibus? ſiue Regi*, inquit Petrus, *quaſi præcellenti, ſiue Ducibus tanquam ab eo miſſis. quid ita? an quia hominibus ita placuit? quia ſic eſt voluntas Dei.* Alter verò gentium Doctor *ad Rom. 13. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.* Eccleſiaſticæ vtique non tantùm, ſed & ciuili: *Non eſt enim*, inquit, *poteſtas niſi à Deo. an illis*, inquiunt rurſus Louanienſes, *tanquam hominibus fortaſſe reſiſti poteſt? Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. At forſan ſine noxa conſcientiæ. qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt. nam Principes non ſunt timori boni operis, ſed mali. An liberum forſan eſt edictis eorum obtemperando ſubijci, vel non ſubijci? ideò neceſſitate ſubditi eſtote. At ſi ne culpa conſcientiæ dũmodo pœna ſubeatur: non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam. Et cur tam ſtricta debetur mandatis hominũ obſeruatio, & obſeruãtia? miniſtri enim ſunt Dei in hoc ipſum ſeruiẽtes*, ita Louan.

Nullatenus igitur pœnæ adiectio legis vinculum ſoluit & ſtringit. vt gehennæ comminatio diuinas leges non eneruat. alioquin ſine culpâ æternum damnati ſupplicium paterentur.

8. *Niſi materia diuerſum ſuadet.* Et quamquam alia in materia quæ non continet ſalutem publicam, controuerti forſan poſſit, an pœnâ legi adiectâ, legiſlator non parentes ſubijcere nõ culpæ, ſed pœnæ tantùm periculo voluerit: tamen non eſt locus iſti quæſtioni quando actus prohibitus non tantùm eſt à lege ciuili, ſed etiam diuina damnatur, atque naturali, aut quod mandatur ſalutem publicam ſpectat.

Quod ſi porrò de venatione per Principes prohibita, atque aucupio ageretur, cùm naturali iure ea permiſſa cenſeantur, & ſic apprehenſa occupantium fieri: per me liceat vt in dubium vocari poſſit Principum prohibentium voluntas, an extendatur ad conſcientias vinciendas, an tantùm aleæ periculoque pœnç ſubijciendas, in alijſque materijs vbi neque iuſtitiæ ratio, neque publicæ ſalutis neceſſitas ita militat, ſed finis legis eſt talis, vt vno in loco prohibitio iuſta eſſe poſſit, in alio permiſſio, vbi res ſui naturâ ſunt adiaphoræ, & in vtramq; partẽ flecti poſſũt, pro nutu legiſlatoris, ſine offenſa publici boni: ſed in negocijs vbi quidpiã ſancitur, quod ad ſalutẽ publicã, quæ ſuprema lex eſt, dirigatur, à ratione alienũ eſt ſentire huiuſmodi ordinationes nullo nexu animas vincire.

CAP.

CAPVT III.

De legum-latione.

LEges condere ſoli Imperatori eſt conceſſum. leges interpretari ſolo dignum eſt imperio. *leg. fin. C. de leg.* leges confirmare: *l. 2. C. de decur. conſt.* leges mutare. *l. 1. pen. vlt. C. de leg. l. 35. de reg. iur.* ſeu legem ferendi auctoritatem dare. ſic Prætores olim ante edictum perpetuum, ius quod dicturi eſſent edicebant, & ædiles. neque enim refert per ſe quis, an mandatarium faciat. *l. 6. §. 1. D. Quod cuiuſque vniu.* ſed tamen Principes à Senatu, à Præfecto Prætorio probari leges voluere. *l. 8. C. de leg. Nouell.* 151. 152. neque aliter promulgari. quam auctoritatem pridem in Gallia ſolemniter vſurpauit Parlamentum Pariſienſe. priuilegium dare, gratiam, ac diſpenſationem ſuper legibus eodem pertinet, iudicata mutare, gratiam facere criminis, & pœnæ corporalis, famæ reſtituere, ſpurios legitimare, contra ius reſcribere, generaliter demum legem ſoluere. ſic tamen vt meminerit Philippi Macedonis, qui Harpalo pro reo intercedenti reſpondit: *Melius eſt vt ipſe qui deliquit ignominiam ferat, quàm ego.* 1. *Ad ſolum Supremum Principem ſpectat legẽ ferre.*

Nam & ad Majeſtatem pertinet legum cuſtodia, & vindicta 2. contemptus, & armari iura gladio. *Iſtorum*, inquit Iuſtin. *alterum alterius ſemper eguit; & tam res militares legibus, quàm ipſæ leges armorum præſidio ſeruatæ ſunt.* Sic & ille Imper. *apud Gunt. l. 8.* *Et ſeruandas curare.*

—— Nec me regnante licebit
Has cuiquam noſtras impunè laceſſere leges.

Vt hîc reminiſcendum ſit, vt Princeps ipſe legibus ſolutus eſt, ita 3. ciius curæ æquè eſſe, atque ſummæ auctoritatis, vt quàm optimis populus obligetur, regatur, viuat, & ſemper ad prototypum ſuum reſpiciant leges, & legum-latores; cuius illud: *Per me Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt.* *Iuſtas ferre.*

Hunc Ducem ſi ſequatur, qui regit, qui legem ſcribit, nuſquam & nunquam aberrabit: ſi non ſequatur, in præcipitia, in ſyrtes, in ſaxa, in charybdes lapſum ſe priùs ſentiet, quàm agnoſcet. improuida mens hominum niſi ſummæ lucis indicio dirigatur, in auia & inuia prolabetur, etiam non alterius culpæ conſcia, quàm quod ſummi legiſlatoris virgulam non continuò reſpexerit.

Porrò legum multitudo minuenda potiùs, quàm augenda eſt 4. nouis conſtitutionibus. ſalus ex legibus religioſa obſeruantia. ſat multæ, ſat bonæ leges, ſi amentur ſatis, & ſeruentur ſatis. illud *Paucæ genti vtiles.*

votum, etiam maius eſt quàm ſpes, vt leges eæ, quas vſus reiecit, aut mores generatim damnarunt, edicto deſignentur: errores quos
5. pragmatici inuenerunt, quos integris libris aliqui complexi ſunt,
Deciſis controuerſis. conſtitutione diſertâ euellantur: quibus magnam iuris partem implicarunt, deciſione Principali explicentur. cui rei collegium ſupremâ auctoritate erigi optat Thuld. *l. 4. de cauſ. corr. Iud. cap. 16.* Sed & is illud non malè exequitur toto *l. 1. atque 2.* vt qui præparantur legibus inter partes enodandis, iudicijſque, quæ viuæ leges ſunt, exercendis, taliter formentur, vt legum ænigmata rectè ſoluere diſcant. non vt Alexander Gordium nodum enſe findere. quo leges finem ſuum habeant, &, quæ per eas exercentur iudicia, ne cor-
6. rumpantur. hæc in primis ad curam Principis pertinere, hic ſta-
Emendatis iudicijs. tuendum eſt; auctore Horatio Auguſtum laudante:

> *Res Italas bello tutaris, moribus ornas;*
> *Legibus emendas.*

Et Cicerone politicum munus deſcribente *ciuitatem legibus fundare, regere conſilijs, emendare iudicijs.* Ergo vt medici cauſas morborum inſectantur, quo effectus tollant; ita Principem conuenit principia, & ſcaturigines perſequi, vt ijs purgatis lymphæ deinceps puræ profluant. Academias ergo quæ in ſuo dominatu exiſtunt, conſultis legibus reformabit, vt ex ijs in Rempub. nihil exeat quod pu-
7. blicæ ſaluti aduerſetur. Et quoniam hodiè orbis imperium in tot
Academijs immaturos promouentibus ſeu alias minus aptos. dynaſtias eſt diſciſſum, omnino vetabit, ne quis apud exteros emeritus, concilijs vel cauſarum patrocinio admoueatur. niſi fortè prærogatiuâ doctrinæ, & morum, gratiam legis, diſpenſationemque meruerit. quemadmodum regio edicto olim cautum hic fuit. Igitur Tuldenus reijcit tantam turbam ſectantium iuris ſtudia; præſertim plebeiorum. nec ſine delectu admittit, ne ars tanta propter tenuitatem hominum à religionis auctoritate abducatur ad mercedem, atque quæſtum. ſumma eſt enim peruerſio finis iuriſprudentiæ, quod ſolo diuitiarum voto diſcatur, & ad quæſtum conuertatur.

> *Ingenium quondam fuerat pretioſius auro:*
> *At nunc barbaries grandis habere nihil.*

Sed nec admittit, qui intempeſtivè properant iuris ſtudium, nondum ætate, vel peritiâ communis vitæ idonei, non apti ingenio, non præculti artibus neceſſarijs. Exigit Doctores qualis publica Reip. ſalus requirit (quæ ab eorum induſtria non parum pendet) aptiſſimos, eoſq; qui edendis iuriſprudentiæ munimentis ſe probarunt, & ſcientiam experientiâ ciuilium negociorum perfecerunt. Excellentes moribus primùm, deinde facundia *l. 7. C. de profeſſ.* ne alioqui auctoritatem profeſsionis deſtruant, ſe ipſos exempla circũferentes inuti-

inutilis diſciplinæ. conſultiſsimam deinde docendi viam requirit, quam per interpretationem legum hiſtoricam, ætiologicam, analogicam, pragmaticam, & forenſem veſtigandam cenſet, & inſigniter docuit Ioachimus Hopperus duobus libris elementorum iuris, quos in epitomen eruditè cōtraxit Martinus Delrio, lectu vtiliſsimam. ſed quæcumque ratio ineatur, ea ſemper retinenda eſt, quam proponit Iuſtin. vt primò leui ac ſimplici viâ, pòſt deinde diligentiſsimâ atque exactiſsimâ interpretatione ſingula tractentur. deinde vt id ſemper obtineatur, vt iuris prudentia non ſit ancipitis vſus, ſed cum vera prudentia, iuſtitiaque connexa. vt ne verbotenus acutè tantùm, ſed ad vſum popularem atque ciuilem diſſeratur, ne leges eatenus tantùm diſcantur, quatenus litigandi artem, vſumque præbent; ſed etiam ius publicum quàm minimè negligatur. emeriti rude ne donentur, & in Rempublicam emittantur ſcholaſticis coronis redimiti, niſi ad ſeueram normam explorati. ne cruda adhuc ſtudia in forum propellant, ne audaciâ pro ſapientia vtantur, ne profeſsionem ex dignitate non ſuſtineant, ne initiatos ſe credant, & tantùm in veſtibulo iuriſprudentiæ hæreant. Hæc inquā vt à principijs ſuis curentur inuigilandum eſt Principi, illiſque qui conſilia eius dirigunt. vt Academiæ ijs inſtitutis reformentur, quibus ſelecti iuuenes, ſelecti ſint magiſtri, ſelectę ſcholarum leges. quæ & illos doceant hos pro merito reuereri, nec honoraria & publica ſtipendia deſint. quibus ſe hi venerabiles, & à vili paupertate vindicatos exhibeant. Collegiorum fundationes Principali beneficio & auctoritate promoueantur, loca publica deſignentur, & titulis graduum, citra abuſum; ornentur ſtudioſi, & priuilegijs animentur. quę etiam per ſpeciales Iudices conſeruentur. Quæ etiam omnia latè nec minus eruditè proſequitur Pet. Greg. Tholoſ. *de Rep. lib. toto* 18.

CAP. IV.

De Religione.

EX his quæ dicta ſunt conficitur de Religione ſciſcere ad ſupremam poteſtatem pertinere. quod in Batauis conatur demonſtrare Grotius *in Apologetico ſuo*. Quare & ſolent ſupplicationes ij decernere, penes quos rerum ſumma, vbique habendas, pro rebus feliciter gerendis. cuius rei auctoritas olim in libera adhuc Repub. Romana penes ſolum Senatum erat. & hodie Turca receptis in fidem regulis multa imperij iura remittit, publicas tamen preces, pro ſalute Principis in templis paſsim faciendas excipit.

1. *Quo ſenſu ſpectet ad Supremum Principē de Religione ſciſcere?*

Cæterùm Grotius, & qui, vt ille, ſcribunt politici, hanc de religione ſtatuendi auctoritatem ei attribuunt, penes quem eſt rerum ſumma, & ſupremum arbitrium; eo modo accipiendi ſunt, quo interpretamur ius Regis à Samuele propoſitum 1. *Reg. c.* 8. vt quæ ibi pro iure Regis edicuntur, nõ ius quidem ſint licitum Regi, ſed externâ auctoritate, cui reſiſti non poſsit, munitum, vel minæ violentiæ Regiæ. nam omnis à Deo poteſtas data eſt ad iuſti atque æqui conſeruationem, non iniuriæ iſagogem: ad pietatis, veræ religionis cultum, non falſæ ſtabilimentum. *Debes Imperator*, inquit Leo Pontifex ad Leonem Imp. *incunctanter aduertere regiam poteſtatem tibi non ſolùm ad mundi regimen, ſed maximè ad Eccleſiæ præſidium eſſe collatam. Quare ſi Imperator*, inquit Ioan. Pap. *d.* 96. *Catholicus eſt, quod ſaluâ pace ipſius dixerim, filius eſt, non præſul Eccleſiæ. quod ad religionem competit, diſcere ei conuenit, non docere. Cùm ad verum ventum eſt*, inquit Nicolaus Papa, *c.* 6. *d.* 96. *vltra ſibi nec Imperator iura Pontificatus arripuit, nec Pontifex nomen Imperatorium vſurpauit. quoniam idem Mediator Dei, & hominum, Homo Chriſtus Ieſus, ſic actibus proprijs, & dignitatibus diſtinctis officia poteſtatis vtriuſque diſcreuit.* & Gelaſius *c.* 12. *ibid.* obſequi ſolere Principes Chriſtianos, non ſuam præponere poteſtatem, Epiſcopis caput ſubdere Principem ſolitum, non de capitibus eorum iudicare. Profectò *ſicut quamuis parua ciuitas prærogatiuam præſentis regni non minuit, ſic Imperialis præſentia menſuram diſpenſationis religioſa non mutat. cap. ſicut.* & quę plura alia habet Gratian. *dict. diſt.* 96. & eleganter Iuſtin. *in princip. Nouel. quomodo oporteat Epiſcopos.* 6. *Maxima quidem inter homines dona Dei ſunt à ſuprema collata Clementia, Sacerdotium, & Imperiũ. quorum illud quidem diuinis miniſtrans; hoc autem humanis præſidens, ac diligentiam præſtans rebus, ex vno eodemque principio, vtraque procedentia humanam exornant vitam.* Itaque Imperium rebus humanis pręeſt, Sacerdotium diuinis. *Alij ſunt*, inquit Chryſoſt. *termini Regni, alij Sacerdotij: ſed hoc illo maius eſt. neque enim ex auro aut gemmis æſtimari debet. Rex quæ ſunt in terris ſortitus eſt: Sacerdotij ius à ſupernis deſcendit.* & infrà: *Sacerdotis thronus in cœlis collocatus, de cæleſtibus negotijs pronuntiandi habet auctoritatem. Interroga Sacerdotes legem*, Agg. 2. *Labia enim Sacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum eſt*, Malach. 2.

Itaque Principum eſt ius, & piorum conſuetudo, non nouum aliquid de religione, de fide, de ſacris ſtatuere: verùm ita leges ſcribere, vt quæ ab ijs, qui Eccleſiæ pręſunt, deciſa ſunt, imitando recipi, exequi, obſeruari iubeant. ſic Iuſtin. *in Nouel. de ſanctis Epiſc.* 123. *ſecundùm editionem Haloandrinam* (*nam in cæteris hæc deſunt*) *ſi leges* (inquit) *quarum poteſtatem fidei noſtræ Deus pro ſuo erga homines amore concredi-*

credidit, per omnia firmas & ſtabiles conſeruari ad ſubditorum ſecuritatem ſtudemus: quanto plus ſtudij debemus circa ſacrarum regularum & diuinarum legum obſeruationem reponere, quæ pro ſalute animarum definitæ & conſtitutæ ſunt. & inferiùs: *Sequentes igitur* (inquit) *ea quæ ſacris definita ſunt Canonibus, pragmaticã legem facimus, &c.* ſimiliter & *in Nouella, quomodo oporteat Epiſcopos.6. §.1. Sancimus igitur*, inquit, *ſacras per omnia ſequentes regulas, &c.* Exequendo ergo, ſacras regulas ſequendo, & quę ſacris Canonibus definita ſunt, boni Principes leges ferunt de rebus ſacris, non iudicando de ijs, aut Eccleſijs, *c.10.x.de Conſtit.* de cultu, de miniſtris, & miniſterijs. de quibus multa Iuſtin. *in Auth.* de ſynodis vocandis, de hæreſibus extirpandis, de bonorum Eccleſiaſticorũ vſu, abuſuvè. ſic & à brachio ſeculari coërcentur blaſphemi, magi, mathematici, malefici, ſortilegi, aſtrologi iudiciarij, atheiſtæ, aliјq; contra Maieſtatem diuinam, ac primam decalogi tabulam peccantes. Malè ergo Alberic. Gentil. *tract. de poteſt. Reg. abſ.* negat ijs Principibus Supremorum nomen cõuenire, qui in ſacris Papam agnoſcunt. quâ doctrinâ excutit omnes etiam Angliæ Reges, qui poſt Chriſtianiſmum regnarunt ante Henric. VIII.

Nationes omnes & formatiſsimæ Reſp. atque in primis Romana ſummam rationem Religionis habuerunt, omneſque toto orbe ſapientes & philoſophi eam ſuis ſequacibus tradiderunt doctrinam, tantamq; Religionis vim eſſe etiam impij ſemper ſunt faſſi, vt & illi in adminiſtranda Republica Religionis obtentu ſemper ſint vſi.

Porrò Religio Chriſtiana eâ eſt ſupra cæteras excellẽtiâ, quâ veritas ſupra falſum, ſupra imaginem, ſupra vmbram. per eam diuinum Numen, illius circa res omnes creatas, atque præſertim homines ad imaginem illius formatos prouidentia noſcitur, ſine eius ſcientia, & decreto nec vnum folium ex arbore decidere; capillos omnes ei numeratos eſſe, omnium paternam ſolicitudinem gerere, præſertim Regum & ſupremorum Principũ; qui præcipua illius in terris ſunt ſimulacra, illius imitatione, & auctoritate hæc humana gubernant. 2. *Excellentia Chriſtianæ Religionis.*

Adeoque verum Deum, verum Dei cultum, veram Religionem amplecti, ſequi, promouere eos oportet: tanto zelo, quanta laus eſt imagini viuidiſsimè prototypũ repræſentare. curare quam maximè, vt ſubditi veram ac puram Religionem profiteantur (quæ omnia diſtinctè & latè proſequitur Ribad. *l.1. de Princip.*) ſumma ratio eſt, quæ pro Religione facit, *l. ſunt de Rel. & ſump. fun.* quod in eam committitur, in omnium fertur iniuriam, tantoque cura maior animæ impendenda eſt, quanta hæc corpore præſtat. *l. Sanci.* 18. *Cod. de ſacroſanct. Eccleſ. cap. aurum.* 12. *quæſt.* 2. Inſigne moni- 3. *Cura Chriſtianorum Principum circa Religionem.*

monitum Mæcenatis ad Octau. Auguſtum, *Deum ſemper & vbique cole, vt moribus patriæ eſt receptum. ad eundemque cultum alios compelle. peregrinarum verò religionum auctores odio & ſupplicijs proſequere, non modò Deorum gratiâ, quos qui contemnunt, haud dubiè nihil quoque magni faciunt: ſed propterea etiam quod qui noua numina introducunt, multos ad vtendum peregrinis legibus alliciunt; hinc coniurationes, coitiones, & conciliabula exiſtunt, minimè principatui commoda res.*

Itaque conuenit Principes Magiſtratuſque Deum ipſos colere ſincerè, reuerenter, & ritè, vt moribus veræ Chriſtianæ religionis receptum eſt: & ad eundem ritum alios compellere: peregrinarum verò religionum, nouarumvè interpretationum auctores odio, & ſupplicio proſequi.

Antiqua & incontaminata Religio Chriſtiana, veteris teſtamenti Tabulas, & noui complectitur, veluti indubitatas fidei ſuæ teſſeras: & doctrinam ſiue ſcriptis, ſiue per manus traditam ab Apoſtolis in hoc vſque tempus receptam. quibus ſuccenturiantur œcumenici Eccleſiæ conuentus, qui, cùm boni agricolæ æmulus zizania ſparſerit, coïre ſolent, & Spiritu ſancto afflati, lucem præferre, internoſcendo vero ſemini, &, quid Eccleſia Chriſti credendum proponat, demonſtrare. quæ quoniam ex Chriſti promiſſo errare numquam poterit, eius deciſiones indubiâ fide recipiendæ ſunt. vt rectè Iuſtin. primis quatuor Eccleſiæ Concilijs œcumenicis eam fidem tribui iuſſerit, quæ quatuor Euangelijs debetur. Id quod ſtatuendum eſt de omnibus alijs œcumenicis Eccleſiæ conuentibus, de quibus idem Chriſti promiſſum, eundem Spiritum Præſidem habemus.

4. *Circa hæreſim.* Sed quoniam hominum improbitas & maligni ſpiritus inuidia, à debito officio plures auocat, tolerante Deo, ad bonorum probationem: (oportet hæreſes eſſe) vt pura fides magis eluceat;

Scilicet vt fuluum ſpectatur in ignibus aurum,

Væ tamen eſt homini illi, qui quod neceſſe eſt vt fiat, vitio ſuo facit, vt per ſe fiat: Principes conuenit armari zelo, & contra huiuſmodi noxias inſurgere. exemplo piorum & magnorum Principum, qui ſtrenuè, magnoque feruore, totiſque viribus Religionem defenderunt, incontaminatamque in ſuis ditionibus ſeruarunt. quibus Deus in vicem fauſta, fœlicia, diuturna imperia tribuit: & contrà eos, qui Religionem contempſerunt, cladibus infinitis afflixit, regna, & dominatus ſubuertit, eandemque ſortem ijs immiſit, qui per hypocriſim Religione ſunt abuſi, vel falſam religionem parando principatui, aut rebus nouandis ſubiecerunt. quos vltrix ſcelerum diuina dextera impunitos nunquã pertranſijt. quæ omnia latè Greg. Thol. *de Rep. l.* 12.

Non lubet hîc diſputare, num liceat aut expediat in vna Republ. plurium Religionum exercitia admittere. fecerunt id Ribad. *de princip. l. 1. c. 23. & 24.* aliĳque. lubet tantùm queri de malignitate noſtrorum temporum, quæ multis locis, non quid expediat diſputandum reliquit, ſed quid fieri poſsit circumſpiciendum. nam quis neget licere pati, quod emendare non poſsis? quis affirmet expedire, quinimò licere in præſens periculum adducere totam Religionem, totum populum Catholicum, vt paucos auios in rectam viam cogas? qui extrema deſperatione animati ſuſque deque omnia vertant, & demum veram Religionem peſſumdent, in Eccleſia, politiaque anarchiam inducant? 5. *De diuerſis in vna Rep. religionibus.*

Non licere quidem Principi, qui poſsit profligare hoſtes Dei, amicos habere; non licere hæreticos in ſua ditione pati, quos propellere poſsit; pridem deciſum eſt à Concilio Magno Lateranenſi. *c. excommunicamus. §. moneantur. x. de heret.* Deciſioni iuſsio & pœna adiecta eſt, vt omnino id Principes faciant, alioquin dominatu excidant. qui alĳs Principibus referatur, qui hoſtes ſe Dei hoſtium profiteantur. Cùm verò vires non ſuppetunt, voluntas, atque affectus pro effectu penſantur, dummodo quantum fieri poteſt, legibus & prouidentiâ caueatur, ne fides, ne religio damnum capiat. quæ ſupra vires eſt neceſsitas, non habet legem. Impoſsibilium nulla eſt obligatio. *Bona fide,* inquit *d. §. moneantur, pro viribus exterminare ſtudebunt.* etiam Conſtantinus initio ſuſceptæ Chriſtianæ fidei, non ſtatim re ipsâ, quæ deſiderio, expleuit. Parabola Regis expendentis *Luc.* 14. an cum decem millibus poſsit occurrere illi, qui cum viginti millibus venit ad ſe, id nos docet Quod ſi nec ſatis conſtet, ſi velit Princeps quid poſsit, ſi ſubditi malè velint, quid ſint auſuri; prudenter admodum verſari hac in re debet. præſertim ſi is ditionis eius ſitus eſt, vt fœdera inire ſubditi poſsint cum vicinis aliquibus ſiniſtræ religionis Regibus, aut Rebuſpubl. qui etiam auxilia militaria facilè poſsint ſubmittere, & per hoc ſtatum, Religionemque in certius periculum adducere. Attentiſsimè ergo aduigilare debet, ne quæ fiant coïtiones, ne quæ ad exteros legationes: denique ea remedia ſuauiter adferre, quibus ad meliorem mentem citra malitiam ſeducti reuocentur. Ij autem quorum error immedicabilis eſt, non vno ſimul edicto proſcribantur, ad carcerem aut crucem trahantur, præſertim in nationibus melancolicis, quæ auſteritate pœnarum non emolliuntur, ſed pertinaciùs indureſcunt, ſed ita habeantur ne noceant. 6. *De hæreſi valida.*

Neque Lateranenſe Concilium exigit, vt Principes inconſulto furore in hæreticos inuehantur: ſatis eſt pro viribus, pro rerum, locorū, tempo-

temporum ſtatu bonâ fide allaborare, vt extirpentur. manu vnâ, tractu vno euelli ſurculus poteſt, arbor non poteſt. non eōdem modo hæc, vt ille, excipienda eſt. denudantur foſsione radices illius, nunc huic, nunc illi admouetur ſecuris, atq; itur in circuitū, & præciſâ vltimâ tandem abit in ruinā arbor. ſed & prouidetur tamen, ne caſu ſuo quemquam opprimat. non minori induſtriâ, & prudentiâ hæreſes ſunt tractandæ, cùm naſcuntur, adoleſcunt, inualuerunt. generatim id Principibus Magiſtratibuſq; commendatum, vt nihil omittant, quod citra maius periculū in cauſa Dei præſtare poſsint.

Cæterùm ſi rebus in ancipiti ſtantibus, in vrbium v.g. deditione, Prouinciarum conciliatione, ſeditionis compoſitione, fidei interpoſitione publica pacta inita ſunt, ea omnino ſeruari ius & iuſtitia dictat, vt alibi diximus.

7. *Quæ ad Religionem pertinent commendata habere debent Principes.* Denique Principes & Magiſtratus ea, quæ ad Religionem faciunt, omnia ſuo patrocinio tegere competit, perſonas, ædes ſacras, fundos ac reditus, ſine quibus diuinus cultus, Religionis exercitia, & neceſſarij in ea miniſtri exhiberi non poſſunt, exemptiones perſonarum, aſyla, & libertates, ædium diuinarum, & rerum Eccleſiaſticarum immunitates, quanta iura conceſſerunt, ſeruent, non imminuant; augeant, vt quò largiùs bonis temporalibus & in alios poteſtate ſunt ornati, decorari, atque augeri cupiunt, eò ſanctiùs quæ Eccleſiaſtici iuris ſunt, tanquam Dei præcipua, eiuſque patrocinio tecta venerentur, neque ab vllis lædi patiantur. Trid. *ſeſ.* 25. *cap.* 20.

CAPVT V.

De Magiſtratuum deſignatione.

1. *Nec aſſumi, nec deponi iniuſſu Principis poteſt Magiſtratus.* QVoniam ad Supremam Poteſtatem pertinet Magiſtratuum creatio: fit vt ſi è Prouincia non abit, cui ſucceſſor datus eſt, in Majeſtatem peccet, *l. 2. ad leg. Iul. Maieſt.* & qui priuatus pro Magiſtratu ſe gerit, *l. 3. eod.* ſed & qui ſe Imperio abdicat, nihil agat, *l. legatus.* 10. *D. de off. Præſid.* Hinc & Ducum & Comitum tituli à ſola Majeſtate impetrantur. qui in Magiſtratuum maiorum vices ſuffecti nunc ſunt. tametſi ab Imperatore illi ab ijs etiam poſtulentur, qui Imperio non ſubſunt.

2. *Explorandi & aſſumendi digniſsimi.* Porrò ad Magiſtratuum creationem quod attinet, inter ciuilia negotia explicatam, præſertim lib. 1. c. 42. ſupereſſe hîc videri poteſt, vt ijs, penes quos eſt rerum ſumma, & qui eorum conſilia dirigunt, ac Iudices Magiſtratuſque, quibus pro more regionis aliqua crea-

creationis, aut de ea conſultationis auctoritas competit, in id in-
cumbant vt quàm optimos, quàm maximè idoneos, quàm maxi-
mè meritos deſignent: quibus ſe, quibus Rempub. quàm maximè
fidere poſſe exiſtiment. atque in primis tales, qui virtutibus, quas
lib. 1. deſcripſimus, vel iam prædiri ſunt, vel longè progreſsi ſunt in
via, quâ aſſequantur. Ac denique tales, qui obitis minoribus Ma- 3
giſtratibus futuri ad maiores ſunt idonei, exploratis ſingulorum in-
genijs. vt Daniel. 1. 3. Rex ille vaſtator orbis *ait Aſphenez præpo-
ſito Eunuchorum, vt introduceret de filijs Iſraël & de ſemine Regio, &
tyrannorum pueros, in quibus nulla eſſet macula, decoros formâ, & eruditos
omni ſapientiâ, & doctos diſciplinâ, & qui poſſent ſtare in Palatio Regis,
vt doceret eos litteras, & linguam Chaldæorum.* Seligit formoſos, ingenio-
ſos, de ſemine Regio, cautos, doctrinâ, prudentiâ præditos: *Vt
enutriti tribus annis, poſteà ſtarent in conſpectu Regis.* Barbarus Rex
curioſè ſeligit benè nata, & excolit idonea ingenia, vt eruditi
ſtarent in conſpectu eius, poſteàque ſemper meminiſſent vnde &
quò eſſent euecti. vt *Eſdr.* 4. 14. *nos autem memores ſalis quod in Palatio
comedimus.* magnum eſt incitamentum ad gratitudinem, & virtu-
tem illa dignatio Regia, & retinaculum in fidelitate. vnde tamquam
nullo oceano eluenda illa infido facta exprobratio; *Tu verò homo vna-
nimis, qui mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulauimus cum con-
ſenſu.* Aulæ ergò Principum ſcholæ erant Præſidum, Prouincia-
rumque Rectorum, & magnorum Magiſtratuum. Inde Comi-
tatus olim Principum, Comites, & è Comitatu miſsi. Sic Co-
mites Italiæ, Aphricæ, Illyrici, Hiſpaniarum, Orientis, & Co-
mitatuum olim paſsim officia, quæ in feuda & beneficia perpe-
tua degenerarunt. ſed & hodiè Electores ac ſummi Germaniæ
Principes Palatina officia retinent. quod & in Gallia, alijſque
ditionibus accidit; nomine ſaltem: etſi functiones raræ ſint, vt olim
comitatus erat aſsiduus.

Formandi institutione, magnorum Comitatu, legatorum Iudicum in prouincias miſſorum.

Adhæc magna olim erat exercitatio, quâ ad Rempublicam ca-
peſſendam formabantur. Iuuenibus permittebatur, poſtquam æta-
tem virilem attigerant, vt Senatui intereſſent, ſententias audi-
rent, quin & conſultandi cauſâ dicerent. ita fiebat, vt ſtatum
Reipublicæ ſuæ notum haberent, & vicinarum, aliarumque
gentium, quibuſcum Reipublicæ intercedere poſſet nego-
tium; quod fundamentum eſt omnium conſiliorum, & actio-
num.

Sed & Legationes erudiendis, & formandis viris præclaris
aptiſsimæ erant. datis in Comitatum ijs perſonis, quæ ſpem

facerent ſe vtilem aliquando operam præſtituras, magno numero vel dabantur apud Romanos, vel ſponte ſe adiungebant eiuſmodi Comites, qui & inſtructiores redibant, & Legatos ipſos vel conſultando iuuabant, vel inſpiciendo ne præuaricarentur retinebant.

Idem ſtatuendum eſt de Præſidibus in Prouincias miſsis, quorum Comitatus amplus erat, nec è triuio. ita vt poſtmodum decretum fuerit, vt Prouincias regerent, qui priùs ibi aſſediſſent. & nobile exemplum eſt Scipionis Africani bello illo, quod nomen dedit, ſummâ gloriâ perfuncti; qui fratrem Conſulem, cui bellum Syriacum contra Antiochum mandatum erat, voluntariâ legatione comitatus eſt.. Pompeij caſtra Senatum appellabant, in quibus ait Cicero fuiſſe decem Conſulares. *Philip.* 13. quamquam apud Venetos lex militaris ſit, ne quis inuitus munus obire teneatur, qui maiori cum dignitate militauit. Igitur Iudicibus & Conſiliarijs Principum, vel qui alio iure Reipub. præſunt, adnitendum eſt, vt Reipubl. dentur, formentur, educentur viri tales, in quos aliquando inclinata recumbere poſsit.

Sed & illud non minùs curandum, vt Magiſtratus à ſummo primi, ita ſe habeant, taleſque ex probatis ſeligantur, qui & ſuæ poteſtati ſubmiſſos cum auctoritate benignè regant, & nihil ſupremi iuris obfuſcent. ne vlla in re populus obliuiſcatur ſupremæ poteſtatis, ſed numquam non eluceat illa

Velut inter ignes
Luna minores.

Id cùm ita ſe habet, numquã clareſcet magis Suprema Poteſtas, quàm cùm ſub illa magno aliæ numero, ſed minori lumine ſcintillant. Pulcherrima ea in re conſideratio, & Senatus in libera Republ. Romana, & deinde ſub Imperatoribus Conſulum, Cæſarum, Magiſtratuum prouincialium, Prætorum, Præfectorum Prætorio, Præfectorum vrbi, Centumuirorum, Triumuirorum, Quæſtorum rerum capitalium, Prætorum populi, Decemuirorum, Cancellariorum, Tribunorũ plebis, annonæ Præfectorum, Comitum, Dictatorum, Cenſorum, Ædilium, aliorumq; Magiſtratuum, quos Conſenius *lib. 7. Polit. cap. 13. & multis ſequentibus*, intus & in cute conſiderat. ſed nemo exactiùs inſignia, officia, dignitatem exequitur, quàm Panicirolus *in Comment. ad Notitiam dignitatum vtriuſque Imperij.*

5. *Rurſus de qualitate aſſumendorum Magiſtratuum.*

A Rege primi Magiſtratus, & Conſiliarij tantâ cautelâ adſciſcendi ſunt, quanto grauiùs premit ſaxum è ſummo lapſum. nam primorum error reliquos propellit. & faciliùs exercitum fortium viro-

virorum inuenias, quàm multos Principum conſiliarios omnibus numeris abſolutos. etiamſi non ad rigorem Alphonſi Magni exigantur, qui ſtatuebat *Conſiliarios Regum, aut Reges eſſe oportere, aut Regum animos habere.*

Sanè eminentes Conſiliariorum dotes ſunt, vt labore, ſtudio, meditatione decocta, non præcipitia, non erga aliorum iudicia contumacia cōſilia adferant, quę & emendare velint meliori ratione allatâ: qui fortiter cenſeāt, & in periculis ſolicitè, poſito affectu, nec verbis in adulationem cōceptis, ſed in ſinceritate pro notitia Reip. negotijque, de quo agendum eſt, & explorata rerum experientia, ſummâ in Regem fide, nullis alijs Principibus obnoxia, animo mutationis, audaciæ nimiæ, & temeritatis inimico. *Neſcio*, inquit, *in horologio Principum* Geuara *l. 1. c. 43. cur Principes & magnates, cùm adeò ſoliciti ſunt in quærendis medicis optimis, ad curam corporis, adeò negligentes ſint in quærendis Viris ſapientibus ad gubernationem regnorum, ditionumque, cùm infinitis modis grauius profectò ſit damnum male in Republ. gubernationis, quàm Principis ipſius aut gubernatoris morbus.*

Princeps, qui ſuo ſolius conſilio vtitur, citò perit. multorum qui audit, ac rectè diiudicat, & vtitur; ſperare poteſt, quod addicunt Litteræ Sacræ; *Ibi ſalus vbi multa conſilia.*

CAPVT VI.

De Supremo Iudicio, ſeu vltimo reſorto.

PRouocationi, quę olim apud Romanos in rebus maioribus ad Populum erat, ſucceſsit tribunitia interceſsio. & Auguſtus tribuniciam poteſtatem ad ſe traxit. inde prouocatio ad Principem, *apud Tacit. l. 4. Anal. & l. 45. D. de cond. & demonſt.* hinc ſummi momenti iudicia per ſe tractare, propria in cauſa iudicare, cauſas ab alijs auocare, ſummariè, ſine iudiciorum formâ ordinariâ iudicari mandare, nullâ ſeruatâ procedere (*vt accidit in Seiano, Berengario, Guiſio, Ancrio*) ad plenitudinem pertinent poteſtatis. ſed auctores viderint an ad plenitudinem etiam iuſtitiæ. quod Bernardus Eugenium *l. b. de conſider.* alio in caſu monet. eodem referas contra res iudicatas reſtituere, ſupplicationes, reuiſiones admittere, Iudicem etiam dare qui citra appellationem cognoſcat. *l. 1. §. 4. D. à quibus appell. non licet.* Hiſcè ſic datis Iudicibus ſimilia ſunt, quæ Principum nomine iudicant, ſuprema tribunalia. vt Camera Imperij & Parlamentum Pariſienſe. ex quo per Galilam deinde

1. *Quæ indè fluant?*

octo facilè Curiæ diductæ ſunt: pro commoditate Prouinciarum qualia ad exemplum ſinguli ferè præcipui Principes in ſuis ditionibus inſtituerunt; vt nobile illud Mechlinienſe,& maieſtate plenum à Carolo Audace erectum eſt.

Atque hæc teſſera tam euidens ſupremæ poteſtatis indicium eſt, vt aliqui ditionis ſuæ maieſtatem lædi exiſtiment, ſi extra eam ad Principis quamuis ſui Concilium ſupremâ illius auctoritate iudicans, vocati fuerint.

2\. *Extra Prouinciã iudicari, quomodo non officiat ſupremitati.*

Sed errant tamen; Iudicium enim Principis,& eorum qui eius auctoritate iudicant, non eſt adſcriptum aut circumſcriptum loco. ſolent Concilia Principum in Comitatu illorum eſſe, & vbiq; de illis iudicare. quare & Parlamenta pro diuerſis Prouincijs inſtituta, quãuis ſingulæ ſupremam Majeſtatem habeant, ſine earum præiudicio de ſingularum negotijs iudicant. vt olim ipſi Principes, & ambulatoria Concilia, dummodo iudicent nomine,& ſupremâ auctoritate Principum, reſpectu ſingularum ditionum, vt talium. quo ſenſu & conſenſu Hollandi, quos nullius vnquam alterius, quàm ſui iuris, fuiſſe contendit Grot. *in antiq. Reip. Batauæ*, aliæque nationes Belgicæ, nec ipſæ ſub clientela aliena exiſtentes ad Prætorium Mechlinienſe vocari non abnuerunt.

Fateor Brabantos magnâ olim contentione ſe ſubduxiſſe à Parlamento Mechlinienſi,& eam populo imaginem dignitatis retinuiſſe, ne foris iudicarentur; & vt ſuprema Cancellaria Brabantiæ remaneret, ac ſine prouocatione ius diceret: id tamen alijs cauſis latè diſtantibus acceptum ferendũ eſt. priuilegijs ſcilicet Aureæ Bullæ Caroli IV. Sigiſmundi, Maximiliani, Caroli V. quatenus olim ad imperium pertinuiſſe poſſunt Brabanti, prærogatiua data eſt, ne extra Brabantiam vocari aut ſiſti poſſent, non ad Cameram Imperialem, aut quemuis Iudicem delegatum citari. horum priuilegiorum obtentu domeſticum tribunal ſeruarunt, & liberalibus in bellicas neceſsitates ſuppetijs. quibus aut deliniuntur Principes, aut promiſsis implicantur.

CAP. VII.

De Bello, eiuſque cauſa iuſta.

1\. *Bellum iuſtè ſuſcipiẽdum, iuſte gerendum, iuſtè finiendum.*

QVi conſilijs Principũ Rerumque p. interſunt etiam atq; etiam aduertere debent, vt cùm de bello deliberatur, maturè omnia circumſpiciant, quò & iuſtè ſuſcipiatur, & geratur iuſtè, nec minus iuſtè

iuſtè finiatur. defenſiuum quidem bellum magnâ deliberatione non eget; cùm neceſsitas defenſionis conſilium non exigat. dummodo hoſti iniuria illata non ſit. eam enim honeſtè potius ſarcire, quàm iniquam cauſam tueri armis, non tantùm decentius, ſed omnino ex iuſtitia neceſſarium eſt. qui enim iniuſtum bellum excitat, omnium belli incommodorũ reus eſt, tot cædium, furtorum, ſacrilegiorum, latrociniorum, raptuum, adulteriorum, publicæ vaſtitatis. alioquin *ſemper iuſtum bellum eſt, quibus omnino neceſſarium: ſemper pia arma, quibus nulla niſi in armis ſpes vitæ poſita eſt: omnibus alijs rebus æquis & iuſtis tẽtatis & oblatis*. Heren. *apud Liuium*. Defenſio nullâ præuiâ iniuriâ omni iure permiſſa eſt. vim vi pellere licet, non Principi tantùm, ſed & priuato cuilibet. *Oportet*, ait Ariſtoteles, *lib. 7. polit. c. 14. negocia quidem, & bella gerere poſſe, ſed magis agitare pacem*, atque ociari poſſe. pax enim finis eſt belli, nec iuſtè bellum gerit quicumque eum finem non reſpicit. Auguſt. relatus *c. noli. 23. q. 1. Pacem*, inquit, *habere debet voluntas, bellum neceſſitas*. non enim pax quæritur, vt bellum excitetur, ſed bellum quæritur, vt pax acquiratur. bellum ſine eo fine ſummum omnium malorum: ſcelerum omnium chaos. *Quid aliud*, inquit Oroſius, *l. 1. bella dicenda ſunt, quàm vrgentia in alterutrum mala? mala ſcilicet huiuſmodi, quæ fuerunt, vel nunc ſunt, aut manifeſta peccata ſunt, aut punitiones peccatorum*. Oportet ergo magis agitare pacem. diuina vox; *Ego cogito cogitationes Pacis*. Voluere ergo atque reuoluere omnia oportet priuſquam in deliberationem belli deſcendatur, cogitare cogitationes; nullam rimam negligere, quæ quodcumque ad pacem medium prodere poſsit. *Omnia prius experiri verbis, quàm armis ſapientem decet*. Terent. nam; vt Tacit. *l. 1. hiſt. æquè apud bonos miſerum eſt occidere, quàm perire, nec victis, nec victoribus vnquã ſolida ſtetit armis voluptas*. & ſemper *felicior eſt pax numquam laceſſita, quàm multo reparata ſanguine*. Senec. *Felicitas eſt maior vicinum habere concordem, quàm ſubiugare bellantem*. Auguſtin. *l. 4. de ciuit. cap. 15.* alioquin vbi pacem obtinere non poſſumus; *Dexteras*, inquit D. Chryſoſtomus, *in Pſal. 134. à Deo habemus, vt & nobis ipſis & alijs iniuriâ affectis opem feramus, vt his quibus violentia & detrimentum infertur, portus ſimus & refugium*.

2. *Defenſio iuſta.*

3. *Omne bellum pacem reſpicit vt finem ſuũ.*

Igitur ſecuritas noſtra, ſociorumque iniuſtè afflictorum, ſi aliter conſtare non poteſt, bello tutanda eſt. Religio, Reipubl. ſalus, atq; dignitas, publica, priuataque bona. extra hanc cauſam, ſeu quæ eò pertineat, non iuſtum bellum geritur. ita Cicer. *lib. 4. de Rep. nullum bellum ſuſcipi ab optima ciuitate, niſi pro ſalute, vel fide*. Salus ad nos pertinet: fides ad ſocios. vtrorumque defenſio iuſta eſt; dummodo cauſa iniuriam nos, illoſvè paſſos, non autem intuliſſe probet. *Qui*

4. *Securitas noſtra, & ſociorum, Reip. ſalus iuſta belli cauſa.*

non repellit, inquit Auguſtin. *à ſocio iniuriam, ſi poteſt*, *tam eſt in vitio, quàm ille qui facit. cap. non in* 23. q. 3. *Eripe eum*, inquit Sapiens *Prou.* 24. *qui ducitur ad mortem.* quare & Populus Iudæorum crimen contraxit, cùm non reſtitit Principibus Chriſtum in mortem dantibus. *quia*, inquit Auguſtin. *qui deſinit obuiare, cùm poteſt, conſentit. cap. oſtendit. ibid.* tum porrò *non oportet*, inquit Iſocrates, *deiecto animo eſſe eos, qui pro cauſa iuſta periclitaturi ſunt, ſed qui iniuriam inferunt. Quid culpatur*, inquit D. Auguſt. *in bello? an quia moriuntur quandoque morituri, vt domentur in pace victuri? hoc reprehendere timidorum eſt, non religioſorum. cap. quid.* 23. *q.* 1.

5\. Cæterùm bellum offenſiuum plus habet examinis. neque enim exercitij causâ, vel, vt Galli loquuntur, *par gayeté du cœur*, bella gerere magis licet, quàm furari, latrocinari, adulterari. vt D. Auguſt. *l.* 3. *c.* 14. *de ciuit. Dei.* de Romanorum cum Albanis bello non alia de cauſa geſto, quàm vt reſides moueret

Bellum offenſiuum maiori examine opus habet.

> *Tullus in arma viros, & iam deſueta triumphis*
> *Agmina.*

De quo ita decernit Auguſt. *Illo itaque vitio tantum ſcelus perpetratum eſt ſocialis belli atque coguati.* Turpe non minus non ex cauſa, ſed occaſione rei benè gerendæ, alienaque inuadendi bella inferre. vt Lud. XI. cæſo ad Nanceium Carolo Burgundo iuratas inducias infregit, ditiones Mariæ pupillæ inuaſit: ne bello quidem indicto (quod & neceſſarium in iuſto quamuis bello) ex quibus Burgundiæ Ducatum Galli etiamnum hodie poſſident, obtentu chimericarum Salicæ legis tabularum quibus Burgundi nunquam inſcripti. Waldemarus olim Sueciæ Rex in terram ſanctam profectus fratri tutelam Regni commiſit. is illud inuaſit, Waldemarumque reducem Regno excluſit. non nemo alius noſtro æuo exemplum imitatus eſt. Turpe factum. turpior Ferrerij defenſio; occaſionem Regiam fuiſſe. ſatis id cauſæ. non eodem iure Regna, quo res priuatas acquiri. cum Antigono Rege ſapit Ferrerius, qui ſophiſtæ cuidam librum de iuſtitia ſcriptum offerenti, *Deſipis*, ait, *qui cùm me videris armis alienas vrbes vexantem, tamen apud me de iuſtitia diſſeris.* Sanctiùs Populus Romanus. cùm enim à Ptolomæo Rege tutor eſſet relictus, Æmilium Lepidum Pontif. Max. bis Conſulem ad pueri tutelam miſit. ne fides ciuitatis Romanæ fruſtra petita exiſtimaretur. cuius beneficio Regia incunabula conſeruata pariter ac decorata, incertum Ptolomæum reddiderunt, patriſnè fortunâ magis, an tutoris majeſtate gloriari deberet. ita Valer. Max. *lib.* 6. *c.* 6. Sanctiùs Auguſtus; de quo Sueton. *cap.* 20. *nulli genti ſine iuſtis & neceſſarijs cauſis bellum intulit. Non enim*, inquit ipſe, *immoderatis cupiditatibus morem gerens,*

rens, omnia vndique parare, & dominio eius adiungere ſuſcepi, ſed duos imperió noſtro limites tanquam à natura datos Iſtrum & Euphratem ſtatui. deinde domitis Tracibus & Schytis non bellum aliud ex bello ſum commentatus, ſed in iuris deſcriptione, & eorum quæ bellis ciuilibus deprauata erant, correctione incubui.

Latiùs regnes auidum domando
Spiritum, quàm ſi Lybiam remotis
Gadibus iungas, & vterque Pœnus
Seruiat vni.

Non ergò dominandi cupido, ambitio, auaritia, opum, auri, gazarum, pomerij, dominatuſque prorogandi votum iuſtæ bellorum cauſæ: quantumuis hodie maximè

——————*Aurum & purpura curis*
Exercent hominum vitam, belloq́; fatigant.

Tum denique iræ atque vindictæ, parandi nominis, atque in hiſtorias eundi deſideria. vt Ioſephus Zachariæ & Azarias 1. *Machab.* 5. *faciamus & ipſi nobis nomen, & eamus pugnare aduerſus gentes.* Sed, vt dixi, cauſa ſi defuerit iuſta, non bellum eſt, ſed latrocinium. vt exprobrabat Schytarũ Legatus Alexandro, *Tu qui gloriaris ad latrones perſequendos te veniſſe, omnium gentium quas adiſti latro es:* hæc enim eſt cenſura, hoc ius, atque iudicium omnium gentium. nocendi cupiditas, vlciſcendi crudelitas, implacatus atque implacabilis animus, feritas, rebellandi, libido dominandi, & ſi qua ſimilia, hæc ſunt, quæ in bello iure culpantur. *cap. quid culpatur.* 23. *q.* 1. *ex Auguſtin.* quare rectè Chryſoſt. vbi ſuprà: *Quomodo igitur iis venia dabitur, qui armis non ad ſalutem, ſed ad perniciem eorum vtuntur?*

Quare Malderus *de iuſt. q.* 40. *de bello. d.* 2. *aſſert.* 2. vnicam & ſolam cauſam belli inferendi ſtatuit, iniuriam Reipubl. impediendam, reſarciendam, vel vindicandam. non leuem tamen, notabilem, incommodis belli dignam: quales ex ſacris litteris eſſe demonſtrat, publicam Principis contumeliam, 2. *Reg.* 10. rebellionem ſubditorum, *ibid. cap.* 20. violatum fœdus, 4. *Reg.* 3. defenſionem malefactorum, ne iuſtas pœnas luant, *Iudic.* 20. ſuppetias latas inimicis, 2. *Reg.* 8. innoxij tranſitus denegationem, *Numeror.* 21. *c. notandum,* 23. *q.* 2. hæreſim ſubditorum, Greg. *lib.* 1. *ep.* 62. *c. qui peccat, c. quando. c. ſi illic vult.* 23. *q.* 4. negatum locum Prædicatoribus Euangelij, *ex Victoria.* detentas res Principis, inuaſam ciuitatem, etiam paruam, auxilium ab eo, qui iuſtã cauſam tuetur petitũ. Molina *de Iuſt. tract.* 2. *diſp.* 104. primo loco ponit eam cauſam, vt Princeps recuperet, quæ ei debentur *ex* 2. *Regum. c.* 3. vbi bellum mouit Dauid contra Iſboſeth pro Regno Iſrael. *Iuſta enim bella*, inquit Auguſtin. *relatus cap.*

6. *Iuſta cauſa belli offenſiui, grauis iniuria impedienda, reſarcienda, vindicanda.*

dominus. 23. *q.*2. *definiri ſolent quæ vlciſcuntur iniurias, ſi, quæ gens vel ciuitas bello petenda eſt, vindicare neglexerit, quod à ſuis improbè factum eſt.* Non ergo bellum iuſtum, quod ſine cauſa, eaque neceſſaria ſuſcipitur. non vtili tantùm, non cupiditatæ melioris ſoli, non libertatis in ſubdito, non imperij in liberos, nec ipſorum quidem cauſa: non eius habendi, quod non ius, ſed honeſtas duntaxat debitum facit. neque metus vicinæ potentiæ. ſi non animus nocendi aſſeritur, iſque moralicertitudine deprehendatur. Grot. *de bel. l.* 2. *c.* 22.

7. *An iuſta cauſa ſit metus vicinæ potentiæ valde creſcentis?* Sed tamen lubet latiùs exquirere, an, quod ait Ferrerius, iuſta ſatis belli cauſa ſit, ne vicini Principis potentia nimium excreſcat. Perſeus *apud Liuium lib,* 42. Rhodios monet, vt ſi pax à Romanis non impetraretur, ſaltem ita agendum, ne omnium rerum ius atq; poteſtas ad vnum populum perueniat. per victos enim vicinos victor greſſum facit ad remotiores. ita Demetrius *ad Philip. Maced. apud Iuſtin. lib.* 29. *cuius quanto propius nobiliusque ſit regnum, tanto ſit Romanos acriores hoſtes habiturus.* & Mithridates Rex Ponti *apud Saluſt. in eius epiſt. ad Arſacem Regem Parthorum; Nunc quæſo conſidera nobis oppreſſis vtrum firmiorem te ad reſiſtendum, an finem belli futurum putes.* eodemque modo Ætholi ab Antiocho petunt pecuniam & militem, vt ſocios ille tueatur, ne Romani Ætholis extinctis totis viribus in Aſiã ferantur. *Vera erant*, inquit Liuius *lib.* 36. *quæ dicebantur, eo magis Regem mouerunt.* Omnium temporum hiſtoriæ exhibent Principes in ſocialia fœdera, atque acria bella eiuſmodi rationibus tractos. Diximus ſociorum defenſionem iuſtam belli cauſam eſſe, ſed dummodo ſocij iuſtum bellum gerant. ſed an ſocialis belli iuſta cauſa ſit, ſi deſit alia, ne vicinus Princeps ſupra omnes potentiâ excreſcat? Ferrerius quidem eum Gallis metum pro iuſtitia belli contra Hiſpanos, domumvè Auſtriacam, quod ſenſim vicina corripiat, ſufficere ait, atque inſtar tempeſtiuæ defenſionis eſſe, malum, quod imminere videas, præoccupare; neque morari, donec ſuppreſſorum exempla plura deëſſe poſsint. Bella quidem ratio eſt: ſed imaginaria. ſed inſomnia rebus agendis non ſufficiunt. quod ſi Hiſpanus, vt ſemper Turca, ſolitus foret quo iure, quavè iniuriâ, ſolaque dominandi libidine bella gerere; profectò aliorum exemplo ſocialia arma prouocare poſſet. Cæterum quòd domus Auſtriaca per fœdera matrimonialia progreſſum ad hanc potentiã fecerit, ſine cuiuſquam iniuria, quis bonus dixerit ſat cauſæ, vt alijs Regibus liceat ditiones eius inuadere?

Dilecta Cœlo eſt Auſtriadum domus.

An quia agri vicini gleba fertilior eſt, ideonè liceat terminos meos in illum promouere? an quia vicinum pecus grandius vber habet,

liceat

liceat mihi abigere? an quia vicinus ad vtroſque currit felicius Indos, liceat mihi nauem eius perforare, aut expilare? an quia corriualis diuiti ſponſæ magis placuit, ideò riuali liceat ferro illius fœlicitatem auertere? ſed non ſunt, inquit, Regum eadem, & priuatorum iura. quod ſibi argumentum in quæſtione regia fractæ pacis inter Anglum & Francũ obijcit Innocentius III. *in c.nouit. x. de Iud.* reſpondetque ex lege diuina; *ita magnum iudicabis vt paruum.* Sed & quis negabit vnquam ad naturales iuſtitiæ leges teneri etiam Reges, alterum non lædere, ſuum cuique tribuere? Naturæ & gentium omnia iura ſuſtuleris, fœdera, fidem, commercium, & ſocietatem generis humani, ſi hâc viâ pergas. Galli Italiam inuadentes, quo iure veteres atque innoxios poſſeſſores pellerent, rogati; non aliud apud illos ius, quàm quod fortior dextra decerneret, præualere reſponderunt. Eodem Iure Cymbri, Hunni, Alani, Wandali, Gothi, Normanni, Dani, Turcæ, & immaniſsima olim barbararum gentium feritas, orbem terrarum inundarunt, ſat cauſæ habentes, Ferrerio iudice, in Romani Imperij magnitudine. Vtinam ea ratio ad communem Chriſtianæ Religionis hoſtem oppugnandum Principes omnes accenderet, vt pro mandata ſibi poteſtate, non tantùm quâ priuati ſunt, Chriſto ſeruirent, eius hoſtem communibus & fœderatis armis inuaderent! *neque enim fruſtrà gladium portant.* cuius rationem quà Reges dare rigidam tenebuntur. ſed Ferrerio magis placet cum Chriſtianæ Religionis hoſte pacem colere, cum Catholicæ fidei aduerſarijs, quarumcumque ſectarum fœdera inire. nec magni illud facit 2. *Paralipom. c.19. impio præbes auxilium, & ijs qui oderunt Dominum, amicitiâ iungeris.* vnde fiat vt Regiones Catholicæ expugnentur, mox orthodoxa Religio, ac clerus elimin etur, templa hæreticis tradantur, hæreſiſque in poſſeſsionem ducatur. Auxilia omnia iuſta credit, quæ contra potentiam inualeſcentem Auſtriacam vel Hiſpanã ſubmittuntur. contra hanc cauſam nullũ ius, nulla ſententia à quocumque lata Iudice, toto licet orbe pedibus in eam eunte, ei ſufficit. paradoxa iſta ſunt. quorum cùm nec Theologiæ, nec caſuum, nec legum peritum Iudicem admittat, fateri oportet nullo niſi chimerio aut cymmerio iure defendi hęc poſſe. omnemq; interpretationem eius iuris dependere à dictamine priuati ſpiritus. Ago de iure. ſcio enim arcana Imperij & Dominationum vulgò propalanda non eſſe. *Parendo potiùs, quàm imperia ſciſcitando res militares contineri.* Tac. *lib.* 17. *Summa,* inquit Greg. *c. vlt.* 23. *q.*1. *militiæ laus hæc eſt; obedientiam Reip. vtilitatibus exhibere.* ſed cùm de factis cõſtat, nego iuris Regij ſcientiam eſſe priuati arbitrij, ſed iudicij, iuſtitiæque communis omnium gentium. Nemo Princeps ita de ſe ſentit, vt aduer-

ſus

ſus ſe alteri liceat damnatas iuſto iudicio rebellium cauſas tutari, liquidiſsimæ rebellionis reis ſuppetias ferre, alienæ ditionis inuaſores pecuniâ, milite, annonâ iuuare. & tamen cogitare debet quiſquis Fererium ſecutus, non iuſtitiam, ſed iniquitatem iuuat, cùm Deo videbitur, leui flabello huiuſmodi muſcas diſpellere, versâ fabulâ ſibi euenire poſſe, alteri quod fecerit.

CAPVT VIII.

De bello iuſtè gerendo.

1. *Gerendum iuſtè bellum Quot modis iniuſtè geratur?*

CÆterum (vt Fererio valedicamus, eiuſque Catholico-politico) aſſerimus bellum ſuſcipiendum iuſtè, ſed & gerendum eſſe iuſtè. *Iuſtè quod iuſtum eſt proſequêris. Deut.* 16. Iuſtè iniuſtevè bellum geritur, reſpectu Principis, militis, Reip. Prouincialiumvè, hoſtium, mediorum, modi, finis:

Reſpectu Principis.

2. *Non iuſtè inducit bellum, qui ſuperiorem habet, & magis ſi vterque.*

IS ſiquidem illatum bellum iuſtè propulſat, cuicumq; iniuſtè infertur. licita eſt enim defenſio contra quemcumque iniuſtam vim inferentem. Vim dico iniuſtam, non modum. nam cauſa iniuſta vim iniuſtam facit, vt reſiſti poſsit, non ſemper modus. non iuſtè infert vim, quiſquis ſuperiorem Principem agnoſcit: tametſi nō mox, ſi cauſa iuſta ſit inferendi, iuſtè reſiſtatur: Teneri maieſtatis lege eum, qui iniuſſu Principis bellum geſſerit, delectum habuerit, exercitum comparatit, ſcimus *ex l.* 3. *D. ad legem Iuliam maieſt. Ordo naturalis hoc poſcit, vt ſuſcipiendi belli auctoritas, atque conſilium apud Principes ſit*, inquit Auguſt. *c. quid.* 23. *q.* 1. & nuper id in Batauis, ipſoque Prouinciæ Prætorio damnata Ioan. Oldenbarneueltij, aliorumque Arminianæ factionis procerum capita docuerunt. quamuis enim Iudicum incompetentiam multi libelli diſputarint, Batauiæque vnitæ, alijs Prouincijs non ſubditæ, libertatem; & ſingulatim Apologeticus H. Grotij; quaſi fœdere Vltraiectino nihil Prouincijs ſingulis ſupremæ Poteſtatis ademptum ſit, neque alijs in alias quippiam conceſſum; vt iudicandi aut Iudices dandi poteſtas ſingulis ſua ſit intacta, non alijs delata, cùm in nullius dominatum conceſſerit; interim tamen, ſub ratione exercitus iniuſſu Ordinum generalium comparati, damnatus Oldenbarneueltius

——— *iacet ingens littore truncus.*

Tum porrò maximè bellum inferre non licet, cùm vterque vnum Principem agnoſcit, qui vtriq; dicere ius poteſt. quo nomine toties

in

in Comitijs Imperij, quæ citat Conſen. *polit. l.* 10. *cap.* 5. deciſum, nulli Principi Imperij licere bellum mouere. & infractoribus pacis publicæ bannum Imperij comminatum.

Iterum reſpectu Principis iniuſtè geritur bellum, ſi ipſe officio & 3. partibus ſuis deſit, ſi non è Repub. diligenter, conſultò agat, ſi reme-re in ſalute publica verſetur; ſi delectum non habeat, ſi diſciplinam non ſeruet, ſi hoſtem populantem negligat, prouinciales militibus ſuis prædæ eſſe ſinat, ſi boni Principis munus vndequaque non expleat, ſi militares meditationes non admittat, ſi præterita, præſentia, futura pari obliuione tranſmittat. Oportet enim bonum ſemper atque vbique Ducem agat, finem, officiumque ſuum ſibi ſemper propoſitum habeat, militem benè delectum, bonum efficiat, facere & pati fortia doceat. ijs, quibuſcum de Imperio certetur, nec virtute, nec patientiâ, nec diſciplinâ rei militaris cedendo, adnitatur ſemper caſtra metari, loca capere, præſidia diſponere, numquam niſi ex arte, in tempore pugnā inire, firmare ſubſidijs aciem, equitem peditemq; aptè locare, obaudientē reddere, non dictis modò, ſed exemplo ab eo petito, amore militem in officio, & à fuga verecundiâ retinere; in eos, qui pauore fugerunt, ita animaduertere, ne hoſtis maximè timendus militi ſit: bonam ac malam fortunam ex æquo ferre, ſecundarum ambiguarumq; rerum ſcientem, eoque interritum: ſi cum aduerſa luctatus ſit, ita ſe gerere, vt maior clariorq; reſurgat; in reſtaurando prælio, damniſque ſuis terribilior reddatur:

Princeps ſi partibus ſuis deſit nō iuſtè gerit bellum. quæ illa?

——— *arma felix teneat, infelix paret*:

ſeu vicit, ferociter norit inſtare victis: ſeu victus eſt, inſtaurare cum victoribus certamen: neque occaſioni deeſſe, neque occaſionem hoſti dare: cauta potiùs conſilia cum ratione, quàm proſpera ex caſu laudare; cauendi ſcientem, declinandique peritum: de inſtantibus atque improuiſis verè, & de futuris callidiſsimè conijcere; nihil minùs in perfecto Duce quàm feſtinationem, temeritatemque conuenire arbitrari, minimum fortunæ, caſibuſque permittere: nuſquam culpâ malè rem gerere, ſemper conſilio vincere: prudentem rei militaris, & diligentem eſſe Imperij; vt numquam ſupra induſtriam fortuna ſit: in bello nihil tam leue credere, quod non magnæ interdum rei momentum faciat: extra dilationes poſitum conſultis facta coniungere, nuncios etiam de ſe præuenire: nec finem alium belli quàm victoriam ſpectare, nec impetu potiùs illud, quàm perſeuerantiâ gerere: plurimum facere & minimum ipſum de ſe loqui; nihil tumidum in ipſo, nihil arrogans, aut in rebus nouis nouum: numquam Dei timorem, atque amorem obliuiſci, nuſquā militarem diſciplinam remittere, pecuniam neruum belli diligenter,

nec

nec prodigè, nec parcè nimium adminiſtrare, benè meritos benè munerari, euehere, ſed nõ intempeſtiuè, verum gradatim, numerum militum augere potiùs, quàm præfectorum: vt horum ſtipendia illorum neceſsitati nihil detrahant, nullos niſi poſt longa ſtipẽdia exauctorare, ac rude, & penſionibus, quæ nimis ærarium grauant, donare: malè meritos cũ ignominia mittere: mare ęquè claſsibus obtinere, ac continentem in poteſtate habere: incidere hoſtium commercia, fines omnes infeſtos habere, fœdera mutua inter eos, & cum exteris, ſi qua fieri poteſt, ſoluere: ſi armis ſuperari nequeant, perpetuũ bellum vna cum gente non gerere, pace in ſomnũ & armorum obliuionem dare: vi debellari qui non poſſunt, conſilio infirmare: medicamentis artis bellicæ ſemper animum diſtinere. *Neceſſe eſt*, inquit Aſtyages *apud Xenophontem lib. 1. Cyrop. fili, vt non ſolùm quæ à me diligenter didiciſti in vſu habeas: ſed ex te ipſo alia mediteris quibus contra hoſtes vtare; ſicut conſueuerunt muſici, qui non modò quæ à magiſtris didicerunt fidibus ludunt, ſed alia genera modoſque ex ſe ipſis inueſtigant.* Hæc Princeps meditari debet, ſeſe exercere ſimul & milites, vt apud Liuium *l.* 44. Paul. Æmilius, quid Ducem, quid militẽ deceat, monuit: *Cœperuntq́ milites acuere alij gladios, alij galeas, bucculasque, ſcuta alij, loricasq́ tergere, alij aptare corpori arma, experirique ſub his membrorum agilitatem: quatere alij pila, alij micare gladijs.* Tum porrò innocens ipſe, nemini grauis, militibus familiaris, cum ſeueritate comis, manu non ſecus quàm imperio præëat, ad exemplum Alexandri Imp. Romani. de quo ita eius hiſtoria: *Igitur cùm talis ac tantus Imperator domi ac foris eſſet, iniit Parthicam expeditionem, quàm tantâ diſciplinâ, tantâ reuerentiâ ſui egit, vt non milites, ſed ſenatores tranſire dicerentur. quacumque iter legiones faciebant, tribuni accincti, centuriones verecundi, milites amabiles erant: ipſum verò ob hæc tot & tanta bona prouinciales, vt Deum ſuſpiciebant; iam verò ipſi milites iuuenem Imperatorem ſic amabant, vt fratrem, vt filium, vt parentem, veſtiti honeſtè, calceati etiam ad decorem, armati nobiliter, equis etiam inſtructi, & ephippijs ac frænis decentibus, prorſus vt Romanam Remp. intelligeret, quicumque Alexandri exercitum vidiſſet: elaborabat denique vt dignus illo nomine videretur, imò Macedonem illum vinceret: dicebatq́ inter Romanum Alexandrum & Macedonem multum intereſſe debere.*

4\. *Nomen famamq́ parat.* Boni ergo Imperatoris curabit vt exiſtimationem acquirat, tum reſpectu militum; vt ille etiam apud Tacit. *lib. 1. Annal. circumire ſaucios, facta ſingulorum extollere, vulnera intuens, alium ſpe, alium gloriâ, cunctos colloquio, & cura ſibiq́ & prælio firmabat.* tum reſpectu hoſtium; vt Corbulo *apud Tacit. lib. 13.* egregia apud Armenios ſtatim facinora aggreſſus eſt, *vt famæ inſeruiret quæ in nouis cœptis validiſſima eſt.* & de Agricola, *non ignarus inſtandum famæ; & prout prima ceſſiſſent fore vniuerſa*

nam

nam inuiſo ſemel Principe, ſeu benè, ſeu male facta, premunt. lib. 17. Cæſar Pompeiũ arctè obſedit, inter cætera *vt auctoritatẽ, quâ ille maximè apud exteras nationes valebat, minueret* : & Pompeius viciſsim militem frequenter in aciem educebat, *vt famam & opinionem hominum teneret. Cæſ. lib. 3. de bel. ciu.* ſic Mutianus venit in Italiam, *non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen properans. gliſcere famam ipſo ſpatio ſinebat, gnarus modicas vires eſſe ſibi, & maiora credi de abſentibus.*

Paratâ ſibi famâ Princeps ſeu Dux exercitus, vires hoſtium expendere debet, tum proprias, tum auxiliares. nulli grauius imminet periculum, quàm qui nimiâ ſui fiduciâ, hoſtem contemnit. incauta eſt ſecuritas, & facilè vulneri, quo pereat, locum præbet. 5. *Sua & hoſtiles vires expendat, neque incautè ſecurus contemnat.*

Andriſcus Iuuentium Prætorem, Numantini plures exercitus Romanorum, Cretes M. Antonium, Euno Manilium, Lentulum, Piſonem, Hyſpæum, Athenio Seruilium, & Lucullum; Spartacus Lentulum & Caium Caſsium afflixerunt, cæciderunt, aut caſtris exuerunt. tantâ aliqui clade, qualis inter ſtrages, quas dedit Hannibal, vix maior accepta eſt à Rep. Rom. non quòd ſummi duces aut tantis viribus niterentur; ſed quia contempti; negligentiq; conſilio, obuiàm ijs eſt itum. Non alijs initijs creuerunt Bataui, quàm ſui contemptu, in tantam nunc amplitudinem, vt cum tot Principibus fœdera habeant contracta: tot auxilijs eorum ſint vſi: orbem penè vniuerſum circumnauigarint non tantùm, ſed claſsibus ad vtroſque Indos vſque miſsis commercia exercuerint, claſſes inuaſerint, captiuum aurum in Inſulam abduxerint. & quod de nullis hiſtorici memorant, mercatorias ſocietates in bella armarint, quæ ſine eorum ſumptu bellent, graſſentur, prædentur. & cùm alij geſtis bellis exhauriantur, ſocietates hæ diteſcant.

Manſfeldius nuper nothus, & nimium notus, cui nec vnus terræ pes ſuus erat; tantis cladibus Orbem Europæum afflixit, poſt Cæſarea, & Belgica ſtipendia miſsionem paſſus, atque ex demerito contemptus, & ad alia caſtra transfuga, ſcelere creuit. qui & paulò ante pugnam Floruanam ſui ſuorumque deſpectum vt noſtris imprimeret, laborauit: ijs, quos ad ſe mitti petierat, nudos lixas, & calones magno numero & inermes militum nomine oſtentans, lecto decumbens, lecticâ vectus, quaſi immedicabile vlcus, aut morbum ſonticum cauſatus: denique fugam ſeu profectionem in Galliam ſimulans, quaſi noſtros limites non auſus attingere, Gondiſalui Cordubenſis tutelâ nimis defenſos, donec Cordubẽſis incolas armatos, ſuas quoſq; domos quaſi aliò iam tempeſtate verſâ remiſerat, cùm ille iam extremũ ſuorum agmen frontem vertere iuſsit, & maximis itineribus totum exercitum, in limitem noſtrũ immittere cœpit, &

 pœnæ

pœnè inexpectatus Cordubenſi ſuperuenit. cuius egregio facinore mixtis inter ſe nationibus reſtitum quaſi grandini, & tempeſtati è cœlo miſſæ; ſublimi in equo & conſpicuo Mansfeldio per omnem aciem volitante, omnia ducis & militis officia ſtrenuè explente, inſignem equitatum, nec ignobilem peditatum ducente. quo die & fortuna Cordubenſis adfuit, & diſciplina militaris, & ſupra quàm quinquaginta infra annos hic creditum eſt, robur peditatus haſtati. cuius ordines nec bellica tormenta, nec toties circumactus equitatus, nec ter colliſæ legiones laxare potuerunt. cuius virtute eo die ſtetit victoria. Ad rem noſtram. auſus eſt ille nothus, dum exercitus regius Berghizomam ſub Marchione Spinola obſidet, & alter ſub Henrico Berghæ Comite copijs Auraicis ad Rhenum obſiſtit, quod inter bella Gallica nullus vnquam Rex auſus, nec audebit propitio nobis Numine, quia contemptum ſe ſciebat, contemptumque ſui, ſuorumque ipſe auxerat.

6. *Expendat an feſtinare, an trahere bellum expediat.* Tum porrò Dux expendat diligenter, an rationibus ſuis conueniat feſtinare bellum, an trahere. vt Suetonius in bello Vitellij, & Othonis feſtinationem hoſtibus, moram ipſis vtilem diſſeruit. & Vitellius *apud Tacit. l.* 16. quantus vrgendo trahendoque bello modus alios rogitat. Dux Albanus Luſitaniam celeritate obtinuit, antequam Antonius vel ſuos armare ſatis, vel auxilia adſcire poſſet. Marchio Spinola primùm cunctando, & famam aduentus ad multos menſes gliſcere ſinendo, cùm hoſtes magnos ſumptus facerent, quaſi quotidie eum acie excepturi, morâ eos debilitauit, tũ deinde celeritate, & prælio magnanimè oblato in Palatinatu bellũ confecit.

Cæſar cùm bellum aduerſus Pompeium prælio dirimere percuperet, prouocauit illum quotidiè. Pompeius qui Cæſarem annonâ defici, & moram trahere volebat, neque caſtris ſe continebat, & quãuis copias educeret, numquam tamen in conflictum ire decreuerat; vt Appianus & Plutarchus teſtantur. & cùm tandem iuit, coactus iuit. *ſi quando*, inquit Cæſar, *quid Pompeius tardius aut conſideratius faceret, vnius eſſe negotium diei, ſed illum delectari Imperio, & Conſulares Prætorioſque ſeruorum habere numero dicebant.* eâ criminatione primùm, deinde prælio victus eſt.

7. *Domi operiri hoſtem, an in hoſtico aggredi.* Eodem pertinet deliberare expediatnè hoſtem domi operiri, an in hoſticum ire. generatim quidem ſatius eſt ducere exercitum in hoſtilem agrum, ſi quidem ſat virium ſit. formidatur qui laceſſit. *Maior*, inquit Annibal *apud Liuium libro vigeſimo primo*, *ſpes, maiorque animus inferentis eſt vim, quàm arcentis.* Exiſtimatio eſt maior, ſi non tua tantùm defendere, ſed & aliena vindicare poſſe videaris. Belli incommoda non domi, ſed apud hoſtem ſentiuntur, vnde domi ſecura fidelitas, apud hoſtem querelæ, tumultus, atque

atque ſeditionum pericula. Laudatur Otho, *quod Italia adiri, nec loca ſedesque patriæ videbantur, tanquam externa littora vrere, vaſtare, rapere.* Tacit. *lib.*18. quippe Otho *Vitellium ſiſti intra Galliam ſperauerat.* Annibal, exercitum quanto labore in Italiam traiecit, ipſe quantis Antiocho rationibus ſuadet, vt ille traijciat? negans *opprimi Romanos niſi in Italia poſſe.* Iuſt. *lib.*31. & poſt tot clades in Italia acceptas Scipio cum exercitu in Africam tranſmiſit, & Annibalem aliena omittere, lares tueri coëgit, vicitq́; nec ſucceſſus perperã reſpondit rationibus, quas Scipio contra Fabium Max. in Senatu allegauerat. & meritò Annibal negauit *ſe vnquam victum priuſquam terris Romanorum ceſſerit, reuerſo Carthaginem ſtatim cum loco fortunam belli mutatam*: Iuſtin. *l.* 31. Quippe conſtat *aliter domi, aliter foris bella tractari, domi ea ſola auxilia eſſe quæ patriæ vires ſubminiſtrant, foris etiam hoſtem ſuis viribus vinci.* Iuſt. *l.* 22. hiſtoriæ ſanè plures domi victos perijſſe, quàm foris teſtantur.

Iterum Dux exercitum, niſi nimium copioſus fuerit, integrum 8.
hoſti obijcere, non diſpartiri debet. Cæcinna non ſimul cohortes, ſed ſingulas acciuerat, quæ res in prælio trepidationem auxit: *cùm diſperſos nec vſquam validos pauor fugientium abriperet.* Tacitus *lib.*17. Eodem errore peccauit L. Apronius contra Friſios, qui diuiſas cohortes, turmas atque equites in eos immiſerat. *validos,* inquit Tacitus, *lib.* 4. *ſi ſimul incubuiſſent, cùm per interuallum aduentaſſent, neque conſtantiam addiderant turbatis, & pauore fugientium auferebantur.* Vitellius dum diſpergit vires aduerſus Veſpaſianum, militem trucidandum obtulit. Tacit. *lib.* 19.

Partiri exercitum an integrum obijcere.

Quò & pertinet ne plures ſimul hoſtes conciliet ſibi Princeps, 9.
aut inſectetur. *Maturauit,* inquit Liuius *l.* 2. *Romanus, ne prælio vno cum Latino Volſcoque contenderet.* & *l.* 29. *Verſo in Africam bello, omnibus alijs in præſentia leuari bellis volebant.* & *lib.* 33. *non tam in tempore Punicum bellum terminatum erat, ne ſimul cum Philippo foret bellandum: quàm opportunè iam Antiocho in Syria moliente bellum, Philippus eſt ſuperatus.* & Tacitus de Corbulone, prudentiſsimo duce *lib* 13. *ſatis comperto Vologeſem defectione Hircaniæ attineri.* & *libro vigeſimo quinto Parthi Hircano bello detinentur.* & *libro decimo quinto, contator* (Vologeſes) *ingenio, & defectione Hircanorum, gentis validæ, multisque ex eo bellis illigatus,* & iterum *ibidem.* Corbulo ait ſe ſcire quantum Rex intus diſcordiarum, quamque indomitas & præferoces nationes regeret: contrà *Imperatori ſuo immotam vbique pacem, & vnum id bellum eſſe.*

Num plures ſimul hoſtes habere.

Ab eadem temeritate nõ eſt abſonũ, cùm bellorũ euentus ſint in- 10.
certiſsimi, minimæq́; occaſiones præliorũ fortunã interuertant, *op-*

Non omittere occa-

ſionem, vt glorioſius vincat.

portunitatem delendi hoſtis contemnere, vt glorioſiùs vincas. adeoque qui in anguſtijs certò opprimi poſsint, in aperto campo excipere. vt Liu. *lib.*21. Alpinos reprehendit, per quos Annibal tranſijt, ſi valles occultiores inſediſſent, coorti in pugnam repentè ingentem fugam, ſtragemque dediſſent. Melius Annibal cùm in Italiam deſcenderet, Hannonem ad Alpes reliquit, *vt fauces, quæ Hiſpanias Gallijs iungunt, in poteſtate eſſent*. Liu.*lib.*21. Ætolos reprehendit idem *lib.* 36. *Romanum Conſulem Acilium cùm illuc perueniſſet, quia ex illo monte & iumenta multa præcipitata cum ipſis oneribus ſunt, & homines vexati, facilè cognouiſſe, quam cum inerti hoſte res eſſet, qui tam impeditum ſaltum nullo præſidio, vt clauderet tranſitum, inſediſſet.* & in Perſeo ſimili errore lapſo *lib.* 42. *contemptus quoque hoſtium adeò ignorantium opportunitates ſuas, acceſsit.*

11. *Non temere procurrere, hoſtibus à tergo relictis.*

Facit eodem ne Dux inſolenti temeritate nimis progrediatur, hoſtibus arcibuſq; à tergo relictis. Cæſar. *lib.*4.*de bell. Gall.* Morinorum Legatos refert, mandata Cæſaris acturos offerentes. *Quæ*, inquit, *opportunè facta ſunt, quod neque poſt tergum, hoſtem relinquere volebat*. & cùm ad oppidum Bellaunodunum perueniſſet, expugnandi illud conſilium cœpit; *ne quem poſt ſe hoſtem relinqueret*, *lib.* 6. Niſi fortè locus adeò munitus ſit, vt retardaturus ſit magnos conatus, ſeu alia euidens cauſa, & alteri incommodo aliter prouideatur. ſic in bello contra Perſeum Conſul Gonnus cùm oppidum in ſaltibus, per quos in Teſſaliam tranſitur, ſitum aggredi vellet, *cùm & loco & præſidio valido inexpugnabilis res eſſet, abſtitit incepto.* Liu. *l.* 42. *in fin.*

12. *Non ſtratis ponte fluminibus, & præſidio firmatis.*

Maximum porrò ijs periculum, qui in hoſtium progreſsi flumina tranſeunt niſi pontibus ſternant, valido præſidio firment, vt ſi qua neceſsitas retro ferre pedem coëgerit, receptui, receſſuique locus ſeruetur.

13. *Locis non exploratis.*

Peccant porrò maximè, qui loca, in quæ exercitum ducunt, per exploratores non antè cognouerunt. quis ſitus, qui colles, qui fluuij, ſaltus, naturæ, artiſvè munimina: quæ hoſtium conſilia, qui conatus, quæ molimina, quæ vires ad manum, quæ expectentur auxilia.

14. *Commeatu præuiſo, impedimentiſq, collatu benè.*

Tum porrò ſupra omnes peccant, qui ita proficiſcuntur, vt commeatus deëſſe, aut impediri poſsit, aut ſarcinæ impedimentaque non ſequi. docemur à Vercingentorige, *apud Cæſarem de bel. Gal. libro ſecundo non intereſſe hoſtem interficere, impedimentiſvè exuere; quibus amiſsis bellum geri non poſsit.* Quapropter oportet ſi loca hoſtilia ingreditur ſubſequi impedimenta, ſi egreditur, præcedere; ſi hoſtis timeatur à latere, ad læuam, aut dexteram; ſi vndequaque, in medio collocari.

Otho-

Othonianæ cladis cauſa mixta vehicula & lixæ, & permixtum vehiculis agmen. Tac. *lib.* 18. & Vitellianæ *lib.* 19. dum ordines reſtitui nequiuere impedientibus vehiculis, tormentiſque. Cæſar meliùs in Gallijs conſeruit præmiſsis paulùm impedimentis, atque in tumulo quodam collocatis, & alibi impedimentis in proximum collem deductis. *l.* 7. & 8. ita oportet inire prælium, *vt nec victo, nec victori noceant. addito, ne diripiantur, præſidio idoneo.* ita ait P. Æmilius *apud Liuium lib.* 44. *nec ignauiſſimum quemque relinqui ad cuſtodiam ſarcinarum.*

Nec ſuis iterum Dux, vt nec hoſti, neceſsitatem pugnæ imponere debet. Non ſuis, quia ſæpè pauor pro fortitudine inceſsit milites atque mœror. Annibal cum Metello conflicturus, ita exercitum compoſuit, vt in loca tuta recipere ſe poſſet. Veſpaſianus Italiam petiturus, ad Parthos, & Armenios Legatos miſit; *Ne verſis,* inquit Tacit. *lib.* 18. *ad ciuile bellum legionibus, terga nudarentur.* Suetonius Paulinus, cùm Britannorum defectionem reprimeret, elegerat ſibi locum *tergo ſilua clauſum.* Tacit. *lib.* 4. Idem peritiſsimus bellorum ſuadebat Othoni bellum cum Vitellio trahere *quòd ei non multum virium à tergo.* 15.

Neceßitatē pugnæ nec ſibi nec hoſti imponere.

Qui ſe ſuoſque coniecit in eam neceſsitatem, vt receptui canere non poſsit, niſi victor; ſi hoſtis rei gnarus bellum trahat, vallo ſe contineat, pabulationes tàmen, & frumentationes prohibeat, iam victus eſt, qui vincere, aut non vinci potuiſſet. cogens, non coactus, loci, temporiſque ad prælium ineundum arbitrium habet. ducet, traducetque donec hoſtem iniquo loco, iniquo tempore cogat conſerere manus. Scipio cum Aſdrubale conflicturus, teſſeram veſperi per caſtra dedit, vt ante lucem viri, equique pranſi eſſent. victor Scipio, Aſdrubal non armis tantùm, ſed & ſiti fameque ſuorum victus. Liu. *l.* 28. Cæſar Gallorum errorem in Sabino inuadendo ſcribit, quod exanimati peruenerint, & cauſam cladis, opportunitatem loci, hoſtium inſcitiam, ac defatigationem. *lib.* 2. *de bell. Gall.* & Curionis infelix prælium, ob confectum itinere, & labore exercitum, equos, militeſque feſſos, hoſtes integros.

Quare rectè P. Æmilius *apud Liu. l.* 24. *Nihilnè intereſt,* inquit, *vtrum militem, quem neque via labor hodiè, neque operis fatigauerit, requietum, integrum in tentorio ſuo arma capere iubeas, atque in acie plenum virium, vigentem, & corpore, & animo educas, an longo itinere fatigatum, & onere feſſum, madentem ſudore, ardentibus ſiti faucibus, ore atque oculis repletis puluere, torrentem meridiano ſole hoſti obijcias recenti, quieto, qui nullâ re ante conſumptas vires ad prælium adferat.* Colliſæ ad Neoportum acies hæc etiam incommoda prædicarunt.

61. *Nocturna prælia vitet.* Ad iniquitatem temporis etiam cogi poteſt qui in neceſsitatem prælij ſe coniecit, adeoque vt noctu confligere teneatur; cùm prælia nocturna vitanda ſint. Antonius Primus de Cremonæ oppugnatione, *Non ſi*, inquit, *pateant portæ, niſi explorato, niſi diu intrandum.* Tac. *lib.* 19. Q. Fabius intra vallum milites continuit, *ab nocturno abhorrens certamine*, Liu. *lib.* 22. Cùm ſuaderetur Curio vt ad Caſtra noctu reuerteretur, ambiguus ne miles deficeret, ſecederetvè, qui pudore atque timore refrænatur, quibus rebus nox maximè aduerſaria eſt, induci non potuit. Cæſ. *lib.* 2. *de bell. ciuil.* qui in vltimam neceſsitatem ſe dedit, ſi hoſtis vel ſimulauerit prælium, habet quod maximè vereatur, ne ſui mœrore ſoluti diffugiant, ducemque deſtituant.

17. *Hoſtem ad deſperationem non cogat.* Non etiam hoſti vltima neceſsitas pugnæ imponenda eſt. ſæpè deſperatio ſpei cauſa eſt; cùm aut moriendum, aut vincendum intelligit miles. Locrenſibus *non alia cauſa victoriæ fuit, quàm quòd deſperauerunt.* Iuſtin. *l.* 20.

Abner petens, vt fugere ſibi liceret, *Num*, inquit ad Aſaël, *vſque ad internecionem tuus mucro deſæuiet? an ignoras quàd periculoſa ſit deſperatio?* itaque nihilominus inſtantem, auerſâ haſtâ transfodit. 2. *Regum cap. ſecundo.* Antonius Primus docet ſuos, *eſſe adhuc Vitellio vires, ambiguas ſi deliberarent; acres, ſi deſperaſſent.* Tacit. *libro decimo nono.* Scipio cum Mudonio pugnans, victor quidem redijt; ſed multis è ſuis amiſsis, pluribus vulneratis. & refert Liuius *libro vigeſimo octauo*, cauſam, quia *minus*, inquit, *cruenta victoria fuiſſet, ſi patentiori campo, ſi ad fugam capeſſendam facili foret pugnatum.* Inde in ſummo prælij ardore Romani ad ponenda arma inuitabant. *Vna vox*, inquit Liuius *libro nono, ponere arma iubentium per totam fertur aciem.* Parcebant ergo ijs, qui arma ponerent. ſic in reliquijs Vitellianis, *Vicit*, inquit Tacitus *libro vigeſimo, ratio parcendi, ne ſublatâ ſpe veniæ, pertinaciâ accenderentur.* ſic & coactus, inquit Liuius, *lib.* 57. *periculo militum Prætor receptui canere iuſſit, ne obijceret incautos furentibus deſperatione, ac rabie.* Ita Manlius *apud Liuium lib.* 2. à victis intra caſtra captiua clauſis cæſus.

18. *Caſtra muniat.* Magnus hodiè vallorum, caſtrorum, munitionumque militarium neglectus. apud Veteres, maximè Romanos florente Republic. & diſciplinâ militari, ſumma illarum rerum cura. P. Æmilius; *Maiores*, inquit, *noſtri caſtra munita portum ad omnes caſus exercitus ducebant eſſe, vnde ad pugnam exirent, quo iactati tempeſtate, pugnæ receptum haberent, cum munimentis ea ſepiſſent, præſidio quoque valido firmabant: quod qui caſtris exutus, etiamſi pugnando acie viciſſet, pro victo habebatur. Caſtra ſunt victori receptaculum, victo refugium. quàm multi exercitus quibus mi-*

ſimilis proſpera fortuna pugnæ fuit intra vallum compulſi tempore ſuo, interdum momento pòſt, eruptione factâ victum hoſtem repulerunt? Igitur patria altera eſt militaris hæc ſedes, vallumq́ pro mœnibus, & tentorium ſuum cuiq́ militi domus, ac penates ſunt. Liuius *lib.* 44.

Annibal Pyrrhum omnium maximum Ducem etiam ſupra Alexandrum arbitrabatur, quòd caſtra metari primus docuerit, & nemo elegantiùs loca cœperit, præſidia diſpoſuerit. Liu. *l.* 35. & Philippus Macedo cùm Romanorum inſpexiſſet *vniuerſam ſpeciem caſtrorum, & deſcripta ſuis quæque partibus, tum tendentium ordine, tum itinerum interuallis, negauit barbarorum* (quo nomine Græcis tum adhuc erant Romani) *illa caſtra vlli videri poſſe.* Liu. *l.* 31. Quin & Cæſar ab Ariouiſto inuaſus, cùm caſtra nondum ſatis muniſſet, duas acies hoſtem propulſare, tertiam opus perficere iuſſit, *lib.* 1. *de bel. Gal.* quod & olim Popilius Lenas præſtitit. nam inuadentibus eum Gallis, partem exercitus hoſti oppoſuit. *Nec opus*, inquit Liu. *lib.* 7. *intermiſſum.* quin & noſtrates apud Neruios, cùm ferramentorum copia non ſufficeret ad caſtra munienda, non prætermiſerunt gladijs ceſpites circumcidere, manibuſque ſaguliſque terram exhaurire. Cæſ. *l.* 5. & 7. *bell. Gall.* quod Romanæ diſciplinæ fuiſſe, nec caſtrorum munitionem inter ipſa pericula, atque præliorum aleam omittere, docet Vegetius *lib.* 1. *cap.* 25. quin etiam *lib.* 1. *cap.* 21. queritur eiuſmodi munitionum vſum ſuo tempore (ſub Valentiniano Iuniore) intercidiſſe; additque incommoda, *ſic diurno & nocturno interuentu equitum barbarorum multos ſcimus frequenter afflictos. Non ſolùm autem confidentes ſine caſtris iſta patiuntur, ſed cùm in acie caſu aliquo cœperint cedere, munimenta caſtrorum, quo ſe recipiant, non habent, & more animalium multi cadunt: nec priùs moriendi finis fit, quàm hoſtibus voluntas defuerit perſequendi.* 19. Caſtra metiuntur.

Marchio Spinola ad Bredă tanta valla munitioneſq́;, tū aduerſus obſeſſos, qui ſex penè millia ſelectorum militū conficiebant præter incolas, tum aduerſus hoſtem ſi ingrueret ad obſidionem ſoluendam, excitauit, tantæque amplitudinis, vt nouem horis circuiri non poſſent. tanto robore, vt Mauritius Princeps Auraicæ fruſtrà adoriri numquam voluerit: Henricus frater poſt illius mortem animoſo auſu adortus, inſigni clade reiectus fuerit, magnâ cum nobilium tum fortiſsimorum cæde; vt deinceps laborandum tantùm fuerit de commeatibus. Ad Syluam Ducis ſupra humanam fidem valla munitioneſque elaboratæ, vt nec tentandæ viderentur, ſed hoſtem relictâ obſidione aliò vocare conſultum inuaſâ Veluâ, quo dubio procul auerſus fuiſſet, niſi turpiter amiſsâ Weſaliâ Dauus omnia turbaſſet. Ad Bergizomam operum eiuſmodi neglectus

ctus Mauritium alioſque in admirationem traxit, & adhuc vigentem apud nos diſputationem dedit, an conſilio capiendæ vrbis, non hoſtem diſtinendi, ab alijſque auocandi, an quo alio, proceſſum eò fuerit.

19. *Hoſti fugienti viam aperiat.* Hoſti fugienti potiùs via aperienda, qua fugiat. vt Thuſcis cæſo Conſule Romano *apud Liu. lib. 2.* Antigonus Ætolos erumpentes fugere permiſit, Ageſilaus Thebanos emiſit, Xerxem Themiſtocles: Pyrrhus ſemper cenſuit non eſſe fortiter inſtandum fugientibus. Lycurgi leges erant, hoſtes fugientes non occidere. & ferè ea Heluetiorum quondam diſciplina fuit, armato nemini parcere, fugientem, atque arma abijcientem nec perſequi.

20. *Delectum militem habeat.* Tempeſtiuè quæ ad bellum pertinent parare Principem atque Rempublic. oportet. arma quæ offendant, quæ defendant, quibus eminus, quibus cominus pugnetur, quæ natura dedit, quæ induſtria inuenit, beluas, machinas, equos, tormenta: ſed maximè delectum militem, præter ciues exercitatos, nobiles, vaſallos, domeſticum, cui defendendos terminos fidat; externū, quem ictibus hoſtium obijciat: ruſticum præſertim patientem pulueris atque ſolis, non à fortunis, ſed viribus & moribus laudatum, frugalem, animoſum peditem equitemque ſine altero neutrum, ſed pro belli genere, ac regionis alterutrum præ altero numeris maiorem, nec minori curâ exercitus Duces, Magiſtros militum, Chiliarchas, Centuriones ſelectos, pridem exercitos, per gradus elatos, vtriuſque fortunæ gnaros, prudentes, animo numquam lapſos, non genere tantùm, ſed magis virtute eximios.

21. *Paratis neceſſarijs bellum celeriter gerat.* Sed quàm lento conſilio ſtatuendū eſt de bello, quod ait Saluſtius *ſumi facilè, ceterùm ægerrimè deſinere, nec in eius poteſtate initium & finem eſſe: incipere cuiuis vel ignauo licere, ſed non deponi, niſi cùm victores velint*; ita cùm bellum decretum eſt, & in id neceſſaria dux habet parata, celerrimè gerendum eſt. belli ſucceſſus Occaſio, & Fortuna ſibi vendicant, has celeritas. nocuit differre paratis. In bellicis negotijs mora ſummè noxia. quæ ſi quando abfuiſſet, res magnas ſæpè multi confeciſſent. Annibal vnius diei morâ victoriam corrupit. *Mora eius diei*, inquit Liu. *ſatis creditur ſaluti fuiſſe vrbi, atque Imperio.* Magni omnes Duces celeritatem ſupra cæteras ferè virtutes coluerunt; Alexander, Cæſar, Carolus V. & qui ſub eo militiam didicit Dux Albanus. Res Hiſpanæ maturo, ac lento ſæpè conſilio peraguntur, nec ſemper Ducibus libera mandata dantur: ſecurius id quidem multis videtur; fatendum eſt tamen, multas rei benè gerendæ occaſiones Ducibus elapſas; dum ſuo Marte non audent decernere. Adeoque ſi bellum grauis momenti gerendum ſit, expedit

pedit ipſum Principem aut intereſſe, aut non procul abeſſe. vbi ſtatuere mox de oblata occaſione poſsit, nullam elabi ſinere, & gloriam victoriæ ipſe occupare, quaſi manu, conſilijs, vel auſpicijs eius obtentæ. bella fama geruntur. & hoſtibus timor, & militibus audacia, ſpes, & rei benè gerendæ cupido à Principis conſpectu accedit. 22. *Ipſe Princeps bello adſit.*

Vrget præſentia Turni.

pudet vinci, fugere, non ſtrenuum eſſe ſpectante Principe. ſperat miles non gratis exceptum fore, non datum fruſtra ictum vnum, cuius Princeps teſtis ſit, excipiet, dabitque quantoſcumque poterit, vbi præmium, prædam, laudem, munerationem miles ſperabit.

Princeps cuius regiones mari alluuntur grauiter errauerit, ſi imperium illius maris dominatui continentis non parauerit. ſi mari vinci poteſt, iam & in continenti habendus eſt, ac ſi caſtris eſſet exutus, vel obſeſſæ muri vrbis arietibus, tormentiſque quaſſati concidiſſent, cùm hoſti licet immittere quantum ſemper voluerit militum. ex aduerſo, qui maris imperium obtinet, transfert in horas ſingulas quò lubet molem belli. eoque vbi imparata omnia reperit. tutandis, parandis imperijs nihil promptiùs paratiuſvè, quam maris dominatus. *Mare*, inquit Liuius, *l.32. qui in poteſtate habent, terras, quaſcumque adeunt, extemplo ſuæ ditionis faciunt.* Non abs pluribus teſtimonium nunc petam, quàm à Batauis, quos ob huius rei curam nauibus in cœlum vehit C. Scribanius *in PoliticoChriſt. lib. 2. c.38.* & militiam noſtram naualem inſtruit, ſi ſatis audiatur. 23. *Mare non ſecus ac continentem in poteſtate habeat.*

Delectus olim apud Romanos & curioſus fuit, & rigidus. multos rectè à militia non vtiles reijciebat, multos adigebat inuitos, adeoque multa & ſecum commoda trahebat, atque incommoda. Commodum non minimum erat inutilem armis turbam, flagitijs grauem, domi, militiæque noxiam, non admittere; incommodum non minus graue, Imperij ſalutem ijs fidere, qui ferro, & catenis ad pugnam tracti ſunt, inuitos canes venatum ducere. 24. *Delectum.*

Diſciplina cum delectu etiam rigorem amiſit, maioribus quamuis noſtris antiquior fuerit liberorum caritate. *l. poſt liminium, §. fil. D. de capt. & poſt.* de Manlio Val. 2. c. 2. *ſatius eſſe indicans patrem forti filio, quàm patriã militari diſciplinâ carere. Nam diſciplina maiorum* (inquit Alexander apud Lampridium) *Remp. tenet; quæ ſi dilabatur, & nomen Romanum & Imperium amittemus.* Dixiſſe verũ res ipſa pridem docet. ſæpè exercitus aliqui Romani diſciplinam exuerant, ſtrenuos nacti Duces reſumpſerunt. accidit in Hiſpania Scipioni, in Africa Metello, in Sicilia Cottæ, in Germania Corbuloni. *Legiones,* inquit Taci- 25. *Diſciplinã ſeruet.*

Tacitus *lib.* 11. *operum & laboris ignaras, populationibus lætantes, vetere ad morem reduxit.* & de eodem in Syriam profecto *lib.* 13. *plus molis aduerſus ignauiam militum, quàm contra perfidiam hoſtium habuit.* quòd ſi Duces hodie noſtri eorum exempla ſequerentur; ſperari poſſet, vt exercitum bene inſtitutum aliquando videremus. dum extremum rigorem ſperare non licet; ſaltem id exigatur, quod diuinæ Litteræ poſtulant, Deuteronom. 23. 9. *quando egreſſus fueris aduerſus hoſtes tuos in pugnam, cuſtodies te ab omni re mala,* non ſatis ſæpè huius præcepti memores Duces cauſam licet iuſtam tuentes, *propter iniuſtitias ſuas humiliati ſunt, Pſalm.* 106. fuſi fugatique.

Officium regentis exercitum, non tantùm in danda, ſed in obſeruanda etiam diſciplina conſiſtit. Macer. *in l.* 12. *D. de re milit.* Igitur & quò ad ſe, & quò ad milites ſeruet, ſeruarique curet diſciplinam. Aurea eſt Aureliani Epiſtola, *Si vis,* inquit, *tribunus eſſe; imò ſi vis viuere, manus militum contine, nemo pullum rapiat alienum, auem nemo contingat, vuam nullus auferat, ſegetem nemo deterat, oleum, ſal, lignum exigat, annonâ ſuâ contentus ſit. De præda hoſtis, non de lachrymis prouincialium habeat, arma terſa ſint, calceamenta fortia: Veſtis noua veſtem veterem excludat, ſtipendium in balthco, non in pompa habeat, torquem brachialem, & annulum apponat, equum ſaginarium ſuum defricet, captum animal ne vendat, mulum centuriatum comiter curet, alter alteri quaſi ſeruus obſequatur, à medicis gratis curentur, aruſpicibus nihil dent, in hoſpitijs caſtè ſe gerant; qui litem fecerit, vapulet.* Iulius Cæſar quamuis omnia delicta non puniret, nec pro modo exequeretur; tamen erat deſertorum & ſeditioſorum inquiſitor & punitor acerrimus. Sueton. *in Cæſar. c.* 67.

Et quoniam militaris licentia facilè inclinat in furta; peculiare iuramentum miles præſtabat, nihil ſe furto ablaturum. Formulã recitat Agellius *lib.* 16. *cap.* 4. Quapropter qui ſe meminit armato præeſſe, parciſsimè debet commeatum dare; ſed milites in caſtris continere. *d. l.* 12. ne diuagentur, ne prouinciales expilent. ſicut religioſiſsimè Iuſtinianus *in Authent.* 130. *de tranſitu militum, Præcipuam,* inquit, *multóque maximam Reipublicæ noſtræ conciliationem in hoc conſiſtere arbitramur.* (audiant, qui luſum putant prouincialium vexationem, vaſtationemque) *ſi quà noſter tranſit exercitus, vt ibi citra omnem alatur querimoniam, & incolumitas atque indemnitas concedatur collatoribus.* Iubet vlteriùs contenti ſint ſtipendijs ſuis, & annonis, gratis ſumptus non faciant. ſi facti erunt defalcentur collatoribus. ne præfecti legionum, aut milites ab vllis omnimoda occaſione tranſitus per concuſsionem quippiam accipiant. *ne ad alia loca mittant, quaſi neceſſe illuc habeat manere exercitus. perque hanc cauſam à poſ-*

ſeſſio-

ſeſſionibus ac prædijs extorqueant pecunias. cùm hoſpitantur, patremfamiliâs non impediant, ſed meliorem illi partem domus relinquant, ab omni moleſtia & inquietudine liberam. milites verò in alijs ſibi cœnaculis metata deſumant. *d. Auth.* 130. *l.* 1. *Cod. de metat. lib.* 12. Optandum eſſet eam curam quam Iuſtin. iubet militarium alimentorum geri, vt citra querelam ſumptumvè prouincialium alatur miles, præter legitimas collationes non in cibum militis, non in paſtum equi quippiam exigatur. quod ſi ſumptum collatores ſuppeditarint, conficiantur monumenta coram Præſide, Epiſcopo, aut Defenſore locorum, quantum, & à quibus extra leges inſumptum erit, idque reputent in tributa publica.

Præter furtorum & concuſsionum genera, inertiam, & libidinem, otia, atque emollientes militaria brachia voluptates Duces proſcribant. exercitationes, quantum tempora & militiæ noſtræ ratio permittunt, ament, promoueant: ignauiam pœnâ, diligentiam præmio, non in vero tantum conflictu, ſed & in ludicro certamine munerent: doceant ordinem ſeruare, laxare, redintegrare, in acie, in orbem pugnare, ad ſigna coire, caſtra mouere, decurrere, onera, arma, cibaria ferre, opera facere, munire caſtra, clauâ, pilavè palum petere, natare, iter pedibus facere, foſſas tranſilire, omniaque alia exercere. præter labores, famem, ſitim, inediam, cum opus eſt, ferre. quòd ſi hæc Princeps Ductorvè exercitus diligenter gerit, fiet quod in Scipione Florus laudat, reſtituta diſciplina *fecit*, inquit, *vt quod nemo viſurum ſe vnquam ſperauerat, fugientes Numantinos quiſque videret.*

Quòd ſi Princeps Ductorvè exercitus, quæ diximus contemnat; errore, ignauiâ, temeritate eius Reſp. detrimentum capiat; exercitus fundatur, fugetur, hoſtis inualeſcat, inſoleſcat miles, concutiantur prouinciales; iniuſtè bellum geſſerit: tantoque piaculo, ſe obſtrinxerit; quanti ea res eſt; quanta iactura, quanti intereſt victã eſſe Remp. prouinciam expilatam, tot fortes milites, tot innocentes ciues, iniuriâ necidatos, tot raptas virgines; tot matronas ſtupratas, tot pueros vitiatos, tot ædes ſacras direptas; tot vrbes flammis deformatas, tot agros incendijs, populationibuſque deuaſtatos. Igitur quantum cupit tantorum reus non eſſe malorum; allaboret, viribus omnibus; tum ipſe, tum ij qui ei à bellicis ſunt conſilijs, vt quod ſuſceptum eſt iuſtè bellum; non iniuſtè geratur. non minus peccat Iudex qui iniuſtè exequitur, quam qui non iuſtè fert ſententiam. quin imò magis. quippe ſententia ſono, & characteribus tantùm conſiſtit, executio cutem tangit. Proponat ſanè ideam ſibi bonorum ducum Romanorũ, quos Liber 1. *Machab. c.* 8. in exem- 26.

Hæc ſi Princeps negligat, partibus ſuis deſit, iniuſtè gerit belli reſpectu Reip. quantũ lædit.

exemplum deſcribit, prælia eorum, & virtutes bonas. *Poſſederunt*, inquit, *omnem locum conſilio ſuo & patientiâ potentes viribus; acquieſcentes ad omnia, quæ poſtulantur ab eis : regna, & inſulas, quæ aliquando reſtiterant illis, in poteſtatem redegerunt. cum amicis autem ſuis, & qui in ipſis requiem habebant, conſeruauerunt amicitiam : & obtinuerunt regna, quæ erant proxima, & quæ erant longè, quia quicumque audiebant nomen eorum, timebant eos. & quotidie conſulebant trecentos viginti, conſilium agentes ſemper de multitudine, vt quæ digna ſunt gerant. & non eſt inuidia neque zelus inter eos.* Sanè virtutes bonæ, atque Imperio dignæ. imitetur Princeps virtutes, cui gratum eſt Imperium.

CAPVT IX.

Miles vt iuſtè bellet.

1. *Miles vt iuſtè bellet, bellum iuſtum ſit, aut inculpatè credatur.*

PORrò quod ad militem attinet, vt iuſtè bellet, neceſſum eſt vt iniuſtæ cauſæ manum ſe non præbere exiſtimet. nec manum iniuſtè exerat, vibret, conſerat. Miles qui delectu, clientelâ, ſacramento Principi obnoxius eſt, Principi in hoſtem ducenti, vel tuendæ Reip. causâ, vel iniuriæ vindicandæ, rerumque recuperandarum, iuſtè militat. ſi enim iuſtè receptum eſt vt pro Iudice, pro illiuſq; ſententia præſumatur, credere vtique poteſt miles Principem ſuum iuſtè gerere bellum, cuius ille cauſas non ſingulis probandas habet. arcana ſunt Regni, atque Reip. quæ ſi ſinguli exigant, nec aliter operam Reipublic. præſtent, produnt. Clarè Auguſtin. *lib.* 22. *cap.* 72. *contra Fauſtum*; *Si vir iuſtus fortè ſub Rege ſacrilego militet, benè poteſt illo iubente bellare, cui quod iubetur, vel non eſſe contra Dei præceptum certum eſt, vel vtrum ſit, certum non eſt. ita vt fortaſſe reum faciat Regem iniquitas imperandi ; innocentem autem militem oſtendat ordo ſeruitutis.*

2. *Neminem concutiat, calumnietur, contẽtus ſit ſtipendijs ſuis.*

Quapropter D. Ioannes Baptiſta *Luc.* 3. non iniecit militibus ſcrupulum opinione ſuâ iuſto bello meritis; re ipsâ tamen, *vt in Analyſi iur. Pont. nou. tit. de teſtam. diximus ex cap.* 8. 12. 14. *lib.* 1. *Machab.* & *Ioſepho antiq. Iudaic. lib.* 14. *cap.* 5. 6. 7. 8. atque reuera iniuſto. Vnde Auguſtinus *relatus cap. quid.* 23. *quæſt.* 1. *neque Ioannes*, inquit, *ab armis iubet diſcedere milites*; iuſſit tantùm iniuſti ipſi ne eſſent, quod ſe ſpectaret. *interrogabant autẽ eum*, inquit Lucas, *& milites, dicentes; Quid faciemus & nos? & ait illis : Neminem concutiatis, neq; calumniam faciatis, & eſtote contenti ſtipendijs veſtris.* non feciſſet ſatis militum interrogationi

ni Ioannes, ſi, quod caput rei erat, cauſam miniſterij ſui non iuſsiſſet examinare, ſi id ad milites ſpectaſſet. dare ſe militem, cui non licet, graue crimen habetur: & augetur, vt in cæteris delictis, dignitate, gradu, ſpecie militiæ. *l. 2. D. de re milit.* Cæterùm quem militiæ nullum obligat vinculum, vt extero Principi militatum eat, non eadem ratio eſt. nullus enim nexus ſtringit, nulla ſalus, aut dignitas patriæ tuendæ, nulla de extero Principe præſumptio excuſat. cur enim pro hoc, contra illum ſuſpicetur; cur pro illo contra iſtum opinetur? Sed neque ſuſpicionibus, neque opinionibus bella geri poſſunt. ſi de re maioris momenti, de vita vnius hominis, non niſi manifeſtis probationibus liceat iudicare. ijs, inquã, examẽ incumbit quos non alia ratio tutatur. ideoque & Proreges, Magiſtri militum, Tribuni, ſeu quicumque ad conſilia vocantur, vbi bellorum cauſæ agitantur, ſi eas iniuſtas eſſe manifeſtè deprehendant, cùm in claris non ſit locus conjecturis, præſumptioque cedat veritati; non illa hos, quæ militem obumbrat, excuſabit ratio, neque vllum prorſus vinculum. quod neminem ſtringit ad alterum incuriâ lædendum. non origo, non clientela, non ſacramentum ad iniquitatem obligat. non ſi diſertè id verbis comprehenſum foret: tantum abeſt, vt exceptum non cenſeatur, quidquid citra Dei, iuſtitiæque offenſam præſtari non poteſt. 3. *Externo ſi militet, notoria ſit belli iniuſtitia.*

Igitur Ioannes vetat militibus concuſsionem, & calumniam, iubet contentos eſſe ſtipendijs. Concutere, eſt iniecto terrore mouere. crimen eſt, cùm quis officij metu, quod debitum non eſt, extorquet. Calumnia etiam generaliter pro omni malitia accipitur; ſpecialiter autem eſt alicuius in litibus per dolum, & fruſtrationem fraudatio. Iterum concuſsionis rei ſunt, pœnaque legis Corneliæ tenentur, qui in accuſationem innocentium coierint, quivè ob accuſandum vel non accuſandum, denunciandum vel non denunciandum teſtimonium pecuniam acceperint. *l. 2. D. de concuſſ.* Similiter calumniari: eſt falſa crimina intendere. *l. 1. D. ad Turpilian.* Rectè vtroque ſenſu D. Ioannes. ne cui generaliter iniuriam milites facerent, ne quem militiæ metu terrerent, indebitum extorquerent; & ſpecialiter, ne in falſam accuſationem coirent, ne quem ficto crimine vexarent, ne pecuniam ob accuſandum aut denunciandum acciperent. Milites enim Præſidibus dati etiam curioſorum, ſtationariorum, irenarcharum, limenarcharum officio fungebantur, facinoroſos inquirebant, apprehendebant, Iudici ſiſtebant, crimen imponebant, verum falſumvè, pro officio aut per calumniam corruptionemvè. *Vt alibi diximus.* Igitur Ioannes neque officio & ſacramento eos deeſſe, nec ſub illius vmbra inſontes vexare voluit, & 4. *Quid concuſsio, quid calumnia.*

forte ſpecialis ea ſignificatio Ioannis ſermoni proprior eſt. addit enim, *& contenti eſtote ſtipendijs veſtris*, vbi altero ſenſu retento pluries idem diceret.

Peculiare ſanè monitum profeſsioni militari neceſſarium, vt manus vltra publica ſtipendia non porrigant. aſsiduum enim id militum vitium; aſſuetudineque adeò nunc inualuit, vt, ſiue iter agant, ſiue hoſpitentur, vt coërcendæ rapacitati nullæ leges ſufficiant. Sufficerent fortè ſanguine ſcriptæ, ſed ſtipendiorum defectus,

5.
Non ſolutis ſtipendijs liceatnè militi neceſſaria extorquere?

ſeu numquam prompta ſolutio ſanguinem ſiſtit. igitur in hunc defectum reuoluitur malum. Qui autem contentũ iubet eſſe militem ſtipendijs, ſupponit vtique eorum ſolutionem. *Non facilè in officio poteſt miles contineri ab eo, qui neceſſaria non ſubminiſtrat.* Xenoph. Quid igitur? licebitnè militi, cui ſtipendia retardantur, ab hoſpite id quo opus habet extorquere? Malderus *de iuſtit. de bell. quæſt.* 40. *d.* 6. *poſt Caietan. Dried. Molin.* negat. excuſat tamen quatuor ex cauſis: ſi fuerit in extrema famis neceſsitate, ſi defenſioni hoſpitum fuerit neceſſarius, ſi in pœnam delicti id iuſtè conſtituat Princeps, ſi illa ſolùm accipiat, quæ conſuetudine legitimâ illi debentur. ſicut in quibuſdam locis in præſidio accipit ligna, ſal; & in tranſitu neceſſarium, & communem victum. quamquam nec hæc ipſa de iure præſtantur. *l. vnic. Cod. de ſalgamo hoſpitibus non præſtando l.* 11.

6.
Militaria delicta propriè.

Militaria delicta ſunt propriè, quæ vti miles admittit. ſi transfuga ſit, ſi proditor, ſi ſeditioſus, ſi deſertor, ſi emanſor, ſi contumax, ſi in acie loco cedat, ſi primus fugiat, ſi excubias negligat, ſi arma diſtrahat, aut omittat, ſi à foſſato recedat, ſi ſtationis munus relinquat, ſi ad diem commeatus non venerit, ſi aliena arma ſubripuerit, ſi agmen exceſſerit, ſi vallum tranſcenderit, foſſam tranſilierit, per murum caſtra ingreſſus ſit, ſi cum pluribus in aliquod flagitium conſpirauerit, ſi detrectauerit, ſi appetierit militiam, ſi ſegnis, vel deſes, ſi caligatus metu hoſtium languorem ſimulauerit, ſi præpoſitum ſuum non protexerit cùm poſſet, ſi præfectum centuriæ à latronibus circumuentum deſeruerit, ſi prædia comparauerit in prouincijs in quibus militat, etiam ſub alio nomine, ſi irreuerens fuerit, ſi centurioni, caſtigare ſe volenti, reſtiterit, ſi vitem tenuerit, vel ex induſtria fregerit, ſi manũ centurioni intulerit, ſi è cuſtodia fugerit, carcerem effregerit, ſi turbator pacis fuerit, ſi rem à Duce prohibitam fecerit, aut mandata non ſeruauerit, ſi hoſti facultatem deprædandi dederit, prædamvè cum eo diuiſerit, ſi ſibi vacauerit, vel aliena obſequia, ſine nutu principali peragere auſus fuerit,

fuerit, ſi ad Principem miſſus non ſtatim ſe obtulerit, & citam remeandi facultatem obtinuerit, ſi à numeris ad alios numeros tranſierit, ſi agrorum cultui, cuſtodiæ animalium, vel mercimoniorum quæſtui ſe dederit, ſi ciuilem curam aſſumpſerit. *tot. tit. D. & C. l. 12. de re militar.*

Igitur miles qui ſe implicat his delictis, iniuſtè bellat reſpectu 7.
Reip. ac Principis, cui ſacramentũ præſtat; cui corpus ſanguinemq; deuouet. ſi ex diſciplina militari non bellat, ſi animosè, audacter, fortiterque imperata non facit, ſi operam, quam iurauit verbis, re, manuque non præſtat. Iniuſtè bellat reſpectu prouincialium, ſi calumniatur, ſi ſtipendijs contentus non ſit.

His delictis ſe implicans miles, iniuſtè bellat reſpectu Reipub. & prouincialium.

Eadem Ducum crimina ſunt, ſi conſultò non gerant bellum, ſi ignauè, ſi temerè, ſi aduerſus ea quæ monuimus turpi errore peccent, ſi prouinciales, ſi ſocios expilari ſinant.

Eſt & infame atque hodie nimis frequens Ducum atq; militum 8.
commune delictum, vt in cenſu militum ſubornentur ad numeros explendos, qui verè milites non ſunt, vt cùm ſtipendia pro 1000. ſupputantur, ſæpè non ſint 800. inde nudatæ neceſſarijs præſidijs arces, acies, alarum atque cornuum robore periclitantur, fugantur, deduntur. magnum piaculum furtis omnibus grauius.

Maximè cum ſtipendia falſis numeris accipiantur.

CAPVT X.

Vt reſpectu hoſtium iuſtè belletur.

POrrò reſpectu hoſtium præter cauſæ iniuſtitiam, *de qua initiò* 1.
diximus, non iuſtè geritur bellum, cùm ea quæ iure gentium recepta ſunt, non ſeruantur. cùm fides hoſti data violatur: cùm fœdera, pacta, induciæ infringuntur; repræſaliæ, pignorationes, litteræ marcæ temerè decernuntur, aut temere ijs anſa præſtatur. *de quibus paulò latiùs infrà.* Id ad omnia pertinet, vt promiſsis ſtetur, vt fides ſeruetur. Omnibus quidem, *vt alibi latiùs diximus*, hîc de ea agimus quæ hoſti data eſt, ſeruanda. *Fides*, inquit D. Auguſt. *relatus c. noli 23. q. 1. quando promittitur etiam hoſti ſeruanda eſt, contra quem* 2.
bellum geritur. non tantùm quo ad pacis & induciarum fœdera, ſed pugnam etiam & conflictum. Ita leges XII. Tabul. *ſi ſtatus dies ſit cum hoſte, venito.* Digniſsimum ſanè fidei hoſti ſeruatæ exemplum eſt Sexti Pompeij. Auguſtum, & Antonium ſub fide in nauem & poteſtatem receperat, mergere vndis poterat, & ipſe ad Imperium emergere: maluit Imperij gloriâ carere, quàm fidei violatæ infamiam ad poſteros tranſmittere. Glorioſum ſimiliter illorum apud Liu. *l. 5.*

Reſpectu hoſtium nõ iuſtè geritur bellum, cùm fides, pacta, belli iura, &c. non ſeruantur.

Fides hoſti ſeruanda pace & bello.

vos fidem in bello quàm præſentem victoriam maluiſtis, nos fide reuocati victoriam vltrò detulimus. & Auguſtus Caracotæ latronum Duci fidem ſeruauit, præmiumque ipſi dedit, qui ſeipſum ſtiterat, quod ei promiſerat, qui adduceret. Dion. *lib.* 56.

Enimuerò quamuis dura, quamuis grauia ſunt, quę hoſtibus promittuntur, ſeruanda eſt tamen fides. quamuis etiam illicita ſtipulantibus exactio, non tamen promittentibus præſtatio; fides & iuſiurā-

3. *Niſi præſtatio ipſa peccatum inuoluat.* dum implendum eſt. *c. debitores de iureiur. & alibi paſſim.* Si tamen etiam præſtatio iniquitatem inuoluit, non poteſt iuramentū eſſe vinculum iniquitatis. malè iuratur; iniquiùs præſtatur. quare *in malè promiſſis,* ait Iſidorus, *reſcinde fidem. cap. in malis 22. q. 4.* quod etiam

4. *Aut hoſtis prior fidem feſellerit.* licet, ſi priùs hoſtis fidem feſellerit. reciprocus eſt enim nexus, quem qui ſoluit ſibi, ſoluit & aduerſario. *Nec tu,* inquit Gregorius Regi Francorum, *etiamſi promiſſum tuum iuramento, vel fidei obligatione interpoſitâ conditione firmaſſes, aliquatenus teneris, ſi conſtat eum conditioni minimè paruiſſe. c. 3. de Iuram.* conditionem ſingula promiſſorum capita habent ſeruatæ ab aduerſario fidei. vnde apud Thucydidem ſoluti fœderis culpam ſuſtinent, non qui deſerti ad alios ſe conferunt, ſed qui quam iuratò promiſerant opem, re non præſtant. ita quidem ſi non aliter conuenerit, vt ſolet ferè: ne ob quaſcumque etiam leues offenſas liceat omnia diſſoluere fœderis capita.

5. *In eodem negotio ac tempore.* Quin etiam aliàs decepti, iam non debent decipere. Inde Valer. de Romanis & Carthaginenſibus: *Senatus,* inquit, *non eos quibus hoc præſtabatur aſpexit,* de Sergio Gilbo & Hiſpanis Appianus: *perfidiâ perfidiam vltus contra Romanam dignitatem barbaros imitabatur.* ſiquidem *nullam excuſationem receperunt maiores noſtri,* inquit Seneca, *vt homines*

6. *Non aliàs quæſito prætextu.* *ſcirent fidem vtique præſtandam. ſatius enim erat à paucis etiam iuſtam excuſationem non accipi, quàm ab omnibus aliquam tentari.*

Poſt initam pacem, inquit Cicero, *ſi quid eſt commiſſum, id non neglectum, ſed violatum putatur; nec imprudentiæ, ſed perfidiæ aſsignatur.*

Solet dicere Auguſtus illis, quibuſcum ageret, *ſe eſſe bonæ fidei.*

Eurycrates Lacedæmonius rogatus cur Ephori adeò intenderent in obſeruantiam fidei priuatæ, *Vt aſſueſcerent,* inquit, *cum hoſte bonâ fide agere.*

Quem bellantem, etſi dolo bono & inſidijs decipere liceat, tamen *vbi fide,* inquit Liuius, *fœdere, pacto, iuramento tranſigitur, ius gentium, ius publicum, ius diuinum præualere oportet.* inſtar Dei promittentis; *quæ procedunt de labijs meis, non faciam irrita.*

Optimè ergo ille; *Fœderibus freti Græci Barbariq; conuenimus, inimus commercia inuicem, & cùm priuatas inimicitias tum bella armaque deponimus, hoc vno, tanquam communi bono omnes homines vtimur.*

Fidem

Fidem frangit, qui hoſti eius, cum quo pacem iniſt, pecuniam 9.
aut militem mittit. Cerites *apud Liuium* excuſantur, quòd iuuentus tantùm ſuo, non publico conſilio aduerſus amicos militaſſet: idemque de Ætolis (quod hodie ferè Heluetijs conuenit) *Iuuentutem*, inquit, *aduerſus ſuos ſocios, publicâ tantùm auctoritate demptâ, militare ſinunt, & contrariæ ſæpè acies in vtraque parte Ætolica auxilia habent.*

Illud violat, qui hoſtem iuuat.

Sed an fides præſtanda ſit à Rege, qui iuramento, ſeu regni legi- 10.
bus nullam regni partem imminuere poteſt, cladibus tamen bellicis coactus, ſeruando corpori, vt bonus medicus, partem præſertim belli iure iam occupatam, ſeu aliàs ambiguo iure cõtrouerſam, pacis legibus abſcindi paſſus eſt? non eſt dubium quin Rex, cui bellandi ius eſt, cui ſumma belli & pacis competit, iure omnium gentium eiuſmodi pacta ſeruare teneatur. qui id negant, ij neceſſariò fateantur oportet Regem illum non eſſe abſolutæ auctoritatis, cui non competat arma ſumere, aut ponere, prout ei ex Repub. eſſe videbitur: ſed tantum vt Conſulem Poſthumium cum Samnitibus paciſcentem, iniuſſu Populi Romani de ijs, quæ ſupra eius Imperium erant. quæ Populus ideò ipſo ſuadente reſcidit, eumque Samnitibus loris conſtrictum deditum miſit. Vt mirandum ſit Gallos ſcriptores aliquos etiamnum pacem Madrilienſem anni 1526. diſputare, qui Regi ſuo tam abſolutum Imperium arrogant, vt nec minimam ſupremitatis notam ei velint deeſſe. Leges ſanè regnorũ & iuramẽta de nõ minuendo regno, quæ nullos Europæ Reges non præſtare exiſtimo, lubitum & arbitria Regum ſpectant, non verò pacem & fœdera, quæ neceſsitas, cui lex nulla ſcripta eſt, ſeruando regno excuſſerit. is eſt ſenſus cõmunis, & omnium populorum iudicium. qui ſe gentiũ iuri eximit, fraudi ſpeciem iuris imponit, cum eo nullum commercium, aquæ aut ignis cõmunicatione eſſe oporteat.

An fides ſeruanda ſi pax inita ſit cum aliqua regni imminutione?

CAPVT XI.

Vt reſpectu mediorum iuſtè belletur.

INiuſtè etiam bellum geritur, ſi medijs illicitis vtamur. non enim 1.
finis bonus media natura ſui illicita facit licita, atque bona. adeoque incantationibus, ſtrigum, ſagarumque ſubſidijs exercitũ vincere ſi poſsis, nõ licet; nõ genios malos in auxilia vocare: vt quauis bonæ cauſæ adſint: non pari modo eos, qui cauſam eiuſmodi ge-

Iniuſtè geritur bellũ ſi illicitis medijs.

niorum agant. atq; ita non infideles, barbaras, idololatras gentes, vt 2.
cauſæ bonæ patrocinentur. niſi habeantur taliter, vt nihil de belli iuſtitia imminuant. tunc etenim cùm innoxia inſtrumenta ſint, non

Auxilia infidelium an liceat?

inter-

intereſt ex qua materia conſtent, probi, improbi ſint, barbari, fideles, infideles, animalia rationis capacia, an ea carentia, equi, muli, cameli, elephantes; an inanimata, currus, falces, gladius, haſta, claua, framea, galea, caſsis, parma, ſcutum, vmbo, lorica, thorax, pilum, ſecuris, malleus, lancea, tribuli, aries, teſtudo, vinea, pluteus, muſculus, turris, ſambuca, tollenon, baliſta, onager, catapulta, tubus, bombarda, ſclopus, ſclopetum, tormentum. omnia hæc iuſto in bello licent. *Gloſ.* 1. *in c.* 1. *de ſagittarijs.* benè in ſimili Thucydides, *Hi qui armis impetuntur, vt nos ab Athenienſibus, inuidia fieri non debet, ſi ſalutem quærunt, non Græcorum modò, ſed & barborum auxilijs.*

Si quis ceruum venetur, parum intereſt quo genere canum illum perſequatur, dummodo aſſequatur. ſed ſi rabidum canem venatum ducat, qui non ceruum modò, ſed reliquos etiam canes, venatoreſvè, quin ipſum etiam dominum Actæonis inſtar, dente venenato petat: quis hunc venatorem laudet, admittat? quis probare poſsit Principem Catholicum in fœdera & auxilia vocantem hæreticas, barbaras, infideleſque gentes, ſi prouinciales, ſi ſocios contagio ſuo inficiant, ſi ſacra proterant, virgines, matronas, ſanctimoniales violent, diuina humanaque conculcent, ſi bello captos ad hæreſim, paganiſmum, turciſmum, idololatriam cogant? tum rectè vſu venit illud Fulconis Archiepiſcopi Remenſis ad Carolum Simplicem: *Quis non expaueſcat vos inimicorum Dei amicitiam velle, ac in cladem & ruinam nominis Chriſtiani, pagana arma & fœdera ſuſcipere deteſtanda? nihil enim diſtat vtrùm quis ſe paganis ſociet, an abnegato Deo idola colat.* At, inquit Fererius, bellum iuſtum eſt, extra cauſam illius ea quæ diximus mala, per accidens fiunt: ſed verò luberetnè ei cum eo quem diximus venatore ceruum perſequi? iuſtum cum feris bellum eſt, iuſta venatio, per accidens ſi venator rabidum canem adducat, & pro fera Fererium inuadat. quod ſi porrò nullum eiuſmodi periculum proponatur, non eſt de ſe illicitum cum infidelibus fœdus pro commercijs, amicitia colenda, defenſione neceſſaria, offenſione etiam iuſta infidelium, non tamen conſpiratione contra Eccleſiam, &c. ſic accipienda confœderatio *in Clem.* 1. *§. porrò de iureiur.* vbi iurat Imperator non facturum ſe parentelam aut confœderationem cum pagano, aut Saraceno. De hæreticorum fœdere optimè illud Ambroſ. 3. *off.* 5. *vix firma eſſe pacis iura inter eos inter quos eſt fidei bellum.* quamuis data tamen fides ſeruanda eis ſit. Molin. & Sweirtius *tract. de fid. hæret. ſeruand.* Becan. *diſputat. Theolog. cap.* 7. *concl.* 2. Roſweidus *in Coroll. Anticapell. ſubiunctio.*

3. *Periura* Ad illicitorum etiam mediorum rationem pertinet, ſi quis Principes,

cipes, populoſque in auxilium trahat, qui fœdere alteri iurato pro- *fœdera me-*
hibentur, ſeu aliâs ad periuria alios priuatos publicoſque ducunt, *dia iniuſta.*
vt eorum auxilijs aut conſilijs in rem ſuam vtantur. Pauſan. *l.* 4.
Primi omnium Lacedæmonij ex omni antiquitatis memoria hoſtes dicuntur
muneribus ſolicitaſſe, & venalem facere belli euentum voluiſſe, priùs virtute,
fortunâ, Deorum præſidijs, res bellica ſtabat. ſed hos dolos Dij ſuo tempore
in ipſorum vertere perniciem. Faleriorum puerorum pædagogus,& Pyr-
rhi medicus glorioſè à Romanis non quæſiti ad proditionem, ſed
ſe offerentes reiecti. eorum qui parati ſunt ad iniquitatem patran-
dã ope,operavè vti, exploratoribuſq; eſto ducas ſoleent,Conſ.*pol.l.*
10. *cap.* 51. 52. & eſto liceat, inducere perſuaſionibus vt peccent ni-
hil de peccato cogitantes, eſto vtile ſit, non tamen permiſſum (niſi
fortè cum notoriè bellum, quod hoſtis gerit, ita iniquum eſt, vt
militantibus iuramentum non ſit vinculum iniquitatis) non ſunt
facienda mala, vt eueniant bona. non malè ſuſcipiendum, non ma-
lè gerendum eſt bellum. Deus & iuſtitia adſint vbique oportet.
ab eo victoriæ & clades. *Non eſt conſilium contra Deum. Prouerb.* 21.
diſſipat conſilia gentium. præſertim contra Dei legem concepta. *ipſi,*
inquit Vates, *Pſalm.* 105. *exacerbauerunt me in conſilio ſuo, & in iniqui-*
tatibus ſuis humiliati ſunt. Tantis periurijs perſuaſa concepta, contra-
cta ſunt nuper fœdera, tantiſque per nefas vnitis viribus initum
eſt bellum aduerſus Principes iuſtâ causâ nixos, vt humanitus non
niſi vincendos, ſternendos, debellandos breui credere oporteret:
bona tamen cauſa triumphauit:caſtigata ſunt periuria: iniqua bella
mouentes, fuſi, fugatique vſque ad vltimam terrarum Thule.
Intra paucos annos innumeris iuſtis prælijs victores fuere, qui iuſtis
licet humanas vires ſi ſpectaueris, hoſtibus impares. ſed adfuere
procul dubio illi genij, qui Conſtantino contra Maximum pro
labaro crucis vexillum præferentes auxiliatum ire ſe clamabant. 4.
Ille Angelus, qui Ioſue adfuit duci Iſraëlitarum, & ſciſcitanti, *No-* *Securum*
ſter es, an aduerſariorum? Nequaquam, reſpondit, ſed ſum Princeps exercitus *medium inuocatio*
Domini, & nunc venio. Propitio atque exorato Numine facilis victo- *Numinis*
ria eſt. neque differt, *in pluribus auxilietur, an in paucis.* illius illæ minæ: *Diuini.*
quòd ſi putas in robore exercitus bella conſiſtere, ſuperari te faciet Deus ab ho-
ſtibus. Dei quippe eſt adiuuare, & in fugam vertere. Ad Moyſi pre-
ces *Exod.* 17. Ioſue vicit Amalecum. & *Num.* 21. voto Iſraël Cana-
næum interfecit.

Omitto Dauidem, Ioſaphat, Ezechiam, Machabæos,
alioſque pios Reges, quibus auxilia de cælo victoriam detule-
runt. Narſes Totilam vicit, cùm noctem præcedentem in preci-
bus inſomnem duxiſſet. atque alios potentiſſimos hoſtes prece

magis, quàm manu profligauit tantâ gloriâ, vt antiquorum Ducum nemini cedat. dies vnus non ſufficiat ijs commemorandis, quorum precibus aduerſarij, antè inuicti longeque potentiores, ceciderunt. vtinam perſuaderi poſſet omnibus Principibus, vt ſpem ſuam in Deum ſolum referrent, non in auxilia duntaxat humana, non in media per Dei leges vetita, qui nec fruſtrà inuocatur, nec irritatur gratis.

CAPVT XII.

Dolum an belli iuſtitia permittat?

1. *An dolus in bello iuſtũ medium?* NIhil homo iuſtus, inquit Auguſtinus *relatus in c.dominus 23.quæſt.2. præcipuè cogitare debet in his rebus, niſi vt iuſtum bellum ſuſcipiat, cui bellare fas eſt. Cùm autem iuſtum bellum ſuſceperit, vtrum apertâ pugnâ, vtrum inſidijs vincat, nihil ad iuſtitiam intereſt. Veteres,* inquit Vlp. *l.1. D. de dol. dolum etiam bonum dicebant, & pro ſolertia hoc nomen accipiebant, maximè ſi aduerſus hoſtem, latronemvè quis machinetur.* nec quicquam frequentius apud omnes gentes in bellicis meditationibus, quàm aliud ſimulare, facere aliud; ea ſtratagemata militaria ſunt, ea gloria Ducum, induſtriâ quàm ſanguine magis viciſſe. furta Ducum dicuntur. *Melior eſt mihi dux qui victoriam veluti ſuffuratur, quàm qui veretur ne per furtum vincat.* Gloriari ſolebat Tiberius plura ſe conſilio quàm viribus perfeciſſe; quippe *conſilio non minus, quàm gladio ſuperare eſt Imperatoris.* Cæſ. *bell. ciu. lib.* 1. quare nimis ſuperbum eſt illud Alexandri *apud Curt. lib.* 4. *Latrunculorum,* inquit, *& furum illa ſolertia eſt, quam præcipis mihi; quippe illorum votum vnicum eſt fallere: meæ verò gloriæ ſemper aut abſentiam Darij, aut anguſtias locorum, aut furtum noctis obſtare non patiar. palam luce aggredi certum eſt. malo me fortunæ pœniteat, quàm victoriæ pudeat.* Abeſſe tamen dolum verborum oportet. malus eſt & Principibus indignus, ſi quid contrahant, aut promittant. mendacium multo maximè. *Legati,* inquit Liuius, *l.42. ex Græcia reuerſi Q. Martius, & A. Attilius nullâ aliâ re magis gloriabantur, quàm decepto per inducias, & ſpem pacis Rege, quæ magna pars Senatus probabat, ſed veteres moris antiqui memores, nouam iſtam ſapientiam improbabant, nec aſtu magis, quàm verâ virtute bella geſſiſſe maiores.* Extra contractum ambiguis verbis ſi decipiantur hoſtes, nihil iniuſti habet. vt Ventidij *apud Dion. l.* 49. ſermonem facientis apud exploratores, quaſi eâ parte irrupturus, quâ minimè agitabat, & ob

quem

quem illi apparatum aliò tranſtulerint. In his omnibus dolus demum bonus quem probant homines, non modò vſurpant: vt concludit Gentil. *lib. 2. de iur. bel.* Ita decipere pro moribus temporum prudentia eſt. Plin.

CAPVT XIII.

An ſi feſtis diebus pugnetur?

SEd neque diebus feſtis, ſi vocat occaſio, bello abſtinetur. quare 1.
Nicolaus Papa *in cap. ſi nulla. 23. quæſt.* & *Si nulla*, inquit, *vrget neceſsitas non ſolùm in quadrageſimali tempore, ſed omni eſt à prælijs abſtinendum*: ſi autem ineuitabilis vrget importunitas, nullo tempore belli præparationi eſt parcendum. ſic notarunt Gloſſ. & Panormit. *cap. 1. de treuga & pace.* quod certis anni temporibus bello iubet abſtinere, vſu non eſſe receptum. non quia ſeruile opus ſit, cùm Reges, Principes, Magnates, Nobiles ei maximè vacent, imò ſerui militare vetentur, *l. 8. D. de re milit.* ſed quia ea tempora, quæ dict. cap. deſignat, myſterijs fidei noſtræ recolendis, à quibus militia auocat, ſpecialiùs inſtituta ſunt; quorum meditatione ad pacem Chriſtiani Principes reuocari poſsint. quam ob rem Alexander III. *in dict. cap. 1.* tam ſeriò Epiſcopis omnibus iniungit, vt mutuo conſilio, & auxilio, abſque vllo amore vel odio paci conciliandæ incumbant, adeò vt ſi quis in hoc opere trepidus inuentus fuerit, damnum propriæ dignitatis incurrat. iterum in eum qui treugam frangere præſumpſerit, ſuus Epiſcopus ſententiam excommunicationis dictet. Rigidæ pœnæ ſunt, ſed quas ad publicam ſalutem direxit Alexander. Nullus Canon, ſed neque Extrauagans *Conſtitut. 54. Leonis, vt dominicis diebus omnes ab operibus vacent.* tam rigida eſt in exercentes opera ſeruilia, diebus feſtiuis. quæ etiam neceſsitas aliqualis & opportunitas multum excuſat, vt piſcandi occaſio. *cap. licet. x. de feriis.* quæ non ſemper ſe offert. Et ſanè ſi propiùs Alexandri conſtitutio ſeruata fuiſſet, ſperari poſſet ſucceſſus frequentior finis. At quantum ab Alexandro abſunt illi infulati, qui non tantùm paci conciliandæ non incumbunt, ſed ventilabra ſunt bellorum, etiam illorum, quibus tot infulæ excutiuntur, tot locis Religio Orthodoxa æternùm proſcribitur.

An feſtis diebus citra notabilem rei benè gerendæ occaſionem?

CA-

CAPVT XIV.

An Stratagemata?

1. *Aſsidua ea Ducibus & vtiliſsima ſi cauta.*

INter Stratagemata Ducum nihil eſt frequentius, quàm fugam ſimulare, cùm minimè fugiunt. quare *oportet hoſtium diſceſsiones ſemper habere ſuſpectas. aduerſus fugientes maior audacia, & minor cura eſt.* Veget. *lib.* 3. ſolui ordines ſolent, ac diſciplina, & iunctæ vires flacceſcere. Horatius occiſis duobus fratribus fugiens Curiatios diuiſit, & antequam iungi poſſent, ſingulos occidit. deinde ſolent ſimulatâ fugâ hoſtes in locum iniquiorem, aut inſidijs inſeſſum trahi. ita Tomyris Cyrum *apud Iuſtin. lib.* 2. ita Carthaginenſes, *apud Liuium lib.* 25. Volſci, *lib.* 6. ipſe Cyrus caſtra omnemque in eis annonam deſerens, mox reuerſus epulantem Schytam confecerat. Annibal caſtris relictis, & crebris ignibus Romanos ſimili arte Cyri decipere conatus eſt, *apud Liu. lib.* 22. & cùm ipſe annonâ laboraret, repetitâ eâdem arte, ſed tunc verâ profectus *dum par priori metus continet Romanos.* Liuius *eod.* etiam tota acies aliquando retro agi ſolet, quaſi ſigno receptui dato; vt aliquo ductu hoſtis aduerſum ſolem aut ventum excipiat. ita in conflictu ad Neoportum noſtris accidit. tribus circiter millibus è ſuis cæſis vertit & obuertit aciem Mauritius, donec noſtris fulgor ſolis aciem oculorum percuteret, & ventus tenebras ex fumo tormentorum objiceret, ac robur exercitus ſui in eos immitteret, quibus minus ferreæ erant manus, à quibus cœpta fuga meliores turbauit, & infeſtam eam diem nobis reliquit. quamuis non alia ferè extra famam clade, quàm quod totus hoſtis non perierat. nullam enim vrbem aut arcem ex eo lucro habuit, ſed quaſi victrices dumtaxat reliquias ad naues reduxit. Huc & pertinet vt pabulatum latiùs, aut prædatum licentiùs ire hoſtem Dux permittat. ſic *Valerius Conſul intentus in occaſionem multos ſimul & effuſos improuiſò adoriundi, in paruis rebus negligens vltor, grauem ſe ad maiora vindicem ſeruabat.* Liuius *lib.* 2. Ita & Annibal damnum ab aliquibus ſuorum imprôuidè acceptum haud ægerrimè patiebatur, quin potiùs credebat velut ineſcatam temeritatem ferocioris Conſulis.

Aliud genus eſt Stratagematis, ſimulare imminentem hoſtem, vulgare vrbi, aut caſtris vicinum. Idoneum id eſt ad motus com nendos, oſcitantiam, deſidiamque excitandam, ac militem, præ tim tyronem, naturali metu leuandum, aſſuetudine conſpecti

aut crediti imminere: vt ——— *venaticus, ex quo*
Tempore ceruinam pellem latrauit in aula,
Militat in ſiluis catulus.

Qui ciuitatis conſtituendæ curam gerit, debet ad ciuitatis compendium diſsidium de externo peregrinoque bello ſuſcipiendo prouidere. Plato *de legib. lib.*1. Conuenit & illud *ad conſeruationem Reipubl. vigilandum eſſe, metum etiam inter ciues hoſtium fingendum, vt caueant.* Ariſt.5.*politic.c.*5. *Romani ad motus extra vrbem propellendos bellum aliquod ſimulabant, aut parabant.* Plut. *in Camillo.*

Sic tamen hæc ſimulanda ſunt, ne per conſuetudinem contemnantur, & cùm loco fictorum ſuccedunt vera, fictus tantùm apparatus ſit, & defenſio. Si porrò apud hoſtes aliquid moliendum vulgetur, ſemper illud ſuſpectum habeatur. *Per ſpeciem aduerſus Samnites belli parandi crebra conſilia indicentes, omnibus conſultationibus inter ſe Principes* (Latini) *occultè Romanum coquebant bellum.* Liuius *lib.* 8. *Seruitia vrbem vt incenderent diſtantibus locis, coniurarunt; populoque ad opem paſsim ferendam tectis intento, vt arcem Capitoliumque armati occuparent.* Idem *lib.* 4. *dum hæc in foro ſedandæ diſcordiæ causâ agantur, Conſules interim ne Sabinus, ne Veiens hoſtis moueretur, circa portas murosque diſceſſerant.* Idem *lib.* 3.

Non minùs ſi quid accidat, quod minimè velimus, fictione aliquâ interpretari in rem noſtram, ſæpè ſummam rei ſeruauit. ita Tullus Hoſtilius diſceſsionem Albanorum iuſſu ſuo factam, ad hoſtes à tergo circumueniendos aſſeruit. ita Eumenes ſparſas ab Antigono ſcedulas percuſſorem aliquem in exercitu illius ſollicitantes, à ſe ſparſas ſimulans, *in præſenti labantium animos deterruit, & in futurum prouidit, vt ſi quid ſimile accidiſſet, non ſe ab hoſte corrumpi, ſed à Duce tentari arbitrarentur.* Iuſt. *lib.* 14. Ita Xenophanes à Philippo ad Annibalem miſſus, cùm in Romanos incidiſſet, intrepidè ſe, miſſum ait *ad amicitiam ſocietatemque iungendam cum populo Romano, mandata habere ad Conſules populumque Romanum.* Liu. *lib.* 23.

Iterum Romani, *cùm paucitas damno ſentiendo proprior erat, gradum retuliſſent, & ſalubri mendacio Conſul fugere hoſtes ab cornu altero clamitans concitaſſet aciem; impetu facto dum ſe putant vincere, vicêre.* Liuius *lib.* 2.

Huiuſmodi ergò Strategemata vſu omnium gentium, ciuilibus legibus *l.* 1. *D. de dolo.* ſa[illegible] ... ciæ [illegible] ... teris probata ſunt. & inſidiæ [illegible]iuſſæ. Ioſue *c.* 8.

[illegible] *m*

C [illegible] do

[illegible] *x* ri-

CAPVT XV.

An Venenum?

1. *Infame belli medium veneno graſſari.*

QVanquam dolus bonus in re ac verbis extra contractum cũ hoſte, ac ſtratagemata laudentur; tamen veneno etiam in hoſtem graſſari barbarum eſt. improbarunt quicumque boni. & maximè Romani. Plin. *diſp.* 13. *princ. l.* 18. vt nec damnari quis poſsit vt veneno necetur.. *l.* 8. *D. de pœn.* vt nec venenatis telis vtantur, niſi barbari. Manlius reprehenſus quòd aquas hoſtibus infecit, Liu. *l.* 38. alij quòd gypſo farinam; quòd venenatis beſtijs, ſerpentibus, aſpidibus vſi, abuſi ſint. Barbaros ſuperant, qui tormentis hodiernis concauos globos veneno vnà cum puluere plenos in hoſtes proijciunt; qui diſrupti non mortem tantùm & immedicabilia vulnera infligunt, ſed omnem aërem quò peruenerint inficiunt.

CAPVT XVI.

Iniuſtè bellatur reſpectu Modi.

1. *Ex modo iniuſtè bellum geritur. ſi non indicatur.*

IMprimis ſi bellum non indicitur antequam geratur. & res repetantur, ſeu poſtulata edantur, antequam indicatur. *Deut. cap.* 20. Id gentium ius fuit omnium, niſi fortè barbararum. in eoque religioſiſsimi fuere Romani. Flor. *l.* 2. *hiſt. Non ſtatim,* inquit, *ad arma procurrunt dum priùs more legitimo queri malunt.* quare; Herod. *quæ verbis componi non poſſunt, armis decernantur.* Excipio defenſionem quæ incontinenti fit. nam quæ poſt moram, quæq; ad vindicationem ferè pertinet, denuntiationem exigit. ſed & ſi apparatu bellico iniuria illata ſit, atque palàm alij pro hoſtibus ſe gerant, denuntiari non quidem neceſſe, honeſtũ eſt tamen. fieri enim poteſt, vt fecialibus repetituris hoſtes æqua reſponſa daturi ſint. & quædã in vicem peccata ſint, quæ ignorat Princeps. Alberic. Gentil. indenunciatum bellũ, iuſtum cenſet, ſi iniuriæ durat factio, ſi ex rixa in pugnam ac iuſtum prælium inopinatò itur; ſi contra eos gerendũ, qui defecerint; ſi contra eos qui denuntiationis morem nõ habent: ſi pro ſocijs: dummodo non contra ſingulariter fœderatos. nam ab arbitrio auxiliarium non finitur bellum. quare nec ab eis indicendum. ſed improbè contra fœdus fit, ſocij cauſa, niſi & priori coniunctioni renuntietur antea.

CAPVT XVII.

Iniuſtè bellatur ex nimia Sæuitia.

CIrca neceſsitatem, terroremque exemplo opportunum, ſi nimis ſæuitur, non rectè bellatur: ruinis nimijs, damno frugibus dato, non humatis mortuis, occiſis obſidibus, ſi non & ipſi peccarant; captiuis intra præſidia iam ductis, ſeu, vt hodie aiunt, refrigerato iam ſanguine, pacto redemptionis pretio (quod & priuato militi debetur *l.* 21. *D. de neg. geſt.* nullâ metus ratione habitâ, cuius allegationem bellum reſpuit. Bodin. *l.* 4. *cap. vlt.*) ſupplicibus, innoxijs, pueris, fœminis, agricolis, inermibus, peregrinis. Gentil. *lib.* 2. *de iur. bell. ad fin.* 1. *Si nimium ſæuiatur.*

CAPVT XVIII.

Ex verborum Contumelia.

CIrca modum etiam bellandi peccatur, cùm nullâ iuſtâ causâ contumeliæ in hoſtem inanes ſparguntur, & ſcommata, dicteriaq;, & falſæ ſalſæq; facetiæ. Ita accidit Veientibus procaciâ illuſis. de quibus Liuius *lib.* 2. *non alio antè bello infeſtior Romanus. adeo hinc contumelijs hoſtes, hinc Conſules morâ exacerbauerant.* & iterum: *Sed Veiens hoſtis, aſſiduus magis quàm grauis: contumelijs ſæpè animos agitabat.* ſatius eſt mollibus verbis eneruare, quàm irâ hoſtem armare. incendunt contumeliæ ad vindictam, etiam in ſocios, & ciues. Ita euenit Cremonenſibus direptis à Tertia-decimanis, quos, *vt ſunt*, inquit Tac. *lib.* 19. *procacia vrbanæ plebis ingenia, petulantibus iurgijs illuſerant.* & Romanis Vitellianos abſciſsis furtim baltheis, an accincti forent rogitantibus: *Non tulit*, inquit idem Tacitus, *lib.* 18. *ludibrium inſolens animus, inermem populum gladijs inuaſere.* Reprehendit idem auctor *lib.* 10. Othonem etiam & Vitellium, quòd quaſi rixantes ſtupra & flagitia inuicem obiectauere. & Liuius *lib.* 3. Philippum Macedonem, quòd eſſet *dicacior naturâ, quàm Regem decet.* Rectè Plut. *in Timoleont. hoſtibus vim conceſſam, non virulentiam. multi verba grauiùs quàm facta ferunt, contumeliam item quàm detrimentum.* Memno militem traiecit, qui Alexandro maledixerat, addito elogio: *Pugnare te contra Alexandrum volui; non ei maledicere.* Plutarch. *in Apotheg. Regum.* & ferè fit ſicut in priuatorum litibus iurgando 1. *Si virulentè maledicatur.*

& rixando, ita & in bellis maledicendo, vt iuſtæ cauſæ obumbrentur, animi exacerbentur, & magis in poſterum de contumelia certetur, quàm rebus repetundis, ob quas bellum cœpit. Caroli V. Imperatoris & Franciſci I. Regis Galliæ perpetua ferè bella (poſtquam Franciſcus ægrè tulit Carolum in competitione Imperij ſibi prælatum, & præter domeſticos ſermones apologias etiam publicauit) quantum ab animis exacerbatis fomitis accedat materiæ belli, docuerunt.

CAPVT XIX.

Iniuſtè bellatur reſpectu finis.

1. *Iniuſtè bellatur ratione finis, ſi intentione non rectâ.*

Finis etiam ratione peccant qui bellant. *Militare*, inquit Auguſtinus, *non eſt delictum, ſed propter prædam militare peccatum eſt; nec Rempub. gerere criminoſum eſt, ſed ideo gerere Rempub. vt rem familiarem potius augeas, videtur eſſe damnabile. cap. militare* 23. *quæſt.* 1. & iterum; *nocendi cupiditas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & ſi qua ſimilia, hæc ſunt quæ in bellis iure culpantur. dict. cap. quid* 23. *quæſt.* 1. Igitur præter auctoritatem indicentis bellum, & iuſtam cauſam, etiam opus eſſe intentione rectâ, poſt D. Thomam docet Malderus *de Iuſt. quæſt.* 40. *de bello dub.* 5. & quanquam hoſtibus iuſto bello petitis ex praua intentione, ad reſtitutionem nullam teneatur Princeps, ſuis tamen teneri temerè, & ob vanam ſuam gloriam præcipitatis in incommoda belli, quo rectiùs & prudentiùs Princeps caruiſſet: ideoque non tantùm quærere, ſed neque ſatis vitare iuſtum bellum graue ſæpè peccatum eſſe, cùm non ſunt tanti commoda, quæ ex eo reportantur, quanti ex eo incommoda. Si enim plus detrimenti capiat Reſpublica per bellum quàm emolumenti, temerè atque imprudenter geritur bellum: non ſecus quàm ſi priuatus plus ſumptuum in rem aliquam conſequendam facit, quàm ea res æſtimari poſſit, næ ille prodigus paterfamilias dicetur. quia pridẽ illud rectè, *pecuniam negligere in tempore interdum ſummũ eſt lucrum.* Rem pro derelicta habere, cuius recuperatio ſumptuoſior ſit, quàm poſſeſſio vtilis, prudentia œconomica eſt: negligere ex publico quædam quorum repetitio cenſum ſuperat, politica ſapientia: membrum abſcindere, à quo periculum eſt toti corpori, medica cenſura eſt.

2. *Si cum ſi-* Contra finem belli etiam peccatur (omitto ducẽ prælio victorẽ, qui fortu-

fortunæ non inſtat, quod illud : *Vincere ſcis Annibal, victoria vti ne-* *niri bellum*
ſcis.) Peccatur inquam maximè cùm bellum vitari, aut finiri poteſt *poteſt, æqua*
æquis conditionibus, & eas aſpernatus, qui fortunam ſibi arridere *conditiones non acci-*
putat, impacato & implacabili animo manet. *Semper,* ait Ariſt. 6. *piantur.*
pol. imbecilliores æquum quærunt, & id quod iuſtum eſt; quod qui potentiores ſunt, parum curant. vt Cæſar 3. *comm. bell. ciu.* hoc ait ſolum tempus eſſe de pace agendi, dum ſibi vterque confideret, & pares vtrimque viderentur : ſi verò alteri paululum modò tribuiſſet fortuna, non eſſe vſurum conditionibus pacis eum, qui ſuperior videretur, neque fore æquâ parte contentum, qui ſe omnia habiturum confideret. Quod ſi hoſtis dignam ſatisfactionem offerat, & ablatarum rerum reſtitutionem ex æquo arbitrio. iniquũ eſt nõ finire bellum: nam quod damnorum illatorũ proportionem ſuperat, ad vlciſcendi crudelitatem, impacatum, atq; implacabilem animum pertinet, quę reprobat Auguſt. *dict. c. quid culpatur* 23. *q.* 1. & iterum idem: *Hoſtem pugnantem neceſſitas perimat, non voluntas.* offerentem arbitrio viri boni ſatis factionem, nulla perimit neceſſitas: quare proſequitur; *Sicut rebellanti & reſiſtenti violentia redditur, ita victo, vel capto miſericordia iam debetur. maximè in quo pacis perturbatio non timetur. cap. noli.* 23. *q.* 1. quanto magis nondum victo, nondum capto, in quo perturbatio pacis non timetur, ſed qui pacem ipſe ſeriò atq; enixè petat, ablata reſtituere, illata damna reſarcire offerat? cùm iuris communis æquitate receptum ſit, vt condemnationem euadat, qui petita aduerſario ante ſententiam repræſentat. *Victo*, inquit Auguſt. *vel capto miſericordia iam debetur*: cum fortuna ſententiam tulit: cùm iuris nondũ illa litem bellicam diremit, pacatus & placabilis animus magis debetur: quo æquæ leges pacis recipiantur. *Si acceſſeris*, inquit legiſlator Deus, *Deuter.* 20. *ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primùm pacem,* (multò magis, ſi ipſa vltrò petat, concedenda eſt) *ſi receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea eſt ſaluabitur:* miſericorditer id, & iuſtè; ſed rigidè, & non niſi in caſum grauis admodum delicti, id quod ſequitur; *& ſeruiet tibi ſub tributo.* Neque enim ordinariæ legis ea poſtulatio eſt, vt eæ gentes quibuſcum bellum eſt, præſertim ſi ſponte in pacem concedant, ſub tributum redigantur. grauiùs enim hæc eſt ſubiectio Reipublicæ dignitatem admodum minuens. ſed agitur eo loco de populis extrema meritis. vnde & niſi pacem acceptauerint exſcindi iubentur. occiſo omni genere maſculino, præter infantes, præter quos tamen multi innoxij, qui cum ſine periculo diſiungi poſſunt, ad mortem dedi, aut rapi non poſſunt. *l. vſufructuarium §. in vinarijs D. de vſuf. l. iterum Mela §. ſed ſi D. ad leg. Aquil.*

 latè

4. latè Malderus *de iuſtit. quæſt.* 40. *de bello dub.* 6.

Commenſurata dãnorum reparatio excedi non poteſt.

Non etiam licet bello plus exigere, quàm iniuriarum illatarum
damnorumve, ac iuſtæ denique vindictæ ratio permittit. in qua
dignitas læſæ Reipublicæ, indignitas facti, cautio impoſterum ne
quid ſimile deinceps victus moliatur, & ſecuritas momenta faciunt. verbis læſa eſt Reſpub. verbis fama reparetur. res ablatæ
ſunt; reſtituantur. pudicitia attentata eſt; auctores noxæ dedantur.
cædes facta eſt, pro merito homicida luat. agri vaſtati ſunt, magna
impendia in belli ſumptus locata, luantur expenſæ. interceptæ ſunt
arces, vrbes, oppida; reddantur. extructa vltra terminos caſtra;
diruantur. prælio certatum eſt, multi ad orcum miſsi, petit læſus
vt omnes ſe dedant in mortem; aut vincula, deditionem faciant
cum libero vitæ, & necis arbitrio, aut vitâ ſaluâ Rempubl. ſubijciant in clientelam eius, & ſub liberum dominatum: dura quidem conditio eſt; & fieri poteſt, vt damna tam ſint grauia, con-
5. tumacia tam diuturna, cædes tam numeroſæ, tam omnium ob-

Non ſemper æqua conditio vt hoſtis ſub tributum redigatur.

ſtinata culpa, tam manifeſta belli iniquitas; vt tam duræ conditiones ad iuſtam compenſationem debeantur. ſed tamen aſſerit
Auguſtinus victo iam quamuis, & capto miſericordiam deberi:
non ergò extrema perſequi oportet, non in mortem dare multitudinem, non in acerbam ſeruitutem; non in deſperationem
agere nondum debellatos, quos ſæpè fortuna penè victos artem
docuit vincendi. ſæpè preſſus anguis retrò vertit caput, & mortiferum in prementem vibrat ſpiculum, tunc quoque cum moritur. Igitur ſi ſemi-viuis, ſemi-victis æquam pacem dederis, ſtabilem dederis: ſi iniquam, circumſpicient occaſiones, quibus vi-
6. cti vincere iterum poſsint. Rarum eſt vt bellandi finem faciant tali-

Æquæ conditiones ſtabiles, iniquæ ad fidem frangendam aut periculoſam deſperationẽ ducunt.

bus legibus, quibus aliquid ſpei eſt vel ex deſperatione, vel morte
ipſa. Fidenates ita ſeſe noluerunt dedere, ſed ſeipſos cremauerunt.
Saguntini poſtquam operæ plus exhibuerant quàm integra Aſia,
ſe ſeipſos interemerunt. Clotharius I. Franciæ Rex à Thuringis
non niſi vitam poſtulantibus, negatione eius in deſperationem
actis victus ipſe fuit. Gandenſes à Ludouico Comite pacem,
quâ, vitâ ſaluâ, omnia penè ei permittebant, non recepti in gratiam, parte ciuium in obſeſſa vrbe relictâ, pars Brugas contendit, tantâ irâ & ferociâ cum exercitu Comitis illic dimicarunt,
vt illum fuderint, captâ vrbe hunc fugarint in latebras caſæ cuiuſdam viduæ, deinde totâ ditione deſertâ in Galliam. Bello quod
hodie apud nos geritur nauali, quot naues iam victæ, quòd
non niſi iniquis conditionibus deditio fieri poſſet, incenſo puluere
nitra-

nitrato, igne abſumptæ, victrices ſimul in aërem, & ignem traxerunt, de conditionibus apud Rhadamantum litigaturæ!

7. *Finiendum ergò bellū.*

Itaque quotieſcumque hoſtis qualemcumque honeſtam & ſecuram iuſtæ conuentionis conditionem offert, maturo ſanè iudicio expendendum eſt, ne quid vltra debitum petatur, ne dum nimium pungitur eliciatur ſanguis, ne oblata belli finiendi óccaſio interuertatur, ne bellica fortuna mutet vices, bonum Reipublicæ commune, paciſque tranquillitas diſpellatur, & iam qui iuſtum geſsit bellum, & pacem iuſtam aſpernatus eſt, nec exinde iuſtam pacem obtineat, & bellum impoſterum iniuſtum gerat. *Cum victoriam*, inquit Liuius, *prope in manibus habeas, pacem non abnuere debes, vt omnes ſciant, te & ſuſcipere iuſtè bella, & finire.* Siue enim vt quis aſſequatur, ſiue vt iam obtenta retineat, quæ vltra iuſtam compenſationem, iuſtamque vindictam fuerint, iniuſtè petit, iniuſtè retinet. Molin. *de Iuſt. tract.* 2. *diſp.* 117. Mald. *de bell. diſp.* 6. Conſen. *politic. lib.* 10. *cap.* 9. Conſtitut. Leon. 61. 62. 66. 8.

Cum iuſtâ compenſationis menſura.

Sumptus ſanè belli iuſtè exiguntur à iuſtè victo, vt de priuatis litigatoribus deciſum. tributa aliquando indicit victor, quæ victoriæ præmium, belli pœnam vocat Cicer. *Ver.* 5. agro mulctat, ornamentis vrbium ſpoliat, has mœnibus nudat, captiuos ſeruos facit, Duces etiam occidit. in poſteros citra mortem vltionem porrigit, in deditit ijs humaniùs ſtatuit, rebelles acerbiùs punit. de ſingulis Gentil. *lib.* 3. *de bel. iur.*

Enimuerò quia difficiles ſunt bellorum extricationes, impoſſibilis damnorum diuturni belli calculus, rara felicitas vt altera partium iniquum ſe bellum geſsiſſe fateatur; multa etiam cauſarum bellicarum inuolucra, ſpecioſi, pretioſique prætextus: vix aliter ſolet fieri, vt in pacem coëatur, niſi damnatâ præteritorum omnium memoriâ, nullâ ablatarum rerum repetitione priuatis permiſsâ: Principes oppida reſtituere ſolent, & captiuos ſine lytro dimittere. quam conuentionem in ea difficultate non improbant Molin. *vbi ſup. diſ.* 123. Mald. *d.* 6. Duaren. *ad l. conuentionum. D. de pœn.* 9.

Pactum nè damna reſarciantur, valet, & plerumque contrahitur.

Quamquam enim bella gerantur iuſtè pro rebus repetendis, & iuſtè pax componitur, cuius legibus interdicatur, ne quis damna per iniuriam data ſarcienda petat: pax enim quæ vtilitatem publicam cõtinet priuatæ præualet, ſi aliter coaleſcere nequit, quã condonatis vndique iniurijs, damniſq́; ſatius eſt illam pacem amplecti, quæ non omnibus debita rependit, quàm bellum quod alijs porrò

Vos fidem in bello quàm præſentem victoriam maluiſtis, nos fide reuocati victoriam vltrò detulimus. & Auguſtus Caracotæ latronũm Duci fidem ſeruauit, præmiumque ipſi dedit, qui ſeipſum ſtiterat, quod ei promiſerat, qui adduceret. Dion. *lib.* 56.

Enimuerò quamuis dura, quamuis grauia ſunt, quę hoſtibus promittuntur, ſeruanda eſt tamen fides. quamuis etiam illicita ſtipulantibus exactio, non tamen promittentibus præſtatio; fides & iuſiurã-

3. *Niſi præſtatio ipſa peccatum inuoluat.*

dum implendum eſt. *c. debitores de iureiur. & alibi paſſim.* Si tamen etiam præſtatio iniquitatem inuoluit, non poteſt iuramentũ eſſe vinculum iniquitatis. malè iuratur; iniquiùs præſtatur. quare *in malè promiſſis*, ait Iſidorus, *reſcinde fidem. cap. in malis 22. q. 4.* quod etiam

4. *Aut hoſtis prior fidem fefellerit.*

licet, ſi priùs hoſtis fidem fefellerit. reciprocus eſt enim nexus, quem qui ſoluit ſibi, ſoluit & aduerſario. *Nec tu*, inquit Gregorius Regi Francorum, *etiamſi promiſſum tuum iuramento, vel fidei obligatione interpoſitâ conditione firmaſſes, aliquatenus teneris, ſi conſtat eum conditioni minimè paruiſſe. c. 3. de Iuram.* conditionem ſingula promiſſorum capita habent ſeruatæ ab aduerſario fidei. vnde apud Thucydidem ſoluti fœderis culpam ſuſtinent, non qui deſerti ad alios ſe conferunt, ſed qui quam iuratò promiſerant opem, re non præſtant. ita quidem ſi non aliter conuenerit, vt ſolet ferè: ne ob quaſcumque etiam leues offenſas liceat omnia diſſoluere fœderis capita.

5. *In eodem negocio ac tempore.*

Quin etiam aliàs decepti, iam non debent decipere. Inde Valer. de Romanis & Carthaginenſibus: *Senatus*, inquit, *non eos quibus hoc præſtabatur aſpexit*, de Sergio Gilbo & Hiſpanis Appianus: *perfidiâ perfidiam vltus contra Romanam dignitatem barbaros imitabatur.* ſiquidem *nullam excuſationem receperunt maiores noſtri*, inquit Seneca, *vt homines*

6. *Non aliàs quæſito prætextu.*

ſcirent fidem vtique præſtandam. ſatius enim erat à paucis etiam iuſtam excuſationem non accipi, quàm ab omnibus aliquam tentari.

Poſt initam pacem, inquit Cicero, *ſi quid eſt commiſſum, id non neglectum, ſed violatum putatur; nec imprudentiæ, ſed perfidiæ aſſignatur.*

Solet dicere Auguſtus illis, quibuſcum ageret, *ſe eſſe bonæ fidei.*

Eurycrates Lacedæmonius rogatus cur Ephori adeò intenderent in obſeruantiam fidei priuatæ, *Vt aſſueſcerent*, inquit, *cum hoſte bonâ fide agere.*

Quem bellantem, etſi dolo bono & inſidijs decipere liceat, tamen *vbi fide*, inquit Liuius, *fœdere, pacto, iuramento tranſigitur, ius gentium, ius publicum, ius diuinum præualere oportet.* inſtar Dei promittentis; *quæ procedunt de labijs meis, non faciam irrita.*

Optimè ergo ille; *Fœderibus freti Græci Barbariq́ conuenimus, inimus commercia inuicem, & cùm priuatas inimicitias tum bella armaq́ue deponimus, hoc vno, tanquam communi bono omnes homines vtimur.*

H

Fidem

Fidem frangit, qui hoſti eius, cum quo pacem iniȷt, pecuniam 9.
aut militem mittit. Cerites *apud Liuium* excuſantur, quòd iuuen
tus tantùm ſuo, non publico conſilio aduerſus amicos militaſſet:
idemque de Ætolis (quod hodie ferè Heluetijs conuenit) *Iuuentu-
tem*, inquit, *aduerſus ſuos ſocios, publicâ tantùm auctoritate demptâ, militare
ſinunt, & contrariæ ſæpè acies in vtraque parte Ætolica auxilia habent.*

Illud violat, qui hoſtem iuuat.

Sed an fides præſtanda ſit à Rege, qui iuramento, ſeu regni legi- 10.
bus nullam regni partem imminuere poteſt, cladibus tamen belli-
cis coactus, ſeruando corpori, vt bonus medicus, partem præſer-
tim belli iure iam occupatam, ſeu aliàs ambiguo iure cõtrouerſam,
pacis legibus abſcindi paſſus eſt? non eſt dubium quin Rex, cui bel-
landi ius eſt, cui ſumma belli & pacis competit, iure omnium gen-
tium eiuſmodi pacta ſeruare teneatur. qui id negant, ij neceſſariò fa-
teantur oportet Regem illum non eſſe abſolutæ auctoritatis, cui
non competat arma ſumere, aut ponere, prout ei ex Repub. eſſe vi-
debitur: ſed tantum vt Conſulem Poſthumium cum Samnitibus
paciſcentem, iniuſſu Populi Romani de ijs, quæ ſupra eius Impe-
rium erant. quæ Populus ideò ipſo ſuadente reſcidit, eumque Sam-
nitibus loris conſtrictum deditum miſit. Vt mirandum ſit Gallos
ſcriptores aliquos etiamnum pacem Madrilienſem anni 1526. di-
ſputare, qui Regi ſuo tam abſolutum Imperium arrogant, vt nec
minimam ſupremitatis notam ei velint deeſſe. Leges ſanè regnorũ
& iuramẽta de nõ minuendo regno, quæ nullos Europæ Reges non
præſtare exiſtimo, lubitum & arbitria Regum ſpectant, non verò
pacem & fœdera, quæ neceſsitas, cui lex nulla ſcripta eſt, ſeruando
regno excuſſerit. is eſt ſenſus cõmunis, & omnium populorum iudi-
cium. qui ſe gentiũ iuri eximit, fraudi ſpeciem iuris imponit, cum eo
nullum commercium, aquæ aut ignis cõmunicatiõe eſſe oporteat.

An fides ſeruanda ſit pax inita ſit cum aliqua regni imminutione?

CAPVT XI.

Vt reſpectu mediorum iuſtè belletur.

INiuſtè etiam bellum geritur, ſi medijs illicitis vtamur. non enim 1.
finis bonus media natura ſui illicita facit licita, atque bona. ad-
eoque incantationibus, ſtrigum, ſagarumque ſubſidijs exercitũ
vincere ſi poſsis, nõ licet, nõ genios malos in auxilia vocare: vt quã-
uis bonæ cauſæ adſint. non pari modo eos, qui cauſam eiuſmodi ge-
niorum agant. atq; ita non infideles, barbaras, idololatras gentes, vt 2.
cauſæ bonæ patrocinentur. niſi habeantur taliter, vt nihil de belli iu-
ſtitia imminuant. tunc etenim cùm innoxia inſtrumenta ſint, non

Iniuſtè geritur bellũ ſi illicitis medijs.

Auxilia infidelium an licita?

 inter-

intereſt ex qua materia conſtent, probi, improbi ſint, barbari, fideles, infideles, animalia rationis capacia, an ea carentia, equi, muli, cameli, elephantes; an inanimata, currus, falces, gladius, haſta, claua, framea, galea, caſsis, parma, ſcutum, vmbo, lorica, thorax, pilum, ſecuris, malleus, lancea, tribuli, aries, teſtudo, vinea, pluteus, muſculus, turris, ſambuca, tollenon, baliſta, onager, catapulta, tubus, bombarda, ſclopus, ſclopetum, tormentum. omnia hæc iuſto in bello licent. *Gloſ.* 1. *in c.* 1. *de ſagittarijs.* benè in ſimili Thucydides, *Hi qui armis impetuntur, vt nos ab Athenienſibus, inuidia fieri non debet, ſi ſalutem quærunt, non Græcorum modò, ſed & barborum auxilijs.*

Si quis ceruum venetur, parum intereſt quo genere canum illum perſequatur, dummodo aſſequatur. ſed ſi rabidum canem venatum ducat, qui non ceruum modò, ſed reliquos etiam canes, venatoreſvè, quin ipſum etiam dominum Actæonis inſtar, dente venenato petat: quis hunc venatorem laudet, admittat? quis probare poſsit Principem Catholicum in fœdera & auxilia vocantem hæreticas, barbaras, infideleſque gentes, ſi prouinciales, ſi ſocios contagio ſuo inficiant, ſi ſacra proterant, virgines, matronas, ſanctimoniales violent, diuina humanaque conculcent, ſi bello captos ad hæreſim, paganiſmum, turciſmum, idololatriam cogant? tum rectè vſu venit illud Fulconis Archiepiſcopi Remenſis ad Carolum Simplicem: *Quis non expaueſcat vos inimicorum Dei amicitiam velle, ac in cladem & ruinam nominis Chriſtiani, pagana arma & fœdera ſuſcipere deteſtanda? nihil enim diſtat vtrùm quis ſe paganis ſociet, an abnegato Deo idola colat.* At, inquit Fererius, bellum iuſtum eſt, extra cauſam illius ea quæ diximus mala, per accidens fiunt: ſed verò luberetnè ei cum eo quem diximus venatore ceruum perſequi? iuſtum cum feris bellum eſt, iuſta venatio, per accidens ſi venator rabidum canem adducat, & pro fera Fererium inuadat. quod ſi porrò nullum eiuſmodi periculum proponatur, non eſt de ſe illicitum cum infidelibus fœdus pro commercijs, amicitia colenda, defenſione neceſſaria, offenſione etiam iuſta infidelium, non tamen conſpiratione contra Eccleſiam, &c. ſic accipienda confœderatio *in Clem.* 1. *§. porrò de iureiur.* vbi iurat Imperator non facturum ſe parentelam aut confœderationem cum pagano, aut Saraceno. De hæreticorum fœdere optimè illud Ambroſ. 3. *off.* 5. *Vix firma eſſe pacis iura inter eos inter quos eſt fidei bellum.* quamuis data tamen fides ſeruanda eis ſit. Molin. & Sweirtius *tract. de fid. hæret. ſeruand.* Becan. *diſputat. Theolog. cap.* 7. *concl.* 2. Roſweidus *in Coroll. Anticapell. ſubiuncto.*

3. *Periura* Ad illicitorum etiam mediorum rationem pertinet, ſi quis Principes,

cipes, populoſque in auxilium trahat, qui fœdere alteri iurato pro- *Fœdera me-*
hibentur, ſeu aliâs ad periuria alios priuatos publicoſque ducunt, *dia iniuſta.*
vt eorum auxilijs aut conſilijs in rem ſuam vtantur. Pauſan. *l.* 4. *Primi omnium Lacedæmonij ex omni antiquitatis memoria hoſtes dicuntur muneribus ſollicitaſſe, & venalem facere belli euentum voluiſſe, prius virtute, fortunâ, Deorum præſidijs, res bellica ſtabat. ſed hos dolos Dij ſuo tempore in ipſorum vertêre perniciem.* Faleriorum puerorum pædagogus, & Pyrrhi medicus glorioſè à Romanis non quæſiti ad proditionem, ſed ſe offerentes reiecti. eorum qui parati ſunt ad iniquitatem patrandã ope, operavè vti, exploratoribuſq; eſto ducas ſoleent, Conſ. *pol. l.* 10. *cap.* 51. 52. & eſto liceat, inducere perſuaſionibus vt peccent nihil de peccato cogitantes, eſto vtile ſit, non tamen permiſſum (niſi fortè cum notoriè bellum, quod hoſtis gerit, ita iniquum eſt, vt militantibus iuramentum non ſit vinculum iniquitatis) non ſunt facienda mala, vt eueniant bona. non malè ſuſcipiendum, non malè gerendum eſt bellum. Deus & iuſtitia adſint vbique oportet. ab eo victoriæ & clades. *Non eſt conſilium contra Deum. Prouerb.* 21. *diſsipat conſilia gentium.* præſertim contra Dei legem concepta. *ipſi,* inquit Vates, *Pſalm.* 105. *exacerbauerunt me in conſilio ſuo, & in iniquitatibus ſuis humiliati ſunt.* Tantis periurijs perſuaſa concepta, contracta ſunt nuper fœdera, tantiſque per nefas vnitis viribus initum eſt bellum aduerſus Principes iuſtâ cauſâ nixos, vt humanitus non niſi vincendos, ſternendos, debellandos breui credere oporteret: bona tamen cauſa triumphauit: caſtigata ſunt periuria: iniqua bella mouentes, fuſi, fugatique vſque ad vltimam terrarum Thule. Intra paucos annos innumeris iuſtis prælijs victores fuere, qui iuſti licet humanas vires ſi ſpectaueris, hoſtibus impares. ſed adfuere procul dubio illi genij, qui Conſtantino contra Maximum pro labaro crucis vexillum præferentes auxiliatum ire ſe clamabant. 4.
Ille Angelus, qui Ioſue adfuit duci Iſraëlitarum, & ſciſcitanti, *No-* *Sacrarum*
ſter es, an aduerſariorum? Nequaquam, reſpondit, ſed ſum Princeps exercitus *medium*
Domini, & nunc venio. Propitio atque exorato Numine facilis victo- *inuocatio Numinis*
ria eſt. neque differt, *in pluribus auxilietur, an in paucis.* illius illæ minæ: *Diuini.*
quòd ſi putas in robore exercitus bella conſiſtere; ſuperari te faciet Deus ab hoſtibus. Dei quippe eſt adiuuare, & in fugam vertere. Ad Moyſi preces *Exod.* 17. Ioſue vicit. Amalecum. & *Num.* 21. voto Iſraël Cananæum interfecit.

Omitto Dauidem, Ioſaphat, Ezechiam, Machabæos, alioſque pios Reges, quibus auxilia de cælo victoriam detulerunt. Narſes Totilam vicit, cùm noctem præcedentem in precibus inſomnem duxiſſet. atque alios potentiſsimos hoſtes prece

magis, quàm manu profligauit tantâ gloriâ, vt antiquorum Ducum nemini cedat. dies vnus non ſufficiat ijs commemorandis, quorum precibus aduerſarij, antè inuicti longeque potentiores, ceciderunt. vtinam perſuaderi poſſet omnibus Principibus, vt ſpem ſuam in Deum ſolum referrent, non in auxilia duntaxat humana, non in media per Dei leges vetita, qui nec fruſtrà inuocatur, nec irritatur gratis.

CAPVT XII.

Dolum an belli iuſtitia permittat?

1. *An dolus in bello iuſtũ medium?*

NIhil homo iuſtus, inquit Auguſtinus *relatus in c.dominus 23.quæſt.2. præcipuè cogitare debet in his rebus, niſi vt iuſtum bellum ſuſcipiat, cui bellare fas eſt. Cùm autem iuſtum bellum ſuſceperit, vtrum apertâ pugnâ, vtrum inſidijs vincat, nihil ad iuſtitiam intereſt. Veteres*, inquit Vlp. *l.1. D. de dol. dolum etiam bonum dicebant, & pro ſolertia hoc nomen accipiebant, maximè ſi aduerſus hoſtem, latronemvè quis machinetur.* nec quicquam frequentius apud omnes gentes in bellicis meditationibus, quàm aliud ſimulare, facere aliud; ea ſtratagemata militaria ſunt, ea gloria Ducum, induſtriâ quàm ſanguine magis viciſſe. furta Ducum dicuntur. *Melior eſt mihi dux qui victoriam veluti ſuffuratur, quàm qui veretur ne per furtum vincat.* Gloriari ſolebat Tiberius plura ſe conſilio quàm viribus perfeciſſe; quippe *conſilio non minus, quàm gladio ſuperare eſt Imperatoris.* Cæſ. *bell. ciu. lib.* 1. quare nimis ſuperbum eſt illud Alexandri *apud Curt. lib.* 4. *Latrunculorum*, inquit, *& furum illa ſolertia eſt, quam præcipis mihi, quippe illorum votum vnicum eſt fallere: meæ verò gloriæ ſemper aut abſentiam Darij, aut anguſtias locorum, aut furtum noctis obſtare non patiar. palam luce aggredi certum eſt. malo me fortunæ pœniteat, quàm victoriæ pudeat.* Abeſſe tamen dolum verborum oportet. malus eſt & Principibus indignus, ſi quid contrahant, aut promittant. mendacium multo maximè. *Legati*, inquit Liuius, *l.42. ex Græcia reuerſi Q. Martius, & A. Attilius nullâ aliâ re magis gloriabantur, quàm decepto per inducias, & ſpem pacis Rege. quæ magna pars Senatus probabat, ſed veteres moris antiqui memores, nouam iſtam ſapientiam improbabant, nec aſtu magis, quàm verâ virtute bella geſſiſſe maiores.* Extra contractum ambiguis verbis ſi decipiantur hoſtes, nihil iniuſti habet. vt Ventidij *apud Dion. l.* 49. ſermonem facientis apud exploratores, quaſi eâ parte irrupturus, quâ minimè agitabat, & ob

quem

quem illi apparatum aliò tranſtulerint. In his omnibus dolus demum bonus quem probant homines, non modò vſurpant: vt concludit Gentil. *lib. 2. de iur. bel.* Ita decipere pro moribus temporum prudentia eſt. Plin.

CAPVT XIIII.

An ſi feſtis diebus pugnetur?

1. SEd neque diebus feſtis, ſi vocat occaſio, bello abſtinetur. quare Nicolaus Papa *in cap. ſi nulla. 23. quæſt. 8. Si nulla*, inquit, *vrget neceſsitas non ſolùm in quadrageſimali tempore, ſed omni eſt à prælijs abſtinendum*: ſi autem ineuitabilis vrget importunitas, nullo tempore belli præparationi eſt parcendum. ſic notarunt Gloſſ. & Panormit. *cap. 1. de treuga & pace.* quod certis anni temporibus bello iubet abſtinere, vſu non eſſe receptum. non quia ſeruile opus ſit, cùm Reges, Principes, Magnates, Nobiles ei maximè vacent, imò ſerui militare vetentur, *l. 8. D. de re milit.* ſed quia ea tempora, quæ dict. cap. deſignat, myſterijs fidei noſtræ recolendis, à quibus militia auocat, ſpecialiùs inſtituta ſunt; quorum meditatione ad pacem Chriſtiani Principes reuocari poſsint. quam ob rem Alexander III. *in dict. cap. 1.* tam ſeriò Epiſcopis omnibus iniungit, vt mutuo conſilio, & auxilio, abſque vllo amore vel odio paci conciliandæ incumbant, adeò vt ſi quis in hoc opere trepidus inuentus fuerit, damnum propriæ dignitatis incurrat. iterum in eum qui treugam frangere præſumpſerit, ſuus Epiſcopus ſententiam excommunicationis dictet. Rigidæ pœnæ ſunt, ſed quas ad publicam ſalutem direxit Alexander. Nullus Canon, ſed neque Extrauagans *Conſtitut. 54. Leonis, vt dominicis diebus omnes ab operibus vacent.* tam rigida eſt in exercentes opera ſeruilia diebus feſtiuis. quæ etiam neceſsitas aliqualis & opportunitas multum excuſat, vt piſcandi occaſio. *cap. licet. x. de ferijs.* quæ non ſemper ſe offert. Et ſanè ſi propiùs Alexandri conſtitutio ſeruata fuiſſet, ſperari poſſet ſucceſſus frequentior finis. At quantum ab Alexandro abſunt illi infulati, qui non tantùm paci conciliandæ non incumbunt, ſed ventilabra ſunt bellorum, etiam illorum, quibus tot infulæ excutiuntur, tot locis Religio Orthodoxa æternùm proſcribitur.

An feſtis diebus citra notabilem rei benè gerendæ occaſionem?

CA-

CAPVT XIV.

An Stratagemata?

1. *Aſidua ea Ducibus & vtiliſſima ſi cauta.* INter Stratagemata Ducum nihil eſt frequentius, quàm fugam ſimulare, cùm minimè fugiunt. quare *oportet hoſtium diſceſsiones ſemper habere ſuſpectas. aduerſus fugientes maior audacia, & minor cura eſt.* Veget. *lib.* 3. ſolui ordines ſolent, ac diſciplina, & iunctæ vires flacceſcere. Horatius occiſis duobus fratribus fugiens Curiatios diuiſit, & antequam iungi poſſent, ſingulos occidit. deinde ſolent ſimulatâ fugâ hoſtes in locum iniquiorem, aut inſidijs inſeſſum trahi. ita Tomyris Cyrum *apud Iuſtin. lib.* 2. ita Carthaginenſes, *apud Liuium lib.* 25. Volſci, *lib.* 6. ipſe Cyrus caſtra omnemque in eis annonam deſerens, mox reuerſus epulantem Schytam confecerat. Annibal caſtris relictis, & crebris ignibus Romanos ſimili arte Cyri decipere conatus eſt, *apud Liu. lib.* 22. & cùm ipſe annonâ laboraret, repetitâ eâdem arte, ſed tunc verâ profectus *dum par priori metus continet Romanos.* Liuius *eod.* etiam tota acies aliquando retro agi ſolet, quaſi ſigno receptui dato; vt aliquo ductu hoſtis aduerſum ſolem aut ventum excipiat. ita in conflictu ad Neoportum noſtris accidit. tribus circiter millibus è ſuis cæſis vertit & obuertit aciem Mauritius, donec noſtris fulgor ſolis aciem oculorum percuteret, & ventus tenebras ex fumo tormentorum obijceret, ac robur exercitus ſui in eos immitteret, quibus minus ferreæ erant manus, à quibus cœpta fuga meliores turbauit, & infeſtam eam diem nobis reliquit. quamuis non alia ferè extra famam clade, quàm quod totus hoſtis non perierat. nullam enim vrbem aut arcem ex eo lucro habuit, ſed quaſi victrices dumtaxat reliquias ad naues reduxit. Huc & pertinet vt pabulatum latiùs, aut prædatum licentiùs ire hoſtem Dux permittat. ſic *Valerius Conſul intentus in occaſionem multos ſimul & effuſos improuiſò adoriundi, in paruis rebus negligens vltor, grauem ſe ad maiora vindicem ſeruabat.* Liuius *lib.* 2. Ita & Annibal damnum ab aliquibus ſuorum improuidè acceptum haud ægerrimè patiebatur, quin potiùs credebat velut ineſcatam temeritatem ferocioris Conſulis.

Aliud genus eſt Stratagematis, ſimulare imminentem hoſtem, vulgare vrbi, aut caſtris vicinum. Idoneum id eſt ad motus componendos, oſcitantiam, deſidiamque excitandam, ac militem, præſertim tyronem, naturali metu leuandum, aſſuetudine conſpecti hoſtis,

aut

aut crediti imminere: vt ——— *venaticus, ex quo*
Tempore ceruinam pellem latrauit in aula,
Militat in ſiluis catulus.

Qui ciuitatis conſtituendæ curam gerit, debet ad ciuitatis compendium diſsidium de externo peregrinoque bello ſuſcipiendo prouidere. Plato *de legib. lib.*1. Conuenit & illud *ad conſeruationem Reipubl. vigilandum eſſe, metum etiam inter ciues hoſtium fingendum, vt caueant.* Ariſt.5.*politic.c.*5.*Romani ad motus extra vrbem propellendos bellum aliquod ſimulabant, aut parabant.* Plut. *in Camillo.*

Sic tamen hæc ſimulanda ſunt, ne per conſuetudinem contemnantur, & cùm loco fictorum ſuccedunt vera, fictus tantùm apparatus ſit, & defenſio. Si porrò apud hoſtes aliquid moliendum vulgetur, ſemper illud ſuſpectum habeatur. *Per ſpeciem aduerſus Samnites belli parandi crebra conſilia indicentes, omnibus conſultationibus inter ſe Principes* (Latini) *occultè Romanum coquebant bellum.* Liuius *lib.* 8. Seruitia *vrbem vt incenderent diſtantibus locis, coniurarunt; populoque ad opem paſsim ferendam tectis intento, vt arcem Capitoliumque armati occuparent.* Idem *lib.* 4. *dum hæc in foro ſedandæ diſcordiæ causâ agantur, Conſules interim ne Sabinus, ne Veiens hoſtis moueretur, circa portas murosque diſceſſerant.* Idem *lib.* 3.

Non minùs ſi quid accidat, quod minimè velimus, fictione aliquâ interpretari in rem noſtram, ſæpè ſummam rei ſeruauit. ita Tullus Hoſtilius diſceſsionem Albanorum iuſſu ſuo factam, ad hoſtes à tergo circumueniendos aſſeruit. ita Eumenes ſparſas ab Antigono ſcedulas percuſſorem aliquem in exercitu illius ſollicitantes, à ſe ſparſas ſimulans, *in præſenti labantium animos deterruit, & in futurum prouidit, vt ſi quid ſimile accidiſſet, non ſe ab hoſte corrumpi, ſed à Duce tentari arbitrarentur.* Iuſt. *lib.* 14. Ita Xenophanes à Philippo ad Annibalem miſſus, cùm in Romanos incidiſſet, intrepidè ſe miſſum ait *ad amicitiam ſocietatemque iungendam cum populo Romano, mandata habere ad Conſules populumque Romanum.* Liu. *lib.* 23.

Iterum Romani, *cùm paucitas damno ſentiendo proprior erat, gradum retuliſſent, & ſalubri mendacio Conſul fugere hoſtes ab cornu altero clamitans concitaſſet aciem; impetu facto dum ſe putant vincere, vicère.* Liuius *lib.* 2.

Huiuſmodi ergò Stratagemata vſu omnium gentium, ciuilibus legibus *l.* 1. *D. de dolo.* ſacris etiam Litteris probata ſunt. & inſidiæ poni iuſſæ. Ioſue *c.* 8.

CAPVT XV.

An Venenum?

1. *Infame belli medium veneno graſſari.*

QVanquam dolus bonus in re ac verbis extra contractum cũ hoſte, ac ſtratagemata laudentur; tamen veneno etiam in hoſtem graſſari barbarum eſt. improbarunt quicumque boni. & maximè Romani. Plin. *diſp.* 13. *princ.* *l.* 18. vt nec damnari quis poſsit vt veneno necetur.. *l.* 8. *D. de pœn.* vt nec venenatis telis vtantur, niſi barbari. Manlius reprehenſus quòd aquas hoſtibus infecit, Liu. *l.* 38. alij quòd gypſo farinam; quòd venenatis beſtijs, ſerpentibus, aſpidibus vſi, abuſi ſint. Barbaros ſuperant, qui tormentis hodiernis concauos globos veneno vnà cum puluere plenos in hoſtes proijciunt; qui diſrupti non mortem tantùm & immedicabilia vulnera infligunt, ſed omnem aërem quò peruenerint inficiunt.

CAPVT XVI.

Iniuſtè bellatur reſpectu Modi.

1. *Ex modo iniuſtè bellum geritur, ſi non indicatur.*

IMprimis ſi bellum non indicitur antequam geratur, & res repetantur, ſeu poſtulata edantur, antequam indicatur. *Deut. cap.* 20. Id gentium ius fuit omnium, niſi fortè barbararum. in eoque religioſiſsimi fuere Romani. Flor. *l.* 2. *hiſt.* *Non ſtatim*, inquit, *ad arma procurrunt dum priùs more legitimo queri malunt.* quare, Herod. *quæ verbis componi non poſſunt, armis decernantur.* Excipio defenſionem quæ incontinenti fit. nam quæ poſt moram, quæq; ad vindicationem ferè pertinet, denuntiationem exigit. ſed & ſi apparatu bellico iniuria illata ſit, atque palàm alij pro hoſtibus ſe gerant; denuntiari non quidem neceſſe, honeſtũ eſt tamen. fieri enim poteſt, vt fecialibus repetituris hoſtes æqua reſponſa daturi ſint. & quædã in vicem peccata ſint, quæ ignorat Princeps. Alberic. Gentil, indenunciatum bellũ, iuſtum cenſet, ſi iniuriæ durat factio, ſi ex rixa in pugnam ac iuſtum prælium inopinatò itur; ſi contra eos gerendũ, qui defecerint; ſi contra eos qui denuntiationis morem nõ habent: ſi pro ſocijs: dummodo non contra ſingulariter fœderatos. nam ab arbitrio auxiliarium non finitur bellum. quare nec ab eis indicendum. ſed improbè contra fœdus fit, ſocij cauſa, niſi & priori coniunctioni renuntietur antea.

CA-

CAPVT XVII.

Iniuſtè bellatur ex nimia Sæuitia.

CIrca neceſsitatem, terroremque exemplo opportunum, ſi nimis ſæuitur, non rectè bellatur: ruinis nimijs, damno frugibus dato, non humatis mortuis, occiſis obſidibus, ſi non & ipſi peccarant; captiuis intra præſidia iam ductis, ſeu, vt hodie aiunt, refrigerato iam ſanguine, pacto redemptionis pretio (quod & priuato militi debetur *l.* 21. *D. de neg. geſt.* nullâ metus ratione habitâ, cuius allegationem bellum reſpuit. Bodin. *l.* 4. *cap. vlt.*) ſupplicibus, innoxijs, pueris, fœminis, agricolis, inermibus, peregrinis. Gentil. *lib.* 2. *de iur. bell. ad fin.* 1. *Si nimium ſæuiatur.*

CAPVT XVIII.

Ex verborum Contumelia.

CIrca modum etiam bellandi peccatur, cùm nullâ iuſtâ causâ contumeliæ in hoſtem inanes ſparguntur, & ſcommata, dicteriaq;, & falſæ ſalſæq; facetiæ. Ita accidit Veientibus procaciâ illuſis. de quibus Liuius *lib.* 2. *non alio antè bello infeſtior Romanus. adeo hinc contumelijs hoſtes, hinc Conſules morâ exacerbauerant.* & iterum: *Sed Veiens hoſtis, aſsiduus magis quàm grauis: contumelijs ſæpè animos agitabat.* ſatius eſt mollibus verbis eneruare, quàm irâ hoſtem armare. incendunt contumeliæ ad vindictam, etiam in ſocios, & ciues. Ita euenit Cremonenſibus direptis à Tertia-decimanis, quos, *vt ſunt,* inquit Tac. *lib.* 19. *procacia vrbanæ plebis ingenia, petulantibus iurgijs illuſerant.* & Romanis Vitellianos abſciſis furtim baltheis, an accincti forent rogitantibus: *Non tulit,* inquit idem Tacitus, *lib.* 18. *ludibrium inſolens animus, inermem populum gladijs inuaſere.* Reprehendit idem auctor *lib.* 10. Othonem etiam & Vitellium, quòd quaſi rixantes ſtupra & flagitia inuicem obiectauere. & Liuius *lib.* 3. Philippum Macedonem, quòd eſſet *dicacior naturâ, quàm Regem decet.* Rectè Plut. *in Timoleont. hoſtibus vim conceſſam, non virulentiam. multi verba grauiùs quàm facta ferunt, contumeliam item quàm detrimentum.* Memno militem traiecit, qui Alexandro maledixerat, addito elogio: *Pugnare te contra Alexandrum volui; non ei maledicere.* Plutarch. *in Apotheg. Regum.* & ferè fit ſicut in priuatorum litibus iurgando 1. *Si virulentè maledicatur.*

& rixando, ita & in bellis maledicendo, vt iuſtæ cauſæ obumbrentur, animi exacerbentur, & magis in poſterum de contumelia certetur, quàm rebus repetundis, ob quas bellum cœpit. Caroli V. Imperatoris & Franciſci I. Regis Galliæ perpetua ferè bella (poſtquam Franciſcus ægrè tulit Carolum in competitione Imperij ſibi prælatum, & præter domeſticos ſermones apologias etiam publicauit) quantum ab animis exacerbatis fomitis accedat materiæ belli, docuerunt.

CAPVT XIX.

Iniuſtè bellatur reſpectu finis.

1. *Iniuſtè bellatur ratione finis. ſi intentione non rectâ.*

FInis etiam ratione peccant qui bellant. *Militare*, inquit Auguſtinus, *non eſt delictum, ſed propter prædam militare peccatum eſt; nec Rempub. gerere crimînoſum eſt, ſed ideo gerere Rempub. vt rem familiarem potiùs augeas, videtur eſſe damnabile. cap. militare 23. quæſt.* 1. & iterum; *nocendi cupiditas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & ſi qua ſimilia, hæc ſunt quæ in bellis iure culpantur. dict. cap. quid 23. quæſt.* 1. Igitur præter auctoritatem indicentis bellum, & iuſtam cauſam, etiam opus eſſe intentione rectâ, poſt D. Thomam docet Malderus *de Iuſt. quæſt.* 40. *de bello dub.* 5. & quanquam hoſtibus iuſto bello petitis ex praua intentione, ad reſtitutionem nullam teneatur Princeps, ſuis tamen teneri temerè, & ob vanam ſuam gloriam præcipitatis in incommoda belli, quo rectiùs & prudentiùs Princeps caruiſſet: ideoque non tantùm quærere, ſed neque ſatis vitare iuſtum bellum graue ſæpè peccatum eſſe, cùm non ſunt tanti commoda, quæ ex eo reportantur, quanti ex eo incommoda. Si enim plus detrimenti capiat Reſpublica per bellum quàm emolumenti, temerè atque imprudenter geritur bellum: non ſecus quàm ſi priuatus plus ſumptuum in rem aliquam conſequendam facit, quàm ea res æſtimari poſsit, næ ille prodigus paterfamilias dicetur. quia pridē illud rectè, *pecuniam negligere in tempore interdum ſummū eſt lucrum.* Rem pro derelicta habere, cuius recuperatio ſumptuoſior ſit, quàm poſſeſsio vtilis, prudentia œconomica eſt: negligere ex publico quædam quorum repetitio cenſum ſuperat, politica ſapientia: membrum abſcindere, à quo periculum eſt toti corpori, medica cenſura eſt.

2. *Si cum ſi-*

Contra finem belli etiam peccatur (omitto ducē prælio victorē, qui fortu-

fortunæ non inſtat, quod illud : *Vincere ſcis Annibal, victoria vti neſcis.*) Peccatur inquam maximè cùm bellum vitari, aut finiri poteſt æquis conditionibus, & eas aſpernatus, qui fortunam ſibi arridere putat, impacato & implacabili animo manet. *Semper,* ait Ariſt. 6. *pol. imbecilliores æquum quærunt, & id quod iuſtum eſt; quod qui potentiores ſunt, parum curant.* vt Cæſar 3. *comm. bell. ciu.* hoc ait ſolum tempus eſſe de pace agendi, dum ſibi vterque confideret, & pares vtrimque viderentur : ſi verò alteri paululum modò tribuiſſet fortuna, non eſſe vſurum conditionibus pacis eum, qui ſuperior videretur; neque fore æquâ parte contentum, qui ſe omnia habiturum confideret. Quod ſi hoſtis dignam ſatisfactionem offerat, & ablatarum rerum reſtitutionem ex æquo arbitrio. iniquũ eſt nõ finire bellum: nam quod damnorum illatorũ proportionem ſuperat, ad vlciſcendi crudelitatem, impacatum, atq; implacabilem animum pertinet. quę reprobat Auguſt. *dict. c. quid culpatur* 23. *q.* 1. & iterum idem: *Hoſtem pugnantem neceſſitas perimat, non voluntas.* offerentem arbitrio viri boni ſatis factionem, nulla perimit neceſſitas: quare proſequitur; *Sicut rebellanti & reſiſtenti violentia redditur; ita victo, vel capto miſericordia iam debetur. maximè in quo pacis perturbatio non timetur. cap. noli.* 23. *q.* 1. quanto magis nondum victo, nondum capto, in quo perturbatio pacis non timetur, ſed qui pacem ipſe ſeriò atq; enixè petat, ablata reſtituere, illata damna reſarcire offerat? cùm iuris communis æquitate receptum ſit, vt condemnationem euadat, qui petita aduerſario ante ſententiam repræſentat. *Victo*, inquit Auguſt. *vel capto miſericordia iam debetur*: cum fortuna ſententiam tulit: cùm ita nondũ illa litem bellicam diremit, pacatus & placabilis animus magis debetur: quo æquæ leges pacis recipiantur. *Si acceſſeris*, inquit legiſlator Deus, *Deuter.* 20. *ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primùm pacem,* (multò magis, ſi ipſa vltrò petat, concedenda eſt) *ſi receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea eſt ſaluabitur:* miſericorditer id, & iuſtè; ſed rigidè, & non niſi in caſum grauis admodum delicti, id quod ſequitur; *& ſeruiet tibi ſub tributo.* Neque enim ordinariæ legis ea poſtulatio eſt, vt eæ gentes quibuſcum bellum eſt, præſertim ſi ſponte in pacem concedant, ſub tributum redigantur. grauiùs enim hæc eſt ſubiectio Reipublicæ dignitatem admodum minuens. ſed agitur eo loco de populis extrema meritis. vnde & niſi pacem acceptauerint exſcindi iubentur. occiſo omni genere maſculino, præter infantes, præter quos tamen multi innoxij, qui cum ſine periculo diſiungi poſſunt, ad mortem dedi, aut rapi non poſſunt. *l. vſufructuarium §. in vinarijs D. de vſuf. l. iterum Mela §. ſed ſi D. ad leg. Aquil.*

nari bellum poteſt, æqua conditiones non acceptantur.

4. latè Malderus *de iuſtit. quæſt.* 40. *de bello dub.* 6.

Commenſurata damnorum reparatio excedi non poteſt.

Non etiam licet bello plus exigere, quàm iniuriarum illatarum
damnorumvè, ac iuſtæ denique vindictæ ratio permittit. in qua
dignitas læſæ Reipublicæ, indignitas facti, cautio impoſterum ne
quid ſimile deinceps victus moliatur, & ſecuritas momenta fa-
ciunt. verbis læſa eſt Reſpub. verbis fama reparetur. res ablatæ
ſunt; reſtituantur. pudicitia attentata eſt; auctores noxæ dedantur.
cædes facta eſt, pro merito homicida luat. agri vaſtati ſunt, magna
impendia in belli ſumptus locata, luantur expenſæ. interceptæ ſunt
arces, vrbes, oppida; reddantur. extructa vltra terminos caſtra;
diruantur. prælio certatum eſt, multi ad orcum miſsi, petit læſus
vt omnes ſe dedant in mortem, aut vincula, deditionem faciant
cum libero vitæ, & necis arbitrio, aut vitâ ſaluâ Rempubl. ſubij-
ciant in clientelam eius, & ſub liberum dominatum: dura qui-
dem conditio eſt; & fieri poteſt, vt damna tam ſint grauia, con-

Non ſemper æqua conditio vt hoſtis ſub tributum redigatur.

5. tumacia tam diuturna, cædes tam numeroſæ, tam omnium ob-
ſtinata culpa, tam manifeſta belli iniquitas; vt tam duræ condi-
tiones ad iuſtam compenſationem debeantur. ſed tamen aſſerit
Auguſtinus victo iam quamuis, & capto miſericordiam deberi:
non ergò extrema perſequi oportet, non in mortem dare multi-
tudinem, non in acerbam ſeruitutem; non in deſperationem
agere nondum debellatos, quos ſæpè fortuna penè victos artem
docuit vincendi. ſæpè preſſus anguis retrò vertit caput, & morti-
ferum in prementem vibrat ſpiculum, tunc quoque cum mori-
tur. Igitur ſi ſemi-viuis, ſemi-victis æquam pacem dederis, ſta-
bilem dederis: ſi iniquam, circumſpicient occaſiones, quibus vi-

Æquæ conditiones ſtabiles, iniquæ ad fidem frangendam aut periculoſam deſperationẽ ducunt.

6. cti vincere iterum poſsint. Rarum eſt vt bellandi finem faciant tali-
bus legibus, quibus aliquid ſpei eſt vel ex deſperatione, vel morte
ipſa. Fidenates ita ſeſe noluerunt dedere, ſed ſeipſos cremauerunt.
Saguntini poſtquam operæ plus exhibuerant quàm integra Aſia,
ſe ſeipſos interemerunt. Clotharius I. Franciæ Rex à Thuringis
non niſi vitam poſtulantibus, negatione eius in deſperationem
actis victus ipſe fuit. Gandenſes à Ludouico Comite pacem,
quâ, vitâ ſaluâ, omnia penè ei permittebant, non recepti in gra-
tiam, parte ciuium in obſeſſa vrbe relictâ, pars Brugas conten-
dit, tantâ irâ & ferociâ cum exercitu Comitis illic dimicarunt,
vt illum fuderint, captâ vrbe hunc fugarint in latebras caſæ cuiuſ-
dam viduæ, deinde totâ ditione deſertâ in Galliam. Bello quod
hodie apud nos geritur nauali, quot naues iam victæ, quòd
non niſi iniquis conditionibus deditio fieri poſſet, incenſo puluere
nitra-

nitrato, igne abſumptæ, victrices ſimul in aërem, & ignem traxerunt, de conditionibus apud Rhadamantum litigaturæ!

7. *Finiendum ergò bellũ.*

Itaque quotieſcumque hoſtis qualemcumque honeſtam & ſecuram iuſtæ conuentionis conditionem offert, maturo ſanè iudicio expendendum eſt, ne quid vltra debitum petatur, ne dum nimium pungitur eliciatur ſanguis, ne oblata belli finiendi occaſio interuertatur, ne bellica fortuna mutet vices, bonum Reipublicæ commune, paciſque tranquillitas diſpellatur, & iam qui iuſtum geſsit bellum, & pacem iuſtam aſpernatus eſt, nec exinde iuſtam pacem obtineat, & bellum impoſterum iniuſtum gerat. *Cùm victoriam*, inquit Liuius, *prope in manibus habeas, pacem non abnuere debes, vt omnes ſciant, te & ſuſcipere iuſtè bella, & finire.* Siue enim vt quis aſſequatur, ſiue vt iam obtenta retineat,

8. *Cum iuſtâ compenſationis menſura.*

quæ vltra iuſtam compenſationem, iuſtamque vindictam fuerint, iniuſtè petit, iniuſtè retinet. Molin. *de Iuſt. tract.* 2. *diſp.* 117. Mald. *de bell. diſp.* 6. Conſen. *politic. lib.* 10. *cap.* 9. Conſtitut. Leon. 61. 62. 66.

Sumptus ſanè belli Iuſtè exiguntur à iuſtè victo, vt de priuatis litigatoribus deciſum. tributa aliquando indicit victor, quæ victoriæ præmium, belli pœnam vocat Cicer. *Ver.* 5. agro mulctat, ornamentis vrbium ſpoliat, has mœnibus nudat, captiuos ſeruos facit, Duces etiam occidit. in poſteros citra mortem vltionem porrigit, in dedititijs humaniùs ſtatuit, rebelles acerbiùs punit. de ſingulis Gentil. *lib.* 3. *de bel. iur.*

9. *Pactum ne damna reſarciantur, valet, & plerumque contrahitur.*

Enimuerò quia difficiles ſunt bellorum extricationes, impoſſibilis damnorum diuturni belli calculus, rara felicitas vt altera partium iniquum ſe bellum geſsiſſe fateatur; multa etiam cauſarum bellicarum inuolucra, ſpecioſi, pretioſique prætextus: vix aliter ſolet fieri, vt in pacem coëatur, niſi damnatâ præteritorum omnium memoriâ, nullâ ablatarum rerum repetitione priuatis permiſsâ: Principes oppida reſtituere ſolent, & captiuos ſine lytro dimittere. quam conuentionem in ea difficultate non improbant Molin. *vbi ſup. diſ.* 123. Mald. *d.* 6. Duaren. *ad l. conuentionum.* *D. de pœn.*

Quamquam enim bella gerantur iuſtè pro rebus repetendis, & iuſtè pax componitur, cuius legibus interdicatur, ne quis damna per iniuriam data ſarcienda petat: pax enim quæ vtilitatem publicam cōtinet priuatæ prævalet, ſi aliter coaleſcere nequit, quã condonatis vndique iniurijs, damniſq;; ſatius eſt illam amplecti, quæ non omnibus debita rependit, quàm bellum quod alijs porrò

 iniu-

iniurias inferre pergat. Quare & Greg. IX. *in c. in noſtra. x. deiniur.* non improbauit ſtatutum, quod Brixienſes condiderant, ne quis damna bello ciuili data reſtauranda peteret, aut reciperet. idem tamen pro bono concordiæ ita ſtatutum interpretatus eſt, vt expenſæ ſub nomine damnorum non comprehenderentur. multo magis ſimilia pacta Principibus Supremis in pangenda pace permittuntur. Sabarel. *Conſ.* 83. pacis enim cauſâ multa ſingularia recepta ſunt, iura relaxata, & à communibus regulis receſſum, & quæ aliàs iniqua ſunt, ex pacis cauſa æqua fiunt. vnde Corſet. *tract. de priuil. pac.* recenſet 117. pacis priuilegia, vt refert Tuſc. V. *pax. concl.* 173. vbi & plura alia pacis ergò ſpecialiter recepta memorat. ſed & *concl.* 178. rectè docet latam eſſe faciendã interpretationem pactorum conuentorũ quatenus pro pace patiuntur, & talem quidem, vt ſi reſtitutio v. g. conuenta ſit facto ipſo, & ſine litis circuitu ea promiſſa, & permiſſa intelligatur. Atque hæc quidem cum bello neutri *Fortuna peracta*
10. *iam eſt ſua.* Cæterùm ſi perſona Principis aut tota ditio in poteſtatem venit, & iam libripendem in partem alteram momenta nimis inclinarunt, decidi aliquid ſolet à victa ditione, aut detineri tota, quæ iam occupata eſt. Alterum ferè ſæculum agitur à cæde mutua Aurelianenſium & Burgundionum Ducum, odiaque familiarum in ipſas prouincias tranſmiſſa, implacabili ac æterno bello Galliam, Burgundiam, Belgicamque exercuerunt: ijdem tamen penè limites manſerunt ſemper: niſi quòd captiuitas Franciſci I. ſupremum ius Regium in Flandriam, Arteſiamque remiſerit. nam Burgundiam quod attinet, ſæpè conuentum eſt, vt ius de ea diceretur. & quidem Albertus Pius auctor fuit pacis vltimę inter Hiſpaniam, Galliam, Belgicamque initę, & (quam pauci ſperauerant) reſtitutionis Caleti, aliorumq; oppidorum Gallis interceptorũ. Sciebat prudens Princeps alioquin ea irritamẽta fore redintegrãdi belli, & ſatius eſſe coërcere intra iuſtos terminos Imperium, & pace ſecurâ frui, quàm prorogare ſpatia ditionum, & quos amicos ex pace habere debeas, ex iniqua & grauj pactione ſemper habere ſuſpectos, & animo hoſtes. meminerat eius quod Tullius Albanum monebat, *Non tam cogitandum de ſancienda in præſens amicitia, quàm ne derelinqueretur vlla impoſterum renouandi belli materia.*

Iuſtus finis priſtinos terminos nõ mouere.

11. Belli Tacito egregij fines quoties ignoſcendo tranſigitur. Lacedæmonios initio & Athenienſes in victas ciuitates imperium non ſumpſiſſe conſtat. egiſſe tantùm vt ſe Reip. ſuæ accommodarent. Quòd ſi nõ tutum victori videatur ſic ex toto ignoſcere, at temperare ſaltem victoriam admodum erit conſultum. ſi laudatur temperantia & munificentia in ſingulos, quanto magis in populos

Etiam victos moderatè & clementer tractare.

&

& gentes vniuerſas? magnâ dignum laude toto in victos Imperio abſtinere? *Maiores,* inquit Saluſtius, *noſtri religioſiſſimi mortales nihil victis eripiebant præter iniuriæ licentiam.* nihil aliud Lacedæmonijs & Athenienſibus videtur fuiſſe exitio, quanquam militum armis valerent, niſi quòd victos bello exoſos haberent, nulloque commercij iure dignos ducerent. Iuſtin. *Videant,* inquit D. Auguſtinus, *de ciuit. Dei lib. 4. c. 15. ne fortè non pertineat ad viros bonos gaudere de Imperij latitudine.* Moderatio etiam magna eſt, victos miſcere victoribus, eodemque impoſterum loco habere. ſic Ancus Politorium vrbem Latinorum vi cœpit, ſecutuſque morem Regum priorum, qui rem Rom. auxerunt hoſtibus in ciuitatem acceptis, multitudinem omnem Romam traduxit: Iuſtin. *l.* 1. minor, & tamen magna; Imperium ijs relinquere, qui habuerant, vel impoſitis præſidijs vel leuibus tributis, atque oneribus. ſi aſſumendum Imperium; eius partem minoreſque Magiſtratus victis permittere, iura, priuilegia, moreſque gentis; libertatem omnino. at ſemper quomodocumque res agatur, pro neceſsitate aut vtilitate Reipub. omnem in victos clementiam exhibere. multo maximè clementem animum in nondum victos. quo temperatæ pacis leges dentur, & oblatæ non proculcentur. vbi & ea cogitatio accedit, quòd *& habet fortuna regreſſum.* bello victor eſſe poteſt, qui prælio ſæpè victus eſt. accidit L. 12.
Martio, de quo Front. *l.* 2. *c.* 10. *cùm hoſtem victoriæ fiduciâ incompoſitum aggreſſus, ne nuncium quidem cladis reliquiſſet, breuiſſimo tempore militi ad requiem dato eadem nocte raptim famam rei geſtæ prægreſſus, altera eorundem caſtra inuaſit; ita bis ſimili vſus euentu, deletis vbique Pœnis, amiſſas Pop. Romano Hiſpanias reſtituit.*

Multo magis nondum debellatos

In victos ſolius victoris arbitrium eſt; pacem dat, & quibus vult 12.
legibus dat. ſi victor iuſtus eſt, dat æquis; adeoque duraturis in communem vtilitatem. quam vinculum maximum ait Annibal. Liu. *lib.* 36. nam alia vincula debiliora ſunt, quàm vt iniquas conditiones perpetuas faciant. non affinitates, non iuramenta, non obſides, fideiuſſores, pignora. ſola æquitas ſtabilis. vbi ea abeſt verum illud Taciti *inter victores, victoſque numquam ſolidam coaleſcere fidem.* & Dionyſ. *cogi in obſequium voluntatem non poſſe:* quæ, vbi aduenit aliquando facultas, excutit obſequium, & reſpicit priſtina. quod iniquus victor, nec præſidijs impoſitis, nec aliâ ratione ſatis vitauerit. 14.

Rurſus alioquin aliò aſpirant.

Aliquando periculoſum eſt extrema perſequi. ſæpè deſperatio ſpei cauſa eſt, cùm aut vincendum aut moriendum eſt. plures Principes prudenter de iure ſuo aliquid conceſſerunt. de Imperio, de regni parte potius, quàm de toto periclitari, aut ditiones

Potius hoſtis in partem ditionis recipiendus, quàm de tota periclitandum.

ſuas omnino conuelli, proſterni, vaſtari mallent. Martianus ſanè & Leo Myſiam Hunnis, & Zabergano eorum duci conceſſerunt, *& ibi termini Romani Imperij poſiti ſunt*, vt ait Iornandes. quamquam alij volunt Myſiam cum Pannonia Oſtrogothis, qui Hunnos eiecerant, à Leone conceſſam, & Theodoricum obſidem acceptum. Blond. *l.* 2. *deca.* 1. Sic & Wandali ab Oceano ad limites Danubij, vix anni ſpatio progreſsi cùm à Geberico Rege Gothorum profligati eſſent, ſuperſtites Pannoniam à Conſtantino obtinuerunt, qui per annos plus 40. vt incolæ quieuerunt, dein à Stilicone inuitati, Gallias, mox Hiſpaniam, ac deinde à Bonifacio vexati Aphricam occuparunt plus annis centum. Tandem Valentinianus III. anno ſalutis 444. pace initâ Barbaris Aphricæ partem reliquit, Hiſpaniæ partes nunc Sueuis, nunc Wandalis, nunc Gothis, nunc Alanis, nunc alijs alias Barbaris per fœdera datas tum alibi paſsim, tum apud Marianam legas, *de rebus Hiſpanic. lib.* 5. *cap.* 1. 2. 3. 4. *ac alibi.* Normanni Galliam inundarunt, & cum periculo interitus vexarunt. quod vt redimeret Rex Galliæ, eam partem aſsignauit, quæ hodie Normannia vocatur. Paſquier *aux recherches lib.* 1. *cap.* 12. Innumera inueniet ſimilia, qui tranſmigrationes gentium legerit. eiuſmodi etiam erat conſilium, non imprudens Darij, fuſi iam, & de toto regno periclitantis, cùm Alexandro per Legatum obtulit eam imperij partem, quæ citra Euphratem erat. non imprudens, inquam, etſi ſucceſſum parem non habuit: dum

Vnus Pellæo iuueni non ſufficit orbis.

Quòd ſi Regibus luberet nonnumquam ſeditioſos ſubditos non dico vt putridum membrum abſcindere, ſed de formula imperij quædam remittere, non tot milliones bello abſumerentur, dum poſt tot ſanguinis fuſi maria nullum littus ſpectant. Eſto iuſta Regum arma fuerint: prudenter quædam contemnuntur, quæ ſummis impendijs vix aliquando, aut numquam recuperantur. prudenter Auguſtus cogitauit de coërcendo intra terminos Imperio, de negligendis etiam prouincijs iam victis: prudenter Romani Britanniam ſubiugantes, muro continuo inſulam interſecuerunt, partem alteram extra fines ſuos ſtatuentes. Chinenſes Tartariam muro à prouincia ſua ſepararunt, quamquam partem illius iure belli obtinerent. rectè, vt reliquum corpus tranquillum ſecurumque foret. Multo ergò maximè prudenter de rigore Regiæ poteſtatis conceditur aliquid quo cætera ſeruentur ſecurè, & mutuis incommodis non quaſſentur. Spectauit id apud Dion. Auguſtus, *ne ſi Imperium dilatare voluiſſet, id difficiliùs tueretur, faciliùs etiam* par-

partum amitteret. nam vt Curt. *l.* 4. *Prægraue imperium difficile eſt continere, quod capere non poſſis. videſnè nauigia, quæ modum excedunt vt regi non poſſint?* quæ tum maximè locum habent, cùm ſaucia eſt, atque ægra Reſpublica, neque miles ad manum. quam cauſam facit coniurationis Catilinariæ Flor. *lib.* 1. *quod in extremis mundi finibus arma Romana peregrinabantur.*& Saluſtius: *in Italia nullus exercitus. Cn. Pompeius in extremis terris bellum gerebat.*

CAPVT XX.

De Fœderibus.

PAx ſanè nec carò nimis emi poteſt: nec diligenter nimis, dum 1.
habetur, coli, atque obſeruari. Finis ille eſt, quo bellum omne dirigitur, quo abſoluitur.

Pax in intentione ſcopus belli, induciæ & quæcumque eò ducunt ſemper amplectenda.

Ad eam viam ſternunt induciæ. quemadmodum prologi Bellonæ ſunt pignorationes, repræſaliæ, & qualeſcumque pacis publicæ violationes. hiſce igitur omnis obſtruenda via eſt, ne quà in bellum deuoluatur Reſpublica, induciæ ambabus vlnis amplectendæ ſemper (ſi non morandi, fallendique cauſâ offerantur) vt per eas ad pacis azyla ingreſſus detur. compeſcenda petulantia ingenia, prurientes manus, ac rapaces animi, qui ad claſsici ſonum ducunt, reducuntvè. aperiendæ aures Mercurio pacifico. nihil omittendum quod ille ſuaſerit. Induciæ igitur pangendæ ſunt, cùm poſſunt, quæ ad pacis conditionē librentur, quibus ad pacem veniatur, ad fœdera. ſtrictè ea ſeruanda; & cum ijs iuſtitia. *Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt*, Pſal. 84. niſi eâ negatâ numquam ad pignorationes, aut repræſalias veniendum. numquam committendum, vt aliquid è Pace, è Fœderibus violetur. niſi quæ vitari non poteſt premat neceſsitas. eaque rei tantæ, quæ ſtridore, clangore, horrore Bellonæ ſit digna.

Igitur de ſingulis paulò propiùs diſpiciamus; atque in primis 2.
de fœderibus in genere, quæ publicæ ſunt conuentiones, quoties inter ſe Principes, populivè, aut belli duces paciſcuntur. *l. conuent. D. de pact.* Principes atque populi de cauſa ſeu fine belli, de pace, eiuſque conditionibus: minoreſque poteſtates, de ijs quæ ad bellum gerendum, ductumvè pertinent. de prioribus illud Saluſtij: *Senatus, vti par erat, decreto ſuo atque populi iniuſſu nullum potuiſſe fœdus*

Fœdera ſiniendi belli ſummi ineunt, minores ea quæ ad ductum belli.

fœdus fieri.& iterum de Principe apud Senecã:*Imperator fœdus percuſsit videtur populus percuſsiſſe Romanus, & fœdere continetur.* & iterum Saluſtius:*Quam pacẽ A. Albinus cum Iugurtha Rege Senatus iniuſſu fecerat, ſenatus reſcidit.* Poſtquam Maharbal Romanis quibuſdã abſente Annibale vitam, abitumq; cum ſingulis veſtimentis permiſerat, detinuit eos Annibal, quaſi in poteſtate Maharbalis non fuiſſet, eo inconſulto fidem dare ſe dedentibus, quâ ipſos illæſos, aut indemnes præſtaret. *Punicâ,* inquit Liuius, *religione ſeruata fides ab Annibale eſt.* Ad eum modum vidimus naues deditas, quæ alioquin puluere incenſo ſe victoreſque in certum interitum dediſſent ſub Ducum fide, quâ nautis militibuſque vita ſalua eſſet, iudicio ſuperiorum nautas militeſque morti datos. Punicâ ſanè religione fides ſeruata eſt. aut enim reſtituere in eundem ſtatum oportebat, aut pacta ſeruare, quibus erant dediti, nõ aliàs dedendi, nec impunè morituri. vt Romani Poſthumium dediderunt, alioſq; pacta non præſtantes.

Qua ex cauſa numquam probare potui, quod à regularibus aliquãdo quibuſdam vidi vſurpari, vt ſi Superior multis promiſsis etiam impunitatis apoſtatã ad cœnobinm reuocaſſet; Prouincialis auctoritati ſuæ aſſereret non præiudicatum, qui & carceri manciparet regreſſum, non eâ fide regreſſurum. De ſumma igitur poteſtate populi, Principumvè, quibus militant, delibare belli Duces nihil poſſunt: ea poſſunt, ſine quibus bellum rectè gerere non poſſunt. *Iniuſſu populi,* inquit Poſthumius, *nego quicquam ſanciri poſſe quod populum teneat.* verùm cui iuriſdictio data eſt, ea quoque conceſſa eſſe videntur, ſine quibus iuriſdictio explicari non poteſt. *l. cui. D. de iuriſd. om. Iud.* & intra eos terminos Principem populumque obligat, vt inſtitor dominum. *l. 5. D. de inſtit. act.*

Et quoniam fortuna & occaſio magnæ ſunt arbitræ bellorum, quæ perire poſſunt, dum Princeps conſulitur, aut populus; dubitare non oportet, belli Ducibus eſſe conceſſum in deditionem accipere, vitã, bonis, libertate ſaluis ciues, vrbes, oppida, caſtra, exercitus: cæterùm de iam victis, ſuperatis, deditis, ſtatuere non poſſunt. iam ea extra belli ductum conſtituta ſunt. adeoque pura deditio ſi fiat, ad arbitrium Principis omnia deuoluit. de præda tamen diuidenda poſt conflictum ſtatuere ſolent. cui mori ea ratio ſuffragatur, ne (vt ſæpè accidit) in media victoria ad prædã dilabantur milites, quam re confectã non ſperarent. ideoque ne victoria ob prædam è manibus elabatur, eorum quę in pręda ſunt promiſſio, & poſt conflictum diuiſio ad Duces pertinere cenſenda eſt. quia ſine ea militem in diſciplina, & victoriam continere non poſſent.

3. *Hi in deditionem accipiunt; de ſimpliciter deditis illi ſtatuunt.*

Deni-

Denique Duces obligare ſe, militem, & prouinciales quibus præſunt, poſſunt intra ea, quæ ab ijs poſſunt imperari, & prodeſſe ijs, eaque quæ ſunt vtilia ſtipulari; nocere non poſſunt extra ea, quæ imperio eorum continentur.

4. *Intra terminos ſibi commiſſos ac leges cõmunes, etiã contra arcana mandata obligant.*

Principem ergo ſuum & populum obligant in ijs, quæ mandatis eorum continentur, aut communes gentium leges Ducibus permittunt; ad modum quo inſtitor per eum obligatur, quem rei ſuæ præpoſuit, & quomodo vti cum eo contraheretur palàm proſcripſit. *l. cuicumque §. non tamen. D. de inſt. act. l. ſed ſi. §. de quo & §. prohibere. §. proſcriptum, ibidem.* Vnde belli Duces, ſi intra id, quod haben: communes, aut notæ palam ſui populi leges, contrahant; obligant Principem ſuum, etiam contra arcana mandata. quanquam ob horum contemptum puniri illi poſsint. extra leges quas diximus, vel mandata publica non obligant. vt ratiocinatur benè apud Romanos Poſthumius. *Hoſti nihil ſpopondiſtis, ciuem neminem pro nobis ſpondere iuſsiſtis, nihil ergo vobis nec nobiſcum eſt, quibus nihil mandaſtis, nec cum Samnitibus cum quibus nihil egiſtis.* Sed quæritur an pro iuſſu ſilentium poſsimus interpretari? & negat Grotius *de bell. l. 2. cap. 15. in fin.* niſi aliud acceſſerit poſt notitiam, quo pactio poſitiuè probata cenſeatur. vbi itidem docet quando Principes ſuorum Ducum pacta improbant; quatenus hi teneantur ad id quod intereſt, bonorum, corporiſvè deditionem. vt Fabius Max. cùm pactum eius Senatus improbauit, fundum vendidit, pretium hoſti ſoluit. Samnites Brutulum Papium dedendum cenſuerunt, Romani Poſthumium volentem ſuadentemque. quâ deditione defungitur aliâ obligatione Princeps.

5. *Quatenus ſeipſos ſi pacta à Rege improbantur?*

6. *Liberæ ciuitates, Status Imperij qualiter contrahunt?*

Cæterum fœdera quamuis ſoli regulariter contrahant, qui ius maieſtatis habent, tamen non ſunt excludendi qui regalia pridem vſurparunt. vt multi hodie qui pro ſupremis ſe gerunt Principes, Liberæ Ciuitates, & Status Imperij; vt Hanſiatici: quique penè in ſua poteſtate ſunt, non tantùm cum Principibus & Statibus Imperij, ſed etiam cum exteris in defenſionem mutuam: non contra Imperatorem, aut Imperium. nam ij in maieſtatem committerent. vt vaſallus, qui cum hoſte domini paſciſcitur, feudo cadit.

7. *Quatenus qui certis legibus regnant?*

Reges, Principeſque, qui pleno iure regnant, Populique liberi, per ſe maioremvè partem contrahere fœdera poſſunt, regnum populumvè obligare. qui certis legibus regnant, more maiorum, atque ex gentis inſtituto contrahunt, ſe gentemque vt obligent.

8. *Præſertim*

Præſertim ſi eiuſmodi fœdera ineant, quæ inæqualia non tantũ ſint, ſed & Imperij imminutionem aliquam redoleant. vt in fœdere

Car-

etiam externis geratur, ad res tutandas, & iniurias vindicandas; *eorum qui*
has enim comprimere oportet, vt tuti ſint Prouinciales à poten- *& quibuscum con-*
tia vicinorum Principum, quorum æternum ſtudium pomeria *trahunt.*
proferre, terminos prorogare, & quidquid vicinum eſt ſubditum
facere: vt ipſa ambitio nullos habet terminos.

Cæterùm minùs vtilia fœdera ſunt cum nimis remotis, ſeu 14.
qui auxilia difficulter ſubmittere poſſunt: perículoſa cum nimis *Cautè ra-*
miſeris, & afflictis; quin & nimis potentibus: ſi fructum victo- *tio circum-*
riæ in ſe ſolos deriuant illi, vel egent nimium, vel in charybdim *ſpicienda.*
vt qui merguntur ſecum trahunt. inconſulta etiam cum familia
offenſa, vel hominibus natura à nobis alienis, diſſymbolis & anti-
patheticis, vel numero nimijs, qui diſtrahuntur ſententijs inutili-
ter. ſolidiora ſunt ſi affinitate contracta firmentur, ſacramento
ſemper ſolent, ſæpè & obſidibus: vt & ſolemniter publicari, ſæpiùs
recitari, renouari.

Porrò belli ſocietas excipere ſolet priores amicitias. vt *apud* 15.
Polyb. l.9. Conſul Romanus Campanis reſpondet: *Amicitias ita* *Prius fœde-*
inſtitui par eſt, vt neque vetuſtior amicitia ac ſocietas violetur. nouos pa- *rati excipi*
rans amicos veterum ne obliuiſcere. *ſolent.*

Sed & ad iuſta bella ſolùm extenditur, obligat ſolùm amici- 16.
tia omnis vſque ad aras. Quare rectè Romani in primo fœdere *Ad iuſta*
cum Iuda Machabæo *lib. 1. cap.* 8. Demetrio ſcribunt, queſtos Iu- *demum*
dæos; adduntque, *Si iterum adierint nos, aduerſum te faciemus illis iu-* *bella ſocie-*
dicium, & pugnabimus tecum, terra mariquè. Priùs ergò de belli iuſti- *tas obligat.*
tia iudicabant, deinde ex fœdere pugnabant. Epiſtola etiam Con-
ſulis Lucij *lib. 1. cap. 15. Machab.* poſt renouatam ſæpiùs ſocietatem,
abſolutè quidem mandat transfugas tradi Simoni, ſed tamen ad-
dit, *vt vindicet in eos ſecundùm legem ſuam.*

Societas belli contracta obligat ad auxilia; cur enim venitur 17.
in communionem belli, aut quid venit, ſi nòn ſocialia arma? *Et ad auxi-*
Amicitiam auxiliorum obligationem ſecum non trahere cenſet *lia, ſed cau-*
Bodin. *libr. 5. de Republ. cap. vlt.* aliter Gentil. *de iur. bell. lib. 3.* *tiùs ea eo-*
cautiùs tamen ſolent Principes diſertè de auxilijs paciſci, eorum- *rumque*
que quantitate. *quantitas pactis exprimitur.*

Quid ſi amici plures fuerint & ſocij, & inter eos bellum inci- 18.
derit, an vtrique, an neutri auxilia mittentur? Sanè neutri; non *Sed an ad-*
enim auxiliares ſuos inuicem debent collidere: vtrique autem ſi ad- *uerſus ſo-*
uerſus non iunctos bellum gerant. quod ſi non pari vinculo iun- *cios?*
cti ſint, ſed alter altero arctiori, fortè alter in ditionem receptus
ſit; huic vtique prærogatiua vinculi auxilia poſcet; quamuis et-
iam tempore poſteriori. nam inter perſonales creditores nullum

temporis ſed cauſæ priuilegium eſt.quomodo Romani cõtra Samnites, veteres ſocios, pro Campanis in ditionem recèns receptis bellum ſuſceperunt. nam hi propiùs noſtri ſunt. Alberic. Gentil. *de bell. lib. 3.*

Cæterùm iuſtius antequam ſocialia arma moueantur, vt amici contentioni ſe interpónant, ſocius de Iuſtitia belli inquirit, & ad illum contra quem mouere vult, ſcribit, Legatoſque mittit, ad rem componendam. vt Romani pro Iudæis ad Demetrium. *vt mox diximus.*

Solet & conueniri ne arma ad hoſtes deferantur, ne armorum apparatus fiat, ne claſſes, ne exercitus, ne arces, & præſidia in finibus.

19. Quæ omnia non callidè interpretanda ſunt, ſed ex æquitate & communi vtilitate contractus. ſi quidem conuentiones in Regibus & Rebuſp. bonæ fidei eſſe ex Decij conſilio 4. & 187. *Chaſſ. in catal. part. 5. conſider.* 24. præſertim fœdera tradit Gentil. *lib. 3. de iur. bell.* In quibus Petrus Medices *apud Guicc. lib.* 1. ſanctè dixit bonam fidem ſummum tenere locum. In bonam fidem peccant, qui palam bello abſtinent, clam hoſtem iuuant, aut indirectè. *l. ſi ſponſus D. de donat. inter vir. Neque enim amicos quiſquam aliter quodammodo pluribus in bello bonis affecerit, ſi hoſtis eſſe videatur: nec inimicis magis alio quodam modo nocuerit, quàm ſi putetur amicus eſſe.* Xenophon. *in Cyrop. l. 5. nam amicorum facta hoſtilia nec diligenter cauere, nec aſtu repellere facile.* Dion. Halic. Abſint ergò non fraudes tantùm omnes, ſed ſubtiliores diſputationes, apiceſque iuris non admittantur.

Conuentiones fœderũ non callidè, ſed ex bono & æquo iure interpretanda.

20. Neque exceptiones quæ dedecent Principem.metum Principem excipere non decet. Fraudem admittere tam improbum eſt in conueniendo cum hoſte, quàm dolus in bello eſt laudatus. *Fraus*, inquit Cicer. *Offic. 3. diſtinguit, non diſſoluit periurium.* Quare Samnites ad Romanos, *Numquam ne cauſa deficiet cur victi pacto non ſtetis? obſides Porſenæ dediſtis, furto eos ſubduxiſtis: auro ciuitatem à Gallis redemiſtis, inter accipiendum aurum cæſi ſunt: pacem nobiſcum pepigiſtis vt legiones captas vobis reſtitueremus, eam pacem irritam facitis: & ſemper aliquam fraudi ſpeciem iuris imponitis.* Liuius *l.* 9.

Fraus abſit, atq; indecens exceptio, metus &c.

21. Exceptionem à rerum mutatione accipere non indignum, ſi traditum eſt iuramentum vigere dumtaxat *rebus ſic ſtantibus.* Crauetta *conſil.*27. *Tunc fidem fallam,* inquit Seneca, *tunc inconſtantiæ crimen audiam, ſi cum omnia eadem ſint, quæ erant promittente me, non præſtitero promiſſum. alioqui quidquid mutatur, libertatem facit de integro conſulendi, & meam fidem liberat.*

Non ea quæ à rerum mutatione naſcitur.

An

An porrò fœdera ſucceſſores obligent quæſtio Regia eſt, non à Iuriſprudentibus tantùm diſputata, ſed & à Regibus, Principibus, Populis. negat Romanis Perſeus teneri ſe patris conuentionibus: Liuius *lib.* 42. Fidenates mortuo Romulo, Latini Tullo, & item Anco, Sabini Tarquinio pulſo. Iniuriarum ſanè tranſactio in perpetuum facta cenſetur. Alciat. *de præſumpt. reg.* 2. *in fin.* Societas etſi inter priuatos perſonæ electæ morte finiatur, etiamſi ſecus cautum ſit: *l.* 35. *D. pro ſoc.* tamen in vectigalium negociorumque publicorum, adeoque belli & pacis ſocietate ſecus dicendum. Gentil. *lib.* 3. *ex Decio, conſ.* 203. ſic Romanis cum Latinis, Pœnis, alijſque fœdera perpetua. & Demoſthenes *Philipp.* 2. *etiam poſteros implicaſtis pace*, inquit. Sed hæc inter populos minùs controuerſa; qui ijdem ſemper, niſi euertantur, & ſtatum mutent. Principes etiam, ſi tamen vt tales fœdus percuſſerunt, & regni nomine ſucceſſores obligant. *cap.* 3. *de ſent. in* 6. quin & cenſet Bald. *in l.* 1. *D. de conſtitut. Princip.* ſeruandos eos contractus, qui ex natura ad principatum, non ad perſonam Principis ſpectant. quin & hos, vbi ſucceſſores non ex electione, ſed ſanguine ſurrogantur. *in l. ex hoc iure. D. de iuſtit. & iur.* publicæ enim ſunt huiuſmodi conuentiones. *l.* 5. *D. de pact.* ideoque ad perſonæ interitum non reſtringendæ, niſi ſi quid eiuſmodi ſit, quod à ſucceſſoribus non æquè præſtari queat. quando nec vectigalium tranſit ſocietas. Bart. *in l. adeo. D. pro ſoc.* Cautiùs tamen ſolent fœdera à ſucceſſoribus, & cum ſucceſſoribus renouari, vel expreſsè, vel tacitè, quomodo priuatorum ſocietas ſoluta etiam renouatur. 22. *Fœdera an ſucceſſores obligent?*

Sed tamen quoniam ſucceſſores in regno, non beneficio defuncti, ſed ex lege Regia, & titulo, vnde agnati cognativè ſuccedunt; vice defuncti non funguntur: in priuatas actiones illius non ſuccedunt; niſi quatenus in Remp. contractæ ſint. Quamuis enim Principum verba leges ſint, *l. pen. C. de donat. inter vir. & vxor.* & fide Regiâ nihil ſit ſecurius. *l. inter claras. C. de ſum. Trinit.* id tamen ipſos ſpectat contrahentes: quorum mores deberent ad eum ritum eſſe compoſiti; non afficit autem ipſam Remp. niſi publica conuentio, aut in illius vtilitatem contracta ſit. Dd. *ad l.* 1. *C. de conſtitut. & Conſt. de pace Conſtant. in verb. ſucceſſor. & tit. Qui ſucceſſores teneantur in feud.* Vtilitatem autem metior ex conſilio, non euentu. vt ſi in bellum pro Rep. ſuſceptum pecunia data ſit, quamuis infeliciter bellatum fuerit. fortuna enim non ſemper Iuſtitiæ ancillatur. 23.

Sed & quæritur quatenus fœdera ad ſingulos pertineant? Certum eſt ita ſingulos comprehendi, vt lædi non poſsint ab altero Rege, vel Repub. at ſi quid ſinguli fecerint, Remp. aut Regem reum

non faciunt, cuius iniuſſu fecerint. præſertim ſi res leuis momenti ſint. attamen ſi publicè iuſſum, probatumve fuerit, quod priuati faciunt, fœderis violatorem Regem, ſeu populum ij faciunt, probaſſe cenſentur, qui non puniunt, ſed diu iniuriæ, aut damni reparationem interpellati differunt. *ex Decij conſ. 486. Gentil. de bell. lib. 3.* Quæ porrò litium cötentionumq́; priuatarum cauſa fiunt, ad fœdus nihil pertinent. minus piratarum, qui ex gente altera veniunt, cædes: pro qua potiùs gratiam debeat. exulum receptio fœdus non lædit, fugitiuorum lædit: niſi reddantur repetiti. Gentil. *vbi ſup.* niſi ſecus fœdere comprehenſum fuerit, aut patriæ leges extra patriam, quacumque de cauſa, quem ſiſti vetent. quomodo Ordines Brabantiæ nuper interceſſerunt, ne fugitiuus monachus maieſtatis accuſatus, & à Galliæ Rege repetitus, extra Brabantiam contra vetera huius gentis priuilegia dimitteretur. quo etiam iure (omitto alias cauſas) ſanctiſsimè renuit Albertus Pius Henrico IV. remittere Condæam Principem.

CAPVT XXI.

De Inducijs.

1. *Induciæ natura temporales, breues.*

PAx perpetua eſt. *Romanis & Latinorum populis pax eſto dum cælum & terra ſtationem eandem obtinent.* formula Dionyſ. *lib 6.* *Induciæ ſunt*, inquit Paulus, *in l. poſt-liminium. 19. D. de captiu. cùm in breue, & in præſens tempus conuenit, ne inuicem ſe laceſſant.* breue tempus ait Paulus, quæ natura eſt Induciarum. vt Varro bellorum ferias, pacem caſtrorum, paucorum dierum, Virgilius pacem ſequeſtram dixit. Inuentæ quippe ſunt Induciæ, vt diximus, vt viam ſternant ad pacem. de qua dum tractatur, conueniri ſolet, ne ſe inuicem laceſſant. adeoque ſaluâ proportione ab ijs dantur, qui ſummum belli arbitrium habent; & ab ijs, qui belli tantùm Duces. ab illis generaliter: ab his quoad mandatis continetur, ſeu Imperij ratio exigit: id eſt, quo ad eos, quos oppugnant, aut obſident. *l. vlt. D. de legation.*

2. *Tametſi ſecus ſæpè contrahantur.*

Cæterùm abitum ſæpè eſt à propriori Induciarum natura, & adſcititiæ nomini conditiones adiectæ, vt & longum durarent, & pacis magis, quàm belli cömercia viderentur. niſi quod tempore Induciarum exeunte ſtatus belli reuiuiſcat ipſo facto, iuraq́; partium eo durante integra conſeruentur. ita Gell. *l. 1. cap. 25.* Pactum Induciarum huiuſmodi eſt: in diem certum non pugnetur, nihilque incommodi

detur,

detur, ſed ex eo die poſteà, vti iam, omnia belli iure agantur. Ad
tempus tamen longum porrectæ & apud veteres Induciæ. Veientes
à Romulo centum annorum impetrarunt. poſteà quadraginta.
Liuius *l.* 2. & Iſdigerdes Perſa tutor Theodoſij Iunioris centum
item annorum pepigit. Niceph. *l.* 14. *cap.* 1. Ad has pertinent vete-
res Auſtriacorum cum Sueuis Heluetijſque Induciæ, toties nunc ad
duo ferè ſæcula renouatæ. pertinent & ſolemnes Alberti Pij Belga-
rum Principis & Philippi Hiſpaniarũ Regis cum Batauis Induciæ. 3.

Quibus expirantibus ſine vllis fecialibus in bellum recidimus. ipſi *Per finem*
Bataui (cùm Albertus & Philippus nihil dum mouerent) primi re- *Induciarũ*
ſuſcitarunt terrâ, marique. Et mari quidem ita bellum reſumpſe- *omnia in*
runt, vt naues quaſdam multo auro onuſtas, quod per ſpeculato- *priſtinum*
res didicerant aduerſo vento agitatas, (quæ communi Oceani iſtius *belli ſtatum*
conſuetudine diu ante Induciarum finem appellere debuiſſent) *recidunt.* 4.
nondum lapſis Inducijs continuò proſecuti ſint, vt iam die vltimo *Vt in Bel-*
aduentante, in eas inſilierint, & in Inſulas ſuas hoſtiliter traxerint. *gicũ accidit.* 5.
Alphenus quidem Varus *in l. Cæſar. D. de publican.* tempus primæ *Quid in his*
profectionis, non tempeſtatis ſpectandum reſpondit. & quam- *qui tempe-*
quam Grotius *lib.* 3. *de bello, cap.* 21. ita eam legem excipiat, vt non *ſtiuè ena-*
ius belli tangat (quod clariùs preſsiſſet per *l. in bello. D. de captiu.*) *uigant, ſed*
ſed à pœna tantùm commiſsi liberet (quem caſum diſertè deci- *tempeſtate*
dit *l. interdum.* §. *ſi propter. D. eod.*) & faueant verba *d. l. Cæſar. non* *impediun-*
videri contra legem feciſſe. tamen huius reſponſi altiorem cauſam lex *tur.*
aſsignat; *in verb. quod iam initio euectæ cotes viderentur, cùm ex portu na-
uis profecta eſſet.* licet Grotio conſentiat Bartholus, eum tamen
benè reijcit Gentil. *l.* 2. *de iur. bell. cap.* 13. Bodin. *de Repub. lib.* 5. *in
fin.* fatetur omninò Grotius quin tales remittere benignius, quin
& generoſius ſit, nullam habere dubitationem. ſed illos beni-
gnè nihil, generoſè nihil circa aurum admittere coëgit ſacra fames.

Albertus quidem & Philippus publicâ legatione declararunt, quàm non bellum, ſed ex Inducijs tranſitum in perpetuam pacem optaſſent. quod & ſæpiùs Romanos feciſſe hiſtoriæ docent. quo oſtenderent, quàm inuiti ad arma traherentur.

Sed homines turbido maris ingenio aſſueti maluerunt in bellum relabi, quàm experiri an Mercurius ille Philippi & Alberti nullam pacis perpetuæ, vel temporalis oliuam decerpi ſineret, & interpretari vocem eius, non niſi claſsicum, ſonuiſſe. malè ſcilicet ſibi conſcij ex Principum iure, quàm benignitate potiùs argumentando. ſciebant malè ſe meritos, iura Principum per belli ſomnum non exercita expergefieri, exercitiumque, ſi velint, reuiuiſcere. nam, vt diximus, per Inducias iuribus partium detractum nihil fuerat.

 vt

vt in pace perpetuum ſolet ſanciri aliquid, quo prioribus partium iuribus vel derogetur, vel æterna interpretatio ſtatuatur. adeoque quæ in pace ſolet amneſtia, iniuriarumque obliuio perpetua vtrimque promitti, has inter partes in annos tantùm duodecim. *art.* 4. promiſſa erat.

6. *Libertas itaque vnitarum prouinciarum in priſtinũ ſtatum relapſa eſt.* Sed & libertas prouinciarum adeò declamata, quam Rex autographo ſanxiſſet, ſuſpirio eodem euanuit. nam cùm politici quidam, Balt. Ayala *de iur. belli. l.* 1. *c.* 6. Bodin. *l.* 1. *de Repub. cap. vlt.* Beſold. *diſſert. pol. de pac. cap.* 2. 3. 8. & maximè politico-hæretici negarent Principem pacto cum ſubditis inito teñeri, ſicut inter dominum & ſeruum ciuilis obligatio non conſiſtit; ita perſuaſum illis erat, ne in pacta venirent cum Principibus, ſine præuia libertatis eorum declaratione, quæ ad eum effectum, & ad cauillationem eam excludendam data eſt. ideoque *art.* 1. Induciarum & ea ratio, vt effectus, explicatiùs proponitur: *que les Archiducqs & le Roy ſont contents de traicter auecq eux, en qualité & comme les tenants pour libres, ſur les quels ils ne pretendent rien; & de faire auecq eulx, es noms & qualités ſuſdictes vne treſue aux conditions cy apres eſcrites, &c.* quarum 1. *que la treſue ſera pour douze ans,* quorum lapſu labuntur quæ ijs inædificata ſunt. Non neſcimus quoſdam ambiguitate verborum iſtius autographi eſſe abuſos. ſed debebant illud cum his articulis conferre. non neſcimus etiam ipſos Ordines vocabulum liberarum prouinciarum titulis præſcripſiſſe. ſcimus tamen etiam & ipſos ſermonis amphibologiam petijſſe in clara verba mutari, vt ſimpliciùs liberi declararentur, at noluiſſe Principes: & cùm ea res cõpedes tractatui inijceret, Præſidem Ianninũ luculentâ oratione ſuaſiſſe, ne de vocabulis litigarent: vana hæc eſſe, ſi Deus, cauſa, & dextera defuerint; ſin adfuerint, vocabula facilè rem ſequi: ita poſt remoras aliquot Antuerpiam reditũ, & conuentum, pactæq; Induciæ in annos duodecim, ſub qualitate & conditionibus propoſitis. *Bene Baudij diaria.* Haræus *in Principibus Belgij vniti ſub Albert. ad fin.* ſed & ita Grotius *de Rep. Bata. c.* 7. factas ait in duodecim annos Inducias præpoſitâ teſtatione, quâ ſe (Principes) paciſci eas cum Ordinibus fœderatis, vt cum liberarum nationum, ac ciuitatũ Ordinibus profitebantur.

Igitur eiuſmodi Induciæ in longa tempora factæ, & quæ plus habent, quàm ne interim hoſtes ſe laceſſant, fœderum naturam ferè adipiſcuntur. vt videtur ſenſiſſe gloſ. *in dict. l. poſtlimin.* ideoque lex amneſtias extra naturam eſt Induciarum, & ad fœdera generatim ſpectat. quæ tamen gloſ. non rectè treugam eo nomine diſtinguit. nam, præter vocabuli barbariem, conſtat *ex cap.* 1. *x. de treuga,* breuia eam tempora complecti, & ſanè propriè ceſſationem armo-

armorum, quam nunc vocamus, denotare. ſed delectamur hodie res alias alijs nominibus obtegere. Effectus tamen breuiorum longiorumque induciarum idem eſt, vt ijs lapſis res in priſtinum belli ſtatum redeant: perinde vt qui in duello pugnant, reſpirant, anhelitumque reſumunt, ſi non interim colloquio controuerſię ſopiri potuerint.

7. *A quo tempore obligant induciæ?*

Obligant Induciæ mox contrahentes: ſubditos autem à tempore notitiæ. qui ſi quid ante notitiam contra eas egerint, impunè quidem egerint; ſed Principes captiuos, & res ablatas reſtitui iubebunt. Tempus ſi continuum adſcriptum ſit, de momento currit in momentum: ſi certus terminus, etiam dies termini comprehenſus erit. Terminus apud Ariſtotelem, vltimum cuiuſque eſt & pars rei. *l ſi quis. D. de verbor. ſignification.* Grotius *lib. 3. cap.* 21. *num.* 4. & 5.

8. *Quæ per eas liceant?*

Per Inducias ire, redire licet, commercari, colludere, reficere mœnia, militem conſcribere, derelicta occupare, non præſidijs nudata dumtaxat. vti enim quiſque ante Inducias poſſedit, ita in ijs poſſidere pergit, ideoque ijs durantibus poſt-liminiò nihil recipitur. *d. l. poſt-limin.* vt in pace, *l. in bello ibidem.* niſi ſecus conuenerit. vt in Belgicis noſtris Inducijs; per quas res omnes veteribus dominis reſtituebantur: additâ etiam alienandi facultate.

9. *In rem finemq; certum contractæ?*

Quòd ſi etiam in rem finemvè certum Induciæ pactæ ſint, circumſcripta earum natura non patitur extenſionem, etiam ad ea quæ alioquin natura ineſſent: v. g. ſepeliendorum corporum Induciæ datæ ſint; ire aut commeare non licet, quod alioquin per communes Inducias licet. ſimiliter ſi obſeſſi de deditione agant, Induciæ datæ ne oppugnentur, non eis permittunt auxilia intromittere, nouas machinas ſtruere, ſeu aliàs conditionem obſidentis per nomen Induciarum deteriorem facere. Si cautum rebus ſit, non perſonis; aut contrà perſonis, non rebus; de his ad illas pactio non extenditur. ſi tamen rem prædari alter voluerit, alter defendere citra Induciarum violationem poterit.

10. *Quorum earum fides fallatur?*

Si fides Induciarum rumpatur, prout de pace & fœderibus diximus, pars altera fide exſoluitur. Decius *conſ.* 131. Gentil. *l.* 2. *de bell.* generoſiùs tamen aliquid patitur, & in finem differt. vt religioſè Albertus nõ tantùm, ſed & ſcrupuloſè Induciarum fidem ſeruauit. Priuatorum inſolentia publicam fidem non lædit. Decius *conſ.* 667. ſi modò qui publicè præſunt, nec mandent, nec probent diſertè aut tacitè, non puniendo vel dedendo, ac res ablatas reddendo. ſed ſociorum violatio ſocios inuoluit. Gentil. *lib.* 2.

CAPVT XXII.

De Lytro.

1. *De ſtato Lytro noſtrorum militum, ne extra conflictum necentur.*

Bellum noſtrum Belgicum, quo ad captiuos milites, conuentionem habet aliquid ex Inducijs redolentem, vt qui in conflictu non occiduntur, poſt eum ſeruari debeant, & ſtato Lytro redimi: gregarius miles, decurio, ſignifer menſtruo, centurio maiori ſtipendio, &c. Olim qui non occidebantur, ſeruabantur; & ſerui fiebant, inde dicti: & ex bello poſt-liminium erat, ex pace non

2. *Quod diſciplina Romana non admiſiſſet.*

indiſtinctè. *l.* 12. *D. de captiu.* quod ideò placuiſſe Seruius ſcribit, quia ſpem reuertendi ciuibus in virtute bellica magis, quàm in pace Romani eſſe voluerunt. *dict. l.* 12. quibus ea propter, ea militiæ pacta non placuiſſent. emolliunt animos militares, eneruant audaciam, & qui numero victos ſe vident dum commeant, vti victi ferè & victores ponunt aut ſumunt arma, quaſi aleæ ſententia damnati ludere par impar.

3. *Sed & ea nonnihil rigida nimis.*

Non tamen Romanus rigor omnino probari poteſt. de quo Liuius *lib.* 22. *nulli ciuitati viliores captiui quàm noſtræ.* quod verum adeò fuit vt & negligerent ſuos, & fœdam ferè redemptionem haberent, & à ſe captos ludibrijs maioribus, quàm aliæ gentes afficerent. neque tamen vetita generatim fuit redemptio. ſed octo milia, quæ cladi Cannenſi ſuperfuerant Populus Rom. redimi vetuit. exemplo ſingulari. quæ res animum Annibalis etiam omnino fregit. quin & facultatem redeundi præbet redemptio, nec ius poſt-liminij mutat. *l.* 15. 20. 21. *&c. D. de captiu.* voluit tamen Extrau. Conſtitut. 40. *Leonis, vt captiui teſtamenti factionem habeant, &* 36. *vt captiui filius hæres ſit.*

4. *Lytrum pluribus deberi & pluries poteſt.*

Et pluribus quidem lytrum, quod diximus, deberi poteſt, ſi pluries ijdem capiantur. ſolent tamen capti, ſi velint, fide publicâ deduci ad ſuos vſque, tubicine aut tympaniſtâ comitante, aut litteris publicis muniri.

5. *Nec reſcindi pacta ſuper eo conuenta, quòd captiuus inueniatur ditior.*

Cum de lytro conuenit, & ſi hoſtium opinione captiuus ditior fuerit, non reſcinditur pactio. tum quia iure gentium non tenetur quis ſupplere, quod minùs æquo pretio promiſit, tũ quia homo & libertas non æſtimantur pretio, nec huius proportionem capiunt. Pro dimiſsione pretium ſoluitur. ideoque quamuis de pretio ſit conuentum, ſolutionemque mors præuenerit, non debebitur: ſi ta-

tamen dimiſsio facta eſt, ſed perſona liberè retenta, pignoris vice, donec pretium ſolueretur; debebitur: quamuis mors reditum ad ſuos impedierit. quòd ſi quis dimiſſus fuerit eo pacto, vt alium in vicem dimitti curaret, ſi alter illo curante dimiſſus fuerit, quamuis mors reditum interuenerit, promiſſo ſatisfactum erit: ſin ante dimiſsionem mors obuenerit, non quidem alter in carcerem redire iudicio Grotij tenebitur, fauore libertatis, & quia per eum non ſteterit, ſed neque lucri-faciet libertatem ſuam: lytrum militibus ſtatutum, vel pro digno arbitrio perſoluet. 6.

Quòd ſi captiuus moriatur?

Capti etſi ſerui hodie apud nos non fiant, bonis tamen quæ habent ſpoliantur; ſi quid tamen eorum victor non apprehenderit, ſuum non facit, ideoque captus ſi penes ſe pecuniam, vniones, aliaque pretioſa clam hoſte retinuerit; poſtquam de pretio erit conuentum, hæc ipſa, vt dominus in ſolutum dare poteſt: non enim apprehendit hoſtis, quæ neſciuit. *l. poſſidere. §. ne rup. D. de acquirenda poſſeſſ.* 7.

Non capti hodie, ſed captiuorū bona inter Chriſtianos fiunt capientiū.

CAPVT XXIII.

De Commeatu.

COmmeandi ius extra Inducias etiam priuilegiarijs litteris concedi ſolet. quod Grotius *de bell. lib. 3. cap. 21. num. 14.* laxè intra verborum proprietatem, & vt vndequaque voluntatis coniectura ſeruetur, abſurditate euitatâ accipiendum tradit. vt nomine militum centurio etiam, & tribunus veniat. cui ire permiſſum ſit, redire liceat. & ſi non redire, cui datum abire: non mittere, cui conceſſum venire. nec huic niſi ſemel. nec cum familia. quia cum ea moramur, non peregrinamur. excepto famulitio (& ſi vſus ſeruet contrarium: quia ſaluus conductus impetratur numeratis in quælibet capita nummis.) ijſque bonis, quibus decenter non poteſt carere. comitatu item permiſſo, non eos comprehenſos, quorum cauſa magis eſt odioſa, eandemque ſecuritatem, neque territorio concedentis terminari, neque vitâ: niſi additum fuerit; *quamdiu voluerit.* velle deſinit, qui viuere. 1.

Ius commeandi, & ſaluus conductus latè interpretandus.

CA-

CAPVT XXIV.

De Neutralitate.

1. *Neutrales & bello medij.* INter eos qui bello medij ſunt & neutrarum partium ſtudijs addicti, numerantur apud nos ij, qui fines, rura, villas, atque oppida muris non cincta habitant, quò vtriuſque exercitus milites excurrunt innoxij; cùm enim pars neutra ab alterius iniurijs ſic habitantes tutari poſsit, ipſi vtrique tributum ſoluunt: quo velut vtriuſque ſubditos ſe profitentur, ſeu velut perpetuum lytrum in menſes perſoluunt: quo vtriuſque hoſtilitatem vitent. ſed ferè pro lytro accipitur ab ijs, qui territorij ſui metropolim reſpiciunt, quam hoſtis poſsidet: vectigal ab ijs, quorum metropolis in ditione eſt, & poteſtate accipientis. & ferè eò in ius vocantur. quamquam vtriuſque partis imperijs parere debeant. & hæc ratio magis hîc poſt Inducias, quàm ante eas vſurpata eſt. quod in harum pactione conuentum eſſet, vt pagi, vicique ciuitatem ſequerentur à qua dependerent. quæ agendi ratio poſtquam ea pacta deſierunt, vſurpata eſt magis, quàm lege aliquâ ſeu pacto obſignato inducta.

2. *Vbi quid de fiſco.* Succeſsit poſt Inducias his locis aliud beneficium, vt prædia in huiuſmodi pagis ſita à fiſcali vindicta eximantur. quamuis eorum domini cuiuſcumque qualitatis apud hoſtes ſint. ipſi porrò eorum locorum incolæ hæredes eſſe, & ſcribere hæredes poſſunt apud nos ſimul & hoſtes, nobiſcum conuerſari, & cum hoſte, hoſtilia loca viſere, & noſtra extra reatum eſt.

3. *Ne quid ab his tamen hoſtile fiat.* Sub ea tamen ſemper cautione ne quis quippiam faciat, prodat, conſulat quod hoſti commodet; nobis incommodet. quod re aut propoſito hoſtile videatur. quale non interpretantur ſi frumentum, annonam in vrbem ſuam quiſque vehat, & viciſsim quæ ſibi neceſſaria ſunt ipſi comparet. In obſeſſam tamen vrbem nihil permiſſum inuehere, neque in exercitum obſidentem, quod hoc ad vim inferendam, vel pellendam proficiat. quæ res magno ſtetit Regi, cùm nuper Bredam obſideret, & nouem horarum ſpatijs à proxima vrbe abeſſet exercitus, neque vlli inter-mediorum locorum incolæ quippiam liceret in exercitum ſubuehere, niſi poſterâ nocte lares ſuos Vulcano ſacratos videre vellet. Id enim omne hoſtile habebatur, quod exercitui Regio commodaret: vt *apud Liu.* T. Quintius; *Quibus enim rebus amicitia violatur? nempe his maximè duabus, ſi ſocios meos pro hoſtibus habeas, ſi hoſtibus te coniungas.* & apud Demo-

Demoſthenem : *Qui ea facit, & machinatur, quibus ego capi poſſum, etiamſi nec feriat, nec iaculum emittat, hoſtis mihi eſt.*

Extra expeditionem ſi miles commeët, incolæ ea vtrique exhibere tenentur, quæ alibi iure exiguntur extra apparatum belli : parent enim Imperijs vtriuſque. quo nomine ab eis differunt qui ſub ditione neutrius ſunt. nam hi cùm pacati ſunt, nihil tribuunt niſi pretio ſoluto. ſic Moyſes promiſit Idumæo ; *Non ibimus per agros, nec per vineas ; non bibemus aquas de puteis tuis : ſed gradiemur viâ publicâ : dabimus quod iuſtum eſt ; nulla erit in pretio difficultas, tantùm velociter tranſeamus.* tranſitum qui petit, innoxium præſtare debet. vt Deacyllides apud Xenophontem, ita vt nullo detrimento ſocij afficerentur. Sulla apud Velleium cum quiete, cum ſingulari cura frugum, agrorum, vrbium, hominũ: Pompeius apud Tulliũ, vt non modò manus tanti exercitus, ſed nec veſtigium cuiquã pacato nocuiſſe diceretur. Germanicus *apud Frontinũ.* cùm in finibus Vbiorum caſtella poneret, pro fructibus eorum locorum, quæ vallo comprehendebat, pretiũ ſolui iuſſerit. quin Gothi, Hunni, Alani, qui Theodoſio merebant, *apud Panegyriſt.* vt nullus tumultus, nulla confuſio, nulla direptio à barbaris eſſet. Aberant hæc ab illis barbaris : quis neget abeſſe poſſe à milite noſtro, ſi fuerint ipſi, & qui ducunt illos, illis duobus ſimiles? Si fieri hæc poſsint, neque fiant ; ſed prouincialibus ſocijſque damna ducum negligentiá, fraudatis ſtipendijs inferuntur, quot illi capitibus, ſi non legis Aquiliæ, quâ ſolutos ſe putant, damnabuntur ad reſtauranda damna lege æternâ, quæ nullos non ſtringit?

4. *Vtriq; militi neceſſaria ſuppeditent.*

5. *Quod non faciunt non ſubditi.*

6. *Sed innoxium trãſitum & hoſpitiũ præbent, neque aliud exigi poteſt.*

Igitur ijs, qui bello medij ſunt, competit vtrique ea officia præſtare, quæ humanitatis ſunt, neutri vllum quod bellico apparatui ſeruiat ; tranſitum vtrique dare, annonam vendere, neutri obſeſſo, aut obſidenti vllatenus prodeſſe.

7. *Non quidpiam quod ad bellicum apparatum pertineat.*

CAPVT XXV.

De Pace.

AB Inducijs, ſi quã fieri poteſt, ad pacem eundum eſt. *Suſcipiant montes pacem, & colles iuſtitiam.* peccare diximus qui implacabiles belli animos gerunt. adeoque qui, cùm æquas pácis conditiones obtinere poſsint, bellum malunt. quod ob id ex iuſto fit iniquum. nihil eſt vel in decernendo, vel in gerendo, vel in finiendo bello, quod ad iuſtitiæ libripendem nõn pertineat. ſi quod debeatur repetenti negatur, bellum iuſtum eſt; ſi cùm quod debetur offer-

1. *Ab Inducijs ad pacem eundum.*

2. offertur, non ſiſtatur; *vt ſuprà latiùs diximus*, bellum iniuſtum eſt.

Iuſtum id atque æquum. Omitto æquitatem numquam in bello decernendo, gerendo, finiendo ſatis laudatam, quæ à magnis Principibus, à prudentibus Ducibus & grauibus Senatoribus extra iuſtitiæ debitum ſolet exhiberi. quâ non corpora, ſed animi hoſtium vincuntur. quâ quos ſol oriens vidit hoſtes; occidens ciues, ſocios, amicos, clientes vidit. Omitto temperamenta circa ius interficiendi in bello iuſto, circa vaſtationem, & ſimilia, circa captas res, circa perſonas, circa acquiſitionem Imperij, circa ea quæ iure gentium poſtliminio carent. quæ Grotius *de bello. lib.* 3. c. 11. 12. 13. 14. 15. 16. præclarè exequitur.

3. *Conſultumq́; ne deſperatio noxiora conſilia ſuggerat.* Quibus æqua negantur, aliò reſpiciunt; porrigunt alijs preces; dedunt ſe in clientelam; & quamuis duram potiùs conditionem capiunt quam herbam porrigant crudeli & inexorabili victori. *Flectere ſi nequeant Superos, Acheronta mouebunt.* Campani iniquitate vicinorum acti, Romanis ſe dediderunt, quorum auſpicijs hoſtes deleti. Florentini Regem Neapolitanum contra Caſtrucium implorarunt, atque in vrbem receperunt: Senenſes ab eo attriti deinde ſunt. Extrema tentant, quibus moderata negantur. neſcimus quæ noſtræ, quæ aduerſariorum ſint vires, niſi cùm extrema experimur. Veneti à Franciſco Duce Mediolanenſi, vt ferè deëſſet nuncius, victi intra triduum exercitum repararunt, Duce Venetorum proijciente pecuniam omnem ſuam in medium, reliquis eius exemplum ſecutis, mox militem promptum ita habuerunt, vt Mediolanenſis ipſe pacem poſceret. Pompeio in Hiſpania victo, Italiâ pulſo, in Pharſalicis iterum victo, in Ægyptum profecto, bellum pluribus locis iterum reuixit, & niſi Sextus Pompeius filius fidei plus tribuiſſet, quàm occaſioni, poterat extinxiſſe hoſtem. peccauit tamen Pompeius, & peccauit Cæſar, quòd neuter vel æquas dare, vel accipere conditiones voluerunt. magis tamen Cæſar, qui regnum ſub nomine Imperij ſeu perpetuæ Dictaturæ affectabat, quàm Pompeius; qui id agebat, ne quis ei par in Rep. videretur; Senatus tamen populiq́ue nomine, & auctoritate retentâ. habebat Cæſar exercitum decem annis in Gallia probatum: Pompeius præter infinitam populi multitudinem, omnes optimates: vt quoties deliberatio eſſet inſtituenda, Senatus ipſe omnis intereſſe videretur. ſed veterana manus multitudinem excuſsit, fato & fortunâ lapſam. Monuerat olim Sylla, *Cauerent malè cinctum iuuenem.* Accidit cæteris, quod de ſe Cicero inquit, *Præcinctura me fefellit.* & Porus Alexandro: *Noueram vires meas, nondum expertus tuas.* lethale in bello, ſed non inſolens, *non putaram.* multis à nimia fiducia è manu victoria excuſſa eſt.

Ni-

Nimia fiducia facit, vt æquæ etiã conditiones diſpliceant. 4.

Nimia ſui fiducia nociua, maximè in reſpuenda pace.

magnum in Ducibus vitium, atque æqualis cum animi abiectione periculi, ſi non maioris. Fælices quos ſpiritus fortunę non adeò inflant, quin æquæ paci ſe ſubmittant: neque adeo vno fortunæ ictu conſternantur, quin meliora ſperent: omni vi, arte, vigilantiâ annitantur, vt victoriæ fructum victori corrumpant, & quocumque nouo ſtratagemate (minimè enim, vt ait ille, *bellum ex decreto geri poteſt*) gradum faciant ad æqnas pacis conditiones.

Quæ æquitas non ex vno prelio aut pluribus, ſed à re ipſa, 5.

Quam qui negligit, publicam ſalutem negligit.

omnibuſque quæ euenire poſſunt, circumſcribenda eſt. vidimus plures Principes & Reſp. cùm certum eſſet vtrimque pacem appetere, in plures annos non à conuentione dumtaxat, ſed etiam à colloquio diſtractos fuiſſe, ſingula tantũ fortunæ nunc aduerſę, nunc ſecundę, non ſimul omnia, quæ ſuccedere poſſint, momenta ponderantes. Victus ſi pacem petat, non niſi iniquam obtinet: victor ſi iniquas leges pręſcribit, victum abigit, aliò adigit. victor ſi cogitet ſe vinci poſſe, æquas dabit, æquas accipiet. cùm ęquæ eſſe poſſunt, victori expedit: victo neceſſe eſt accipere. Imò Pet. Forel *ex Ludou. Montalt. in c. charitas ad conſtitut. Neap.* Principi ait pacis negligenti dandum eſſe curatorem, qui negligentiam ſuppleat, & ditionum ſalutem procuret, *iuxta caſum c. 2. de ſupp. negl. in 6.* cùm enim tranquillitate Imperij omnis ſalus conquieſcat; *§. 1. quomodo in maieſt. crim. in Extrauagant.* ſalutem Reipubl. quę ſuprema lex eſt, negligat, atque contemnat oportet, qui pacem. *Tantum eſt*, ait Auguſt. *lib. 19 de ciuit. c. 11. 12. pacis bonum, vt etiam in rebus terrenis atque mortalibus nihil gratius ſoleat audiri, nihil deſiderabilius concupiſci, nihil poſtremò poſſit melius inueniri.* & infrà, *ſicut nemo eſt qui gaudere nolit, quandoquidem & ipſi qui bella volunt nihil aliud quàm vincere volunt: ad glorioſam ergo pacem bellando volunt peruenire. nam quid eſt aliud victoria, niſi ſubiectio repugnantium? quod cum factum fuerit, pax erit. Pacis igitur intentione geruntur bella ab his etiam qui virtutem bellicam ſtudent exercere imperando, atque pugnando. vnde pacem conſtat eſſe belli optabilem finem.*

CAPVT XXVI.

De Pacis violatoribus.

1. *Pacis infractoribus nulla pœna ſatis digna.*

PRoinde compoſitam pacem violare, atque tranquillitatem publicã turbare, omniaque rurſum ſuſque deque mouere, grauiſſimum eſt ſcelus. cetera flagitia vel ſolos ipſos committentes maculant, vel & alterum criminis ſociũ, hoc vniuerſam Remp. peruadit, ſummo pacis bono ſpoliat, omnibus belli malis aſpergit. Igitur magnitudine ſummũ eſt; neq; vlla pœna ſatis par. vnũ furtũ laqueo, homicidiũ gladio iuſtè punitur, quot mortes debentur ei, qui tot furtorum, tot homicidiorũ myriades inducit? toties ſanè mori dignus, quoties vnũ crimen morte dignũ admiſſum eſt. Nulla ergo pœna eſt, quæ piaculum hoc ſatis queat expiare. non laqueus, non gladius, non ignis. nulla iterum ſatis accurata cura, quæ à Rep. tantum malum auerruncetur, nulla ſatis diligens diligentia,

2. *Nihil æquè ad Principẽ ſpectat atq; illius cura.*

quâ cancer ille auertatur. adeoque rectè Fredericus ait nihil æquè ad Principes pertinere quàm ſtudium concordiæ Imperialem decere ſolertiam *ita Imperij curam gerere, & ſubditorum commoda inueſtigare, vt Imperij vtilitas incorrupta conſiſtat, & ſingulorum ſtatus illæſus ſeruetur c. 1. de probibita feudi alienat. per Frederic. c. 1. de pac. ten. §. 1. in princ. Auth. de hered. & falcid. §. 1. Auth. de Armis.* & Auguſtus: *Salutem Reip. tueri nulli magis conuenit, quàm Cæſari. l. nam ſalut. D. de off. prefect. vigil.* ideoque huic rei tum poſterioris æui ſcriptæ leges, *de pace tenenda, & eius violatoribus, de pace Conſtantiæ, de pace tenenda inter ſubditos & iur. firmand. & tit. ff. & C. ad l. Iul. de vi publ. item ad leg. Iul. Maieſt. item tit. quomodo in læſ. Maieſt. crim. proced. item tit. qui ſunt rebelles. & tit. C. de ſeditioſis & iis quis plebem audent contra Rep. colligere.*

3. *Inde conſtitutiones imperij, bannum, mandata de non offendendo.*

Sed & poſtremò exactiſſimè cautum eſt in Imperio Germanico, vt per Conſtitutiones de pace publica editas, Ordinibus Imperij conſentientibus à Maximiliano I Carol. V. Ferdinando I. Maximiliano II. &c. quibus tamen publicã turbantibus armatâ manu hominibus coactis bannum imperiale irrogatur. id eſt, vitæ neciſque arbitrium datur cuilibet in pacis violatores, vt impunè ab omnibus occidi poſſint. vt prolixiùs eçdem conſtitutiones complectuntur. & Andreas Gail *duobus de*

Pace

pub.libris exequitur. vnde in Camera Imperij contra omnes cuiuſcumque ordinis ſtatus, Eccleſiaſticos, & ſeculares, Principes, Duces, Reſpub. ciuitates, magnates, priuatos in promptu ſemper habentur mandata de non offendendo, ſi cui minæ, iuſtus metus, armorum terror, vis ipſa armata inferatur, etiam pro dominis qui ſubditos habent immorigeros, & ſeruile bellum minitantes, etiam contra dominos vltra iuriſdictionis poteſtatem in ſubditos ſęuientes: quorum crudelitas comminatione pœnæ pecuniariæ, indignationis, amiſſionis iuriſdictionis, & feudi, banni denique coerceri ſolet.

Nec minus in promptu ſunt mandata auocatoria. quibus ſicubi militis delectus habetur, ſine clauſula iuſtificatoria *ſub pœna banni & amißionis beneficiorum, priuilegiorum,* tum duci, tum cuilibet militi mandatur, vt actutum militiam eiuſmodi deſerant: ſi mandato inſinuato non obtemperetur, ad pœnas comminatas proceditur. atque interim vim vi repelli permittitur, implorato vicinorum Principum, &. prouincię Præſidum auxilio. ſine clauſula, inquam, iuſtificatoria. quia militum delectus nullo colore excuſari poteſt, citra iuſſum Supremi Principis factus. quali cauſa inaudita parte abſolutum pręceptum fieri poteſt. vt & ſemper ſi iuſtus ſubſit armorum timor, ſi res ſpectet ad ſeditionem, ad publicum ſcandalum, ſi publicam vtilitatem, pacem concernat damnumque irreparabile. Gail *vbi ſuprà c. 2. n. 45.* atque hęc publicæ pacis turbatio adeò religioſè vindicatur, vt conatus pro effectu ſit, vt ſufficiat terror armorum. *l. qui dolo. §. final. D. ad l. Iul. de vi pub.* ſufficiat cum telo fuiſſe, etſi nemo occiſus ſit. *l. aut fact. §. euentus. D. de pœn. l. is qui cum telo ad l. Cornel. de ſicar.* Gail *cap 15.* Quæ tamen ita interpreteris, vt ſiquis liquidò ſciat ſibi malum coqui, mox Principem ſuum certiorem reddere teneatur; ipſe tamen interim quæ ad defenſionem ſuam neceſſaria ſunt, maturè parare, &. in promptu habere poſſit, atque vim vi propulſare. Ita tamen, vt non excedat limites inculpatæ tutelæ. vt diximus ſuprà bellum cuiuis licitum eſſe ſine præuia iniuria defenſiuum.

4. *Auocatoria.*

CAPVT · XXVII.

De Repræſaliis.

1\. *Pignorationes vetitæ.*

RECtè Imperator Zeno æquitati naturali contrarium dixit, vt pro alienis debitis alij moleſtentur, conſtituitque vt nullus ex vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur. *l. vnic. C. vt nul. ex vican. l.* 11. & Iuſtinian. pignorationes inhibuit. *Nouel.* 52. *&* 134. Pari cauſâ vetitum ne vxor pro marito, ne pater pro filio, ne vice verſâ conueniantur, *C. Ne vxor pro marito & ſeq. tit.* ne quod vna debet poſſeſſio, ab altera exigatur. *l. nullam. C. de execut. & exact. l.* 12. ne quod vniuerſitas à ſingulis. *l. ſicut. §.* 1. *D. quod cuiuſque vniuers.* atque hæc quidem naturę & Romano iure. cùm terminus erat vrbis idem & orbis, & in foro eodem ius actor conſequi poterat, aut Imperatori ſupplicare. Cæterùm poſtquam Romanum Imperium à pleriſque populis excuſſum eſt, qui impoſuerunt ſibi ſinguli diademata, vt pueri & optimates Alexandri poſt mortem eius regno diuiſo, neceſſitas, quod illicitum antea fuerat, rebus mutatis pro remedio inuexit. vt cùm ciui alibi denegatur Iuſtitia, literę marcæ, ſeu repræſaliæ concedantur, quarum executione debitum conſequatur.

2\. *Hodie diuiſo adeo Imperio denegata iuſtitia conceduntur.*

3\. *In iis tamẽ concedendis quæ prærequirantur?*

Sed quoniam, vt diximus, non facilè in bellum deſcendendum eſt, ita neque ad ea remedia quæ bellum olent, adeoque antequam repræſalia admittantur, tria admodum prærequiri traditum eſt: vt ſcilicet & iuſta cauſa ſubſit: deinde vt qui repræſalias permittit, Principem alium non habeat, qui ei imperet: tertiò, vt à Magiſtratu & Principe eius, qui damnũ iniuriâ dedit, ritè petitum ſit, vt damni reparatio mandaretur, petitioque neglecta. ſi cauſa deſit legitima, conceſſio quæ innititur, ſtabilis eſſe non poteſt. *l. cum vera. §. ſubtentum. D. de fidei commiſſariis libertat. l.* 1. *§. hæc verba. D. ne vis fiat ei.*

Dare etiam bellica remedia non poteſt, cui ius bellandi non eſt. neque enim omnibus bellare fas eſt. *c. Dominus noſter.* 23. *q.* 2. Non eſt autem ei fas, qui alium Principem habet, *vt ſuprà diximus.*

Denique non ſunt repræſaliæ intentandæ, niſi cùm aditus rei Magiſtratus fuerit, & Princeps Supremus. Vt & vix aliter

aliter bellum ritè infertur quantiſper ſupereſt, qui ius dicere poſſit, & velit. quod ferè ſenſit Bartholus *in tract. repres. atque alij alibi.* Cæterùm non amarè id accipiendum eſt, vt exempli gratiâ voluêre quidam non ritè repræſalias dari contra Ducem Sabaudiæ, niſi & Imperator ſit aditus, quem recognoſcat, & cuius in Italia ſit vicarius: ſed communi more, modoque loquendi ſumendum id eſt, vt eos pro Principibus Supremis habeamus, qui pro talibus ſe gerunt, ſeu ex conceſſione Imperij, ſeu ex diſſimulatione Imperatoris, ſeu antiqua præſcriptione & poſſeſſione, ſeu vſurpatione notoria. cui quantiſper ipſi Imperatores cedunt, tantiſper etiam alij deferre poſſunt. præſertim quibus (vt iam olim Brabantis noſtris) conceſſum, eſt vt non appellentur ad Imperatorem; ne quidem in cauſa factę pacis, aut negatæ iuſtitię, qui conſequenter ſuo arbitrio relicti ſunt, nec opus eſt alio recurſu, vt contra eos repræſaliæ ritè obtineantur, ſicut & bellum iis indici, & ab eis geri poteſt. Si enim de negata iuſtitia, vel de fracta pace compellari non poſſint; cui fini, cui bono ille adibitur?

Igitur cauſa requiritur, & grauis quidem admodum. neque enim ob vulnuſculum, quod leuiter curari poteſt, vrendum eſt, & ſecandum; ſed deſperatâ omni aliâ demum medicinâ. neque locus eſt extraordinario remedio cùm ſupereſt ordinariũ. & ferè res eò reducitur, vt ſiue ex contractu, ſiue ex delicto debeatur, non aliter cauſa ſufficiat, quàm ſi querelâ poſt cæteros Magiſtratus ad Principem debitoris delatâ, ius ille dicere præfractè negauerit, vel malignè diſtulerit. Vtroque enim modo ipſe ſe populumq́ue obſtringit, qui iuſtitiæ non ſatisfacit; vt traditum eſt de Iudice pluribus ex cauſis litem ſuam faciente. Cęterùm vt dilatio pro recuſatione accipi poſſit, non requiritur tantùm, vt Iudex compelletur inſtanter, inſtantiùs, inſtantiſſimè, vt Pragmatici loquuntur, ſed etiam vt de debito vel delicto conſtet: nec minus de frequenti interpellatione, contumacia, ſeu maligna tergiuerſatione aditi Iudicis, & Principis. Hæc enim fundamenta ſunt petendarum repræſaliarum, quæ & condemnationem ſecum trahunt, & executionem. ad quarum neutram Iudex procedere poteſt, ſi non liquet. quin imò qui rectiùs agunt, litteras Marcę concedere non ſolent, niſi priùs ipſi ad Principem, populumq́ue ſcripſerint, vt ciui ſuo creditori fieri ſatis curent, ſolutione eius quod debetur, aut puni-

tione reorum ; ad eum modum, quo bellum inferri ritè non poſſit, niſi repetitis antè per feciales rebus ablatis.

Et quidem Ciuis fecimus mentionem non vt excludamus incolam fixum domicilium habentem, publicaq; onera ſubeuntem, ſed vt forenſem cuius querimonia non adeò populum Principemvè tangit, vt ob eum populo Principivè alteri quaſi bellum inferre congruat. *Quid mihi*, inquit D. Paulus, *de his qui foris ſunt iudicare?*

4. *Odioſæ repreſaliæ reſtringendæ & quos non comprehendant.*

Porrò repręſaliarum interpretatio reſtringenda eſt, vt eos non comprehendat, de quibus ſpecialiter Concedens noluiſſet intelligi. Nō ergo contra Nuntios, Oratores, Legatos eius populi, contra quem ſunt conceſſæ, non contra perſonam, aut bona vxoris ciui nubentis, non contra eum ciuem, qui vtroque loco habitet, non contra clericos, ſcholares, mulieres, ruſticos, alioſque qui etiam belli iniuriis eximuntur: non contra euntes ad nundinas, dum ſunt in territorio Concedentis; non contra eos, qui ius commeatus habent & ſaluū conductum regium. quod etſi Papon. *Arreſt. l. 5. tit. 3. arr. 2.* in Parlamento Pariſ. controuerſum fuiſſe referat, fatetur tamen Regem ipſum aditum pro authoritate commeatuum, & ſaluorum conductuum ita declaratum voluiſſe. Non iterum comprehendat Romipetas, qui ſub protectione ſunt Sedis Apoſtolicæ, alioſque peregrinos votiuos; non eos, qui vi tempeſtatum in aliquem locum compulſi ſunt, non qui in ius vocari non poſſunt.

5. *Et earum executio intra territorium concedentis coercendæ.*

Sed & hoc caueri ſolet, vt executio repræſaliarum contineatur intra territorium Concedentis, ne in bellum generale aliâs erumpat duellum particulare. qui tamen Oceano alluuntur ſolent liberiùs vagari. & quamuis eius & maria dicantur cuius eſt continens, tamen non eſt Oceani tam ſtricta ratio, neque tam certus dominatus, quin naues abducat vbicumque, dummodo non in ſtatione & portu, repertas, qui eſt potentior.

6. *Tam in executione, quàm conceſſione ritè procedendum.*

Quantū autē fieri poteſt, formā iuris, tum in decernendo repræſalias, cauſæ agnitione præuiâ, tum in exequendo adhibere oportet. ideoque perſonas captas non priuato carcere coërcere licet; rebus porrò captis non vt propriis vti, & abuti; ſed ſub haſta Prætoris vendere oportet: & quantum per huiuſmodi rerum naturam licet rerum iudicatarum ſolemnia obſeruare. qui ſecus faxit, ad ea damna tenetur, quę ob iuris formam neglectam accidunt. ſed magis ille ad omnia, cuius

ob

ob delictum vel debitum ad hæc extrema ventum erit. *Qua de repræſaliarum materia videri poteſt Bartholus in tract. ſub eo nomine edito, aliique Doctores qui copioſo indice citantur à Tuſco V. repræſaliæ concl.* 194 195..196.197.198 199.200.201. *Gail. de pignorat. de Arreſt.*

CAPVT XXVIII.

De Legatis.

POſt Bellum ad Notas ſummi Imperij redimus, quæ iam ſupererant, ac inprimis neceſſarios bello finiendo 1. Legatos. quorum tum ea in re, tum aliis ſumma opor- *Eorum opportunitas, neceſſitas.* tunitas, ſumma quandoque neceſſitas. quia Reſpublicas ac ciuitates per naturam conuenire eſt impoſſibile; Principes rarò conſultum. ſæpè qui amici conuenere, in ſimultates diſceſſerunt. inimicos conuenire ſummum vndique periculum. Pyrrho Romam venire petenti non eſt permiſſum pacis componendę cauſam proponere. Itaque Legatorum munus ſummè neceſſariũ, qui eas perſonas referendo, agere poſſint, quod incumbat. vt in aliis reſpondit Vlpianus *in l. 1. D. de procurat.*

Nam qui liberam Legationem obtinent, non publicorum negotiorum cauſâ, ſed quò res ſuas eo titulo commendabi- 2. liores faciant, huc non pertinent, ideoque nec Reip. cauſâ ab- *Libera legatio, non priuilegia.* eſſe cenſentur. *l. 14. D. de legation.* Nec illi, qui quaſi per beneficium relegantur, vt M. Cato in Cyprum. quæ amandatio Athenienſium oſtraciſmo ſimilis eſt, & apud Hiſpanos hodie frequens.

Leges XII. tabularum ſanciunt, *Rei ſuæ ergò ne quis Legatus eſto.* alienâ erga curâ ſeu populi ſeu Principis abſoluti, & apud 3. abſolutum is eſt, de quo hîc agimus. non Legatus prouincia- *Olim vetita.* lis ad ſuum Principem. *de quo non parum in tit. D. & C. de legatio-* 4. *nib.* non Deputatus ciuitatum, non Commiſſarius Principis *Legati propriè ſupremi Principis ad ſupremum.* ad ſubditos, ſed is demum intelligitur, qui à Supremo Principe aut populo ſui iuris ad alium Supremum ſolemniter mittitur. ſed neque agentes, aut reſidentes, qui dignitate & vocabulo differunt, quamuis tamen in negotiis agendis præſcriptis fere Legatorum continentur. Sunt & qui negotia ſecreta tractent inter ſummos, ſed occultè miſſi, eoque Legati nomen non vendicant. vt nec obſides, qui fidei ergò dantur.

5. *Cæteri tamen etiam inuiolabiles.* Caduceatores porrò, & quos hodie Heraltos vocamus, ad indicenda bella, & quę eò referuntur, veteres feciales imitantur. in minoribus tubicinũ, & tympaniſtarum operâ vtimur. qui tamen & inuiolabiles habentur; ſicut Caduceatores ſancti, gramen, & verbenam præferentes, *l.* 8. *D. de rerum diuiſ.* quare nec laudatum ſcio dolum illorum militum, qui ſublato in formam tympani vaſe cereuiſiario, & pro tympaniſtis eminus habiti, hoſti non parũ incommodarunt; abuſi teſſerâ fidei gentium publicæ.

6. *Aſſidui.* Olim Legati non aſſidui erant, vt ferè hodie, ſed in vnum negotium miſſi. Hodie qui perpetui ſunt generaliter in mandatis habent, curare quidquid ex re legantis fuerit. Nec huiuſmodi perpetuis Legatis obſtat *l.* 4. *C. de commerciis* quia non de Legatis loquitur, ſed mercatoribus, qui eos comitantur, & Legationis ſpecie abutuntur, in locis vbi Romanos inter & Perſas commercia erant vetita, ne qui alieni regni arcana ſcrutarentur. ſed vt vt hæc ſint, hodie vſu omninm gentium perpetui Legati recepti ſunt.

7. *Legationũ cauſæ.* Legationum cauſæ variæ ſunt: belli, pacis, induciarum, fœderum, auxiliorum poſcendorum, commeatuum, tranſitus, conſiliorum hoſtilium noſcendorum, aliorumque ſupremorum negotiorum, conſolationis, & congratulationis. cuius veſtigium in *l.* 35. *D. quibus ex cauſis maiores.* & Iuſtinianus Romam Legatos cum muneribus miſit, qui Pontificem ſalutarent, & beato Petro munera offerrent, *l. nos reddentes C. de ſumma Trinitat.* plenæ ſunt ſacræ. & profanæ, veteres, atque hodiernæ hiſtoriæ variis variarum cauſarum exemplis.

8. *Legati abſoluti.* Conſtat ergo Legatos rigidè loquendo mittere ſolùm eos, qui ſummam poteſtatem habent, & eoſdem recipere. Victor ferè vetat, ne quò victi Legatos mittant: ad ſe miſſos non niſi ab illo viſos dimittant. ſic egit fere Scipio cum Carthaginenſibus poſt victum Hannibalem. Caduceatores Perſei ſunt retenti à P. Æmilio, cùm ille iam victus eſſet. Plura alia paſſim extant.

Bataui non parum, nec vno loco laborarunt, vt quos mittebant Legatorum (Ambaſſatorum) nomine reciperentur. Italiæ, Germaniç, Principes multi, Hanſeaticæ ciuitates, aliique Ordines ac Prouinciç, ius Legationis, quod ex rigore non obtinerent, Imperatoris patientiâ, atque immemorabili poſſeſſione vſurparunt; vt poſſeſſionem interuertere hodie non oporteat.

Qui

Qui iura belli non habent, vt pyratę & prædones, iis Legatorum ius non eſt: neque rebellibus, & bannitis *l. 21. §. 1. D. de capt. & poſtliminiò reuerſ.* quia rebelles delinquendo hoc Ius acquirere non poſſunt, nec banniti: quamuis quo ad pœnam & hoſtiliter tractari poſſint, nec minus prædones priuati habeantur. *l 13. in princip. D. de offic. præ.* quibus etiam priuati vim inferre poſſunt, *tot. tit. C. Quando liceat vnicuiq; ſine iudice ſe vindicare.* vnde multos legas malè habitos à talibus miſſos, quamuis Legatorum nomen obtendentes. 9. *Legatorum ius non habent, quæ non habent belli.*

Qui ſub cenſura ſunt banni Eccleſiaſtici à Religioſis Principibus, ſi Legatos mittant, non recipiuntur: quoniam eorum colloquio interdictum eſt. ſed tamen & pyratæ, & rebelles, & banniti, ſi agentes, deputatos, ſeu quocumque nomine miſſos deſtinarunt, ne violentur publicè intereſt. Admiſit latronum Legatos Alexander *apud Curt. l. 7.* fugitiuorum Cæſar, *l. 3. de bello ciuili.* Carolus V Imperator Heraldum Proteſtantiũ *apud Sleydan. l. 7. de ciuili.* Mitti autem non poſſunt qui Ius poſtulandi non habent. *l. ſciendum. D. de Legat.* ſi enim in priuatis id receptum, magis decet in publicis. adeoque & fœminas à publico hoc officio honeſtas excludit. *l. 2. D. de Reg. Iur.* Miſſæ tamen à Romanis mulieres raptæ ad Sabinos: mater, & vxor ad Coriolanum: matronæ Romanæ ad Conſtantium Imperatorem pro reſtitutione Liberij PP. & ſæpè virgines veſtales: ad Imperatorem Henricum IV. Agnes Imperatrix eius mater à Gregorio PP. 10. *Rectius tamen non violantur.*

Ergo viri probi, neque infimi, ſed eximij, nobilitate, doctrinâ, Magiſtratibus geſtis, rerum experientiâ, etiam titulis ob cauſam Legationis donati, circumſpecti, validi conſiliis, gratiâ, & authoritate, idonei in negotiis, de quibus agendum; ſed neque ſuſpecti: quia qui cum his agunt, dum omnia tuta timent, rarò quidpiam feliciter peragunt. minimè porrò perſona iis ad quos mittitur ingrata, atque infeſta. quia dum perſonam auerſantur, non facilè iis quidpiam perſuadeat, qui affectum in conſilio habent, & minus quid dicatur, quàm quis dicat attendunt. quinimò *cùm is qui diſplicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur.* Ita Gregor. *c. cuncti d. 49.* Solemne eſt exemplum in Ludou. XI. Oliuerium ſuum ad Gandenſes mittente. 11. *Legati viri boni, præclari.*

Sed & ipſi Legati ſi plures fuerint, vt Ariſtides & Temiſtocles, inimicitias in finibus relinquere debent, non vt in Baſilienſi Concilio Ludouicus Pontanus, & Nicolaus Siculus Archiepi- 12. *Si plures, ponunt ſimultates.*

chiepiſcopus Panormitanus, (quorum ille inter Iuris interpretes nomine Romani, hic Abbatis noti ſunt) ab Alphonſo Neapolitano miſſi, valde occupatam Synodum diſcordiâ ſuâ reddidere.

Quare & expedit inter plures vnum Legationis principem eſſe, qui etſi ex aliorum conſilio ſe gerat, ſumma tamen rei penes eum vnum ſit. ne pares authoritate ſententia diſtrahantur inutiliter, imò ſæpè perniciosè.

13. *Eorum publicum munus & inuitis imponitur.* Publicum Legatorum munus eſſe, adeoque cum publica munera detrectare non liceat *l.* 18. *D. de decur.* quemuis ſubditũ ad id cogi poſſe nemo dubitat. *l.* 4 §. 5. *D. de Legation. l.* 17. §. 6. *& l. ſeq. D. Ad Municip.* neque ſine flagitio deſerere *l.* 1. *D. de Legation.* naturæ ius eſt quem patriç parère. *l.* 1. *D. de Iuſt. & Iur.* locus tamen miſſo ſuſpectus excuſat, *l.* 8. *D. ad Senatuſconſ. Trebell.*

14. *Honorificè ſunt excipiendi.* Legati honorificè ſuſcipiendi ſunt, & humaniter tractandi, obuiàm pro dignitate eundum, hoſpitium præbendum, & ſumptus; non tamen perpetuus. admittendi ſtatim atque aduenerunt, cum aliqua pro dignitate mora, & audientia danda intra proximos dies, & ſatius ab ipſo Principe ad quem mittuntur, qui audiat nõ tantùm ceremonioſas orationes, ſed ipſa illorum mandata, atque negotia ob quæ aduenerunt: quæ ſolent reiici ad miniſtros, qui pro ſuis affectibus ea ſæpè referunt, interſecant, dirigunt, vt inſcij Principes, præter mentem in bella prouoluantur, quæ exinde vix conſciis Regibus nonnumquam geruntur.

15. *Pro dignitate mittẽtes, miſſorum & eorũ ad quos mittuntur.* Honorificè inquam Legati excipi debent pro dignitate mittentis, miſſorum, & eorum, ad quos mittuntur. quæ conſideratio omnẽ actionem vtrimque dirigit. Vnde illud apud Liuium *l.* 30. *Annibal peto pacem.* & iterum: *Carthaginenſium Legatorum ætatibus dignitatibuſq; conſpectis (nam longè primi ciuitatis erant) tum pro ſe quiſque dicere, verè de pace agi.* & apud Tac. *l.* 20. *pertinere ad Veſpaſiani honorem occurrere illi, quos innocentiſſimos ſenatus habet, qui honeſtis ſermonibus aures Imperatoris imbuant.* & rurſum Liu. *l.* 9. *ad Conſulem conſularis miſſus, qui ſua quoque eum non publica ſolum authoritate moneret.* Antiochi Legatos humaniter ſuſceptos Romani, vt L. Quintius attentiùs audiret iuſſerunt, ipſiſque reſponderet, quæ ex dignitate atque vtilitate Pop. Rom. reſponderi poſſent.

Pertinet huc vt Legato honor tribuatur, in eundo, ſtando, ſedendo, qui iis debetur à quibus mittitur *c. præcipimus. d.* 93.

d.39. c.magnum 11.q.c. ſolitæ. x. de maior. & obed. ſic tamen vt inter Legatos is ordo ratus ſit. Cæterum ſi quis adſit ſummæ notæ Princeps alius, verbi gratiâ Elector, aut alius ei ſuppar, proprio is lumine alienum Legati ſupergreditur; alioquin quoad alios, Legatus minuere mittentis dignitatem, inferioribus cedendo non debet, ſed potius comitiis & congreſſionibus abſtinere, quàm præiudicium referre.

Admiſſus humaniter Legatus modeſtè, ac ſine conuiciis, vlláve acerbitate, liberè, ſine timore aut tumore, mandata exponat, eo geſtu ac loquendi modo, vt ne quid audientem offendere poſſit: ita breuiter, nequid deſit; ita laxè, nequid ſuperfluat: opportuno fandi tempore, non triſti die, non importunâ hora, non moroſo genio: præmeditato ſermone, qui mentem non præcurrat: ſi ſuperba mandata deferat ac odioſa, ipſe ſuperbiam odiumque verbis ſuis non augeat, temperet quatenus rei denunciandæ integritas permittit: reſponſa diligenter in memoriæ ſcrinio recondat, ſi perplexa ingratauè ſint, neque perſuadere poſſit vt mutentur, ſcripto conſignari petat, quaſi ad faciendam domino fidem: ſed & vt ſolet, quo ſcriptio minùs dura ſit quàm flabra verborum: mox legantem per epiſtolas certiorem actorum reddat, diligenter ac ſedulò id faciat, ſed nihil quicquam niſi bene compertum adiungat, conſulat ſana ac ſancta, rebus quas agit idonea, occaſiones aucupetur, & indicet, occultis notis arcana ſummi momenti credat, re peractâ ad ſuos maturè redeat, renuncietque acta, exactè atque ſincerè, lautia etiam ac munera quæ diſcedens (nam ante vix ſine corruptione, illiuſvè ſuſpicione receperit) ſumſit, more ferè admiſſo, domino indicet. Interim dum Legationem obit, ante omnia fidus ſit, muneribus inexpugnabilis, aut promiſſis: arcanorum ſecretiſſimus cuſtos, nihil vino aut mulieri, ſed neque domeſtico cuiquam fidat, niſi admodum exploratæ à ſe fidei: ſed neque huius in rebus ſummi momenti calamo ſuo; dumtaxat illas fidat, aut perſcribat: nihil temerè dicat, faciat; vè deliberationem actioni præmittat: prudentiam, circumſpectionem, conſtantiam, fortitudinem in conſilium adhibeat, neque nimium calorem, neque frigus deliberationi executionique inſpergat: caueat ne titubet, mandataque frangat, nec latum vnguem egrediatur: niſi fortè rebus interim admodum mutatis. ſed neque tunc ſi mora trahi, & mittens conſuli poteſt. promiſſis ſe & mittentem non implicet, niſi mandatis, aut quæ facilè, ac citra appa-

16. *Quomodo ſe habere debeãt Legati, & haberi?*

apparens incommodũ exequi poſſit, Legationẽ neque auaritiâ ac ſordibus dehoneſtet, neque faſtu ac ſuperbiâ odioſam reddat: modeſtâ comitate grauitatem non moroſam temperet, comitatu neque vili neque ſuperfluo: ſed cum delectu ſine onere ſplendeat, veſte dignâ ac patriâ, eodemque idiomate, compto etiam, at ſine fuco. Principis ad quém mittitur mores exploret ac regni inſtituta: iis ita placeat, ne quid tamẽ de ſuis indignè mutet, nihil carpat, aſperúmue dicat, neminem vituperet, modeſtè potiùs laudet: ſuperbiam vitet verborum, nimiis ceremoniis virtutes non obumbret, ſed neque faſtuoſâ ruſticitate: veras virtutes amet, & probus vt audiat curet: de Principe ſuo, aut regno nihil iactanter loquatur, ſed neque contemtim aut deiectè, etiã in re anxia, & poſtulatione auxiliorum. Domini locum, ordinem, dignitatemque tueatur.

CAPVT XXVII.

De Iure vitæ ac necis.

Patria poteſtas ius vitæ ac necis olim complexa eſt, cuius veſtigium in filia adultera occidi à patre permiſſa. *l. 20. cum ſeq. ad l. Iul. de Adult.* idemque in marito: ac maximè in ſeruis eius Iurus ratio valuit.

1. Has omnes ſuperat poteſtas gladij in Rep. Apud Rom. iniuſſu populi occidi ſtante libertate nemo poterat. ea poteſtas in Imperatores lege regià tranſlata eſt. eam pugio, gladius, enſis ſignificat. Galba *iter ingreſſus eſt paludatus, ac dependente à ceruicibus pugione ante pectus.* Vitellius pugionem in concione Conſuli reddidit, tamquam ius vitæ ac necis. In Inueſtituris regna per gladium traduntur. Ita & argumentatur D. Paul. *ad Rom. c. 13. Vis non timere poteſtatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim ſine cauſa gladium portat. Dei enim miniſter eſt: vindex in iram ei qui malum agit. Ideo neceſſitate ſubditi eſtote, non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam. Ideo enim & tributa præſtatis: miniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſum ſeruientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.* Apud Turcas ſimileſque gentes pro arbitrio magnus Dominus ius vitæ ac necis exercet, apud populos politicos ius dicitur, neq; aliàs gladius exercetur, niſi ad ſententiç executionem quo ad ſubditos, quo ad

Solis ſupremis competit ſub inſignibus gladij & pugionis.

exteros

exteros, ſi bello petendi ſunt, non niſi per feciales eo indicto: lataque proinde ſuo modo, ſuper iuſtitia belli, ſententia. Nullũ aliter ſanè Romanis bellũ iuſtum fuit ex inſtituto Anci Martij Regis. belli æquitas omnis iure feciali præſcripta erat.

Ius vitæ id complectitur vt mortis rei, adeoque damnatis vitâ donentur. id populus Romanus etiam ſui Iuris ab origine fecit, vt patet in Horatio ex Curiatiorum duello ſuperſtite, ob parricidium ſororis damnato, ad populum prouocante, ac viuere iuſſo. Tribuni id poſtmodum vſurparunt, quorum poteſtatem Auguſtus ſecutiq; Impp. in ſe tranſtulerunt. *Tunc primum*, inquit Tac. *l.* 14. *Ann. reuocata ea lex credebatur, quâ haud perinde exitium Antiſtio, quàm Imperatori gloriam quæſiuit, vt condemnatus à Senatu, interceſſione tribunitiâ morti eximeretur.* vnde & Auguſtin. de fato: *Imperatori ſoli licet reuocare ſententiam, & reum mortis abſoluere; & ipſi ignoſcere*, atque in integrum reſtituere. honori ſcilicet & ordini & omnibus cæteris. *l.* 1. *de ſent. paſ. & reſtit.* quò & ſpectat exuli cõmeatum dare. *l.* 4. *de pæn.* Vnde & Car. V. Senatui Mediolan. cùm imperij & ſummæ poteſtatis ferè iura conceſſit, excepit criminis condonationem, & ſaluum conductum. quem cùm & in Belgio plures dynaſtæ pridem vſurpaſſent, etiam Albert. Pius *edicto an.* 1611. *art.* 45. ſuſtulit. Ex his promanauit Theodoſij lex 20. *C. de. pæn.* vt pœna eorũ quos Princeps ſupplicio affici iuſſerit, differatur in diem trigeſimum, ſuaſu D. Ambroſij ob cædem Theſſalonicenſem: quo ſecũda deliberatio expectari poſſit, & ira illius emolliri, atque interiectu tẽporis mitigari: cùm alioquin dum Magiſtratus cognouit, ſtatim ſententia ferri, *l.* 18. & executioni mandari debeat, neq; vltio differenda ſit. *l.* 15. *C. de pæn.* ne ſit occaſio ſupplicandi & malis artibus euadendi, *d. l.* 18. quod quia hodie nimiùm negligitur, videmus incommoda ea nimis etiam locum habere. Magis probanda ſententia Iuliani *Scis*, inquit, *quàm ſim lentus ad condemnandum, & quanto lentior poſtquam condemnaui ad ignoſcendum.* vtrumque rectè; neque enim præceps Iudex eſſe debet, de vita hominis vel morte decreturus. poſtquam autem causâ cognitâ iam ſtatuit, & iure damnatus eſt reus, non itidem vindictæ publicæ pro libito eripiendus eſt. Clementia Principalis, ſi pro arbitrio pœnas & præmia tollit, iuſtitiam diſtributiuam euertit, & cum ea Reipubl. fundamenta vellicat, quæ pœnis & præmiis ſuſtinentur.

CAPVT XXX.

De pecunia imperanda, tributis, ærario.

1. *Malum neceſſarium.* NEruus belli, totinſq́ue Reipubl. pecunia eſt. *l.* 1. §. *in cauſa* 20. *D. de Quaſt.* malum neceſſarium; ſine quo annonæ, & quę præter honores ſunt, pręmia, ſtipendia, ſumptus præſtari non poſſunt. *neque enim*, inquit Tacit. *lib.* 4. *hiſtor. quies gentium ſine armis, neque arma ſine ſtipendiis, neque ſtipendia ſine tributis haberi poſſunt.* Cicero ad Q. Frat. *Imperium ſine vectigalibus retineri nullo modo poteſt.* ideoq́ue rectè Senatus Neroni omnium tributorum immunitatem facere cogitanti, collaudato multùm eius animo, reſpondit, *Inciſis neruis Remp. ſtare non poſſe.* Neceſſaria ergò pecunia. nihil tamen eſt toto orbe, quod Reges, Principes, Reſpub. ſępiùs grauiuſq́ue afflixerit, concuſſerit, enerterit, quàm pecunię tributorumq́ue improba extorſio. teſtes omniū gentium, omniumq́; ętatum hiſtoriæ. Vnde rectè Saluſtius ad Cæſarem: *Ego cuncta imperia crudelia magis acerba quàm diuturna arbitror.* & Tacitus Mithridatem arguit atrociorem fuiſſe, quàm nouo regno conduceret: laudat Germanicum, qui Cappadocibus quędam ex regiis tributis diminuit; quo mitius imperium Romanum ſperaretur.

2. *Iuſtitia temperandum.* Quid ergò ſi exigere pecuniam nocet, ſi carere non poſſumus? medicos imitabimur, venena venenis ita temperantes, vt non tantùm medicinæ fiant, ſed grauiſſimi, acutiſſimi & maximè lethales morbi per ea optimè & vix ſine iis ſanentur. Tributorum vectigaliumq́ue temperamentum eſt Iuſtitia. hæc poteſtatem imponentis, cauſam, proportionem, modumq́ue exactionis requirit. Poteſtas gradum ſupremi Principis, ſeu, quæ ſub nullo Principe eſt Reip. exigit. cauſa; defenſio, ſeu alia neceſſitas Reip. eſt. non aliter ſine cauſa populum tributis exhaurire licitùm, quàm venam medico incidere, niſi valetudo expoſcat vel reſtanranda, vel præſeruanda. Proportio; vt vnius in alternm onus non reclinet: vt exemptus ſit nemo, niſi ex cauſa publica: vt clerici ſunt, & palatini. *leg. ex cauſa. C. de priuilegiis eorum qui in Sacro palatio militant.* vt capitatio ciuibus remiſſa. *leg.* 1. *C. de capit. ciu. cenſ. exim.* Modus; vt exactores ſupra, aut aliter qnàm indictum eſt, à nemine exigant. Huic rei à Romanis multæ leges ſcri-

ſcriptę, multæ pœnæ propoſitę, multa exercita iudicia. à nullis magis peccatum, nullæ illis ſatis fuerunt cautiones, non inſpectorum, diſcuſſorum, atque peręquatorum officia, non exactoribus, & compulſoribus, non publicanis, & conductoribus præſcriptæ regulæ. Formam modumque tributorum tam ex iure Codicis quàm Authenticorũ præter alios pulchrè enarrat Gudelin. *Iur. nouiſſ. l. 5. c. 9.* & libellum dedit Iul. Cęſar. Bulengerus *de vectigalibus pop. Romani.*

Tributa iuſta & neceſſaria benè commendat Iuſtin. *Nouel. vt Iudices ſine quoquo ſuff.* 8. §. *oportet.* 3. *Fauor iuſtorum tributorum.*

Quin & à reuerentia loci ſolutionem olim commendatam fecit, ita vt in ædibus ſacris fieret, aſſiſtentibus eccleſiarum defenſoribus, & œconomis. *Nouel. de mandat. Princip.* 17. §. *ſeq.* denegato iure aſyli ſolutionem detrectantibus ęquè, ac malitioſè in exactione tributorum verſantibus, *Nouel. de colla.* 128.

Sed neque in præſentẽ tantùm, ſed & quę poteſt obuenire improuiſò neceſſitatẽ in ærariũ theſaurũ conferre, & ſolicitũ eſſe congruit. Quamquam enim bonus Princeps qui magis à ſuis diligitur, quàm timetur, habet quidquid poſſident ciues; & diuinâ lege *Deut. c.* 17. prohibeatur multiplicare ſibi aurum, & argentum; & Tyro exprobretur, *apud Zachar. c.* 9. quod coaceruauerit ſibi argentum tanquam puluerem, & aurum vt lutum platearum: id tamen ita eſt accipiendum; ne vel iniquè congerantur opes, vel in iis congeſtis fiducia, non in auxilio manus diuinæ ponatur. nam & Chriſtus loculos habuiſſe legitur. Sententia ruſticorum à Proculo relata, à Celſo laudata *in l. ſi Chorus.* 79. §. 1. *D. de leg.* 3. fuit, pecuniam ſine peculio fragilem eſſe; peculium appellabant, quod præſidij cauſâ ſeponeretur: vt quidam bellis ciuilibus factitaſſent. Id ſi ruſticis, multo magis Rebuſp. Principibuſque conuenit. ne qua eos improuiſa neceſſitas obruat, ſi ęrarium vacuum ad belli expenſas adferre nihil potuerit. vt Lacones ideo in diſcrimina extrema lapſos cenſeat Ariſt. 2. *pol. c.* 7. Romani quidem Saturni Ædem pro ęrario habuerunt, aurumque illatum, vt forma etiam obeſſet rapinæ, in grauiorum laterculorum figuram conflauerunt. Aliud etiam ęrarium fuit, in quo ciuium tributa, vectigalia ſociorum, & prædę Imperatorum aceruabantur. Denique aliquando tertium: quò pecunia in Gallici belli cauſam à populo collata. cum execrationibus, ne inde amoueretur, niſi illud ingrueret. quam rem nuper eſt imitatus Sixtus V. cuius poſt mortem tamen ſpes euanuit.

4. *Princeps in omnem neceſſitatem theſaurum habeat.*

5. Fontē ærarij perennis ſuppeditant agri,nemora,poſſeſſiones, quaſi in patrimoniū Reip. ſelectæ. vt Romulus in partes tres agrum Romanum diuiſit, vnam ſacris faciendis, alteram Reip.oneribus, tertiam ciuibus.In Ægypto quinta frnctuum pars Regi penditur conſilio & contractu Ioſeph. *Genes.* 47.

Ærarij ſons perennis agri, nemora, poſſeſſiones.

Vectigalia & tributa penè cum Regibus nata ſunt.3. *Reg.* c.5. vſus prorogauit ad omnia, quæ regalia vocantur.

6. Vectigal magnum parſimonia eſt.

Parſimonia.

Si rectè frueris,non eſt vt copia maior
Ab Ioue donari poſſit tibi.

Inde Alphonſus aſſerebat Regibus, qui pro reditu ſumptus metiūtur, omnia cedere bona.ſecus iis accidit,qui demū poſtquam comederunt rem, rationem putant, & ſeram parſimoniam in fundo quærunt.vt priuati ita Principes, qui inutilibus hominibus aulas refertas habent,adulatoribus,morionibus, hiſtrionibus,& qui nec numerari nec nominari omnes poſſunt. nolim tamē parſimoniā illiberalē, ac Principe indignā,qualis fuit Ludouici XI.qui à familia patricios, ac nobiles abegit,ſartore pro feciali, tonſore pro legato, medico pro
7. cancellario vſus.Nō debet Princeps infami parſimoniâ ſplendorem Imperij obfuſcare: ſed neque ſummam fortunam definire luxu. Nero diuitiarum & pecuniarum fructum non alium reputabat,quàm profuſionem: ſordidos eſſe,quibus ratio expenſarum conſtaret: prçlautos & magnificos,qui abu-
8. terentur.*Sueton.c.* 30.Magni fuere Principes, quorum magni conatus à parſimoniæ neglectu retardati ſunt.alij etiam ipſi per illum perierunt. Obiectum ab Hira ſtrenuo Duce Carolo VII.Regi Galliæ, cùm Angli felici bello totum penè regnum occuparent,& ille gynecæo,choreis,& epulis ſe daret, *illū cum pompa & tripudio perire velle.* quo libero dicto Rex quaſi è longo veterno excitatus Rempubl. curare cœpit, & fœliciter exinde bellum confecit.

Non tamen illiberalis.

Abſit prodigalitas.

9. Paupertas penè ſequitur prodigalitatem. periculoſum animal eſt Rex panper. Nero nec largiendi, nec abſumendi modum tenens, poſt ærarium exhauſtum, ſtipendia militum & commoda veteranorum protraxit, mox calumniis rapiniſque animum attendit; tandem nulli officium delegauit, vt non adiiceret,*ſcis quid mihi opus ſit,& hoc agamus, ne quis quidquam habeat.* Sueton.c. 30.*& ſeq.*

Vnde paupertas, & eius mala.

Paupertatē Regiam ſæpè domanij alienatio ſecuta eſt,magna

gna Imperij immunitio. Inde fertur Maximilianus I. Carolum IV. Imperij vitricum appellaſſe. *Odi*, inquit Alexander Magnus, *hortulanum qui olera radicitus exſcindit*. Acta Syllæ Dictatoris rata habita ſunt omnia, dura quamuis & crudelia, non tamen vectigalium remiſſio. reputabat enim Senatus nec illi licitum eſſe, cui conceſſerat omnia, quibus Reſpub. & pace & bello ſalua eſt, minuere. *Domaniorũ alienatio. niſi ſumma ſit cauſa.*

Indebitæ tamen exactiones populo placando, vel in totum, vel in partem ſæpè remittuntur. id fecit Adrianus, Pertinax, Iulianus, Germanicus, aliique: & ſolemne fuit Regibus Perſarum primum annum concedere immunem.

Non negligenda ſunt pœnarũ mulctarumque compendia: augendæ etiam quorumdam grauiorũ ſcelerum, homicidiorũ, peculatus, improbè litigantiũ pœnæ: agricultura, mercatura promouenda: metalla, ſi qua gignit prouincia, eruenda. ea Regum eſt mercatura. damnandi in hunc laborem, aliaque opera publica grauium ſcelerum rei: omneſque aliæ naturæ dotes explorandæ. vt quantum fieri poteſt, à populo onerando abſtineatur. atrum aurum eſt quod à lachrymis fluit. 11. *Fiſcalia compendia non ſpernenda.*

Si quod tamen neceſſitas exprimit, nomine ſuo ſolatium prædicet. ſubuentionis voce potiùs, quàm tributi appellitetur, ſuppetiarum, ſubſidiorum, & vt apud Belgas, precariarum. in Anglia beneuolentiæ, apud Hiſpanos donatiui, & vt apud Perſas, & Æthiopes, & apud veteres Germanos, ſpontaneæ collationis, aut ſimilibus vocabulis dulcoretur aſperitas negotij: vt quamuis Regum preces imperia ſint, & minæ; non tamen id populo oſtentetur: benignam credat petitionem, cauſam neceſſariam, impenſas ritè faciendas. non argumentetur, vt D. Auguſtinus, in pœnam exigi. *c. maiores* 16. *q. 7. quia diſceßit*, inquit, *deuotio Dei, acceßit indictio fiſci. nolumus partiri cum Deo decimas: modò autem totum tollitur. hoc tollit fiſcus quod non accipit Chriſtus.* Omnino id agat Princeps, vt ametur. ſi enim malus dumtaxat timeatur, & tributis populum grauet, facilè is alium reſpicit, quem credat fore leniorem. quis, citra eam cauſam, credat Saluiano 5. *de gubernat. Dei. Vna*, inquit, *& conſentiens illic Romanæ plebis oratio eſt, vt liceat eis vitam quam agunt agere cum barbaris: & miramur ſi non vincantur à noſtris partibus Gothi, cùm malint apud eos eſſe quàm apud nos Romani?* vtinam omnes Catholici Principes Saluianum exaudirent! politiam, tributa, diſciplinam ſuam hæreticorumque hoſtium inter ſe compararent, ex iiſque de animis ſuorũ coniecturam 12. *Tributa à nomine mitigentur.*

 face-

facerent,ac cui periculo, ſe religionemque, quam profitentur, ſubiiciant!

13. *Cum modeſtia petantur, habeantur.* Non igitur Principes glorientur aureum ſibi eſſe pratum, quod metant quoties lubeat, non fingant imminere hoſtem, aliámue neceſſitatem, & pecuniâ axactâ, quaſi nube depulſâ in luxum abutantur: cauſam à neceſſitate commendent, non imperent, ſed impetrent. Suadam, non violentiam, Legatam ad populum mittant. Magnas etiam Deas eſſe credant Inopiam & Impoſſibilitatem. numquam eò rem deducant, vt diſputari queat, vbi ad tributa populi conſenſu opus eſt, voluntarij an diſſentientes obſtringant. quod controuertit Saxo, *apud Sleydanum l.* 24. quæ vota maiora dicantur ex numero perſonarum, vel quantitate contributionis, vt inter priuatos *l.* 8. *D. de pact.* quæ res pluribus ſæpè locis, & nuper in Imperio Romano-Germanico acerbè diſputata fuit. qua in re etiam monet Cominçus *lib.* 10. *c. vlt.* non durioribus verbis v-

14. *Cum iuſtitia & æqualitate.* tendum eſſe ad impetrandum Ordinum conſenſum. Camelus blanditiis, non verberibus prouocatur, vt vltra quàm poſſit laboret. caueant Principes, ne vnquam referant reſponſum Carolo Audaci datum, *apud Gul. Paladin. Hiſt. Burgun. lib. vlt.* non detur anſa de cauſæ inutilitate, de auerſa pecunia, de prodacta in luxum querendi. ſed ſemper meminerint moniti Mæcenatis ad Auguſt. *apud Dion. l.* 52. *non clam me eſt non nullos tributa & vectigalia inſtitui ægrè laturos eſſe: verùm hi ipſi, ſi neque alio præterea damno afficiantur, & re ipſa comperiant, hæc ipſorum ſalutis cauſa, vtque ceteris ſuis bonis tutò perfrui poßint exigi; præterea cùm plerique ipſorum eam pecuniam alij Magiſtratum gerentes, alij præfecti regionum, alij militantes excipient; magnas etiam tibi gratias agent, quòd exiguam redituum ſuorum partem tibi conferentes, reliqua omnia ſine damno percipere poßint.* Dignam Mçcenate ſententiam iudicabit, qui omnium verborum momenta ponderabit; cauſam publicam facit leuem, & cætera innoxiam exactionem, cçteros ciuium reditus indemnes, neque quemquam immunem. leue eſt cùm vel parum, vel diſtinctis temporibus confertur. *l. penult. C. de col. fund. patrim. l.* 11. vel ab humanis exactoribus recipitur. *l.* 33. *D. de Iur.* æquiori animo ſoluitur quod ab omnibus ſoluitur.

Ferre, quam ſortem patiuntur omnes,
Nemo recuſat.

Inde *l.* 10. *C. tit. de Immunitate nemini concedenda*, inde inſpectores, perçquatores, qui grauatos releuarent pro modo fundorum,

dorum.*l.*1.*C.de cenſibus & cenſit.l.* 11.*l.vlt. C.de annonis & trib. l.*10.inde bonorum Adæratio,& Cenſus.

Quare acerbè Dioclet. & Max. *in l.profeßio. C. de muneribus. l.*10.reſcribunt: *Profeßio & deſiderium tuum inter ſe diſcrepant: cùm philoſophum te eſſe proponas, vinceris auaritiâ & rapacitate: & onera quæ patrimonio tuo iniunguntur ſolus recuſare conaris. Quod fruſtra te facere cæterorum exemplo poteris edoceri.*

Omnium prouincias regentium præcipua erat cura, tributa exigere. §.1. *in Auth. de mand. Princip.l. vlt. C. eod.* quam etiam Præfecti prætorij agebant, *l.*3. *C. de annon.* ſicut & vectigalia, portoria, ſalina, annona, & claſſes ad ſpecies tranſuehendas ſub eorũ ſolicitudine erant. *l.*8.*l.*10.*& ſeq.C.de vectigal.l.*1. *C.de claßib.* ita vt ſuſceptoribus ad prouinciam miſſis exactio non permitteretur, ſed Iudicibus ordinariis, *l. neque ſacrarij C. de canon. largition. l.* 10. Sed neque exactum aurum penes ipſos hærere debebat (morâ enim ſuos inficit,) ſed ad ſacras largitiones ſine vlla dilatione erat mittendum. *l.*2. *C. de Off.l.* 2.*c. de cun. larg. tit.* vel numeratâ pecuniâ, vel auro in maſſam conflato *l.*12. *&* 13.*c.* 76.*de ſuſcept.* libra 72. aureis reſpondente. *l.quotieſcumque.c. de ſuſcept.* & frumenta aliæque ſpecies tributariæ erant diligenter in horreis recondendæ, & prout deſignatum erat, tranſmittendæ. *l.*2. *c. de nauicular.l.vlt. C.de ſuſcept.d.Nouel.*128. ſic tamen vt tranſlationes fierent ſine indebitis ſumtibus, & ne plus haberet diſpendij tranſlatio quã deuotionis illatio: ne mediterraneæ ciuitates à maritimis, vel maritimæ à mediterraneis onerarentur. *l. mediter. C. de annon. & tribut.* eódem pertinet ne per colluſionem tabularij potentiorum ſarcinam ad inferiores transferant. *l. quoniam. c. de cenſib.l.*11.

15\. *Cura tributorum ad Præſides ſpectabat.*

16\. *Hærere apud eos non debent, ſed tranſmitti, & quomodo?*

Forſan & huc reſpexit conſilium Tiberij, quando eum laudat Tac.*l.*4.*in princ. Pauci per Italiam Cæſaris agri.* nam pro modo iugerum omnes ſoluebant *l.* 1.*c. de quib. mun. vel præſtat. mem.ſelic. excuſ.* ſed qui ſe ſupra modum tributis grauari exiſtimat, appellare poteſt. *d.Nouel.*128. ſeu aliàs ſe excuſare, ſi cauſam habet, *l.*2.*C. de off. ciuit.* à functionibus. vel ſi fortuna acciderit, & deterioratione prędiorum, vt tributa nimia euaſerint, releuationem petere in futurum. *Nouel. de releuat. tributorum.* quin & agri ab aliis deſerti, ab aliis occupari paterant, præſtatione ſaluâ. *l. qui agros C. de omni agro deſert.* Enimuerò tributorum, cenſuũ, & vectigalium forma non eadem eſt vbique gentium, nec hodie alicubi, quæ olim apud Romanos.

17\. *Alij præ aliis grauari non debent.*

 Gu-

Gudelin. *vbi ſuprà in fine.* quanquã quædam apud nos pro modo iugerum ſoluantur, ſed maximè è cereuiſia. & vino. prout & apud Romanos tributum quod ex vino ſoluebatur, ingens fuit. *l. 4. C. Theod. de ſuar. & pecuar.*

18. *Durè à maleuolis, benignè à bonis exigantur tributa.*

Id tamen numquam non obtinet, quod Iuſtin. monet *in l. 2. C. de Off. præfect. prætor. Afric. Sicut*, inquit, *iubemus audaces, & feroces contra inimicos Iudices ac milites noſtros eſſe: ſic volumus eos mites & beneuolos circa collatores noſtros exiſtere, & nullum damnum, nullamque læſionem in eos efficere.* Immites ſanè exactorum mores collationis grauitatem augent. beneuoli ſermones, vt colloquia archiatrorum medicinarum, amaritudinem minuunt.

19. *Exactores iniuſti puniendi.*

Peccant ergò in Principem, & Remp. qui per mores ſuos tributorum odium augent. minus autem prouincialibus vllus omnino Iudicum inferendum aliquid poteſt indicere. quòd ſi eorum vel gratioſâ conniuentiâ, vel ignobili diſſimulatione temeritas admiſerit curialis, eos quoque damni ſimplicis pœna caſtigat *l. placet de excus. l.* 10. & quidquid vltra debitum fuerit elicitum à curialibus, vel cohortalibus, vel aliis exactoribus, duplum eruitur. ſi quis autem exactorum inſuper exactionis crimine fuerit confutatus, capitali periculo cupiditas eius amouenda atque prohibenda eſt, ſi in eiſdem ſceleribus perſeueret. *l. quidquid. C. de ſuperexacti.*

20. *In eo facinore deprehenſus ſemel, impoſterum officij incapax*

Nullus verò theſaurorum ſemel deprehenſus eucrſor, quocumque pacto aut repetit militiam ſuam, aut aliam ſibi acquirit per ambitum dignitatem, vel ſeſe transfert ad aliam quamcumque militiam. *l. nullus C. de palatinis ſacrar. largit.*

21. *Cauſa notoriè ſit neceſſaria, mitis, æqualis, & ſecundum patrias leges exactio.*

Principem ſanè & Magiſtratum oportet, ſi populum quietum velint, in tributis & vectigalibus indicendis cauere, vt cauſa atque neceſſitas notoria ſit, & populo probetur. inæqualitas plebem in partes non ſcindat, exactorum mores & odia non exacerbent, forma indicendi patriis legibus priuilegiiſuè ne ſit aduerſa. nam apud plebem validè, & apud ſuos, exteroſque ſpecioſè in ſeditionem agit. qua in re prudentiſſimi Reges, atque Magiſtratus, nec minùs optimi ſiint lapſi; inexpertis vſi conſiliis. nulli magis quàm qui neceſſitates, & vires non ſupputant. *apud Tacit.* Tiberius *eum proferri libellum recitarique iuſſit, in quo publicæ opes continerentur, quantum ciuium ſociorumq; in armis; quot claſſes, regna, prouinciæ, tributa, aut vectigalia, neceſſitates, ac largitiones.* vnde & Cicero *de leg. Eſt*, inquit, *Senatori neceſſarium noſcere Remp. idque latè patet. quid habeat militum, quid valeat ærario, quos ſocios Reſpub. habeat, quos amicos, quos ſtipen-*

ſtipendiarios, quâ quiſque ſit lege, conditione, fœdere, tenere conſuetudinem decernendi, noſſe exempla maiorum. Quare idem Cicero *pro Balbo* laudat Pompeium (vtinam idem omnibus qui Remp. adminiſtrant conueniat!) *Equidem exiſtimo Iudices, cùm in omni genere ac varietate artium etiam illarum quæ ſine ſummo otio non facilè diſcuntur, Cn. Pompeius excellat, ſingularem quandam laudem eius & præſtabilem eſſe ſcientiam in fœderibus populorum, Regum, exterarum nationum; in vniuerſo denique belli iure, ac pacis, niſi fortè quæ nos libri docent in vmbra, & otio, ea Cn. Pompeium, neque cùm requieſceret, litteræ, neque cùm rem gereret, res ipſæ docere potuerunt.*

Pertinent huc prętationes, & ordinaria tributa, vectigalia, portoria, telonia, mulctarum, pœnarumque compendia, bona quæ indignis auferuntur, vacantia, pro derelictis habita, theſauri pars in publico inuenti, ex delicto confiſcata, & ex moribus baſtardorum ſucceſſiones, reditus venationum, piſcationũ, maris, fluminũ collectæ, angariæ, parangariæ, &c. aliaque regalia, decimæ nouales, ex quorundã ſententia, quos lubenter audiunt fiſcales, ſed aduerſatur *c. tua. x. de decim.*

Finiam hæc eo repetito quod principio dixi, vt medicinas, venena, & mala neceſſaria tractanda omnia tributa, exactione miti, ineuitabili neceſſitate, diſtributione, & impenſâ iuſtâ. *Ego ſuggero* (inquit Greg. ad Impp.) *vt & ſi minus impenſæ tribuatur, à ſuo tamen imperio oppreſſorum lacrymas compeſcant. Nam idcirco fortaſſè tantæ expenſæ in hac terra minus ad vtilitatem proficiunt, quia cum peccati aliqua admixione colliguntur. præcipiant ergo sereniſſimi Domini nihil cum peccato colligi. &c.*

CAPVT XXXI.

De Moneta.

Monetæ ius ad Supremum, vt ſuprà diximus, Principem pertinet. ideoque Monetam falſam protrudere, arrodere, adulterare ſupremi ſemper criminis fuit. neque quiſquam in priuatis id excuſat. Sunt tantum, qui in Principibus admittant, ſpecioſiori tamen nomine, quaſi Regia authoritas, atque inſcriptio ſatis ſit pro metallorum mixtura, ac deprauatione; valore pecuniæ naturali imminuto, legali aucto cum annonarum incremento, mercimoniorum impedimento, ac tandem ceſſatione, priuatâ ſingulorum & publicâ omnium depauperatione. Malè ſanè de Principibus merentur eiuſmodi conſiliorum authores; ſępè tum ſibi, 1. *Moneta non deprauanda quamuis iure regio.*

tum

tum Principibus; ſemper antem Reip. extremum noxij. fateor pecuniã iure Regio cudi, tractari, imagine Principis ſignari, & in ſpeciem Regiam penè totam videri, & Chriſtnm nnmiſma cenſus Cæſari dari iuſſiſſe ad reſponſum, quod eius eſſet *imago & ſuperſcriptio.* nego tamen imaginem, titulum, inſignia vlteriùs iusRegium producere, quàm ad decus, authoritatemq́ne publicam, & ſi lubet (quod non omnes concedunt) ſumptus monetarios non ſecus quàm ideò, quia iure Regio Magiſtratus creantur, nomine Regio jura dicuntnr; ea præfatio ſufficiat, vt quod inter alios controuerſum eſt, Regi addicatur, (qnalia quorumdũ olim arbitria hiſtoriæ narrant) vt ius actoris reo condonetur, vt rens innocens pro nocente habeatur, quia Regium nomen ſententiæ intertexitur: vt cum Flauij Anguris, clamantis innocentem ſe perire, accuſatore reclametur *ſua nihil intereſſe, nocens, an innocens pereat, dummodo pereat.* Non eluit crimen Maieſtas. Non ſi bellum hoſti indicatur, à Rege indici ſatis eſt. iuſtitia cauſæ deſideratur, quæ bellum à latrocinio diſterminet. vt liberè pirata ille Alexandro reſpondit, cauſam ſibi cum eo æqnalem eſſe; latronem ſe tamen, illum Regẽ vocari. quòd ipſe vnicâ naui volitaret, ille magnis claſſibus, numeroſis exercitibus, ſpolia omnium gentium, atque vniuerſi orbis traheret. quippe cui triginta mulorum millia captiuum aurum vehebant. Tametſi nuper Catholico-politicus Fererius bellorum iuſtitiam pedaneornm, vt ei videtur, Iudicum arbitrio, Theologorum iudicio, Caſuiſtarum cenſuræ, omniq́ue ſcholaſticę doctrinæ eximere tentarit, & ad Regium tantùm lubitum affigere; argumentis ad incudem Cyclopis magis quàm Vlyſſis alicuius cerebrum ducendis.

Eodem modo ad reliquas ſummi Imperij notas procedendo, non nomen, titulum, decuſq́ue Regium ſufficere deprehendemus, ſed comitem requiri cæleſtem iuſtitiam, diuinamq́ue ęquitatem, quæ iiſdem numeris, ponderibus, & menſuris Reges librat, & terrę filios, *æquo pulſat pede pauperum tabernas, regumq́ue turres.* Non ſecus igitur ſtatuendum eſt de monetaria cauſa, vt non Regi liceat, quod lubet; non in ſuum ærarium vertere opes populi, non auro, argento improba æra miſcere, vltra ſaltem, quàm ſnmptus, vel iniqua neceſſitas, non alia affectio coëgerit.

Quòd ſi Principibns ſupra anri argentiq́ue materialem valorem nõ liceat ex nomine, titulo, jureue Maieſtatis formalem nummis grauiorem indere, quam ſumptuum fabricæ mo-

monetariæ æſtimatiò exigat: ſanè priuatus qui materiæ formęuè de ſuo nihil addere poteſt, quo iure nummi iuſtum valorem è fabrica Principali in populum emiſſi inflat? non alio ſanè quàm quo priuati materiam rodunt, lambunt: minori etiam delicto; cùm hi dies integros paucis fruſtulis ſub forficem aut aquam rodentem agendis inſiſtant: at illi vno die, vno mercatu, tot nummorum valorem inflant, quot alij vno anno poſſunt corrumpere: & hi quidem non niſi vt oculis videri, manu tangi corruptela poſſit; at illi fraudem faciunt ſimplicitati vulgi, quod aſſes numero computat, non pondere: nec aduertit mox rerum pretia augeri, vt quas aſſibus octo comparare ſolet, nunc decem in illas erogare cogatur: miratur, dolet, indignatur ob caritatem: cauſam neſcit & publicos fures, qui Regium valorem intendentes, quaſi in tenebris populum deprædantur: qui morderi ſe demum ſentit dum renouatis fortè edictis momento vno videt decreuiſſe theſaurum, & aſſium numerum in quolibet nummo ſibi periiſſe.

His igitur de cauſis euidens eſt quàm iuſtè ad Præfectum vrbis Ius noſtrum reiicit curam, vt nummularij probè ſe gerant circa omne negocium ſuum, & temperent iis quæ ſunt prohibita. *l.* 1. *D. de off. Præf. vrb.* & quam iuſtè rurſus Principes valorem nummi à ſe iuſtè inditum erogando recipiendoуè excedi vetant, quàm iuſtè pœnæ etiam grauiſſimę huiuſmodi prędonum graſſaturę pręſcribantur, quàm vix in ſpeciem obtendi poſſit excuſatio, quo minùs edictis ſupra ea re latis pareatur: quo minus non parentes culpam contrahant, conſcientiamque lędant. vt anno 1633. facultas Theologica Vniuerſitatis Louanienſis ſimul atque Duacenſis, aliique eminentes Theologi ea ſuper re conſulti, ſeueriſſimè iudicarunt, legeſque ratione ſubnixas per ſeculares Principes latas, etiam animas non obedientes reas facere, teſtimoniis præſertim vtriuſque Apoſtolorum Principis: quæ ſuprà hoc *lib. c.* 2. *n.* 7. *& ſeq.* retulimus, eorum verbis excuſſa.

Enimuerò apud Belgas eò minùs in controuerſiam vocari poteſt, an pœnæ adiectio vinculũ legis ſoluat in materia monetaria, quod Rex Edicto anni 1628. ar. 22. declarauit non eſſe mentem ſuam vt per adiectionem pœnarum illi, qui ſub legibus illius viuunt, eximantur ab obedientia, quam iuſtis eius mandatis debeant, ſed potius obligentur arctiùs.

Sed vt rurſus ad Principes reuertatur diſſertatio noſtra, quo-

quoniam auri argentiq; natura diuerſa eſt, pretioſior hæc pro loci genio, vilior illa; generatim non idem huic aut illi pretium ſtatui poteſt; iuſtū periti dicere debent, Principes illud, expenſaſque fabricæ non excedere, non abrogare veteres nummos eo tantùm fine, vt eo ex auro alterius metalli mixtione corrupto nequiores cudantur, non vicinorum Principum numiſmata reprobare & efferri vetare atque ad fabricam monetariam deferri, ideo dumtaxat vt monetariæ vtilitates creſcant, eademque materia vel corruptior in populum proferatur, aliâ tantùm imagine ſignata, vt genij Principum vendi videantur magis populo, quàm ſalus publica affectari: ſed id generatim agendum eſt, vt per ea quæ de re monetaria edicuntur, non fabricę Principalis, dominicorumque prouentuum, monetámue adminiſtrantium vtilitatem intendi, ſed Reipublicæ bonum, commercandique commoditatem (in quam rem nummus primùm inuentus eſt) palam appareat. quod fieri non vulgo dicitur vbi monetarij curatores veterum etiam eiuſdem ditionis Principum numiſmata, quæ iam antè fabricæ ſumptum tulerunt, emunt, vt in informem materiam redigant, nequiori metallo corrumpant, & geniatâ aliorum Principum imagine impreſſa repetitis fruſtrà ſumptibus ſupra pretium efferant; quâ arte fit, vt numiſmata quę vnum ſæculum ſuperant, vix inueniantur. bono argumento in re mala non bene iſtos curatores in publica Regum Principumque pecunia verſari. horū curā exigit *d.l.1.D.de Off.præf.vrb.*

Quare & iuſta admodum fuit Extrauag. *Conſtit.52.Leonis, vt tam veterum Principum quam recentiorum numiſmata, modo iuſti ponderis probæq; materiæ ſint, valeant.* Qua de re Plutarch. *in Cleomene.* Guiac. *obſ.l.6.c.19.*

Nonnullibi Principes qui anguſtis terminis dominantur, qui auriferas glebas aquáſue non poſſident, qui à vicinis vndique circumſidentur, qui intenſiori monetarum valore vtuntur, ne à ſterili prouincia externū etiam aurum auertant, mercaturæ habenas laxant, ſuâ pecuniâ & pretio canones & cenſus ſuos & vectigalia ſolui iubent, vt mercium ita & pecunię pretium arbitrio commercantium permittunt, veriti ne ſi rigidè externam pecuniam excipiant, nullam retineant. ſed illi inordinatè quidem faciunt, aut patiuntur: ſed imprimis maturo æquilibrio ponderare debent, an deſperatio ſtatuendæ ſeruandæque æquitatis maior ſit, quàm ſpes aliorum incomodorum præcauendorum.

CA-

CAPVT XXXII.

De Statu Reipublicæ.

OPtimè Imperiorum adminiſtrationem partitus Hiſto- rico-politicus ex vſu optimus, vt cunctas nationes po- 1. pulus, primores, aut ſinguli regant. moraliter, & *ἐν πλάτει*. nam ſi quis ad argutias & ſcrupulos diſtributionem reuocauerit, vix erit vt parũ putam Monarchiæ, Ariſtocratiæ, aut Democratię ſpeciẽ vel olim vel hodie, apud vllas gentes quis demonſtrare poſſit (quod Kirchner. propugnat *diſp. de Rep.* 3. *corollar. vlt.*) niſi fortè apud quaſdã barbaras nationes, quarũ potiùs dominica, herilia, & quaſi in belluas ſunt imperia, quàm politica: quę ſupponunt capitis in membra regimen; caput autẽ menbraque, eam renuunt difformitatẽ, cuius ne quidẽ pictoribus atque poëtis æqua vnquã fuit poteſtas; ſcilicet humano capiti ceruicem equinam iungere, & varias inducere formas. Rebus cõpoſitis id quod eminet nomen indit. Calida, frigida, ſicca, humida, ab elemento prędominante denominantur. Itaque quod in qualibet Rep. prædominatur, regiã, Ariſtocraticã, aut popularẽ facit. excludo tamen eas denominationes quæ dicis non rei cauſa fiunt. vt qui poſt Reges Româ exactos dicti ſunt Reges ſacrificulorũ; eoſque, quales Cæſar in commentariis, aliiq; ſępiùs regulos appellant: & de quali illud, *ſua eſſe huiuſmodi imperia, vt non minus haberet in ſe iuris multitudo, quàm ipſe in multitudinem.* Vnde & Ariſtoteles *lib.* 3 *de Rep. c.* 3. quinque genera Regum facit.

Ex tribus Reip. formis vix vllibi ſimplex obtinet.

Cęterùm attendere oportet jus Imperij an penes vnum ſit, 2. plures, an omnes. nam ſæpè quibuſdã ſimulachris ij penes quos vis Imperij eſt, alios dementant, quaſi vel penes eos ſumma ſit rerum, vel in partem veniant. ita Auguſtus populum obcœcauit, Principis nomine, & tribunitiâ poteſtate vſus. nec minus initio Tiberius. ſed & boni Principes legum condendarum libertatem in eam formam redegerunt, vt à Senatu tractari, & probari Primùm oporteret, *l. humanum C. de legib.* id quod tamẽ nihil læſit Maieſtatẽ. & quamquam etiã Cæſar nõ Regem ſe, ſed Cæſarem eſſe reſponderit, aliquando idem tamen *apud Sueton. c.* 77. dixit *debere homines iam conſideratiùs loqui ſecũ, ac pro legibus habere, quæ ipſe diceret.* quippe, Lucano teſte, *omnia Cæſar erat.* Sic vice verſâ in Republ. optimatum quamuis vnus ſit princeps, qui emineat, non deſinit eſſe Ariſtocratia, dummodo penes optimates rerũ ſumma maneat. qualiter olim in Germania Reges fuerunt,

Attendendũ penes quem ſit vis imperij.

 runt,

runt, quibus Tacitus infinitam, aut liberam fuiſſe poteſtatem negat, & in concilio auditos ait *authoritate ſuadendi magis quàm iubendi poteſtate.* & Gothones regnari addictius, quàm ceteras Germanorum gentes, nondum tamen ſupra libertatem. Suionas autem à Germanis degeneres oſtendens *vnum eis imperitare nullis iam exceptionibus, nec precario iure regnandi.* eos Principes in concilio electos, Reges ex nobilitate, Duces ex virtute ſumptos. Neque verò ſenatus authoritas ab origine Romæ inſtituti populi libertatem, Democratiámve minuit, tametſi illa tanta fuerit, vt de iis rebus, quę notæ ſunt Maieſtatis, inter Populum & Senatum altercatio non ſemel fuerit. *Controuerſia fuit*, inquit Liuius, *vtrum populi iuſſu indiceretur bellum, an ſatis eſſet ſenatus conſulto: peruicere tribuni, vt Conſul de bello ad populum ferret.* eaque ratio ſemper obtinuit, vt quantacumque ſenatus magiſtratuúmve eſſet poteſtas, numquam tamen cederet ſumma formulæ, *Velitis, iubeatis Quirites.* Immenſa eſſet diſputatio omniũ regiminum limites demonſtrare, definire, explicare. Innumeri ſunt qui formas Imperiorum perſcrutati ſunt, & ex vltimis Beſoldus: cautè tamen nec ſine permiſſu aut caſtratione legendus, à quo alij citantur, diſcurſus ſuos dedit, atque ſub ſingulis ſua exempla, tum veterum tum hodiernorum; præſertim Europæorum regiminum: quæ omnia diſquirit: de monarchia generatim, gubernatione ab ipſo ſtatu iureque Imperij ſeiungenda: ex hoc non illa de Reipubl. forma ſtatuendo: Dyarchia, tryarchia, Imperio Regis ac Reginę vnito: Imperio inter plures quoad ditionem indiuiſo: Regno pleno, monarchia Dominica; de Ariſtocratia generatim, oligarchia, aliiſque Ariſtocratiæ ſpeciebus: De Democratia generatim; de Democratia liberiori, de aſtrictiori, de ſtatu Reipubl. mixto, de Regno legitimo, ſeu potius principatu, de ſtatu Reip. ſubalterno, ſpeciebus illius proprietatis, de Vaſallo pro ſubdito non habendo extra Feudi cauſã, de Statibus Imperij Germanico-Romani generatim, & deinceps de Electoribus, Ducibus, Comitibus, Baronibus, Imperialibus ciuitatibus, Ordine equeſtri libero, Imperioque immediatè ſubiecto, de diuerſis Imperij Prouinciis obſcurè ad Imperiũ pertinentibus, de rerũ Publ. formis inter ſe cõparandis illarumque præſtantiæ examine, illiſque ad populi naturã, aliaſq; circumſtantias adaptandis. ſed & Carolus Loyſeau. *Tractatu de Seigneuries* naturam dominatuũ atq; inprimis ſupremorũ., ſeu ſouueranorum, & eorũ qui de notis illorũ participant ſuzeranorũ Ducatuũ, Marchionatuũ, Comitatuũ, Principatuũ, aliorumq; id genus mediocriũ

atque

atque infimorũ, ſingulorũ notas,& poteſtatis vires diligenter quoad Galliã ſuam eſt perſcrutatus, longã hanc diſciplinam non tangemus,ſed ſuis authoribus intactã relinquemus, ſub vnico hoc monito; vt omnes pręſentẽ Reip.ſuæ ſtatũ ament, diligenterq́; cõſeruent,nouitatibus omnibus, niſi quas neceſſitas,& ſecura omnino opportunitas exegerit, viã præcludãt.

Quippe qualiſcumq́; ſit Reip.facies,mutanda non eſt. rarò 3.
de vna ſpecie in alterã tranſitur ſine ſanguine,& interitus periculo. *Omnes*,inquit Saluſt. *de bell.Iug. reru mutationes cadẽ,fugã, aliaq́ hoſtilia portendunt.* etiam quæ minus bona ſunt, ſatiùs retinentur,quàm meliora cum incommodis adſciſcantur. non eadem ratio eſt ſcolaſticè de optima Reip. forma diſputandi, & re ipſa malam, quin & bonam in meliorẽ mutandi. quædã etiã vitia vſu placent,& à tempore authoritatẽ habent.cuique ſuum pulchrũ.&,qui toto terrarũ orbe ridetur,Æthiops colorẽ ſuũ omnibus pręfert, & cacodęmones albos fingit.difficilè arbores euelluntur quę altas radices egerunt.& vetuſta ędificia rarò ſine periculo ſoluuntur, aut cadunt. ita Tacit. *totius orbis mutatione fortunã imperij tranſiuiſſe*.& apud eũ Ottho; *opportunos eſſe conatibus tranſitus rerum*:& Percennius: *Quando tandem*, inquit, *auſuri eſtis remedia petere,niſi nouum adhuc & nutantem Principem precibus*; *vel armis adieritis?* & iterũ alius: *Agendum, audendumque dum Galba authoritas fluxa, & Piſonis nondũ conualuiſſet*.& ſtabilito Iulij imperio Tac.*l.*1. *Annal. occiſus Dictator Cæſar aliis peſſimum,aliis pulcherrimum facinus videbatur.* peſſimum ſanè.cùm is Reip ſtatus eſſet,quo, vt ait Pompon.*l.*2.*§.*31. *de orig. Iur. euenit vt neceſſe eſſet Reip.per vnum conſuli.* niſi quod Iulius Remp. ipſe eo redegiſſet. Retinenda ergo Reip. eſt forma, quamcumque Deus aut fortuna olim dedit.

Qualiſcũq́; Reip. forma non mutatur ſine periculo.

Quin imò quia ſenſim quędã irrepunt,ſępè ad principia ſua 4.
reſoluenda Reſp. vt apud Florentinos quondã fuit quinquennalis Reip.redintegratio; ſummo conſilio: tametſi fatum, ſeu caſus illud deinde excluſerit; cùm Coſmus Medicæus poſt Alexandri cædem ſenatum coëgit, vt perpetuum eum ducem crearet. vt quondam Sylla legionibus in vrbem admiſſis Dictatorem ſe in annos quinquaginta tres creari iuſſit: & Auguſtus ſe Conſulem: cùm Senatu cunctante Legatus gladij capulum in curia diſcooperuiſſet: *Hic faciet*, inquiens, *ſi vos non feceritis*. Syllanæ & Marianæ clades documento ſunt,quanto incommodo nunc plebeia, nunc patricia gubernatio vices alternarit. & quanquam Auguſtus pacatè rexerit, feſſa tamen erat iam Reſp. & vulneribus exſanguis,

Sæpè ad ſua principia reuocanda.

quamuis nec triumuiratus eius ſine ſanguine deſiit.ſed & multis ſimulachris veteris Reip.retentis,legibus ferendis populum occupauit. quare Tacit.*lib.3. Annal.* eum refert *multis abolitis dediſſe iura, queis pace & Principe vteretur Reſpub.*

Quibus ſic perſonatis populus ita deceptus eſt, vt,quod Liuius alibi ait, *audè ruendo ad libertatem, in ſeruitutem delapſi ſint.* iiſdemque meditamentis atque cōmentis id aſſecutus eſt, vt ſolidum pſe imperium obtineret, vmbrâ veteris Reip. populum à rebus nouandis diſtraheret: donec vix eſſet aliquis *reliquus qui Remp. vidiſſet.* neque(quod hodie multorum Principum Conſiliariorumq́ue vitium eſt)tæduit inania populo permittere, quibus vt infantes crepundiis deſtineretur. altè admiſerat illud Cælij ad Ciceronem: *Vide ne dum pudet te parum optimatem eſſe, parum diligenter, quod optimum eſt, eligas...*

Hæc quidem fortuita nutui diuino relinquenda ſunt,quia *non eſt conſilium aduerſus Deum.*

Vſque adeò res humanas vis abdita quædam
Obterit, & pulchros faſces, ſæuaſque ſecures
Proculcare, ac ludibrio ſibi habere videtur.

5. *Omni nouitati occaſio auferenda, occultiſq́; conſiliis.* Cęterum quà poſſunt homines, mutandis rebus dare ipſi occaſionem non debent: ſed proſpicere,ne quid innouetur. ſi ditioni regia poteſtas impoſita eſt; maneat maieſtas: ſi Ariſtocratica authoritas; ſeruetur optimatum præcellentia: ſi Democraticum imperium; maneat libertas,& popularis adminiſtratio: ſeu, quod hodie pleriſque accidit, Reſp. ſi non ſimplex ſit, & quam *populus, aut primores, aut ſinguli regant*,ſed mixtæ adminiſtrationis: tum & Principi & ſenatui & populo, ſuæ cuique partes relinquantur: atque ita ſuum cuique tribuatur, *ne occultis conſiliis Reſp. lædatur*: ne, vt Liu.*l. 2. in mille curias concioneſq́, cùm alia in Æſquiliis, alia in Auentino fiant, diſperſa, diſſipata ſit Reſp.* ſed omnino omnes in bonū publicū conſpirent, eiuſque ſtatus ſpeciem perpetuò retinendam. nam per negligentiam inquit Ariſt.*l. 5. polit. mutatur ſtatus Reip. cùm ad poteſtates aſſumuntur illi, qui præſentem Reip. ſtatum oderunt.*

6. *Cuiq; Reip. ſua ſtatus noſcendus.* Qua propter quod Tacit.*lib. 3. Annal. olim*, inquit, *plebe validâ vel cùm Patres pollerent, noſcenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur: Senatuſque & optimatum ingenia qui maximè perdidicerant; callidi temporum, & ſapientes credebantur. ſic conuerſo Reipublicæ ſtatu, neque alio rerum, quàm ſi vnus imperitet, hæc conquiri tradiq́ in rem fuerit.* ſic & hodie cuique in ſua Rep. laborandū, vt rationem ſtatus ſui noſcat, ac iuxta eum conſilia expediat, quibus conſiſtere; ac aduerſus ea, quę

ad

ad mutationem ducere poſſint, tutus eſſe queat. Regnum arcanis ſuis ſe aduerſus optimatum plebiſque conatus tueatur: Ariſtocratica ditio aduerſus plebis & regna affectantium molimina: Democratica Reſp. aduerſus tyrannidem cogitantes, & optimatum philautias. de quibus pauco ſermone diſſerere viſum.

CAPVT XXXIII.

De ſtatu monarchiæ aſſerendo.

IN primis eum qui regnat, curare oportet vt populus ſciat, credatvè legitimo eum titulo regnare. etiam ij qui regna per nefas occuparunt, ſemper prætexere ſoliti ſunt titulum aliquem, & colorem quęrere. Sylla, Cæſar, Auguſtus etiam poſt inuaſam Remp. Dictatoris, Conſulis, Principis, Tribuni, aliaque nomina alij per leges & ſenatuſconſulta dari ſibi voluerunt. etiam ea lex quę de Imperio Principis lata dicitur, quâ populus ei & in eum omne imperium ſuum & poteſtatem conceſſit, eam in cauſam lata eſt: ſiue ſub Auguſto, ſiue ſub Veſpaſiano, ſeu quandocũque lata eſt. ſic & apud Tacit. *lib.* 1. *Annal.* Galba *loco*, inquit, *libertatis erit, quod eligi cæpimus.* & populum ſimul demulcendo, & titulum ſuum oſtentando. 1. *Qui regnãt laborent vt iuſto titulo credantur regnare.*

Et in electionibus quidem ſolitę Principum artes ſunt infatuare plebem, ſpecie recuſantium, quod maximè ambiunt. ita Auguſtus apud Tac. *lib.* 1. *Annal.* & Tiberius apud Sueton. *quaſi coactus, & querens miſeram & oneroſam ſibi iniungi ſeruitutem, recepit Imperium; nec tamen aliter, quàm vt depoſiturum ſe quandoque ſpem faceret.* & apud eundem Otho, *quaſi raptus è publico, & ſuſcipere Imperium vi coactus, geſturuſq;.* 2. *In electionibus ſpecie recuſantiũ ambiunt.*

Accendit ea diſſimulatio plebem, vt impenſiùs velit ei deferre honores, quem credit inuitum. & iuſtius imperare creditur qui rogatus eſt quàm qui ambiuit. ſemper tamen ſiue electus Princeps ſit, ſiue coactus, id agendum eſt, vt populo conſtet, bono eum iure imperare. qua in re nec pręcones diuini verbi officio ſuo deeſſe velim, quin populum admoneant, & ſcrupulis coërceant, ſicubi vel ſeditio, vel bellum timetur.

Debent exinde Principes introſpicere ſuorum voluntates & ingenia, diſcernere contumaces ab obſequioſis, contumacię ſuſpectos, feroces, turbidos, & pluſquam ciuilia agitantes, popularibus ſtudiis inhiantes dominationi, aut non 3. *Gentis ſuæ, & ſingulorum geniũ noſcant.*

ferentes imperatorium nomen, opes nõ mediocres parantes, & elatos ſupra modum hominis priuati notare, minuere, etiam honoribus delatis exhaurire, & ſi opus ſpecie honoris ablegare: modeſtos, obſequioſos, ſeruitio promptos attollere, plebem porrò, ac vulgus occupatum ſemper tenere, otium auferre, artificiis, mercimoniis, etiam bello deſtinere.

4. *Patricios neque nimia, neque nimis diuturna poteſtate attollant.*

Patricios porrò non nimiâ, neque nimis diuturnâ poteſtate attollere. *Ideo*, inquit Caſſiod. *antiquitas dignitatem prouinciarum voluit annuâ ſucceſſione ſeparari, ne diuturnâ poteſtate vnus inſoleſceret.* quin & Auguſtus Conſules depoſito Magiſtratu quinquennium in vrbe manere voluit, antequam in decretam prouinciam abirent. vt nimios fortè animos ex potenti Magiſtratu conceptos interim deponerent. cùm olim à conſulari dignitate in ſortitas prouincias irent. Eadem cauſa fuit, cur Præfecti prætorio poteſtas, quę proxima ſceptro fuit, atque olim militaribus viris demandari conſueta, iure-conſultis & togatis hominibus delegata poſtmodum fuerit.

5. *Neque nimis magnos.*

Quare & Mæcenas anteà Auguſto ſuaſerat, vt ex equitibus tantum Præfectum prætorio eligeret. ne quis magnâ nobilitate ſimùl, & poteſtate fretus, anſam arriperet aliquid in Principem machinandi vel ſe ipſum efferendi. vt Pipini & Capeti. ſi enim perſuaſum eſt iudicio Taciti 4. *Annal. optimos quoſque mortalium altiſſima cupère*: facilè ſibi Principes rationem Iouiniani perſuadere debent. de quo Marcellinus lib. 25. *vt ſub initia ſe firmaret, Maliarcham, ex familiaribus negociis agentem etiam tum in Italia, Iouino iuſſit ſuccedere armorum Magiſtro per Gallias. gemina vtilitate præſpeculata, vt & dux meriti celſioris, ideòque ſuſpectus, abiret è medio: & homo inferioris ſpei ad ſublimiora prouectus, authoris ſui nutantem adhuc ſtatum ſtudio fundaret ingenti.*

6. *Magiſtratibus imponant eos, qui pares ſunt, neque ſupra.*

Igitur cùm vlla ratio periculi ſubeſt, in legendis Magiſtratibus ſequatur cauſam promoti *apud Tacit. l.6.* Sabini, *quod par negociis, neque ſupra erat. & Agricolæ; quia par videbatur, & in eo nihil compoſitum in oſtentationem. nam induſtria ac vigilantia haud minus noxiæ ſunt, quoties parando regno finguntur.*

7. *Sed neque iacere, & egere nobiles patiantur.*

Sed & iterum vt non nimium attollere, ita neque nimium iacere nobiles olim, atque diuites pati debet Princeps: *Difficile eſt*, inquit Ariſt. 5. *polit. pauperes, qui diuites fuerunt, aut nati ſunt ex diuitibus, res nouas non moliri.* vnde Tiberius *cenſus Senatorum iuuit.* Meſſallæ in ſingulos annos quingenta ſeſtertia obtulit. *Aurelio Cottæ & Anterio Antonino annuam pecuniam ſtatuit, quamuis per luxum auitas opes diſſipaſſent.* Otthoni ad imperium tendenti

denti aſſignat Tacitus *inopiam vix priuato tolerandam*. de Sylla: *Sylla inops, vnde præcipua audacia.* vt è conuerſo vult idem *lib.* 11. *Annal. caueri vim atque opes Principibus infenſas.*

Sed & illud generatim rectè monet Ariſt. 3. *polit. c. vlt.* vt 8.
Principes tales circa ſe habeant, qui non eorum tantùm ſint amici, ſed & ſtatus præſentis. adeoque erga omnes ita ſe habeant temperatâ dominatione, vt ſe, eamque omnibus gratam faciant. vnde apud Suetonium Auguſtus *omnino nixus eſt, ne quem noui ſtatus pœniteret.*

Tales circa ſe habeant qui præſentem Reip. ſtatum ament.

Vim temperatam dij quoque prouehunt
In maius.

Si quos Princeps exteros inter amicos adſciſcat, neque 9.
functionibus, neq; opibus nimiis attollat. nihil enim potentius ad inuidiam, ciuium indignationem, & pericula ſeditionum.

Exteros non nimis eleuent.

Magiſtratus annuos præſertim maiores in Repub. Roma- 10.
na olim fuiſſe conſtat; tribus maximè de cauſis. nam cùm in ſenatu propoſitum eſſet, ne in quinquennium Magiſtratuum comitia haberentur; in dicendis ſententiis has refert Tacitus 2. *Annal. Superbire homines annuâ deſignatione; quid ſi honorem per quinquennium agitent?* item: *Vix per ſingulos annos offenſiones vitari, quamuis repulſam propinqua ſpes ſoletur; quantum odij fore ab his, qui vltra quinquennium proiiciantur?* Itaque duę cauſę erânt in iis, qui Magiſtratũ obtinuerant, vel repulſam tulerant. ſed tertia ſimul Principẽ reſpicit. quam Caſſiodorus ita explicat, *vt multorum prouectus gaudia reperirent.* multi ſcilicet per frequentem mutationem beneficiis Principalibus obſtringerentur. Quam ob rem Auguſtus multa noua officia inſtituit, vt plures Reip. partẽ caperent à Principe. Idem conſilium fuit Conſtantino, ac aliis, qui penetrarunt iudicium Ariſtotelis *polit. l. 2. c. 7.* quare *haud dubium erat*, inquit Tacit. *eam ſententiam altiùs penetrare, & arcana imperij tentari.* tum ob cauſam quam diximus, tum meo iudicio maximè; quòd conſulares & ſimiles Magiſtratus, ſi quinquennales fuiſſent, magnos ex diuturnitate animos ſuggerere poterant contra principatum. quod verebatur Auguſtus. & idcirco Ariſt. Laconum Remp. reprehendit, quòd & diuturni ſimul, & cum magno imperio Magiſtratus eſſent. quod de alio *genere* Liu. *lib.* 4. *libertatis magna cuſtodia eſt, ſi magna imperia diuturna eſſe non ſinas, & temporis modus imponatur quibus iuris non poteſt.* & *lib.* 9. *triennium & ſex menſes vltra quàm licet Æmiliâ lege cenſuram geram, & ſolus geram. hoc quidem iam regno ſimile eſt.* Atque hæc ita, niſi neque per natales,

Plures ſemper datis honoribus obligent, adeoque magis annuè Magiſtratus innouent.

neque per opes, neque per eminentem induſtriam quicqnam periculi timendum ſit. quo fortè conſilio in pluribus Tiberius iuriſdictiones continuauit.

11. *Heres principatus certus ſit.* Enimuerò auertendis horum magnornm conatuum periculis non parum expedit, certus vt ſit ſucceſſor, & hęres Imperij. apud Tac. Auguſtus *ſic cohiberi prauas aliorum ſpes rebatur. ſic plena Cæſarum domus, iuuenis filius, nepotes adulti, moram cupitis Seiani adferebant.* ideo Auguſtus àTiberio Germanicum adoptari iuſſit; *vt pluribus munimentis inſiſteret*: ideo apud Curt. *l.* 10. malum de monarchia Alexandri omen; *ſine certo regis hærede, ſine hærede regni, publicas opes ad ſe quemque tracturum.* quare *quod imperium ſub vno ſtare potuiſſet, dum à pluribus ſuſtinetur, ruit.* ſed tamen quia ſuſpectus *ſemper inuiſuſque dominanti eſt, quiſquis proximus deſtinatur, Tacit. 1. hiſtor.* ſæpè conſilium patris, quod Papinianus proponit *l.* 77. *D. de leg.* 2. ſequendum eſt, *Mando* inquit, *filia mea pro ſalute ſolicitus ipſius, vt quo ad liberos tollat, teſtamentum non faciat. ita enim poterit ſine periculo viuere.*

12. *Principatus non diuidatur.* Quare & illud ad imperiorum manifeſtã ruinam vergit, ſi principatus in plures ſecetur. quæ res Bertholdos Comitibus Louanienſibus olim pares omnino perdidit *nam in plures diuiſa prouincia claritas familiæ per inopiam rei familiaris obſoleuit.* eaque adeò poſt modũ increuit, vt ſciſſum ſæpiùs dominatum ſinguli diuendiderint, ſeu alias exciderint. vt eo nomine nemo iam antiquam claritudinẽ præ ſe ferat. ſatius olim Germani apud Tacitũ omnia prædia vni deferebant, reliquis cum pecuniola abire iuſſis. quod ſalubriter hodie plures ſeruant gentes præſertim in Principatibus, lege etiam latà ne ſecari vnquam poſſint (vt ſacroſancta ſemper apud Gallos terra Salica fuit.) quin & ſi vni plures obtigerint Principatus, Dominatus, regna ne in poſterũ diſtrahantur. ſic diuino conſilio Hiſpaniarum regna coaluerunt, Belgicæ ditiones connexæ ſunt, & nuper à Iacobo Anglia, Scotia, Hibernia in vnum vinculum nomenque magnæ Britanniæ contractæ; atque olim Pannoniæ, & tot diuerſorum nominum ditiones in ius & nomen Hungarię coniunctæ. omitto Principum pactum quo deficientibus alterutri liberis alter ſuccedat. quod Hungariæ, & Bohemię ſub Ferdinando I. cùm cæſus à Turco eſſet Ladiſlaus, ſalutare fuit.

13. *Potius diuiſi iungantur.*

Id porrò, ſi coniungi per leges regna Dominatúſue non poſſint in vnam monarchiam, tamen ſaluberrimum ſemper fuit,

fuit, iis pactis connectere, quibus omnium hęres vnicus ſemper habeatur, neque diſtrahi vnquam poſſint regiones.

Quin & inſuper id agendum, vt ita fœderentur in mutuam defenſionem, vt nulli hoſtis inſultet; quin altera ditio æſtimet ſe id pati: & ad eum propulſandum viros, vireſque conferat, conuento numero, & ære. 14. *Fœderibus in mutuam defenſionẽ.*

Iterum principatus eneruatur ſi Reſp. geratur multorum imperiis. *vim principatus* aſſerit Saluſtius *reſolui cuncta ad ſenatum vocando*, id eſt, arbitrium illius: vt ſciſcat, vt decernat. quò non pertinet, quod Principis authoritate fit, aliorum conſiliis habitis. nam *ibi ſalus vbi multa conſilia. Non exercitus*, inquit Micipſa apud Saluſtium, *neque theſauri præſidia regni ſunt, ſed amici*. & Theodoſ. & Valent. *in l. 8. C. de leg. Bene cognoſcimus quod cum veſtro conſilio fuerit ordinatum, id ad beatitudinem noſtri imperij, & noſtram gloriam redundare*. Cauendum eſt tamen Principibus, ne conſilij nomine arbitrium rerum ad ſe aliqui trahant. quo errore Corona Gallica ad miniſtros Regum non ſemel delapſa eſt. ac primò quidem poſtquam diu nutaſſet, & Carolus Martellus aliquando quaſi oblatã occupare renuiſſet, non regnare, ſed Regibus imperare malens, id eſt, vmbrâ & nomine Regi relicto, ſummam rerum ad ſe trahere. ſic initio Vitellius *præmiſit*, inquit Tacitus, *in vrbem edictum, quo vocabulum Auguſti differret, Cęſaris non reciperet, cùm de poteſtate nihil detraheret.* 15. *Arbitrium penes Principem ſolũ ſit, etſi plurium conſiliis viatur.*

Nefas apud Romanos fuit priuato ad exercitum vel ſenatũ ſcribere. *Miſerat*, inquit Tacitus *lib. 3. Mutianus epiſtolas, quæ materiam ſermonibus præbuere. ſi priuatus eſſet cur publicè loqueretur. potuiſſe eadem paucos poſt dies loco ſententiæ dici.* & iterum: *litteras ad exercitum tanquam accepto principatu miſit.* & *2. hiſtor. recitatæ Fabij Valentis epiſtolæ ad Conſules ſcriptæ, haud immoderatæ: gratior Cæcinnæ modeſtia fuit, quod non ſcripſiſſet.* Iterum nec licuit militem donis, populum annonâ pellicere, prętorianos largitionibus ambire, præmiis aut ſtipendiorum augmentis. ideoque Tiberius de Gallione, *Quid illi cum militibus, quos neque dicta Imperatoris, neque præmia niſi ab Imperatore accipere par eſſet?* quæ attingere noluit Iulianus. *ne videretur*, inquit Marcellin. *id affectaſſe, quod ſibi ſoli deberi Auguſtus exiſtimabat.* apud Curt. l. 6. Philotas *ecquis è vobis corruptus eſt donis, quem ducem, quem præfectum impenſius colui?* Herod. in Commodo; *Celebrato funere Marci viſum eſt & amicis Commodum adducere ad exercitum, vt & milites alloqueretur, & (qui nouis Imperatoribus mos eſt) pecuniis elargiendis* 16. *Ad ſenatũ, ad exercitũ ſcribere nemini licuit, aliáſve regias notas vſurpare.*

ipſorum

ipſorum animos ſibi deuinciret. Eodem pertinet conſtitutio Marciani *C. de Conſulib.* ne pecunias ſpargant: Theodoſij, nequis titulos & vela regia ſuſpendat(*Regiæ enim Maieſtatis eſt*,ait *l.* 1. *C.vt nemo priuat.*&c.) & Valentis *C.de veſtibus holob* ne quis auratas veſtes gerat, ne quis holopurpuras. quę (*l.* 4. *C.eodem*) *ſoli Principi eiuſq́; domui dicantur.* purpura enim Maieſtatis inſigne erat.inde qui Imperatorem ſalutabant,*ſacram purpuram adorare* dicebantur.*l.* 1.*C.de apparit.præfec.prætor.* vt ne quidem alteri licuerit inſcriptione purpureâ vti.*l.6. C.de diuerſ.reſcrip.* vbi ea res tyrannico ſpiritui aſſcribitur,&capite punitur.

Iterum regiũ eſt nobiles ab epiſtolis,libellis aut rationibus habere.vnde Tacit.*l.*15.*Annal.de Iunio Torquato;iuſſi accuſatores obiicere eum nobiles habere, quos ab epiſtolis & libellis & rationibus appellet. nomina ſummæ curæ & meditamenti*, &c. quâ ratione ſub imperio Germanico tam multi Principes ſpeciem Supremorum apud ſuos, atque exteros obtinuerunt, inſtitutis per ditiones ſuas tum militaribus, tum ciuilibus officiis, ſub iis nominibus,quę omnia regnorum munia, dignitates, officia referant. In eaque re ſemper excelluit Domus Burgundica. parum abfuerunt Brabanti, & Flandri. Iudas Machabęus inchoando Imperio *l.*1.*c.*3.*Macb.*conſtituit duces populi,tribunos,centuriones,& pentacontarchos, & decuriones.

17. *Nimis ſplẽdidè ædificare.* Eodem pertinet nimis ſplendidè ædificare palatij arciſuè iuſtar: tribunal militare extruere, conſcendere, ſedere in clypeo,excubiis,armis,comitatu militũ cingi.*Erat*,inquit Tacit. *l.*3.*Annal.*de Piſone,*Inter irritamenta inuidiæ domus foro imminens feſto ornatu, conuiuiumq́; & epulæ, & celebritate loci nihil occultum.* Idem 15.*Annal.Nero iubet præuenire conatus Conſulis,occupare velut arcem eius, opprimere delectam iuuentutem,quia Veſtinus imminentes foro ædes, decoraq́; ſeruitia, & pari ætate habebat.*& 1.*Annal.Excubiæ*,inquit,*arma cætera,aulæ,miles in forum,miles in curiam comitabatur.* & Herodian.de Gordiano,*ſequebatur ipſum principalis pompa omnis, milites quicumq́; aderant, iuueneſq́; vrbani procerâ ſtaturâ,ad eorum ſimilitudinem,qui Romæ Imperatorem comitantur; virgæ item laureatæ,quo inſigni Principes à priuatis dignoſcuntur.præterea ignis de more præferebatur,&c.*

18. *Militiæ gloria ad ſolũ Principem referatur.* Militiæ gloria, & auſpicia ad ſolum Principem referantur. *Craterus*,inquit Curtius,*lib.6.omnibus præparatis,regis expectabat aduentum,captæ vrbis titulo cedens. & Agricola.* apud Tacit.*nunquam in ſuam famam geſtis exultauit.ad authorem & ducem,vt miniſter fortunã referebat.*& iterũ Curtius, *ibid.Alexander hoſtes vinci* *vo-*

voluerat Antipatrum vicisse tacitus quidem indignabatur, ſuæ demptum gloriæ exiſtimans, quidquid ceſſiſſet alienæ. & reuerà ita res habet. imminuitur Principum exiſtimatio, quantum alteri ex gloria aſſcribitur. nec immeritò Tiberius *bellica Germanici gloria angebatur.*

Præterea aliorum Principum effigies colere, Maieſtatem 19.
minuit. de Agrippinæ & Neronis effigie à P. R. in vexilla ſumta Tiberius *criminatus eſt, nihil reliquum eſſe, niſi vt caperent ferrũ, & quorum imagines pro vexillis ſecuti forent, duces, Imperatoresq́; deligerent.* Idemq́; Tiberius impatienter tulit pro Nerone etiam & Druſo à Pontificibus vota ſuſcepta, quod ſoli Principi competere videatur. *l. 1. C. de oblat.*

Aliorum Principum effigies ne colantur.

Iterum rectè Cæſar ſanxit *ne quis ciuis maior annis viginti plus* 20.
triennio continuò Italia abeſſet: neu quis ſenatoris filius niſi contubernalis aut comes Magiſtratus peregrè proficiſceretur. & Auguſtus apud Dion. *edixit omnibus ſenatoribus, ne quis eorum peregrinaretur, extra Italiam iniuſſu ſuo.* clariſſimis & ſpectabilibus ſine commeatu diſcedere licuit, illuſtribus non licuit. quod ſit horũ potentia periculoſior. *l. 15. C. de dignit.* Rurſum Auguſtus apud Tac. *l. 2. Annal. inter alia dominationis arcana, vetitis niſi permiſſu ingredi ſenatoribus aut equitibus Romanis illuſtribus, ſepoſuit Ægyptũ; ne fame vrgeret Italiam, quiſquis eam prouinciam, clauſtraq́; terræ, ac maris, quamuis leui præſidio, aduerſus ingentes exercitus inſediſſet.*

Illuſtres ſine principis conſenſu ne peregrinentur.

Quare & meritò ſuſpectus eſt quiſquis exteros frequentat, 21.
& præſertim cum exulibus familiariter verſatur. aliò reſpicere, quàm ad ſuum orbẽ rectè creditur, quomodo Pompoſiano apud Sueton. crimini fuit, *depictum orbem terræ in membranas, concionesq́; regum, ac ducum ex T. Liuio circumtuliſſe, & ſeruis nomina Magonis & Annibalis indidiſſe.*

Cum exteris aut exulibus nemo ſit familiaris.

Cui etiam necis cauſa fuit habere imperatoriam geneſim. 22.
nam ex temporũ illorũ ratione eſt illud Tertulliani, 35 *Apol. Cui opus eſt perſcrutari ſuper Cæſaris ſalute, niſi à quo aliquid aduerſus illam cogitatur, vel optatur, aut poſt illã ſperatur, aut ſuſtinetur?* nam ea etſi *vaniſſimi cuiuſque ludibria,* tamen credulos animos ſæpè ad ſcelus inſtigant. *Ad extremum*, inquit Sueton. *Telephus quaſi debitâ ſibi fato dominatione, & Senatum & Auguſtum aggreſſus eſt.* adeoque inter crimina obiectũ apud Tac. *l. 12. Annal. Chaldæos magos, & Appollinis Clarij ſimulacrum ſuper nuptiis Imperatoris interrogatum.* & Scribonianus *in exilium actus, quaſi finem Principis per Chaldæos ſcrutatus.* quare ille rectiùs; *Caue,* inquit, *ne quando de ſtatu Reip. vel de vita Romani Imperatoris aliquid rogatus, reſpondeas.*

Neque in geneſim aut annos imperatorios inquirat.

saltem

ſaltem vaticinia niſi apud Principem nemo profiteatur. quo nomine Alexander Ariſtandrum apud Curtiũ *lib.7.*increpat. quanquam nec hoc extra periculũ, ſi quid ſiniſtri portendant. vt aliàs expertus eſt Tichus Braius; qui apud Daniç regem profeſſus erat, ex geneſi eius indicia dari, quòd ſi bello contra Cæſarem ſe implicaret, cum regno exigendum. quem ideò ipſum Rex regno priùs exegit. Huiuſmodi diuinationes rectè à iure prohibitæ ſunt *l.6.C. de maleſic. quippe ipſam propemodum pulſant Maieſtatem l.7.C.eod.* & iudiciariam aſtrologiam ſeuerè damnauit Sixtus V. *in bulla Cœli & terræ.* Ideoque pluribus conſtitutionibus, tum Eccleſiaſticis, tum Principum noſtrorum vetitum eſt ſuper ſalute Principis, Reip. victoriis, cladibus, cóncertationes, aut ſponſiones facere.

23. *Corporis cuſtodes habeat princeps.* Conuenit etiam prçſidiis, & corporis cuſtodibus Principem eſſe munitum. quia *parum tuta eſt ſine viribus Maieſtas,* Liu. *lib. 2.* præſertim principatus nuper armis quæſitus, armis tenendus erit. quo nomine Mçcenas Auguſto ſuaſit, vt duos præſtantiſſimos ex Equitibus qui prçſidio prçeſſent, ſumeret; & eſſent qui eius cuſtodiam gererent. Romulus trecentos Celeres & bello, & pace habuit. nec hodie ſunt Principes, qui non habeant corporis cuſtodes armatos. & prudentiſſimi olim vel inſtituerunt, vel retinuerunt.

Catilina coniurationem apud Florum *l.1.* auſus eſt, *quod in extremis mundi finibus arma Romana peregrinabantur.* & Saluſtius, *In Italia,* inquit, *nullus exercitus, Pompeius in extremis terris bellum gerebat.*

24. *Coërcendúmne intra fines ſit imperium deliberet.* Quæ etiã ratio facit vt Tiberius Auguſtus aliiq; de coërcendo eo intra terminos cogitarint, ne, vt teſtatur Dion, *ſi Imperium dilatare voluiſſet, id difficilius tueretur; facilius etiã partũ amitteret.* & veriſſimè Curtius *in lib. 4. graue Imperium, difficile eſt continere, quod capere non poſſis. vidéſne vt nauigia quæ modum excedunt, regi nequeant? neſcio an Darius tam multa amiſerit, quia nimiæ opes magnæ iacturæ locum faciunt. facilius eſt quædam vincere. quàm hercule expeditiùs manus noſtræ rapiunt, quàm continent!*

25. *Vrbem Imperij Sedem nõ omittas.* Vrbem etiam & ſedẽ Imperij ſui Princeps non facilè omittere debet. vt Auguſtus *biennio continuo poſt adeptum imperium pedem portâ non extulit. nec aliàs diu vrbem reliquit. nam neque decorum,* vt ratiocinatur Tac. 2. *Annal.* Principibus *ſi vnâ alterâve ciuitas turbet omittere vrbem, vnde in omnia regimen.* & vt Capitolinus, *ne Imperatore abſente ſedes imperij à coniuratis occupetur.* Liu. *l.3.* de Terentillo, *Is,* inquit, *Conſulibus abſentibus ratus locum tribunitiis*

bunitijs actionibus datum, per aliquot dies Patrum ſuperbiam criminatus eſt, & poſtea, timebant Patres ne abſentibus conſulibus iugũ acciperet. & Cic. 7. *epiſt.* 11. *per fortunas quale tibi conſilium Pompeij videtur: hoc quæro quòd Vrbem reliquerit: Ego enim ἀπορῶ tum nihil abſurdius: Vrbem tu relinquas, ergò idem ſi Galli venirent. non eſt,* inquit, *in parietibus Reſpub. at in aris & focis: fecit idem Themiſtocles. fluctum enim totius barbariæ ferre Vrbs vna non poterat. At idem Pericles non fecit; annum ferè poſt quinquageſimum, cùm præter mœnia nihil teneret. noſtri olim Vrbe reliquâ captâ, arcem tamen retinuerunt.*

Iterum ad ſecuritatem Principis pertinet, ne quis vel hoſtem Principem interficiat. Seuerus Pertinacis interfectores capite damnauit. *Quod factum*, ait Herodianus, *incredibilem illi tum gloriam attulit, tum etiam diutiſſimè imperandi ſecuritatem.* Fecit idem Nero, Vitellius, Alexander, Baiazetes, Dauid, alij innumeri. ſunt qui credant Pilatum à Nerone capite plexum; quod Chriſtum Iudæorum Regem ſupplicio affeciſſet: quamuis Nero Chriſtianis infenſiſsimus fuerit. adeoque non honore Chriſti: vt Tacitus de Vitellio; *non honore*, inquit, *Galbæ, ſed tradito Principibus more, munimentum in præſens, in poſterum vltionem.* ſic & Decemuiri poſituri imperium monent Patres, *Vt ipſis ab inuidia caueatur, nec ſuo ſanguine ad ſupplicia Patrum plebem aſſuefaciant.* potiùs vt ſemper ſacroſanctos Principes, Magiſtratus, patricios vereri omnes doceant. *Quomodo*, inquit Dauid, *non timuiſti mittere manum tuam in Chriſtum Domini?* Quâ ratione noſtro ſæculo infame fuit ſupplicium Mariæ Scotiæ. omitto cauſam religionis. neque maculam abſterſit præuia degradatio, & regni priuatio. ſed oleum igni additum eſt, *& plura temeritatis apud plebem irritamenta*: eoque grauiora, quò ſpeciem iuris induant, & ſub illius vmbra Monarchas ſub plebis ſuæ pedes proijciant ipſi iure in alios ſtatuto digni. 26 *Regicidas vlciſcatur.*

CAPVT XXXIV.

De ſtatu Optimatum aſſerendo.

VIdeamus nunc de arcanis Optimatum. ea Ariſtoteles *polit. lib.* 4. *cap.* 13. ita attigit: *Sunt autem illa arcana ſiue ſophiſmata quæ ab Optimatibus apud populum prætexuntur quinque: Comitia, Magiſtratus, Iudicia, Arma, & Armorum vſus atque meditatio. Circa Comitia licere omnibus adeſſe, ſed pœnâ dictâ maiore patricijs, ſiue diuitibus ſi non adſint, quàm plebi. Circa Magiſtratus autem non licere his qui magnum cenſum habent, renuntiare Magiſtratui; plebi verò & pauperibus licere. Circa Iudicia pœnam decernere diui-* 1. *Quæ Optimatum arcana.*

 tibus

tibus niſi ius dicant ciuibus ; plebi verò impunè ſit , ſiue illis magnam, his verò paruam mulctam dicere, vt eſt in Charondæ legibus ; quibuſdam verò in locis licet omnibus qui deſcripti ſunt ad comitia iudiciaque adeſſe : qui niſi parent, pœnas luunt magnas, adeóque metu pœnæ neque nomina edunt, neque ad conciones & iudicia veniunt : eodem modo circa arma & gymnaſia ſtatuunt. plebi & pauperibus non licet habere arma : patricijs verò pœna conſtituta eſt, ni habeant. Illi ſi ſe in armis non exerceant, minimè plectuntur : patricij verò puniuntur ; adeoque hi metu pœnæ, arma tractare compelluntur, illi impuniti ab armis abſtinent. Hæ ſunt Optimatum artes ſiue arcana conſilia aduerſus plebem.

2\. Summa in eo eſt, non debere plebem lege aliquâ à iure publico excludi, ſed indirectè incommodo aliquo, quod ipſamet ſubterfugiat. *Lege*, inquit Liuius, *lib. 4. probiberi, & connubium tolli Patrum ac plebis, id demum contumelioſum plebi eſt.* & iterum : *Principes plebis ea Comitia malebant quibus non haberetur ratio ſui quàm quibus vt indigni præterirentur.* & *eodem lib.* cùm plebs ius creandi Magiſtratus ad ſe ſimul traxiſſet, *pleriſque*, inquit, *haud dubium erat, creaturos ex plebe ſeditioſiſſimum quemque. verumenimuerò euentus eorum Comitiorum docuit, alios animos in contentione libertatis dignitatiſque eſſe, alios ſecundùm depoſita certamina incorrupto iudicio eſſe. Tribunos enim omnes patricios creauit populus, contentus eo quòd ratio habita plebeiorum eſſet.* Concludit ergo rectè Ariſtotel. *lib. 3. cap. 7. polit. cùm multitudo inopum in ciuitate eſt, eadem ab honoribus excluſa eſt, neceſſe eſſe eam ciuitatem plenam eſſe hoſtium Reipublicæ.* Vnde Iuſtin. *lib. 13. Pedites*, inquit, *indignati nullas ſibi conſiliorum partes relictas, Aridæum fratrem Alexandri Regem appellant.* Ita ſeceditur, in ſeditiones itur, & bella ciuilia. præſertim cùm vtrimque partes ferocem pertinaciam imbiberunt. vt apud Liuium *lib. 7. de Dictatore obſtinato tollere potiùs totum è Republica conſulatum, quàm promiſcuum Patribus ac plebi facere.* & iterum Liuius *lib. 5.* tribus ex plebe tribunis conſulari poteſtate creatis *non incommunicatum modò imperium cum plebe, ſed prope amiſſum ſummum imperium.* quia in hiſce contentionibus, *vt lib. 2. diſtrahitur laceraturque Reſpublica per Magiſtratus, magiſque quorum in manu ſit, quàm vt incolumis ſit, quæritur.* Non lege ergò, ſed conſilio patricijs agendum, vt plebs à communione iuris publici abſit. rectè tamen, & ita ne quod agitur appareat, ne erumpat in Liuij querelas, *libr. quarto, Patrum ambitione artibusque fieri, vt obſeptum plebi ſit ad honorem iter.* & iterum : *fraudem profectò in re eſſe, & Sempronium Comitijs plus artis adhibuiſſe, quàm fidei.* Igitur plebi permittendum, vt à Comitijs abſit impunè, quaſi domeſticis eius curis id concedatur ; patricij verò ſi emaneant, puniantur.

Plebem non lege, ſed indirectè à Repub. excludi.

ple-

plebi liceat renuntiare magiſtratui; patricio non liceat. Plebs immunis ſit à iuriſdictione capeſſenda; patricius nullo modo ſe poſſit ſubducere. plebi liceat arma non habere, armorum exercitio abſtinere; patricij illuſtreſque armis vtantur. iuxta *l. vlt. Cod. de præpoſ. ſacr. cubic. & tit. 27. de pace tenenda, lib. 2. feud.* eaque doceantur, quæ gloriatur Marius, quamuis homo nouus apud Saluſtium *in Iugurtha* ſe didiciſſe, *hoſtes ferire, præſidia agitare, nihil metuere niſi turpem famam, hiemem & æſtatem iuxtà pati, humi requieſcere, eodem tempore inopiam, & laborem tolerare.* Denique iuuentus patricia ita educetur, vt in ſpem Reipublicæ adoleſcat; vt præſentem Reipublicæ ſtatum amet, eidemque omni parte aptetur, veſte, ſermone, occupationibus. demonſtret, cuius corporis ſit membrum, cuius vrbis ciuis, cuius Reipublicæ partes affectet.

Paupertati nobilium etiam familiarum vel ex publico conſulatur, ne extinguantur; aut viles fiant: ſi decreuerint, aliæ ſubleguntur. quod fecêre Cæſar, Auguſtus, Claudius, de quo Tacitus 11. *Annal. in numerum patriciorum adſciuit Cæſar vetuſtiſſimum quemque, aut quibus clari parentes fuerant.* & Caius apud Dionem *lib. 59. Equitibus quibuſdam in ſpem ſenatoriæ dignitatis lati clauum dedit.* 3. *Nobilibus familijs pauperibus ex publico ſuccurratur, & aliæ ſubleguntur.*

Rurſus cauendum conſilijs, etſi non lege, vt diximus, quamuis inter leges XII. Tabul. fuerit, patricij cum plebeijs connubia ne iungant; ea enim coniunctio incendit animos plebeios, degeneres facit patricios.

Sed & ad Reipublicæ dignitatem retinendam pertinet vſus vernaculæ linguæ, vt is non tantùm popularibus, ſed & patricijs iubeatur. Leges, Senatuſconſulta, Edicta nō alio vulgentur, Reſponſa publica non alio dentur. Romani nec Græcis vnquam niſi latinè reſponſa dederunt, quin ipſos per interpretem loqui coëgerunt, non in vrbe tantùm, ſed & in Græcia & Aſia, quò Latinæ vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur; *indignum eſſe exiſtimantes, illecebris & ſuauitati litterarum Imperij pondus & auctoritatem donari.* Val. *lib. 2. cap. 2.* Albertus Pius Belgarum Princeps, tametſi plurium linguarum peritus eſſet, & ſupplices alterius tantùm gnaros patienter audiret, non aliâ tamen quàm Latinâ, Germanicâ, vel Hiſpanâ reſpondebat. 4. *Idioma gētis ſeruetur.*

Iterum ad ſalutem patriciorum pleraque ſpectant, atque obſeruanda ſunt quæ ad ſalutem Regum, ne cœtus fiant, ne nimiæ largitiones, affinitates, excelſiora ædificia, ne quis quomodocumque 5. *Et pleraq; cautiones quas Principes vſurpant.*

 emi-

emineat ipſe ordo ne quomodocumque vileſcat Magiſtratus, Senator, patricius, ne priuatis iniurijs, ne publicis ſupplicijs afficiatur, ſi quid plebs machinata fuerit, quò ſe efferat, ſtatim iſti nodo alius cuneus quæratur: ſumma Reip. negotia non niſi in ditionis Metropoli agitentur, ab ea vrbe illiſque negocijs patricij quàm minimè abſint.

6. *Summè cauendum, ne quis nimis emineat.* Enixè, ne in regnum vertatur Ariſtocratia, oculos non auertere oportet à viris eminentioribus animo, genere, aut fortunis, in bellum eos ablegare, mox reuocare, præſenti honores vrbanos deferre, nec diu nec bis gerendos, plures nimium amicos terris aut animis diſcernere. Cæſar ſocietatem cum Pompeio & Craſſo inijt, *ne quid ageretur in Repub. quod diſplicuiſſet vni è tribus.* poſtmodum Cæſar ipſe ſe extulit, *& vnus omnia, & ad arbitrium adminiſtrauit.* Sueton. *de Cæſare.* Tullius ad Atticum, quod prouinciam per annos decem vltra tempus legis, & poſtquam decretum eſt, vt ei ſuccederetur, exercitum diutiùs haberet, quàm populus iuſsiſſet, inuito Senatu. & Senatuſconſultum fuit ne cuius ratio haberetur, qui eo anno tribunus plebis eſſet, neuè quis reficeretur in annum tribunus plebis.

7. *Diſcordiæ quando & quomodo alendæ?* Cato olim, & hodie plerique politici exiſtimarunt expedire diſcordias eſſe in Republica, factioneſque ali. Liuius ait, *venenum eſſe Reipublicæ diſcordias Ordinum.* vtrumque rectè, ſi prudenter dirigantur & dirimantur. Nimia Cæſaris & Craſsi & Pompeij coniunctio viam ſtrauit ad perniciem Reipub. nimis poſtmodum erumpentes inimicitiæ Rempub. peſſundederunt, illa tempeſtiuè ſolui debebat, & prudenter: hæ conciliari antequam in immenſum excreuiſſent. tardius fuit cùm Cicero *lib. 9. epiſt. 11. ad Atticum* optat, *vtinam in hac miſeria Reipub. politicum opus efficere & nauare mihi liceat?* & Balbus ad Ciceronem: *quòd ſi Pompeius & Cæſar coniungi poſsint, me ſatis vixiſſe putabo.*

CAPVT XXXV.

De ſtatu Democratico aſſerendo.

1. *Summum in Democratia arcanum, vt nihil admittatur, quod libertati noceat.* IN Democratica Rep. arcana non ita locum habent, cùm occulta conſilia vulgari non poſsint. omnibus tamen hoc primum vſurpatur, ne quid admittatur quod libertati noceat. ne quid Princeps, ne quid optimates faciant, quod poſsint malè vertere. Inde Romæ edictum, ne quis vinctum aut clauſum ciuem Romanum teneret: ne cui poteſtas foret ciuem Romanum interficiendi.

quæ

quæ lex ſæpè renouata eſt, ſæpè iam morituris ſalutem attulit. etiam tribunitia poteſtas, quæ à plebe iniuriam auerteret, ſummâ contentione obtenta, retentaque, & ſacroſancta ſemper fuit; vt tribuni præſides atque libertatis cuſtodes eſſent. vt creato Dictatore 2.
ceſſante omnium Magiſtratuum iuriſdictione tribuni poteſtas maneret. vnde illud Liuij *lib. 3. plebs non eſt habenda aut habendi ſunt tribuni plebis.* tantaque aſsiduitas tribunorum fuit, vt nec ſemel abnoctare liceret: tanta poteſtas, vt Tac. *lib. 3. Annal.* dicat *ſummi faſtigij vocabulum.* adeoque vt Cæſar occupato imperio dictaturam perpetuam ſumpſit; ita Auguſtus ſuauiùs irrepens tribunitiam poteſtatem. quem ſecuti ſunt ſucceſſores. Hinc Alexander apud Lamprid. *Gratias*, inquit, *vobis ago de Cæſareo nomine, de Pontificatu maximo, de tribunitia poteſtate.*

In eam rem tribunitio, ſimulq́ue poteſtas habenda.

3.
Quæ apertè in Democratia fiunt, Ariſtot. *lib. 4. politic. cap. 13.* contraria fieri docet ijs, quæ optimates ſolent facere. *in populari*, inquit, *ſtatu contra hæc alia excogitant. pauperibus ſalaria conſtituunt, concionantibus, atque iudicantibus: diuitibus autem ac patricijs nullam pœnam imponunt.* Iterum populares ſummam Comitiorum, Magiſtratuum, iudiciorum, atque armorum ad ſe trahunt, in comitijs cuixe curant vt popularia ſuffragia præcellant, in Magiſtratibus, vt viri populares ijs imponantur. in iudicijs, vt ſic veritati conſulatur, vt libertas non corrumpatur. vt liberæ ſint accuſationes, non impunitæ tamen calumniæ. vt arma in manu populi ſint, & in illis populi meditatio, atque exercitium. Rempublicam enim poſsident, qui arma.

Contraria Populus quã Optimates gradiuntur viâ.

4.
Iterum in populari ſtatu cauetur ne patricij nimium emineant: inſignia, aut ſimulacra dignitatum nimia præ ſeferant. vnde illud Liuij *lib. 3. non pudet lictorum viſtrorum maiorem prope numerum in foro conſpici, quàm togatorum aliorumque?* rurſum ne in territorio nimias poſſeſsiones patricij obtineant, hinc illud: *Auderentnè poſtulare, vt cùm bina iugera agri plebi diuiderentur, ipſis plus quingenta iugera habere liceret?*

Ne quis nimis emineat.

5.
Aduerſus regna affectantes eſt illud Liuij *lib. 4. Libertatis, magna imperia diuturna eſſe non ſinas.* Cæſar poſt decennale in Gallias imperium demandatum, Romanum inuaſit. adeò excreuerat animus, vt ſub fortuna priuati coërceri non poſſet. Iterum bella ciuilia parturire regnum ſolent; neque componi, niſi imperio ad vnum 6.
delato: ab ijſque adeò cauendum.

Magna imperia diuturna ne ſint.

Porrò populi qui regnati fuerunt, quo minus ſub veterem fortunam relabantur, iurare ſolent, ſe neminem regnare paſſuros. palatia

Qui regnati fuerunt, iurant neminem regnare paſſuros.

deſtruere, bona regia diripere, ſtatuas frangere, imagines abolere, memoriam damnare, ita Romæ exactis Regibus vel oppreſsis ijs, qui regnum affectarunt. Liu. *lib.* 2. *&* 4. *& lib.* 2. *feud. tit.* 53. *de pac. tenenda.* & Ambroſ. 1. *offic. ſi tyranni aliquis imaginem habeat, nonnè obnoxius eſt damnationi?*

CAPVT XXXVI.

De mixto ſtatu aſſerendo.

1. *In mixto ſtatu omnes oculi intendendi ne quid ſupra alterũ increſcat.* PORrò in ſtatu Reip. temperato, ſiue ex ſimplicibus formis mixto, venena & remedia non minùs miſcentur, eoque diligentiùs in mutui amoris conſeruationem incumbendum eſt, quo res mixtæ pluribus morbis, difficilioribuſque curationibus ſunt obnoxiæ, facilè ſoluitur temperies leui alicuius qualitatis exceſſu. Itaque cùm in mixta Republica aliquid oritur quo ex mixtis alterum ſupergredi alterum tentat, centum Argi oculi intendendi ſunt. nam ſubdolè plerumque hæc fiunt. caudæ omnes Sampſonicarum vulpium colligandæ ſunt. nihil omittendum eſt, quo aliquid impediri poſsit ſupra æquitatem inſtituti increſcere.

CAPVT XXXVII.

De Conſultatione.

1. *Auguſta conſultatio.* RErum humanarum auguſtiſsimum eſſe Conſultationè vti, ſcripſit Philoſophus *epiſt. ad Alex.* quare inter auguſta imperij negotia, & poſt tractatas rerum materias, de earum vſu, qui in deliberatione atque conſultatione capitur, paucis dicendum. Itaque cùm multa cura ſummo Imperio inſit, certum eſt Principem ſuâ ſcientiâ non poſſe cuncta complecti. aſſumi oportere & alios in partem curarum, & pluriũm conſilia æſtimari. rectè Otho apud Tacit. 1. *hiſt. æternitas rerum, & mea cum veſtra ſalus incolumitate Senatus firmatur.* ad eamque proportionem dicendum de Iudicibus, Magiſtratibus, ſeu Rectoribus Prouinciarum. ad omnes ſpectat illud *Eccleſ.* 33. *Sine conſilio nihil facias, & poſt factum non pœnitebit.*

2. *Rebus gerendis præmittenda.* Ferunt Auguſtũ conſilijs Mæcenatis, & Agrippæ per mortẽ orbatũ, multa memoriâ repetentẽ improuidè geſta, exclamaſſe; *Horum nihil*

nihil mihi accidiſſet, ſi aut Mæcenas, aut Agrippa vixiſſet. Quare & Titus Veſpaſianus *amicos elegit*, inquit Suetonius, *cap. 7. quibus etiam alij poſt eum Principes, vt & ſibi & Reipublicæ neceſſarijs acquieuerunt.* & rarò eminentes viri non magnis adiutoribus ad gubernandam fortunam ſuam ſunt vſi. & iam olim ob aſsidua Senatus & Magiſtratuum conſilia adagium fuit *Romanum ſedendo vincere.* Videamus itaque breuiter qui eligendi, quomodo audienda conſilia, & quibus acquieſcendum.

Amicos, inquit Suetonius, *elegit. nullum* enim *maius boni Imperij inſtrumentum, quàm boni amici.* Plin. *in paneg.* Fidos ergo, & præſentem Imperij ſtatum amantes. virtutes, doteſque, quas quis deſideret ſatis *lib.* 1. deſcripſimus, ſpeciatim id animaduertendum, ne nimia ingenia, acuta illa atque ignea ſumantur, nouandis quàm regendis rebus aptiora: paria negotijs, non quæ ſupra ſint: flexibilia, & quæ tempori aptare ſe poſsint. Temporibus parere omnes politici præcipiunt. *Faciet*, inquit Seneca, *ſapiens etiam quæ non probabit, vt etiam ad maiora tranſitum inueniat; nec relinquet bonos mores, ſed tempori aptabit, & quibus alij vtuntur in gloriam, aut voluptatem, vtetur rei agendæ cauſa.* 3. *Ad eam amici adhibendi.*

Elegit, inquit Sueton. *amicos, quibus etiam alij poſt eum Principes acquieuerunt.* perperam enim agunt, qui initio Magiſtratus aut Imperij deceſſoris conſiliarios vel aſſeſſores repudiant. *Amicum patris tui ne dimiſeris. Prouerb.* 16. *Eccleſ.* 19. eos quidem intelligo, qui ita ſe geſſerunt, ita vixerunt, vt eorum probetur fides, ac integritas. liberos decet eſſe heredes, non modò facultatum, ſed etiam amicitiarum paternarum. non eſt amicitijs vtendum vt floribus, tam diu gratis, quàm diu recentibus. Præterquam quod anteceſſorum conſiliarij rerum geſtarum cauſarumque ſint gnari, quas qui ignorant, eumdem finem rarò attingunt. ex illis eadem Reipublicæ adminiſtrandæ facies, ex his noua apparet. in quibus duabus rebus magnum momentum ad continendum in officio ſubditos, aut ad nouandum animandos. 4. *Etiam veteres.*

Ingenia rurſus indefeſſa, quibus hoc perſuaſum, vigilando, agendo, benè conſulendo proſperè omnia cedere: quibus aſsidua cura Reipublicæ moleſta non ſit. qui non exiſtiment negotium eſſe Principis, & otium Senatoris. *Vidiſti*, inquit Salomon, *Prouerb.* 22. *virum velocem in opere ſuo? coram Regibus ſtabit.* 5. *Indefeſſi.*

Itetum ſenes, quibus etſi corpus annis infirmum, ingenium ſapientiâ validum ſit. quos experientia & rerum multarum vſus erudijt, atque effecit vt acutiùs quàm alij proſpiciant. qui morum 6. *Senes.*

animorumq́ue prouinciæ ſint gnari, ſciantq́ue, ad conſilium de Republica dandum, caput eſſe noſſe Remp.

7. *Fidi.* Qui eâ doctrinâ ſint imbuti, de qua Plato *Epiſtol.* 10. conſtantiam, fidem, animi ſanitatem, ego aio veram philoſophiam eſſe, aliàs autem quaſcumq́ue & aliò tendentes ſapientias, ſi elegantias & argutias dixero, vere cenſeam appellaſſe.

8. *Togati.* Sed & illud ex Caſsiodoro 3. *variar. epiſtol. trigeſima tertia, nihil dignius eſſe, ſi & Senatorio veſtiatur honore, togata profeſsio.* & Plauti epidic.

——————— hic erit optimus,
Hic poterit cauere rectè, iura qui & leges tenet.

Vnde mirum non eſt quòd Alexander Imperator adoleſcens, Syrus, alienigena, tam benè imperarit, qui tam multos Iureconſultos adhibebat conſilijs, & imprimis Vlpianum, quem nunc parentem, *l.* 4. *Cod. locati.* nunc amicum vocat, *l.* 1. *Cod. de com. ſtip.*

9. *Linguarũ periti.* Linguarum etiam peritiam deſiderem. *Linguarum enim diuerſitas* inquit Auguſtinus *de eſſentia Diuina, hominem alienat ab homine.* & hiſtoriæ cognitionem. quæ veriſsima diſciplina eſt, exercitatioq́ue ad res ciuiles. conglobata quædam & coaceruata ſapientia, hominumq́ue multorum mens in vnum collecta. qui præteritorum meminerit, de futuris etiam rectiùs deliberabit. rectè Alexandro *fuit conſuetudo*, inquit Lampridius, *in eius vita, vt ſi de iure, aut de negotijs tractaret, ſolos doctos, & diſertos adhiberet: ſi verò de re militari, milites veteres, & ſenes bene meritos, & locorum peritos, ac bellorum, & caſtrorum, & omnes literatos, & maximè eos qui hiſtoriam norant, requirens*, quid in talibus cauſis, quales in deſceptatione verſabantur, veteres Imperatores, vel Romani, vel externarum gentium feciſſent.

10. *Veritatis amantes.* Nunc in ipſa conſultatione optem eos qui veritatis ſint amantes. Veritatem vt filiam Iouis venerentur. non vt blandiantur auribus: ſed malint veris offendere, quàm placere adulando. qui, vt Epaminundas, ne ioco quidem mentiantur. quibus linguam non ſuſpendat incluſam metus, qui non quæ potentibus placent ſpectent, corporumq́ue vmbras imitantes, omnibus illorum dictis aſſentiantur; quibus denique conſiliorum gubernaculum lex Diuina ſit, qui veri copiam faciant, non perplexa, & quo ducantur inclinatura reſpondeant.

Veri-

Veritatis comitem ergo deſiderem, libertatem, & conſtantiam. quâ non interdum alia atque alia decernant, nec vt eorum qui dominantur ſimultas aut arrogantia fert, ita bonum malumvè publicum exiſtiment. non peruicaciam tamen admiſero, quâ rationi meliori allatæ non cedant, aut rei mutationi. non eſt turpe cum re mutare conſilium. melius eſt recurrere è medio curſu, quam malè currere. Conſtantia enim non eſt niſi in bona cauſa, & cui ſubſit veritas. quæ vbi deprehenſa eſt; *nihil tam deceat*, inquit Cicer. *lib. 1. de off. quàm in omni re gerenda conſilioque capiendo ſeruare conſtantiam*. ſic tamen vt modeſta & prudens moderatio adſit. ſicut enim conſtantia non ſinit hominem deprauari, ſic peruicacia non corrigi: proinde ſicut illa laudanda, ſic iſta eſt emendanda. 11. *Liberi.* 12. *Conſtantes.*

Iterum in dando conſilio, *Omnes homines*, inquit Saluſtius, *qui de rebus dubijs conſultant, ab odio, amicitia, ira, atque miſericordia vacuos eſſe decet*. Affectus vt in pleriſque ſunt diuerſi, ita iudiciorum diſcordiam & peruicaciam generant: 13. *Affectibus vacui.*

——————*ſciſſura domeſticâ turbat*

Rem populi, titubatque foris, quod diſſidet intus.

Peruicacia porrò maximè conſultantibus nociua eſt. boni, & prudentes ſicubi ipſos errare contigerit, indicatæ veritati libenter aſſentiuntur. at vulgus ineptum contumaciſsimum eſt. at multi vulgi vitia habent. Auguſtum in Spirenſi Senatu decretum; *A diſſidijs vtrimque, contumelijſque abſtinento: paci & concordiæ mutuæ ſtudento.* & rectè Plinius, *Singulis re integrâ diſſentire fas eſſe; peracta, quod pluribus placuiſſet cunctis tuendum.* abſint qui errare malunt, & eam ſententiam quam adamauerunt, pugnaciſsimè defendere, quàm ſine pertinacia quid conſtantiſsimè dicatur exquirere. 14. *Non peruicaces.*

Nihil attinet dicere abeſſe debere pecuniæ ſtudioſum; futurum perfidum Conſiliarium, Iudicem irreligioſum, Magiſtratum quæſtui & muneribus obnoxium. abeſſe debere & eos qui improuidi, & arrogantes cum ſecuritate quidem decernunt, & in ipſa rerum adminiſtratione deficiunt. qui non meminerint Hermocratis ad Syracuſanos, *Quoniam*, inquit, *Athenienſes propediem huc ſunt appulſuri, videte quâ ratione pro viribus, opibuſque veſtris ipſos honeſtiſsimè propulſaturi ſitis: & cauete, ne per hoſtium contemptionem ab ipſis imparati opprimamini, neuè rumoribus; & nuncijs alicundè allatis fidem non habentes, rerum ſummam negligatis.* hæc peſtis plerumque hodie potentiſsimos ludibrio exponit. 15. *Non cupidi.*

Cun-

16. *Feſtini lentè.* Cunctatorem & celerem prout & caſus, & tempus expoſtulant amo: qui non inutili cunctatione agendi tempora conſumat, nec audeat ſatis, nec prouideat: qui in gerendis negotijs non ignoret ſequendas temporum opportunitates, & in occaſione rerum deſidiam, ac tarditatem omnem quàm diligentiſsimè fugiendam; & è contrario, cùm mora ſine periculo eſſe poteſt, tutiorem eſſe cunctationem, ac tarditatem. Fabius ille Max. cunctando reſtituit rem. Aratus Achæorum Dux *in conſilijs*, inquit Polyb. *lib.* 4. *ſegnis erat, in ſubeundis periculis timidus, quo factum eſt vt triumphis maximis omnem Peloponeſum impleuerit.*

His igitur in rebus rurſus valet prudentia, & illi ſunt adſciſcendi, qui ex præteritis atque præſentibus rectè de futuris coniecturare norunt, atque in quamcumque partem futurorum incertitudo inclinauerit, ſolertia expedire conſilia: & cæteroquin, quantum fieri humanitus poteſt;

Commiſiſſe cauent, quod mox mutare laborent.

Quod exactiùs obtinent, qui à pueris ad Rempublicam ſunt formati, pridem in ea verſati, pluribus cingulis vſi, gradatim prouecti, per Virtutis ad Honoris ædem ducti, qui alium poſt alium ſibi Magiſtratum peperere, ſemperque in poteſtatibus eo modo agitauerunt, vt ampliore, quàm gerebant, digni haberentur: qui non tantùm res oculis viſas, manibus tractatas norint, ſed & geſta maiorum, atque hiſtorias domeſticas atque externas: qui conſiliorum atque euentuum commoda atque incommoda animaduerterint, quæ morâ, quæ feſtinatione conſilia fuerint corrupta: vbi ergo, inquiebat Petrus Aldobrandinus, vrget temporis anguſtia, accelerandum non eſt, ſed maturandum; illud enim inconſiderati eſt animi, hoc verò prudentis.

17. *Taciti.* Tandem & taciturnitatem omnimodo exigo; ſi enim magna pars eſt rei benè gerendæ noſſe hoſtium conſilia, tanta ex aduerſo eſt ea celari. *Taciturnitas*, inquit Valerius, *optimum atque tutiſſimum rerum adminiſtrandarum vinculum*: & Plinius, *Tempeſtiuum ſilentium* ait *rem eſſe ſapientiſſimam.* Sanè diligentiùs tuenda ſunt depoſita verborum, quàm pecuniarum. pauci ſunt qui auro corrupti depoſita arcana ſuorum Principum prodant: multi qui incuriâ, indiligenti cuſtodiâ, de illis imprudenter diſſertando, dum ſermones ab alienis auribus capi poſſunt, vel chartas arcanas infidis miniſtris fidunt; ex quibus alij per plures interpoſitas perſonas, auro corrupti ea tanquam rerum nouarum curioſi dumtaxat expiſcantur. Abſint ergo à conuiuijs de arcanis colloquia. Vino redun-

redundante ne ſecretum quidem onerati continent. quod ſuum alienumque eſt, pariter effundunt. Optimè Diuus Ambroſius, *De Elia & ieiunio, cap. 17. Plerique, inquit, vino vtuntur vt eculeo, & quibus tormenta non eliciunt vocem proditionis, eos tentant bibendo, vt patriæ ſtatum, ſalutem ciuium, defenſionis ſuæ prodant conſilia.* ita fecêre Craſſus, Bonoſius, atque hodiè nihil eſt frequentius.

Eumene Rege in Senatu Romano audito, cùm de toto bello aduerſus Perſen deliberatum eſſet, in præſentia nihil, præterquam fuiſſe in Curia Regem, ſcire quiſquam potuit. Bello denique perfecto, quæque dicta ab Rege, quæque reſponſa eſſent emanauere. quot hodie vbique rimæ! auriculas aſini quis non habet!

Alterum quod prodendis conſilijs occaſionem dat, eſt conſultorum diſcordia, dum inuicem animis & ſententijs diſsident, & quique apud amicos de alteris conqueruntur.

Tertium eſt, vt quantacumque ſit communio diuini humanique iuris maritum inter & vxorem, nullatenus tamen cum hac ille arcana Principis communicet. *Ab ea quæ dormit in ſinu tuo cuſtodias clauſtra oris tui.*

Deuenimus nunc ad eum, qui conſultatione vtitur, Magiſtratum, Iudicem, Principem. eius partes ſunt ita ſe exhibere, vt conſultos non habeat tamquam pædagogos, non eorum arbitrio regatur, non aliorum conſilia dumtaxat otioſè audiat, ſed ipſe quoque de rebus diligentiſsimè cogitet, examinet conſilia, & non citò facili credulitate ad falſa prolabatur. non tam quis dicat, ſed quid dicatur expendat. 18. *Cõſultans.*

Quandoque eſt olitor non importuna locutus. & aliquando ſapientiſſimi falluntur; contemptus dat optimum conſilium.

Libertatem porrò non concedat tantùm ſed iuuet, vt maximè iuuenes animet, verecundioreſque, ne ſeniorum antiquitati cedant, néue pudore vitioſo illis contradicere nolint, & minùs ſint libera eorum ſuffragia. propoſitâ libertate vniuſcuiuſque ſententiam certò cognoſcat, collaudet etiam honoretque benè conſulentes, nec alios ignominiâ afficiat, aut culpet. defuturi ſunt qui ſuadeant, ſi malè ſuaſiſſe periculum ſit. Auguſtus ſeriò omnes cohortabatur, vt ſuum ſibi conſilium aperirent; annuens eis omnem libertatem. Hadrianus etiam non ægrè ferebat admoneri, & corrigi, vel ab humili perſona. ſic vt præter ſententiam etiam ſubſtò ac fortuitò iuuaretur. 91. *Libertatem iuuet.*

Aſſentatores, & quos videt non ex animi ſui ſententia ſuadere, diſſuadere; ſed adulandi certamine, vnaque contentione, 20. *Aſſentatores oderit.*

quis

quis blandidiſsimè fallat; æſtimet in conſilio Reipublicæ perniciem maximam adferre; patriæ virtutiſque inimicos, vt coruos eſſe. illi mortuorum oculos, hi viuorum animos ac mentes perdunt, & excæcant. claudendæ aures aditusque ijs, quibus omnia potentiorum honeſta, atque inhoneſta laudare mos eſt. Denique ſuſpectos habeat, qui alios arcent. Principes perdunt, qui eos à populo ſemouent, qui ſoli internuncij ſunt, aliud quàm reſpondetur ſæpè referentes, claudentes Principem ſuum, & agentes ante omnia ne quid ſciat.

In aſſentatione credat Theophraſto, turpe colloquium eſſe, & obſequium omne aſſentatorum vtilitatis gratiâ inſtitutum; quos & Socrates dicebat, vt lupos canibus, ſimiles eſſe amicis: diuerſa tamen ſtudia ſequentes: & Diogenes vt ſepulchra, quæ ſolum amicitiæ nomen inſcriptum habent. quos Terentius deſcribens optimè aſſentatorem ita loquentem facit poſt cætera;

Quidquid dicunt, laudo: id rurſum ſi negant, laudo id quoque.
Negat quis? nego: ait? aio: poſtremò imperaui egomet mihi
Omnia aſſentari: is quæſtus nunc eſt multo vberrimus.

Is vſus etiam nunc eſt frequentiſsimus: pauciſsimi Principes ſatis hoc genus hominum noſcere, vitareque potuerunt. non Alexander, non Cæſar, non Craſſus, non alij magnis illis ſimiles. quiſque ſibi eſt indulgentior; & quamuis ſuorum vitiorum conſcius, palàm tamen laudari amat. Ioannes Papa XXIII. cùm plus æquo laudaretur, Scio, inquit, me ludi, ſed falſa quoque laus me delectat. ſed multi adulatorum conſilijs in præcipitia acti ſerò eorum laudes ſunt deteſtati; prudentes tempeſtiuè. Auguſtus vt peſtem reiecit. Iouinianus teſtatus eſt, ſe deprehendiſſe, non eos Deum colere, ſed purpuram. Alphonſus nihil magis eſt auerſatus, quàm adulatores. Conſtantinus tineas, & ſorices Palatij appellauit. Tiberius ſummè odit. Penſennius Niger laudes audire noluit; Viuus, inquit, volo placere; mortuus etiam laudari. Attila carmen in ignem coniecit, quo poëta pro more originem eius ad Deos retulerat. Igitur Conſultans Principum laudatorum exemplo genus hoc hominum hoſtiliter amicum cane peius & angue oderit, & à veris amicis diſterminet: hos quidem, vt in rem Conſultantis & publicam conſulentes, æſtimet, obſeruetque; illos autem, vt in rem ſuam, quæſtumque mendacij.

21. *Publicum bonum ſpectet.* Præſeferat ſemper in omni deliberatione Conſultans honeſtatem, virtutem, bonum publicum. ea omnino deliberanda non ſunt, in quibus eſt turpis ipſa deliberatio. ſalutem Rei-

Reipublicæ tueri nulli magis conuenit,quàm Principi. ita ſe oſtendat Rempublicam gerere, vt ſciat populi rem eſſe, non propriam.

Ad hæc numquam Conſultans demonſtret indignationem adverſus eos, quorum bona conſilia ſucceſſu caruerunt. ſolus Deus rerum exitum in poteſtate tenet. ſæpè praua magis, quàm bona conſilia proſperè eueniunt. vulgus eorum fidem qui in dandis conſilijs, & in gerendis rebus ſolent verſari, ex euentu ſolet æſtimare. 22. *Nulli indignetur.*

Tandem auditis conſultorum conſilijs iudicium ſuum Conſultans ipſe ſuſpendat, gnarus eam eſſe regalem virtutem celeriùs neceſſaria ſentire, & tardiùs in verba prorumpere. rarò admodum quid facturus ſit præ ſe ferat, nec ſermone tantùm celet: ipſo aſpectu & vultu non reuelet ſua decreta. quid facto opus ſit, cum multis deliberet: quæ agere voluerit, cum paucis communicet. & vbi optimum ex omnibus conſilium ceperit, apud ſe ſolum teneat, ne aduerſarijs hoc indicetur, & inſidijs eorum appetatur. Concilio ſoluto, ſi res moram patiatur, Conſultans rationes vtriuſque ſententiæ memoriâ repetat,ac ruminantium animalium inſtar, iterum, iterumque mandat, digerat, concoquat, 23. *Dicta expendat.*

——— *Per noctem plurima voluens.*

Nox dabit conſilium. antelucana cogitatio declarabit, quid bono publico magis expediat. Non tamen à conſilijs facilè abſcedat eorum, quos pridem expertos, ſagaces, fideleſque cognouerit. elegit, inquit, Seuerus amicos, quibus etiam poſt eum Principes acquieuerunt. acquieſcat, niſi melior omnino ratio ſecus ſuadeat. 24. *Deo commendet.*

Et vt veteres etiam Deos in conſilium adhibebant, auguria, & auſpicia ſectabantur, ita & Chriſtianus ſapientiam à Deo expoſtulet, & Chriſtianè illud ethnici ſectetur;

——— *ſi conſilium vis;*
Permittes ipſis expendere Numinibus, quid
Conueniat nobis, rebusque ſit vtile noſtris.

Deum inuocet, vt conſilia optima inſpiret, dirigat, proſperet. apud ipſum eſt ſapientia & fortitudo, ipſe habet conſilium & intelligentiam. ipſe dat mortalibus ſapientiam, & ex ore eius prudentia & ſapientia: ille quem voluerit ſpiritu intelligentiæ replebit, & tanquã imbres mittet eloquia ſapientiæ ſuæ, & diriget conſilium eius, & diſciplinam; ſine illo ſana conſilia in finem inſanum deſinunt. manum inijcientibus fatis hebetantur ſenſus hominum, cogitationes mortalium timidæ, & incertę prouidentiæ noſtræ: Deus autem dat conſilia magnifica, & recta: qui confidunt in illo, intelligent veri-

Pp tatem:

tatem : à peccatis puri expectent quod *Iudith cap.* 5. Achior ad Holofernem ait, *Non fuit qui inſultaret populo iſti, niſi quando receſſit à cultu Domini Dei ſui.*

CAPVT XXXVIII.

Monita Miſcellanea.

INſtruximus hactenus Iudicem variâ diſciplinæ ſupellectile,
1. *Omnibus diuina apprecatio præmittenda.* ſiue decernat vt Iudex, ſiue ordinet vt Magiſtratus, ſiue conſulat vt Senator; omnemque in legitimos ordines commearum digeſsimus. ſupereſt vt quemadmodum exercitum lixæ, calones, aliaque id genus confuſa turba ſequuntur ; ita hîc extra ordinem Miſcellanea monita varij generis ſubiungamus : quæ ſi exactè ſingula pertractanda forent, in immenſum voluminis oceanum excurrerent. Reliquimus ergò mox auguſtè conſultantem, cum ſummo Numine. id rursùs repetendum eſt. finis omnis atque initium à Deo ſumendum. ideo ille Alpha eſt & Omega. omni ergo in deliberatione, omni in actione eum ſibi proponat, inuocet, veneretur. per eum *Reges regnant & legum conditores iuſta decernunt.* Rectè Cambiſes ad Aſtyagem : *Dei eſto amicus, in eundem pius, nihilque aggrediaris, niſi Diuino Numine implorato. imbecillis enim eſt & hebes mortalium natura. nihil autem Dei ſapientiam latet. omnia ex ſententia eis cedunt, quibus illa præſto eſt. oculi Domini contemplantur vniuerſam terram, & præbent fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum.*

Poſt diuina principia, inter humana imprimis Noſſe ſe ipſum
2. oportet, quo iure præſit, imperet, regnet : optimo, maximo, an
Norit qui regit ſeipſũ quo iure præſit. reſtricto. cuius ob rei ignorantiam incuriamvè, multi ſe atq; Remp. perdiderunt. neque res eget exemplis è cœlo deſcendit γνῶπ σέαυτν. Noſcenda natura vulgi eſt, & quibus modis temperanter habeatur:
3. noſcendus populus cui quis præeſt, quibus moribus, quibus legi-
Norit quos regit, placeat. bus, quibus fœderibus contineatur, quos domi vereatur, quos foris comiter obſeruet. cum populo ita agendum, ne quid ingenio eius diſpliceat. affectanda eius beneuolentia, in Principem ſtatumque publicum prompta inclinatio, & amor. eâ tamen temperie, vt ne aut reuerentia terrore, aut amor humilitate captetur. ita habeatur vt pareat, non vt ſeruiat. beneficentiâ mulcendus eſt, tantaque indulgentiâ, quantam legum benignitas permittere poſsit.

Inter hæc tamen, eâ viâ incedendum eſt, vt exiſtimatio, au-
4. ctoritas, atque vis Imperij nullatenus remittatur : vt facilitas
Salua auctoritate.

non

non minuat reuerentiam, humanitas dignitatem, vel benignitas Imperij Maieſtatem. etenim illa ſalutis eſt tutela. oportet metuant Principem ſubditi, non oderint, ſed venerentur admirenturque. metuant ſeueritatem: careant illecebra peccandi ſpe impunitatis, abſtineant à prauis ob turpitudinem, ob ſupplicia, & pœnam. non tamen ita frequentem, vt crudelitatis ſpeciem præ ſe ferat, ſed vt ex parcitate animaduerſionum pœna ad paucos, metus ad omnes perueniat. Ita conſtantibus legibus moribuſque, vt non indies vertantur, & euertantur. nihil enim magis ad contemptum legum pertinet, atque imperantium; quàm frequens mutatio. non coaleſcit planta quæ ſæpiùs transfertur. non leges atque imperia veneratrices in animis ſubditorum radices figunt, quæ quod iuſſerant, vetant; quod vetuerant iubent: niſi quando forſan liqueat nociturũ priſcum rigorem, & nimiam ſeueritatem, atque tunc ſenſim agant, atque pedetentim quædã ex tempore diſponendo, quædam in tempus reijciendo. Mores etiam atq; virtutes in eo qui præeſt conſtantes mirificè ad venerationem faciunt, præſertim dum prouidentia accedit, & læta ſucceſsibus fortuna, atque auguſta corporis ſpecies, aut ſaltem auguſti oris compoſiti geſtuumq; grauitas quam obuii, non vt acerbam metuant, ſed vt Imperio dignam vereantur. quæ non in omnes conuentus ingeratur, ſed cuius vitato aſsiduitatis faſtidio, auctoritatem abſentia ſæpiùs tueatur. 5. *Quibus modis, & moribus.*

Comitatus etiam atque familia ſplendeat. non quidem vt faſtuoſus ſuperbiat, ſed ſupra vulgi ſordes emineat; habitu imprimis atque veſtitu decoro. natalium etiam atque generis ſplendore emineat. neminem enim excelſi ingenij virum humilia delectãt, & ſordida. ſint tamen qui ita maiorum factis glorientur, vt virtutem imitentur. quid enim prodeſt ei, quem ſordidant mores, generatio clara? *In amicorum legendis ingenijs damus operam, vt quàm minimè inquinatos aſſumamus.* Senec. *de tranquil. cap.* 7. *Duo ſunt quæ ab egregijs Principibus expectantur; ſanctitas domi, & in armis fortitudo, vtrobique prudentia.* Aurel. *in Traian. A domeſticis*, inquit Caſsiodorus, 10. *var. epiſt.* 5. *velis inchoare diſciplinam, vt reliquos pudeat errare, quando tuis cognoſceris excedendi licentiam non præbere.* quæ non vidit omnis ætas Reipublicæ mala, dum quò ſæpiùs, eò apertiùs delinquunt marcida quædam Aulæ mancipia? magni liberti, magni eunuchi, & ſub his numeroſi nequitiarum aſſeclæ magnas ſæpiſsimè ſtrages dederunt. 5. *Comitatus ſplendeat.*

Aſsiduas etiam aularum peſtes, qui præſunt, fugent qui, eos, qui virtutibus antecellunt, inuidia premunt; ſpecie amicitiæ dolum parant: ſupplantatores, & funambulos ſimplicitatis alienant, quibus ad 6. *Abſint aulicæ peſtes.*

ad reprehendenda aliena facta & dicta ardet animus. qui ſecretis criminationibus infamant ignarum ; & quo incautior decipiatur, palàm laudant.

7. *Quales Magiſtratus eligat?* Sed imprimis in magnis Magiſtratibus, qui circa Principem, aut in Principalibus negotijs verſantur, eligendis ſpectanda eſt generis claritas. *Tuli*, inquit Moyſ. 1. *Deut. de tribubus veſtris viros ſapientes & nobiles, & conſtitui eos Principes, tribunos, centuriones, & quinquagenarios, & Decanos. Nobilis in portis vir eius, quando ſederit cum Senatoribus terræ. Parab. c.* 3. Solon Areopagum ex ijs conſtituit, qui honeſto loco nati eſſent, & egregium virtutis & temperantiæ ſuæ ſpecimen præbuiſſent. non tamen excludendi ſunt noui etiam homines, quos virtutes in excelſo ſtatuunt. nam apud *maiores virtutis id præmium fuit, cunctisque ciuium*, inquit Tacitus, *ſi bonis artibus fiderent, licitum petere Magiſtratus.* Ventilabrum eſt ſeditionum videre malè collatos Magiſtratus. *Malum eſt*, inquit Vopiſcus in Tacit. *habere Imperatorem, qui eos faciat Conſules, Duces, Iudices, quorum vitas, merita, ætates, familias, geſta non norit. Eſt malum*, inquit *Eccleſ.* 10. *quod vidi ſub ſole, quaſi per errorem egrediens à facie Principis ; poſitum ſtultum in dignitate ſublimi, & diuites ſedere deorſum : vidi ſeruos in equis, & Principes ambulantes ſuper terram quaſi ſeruos. Regnum Romanum*, inquit D. Auguſt. *tam diu perſeuerauit, quàm diu ſapientes regere permiſerunt. ſed dum iuuenes inexpertes elegerunt, tamquam iuſtitiam ignorantes, acceptores perſonarum facti ſunt, & iuſtitiam perdentes, dominium orbis terrarum amiſerunt. Iuuenes ergò imprudentes conſtituendi non ſunt Duces, vel Eccleſiarum Paſtores, ne ipſi ſimul cum populo pereant.* Tales enim ſi præſunt, *non ſolùm præterita, & futura non cogitant, ſed aures etiam obturant, ne quod verum & bonum eſt, audiant.*

8. *Tutiora eligat.* Iterum qui præeſt, aut ei conſulit, omiſsis præcipitibus, tuta & ſalutaria capeſſat. non ambiat quod multi inuideant, plures etiam concupiſcant. non durat, nec ad vltimum exit niſi lenta felicitas. quidquid exceſsit modum, pendet inſtabili loco. non ambiat quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſsit. Abraham Baſcha deprecatus eminentiores dignitates Solimanum rogabat, vt moderatiorem fortunam illi impenderet. modicis rebus longius æuum eſt.

9. *Non ſit credulus.* Rurſus qui communem hominũ ſortem excellunt, æmulationi obnoxios ſe ſciant. credant neruos eſſe atque artus ſapientiæ non temerè credere. fraudis atq; inſidiarũ & perfidiæ plena ſunt omnia. diffidant ergò ſemper ignotis, & vix dũ notis fidant. Ita tamen ſe habeant quaſi maximè fidere videantur. detecta enim diffidentia repudiũ eſt amicitiæ. quod maximè periculoſum eſt, ſi diffidere videaris,

non

non his illiſvè perſonis, ſed integrè cuipiam nationi. Vtrumque in vitio eſt, & omnibus credere, & nulli. itaque ſimules oportet inuitus, & diſsimules cum dolore. Ageſilaus ſeſe ita aſſueſecerat, vt metuens hilaris videretur: ſecundiſque in rebus longè timidiſsimus eſſet.

Sed & alij Principi neceſſariam cuſtodiam aſsignant. nec cen- 10.
ſent maieſtatem ſine viribus tutam. ſtipatores exigunt qui ſom- *Princeps*
num eius nocturnis excubijs muniant, latera obiecti circumfuſi- *cuſtodiam habeat.*
que defendant, incurrentibus periculis ſe opponant: ſed fidiſsima eſt cuſtodia Principis ipſius innocentia. hæc arx inacceſſa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere.

Non ſic excubiæ, non circumſtantia tela,
Quam tutatur amor.

Amorem ergo apud populares, metum apud hoſtes quæramus. 11.
amor aduerſus vim externam, aduerſus domeſticas inſidias æquè *Sed magis*
valet, arma aperta palam vites, fraus & dolus occulta, eoque inevi- *affectum*
tabilia, nulla vis imperij tanta eſt, quæ premente metu poſsit eſſe *populi.*
diuturna. quem metuerit, oderunt: quem quiſque odit, perijſſe *Qui?*
expetit. Quin etiam qui puniendi cauſam habent, modũ habeant. nec ijſdem de cauſis alij plectantur, alij ne appellentur quidem. nec frequens ſit vindicta, vt paucorum odium reprimat, omnium irritet. Tributa noua populum non decorient. vetera ſine auaritia & crudelitate tolerentur, neque nouis acerbitatibus ad inuidiam vertantur. pecuniæ non illudatur, nec per turpitudinem qui præſunt abutantur. Alex. Seuerus aurum & argentum rarò cuiquam niſi militi diuiſit. at hodie milites ſunt mendicabula, aurum & argentum nonnullibi deriuatur ad alias Reipublicæ ſanguiſugas. *Sæpè*, inquit Saluſtius ad Cæſarem, *iam audiui, qui Reges, quæ ciuitates, per opulentiam magna Imperia amiſerint, quæ per virtutem inopes ceperant. Fiunt*, inquit Ariſtoteles, 5. *polit. mutationes, cùm homines ſua conſumunt prodigè viuentes*, adde & largientes.

Et quoniam præmia bonorum, malorumque, bonos ac malos faciunt; bonorum præmia numquam omittantur, numquam malorum. præſertim in bello, vbi peccare bis non licet. fruſtra lamentis repetuntur florentes exercitus, claſſes, legiones, inediâ, incuriâ, ignauiâ deperditæ. in cauſas inquirendum, & ſæuiendum. militaria delicta mortalia ſunt. ex puncto pendet immenſitas rerum. numquam ergo impunita ſint; niſi fortè ex clementia, cùm citra Reipublicæ periculum atque impunitatis ſpem trahi in exemplum non poſſunt. qui enim Reip. ex delicto illatam iniuriam non punit, nouam prouocat.

Odium refert qui præeſt, ſi merita non remuneratur. contemptum etiam, ſi pœnas noxijs non irrogat. exinde naſcitur facultas faciendi quod cuilibet viſum. quæ non poteſt comprimere ingenitam ſingulis hominibus prauitatem.

13. *Solicitus ſit.* Nihil porrò vehementiori impetu Imperia in ruinam agit, quàm incuria: ſi qui præeſt leui auditu quamuis magna tranſmittat, abundè ratus, ſi præſentibus fruatur, nec in longius conſultans. tempus otio, aleæ, luxui, & ſaginæ diſpartiens; luſus in medias noctes, ſomnos in medios dies protrahens. *Solutè viuentes*, inquit Ariſtoteles *lib. 5. politic. cap.* 10. *deſpicabiles fiunt, & multas oportunitates præbent hoſtibus.*

14. *Imperiorum ruina, cauſa, indicia.* Quamuis etiam periodi ſint ortus interituſque Imperiorum, vt ſæculares mutationes obſeruauit Chokier *polit. lib. 6. cap.* 1. diuino tamen nutu digeruntur. qui & ſolet prænunciá mittere diſcordiam. ſolet malum extremum diſcordia præcedere. ciuile odium ad inimicorum perniciem præceps eſt. ſolent deeſſe bona conſilia, aut à diſcordibus inuicem deſtrui. per eam res maximæ dilabuntur. oderit diſcordiam quiſquis imperium amat. *Haud leue*, inquit Tacit. 2. *Annal. decus Druſus quæſiuit, illiciens Germanos ad diſcordias.* quâ eâdem arte multi hodiè aduerſus vicinos vtuntur. dum credimus diſcordias ex ſe ipſis naſci; ſerunt ſapientes Duces, & multo precio emunt hoſtium diſcordias: dum ſciunt, ne minimam quidem nationem poſſe ab aduerſarijs deleri, niſi proprijs ſimultatibus ſe ipſa conſumpſerit.

Iuxta hos, *Mali*, inquit rectè ille, *dæmones ſic implicuere noſtras mentes, vt relictis veris hoſtibus, quos longa pace frui permittimus, in nos noſtrorumque membra armatas, & ſanguinolentas conuertamus manus.*

15. *Curetur domi concordia, fortitudo foris.* Duo ſunt, inquit Polyb. 6. quibus omnis Reſpub. ſeruatur: in hoſtes fortitudo, & domi concordia. in hac quies, tranquillitas, ſalus; in illa Reipub. tutela, hoſtium propulſatio, vindicta, etiam pomerij prolatio conſiſtit. vtraque prudentiam exigit, hæc togæ, illa ſagi. hæc boni patrisfamilias prudentiam quadamtenus ſpectat, illa Ducis. altera quidem ſemper alterius indiga, ſed *virtus militaris præſtat cæteris omnibus: ſacra prophanaque omnia latent in præſidio, ac tutela bellicæ virtutis.* Militaris ergo prudentia ambabus vlnis amplexanda, quæ principiò omnem temeritatem reijcit à bellorum initijs, progreſſu, & fine: vt nequid in eo ſuſcipiendo, gerendo, finiendovè *Prudentia in quibus?* inconſultò agatur: non generatim tantùm, ſed in quolibet etiam actu, & ſcena. necubi deſint conſilia, apparatus, arma, pecuniæ, commeatus: diſciplinam non poteſt ſeruare ieiunus exercitus:

tus: mendicitas ad omnem deſperationem vocat armatos. non miles, non centurio, non tribunus officio fungitur, cui deeſt annona. quibus vt ad populandos, non iam dico finitimorum, vt Liuius *lib.* 28. ſed ſuorum, agros, tectaque vrenda, & capienda pecora aliqua vis ſit: ita in acie ac ſignis collatis nulla eſt exercitus lingua, quàm manu promptior: prædator è ſocijs, & ipſe prçda hoſtium.

Qui & hodiè ita habetur, vt quæ olim de diſciplina & delectu regulæ erant, philoſophicæ ſcholæ dogmata nunc videantur. Infames militare non poterant: hodie quorumlibet criminum damnati multos numeros faciunt. diſciplinam vix non omnes aut aſpernantur, aut contemnunt. Alexandri Seueri *apud Lampridium* non ſeuerum iam iudicium, ſed phantaſma arbitrantur. *Diſciplina*, inquit, *maiorum Rempublicam tenet: quæ ſi dilabatur, & nomen Romanum, & Imperium amittemus.* Ita verò accidit illis Romanis. Repetat nunc memoriâ quiſque ſuæ gentis diſciplinam maiorum, atque an ab ea defecerit circumſpiciat; & quid porrò in procinctu eſſe poſsit auguretur. 16. *Diſciplina.*

Sub diſciplinam igitur reuocandi ſunt Legati, Tribuni, & quicumque militibus præſunt, metatores, atque ipſi milites. puniendi contumaces, emanſores, deſertores, transfugæ, proditores, ſeditioſi, qui in acie loco cedunt, ſe dedunt, arma amittunt, alienant, excubias deſerunt, minùs rectè agunt, locum cui præſidio impoſiti ſunt, amittunt, hoſtibus dedunt, ducem non protegunt, eius dicto non parent, furtis alijſque delictis militaribus ſe maculant. in eos iudicia, & pœnæ militares exercendæ. quibus de rebus omnibus, totaque diſciplina militari optimè Aiala *tot. lib. 3. de re milit.* 17. *Quoad omnes.*

Sed quoniam milites, inquit Vegetius *l. 3. cap. vlt.* pœna & timor in ſedibus corrigunt, in expeditionibus ſpes & præmia faciunt meliores; etiam præmijs, priuilegijſque milites animandi ſunt. de vtriſque iterum rectè Aiala *ibidem cap. 7. & cap.* 20. & miſſione honeſtâ poſt emerita plurium annorum ſtipendia. *de qua idem cap.* 6. qui olim fuerant extenſi ad annum 11. deinde 16. demum 20. quando erat coacta militia, & delectus: cauſaria miſſio hodiè magis in vſu eſt, & pro annis, & meritis ſtipendiorum incrementa, & honores. 18. *Qualiter.*

Vtraque prudenter dum pro meritis. ſed admodum diſciplinæ, & ærario illuditur, dum ſine examine tribuuntur. dum quis in vnum diem centurio creatur, in annum ſignifer, quin & tribunus ſine mili- 19. *Defectus.*

te: vt illis nominibus ſtipendia reciproca cedant, adeò vt numerus huiuſmodi miſſorum in immenſum creuerit alicubi; decreueritque ærarium, vt numeri militum ali non poſsint, ſint cohortes in quibus ſint, ſi non plures, numero æquales huiuſmodi miſsi cum gregarijs, atque illorum multiplicatâ gente, non magnificata eſt horum lætitia. vbi iſti magni manduci faciunt, vt grex ouium paſcuo eareat. neque tamen cùm ad pugnam ventum eſt, triarij iſti vim omnem prælij excipiunt; ſed in eos inclinata recumbit, qui corpus famelicum vix trahunt, manus ita debiles habent, vt conſerere non dicam, ſed mouere vix poſsint, corpore toto nudi, armis vacui, cædi idonei. & mirantur ignari vnde tanta auri vis tam ſteriles belli effectus pariat; & fruſtra dolent illi Principes, qui Regium non putant tantas ſummatim ſubducere rationes. miranturque ſi legunt aut vident extremos hominum ex deſpectis angulis orbis antriſque egreſſos, dum alio inſtituto, aliâ diſciplinâ vtuntur, ſupremorum monarcharum conatus ſupergredi.

Non pace, non bello res proſperè cedere poſſunt apud quos
20. quæ diximus vitia: & duces contemnendis quàm cauendis hoſtibus meliores. ſed ij exiguntur quos nullum belli genus non exercuerit: qui nouerint quantis belli neruis opus ſit, quantos intendere poſsint, vnde & quomodo illi haberi quos in vſus & ad quã rationẽ impendi. quàm æquè quam æqualiter cenſus agi, & pecunia imperari, & impenſa populo probari, oculiſque ſubijci. qui ſciant quam promptè apud eas gentes pecunia conflatur, vbi ipſe populus, eum cui maximam fidem rerum ſuarum habet, ipſe deligit: cuique poteſtas omnis æſtimationis ſummæque faciendæ, corrogandæ, & erogandæ permittitur. qui ſciant quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus vrgendo trahendovè bello modus, qui milites habeant, caſtigentque vt liberos, & ab illis habeantur, & timeantur vt patres. qui vnum ſuum ſeruare malint, quàm mille hoſtium perdere (vt in Africa Carolus V. aiebat) qui tempeſtiuè in hyberna eos & æſtiua deducant, curentque ne in compitis moriantur (vt Alexander Magnus militem in via deficientem ſuis ipſe vlnis ſuſtulit) qui exerceant legiones, etiam ſine bello; nec diſciplinam modò, ſed exemplum etiam à ſe peti volunt: qui rumores non curent, ſed malint eos ſapiens hoſtis metuat, quàm ſtulti ciues, militeſvè laudent: non vt hodiè multi videri malunt rem benè gerere, quàm gerere; magis occupantur corrogandis de re à ſe vt benè geſta teſtimonijs, quàm re bene gerenda: qui militem exerceant ad robur & virtutem, vt norint tractare arma, ambulare celeriter, & æqua-

Quales Duces requiri? quid curare debeant bello gerendo, finiendoq́ꝫ ſummatim.

æqualitèr locum non deſerere, ordines non turbare, inter ſe in modum iuſtæ pugnæ concurrere, ferre pondus, ſolem, puluerem que, annonam pariter & arma, foſſam ducere, & ſudes ſcienter figere, quęcumq; euenire in acie atque prœlijs poſſunt, omnia in campeſtri meditatione prænoſcere. ferre cibaria, ferre ſi quid ad vſum velint, ferre ſi quid ad vallum: miles centurioni, centurio tribuno obſequi, ad nutum regentis, ſine tumultu reſpondere. qui præſcribere ſciant in itinere vel acie incedendi ordinem, legitimum ſpacium quo miles diſtet à milite, qui non conglobent agmen, aut laxent. pro gradu leuioribus auxilijs, equitibus & peditibus loca oportuna deputent, centurias, & contubernia diuidant: luxum vitent, iactantiam ac linguæ ferociam, ignauiſsimi cuiuſque teſſeram: qui militem cogant vti cum prouincialibus iure ciuili: qui cùm diuerſarum gentium agmen ducunt omnibus ijdem ſint, nec cauſam præbeant, aut tolerent, quâ inter illas diſcordiæ ſuper viribus, meritis, prærogatiua, ordine excitentur; ſed omnia ea aut gradus, aut numerus ſtipendiorum, aut ſors, aut vices, aut æquæ omnibus conditiones, niſi fortè non æquo iure regnentur, definiant. alioquin credat eum, quem poſt-habuerit, pro ignominia id habiturum; Ducemque, Tribunum, Centurionem facilè deſeri ab eo, qui ſe credit contemptum, non obſequi ad imperia, non pugnare.

Qui gnarus ſit omnium temporum in bello habendam rationem. vbi facto magis, quàm conſulto opus eſt, quàm noxiæ ſint lentæ deliberationes; vt ex decreto bellum geri non poſsit; nec in vrbe ſciri, quid armato gerendum ſit. quàm ſæpè occaſio amplius iuuet, quàm virtus. quàm caſu oblata flectenda ſit ad conſilium. quàm nemo celeriùs opprimatur, quàm qui nihil timet. quàm nihil tam leue ſit, quod non magnæ interdum rei momentum faciat. qui ſuum & hoſtium exercitum, locorum ſitum, naturam regionis nouerit: & ante omnia hoſtium Imperatoris ingenium; & gentis quam in bellum ducit. qui nôrit quando pugnare expediat, quando tergiuerſari, quando domi bellum excipere, quando in hoſtilem agrum inferre; quando magno clamore, & concitato curſu pergere; quando loco manere, & impetum excipere. quando cedendo nimis progreſſum per tædia ac moras: quando ipſe non commeatum, non ſupplementum, non pecuniam habens (cùm fortiſsima conſilia tutiſsima ſunt) vi ac manu conari, vel cum multis rebus ſuperior eſt. alioquin quando nulla cogit res, non ſe committere fortunæ. quamuis oporteat bono ſemper eſſe animo Imperatorem in rebus ambiguis, etiam & aduerſis. ſpem vultu etiam ſimulare, læta nuncia in vulgus ſerere, in conflictu etiam fauſta quamuis falſa incla-

inclamare. & nihil omninò exercitui, nonnullum metum hoſtium incutere, exercitum Numini Diuino reconciliare. nihil agere periculi tentandi gratiâ. milites ſuos ſecundùm hoſtiũ copias inſtruere, habere ſeorſim delectos qui feſsis & laborantibus opẽ ferant: habere inocculto inſidias: familiares cum familiaribus, notos cum notis collocare, ſplendidè inſtructa acie procedere, & iam ante ſecum conſtituere, quem cui in prælio opponat: ordines numquam ſoluere: ipſum manus non conſerere, ſed ad omnia intentum, vbique prouidere, anguſta loca occupare, ſi inferior eſt equitatu: plana, ſi potior. militem non niſi pranſum & curatum committere: & diſcretis nationibus, vt ipſa contentione decoris accedantur. aciem prior inſtruere, atque ita vt auerſum ſolem & puluerem habeat. aduerſus inopinata oculis auribuſvè ſubiecta mox ſolerter prouidere: ore, vultu, geſtu hortari, animare: nimium metum depellere: occurſare pauentibus, retinere cedentes, tardos impellere, nimiùm ſe diffundentes reſtringere: fugienti hoſti viam aperire: non pertinaciter inſtare: ne vel tunc fortiùs ex neceſsitate reſiſtat, & aliàs faciliùs acie cedat: non vti victoriâ niſi prouiſum fuerit, ne ipſe vincatur: non omiſſo hoſte ſpolia conſectari: obtentam victoriam prudenter proſequi, non degenere aliquo conſilio, ignauâ, vel ignarâ arte quippiam aggredi, cuius infelix ſucceſſus illius curſum ſiſtat, victoriæ famam minuat, vnde cætera pendent. etiam modica damna famam partæ victoriæ lacerant.

Victor ergò cautè progreditur. victus marte aperto, ad ſtratagemata ſe vertit, ad belli furta, dolos, & fraudes militares. nec prælij vnius euentu paueſcit. reciprocæ ſunt fortunæ & pugnantium vices. contra fortunam ſtrenuè inſiſtit ſpei, vires iuxtà, & circum ſitas inſpicit. loca aliqua munita copijs & commeatu firmat diſtinendo hoſti, dum noui dilectus, noua quæruntur auxilia, & dum vult pacem, bellum adhuc parat.

Vult autem quiſquis bonus eſt Imperator, ſiue victus, ſiue victor, dum æquæ conditiones haberi poſſunt: dabit accipietque quiſquis erit iuſtus. qui non dederit, qui non acceperit, memoriâ repetat, & maiorum, & noſtrâ ætate fuiſſe victores, qui æquis conditionibus & cum laude poterant bello defungi, qui poſtmodum etiam plures poſt annos reparatis eiectorum viribus, & fœderatorum auxilijs vrbibus ipſi prouincijſque victis pulſi fuerunt.

Ideoque nec vnquam vna cum gente tot annos bella gerit, vt illa non notas antè vires introſpiciat, cum finitimis & diſsitis fœdera contrahat, contumax ipſa & armis exercita ſeruitutem abnuat, dominatum excutiat, libertatem vindicet, non timida iam ampliùs

ipſa,

ipſa, ſed timenda fiat: non de penatibus ſolicita, ſed iam alieni cupida: non domi iam ſua tuendi, ſed aliena inuadendi conſilia agitet: non ſecum tantùm habitet, ſed & alios Principes atque Reſpublicas vicinas remotaſque toto orbe ſolicitet, ac vndequaque motis armis vires diſtrahat, à ſe auertat: vt iam de poſtliminio deſperatio, de præſenti ſtatu defendendo metus ſuccedat.

CAPVT VLTIMVM.

Parenesis ad Iudicem, Magiſtratum, Senatorem.

IVdicis, Magiſtratus, Senatoris difficile eſt officium, functio ardua, munus *periculoſæ plenum opus aleæ. Noli* ergo *quærere fieri Iudex, ſi non valeas virtute irrumpere iniquitates. Eccli. 7.* Noſce te ipſum: *& quid valeant humeri, quid ferre recuſent.* noli quærere, affectare, ambire honorem, cuius oneri non ſis ferendo. noſce vires tuas, & muneris grauitatem, ne impar ſuggreſſus fatiſcas, collidaris, opprimaris. examina te ipſum, an valeas *virtute irrumpere iniquitates.* virtute, inquam, omnigeniâ, quam *lib.* 1. in multas ſectiones partiti ſumus; præſertim *in cap.* 5. quo in Iudice vniuerſalem exegimus: & deinceps explicuimus. an tibi ſuffragetur conſilium Iethro, Exod. *cap.* 8. Moyſi datum, vt in ſubſidiarios Iudices aſſumeret ſibi *virtutis viros*, eâ adeò præditos atque perfuſos, vt ab ea denominationem mereantur virtutis: an tibi ea ſuppetat, quæ irrumpere valeat iniquitates: etiam vniuerſas, quacumque parte virtutibus Iudici neceſſarijs, iuri, iuſtitiæque poſsint aduerſari. Multæ ex ſunt virtutes, multæ iniquitates. multas *lib.* 1. virtutes exegimus, vt meritò ijs omnibus præditus à præcone proclametur, *Quis eſt hic, & laudabimus eum?* multæ iniquitates non tantùm ſingulis Iudicis virtutibus plures oppoſitæ, quas ipſe vincere debeat: ſed & quæ in alijs hæreant: *Totus* ſiquidem *mundus in maligno eſt poſitus*: quas in alijs Iudex debeat irrumpere.

Multæ ſunt Iudicis actiones. plures his libris tetigimus, nec tamen omnes: generalia axiomata dedimus, & multa quidem; nec tamen omnes actionum regulas complexi ſumus: ſed generales iterum dedimus: quantus deſcenſus eſt ad omnes ſpecies actionum, eaſque omnium negociorum ſingulares? quas vt infinitas non minus eſt impoſsibile pertractare, quàm inuidioſum, quæ experientia poterat ſubminiſtraſſe, attingere. à quo vel eò magis abſtinuimus,

mus, rati veritatem in genere dictam ſatis odij parere, & ſi ſingulares mulrorum errores non refricaremus. difficilis eſt ergo functio Iudicis, infiniris etiam tricis impedita. *Noli* ergo *quærere fieri Iudex, ſi non valeas virtute irrumpere iniquitates.*

Quod ſi verò non ambitione tuâ, vt vulpes irrepſeris, vt regnares vt leo, ſed virtutum radijs clareſcentem alij *Rectorem te poſuerunt, noli extolli: eſto in illis quaſi vnus ex ipſis*; Eccli.c.32. quale illud de Traiano Plinij elogium *in Paneg. vnum ille ſe ex nobis, & hoc magis excellit, atque eminet, quod vnum ex nobis putat.*

Rectorem, inquam, *te poſuerunt*, noli procaciter ſubtrahere te Reipublicæ, cui natus es, defodere talentum tuum in terra, ſed admitte inuitus honorem, atque adminiſtrationem: at non tui, verùm Reipubl. causâ: In admiſſam omnibus neruis, omni corporis animique contentione incumbe rectè obeundam, ſemper animo tuo hoc præcine, quod Romanis ſacerdotibus inculcari ſolet, *Hoc age.* quod Eccleſia in Ordinarione monet ſacerdotē, *adimple miniſterium tuum: potens eſt enim Deus, vt augeat tibi gratiam ſuam.* Noli extolli: ſemper repete illud Flori *lib.* 1. *c.* 7. quod eorum qui in poteſtate ſunt *crudelitate grauior eſt bonis ſuperbia.* quæ in ijs ipſis etiam vniuerſa vitia, & iniquitatem ſignificat. Vnde Romani Tarquinium vt Regum ſuorum vltimum, ita deterrimum *execratione poſtremâ hoc damnauerunt maledicto, & hominem libidine præcipitem, auaritiâ cæcum, immanem crudelitate, furore vecordem, vocauerunt ſuperbum: & putauerunt ſufficere conuicium.* nempe in eo, qui Magiſtratum gerit, omnium vitiorum indicium. Noli ergò Magiſtratui impoſitus extolli, noli ſuperbire: eſto ſicut vnus ex illis quibus præſides, non comes tantùm, benignus, & facilis moribus: ſed viue etiam communibus eiuſdem iuris regulis: patere legem quam tuleris: quidquid in alium iuris ſtatueris, eodem ipſe vtaris: eadem æquitate negocia tua compone, quâ in alijs definis: in omni actione tua nihil lege ſit ſolutum: iudicia ſint iuſta, adminiſtratio ex re & ſalute publica, conſilia pro veritate; vt quà iudicijs præfectus es; omnibus æquam lancem ſerues: quà Magiſtratui impoſitus; rem vt publicam, non vt tuam adminiſtres: quà Regum negocijs, Principum conſilijs adhibitus; recta, honeſta, vtilia, ſalutaria liberè conſtanterque conſulas. certus quod alioquin aliquando *recidet in auctorem ſcelus*, ſi conſilio tuo fuerit, ſi vitio oppreſſa, ſuppreſſavè veritas, violata ſalus publica, deuirginata iuſtitia.

Iterum Ianitores ſuos atque Oſtiarios his verbis compellat, creatque Eccleſia, *Sic agite, quaſi reddituri Deo rationem, pro ijs rebus quæ his clauibus recluduntur.* clauibus poteſtatis tuæ ſpiritualis, ſæculariſvè

fortu-

fortunæ publicæ priuatæque continentur, ſalus publica recluditur & ſingulorum. ſic res has tracta, ſic negocia gere, ſic age, quaſi rationem Deo redditurus. *qui enim cuſtodierint iuſta iuſtè, inuenièt quid reſpondeant.* Sapient. 6. magna ſecuritas iuſtorum Iudicum, inuenire quid reſpondeant, quando alij dicent montibus & petris: *Cadite ſuper nos, & abſcondite nos à facie ſedentis ſuper Throno, & ab ira Agni.* Apocal. *cap.* 6. Quòd ſi *de omni verbo otioſo, quod locuti fuerint homines, reddent rationem in die Iudicij*: Matth. *cap.* 12. quanta erit danda de potentibus illis, & magnis verbis; *do, dico, addico, abſoluo, condemno, præcipio, permitto, veto, ſic volo, ſic iubeo, ſic placet*; quibus fortunæ, vita, ſalus publica, priuataque datur, aut euertitur? In his olim ſi iuſta iuſtè cuſtodieris, inuenies quid reſpondeas, quam rationem Deo ſis redditurus: ſin minus; montes rogabis, & petras, vt ſuper te cadant, ſed fruſtrà. *Diſcite ergò Iudices finium terræ, præbete aures qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum, quoniam data eſt vobis à Domino poteſtas, & virtus ab Altiſſimo, qui interrogabit opera veſtra, & cogitationes ſcrutabitur: quoniam cùm eſſetis miniſtri regni illius, non rectè iudicaſtis, nec cuſtodiſtis legem iuſtitiæ, neque ſecundùm voluntatem Dei ambulaſtis. Horrendè & citò apparebit vobis: quoniam iudicium duriſſimum his, qui præſunt, fiet.* Sap. 6. quando *in igne Dominus diiudicabit*: Iſaiæ 66. quando *ignis ante ipſum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius*: quando *occumbere faciet Dominus robuſtos*: Ioel. 3. quando *vlulabit Moab ad Moab*: Iſaiæ 6. quando *labor ſtultorum affliget eos*: Eccl. 10. ignis in furore Dei ſuccenſus *deuorabit terram cum germine ſuo, & montium fundamenta comburet*: Deuter. 32. quando *Deus vltionum* Pſalm. 93. exurget in iudicium, tam tunc ſeuerum, quàm nunc *miſericordia* eius *plena eſt terra, & miſerationes eius ſuper omnia opera eius*: Pſal. 144. quando *horrendum erit incidere in manus Dei viuentis*: Heb. 10. quando *irregreſſibilis erit eius ſententia & immutabile iudicium, & ſtabit damnationis immobilè conſtitutum*: quando iniuſti, verme eorum nunquam moriente, Iſaiæ 66. habitabunt *cum igne deuorante, cum ardoribus ſempiternis*: Iſaiæ c. 33. atque ex aduerſo *nimis honorificati* erunt *amici Dei, nimis confortatus principatus eorum*: Pſal. 138. quando iuſti circumdabuntur *diploide iuſtitiæ*: Baruch. 5. & *fulgebunt ſicut Sol*: Matth. 13. qui iuſtam rationem dederint, *ſuper omnia bona conſtituentur*: Matth. 24. quando eis *qui vicerint* dabitur *ſedere cum* Chriſto *in Throno* eius. Apoc. 3. quando *aperientur portæ, & ingredietur gens iuſta*: Iſaiæ *cap.* 26. quando erit *opus iuſtitiæ pax, & cultus iuſtitiæ; & ſilentium & ſecuritas in ſempiternum*: Iſaiæ c. 32. quando is, ad quem cauſa viduæ, cauſa Eccleſiæ ingreſſa fuerit, qui intellexerit *ſuper egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus*: Pſal. 40. quando qui eſurierunt & ſitierunt iuſtitiam

ſaturabuntur: eorumq; qui perſecutionem paſsi fuerint propter iuſtitiam, regnum erit cœlorum: *Matth.* 5. quando Deus largiſsimus retributor, *menſuram bonam & confertam, & coagitatam dabit in ſinum* iuſtorum: *Lucæ* 6. O ter felicem tunc, ter beatum, qui ita hîc egerit, vt redditâ Deo Iuris inter litigantes dicti, adminiſtratæ Reip. conſiliorum, quà bello, quà pace Principibus datorum ratione, inueniet quod reſpondeat, cum Regio Propheta *Pſal.* 118. *Feci iudicium & iuſtitiam*: & cum fiducia non tantùm cum D. Paulo 2. *Tim.* 4. ſed ſecuritate ſempiterna poterit concludere; *Repoſita eſt mihi*

CORONA IVSTITIÆ, *quam reddet mihi*
DOMINVS IN ILLA DIE
IVSTVS IVDEX!

INDEX RERVM,

Quæ in hoc Opere continentur.

A.

AAronis Rationale, 68

Abbas ſtatim à profeßione nulliter electus, 57

Abbatis S. Vedaſti laudabile exemplum quo pauperibus frumento opitulatur, 278

Abdicatio liberorum, 174

Abolitiones criminum concedere ad Principem ſpectat, 317. Quando fiebant, ibid.

Academiarum incommoda curanda à Principe, commoda augenda, 331

Academiarum inſtitutio, 185

Academiarum erectio ad Reges & Pontificem pertinet, 319

Accuſati criminis non poſſunt eſſe Iudices, 3

Accuſatio Magiſtratus breui terminanda, 158

Accuſatis vſque ad ſententiam dignitas ſeruatur, fol. 157

Accuſatorum non probantium, tergiuerſantium, deſiſtentium, calumniantium in criminalibus pœna, 214

Actio adilitia quando competat, 284

Actionis nomen an etiam edendum ſit, 142

Adaratio bonorum, 415

Adoptio rara hodie, 174

Adoptione mutari familia citra Principis aſſenſum non poteſt, 318

Adrianus Imp. multitudinem legum reſecare deſtinauit, 163

Populo placando exactiones remiſit, 413

In Iudices inuigilat, 126

Senatoribus interdixit vectigalium conductiones, &c. 249

Aduocati iureiurando compeſcantur ne improbis patrocinentur, 122

Reipub. vtiles vt milites, 282

Malignantes coercendi, 122

Aduocatos pupillis & pauperibus det Iudex, 129. 292. 120

Adulatoribus inimicus ſit Iudex, 71

Adulterarum pœna grauiores quam virorum ex circumſtantiis,& quare? 211

Adulteri à Sept. Seuero puniti, 44

in Adulteros pœna rectè lata, 189

Ædes priuata reparari iubenda, 286

Ædificia tam priuata quàm publica quomodo curanda, 280

Ædificiorum fautor, 284. ac modus, ibid.

Ædiles ſternendis reparandiſq; viis creati, 280. pontibus curandis, ibid.

Ægyptiorum Iudices erant Sacerdotes, 2

Ægyptij in otioſos inquirebant, 120

Ægyptij Reges quale iuramentum à Magiſtratibus exigebant, 23

Ægyptij vacuas ſedes in iudiciis Angelis relinquebant, 74

Ægrorũ cura Iudici & Magiſtratui habenda, 199

Ælius Cratus Belgica Legatus C. Veterem deterruit,ne Moſellam cum Arari foſſa connecteret, 278

Æquitas artem non remouet aut leges, 19. quid iis Principe eiuſq; conciliis ſupremis? & qualis, 19

Æquitas nulla facilè contra leges admittenda, 161 an ſummis Tribunalibus permiſſa? ibid.

Æquitati non contraria ſemper ſubtilitas, 18. ſed calliditas, 19

Ætates quando Romæ diſcreta legendis Magiſtratibus, 88

Ærarij fons perennis, agri, nemora, poſſeßiones, fol. 412

Affectibus iudicia non obſequantur, 26

Affectus obcæcant, 27

Affectuum praui effectus, 27

Africanus honores fugit, 88

Ageſilaus Thebanos emiſit, 356

Agoranomorum Athenis officium, 282

Agricola laus, 45. 252

Agricolarum nomen Romanis glorioſum, 274 Eorum priuilegia, ibid. & ſeq.

Agricultura maxime Romanis curiæ fuit, 269

Agriculturæ oſores Thraces fuerunt, 269

Agriculturam exercere nobiles poſſunt abſque præiudicio, 281

Agricultura veterum diuitiæ, 269

Eius cura, 274

Agri inculti ad culturam redigendi, 269

Agrippina inclementia, 45

Albanus Dux bellum celeriter agebat, 356

Albanum Tullius mouebat, non tam cogitandum de ſancienda in præſens amicitia quàm ne relinqueretur vlla in poſterum bellandi materia, fol. 378

Albertus Pius quo idiomate vſus fuerit, 435

Henrico IV. remittere Condaam renuit, 388

Curat examinari latum introitum, & probat, fol. 326

Miſſum ad Batauos à Turca interceptum dimitti iuſſit innoxium, 262

Pacificator inter Hiſpaniam, Galliam, Belgicam, 378

Alberti Pij cum Batauis induciæ, 389

Alea luſus prohibendus, 130

Alexander conſilio Vlpiani frequenter vſus eſt, 306

Alexander Magnus celeritate vſus, 264
Aſſentatores vitare non potuit, 444
Lacronum legatos admiſit, 405
Aſia imperium vno prælio rapuit, 281
Quare tam feliciter imperarit, 440
Quorum conſilijs vſus, 440
Eius erga Pontificem Iudæorum reuerentia, 13
Eius in bello conficiendo celeritas, 356
Eius potentia, 265
Aloſtenſes validos mendicantes munienda vrbi impendunt, 239
Alphonſus parſimoniam Regum laudat, 412
Alphonſi Arag. Regis dictum, 29
Sophiſtas à foro arcet, 124
Alpini reprehenſi quòd Annibalem tranſire permiſerint alpes, 352
Amandatio ſpecie honoris Athenienſium oſtraciſmo ſimilis. 403
Ambitio alleganda, 87
Ambientes remouendi, fugientes admouendi honoribus, 88
Ambitioſorum ſpes ſeditiones cauſat, 220
Ambiguitas à lege abſit, 165
D. Ambroſius Theodoſio ſuaſit, vt pœna eorum quos ſupplicio Princeps affici iuſſerit differatur in 30. diem, 409
Amicus pro amico Index vſque ad aras. 27
Ancus Politiorum vrbem Latinorum cepit, hoſteſq; in ciuitatem accepit, 379
Angaria quid? 264
Angelos iudicijs præeſſe crediderunt Hebræi, 74
Animaduerſio in iudices, 156.159
Animi relaxationes an & quæ laudanda, 301
Cum Macedonibus fœdus init, 384
Annata Pontificia, 89
Annibal vnius diei mora victoriam corrupit, 356
Annona abundans indulgentia tribunorum populi blandimenta, 272. Summè curanda, 272
Republica coemenda, 277
Eius cura magnis viris demandata, 273
Eius diſtributio prudenter facienda, 279
Annona populares quæ, 273
Annonæ Præfectura, quanta apud Romanos, 273
Annonam etiam Epiſcopi curant, 277
Eam qui intra prouinciam emunt aut vendunt obſeruandi. 276
Antiochi deſperabundi vox, 66
Eius ad adulatorem reſponſio, 308
Athenodori monitio Auguſti, 36
Antigonus Ætolos erumpentes fugere permiſit, 356
Antonini in Iudices cura, 126
Antoninus ſucceſſorem nulli bono iudici vinenti dedit, 97
Antonini Philoſophi Imp. clementia, 44
Antonius Faber laudatus, 62
Antuerpiæ vnde cauta ædium pulchriendo, 280
illuc propoſita præmia ijs qui de noua meſſe primitias venum primi adportant, 274
Antuerpienſis Senatus cura frumenti, 277
Circa peſte laborantes, 299
Quid contra meretrices ſtatuerit, 190
Antuerpienſis Magiſtratus quomodo creetur, 95
Apparitores quo numero alicubi olim, 256. Eorum delectus, ibid.
Appellatio, 117
Friuola reijcienda, 148
In criminalibus ſemeſtri terminanda, in Belgio non recipitur in criminalibus apud ſæculares, ibid.
Appellatio iuris remedium, & quæ in illa obſeruanda, 147
Appellationi affinis ſupplicatio, 148
Appellare à quibus non liceat, 148. à minimis non appellandum, 148
Appellatione pendente ab interlocutoria ſuper principali interim procedi vtile Reipub. 130
Appius eloquens, 50
Apprehenſionem quando permittant edicta? fol. 153
Aquæductus bene curandi, 278
Per ædiles, 280
Aquila hieroglyphicum iuſtitiæ, 16
Arbiter an Iudex eſſe poſſit in cauſa ad tribunal ſuum ſpectante, 63
Arbitri Imperiti ſi malè iudicarint iure non reformatur, 53
Arbitros eligi quomodo conſultum, 63
Arbitro vno omiſſo cur ſententia irrita ſit, 35
Arbitrium belli ac pacis nota ſupremæ poteſtatis, fol. 311
Arbitrium Reipub. penes Principem ſolum ſit etſi plurium conſilijs vtatur, 429
Arcana cum miniſtris non communicanda. 254
Arces & murata vrbes an Reſpub. expediant? in Belgio bellum ſuſtinuerunt, 285
Archidamus Rex ad concordiam litigantes quomodo coegerit, 121
Archidiaconorum dignitas, 201
Archiepiſcoporum & Metropolitarum præcellentia, 200
Areopagitæ cæci erant, ſeu de nocte iudicabant, 29
Argenti fodina, 269
Inter regalia cenſentur, 316
Ariſtides & Themiſtocles inimicitias in cauſa publica remiſerant, 405
Armaunia quid? 318
Arma in ſuperiores vix vnquam iuſta, 235
Armis plebs abſtineat, 231. habere plebi, fabricare non licet, non tractare, ibid.
Armorum & quidquid eò pertinet penes Principem eſt diſpoſitio. 318
Artes liberales Reipub. vtiles & quæ, 184
Artes mechanicæ curandæ, 229
Artifices admittebantur ad Decurionatum, 248

Non

Non ſunt infames, ibid.
Aſdrubal à Scipione victus, 353
Aſiaticus Vitellij Libertus, 252
Aſſentatores odiendi, 443
Aſſeſſor peritus ſit, 51
Iudici Theologo neceſſarius, 5
Aſſeſſores liberaliter habendi, 255
Depoſito Magiſtratu per 50. dies in prouincia commorari debebant, 158
Aſſeſſores & pedanei Iudices exacti iuriſperiti ſint, fol. 52
Vni Iudici tantum aſſideant nec in cauſa in qua fuerunt aduocati, 255
Aſtyages quæ filio mandata dedit, 348
Athenienſes præſtito iuramento iudicant, 2
Illorum exitium quod? 379
Raſtra, vomeres, aratra, vendi aut violari prohibuerunt tempore meſſis, 275
In victas ciuitates imperium non ſumpſiſſe conſtat, 378
Attila carmen in ignem proiecit, quo poeta originem eius ad Deos deducebat, 444
Auaritia omnium malorum mater à Iudice abeſſe debet, 33
Auarus cur Iudex eſſe non poſſit? 34
Auguſta an legibus ſoluta? 308
D. Auguſtinus fuit iudicijs occupatus, 3
Auguſti liberalitas erga Magiſtratus, 156
Auguſtus dicere ſolitus illis quibuſcum agebat, ſe eſſe bonæ fidei, 364
Illius poteſtas non pro libitu fuit, 225. obtinuit 20. Senatores, quibuſcum deliberata perinde eſſent ac ſi à toto Senatu probata, ibid.
Principis nomine Imperium accepit, 295.
Tribunitia poteſtate imperiū ſibi firmauit, 437
Aſſentatores vt peſtem fugit, 444
Mæcenatis & Agrippæ conſilio vſus, 437
Conſilia libera expetebat ab omnibus, 443
A trigeſimo ætatis anno Iudices adlegit, 85
Biennio continuo poſt adeptum imperium pedem vrbe non extulit, 432
A comitate laudatus, 65
Caracota latronum Duci fidem ſeruauit, 364
Cum Ægyptus primùm ſub Regibus eſſe deſijt, nouitate ſecurium & faſcium eum populum perterrefacere noluit, 294
Non habentibus vxorem cum reliqua ſupellectile quæ miſſos iudices inſtruebat concubinas dedit, 253
Nulli genti bellum ſine iuſtis & neceſſarijs cauſis intulit, 342
Aurifodinæ, 269
Inter regalia cenſentur, 316
Aurelianenſium & Burgundiorum Ducum odia, in ipſas Prouincias tranſmiſſa, 378
Authographa exemplaria vt probent, 156
Auxilia infidelium an licita, 365

B.

Bacchanalia prohibita, 309
Bartolus à Peruſinis deputatus ad Carolum IV. Imp. pro confirmatione priuilegiorum, 168
Baſtaga vnde? 264
In Batauia Magiſtratus quomodo creetur, 96
Batauí mercimonia & artificia curant diligenter, fol. 230.
Reip. ſuæ proſperitatem aquæductuum ac portuum cura diligenti ſtabiliuerunt. 278. 279.
Non patiuntur aliquem publicè mendicare, 239
Belgæ ſtylum præſcriptum aut ordinandum ſeruant, 151
De Principibus benè mereri ſoliti, 258
In priuilegia perſtantes, 170
Habent Principes ex ſucceſſione non electione, niſi fortè ante Romanos, 327
Abſurdè dicūtur ſubditi partitij à Beſoldo, 327
Belgici mores circa Magiſtratus & functiones, 53
Belgium nunc ſchola Martis, 281
Belgicorum tumultuū de cauſis quid cenſendū? 237
Belli fœdera, 384
Belli ac pacis arbitrium ſupremitatis nota, 311
Belli conſilijs qui interſunt & eius iniuſtitiā agnoſcunt nec proprio Principi poſſunt militare, 361
Belli quæ cauſa iuſta, 341. 343. *quæ culpabiles, ibid.*
Bello neceſſaria tempeſtiuè paranda, 356
Bellum iuſtè ſuſcipiendum, iuſtè gerendum, iuſtè finiendum, 340
Bellum iuſtè gerendum, quot modis iniuſtè geratur, 346
Iniuſtè geritur ſi illicitis medijs, 365
Bellum offenſiuum examinandum an iuſtum, 342
Bellum non animi cauſa gerendum aut militia exercenda, 342
Bellum omne pacem reſpicit vt finem ſuum, 341
Bellum non iuſtè indicit qui ſuperiorem habet & magis ſi vterque, 346
Bellum reſpectu hoſtium quando iuſtum, 363
Celeriter gerendum paratu neceſſarijs, 356
Bellum iniuſtum reſpectu modi, 372. *iniuſtum ex nimia ſæuitia,* 373. *ex verborum contumelia,* 373. *iniuſtum reſpectu finis,* 374. *ſi cum finiri poteſt æquæ conditiones non acceptantur,* 375. *ſi petatur quod ſupra debitam reſtitutionem pertinet, ibid.*
Bellum non ſine iuſta cauſa indicendum, 342 *non ad augendum Imperium,* 343. *non ad nomen comparandum, ibid.*
Bellum iniuſtè geritur ex modo ſi non indicatur, 372.
Bella ciuilia regna pariunt, 437
Bellum quando non neceſſariò indicendum, 372
Belli iuſtitia an dolum permittat, 368
Belli ſucceſſus iniquus propter iniqua cōſilia, 367

Bendes d'Ordonnance *quæ vocentur in Belgio,* 270
Beneficiorum pluralitas olim ignota, 203
Vetita quibus pœnis? ibid.
Beneplacitum an morte exſpiret, 97
Benignitas in Iudice, 46
Bergizoma à Marchione Spinola obſeſſa, 281. 350
Bibliorum lectio vernacula cur prohibita, 188
Bironius accuſatus in iudicio ſedit, 157
Bona taoſa melior ſub Iudice quam arbitro, 63
Bona vacantia, nullius, Principi competunt, 316
Boni Principes voto expetendi, qualeſcumque tolerandi, 237
Boni ſuperiores felicitas Reipub. 11
Bono ciui an & quando in partes eundum? 234
Bonorum Eccleſiaſticorum pars quarta in reparationem olim ſacrarum adium deſtinata, 280
Bonoſio conſilia ſecretiora ebrietate prodita, 443
Bonus ciuis ſi ſedanda ſeditioni ſufficit miſcere ſe debet, 232
In Brabantia ſeruus libertatem acquirit. dominorum & ſeruorum reſpectus & poteſtas, 175
Brabanti quomodo Ludouico XI. reſtiterint? 265
Extra prouinciam ne vocentur, 340
Brabantis Duci Reſpub. impari ſurrogarunt Dictatorem, 41
Brabantia potiſſima priuilegia, 325. 326
Breuitas in legibus ſit, 164
de Breuitate & iudiciorum ordine. 131
Brephotrophium, 291

C.

C*Alliditas æquitati contraria,* 19
Caligula ſibi iuriſdicendi auctoritatem ſoli vindicauit, non ſine Reip. damno, 161
Calumnia abſit à lite, 113
Calumnia quid? 361
Camera Imperij, 339
Camillus in Toſculanos armatus, benignè excipitur ab eiſdem, 259
Campana pulſus cum ſupremitate excipi ſolet, 307
qui permiſſus? ibid.
Cancellariorum officium vnde? & nomen. 23
Candidati proclamandi ante electionem, 96
Canonici ad veterem innocentiam reuocandi, 202
Captiuus inuentus ditior lytri pactum non reſcinditur, 392
Si moriatur an lytrum exſoluendum, 393
Captiuis teſtamenti factio eſt. 392
Captiuos qui eripiunt puniendi, 284
Capitula ad ſynodos vocantur, deciſiuam vocem non habent, 199
Captura quæ vetita? 130
Capitula morum quæ? 199
Carcer & tortura mitiganda, 245
Carcer ne ſit diuturnus, 229
Carcer per ſe infamat, 153. *præſertim quoad Clericos,* 154.
Carcer priuatus prohibitus, 184. *quibus permiſſus, ibid.*
Carcer publicus ſit, non priuatus, 215
Carceres publici, priuati, Monaſtici, 283
Carolus Audax ob Ludouici XI. perfidiam Artheſiam & Flandriam liberas vindicat, 235
Parlamenti Mechlinienſis inſtitutor.
Carolus Magnus ſcholarum præfecturam ſacerdotali ordini attribuit, 283
Caroli Magni Iudicum cura, 126
Ipſi ſpata nuda præferebatur, 315
Carolus V. Imp. Nobilitatem pro meritis ſemper æſtimauit, 270. *eius in cauſis criminalibus prudentia, & quomodo procedendum,* 214. *præcedente infamia, ibid. qui non poteſt accuſare, ibid.*
Gandauenſibus priuilegia ademit, 236
eius in bello conficiendo celeritas, 356
cauit ne quis in loco originis officio Seneſcalli præpoſiti Iudicis aut Baillius fungeretur, 82.
Carolus Comes Flandriæ Stratanos & complices nobiles vt plebi ſuccurreret frumenta iuſto pretio vendere adegit. ideo occiſus, 275
Carolus Sapiens in Iudices inuigilat, 126
Cardinales Pontifici aſſident, 200
Cardinales iuniores muti donec eis os aperiatur, 85.
Carthaginenſis Senatus legem ſanxit qua conuiuarum numerum ſumptuſq; reſtrinxit, 258
Caſtitas, 186
Caſtitatem promouet fauor matrimonijs factus, 191
Caſtra munienda, 354
Caſus in quibus Index ex officio procedit, 152
Caſus pro amicis, 24. 27
Catilina ſeditioſus decocto patrimonio, 222
Cato diſcordias eſſe in Rep iudicabat expedire, 436
Cauſa pleraque hodie de plano & ad formam Clem. ſæpè expediri poſſunt, 136
Cauſarum concinnatores coercendi, 132
Cauſa principali termini breues præfigendi, 136
Cauſidici non multi ſint ſed boni, 125
Celsius Friſijs rebellionis cauſam dedit, 227
Celeritas ſummum momentum rebus proſperè conficiendis, 264
Cenſores corrigant mendacia litigantium, 122
malos mores corrigant, vnde lites, 127
eorũ nota aduerſus vitia litiumq; cauſas, 116
examinent Tragœdos, Comœdos, Cantores, &c. fol. 187
Centurio qualis legendus, 356
Ceretes fracta fidei excuſati, 365
Ceſſiones actionum cohibendæ, 118
Ceſſio bonorum ſpeciem rei iudicatæ habet, 150
Cetegus conſumpto patrimonio ſeditioſus, 222
Cacinna inclementia, 45
Cælibatus pœna rectè abrogata, 191

Ca-

Capella litigantes in carcerem compingere Iudici permiſit donec conuenirent, 121

Caſar peccauit quod Pompeio aquas conditiones pacis dare vel accipere noluerit, 396

Caſaris eloquentia laudata, 50

eius laus, 52

celeritatem in bello conficiendo ſupra ceteras virtutes coluit, 356

Bellaudunum capit ne quem poſt ſe hoſtem relinqueret, 352. *poſt decennale in Gallias imperium demandatum Romanum inuaſit,* 437

occupato imperio dictaturam ſumpſit, 437

aſſentatores vitare non potuit, 444

eius cum Pompeio, & Craſſo ſocietas, 436

Pompeium arctè obſides vt eius auctoritatem minueret, 349

Catus nocturni vitandi, 230

Chiliarcha qualis legendus, 356

Chinenſes Tartariam muro à ſuo imperio ſepararunt, 380

Chriſtiana Religionis excellentia, 333

Chore-epiſcopi qui olim, 201

Cicero cur in exilium miſſus, 100

eius in ſeditione conſilium, 232

eius in inquirendo diligentia, 122

eius Comitas, 65

eius laus, 52

Ciconia Hieroglyphicum iuſtitia, 16

Circumſtantia pœnas alterant, 210

Ciuium varij ordines, 276

Cyro & eius proceribus arma reſeruata, 23e

Clamantes è loco iudicij eliminandi, 124

Claudius Caſar dicere ſolitus non ita de pulice ſicut de fera ſumendam eſſe vindictam, 294

Claudij Imp. annona cura, 274

Clementia exercenda non promiſcuè, eius laus, 43

Clementia Romanorum à Rhodijs laudata, 45

Clerici ſint irreprehenſibiles, 195. *& ſeq. ſobrij, prudentes, ornati, ſine affectione, hoſpitales, &c.*

illis mendicare prohibitum, 240

accuſati non ſuſpenduntur niſi priuilegiatis caſibus, 158

vnus duo beneficia reſidentiam exigentia habere non poteſt, 110

Clerici cur olim liberaliùs viuentes, 90

olim magnis officijs adhibiti, 83

reſidere tenentur in Eccleſia ſua, 108

à ſpectaculis, choreis abſint, 118

Clerici concilijs adhibiti, 83

Clerus ad veterem innocentiam reuocandus, 202

Clodoueus Hormiſda & Sedi Apoſtolica coronam auream miſit quaſi ſubmiſſionis teſſeram, 320

Colonia ad Reipub. potentiam faciunt, 271

Collegia artificum Reipub. vtilia, habeant idonea ſtatuta, 182

Collegia & ſocietates ciuica in Belgio, 231

Collegia artium fouenda, 298

Collegis inteſtatis quatenus ſucceditur, 89

Comœdia Latina probantur, nec vernacula rejciuntur pudica, cauta, 188

qua licita, 188

Comœdi & hiſtriones coercendi, 187. *à cenſoribus examinandi, ibid.*

Comitatus olim quid? 337

Commeatus à Duce exercitus prouidendus, 352

Commendationes quomodo recipienda, 66

Commodus Perennium pœna capitis affecit quòd nummos publicos ſua imagine ſignaſſet, 3e3

Comites Legatis magno numero dabantur apud Romanos, & quare? 338

Iudicibus in Prouincias miſſis, ibid.

Commeatus abundantia mirè ad Reip. potentiam facit, 270

Commeatus quomodo concedatur, 393

Commeatus militi parcè dandus, 358

Commeatuum, annonarum pro Rep. cura, 271

Commentarienſis probus, diligens, 283

Comitiorum cogendorũ auctoritas Regia eſt, 319.

Comitia tumultuantis populi periculoſa, 131

Comitia indicenda prudenter, 233

Comitia Belgica, 235

Comites initio ſine tempore à Regibus præficiebantur gentibus, 92

Communitas nulla ſine præmijs & pœnis ſtare poteſt, 242

Compromiſſum finiendarũ litium remediũ, 131

Concordia ſtudioſus Index & quomodo? 60

Concordiam etiam priuatam curant leges, 61

Concordiam inter conſanguineos in Gallia Iudices tentare tenentur, 62

Concuſſiones ne fiant ſub prætextu tranſitus prouideat Dux, 358

Concuſſionis periculum cum in voluntate Regia omne ius, 161

Concuſſio quid? 36e

de qua Concuſſione loquitur S. Ioannes, 361

Condila Princeps in Brabantia tuta, 388

Condemnatio temerè litigantium aduerſus lites remedium, 118

Condiſalui Cordubenſis encomium, 340

Confeſſio in iure facta ſpeciem rei iudicata habet, 150

Confuſio populorum periculoſa, ſed cautè facta vtilis, 221

Coniugum ſocietas & mariti poteſtas, 174

Conanus Scotorum Rex qualiter accuſationes admiſerit, 128

Connubia patriciorum cum plebeiis, 415

Conſanguinei in pœnam vocari non poſſunt ob aliorum reatum, 217

Conſilia ſecretiora quomodo prodantur, 443

Conſilia communia ſalutaria & facilioris executionis, 198

Conſiliariorum dotes, 339

Conſiſtorium vnde? 306
Conſuetudines veteres examinandæ, 127
Conſuetudines irrationales litium cauſa, 115
Conſuetudo qualis eſſe debeat, 172
Conſultatio rerum humanarum anguſtiſſimum, 437. *Rebus gerendis præmittenda, ibid. Ad eam amici adhibendi, & qui,* 438.
Conſtantinus aditu facilis, 65
Chriſtianis templa & Chriſti cultum permiſit, 309
Eius victoria in ſigno Crucis, 367
Conſtantia S. Thomæ Cantuarienſis, S. Staniſlai, 21. *Galbæ,* 22.
Contemplatum ad eremum actiui ad populum idonei, 39
Contumeliæ quando bellum reddunt iniuſtum, fol. 373
Conuentus Parochorum, 199
Corbulonis laus, 348
Coronæ variæ in præmium datæ, 243
Corruptorum iudicum pœna, 34
Correctio modica competit viro, 175
Craſſus vino conſilia ſecretiora inquirit, 443
Creditorum prærogatiua, 150
Crimen fæcundum quod inultum, 213
Criminis alieni pœnas nullus luit niſi in cauſa Maieſtatis, 218
Criminalis cauſa biennio finiatur, 129
Criminis accuſati non poſſunt eſſe Iudices, 3
Cultus olim Regius hodie vilium veſtis, 297
Cuſtodia ſit decens iuxta perſonarum & delicti qualitatem, 154
Cura annonæ in quibus conſiſtit, 273
Curator aluei & riparum Tyberis, 285
Curatoris Reipub. officium, 102
Curatoris Calendarij officium, 103
Curiarum Eccleſiaſticarum promotores, 208
Curioſi qui? eorum officium, 207
Curio conſumpto patrimonio ſeditioſus, 222
Eius infelix prælium vnde, 353
Curſus publicus regali numini reſeruatus, 318. *Quibus iure permiſſus,* 264. *hodie exactior, ibid.*

D.

DAmnorum nomine ſumptus in pactum non veniunt, 378
Daniel Ægyptiorum & Chaldæorum ſcientijs eruditus, 50
Dardanarij compeſcendi, 275
Darius fuſus Alexandro partem imperij quæ citra Euphratem erat obtulit, 380
Eius conſtantia, 259
Dauid magnos viros agriculturæ præfecit, 274
Saulis parricidas Iſboſeth occidi iuſſit, fol. 251
Dauid vltus eſt iniuriam Legatis ſuis ab Anon illatam, 261. *à Rege Ammonitarum,* 262
Eius potentia, 265. *diuitiæ,* 266
Debitores prodigi durius habendi, 127
Decorum maximè Iudex ſeruet, 293
Decori commendatio, 92
Decemuirorum ad Patres monitio, 433
Decuriones quo ritu creati olim, 94
Decuriones maiores 25. *annis,* 85. *Minores ſuffragium non habent ſed ſportulas, ibid.*
Ad Decurionatum qui admitti, qui cogi poterant, fol. 248
Decurionibus quæ prohibita, 249. *Quæ eorum onera,* 249. *Priuilegia, ibid.*
Decuriones cur olim prodigi, 90
Defenſio iuſta vim pellens priuato etiam licita, 341
Defenſio proximi obligatoria, 342
Defenſores de quibus cognoſcebant, 101
Definitio Iudici incumbit, 109
Delatores domeſtici puniuntur, 208
Delatores compeſcendi, 129
Delatores quales admittendi, 129
Delectus militum commoda & incommoda, 357
Delicta militaria quæ? 362
Delicta occulta non anxiè inquirenda, 245
Delicto uno adeoq; litium cauſa præſcindenda, 130
Demetrius Cynicus in inſulam relegatus quod de Rep. parum cautè diſputaret, 231
Democritus beneficia & pœnas Deos in hoc mundo conſtituit, 243
Democratia nihil libertati noxium admittit, 436
Democraticus ſtatus quibus aſſerendus, 436
Deſignatus ab orandis cauſis ad Martis labores & honores euectus, 53
Detractorum conſortium oderit Iudex, 69
Detractionum mala, &c. 69. *Remedium,* 70
Deus pro Eccleſia ſua zelotypus, 13
Deus iuſtus, iuſtum Iudicem dignatur placido aſpectu, 14. *Manſuetos dirigit,* 25
Dignitas filiorum Magiſtratuum quando parentibus cedat, 104
Dignitas ſeruatur accuſatis vſque ad ſententiam, 157. *In quibuſdam locis ſuſpendit praxis, ibid.*
Dignitatis reſpectum & opinionem retineat Iudex, 66
Dignitas Iudicum nullibi tanta quanta in Imperio Romano. 1
Dignitas requiritur in Iudice Eccleſiaſtico, 5
Dilationes litis inſtructiuæ ſiue peremptoriæ, 136
Diligentia Iudicis qualis & quanta. 55
Diocletianus Caßij liberos honoribus auxit, 217
Diogenes aſſentatores vt ſepulcra æſtimabat, quæ ſolum amicitiæ nomen inſcriptum habent, 444
Diſcordia quando & quomodo alenda, 436
Diſciplina militaris qualis eſſe debeat, 357
Tam ad Ducem quam ad militem ſpectat, ibid.
Officium in ea Ducis, 358

Diſ-

Diſsidia Chriſtianorum imperij Turcici aucti cauſa, 273
Diſtributiones propter officia aßignantur, 195
Diſtributio annonæ prudenter facienda, 279
Diuinationes vtroque iure prohibita, 432
Diuitiæ Dauid, Salomonis, Ioſaphat, Ezechiæ, Ægypti Regum per Ioſeph, 266
Diuitiæ iuſtæ, 266
Periculoſæ, 79
Sæpè litium cauſa ſunt, 112
Diuitiæ & feuda multis in locis nobilitant, 129
Diuitiarum cupiditas reprehenditur, non facultas, 266
Dolus quid? 73
Dolus bonus ſtratagema, 73
Dolus abſit à lite, 113. an & bonus quem quidam volunt, ibid.
Dolus verborum in contractu cum hoſte non licitus, 368
Dolum an belli iuſtitia permittat, 368
Domanium quid? 316
Domaniorũ alienatio quæ incommoda pariat, 413
Domeſtici niſi in crimine maieſtatis denunciantes puniuntur, 208
Si deliquerint à Iudice grauius puniendi, 253
Dominatus maris, 315
Dominationis flagitia, 40
Domitianus detractores caſtigat, 70
Domitiano mortuo Senatus lætitiæ ſigna demonſtrat, 228
Dotes immenſæ prohibendæ, 128
Druſus Friſijs tributum impoſuit coria boum in vſus militares, 227
Germanos ad diſcordias illexit, 450
Druides Gallorum Iudices, 2
Duces de quibus poſſunt ſtipulari, 383
Quales requirantur, 452
Duces, Comites, Marchiones cur ſtatuunt ſuos hodie Iudices, 109
Duces initio ſiue tempore à Regibus præficiebantur gentibus, 97
Ducis officium militari in diſciplina, 358
Duella ad probationem non admittenda, 131
Duumuirorum officium, 102
Dux exercitus quæ facere debeat, 348. & ſeqq.

E.

EBrietas litium cauſa, 112
Pœnam vt non excuſat, 210
Ebrietatis incommoda, 42
ex Ebrietate nata lites concordia vt tranſigenda, 120
Ebrioſi ab officijs Imperij excluſi, 120
Eccleſia non committenda conductitijs ſacerdotibus, ſed proprijs, 208
In officio charitatis quatenus cogat, 61
Exerceat iudicia inter ſuos, 195
Reuereatur Iudex, 293
Eccleſiam illuſtrat monachorum varietas, 204
Eccleſiæ alicui non adſcriptus non admittendus ad ordines, 203
Eccleſiarum regularium vtilitas, 203. & quarum, ibid.
Eccleſiaſtica officia ritè peragantur, 193. & à quibus, ibid.
Eccleſiaſticus Magiſtratus quomodo in reformationem incumbere debet, 192
Eccleſiaſticus extra res ſacras an aſſumendus Iudex, 82
Eccleſiaſticus Iudex debet eſſe in dignitate, 5. in Synodo deſignatus, ibid.
Edicta Belgica aduerſus frumentarios varia, 276
Educatio & inſtitutio in Regis quam potens, 337
Electio officiorum ad Principem pertinet, 94
Electio Magiſtratuum ad Principem pertinet, 94. niſi in minoribus, aut minus ipſis, ibid.
Electiones ſpecie recuſantium ambita, 425
Eligi arbitres quomodo conſultum, 63
Eleemoſynarum largitio non rectè vetita, 240
Eleonia quid? 227
Eloquentia iuriſprudentiæ ſocia, 50
Emancipatio, 174
Emanuelis Luſitaniæ Regis clementia, 245
Eminentia nimia cauenda, 436
Eminentiã nimiã Democratia non admittit, 437
Epaminondæ pro Repub. ſollicitudo, 50
Epaminondas veritatis amans, 440
Epikeia quid? 40
Epiſcopi electi mox confirmari & conſecrari debent, 108
Adlaborare debent vt bella componantur, 369
A Sede Apoſtolica iudicantur, 159
Epiſcopi conſilio Capituli vti debet, ex eius defectu incommoda, 199
Epiſcopi circa iudices vigilare iubentur & Principes certiores reddere, 160
Iudicia tractant, 3
Etiam annonam curant, 277
Epiſcopi vocabantur qui pani cæteriſq; venalibus rebus præerant, 277
Epiſcoporum Euthroniaſticum quomodo ſolui & diuidi ſolitum, 89
Epiſcopus demandare poteſt, vniuerſam iuriſdictionem Vicario ſuo ſeu Officiali, 109
Epiſcopus ordinandus norit diuinam ſcripturam & ſacros canones, 49
De propria Eccleſia ſumendus, 81
Epiſcoporum eſt curare concordiam, 61
Equiti Romano cur Ægyptũ ingredi nõ licuit, 431
Eruditionis nouerca negligentia, 56
Euangelij liber in iudicio ſeruabatur, 108
Eumolpi Petroniani potentia, 269
Europæorum Reges cur cæteris digniores, 321
Excommunicatus non poteſt eſſe Iudex.

Excom-

Executio rei iudicatæ quando & quomodo facienda? 150
Exempla ſuperiorum ſumma reformatio, 205
Exemptio in regularibus reſtricta, 304. *In ſecularibus clericis penitus, ibid.*
Exemptio rara ſit ab oneribus Reipub. 317
Exercitia militi danda, 359. *& quæ, ibid.*
ad Exercitum ſcribere Principum eſt, 318
Exercitus Dux prouideat ne pugnare cogatur loco idoneo, tempore importuno, militibus non bene pranſis, 353
Experientia ſcientiæ, prudentiæq́; genitrix, 85
Experientia prudentiæ ſeminarium, 50
Exteri non nimis eleuandi, 427
Exterorum familiaritas ſuſpecta, 431
Exubiæ diuitiæ, 266

F.

Fabius deprecatus ne filius iterum Conſul deſignaretur, 88
Fabius Maximus cunctando reſtituit rem, 442
Non ponebat rumores ante ſalutem, 296
Cùm pactum eius Senatus improbaſſet, fundum vendidit ac hoſti pretium ſoluit, 383
Q. Fabius intra vallum milites continuit ab nocturno abhorrens certamine, 354
Facilitas in Iudice ſit ſine contemptus periculo, 65
Eius encomium & commoda, 65
Falſarum religionum, cauſa ſtatus, amatores ſemper puniti, 314
Falſitas abſit à lite, 113
Familiaritas cum exteris aut exulibus ſuſpecta, fol. 431.
Fastus intolerabilis cum crudelitate, 220
Fauor adſiſciorum, 284
Fœdera finiendi belli ſummi ineunt, minores ea quæ ad ductum belli, 381
Fœdera ad Reipub. potentiam faciunt, 371
An ſucceſſorem obligent? exemplis vtrimque diſputatur, 387
Fœdera periura iniuſta belli media, 362
Fœdera quatenus ad ſingulos pertineant, 387
de Fœderibus, 381
Eorum magna vtilitas, 384
Eorum interpretatio qualis eſſe debeat, 398
Felicitas Reipub. boni ſuperiores, 11
Ferdinandus Rex Cath. in cauſis dubiis contra fiſcum pronunciandum præſcribit, 28
Feria tollenda aut minuenda. 131
Feſta Palatij minuenda, 131
Feſtina lentè, 442
Feſtis diebus an pugnare licitum, & quando non? 369
Feuda multis in locis nobilitant, 179
Milites Feudales, 179
Fidenates ſeſe cremare maluerunt quàm dedere, 376
Fidei obſeruantia eo maior ſit quo quiſque maior 256. *Seruanda in omnibus ab eo qui præeſt,* 304. *Violata pœna, ibid. Seruatæ præmia,* 257
Fidei recta ſit Iudex, 10
Fides barbaris, etiam hæreticis ſeruanda, 366. *Hoſti ſeruanda & pace & bello.* 363. *An ſeruanda ſi pax iniuſta ſit cum aliqua regni diminutione?* 365
Filiæ Principum non niſi de conſenſu nubunt, & quare? 216
Filij Regum an legibus ſoluti? 308
Filij reorum maieſtatis puniuntur in bonis, 211
Filij vt hodie cenſentur emancipati? 174
Firmus Princeps probatur per cuſpâ monetâ, ac purpura vſu, 313
Fiſcalibus cauſis non fauendum, 304
Fiſci officio benigni imponendi, 304
Fiſcus hodie dandis ſtipendiis vt olim cur non ſufficit? 156
Flauij tribuni in Neronem libera vox, 227
Flauius Arminius à Romanis ob fortia facta corona donatus, 243
Florentini Regem Neapolitanum implorant contra Caſtrucium, 396
Fora iudicialia, ac rebus venalibus opportuna, 282
Forum iudiciarium remotum ab omni ſtrepitu, 282
Fortis Iudex debet eſſe, 69
Foſſa Mariana. Druſiana. Otthoniana, 278
à Rheno in Moſam duci cœpta impeditur, 279
Franciſco I. captiuitate ſupremum ius Regium in Flandriam & Arthеſiam remiſſum, 328
Fraus in fœdere abſit, 386
Fridericus V. Palatinus quare in Britanniam non remiſſus, dum ditionibus ſuis expulſus fuit, 217
Fredericus in legibus Siculis iubet Iudices communibus probationibus eſſe contentos, 246
Frumenti pretia quomodo ſtatuenda? 376
Furtum infantis apud furem adoleſcentis vt puniatur? 18
Fundamentum Maieſtatis vltima prouocatio, 310

G.

Galba omnium conſenſu capax Imperij, niſi imperaſſet, 24
Eum nimia promiſſio perdidit, 244
Eius profuſio, 268
Ei antiquus rigor noxius, 60
Eius conſtantia, 22
Gallica corona ad miniſtros Regum non ſemel delapſa eſt, 429
Gallia Regi Carolo VII. obiectum ab Hira illum cum pompa & tripudio perire velle, 412
Galli extra orbem ſuum imperia obtinere potuerunt, ſed non retinere, quia impatientiores, fol. 25

Gan-

Gandenſes deſperabundi Comitem Ludouicum fugarunt. 376. Priuilegiis priuati. 234.
Gener ambitioſus periculoſus. 217.
Germanici laus. 66.
Germani omnia prædia vni è familia deferebant olim, & quare? 428. Eorum fidelitas. fol. 257.
Germanorum Regum auctoritas qua olim? 422.
Gloriam omnem militarem, Craterus Regi detulit. 430.
Gothorum Regum auctoritas qua olim? 422.
Gradus inter Nobiles. 180.
Gradus academici meritis demum dandi. 185.
Gradus vbique ſeruandi. 173.
Gratianus Ducem qui per iniuriam quidpiam extorſerat in quadruplum damnat. 253.
Gratianus Imp. non præceps in iudicando. 37.
Grauitas à Iudice ſemper ſeruanda. 141.
Græci oſtraciſmo vſi ſunt. 216.
Gregorij VII. conſtantia. 22.
Gulda in Belgio. 231.
Gymnaſiorum cura Eccleſiaſticis commiſſa, & à quibus. 183.

H.

HAdrianus admonitiones admittebat. 443.
Hannomentenſis Senatus circa peſte laborantes cura. 299.
Heris principatus certus ſit. 427.
Hæreſis valida quatenus oppugnanda bonâ fide tùm vires ſuppetunt citra maius periculum. fol. 335.
Hæreticus Iudex vt Præſes ab Imp. ſecedens. 11.
Hæreticus non poteſt eſſe Iudex. 5.
Hebræi angelos iudiciis præeſſe crediderunt. 74.
Hierarchicus ordo in quibus conſiſtat. 200.
Hierarchici ordinis obſeruatio manu tenenda. fol. 200.
Hiſpanæ res maturo ac lento conſilio ſæpè peraguntur. 356.
Hiſpaniam qui populi varij inhabitarunt? 380.
Hiſpaniarum regna vnde coaluerunt. 428.
Hiſtoria prudentiam parat. 50. Eius lectione prudentia acquiritur. 50.
Hiſtriones & comœdi coercendi. 182.
A cenſoribus examinandi. ibid.
Homicidia capitali pœnâ lex coercet, & quando? 211.
Hominum varia genera. 172.
Honor in quo conſiſtat. 104. Eius definitio. 104.
Poteſtatis ineſt? 103.
Honoraria publica quæ licita? 184.
Horatius Curiatios vicit & quomodo. 370.
Horæ Canonicæ diligenter canentur. 195.
A quibus inuenta. ibid.
Qui ad eas obligentur. ibid.
Hoſpitari vt debeat miles. 359.
Hoſti fugienti via aperienda. 356. Ei ſeruanda fides & pace & bello. 363.
Quando non ſeruanda ei fides. 364.
Potius in partem ditionis recipiendus quàm de tota periclitandum. 379.
Ad deſperationem non cogendus. 354.
Inuitandus ad arma ponenda promiſſa libertate. 354.
Hoſtibus à tergo relictis non temere procurrendum. 352.
Hunni Myſiam à Martiano & Leone obtinent. 380.
Hypocritæ Principis vindicta diuina. 14.

I.

IAcobus Britanniæ Rex Angliam, Scotiam, Hiberniam in vnum vinculum contraxit. fol. 428.
Igne Perſis Regibus & Romanorum Principibus prælati. 14.
Ignorantia litium cauſa. 112. 114.
Ignorantia veritatis malum Principum. 69.
Ignorantiæ caſtigatio remedium aduerſus lites. fol. ...
Illisteratus non poteſt eſſe Iudex. 5.
Illuſtres ſine Principis conſenſu ne peregrinentur. 431.
Immunitates concedere ſolius eſt Principis. fol. 317.
Impetator an orbis dominus? 327.
Eius prærogatiua. 429.
Imperiti an Iudices eſſe poſſint? 51.
Ex Imperitia quis timeatur? ibid.
Imperiti arbitri electi ſi malè iudicarint, iure non reformatur. 35.
Imperium quid? & à quo datum? 98.
Imperium affectantes quas notas ad ſe trahant? 311.
Improbitatis principium Magiſtratuum nundinatio. 115.
Impunitas delictorum magna litium ſeges. 128.
Impunitas altrix ſcelerum. 44.
In bonam fidem peccant, qui occulte hoſtem iuuant. 386.
Inauditus nemo damnandus. 139.
Inclementia Cæcinnæ Agrippinæ. 55.
Incommoda penuriæ. 272.
Incommoda promotionum per ſaltum graduum.

dumq́; commoda. 57. Incommoda Magiſtratuum auro venalium. 89.
Indicere in bello ad peccandum an liceat? fol. 367.
Induari extra prouinciam quomodo non officiat ſupremitati. 340.
Inducia & quacumque eò tendunt ſemper amplectenda. 381.
Inducia natura temporales, breues. 388.
Qua à Rege, qua à belli Ducibus danda. ibid.
Inducia à quo tempore obligent per inducias qua licita? 391.
An habeant postliminium. ibid.
per Induciarum finem omnia in priſtinum ſtatum recidunt. 389.
Infames non poſſunt eſſe Iudices. 3.5.
Non ſunt Artifices, nec negotiatores. 248.
Infantia inſtitutio in omnem ætatem prodeſt & obeſt. 182.
Inferiores ſuperiores honorent. 127.
Infidelium auxilia an licita. 365.
Ingenia quæ optima. 91.
Qualia Conſultationi adhibenda. 439.
Inimico reconciliato non facile fidendum. 303.
Iniuria grauis impedienda, reſarcienda, vindicanda, iuſta belli offenſiui cauſa. 343.
Iniuria exterorum ſæpè diſsimulanda. 258.
Iniuſtitia legalis, vniuerſalis. 6.
Inopes à Decurionatu excuſati. 248.
Inquiſitio in Iudices in Hiſpania. 258.
Inſidia ciuium ſæpè diſsimulanda. 258.
Inſidia & ſtratagemata licita. 370.
Inſignia Principum & Magiſtratuum honoris cauſa inuenta. 105.
Inſtitutio & educatio in regiis quàm potens. fol. 337.
Inſtitutio iuuentutis. 182.
Inſtructio Iudicis officium ineuntis. 11.
Intemperantia incommoda. 42.
Interpretatio l. vn. C. vt quæ deſunt Aduoc. fol. 140.
Inteſtatis collegis quatenus ſuccediur. 89.
Inuocatio Diuini Numinis ſecurum in bello medium. 367.
Ioan. Oldenbarneneltius quare capite damnatus. 346.
Ioannes Papa XXII I. cum plus æquo laudaretur dixit ſcire ſe ludi, ſed etiam falſam laudem illi placere. 444.
Ioannes Vgergerius Senenſi Reip. inopia laboranti ſuccurrit. 287.
Ioiadas puerum regem clam educauit donec Athalia pellenda par eſſet. 232.
Ioſaphat potentia. 265. Diuitia. 266.
Ioſue vicit Amalechum Moyſis oratione. 367.
Eius potentia. 265.
Ira etiam à pugna abſit, magis à iudicio. 28.
Iracundia abſit à Iudice. 36.37.
Iraſci ei qui præeſt non licet. 303.
Irenarcha & ipſi compeſcantur, ſi malè verſentur aut calumnientur. 208. Populi pacem iurare debent. ibid. crimina nunciant, non impune ſi per calumniam. ibid.
Irenarcha qui? eorum officium. 207.
Iſdigerdes Perſa 100. annorum inducias pepigit. 380.
Iudex Machabæus inchoando Imperia Duces, centuriones, tribunos conſtituit. 430. Eius cum Romanis fœdus. 384.
Iudæus cur ſedens iudicat. 55. Iudæi mercatores non moleſtandi. 276. Iudæorum populus crimen contraxit eùm non reſtituit principibus beſtiam in mortem dantibus. 342. Eorum fœdus cum Spartanis. 384.
Iudex à detractoribus auerſus. 60.
An arbiter eſſe poßit in cauſa ad tribunal eius ſpectante? 63.
Cur mediator. 29.
Muneribus abſtinens. 29.
Ab auaritia alienus. 33.
Non iracundus. 36.37.
Auditis partibus decernat. 37. Accuſatus accepta pecunia ſi non abiurat, pro conuicto habetur. 34.
Concordia ſtudioſus ſit. 60.
Criminis reus de quo iudicat inidoneus. 8.
Diligens ſit. 54. Et expeditus. ibid. Lites debet diminuere. 54.
Diues ſit & quàre. 79.
Extra fines ſuos excurrere non debet niſi voce cauſa. ibid. 108.
Æquus 18. Non lenis nimium. Nec Iura ſcripta æquitatis obtentu ſubuertens. ibid.
Fortis. 19.
Sine ambitione promotus. 87.
Calumniantium potius debet miſereri, quàm iraſci. 20.
Conſtans 21. Obfirmatus in magnorum exemplis. ibid. Hiſtoriarum, ſtudium Iudice vtile. 21.
Exempla maiorum Iudices intueantur qui conſtanter olim eo munere functi. 21.
Fortunam proſperam aduerſamq́; expertus. 24.
Semper idem cauſis non perſonis varius. 24.
Patiens. 25. Manſuetus. 25. Vacuus ab affectibus. 27.
In dicenda ſententia quò ſpectet. 28.
Facilis acceſſu ſit. 292. Loci ſeruatorem non conſtituat. 297.
Imperitus litem facit ſuam & minas diuinas expectat. 53.

Ius-

Iniquus, latro. 17.
In pœnis irrogandis legem ne excedat. 245.
Interceſſiorem potius quam arbitrum agat. 64.
Maledicentiam puniat. 124. Sit nobilis. 75.
Non vexoſus & quare. 90.
Non nimis aulicus. 90.
Non triſtis. 90.
Modeſtus. 91.
Propoſiti tenax. 91. Promiſsi memor. 91.
Non animo in pœnas prono. 38.
Prudens. 38.
Sobrius. 42.
Clemens 43.
Benignus, ſeuerus. 46.
Peritus. 49.
Puras manus ſeruet. 292.
Eccleſiam veneretur. 293.
Decorum ſeruet. 293.
Non ſe pluribus ingerat. 293.
Caueat ſtudium contradictionis. ibid.
Pius Pater ſuccenſeat iniquitati; conſulat humanitati. 49.
Non vtatur imperio vbi lege agi poteſt. 296.
Bonus erga bonos malis terribilis ſit. ibid. Non vtatur militari exeutione. 297. Iuris argutias vitet. 298.
Ob ordinem Iuris non ſeruatum obligatur ad reſtitutionem. & quando? 156.
Pluribus ſimul officiis non imponatur. 109.
Per gradus promotus. 57.
Intra fines ſuos reſidere cogitur. 108. Pulcher corpore. 80 Legitimus Non ſit infamis. Et ſi ex eo orius non arceatur. 80.
Index ciuis an externus eligendus. 81. Pupillis & pauperibus aduocatos det. 291.
Adulatoribus ſit inimicus. 71 Sit verax & tardidus. 72. Quando quærere debeat à partibus non explicita & ſupplere? 140. Qualis eſſe debeat. 5. Excellat moribus. 6 Iudex quis eſt tam diu quàm diu iuſtus. 17. Secretus ſit. 58. Semper ſtudioſus. 54. Senex. 84. Sententia ſubſcribat. 146. Ipſe pronunciet, niſi ſit illuſtris. ibid.
Sit facilis. 65. Suppleat interrogando & quærendo quæ in iudicio minus dicta ſunt. 140.
Veritatis amans, 67. Veſtitu congruo vtens. fol. 91.
Videat ſemper an ſua ſit Iuriſdictio. 101.
Vt debeat euitare vitia in lites coram ſe contingentia. 121.
Vere bonus non ſictè ſit. 9. Publice ac priuatim vitiis abſtinens. 8.
Summè ſit iuſtus. 10. Fidei recta. 10. Timens Deum. 11. Religioſus erga Eccleſiam. 12.
Iudices ſancti. 2. Dei Filij. 3. Qui eſſe prohibentur. 3. 5. Natura prohibiti. 4. Lege, moribus 5. Exemplo præeant in vitiis litium vitandis. 125. Dantur ex conſenſu, & qui? 27. Paſſim varij apud Iſraelitas, Romanos, in Prouinciis. fol. 1.
Iidem Sacerdotes apud Ægyptios. 2. A quibus non appellatur in damnandis reis valde ſint circumſpecti. fol. 210.
Superiores in inferiores inuigilent. 126.
Iudex Eccleſiaſticus nec imperitus admittitur, nec eminenter peritus exigitur, 54
Iudices Eccleſiaſtici in dignitate ſint. fol. 52.
Non Iuriſconſulti aſſeſſorem habeant. 52.
Iudicaturus Deum præ oculis habeat citra alium affectum. 155.
Iudicandum celeriter, non præcipitanter. fol. 139.
Iudicantem vrere non debet appellatio, ſi puris manibus ſit, & pro ſua religione iudicauerit, 149.
Iudici excedenti notoriè obſiſti poteſt. 101.
Eſcura eſſe debet ſacrarum ædium. 280.
Quæ ei cauenda. 42.
Et ex officio quæ incumbunt. 151.
Cauſa ſtatum intelligat. 131.
An conſulentem vxores ſecum ducere. 253.
Cur Iudicibus ampla ſtipendia dentur. fol. 32.
Eis in prouincia negotiari non licuit. fol. 160.
Iudicis, officium ineuntis, inſtructio. 11.
Iudicis recuſati officium. 29.
Eius ſumma gloria. 301.
Minoris dati à Principe acta valent. fol. 85.
Eius officium ante ſententiam. 23.
Iudicum poteſtas ad quæ referatur? 290.
Iudicum vitioſorum pœnæ. 126.
Iudicum nomen omnemq; poteſtatem infra Principem complexum apud Romanos etiam iure noſtro, 365.
Eorum cura in officiales, & animaduerſio. fol. 253.
Eorum dignitas nullibi tanta quanta in Imperio Romano. 1.
Neceſsitas. 4.
Eorum iudiciorumq; maieſtas, 2.
Iudices pedanei ad leues cauſas. fol. 137. & ſeq.
Iudicia affectibus non obſequantur, 26. Eorum neceſsitas, 4.
Iuditia certiora ex legibus, 261.
Eorum ordo, 131. & ſeqq.
Sine Iudiciis ciuitas dici nequit, aut regna. fol. 4.

Iulianus Apoſtata apparitores à præſidibus delubra adeuntibus amouet. 13
Ruſticos coram ſe diſceptantes pugnis quatit, fol. 38.
Iulius Cæſar deſertorum ac ſeditioſorum punitor acerrimus 358.
Multitudinem legum reſecare deſtinauit, fol. 263.
Poſt rem decoctam ambitioni publicas cauſas prætexuit, 212.
Iunio Torquato ab accuſatoribus quæ obiecta? fol. 430.
Iuniores eminentis ſpei à Magiſtratu non reijciendi, 82.
Iura ſacrorum ad ſummum Imperium referuntur, 309.
Iura Maieſtatis, 306.
Iura Maieſtatis minoris nota, 314.
de Iure ſuo decedere fructuoſum aliquando, fol. 258.
Iuramentum fidelitatis ſupremæ poteſtati non officit, 327.
Iuramentum ſeruandum ab eo qui præeſt, niſi promiſſum vergat in animæ præiudicium, 304.
Iuramentum ſeruandi iuris, regni non alienandi, non minuit Maieſtatem. 327.
Iuramentum calumniæ & malitiæ vitandæ remedium, 118.
Iuramentum militiæ in bello iniuſto non obligat. 361
Iurandum ſummo Principi ab omnibus ſubditis non clericis, 276
Iureconſulti an nobiles, 187
Iureiurando aduocati compeſcantur ne improbe patrocinentur, 122
Iuriſconſulti ſummos honores geſſerunt, 306
Iuriſdictiones ruſticæ in criminalibus periculoſæ. 315.
Iuriſdictionum gradus tertiam appellationem vltimam non faciunt, 311
Iuriſprudens non in cortice verborum ſed in ſucco. 49.
Iuriſprudentia vera quæ? 49.
Non ad opes conquirendas diſcenda, fol. 330.
Reipub. neceſſaria, 184.
Eſt ars æqui & boni, 6.
Iuriſprudentiæ Doctores quales debeant eſſe? ibid.
Quæ docendi ratio? 331.
Iuſiurandum per Iudicem præſtandum. 307
Per milites præſtitum, ibid. Romæ olim in cauſas ſingulas, ibid. Conceptis verbis ad S. Euangelia, ibid.
Ius necis in quibus non obtinet in bello, 373
Ius vitæ ac necis autocratiæ inſigne nota, fol. 313.
Iuſtitia eiuſq; hieroglyphica, 15. 16.
Iuſtitia diſtributiua ... commutatiua ſeruanda à Iudice & priuato, quomodo? 15.
Iuſtitia & pax ſorores. 60.
Quomodo Iuſtitia conſtans, 29.
Cur cæca, 27.
Cur manibus orba, 29.
Iuſtitia moderata ſeueritate, 17.
Feſtina lentitudine. ibid.
Iuſtitia legalis vniuerſalis, 6
Iuſtinianus immenſa legum volumina in Pandectas contraxit & Codicem edidit. 263. Veteres & expertos Iudices exigit. 85
Iuuentus remouenda à corruptelis. 186.
Iuuentus patricia quomodo educanda? fol. 435
Iuuenes in Senatu conſiliis olim intererant. fol. 337.
Legationibus adiungebantur, ibid. Fallis fortibus impendendi, 80

L.

Lacedæmonij initio imperium in victas ciuitates non ſumpſerunt, 378
Eorum exitium quod? 39.
Lacones defectu ærarij in diſcrimina ſumma lapſi, 411.
Eorum Reſpub. reprehenſa. 427.
Lætus introitus Brabantiæ Ducum, 236
Laicus non poteſt eſſe Iudex reſpectu clerici, 5
Largitionibus veniam ſperat Nero, 9
Laurentes Tatij percuſſores Romulo dediderunt, 263
Legatio libera, non priuilegiata, 403
Legati ex fide publica inuiolabiles iure gentium, 261.
Vſque ad renuntiationem, etiam inter ciues. 263.
An etiam delinquentes, ibid.
An apud omnes, an eos tantùm ad quos mittuntur ſint inuiolabiles, 262.
Non pulſandi nō tantùm, ſed nulla iniuria afficiendi, 202.
Qui propriè Legati, 402.
Eorum comites ſecuritate legatorum fruuntur, 261.
Eos mittere & recipere ad maieſtatem pertinet, 312.

Lega-

Legatus falſus nullo beneficio ſed ſupplicio dignus. 263

Legiſlatio ſummi Imperij teſſera. 308

Legitimatio ſolius Principis eſt. 318

Leges, vide Lex.

Lenæ, meretrices eliminandæ. 189

Lenitas cum ſeueritate. 47

Leo X. vetuit Cardinalibus luxum etiam in funere. 298

Lex bona ſi executionem Magiſtratus curet. 238.

Lex Regia quare lata? 425

Leges ferre ad ſolũ ſupremum Principem ſpectat, 329. *An à ſucceſſoribus cõfirmandæ?* 168. *Executioni mandentur.* 162. *Leges annales ligendorum Magiſtratuum.* 85. *Leges fundamentales ditionum Maieſtatem non tollunt.* 326. *Fundamentales Regiæ quæ in Gallia?* 326. *Leges ferre inutile, ſi effectus non dentur.* 162. *Non facilè mutandæ.* 121.

Paucæ ſint. nam numerus obſeruationi obeſt. 161. 162. *Sint genti vtiles.* 329. *Quales eſſe debeant.* 164. *& ſeq. Quæ aduerſus ambitum.* 88. *Sine Iudice eſſe nequeunt.* 4. *Leges ſumptuarias promoueat Iudex.* 297. *Vtſtaria an expediant.* 93. *Virum bonum exigentes Iudicem deſignant.* 6. *Legibus Romanis olim in imperio Romano vti tenebantur.* 163. *Legibus quàm Regum arbitrio regi ſatius eſt.* 161. *Iis ſolutus eſt Princeps, an Auguſta? an filij?* 308. *Legum multitudo ſignum Reipub. malè habentis.* 110. *Earum vinculum ſubditos ligat etiam in conſcientia, quamuis adiecta pœna.* 328.

L. Veteris ſtudium fuit Moſellam atque Ararim foſſa connectere. 278

Libellorum famoſorum auctores compeſcendi. 70

Libellus XII. Tabularum à pueris in ſcholis diſcebatur. 162

Liberæ ciuitates qualiter contrahant. 383

Liberorum & parentum officium. 173

Libertas vnitarum Prouinciarum per induciarum exſpirationem euanuit, ſi qua fuit. 390

Libertina cuiuſdam in celando arcano pertinacia. 59.

Libertus ius aureorum annulorum non adeptus, vel natalibus non reſtitutus nec cogi nec admitti poterat ad Decurionatum. 248

Lites ex ebrietate natæ concordia, vt tranſigendæ. 120. *Lites pauperum, agricolarum, monachorum & clericorum accelerandæ.* 138. *Lites qui execrantur laudandi.* 111. *Qui habent non ſemper improbi.* 111. *Intra biennium terminandæ.* 122. *Reſtringi oportet vbi tolli non poſſunt.* 110. *Lites ruſticorum breues eſſe voluit Iuſtinianus & quare?* 274

Litium mala vnde plerumque. 26. *Scaturigines.* 110. *Earum cauſa* Meum *ac* Tuum. 112. *Earum remedia.* 117. *Earum longitus tollenda.* 131.

Litigantes ante ſententiam rogandi, num quid dictum inſuper velint. 25. *Ipſi cauſam dicant.* 131. *Inuitandi pœna & præmio ad concordiam.* 62.

Litigator frequens an vir bonus. 111

Litigatoris officium. 111

Litterati ſupra vulgares Nobiles. 180

Locrenſes legem nouam ſuadere volentem, non perſuadentem puniebant. 171

Longobardorum colonia. 271

Lotharij Imp. Iudicum cura. 126

Eius de Sago & toga iudicium. 180

Lucius Vectius & Tarquinius quare condemnati. 258.

Ludi prohibendi. 130. *Sumptuoſi vetiti.* 187.

Ludouicus XI. iniuſtè Burgundiæ Ducatum inuaſit ac detinet. 341. *Patricios à familia abegit, ſartore pro feciali, tonſore pro legato, medico pro cancellario vſus.* 412. *Veredariorum curſum reſtituit.* 264.

Ludouicus XII. in Iudices inquirit. 126.

L. Martius Populo Romano Hiſpanias reſtituit. 379.

Lupanaria tollenda. 130

Luxus coercendus. 230. *etiam in funere.* 297. *Romæ ſæpiùs punitus.* 288.

Lycurgus ſeniores Iudices conſtituit. 85. *Eius lex erat hoſtes fugientes non occidere.* 356

Lytrum pluribus deberi & pluries poteſt. 392. *Diſciplina Romana non admiſit. ibid.*

M.

Macedonia vno conflictu infra biduum dedita 281

Machetas à Philippo appellat. 55

Mæcenas Auguſtum monuit, vt ſolus ſine plebe, populo ac Senatu, Magiſtratus crearet. 310. *Præfectum prætorio ex equitibus eligendum Auguſto ſuaſit.* 426

Magiſter non ſit, qui non fuit diſcipulus. 57

Magiſtri cenſus Romæ officium. 239

Magiſtratibus imponendi, qui pares ſunt, non ſuprà. 426

Magiſtratibus, quæ olim veſtes attributæ. 93

Magiſtratu depoſito, Conſules quinquennium in vrbe manere iuſſi ab Auguſto. 426. *Magiſtratu defuncti morari debebant ad* 50. *dies in prouincia.* 157. 158

Magiſtratus accuſatio breui terminanda. 158.

Magiſtratus Ægyptiorum in leges iurabant. 23.

Annuè innouandi. 427. *Belgici quales.* 53. *Bredani cura in ædificiis.* 286. *Magiſtratus ciuilis vniuerſam iuriſdictionem demandare non poteſt.* 109. *Contemptus ſeditionis cauſa.*

212. Ad eius curam pertinet iuuentutis inſtitutio. 183. Curet pauperes ac miſerabiles. 291. De contumelia iniuriaq; tenetur. 37. Magiſtratibus geſtis nobilitas acquiritur. 75. Magiſtratus honor non munus. 5. Inuicem ſe honorent. 250. Prouinciam euntes inſtruebantur neceſſariis. 156. Lenas meretrices eliminet. 189. Magiſtratus minor peritus ſit. 51. Magiſtratus nec aſſumi nec deponi poteſt iniuſſu Principis. 336. Explorandi & aſſumendi digniſſimi. ibid. 338. Formandi inſtitutione, magnorum comitatus, legatorum, Iudicum in Prouincias miſſorum. 337. Olim varij. 289. Quales eligendi. 447. Perpetuus an magis conueniat? 96. Magiſtratus ſacri, inuiolabiles. 101. Semper in publico fulgeant. 104. Sint faciles & comes. 65. Speciales ad quietem dati. 207. Strenuè officio ſuo incumbant in reformationem & qui? 192.
Magiſtratuum auro venalium incommoda. 89. Creatio. 309. Dignitas non minuenda. 250. Facinora eorum Principi imputantur. 227. Magni Magiſtratus officij tempore non accuſabantur. 156. Magiſtratuum nundinatio omnis improbitatis principium. 115.
Magnates in Conciliis quare locum habent? 251. Inconditi atque ineruditi. 51.
Magnitudo Romana barbaris an iuſta cauſa fuerit imperium vaſtandi? 345. Magnitudo vbique crimen intendit. 213.
Maieſtas Iudicum iudiciorumq;. 2. Maieſtatis rei non lugentur. 210. Non ſepeliuntur. 211. Filij in bonis puniuntur. 231. Maieſtatem lædit qui aliò appellat. 310.
Mala à libidine quæ in Rep. 186
Maledicentiam Iudex puniat. 124.
Maledicentium Principibus pœna. 225. à Maioribus ad minores honores, vel extra patriam quis cogendus non eſt. 248.
Mammelucis ſolis in armis eſſe licuit in Ægypto. 231.
Mandata Principum. 314
Manlius ſatius eſſe iudicabat patrem forti filio quàm patriam diſciplina militari carere. fol. 357.
Mansfeldij aſtus. 349. Prælium Flericanum. ibid.
Marabodius in aduerſa fortuna ſui memor. 293.
Marchiauellus quàm malè ſimulatam virtutem & religionem admittit propter mundanam pacem. 166. Eius pernicioſa doctrina refutata. fol. 40.
Marcianus ob diligentiam laudatus. 54.
M. Antonius Philoſ. Imp. numquam fiſco fauit, in cauſis compendij iudicans. 28.
Maria ſoror Moyſis aduerſus eum inſurgens lepra percuſſa eſt. 324.
Maria Scotica infame ſupplicium. 433.
Maritus quando adulteram occidit impunè iure ciuili? 89
Marius laudatus. 435.
Mars Gradiuus vnde? 157
C. Marsellus Summam Imperij ad ſe traxit in Gallia quomodo? 429
Matrimonia non ritè ineuntur ſine patria poteſtate. 173. Matrimoniis factus fauor caſtitatem promouit. 191. In ciuium numerus augendus. 192. Matrimonium contrahentibus in Hiſpania data priuilegia. 191. Raptoris cum rapta an pœnam oboleat? 211.
Maximilianus I I. ebrioſos ab Imperij officiis excluſit. 120.
Medices Alexandro occiſo Senatum Florentinum coegit vt perpetuum eum Ducem crearet. 423.
Medici an nobiles? 178. An ab ægris quid poßint accipere? 32. Eorum neceßitas & ſtipendium. 299. Habendi præſertim tempore contagionis ære publico. ibid.
Medorum regum edicta immutabilia. 171.
Mendacium abſit à lite. 113. In iudicio an ſit mortale? 114.
Mendax Index dignitati ſuæ iniurius. 74.
Mendicantes validi non permittendi. 238. Explorandi omnes. ibid. Operibus applicandi. 239.
Mendicãtibus Ordinibus adſiſtia quã'ia licita? 238
Mendicitas otioſa ſacris Canonibus odioſa. 239.
Mentientis in iudicio pœna. 121.
Mercator an vilis? 250. Mercatores infimi qui? 250. Ad decurionatum admittebantur. 248. Non ſunt infames. ibid. Bene habendi. 278.
Mercatura an noceat nobilitati? 79. 381.
Merces minimis tributis granare Reipub. quantum conferat? 276. Mercium pretia quomodo ſtatuenda? 276.
Mercimonia & artificia augenda. 229. Eorum abundantia Reip. curanda. 268.
Meretrices coniugata non emendata maximè punienda. 191. Meretrices eliminandæ. 189. Neapoli carrucis vehi prohibentur. 190. Si eliminari nequeant ob gentis genium coercenda inter aliquas anguſtias. 190.
Merum Imperium diſertè dandum. 100.
Meßium incenſores grauiter puniuntur in Africa. 244.
Metallorum fodinæ inter regalia cenſentur. 316.
Metus vicinæ potentia valde creſcentis an iuſta belli cauſa? 344. An ad bellum ſociale ea ſufficiat. ibid.
Meum ac tuum litium cauſa. 112.
Miles hoſpitari vt debeat. 359. Iurabat à furtis abſtinere olim. 358. Qualis legendus. 356. Vt iuſtè bellet, bellum iuſtum ſit, aut inculpatè credatur. 360. Neminem concutiat, calumnietur, contentus ſit ſtipendiis ſuis. 360. Externo ſi militet notoria ſit belli iuſtitia. 361.

Mili-

Milites Romani an nobiles. 179. *An illis liceat ſtipendiis non ſolutis neceſſaria extorquere.* 302. *Commeatus illis parce dandus.* 358. *Militum numerus ſemper alendus in magnis imperiis. fol.* 270.
Militaria delicta quæ? 362
Militia armata quando nobilitet. 179. *Militiæ gloria ad ſolum Principem referenda.* 430.
Milo conſumpto patrimonio ſeditioſus. 222
Minæ ſeditiones cauſant. 220.
Miniſtri cum delectu aſſumendi. 252. *Fideles ſint & ſecreti.* 254.
Miniſtri Iudicis ſint ſecreti. 58.
Miſericordia intempeſtiua dolo proxima. 18. *Victo debetur, & magis nondum victa.* 375.
Miſſorum numerus exhaurit ærarium. 452.
Mithridates in aduerſis conſtans. 293.
Mixtum imperium quibus olim competebat. 98. *Mixto in ſtatu intendendum ne quid ſupra alternum increſcat.* 432.
Modeſtia laus. 91.
Modi opes parandi. 266.
Moyſes tabernaculum ingrediebatur antequam iudicium proferret. 37. *Scientius Ægyptiorum & Chaldæorum eruditus.* 50. *Idumæo neutralitatem promiſit.* 395. *Ad ipſius preces Ioſue vicit Amalechum.* 367.
Monachorum reformatio ſumma, ad primum inſtitutum reuocatio eſt. 204. *Eorum varietas Eccleſiam illuſtrat.* 204
Monachus fugitiuus pactus cum Priore regreſſus à Prouinciali non puniendus. 382.
De Monarchia Alexandri malum omen. 428.
Monaſterium liberi non rite ingrediuntur ſine patria poteſtate. 173.
Monetam cudere & imagine ſua ſignare ſolius eſt Principis. 313. *Moneta ius ad ſupremum principē ſpectat.* 417 *Hodie communicatur nimis inferioribus.* 314.
Monetariorum exceſſus. 420.
S. Monica moroſum maritū quomodo vicerit. 274.
Monita miſcellanea. 289. 446.
Monita reſidua de ſeruando ordine iudiciario præſertim in litibus criminalibus 151.
Moralis Philoſophia. 51. *Iuriſperito neceſſaria. fol.* 51.
Mores mali cum peregrinis mercibus ne inuehantur. 283. *Moribus ſemper deferendum.* 78. *Moribus Iudex excellat.* 6.
Morbis & litibus dandi optimi medici & medicinæ. 112.
Mulctari quis poteſt ter pecunia, ſed recidiuus grauius puniri. 246.
Mulcta publicis operibus, aut fiſco applicentur. 246.
Mulier habitu virili an uti poſſit. 73. *In publicum non trahenda.* 297.
Munera illicita etſi non iniquè iudicetur, & quare? 30. *Munera perſonalia pretio non redimenda.* 267. *qui his abuſi ibid. Munerum vis.* 29.
Muſæ & Minerua cur fingantur virgines. 186.
Muſica inſtrumenta cantus Eccleſia primitiuæ non adhibebantur. 124.
Mutianus Vitellij filium occidi iubet. 217.
Municipalitatis & artium iures curanda. 281.

N.

*N*Atiuitas inter æquales virtute momentum facit.* 78.
Naturalizatio ſolius eſt Principis. 318.
Neapoli cautio datur de ſtando iuri in Syndicatu. 157.
Neceſſitas exlex in multis 218. *Neceſſitas Iudiciorum ac Iudicum vnde?* 4. *Ex neceſſitate ablatum priuato ex publico compenſandum* 219 *Neceſſitatem pugnæ nec ſibi nec hoſti imponere debet Dux exercitus.* 353.
Negligens Eccleſiæ tuitionem excommunicatur. 13.
Negligentia nouerca eruditionis. 56. *Negligentia Iudicum luinm cauſa.* 114.
Negotiatio Iudi probibita. 32.
Negotiari Iudicibus in prouincia inhibitum. fol. 160.
Nero Ambraciam cum ſinu Corinthiaco iungere voluit 178. *Largitionibus veniam petat* 9. *Plautum in Aſiam diuiſit.* 2.6 *Salaria pro patrocinia ſolus permiſit.* 123. *Illum nimia promiſſio perdidit.* 244 *Ex eius nece gaudium publicum.* 228. *Eius vitia.* 412.
Neutrales ad quid obligentur. 395.
De Neutralitate. 394.
Nicolaus Francus ob maledicta in Pium V. verſus in laqueum actus. 294.
Nicolaus Rentius priuatus nugator, Tribunus optimus. 10.
Nobiles alij marte, alij arte. 180. *Nobiles virtute polleant, crimine careant.* 186. *Agriculturam exercere poſſunt. ibid. Nobilibus familiis pauperibus è publico ſuccurrendum.* 435. *Nobilium egeſtas cauſſa ſeditionis.* 222.
Nobilitas deſcendit, non aſcendit aut tranſuerſim porrigitur. 178. *An ad ſpurios? ibid. Codicillis conceſſa an porrigatur extra territorium concedentis?* 178. 179. *Quid de Codicillis Rom. Imperatoris? ibid. Congruit Iudici ad venerationem.* 75. *Vnde illa. ibid. Non ſola promouenda.* 77. *Nunquam ſola ſufficit.* 78. *Regnorum fulcrum.* 270. *Ex ea equitatus. ibidem. Semper & ab omnibus obſeruata.* 177. *Vetus quomodo colenda.* 229.
Nobilitatio ſolius eſt Principis. 318.
Nobilitatus à Principe an recipiendus vt talis in Eccleſiaſticum? 179.

Nocturna prælia vitet exercitus Dux. 354
Nominati cogendi etiam ſpoliatione bonorum ad officium, 247. *quando non teneantur, ibid.* *Nominatus per iniuriam excuſatur,* 248
Non ſe Regem Cæſar, ſed Cæſarem eſſe dixit. 421
Normanni Galliam inundarunt cum periculo Gallorum interitus. 380
Noſcat ſeipſum qui præeſt. 446
Notarij quadantenus Iudices partium conſentientium, 100. *Eorum fides,* 255. *Eorum officium an nobilitati noceat.* 181
Nota ſupremitatis, 306. *& ſeqq.*
Nouitas in Repub periculoſa, 78. *Nulla facile in Repub. admittenda,* 423.
Nouitati omni occaſio auferenda occultiſq; conſiliis. 424
Numa Romæ varia artificum collegia instituit. 182
Nundinarum priuilegium Regium eſt. 320
Nundinatio Magiſtratuum omnis improbitatis principium, 115
Nuptiæ magnarum ad maiora viam ſternunt, 217

O.

Occiſi in officio remuneratio. 356
Odia mutua in Repub. tollenda. 229
Oeconomia Regum, Rerumpub. ſit liberalis non prodiga, magnifica. 267
Oculus hieroglyphicum Iuſtitiæ. 16
Officia Eccleſiaſtica ritè peragantur, 194. *Officia noua multa Conſtantinus inſtituit, & quare?* 427. *Plura vnus non occupet,* 251. *vt hodie obeunda?* 103
Officium conſultantis, 444. *Defenſorum,* 101. *Duorumuirorum,* 102. *Officium honor cur dicatur,* 104. *Officium iudicis ante ſententiam,* 25 *iudicis recuſati,* 19. *Iudicis vt ſeditionum cauſæ tollantur,* 219. *Liberorum & parentum,* 173. *Litigaturi,* 111. *Officium Magiſtratus manet ad ſucceſſoris aduentum,* 97. *non deſerendum niſi ſucceſſor aduenerit in metropolim.* *Officium Præfecti vigilum,* 102. *Officium primum iuſtitiæ.* 12
O[illegible]enbarneueltius damnatus ſub ratione exercitus comparati iniuſſu Ordinum. 346
Omnia virtutes. 6
Opes parandi modi. 266
Optimates & populus contraria via gradiuntur, 437. *Optimatum arca,* 433
Oratio Eccleſiæ aduerſus lites. 118
Orator vt Iudex vir bonus. 6
Ordinatio ſtyli criminalis. 152
Ordines Brabantiæ monachum fugitiuum & à Rege Galliæ repetitum ſuo priuilegio tuentur, 388. *Ordines an quid poſſint ſtatuere,* 334.
Ordines turbare non licet [illegible] *Ordinib[illegible] prouinciarum clerici adhibiti.* [illegible]
Ordines mendicantes vnde dicti? 280
Ordo iudiciorum, 131. *& ſeq. Ordo* [illegible] *in iu dicio ſeruandus.* 151
Origo criminum ſpes redemptionis. 33
Origine nobilitas acquiritur. 45
Orphanotrophium. 295
Oſtraciſmus cùm res publica & quies requirit vſurpandus. 236. *Citra mortem niſi in ſceleribus luce clarioribus. ibid. Quando vſitus.* 220
Otho Imperium quomodo ſuſcepit, 425. *Inops ad Imperium peruenit,* 426. *Illi ſuaſum ne belli[illegible] cum Vitellio traheret.* 353
Inopia illum ad Imperium impulit, 79. *Ob Romana cladis cauſa,* 358.

P.

De Pace, 395
De Pace nihil violandum, 382. *Pacis fr[illegible]ra,* 384 *Eius infractor[illegible] nulla pœna ſatis digna,* 598
Pacificatorum officium. 130
Pactum ne damna reſarciantur valet & plerumque contrahitur, 276. *Pact[illegible]rum bellicorum interpretatio lata.* 328
Palma hieroglyphicum iuſtitiæ, 16. *Semper virens,* 22. *Ponderibus reſiſtit. ibid.*
Paues[illegible], palatini, 262. *Grad[illegible]les,* 273
Pannonia Hungariæ coniuncta. 428
Papa an orbis dominus. 327
Papinianus mori maluit quàm fratricid[illegible] f[illegible]lſo iure defendere. 114. *Pr[illegible] mo[illegible] functus.* 306
Papirij laus. 59
Parangaria quid. 264
Parenæſis ad Iudicem, Magiſtratum, Senatorem. 455
Parentum & liberorum officium. 173
Parlamenti Pariſienſis in legum [illegible] auctoritas, 329. *Parlamenti M[illegible], Pariſienſis,* 23. *Parlamentum Mechlinienſe,* 340. *Parlamentum Pariſienſe.* 339
Parochi eorum delectus. 201
Parochialibus [illegible]cleſiis faueat Iudex. 293
Parricidium q[illegible]niatur. 212
Parſimonia maximum vectigal. 268
Partes per ſe litem conteſtentur. 137.
Paſtoratus non vniendi aliis beneficiis non curatis. 2[illegible]2
Monaſteriis vniti non minuendi, ibid. Nimis lati, diuidendi, ibid. Vniti ſoluendi. ibid. Eorum dotatio. 201.
Patientia aduerſus lites remedium, 112. *Patientia Scipionis,* 25. *Patientiâ Romani omnem regionem obtinuerunt, Patientia virtus,* 118

In-

Patria poteſtas, 173. *Sine ea non ritè matrimonia ineuntur quamuis validè, ibid. Nec monaſticus ingreſſus quamuis validè, ibid.*
Patricij neque nimia neque nimis diuturna poteſtate attollendi. 426
Patriarcharum gradus in ordine hierarchico. 200
Paucitas legum quibus, cur, curæ fuerit, 162
Pauli Æmilij laus, 348
D. Paulus non reijcit iudicia à dignitate præditis, 3. *Eius 1. ad Corinthios 6. locus explicatus.* 3
Pauperes qui & quomodo in litibus iuuandi. 112
Paupertas periculoſa, 79. *litium cauſa,* 112. *Non nocet nobilitati.* 181
Pax finis belli, illa intendi, hoc tolerari debet, 341. 381. *Pax Madrilienſis malè diſputata à Gallis.* 365
Peccat in Maieſtatem qui in monetam. 314
Peccati inductio in bello an licita. 367
In Peculatu non datur abſolutio. 317
Pecunia in Repub. malum neceſſarium quomodo imperanda, 410. *Eam imperare ſolius eſt Principis,* 313. *Pecunias ſpargere priuato inhibitum.* 430
Pedaneus cur liceat aliquid accipere. 32
Penſio inuenta ob diſpendium. 210
Penuria incommoda. 272
Peregrinatio, 185. 301. *& ſeq. Ad hiſtoriam ducit & noſcendum populorum ſtatum,* 303. *Quo fine peregrinandum, ibid. Ad quos potiſſimùm populos. ibid.*
Perennius capitis pœna affectus quod nummos publicos ſua imagine ſignaſſet. 313
Pericles Athenienſium Dux liberos eorum, qui in prælio occubuiſſent ad pubertatem e publico ali curauit. 213
Pertinax Imp. detractores vrbe pellit. 70
Petrus Medices in fœderibus ſummum locum tenere bonam ſemper fidem voluit, 386
Peſcennij Nigri memorabile dictum, 29
Petulantia linguæ à Concilio Carthag. graui pœna coercita. 294
Pharao abuſus operum præſtatione. 267
Philippus Auguſtus in Iudæos inuigilat. 126
Philippus Macedo Romanorum caſtra laudat. 355
Philippus Pulcher in Gallia officia fecit perpetua, 97. *Cauit ne quis in loco originis officio Seneſcalli, Præpoſiti, Iudicis fungeretur.* 82
Philoſophia vera Iudici neceſſaria. 6. 7.
Philiſtini cauent ne Hebræi arma fabricent. 231
Pia corbola vnde? 264
Pilatus à Nerone putatur capite punitus. 433
Pyrrhus Laniſta diſcipulis iram ponere iubet. 38. *Pyrrhus Rex primus omnium caſtra metari docuit.* 355
Piſoni inuidiam quæ peperit? 430
Pius IV. expectationem omnium de ſe ſuperauit. 10
Plato quales delatores admiſerit, 129. *Reos ſapientibus tradi voluit vt eorum arte ad rectiora flecterentur,* 45. *Eius iudicandi ritus.* 132.
Plenitudo poteſtatis vt ſit iuſtitiæ. 339
Plebem non lege ſed indirectè à Rep. excludi, 434. *Illi armis abſtinendum,* 231
Pœna in criminalibus non probantium tergiuerſantium, deſiſtentium, calumniantium accuſatorum. 214. *Pœna Iudicis negligentis.* 129. *Mentientis in iudicio.* 122. *Pœna omnis ad menſuram qualitatum delicti.* 213. *Pœnam ebrietas vt non excuſat.* 120
Pœnarum neceſſitas à malitia hominum, 244. *Pœna adulterarum grauiores quàm virorum ex circumſtantiis & quare?* 212. *Apud Belgas quæ vſitata.* 215. *Aſperandæ ſunt ex cauſis.* 244. *Pœna & præmia ne deſint præſertim in bello,* 449. *Pœna in fornicarios,* 185. *In adulteros rectè lata* 189. *Fides violatæ.* 256. *Pœnæ Iudicum vitioſorum.* 126. *Corruptorum,* 34. *& ſeqq. Legatorum violatorum.* 262. *Maledicentium Principibus.* 225. *Ordinaria mitiganda.* 245. *Pœna proditorum.* 59. 225. *Tumultuantium,* 225. *Quomodo infligenda,* 215. *Pœnarum finis,* 43. *Pœnis & præmiis ſtat Reſpublica.* 242
Pœnitere debent in pane & aqua qui annonæ pretium excedunt, 278
Pompeius reprehenſus fuit quòd cenſor fuerit grauior remediis quam delicta erant, 210. *Eius prælia,* 396. *Eius caſtra Senatus appellata & quare?* 338
Pomponiano quæ crimini imputata? 431
Ponderis ac menſuræ cura habenda, 272
Pontifex Romanus primus in ordine hierarchico, 200
Populus exarmandus in periculo ſeditionis ne dureſcat, 224. *Romanus Populus ſolus morte mulctabat.* 213. *Populi reformatio ex exemplo cleri inſtitutione iuuentutis,* 205. *Delectu optimorũ Magiſtratuum eorumq́ bona adminiſtratione. ibid. Syndicatione,* 206. *Ex populo qui publica tractant ne limites tranſiliant,* 231. *Populo multa permittenda dum vis imperij obtinetur,* 424
Porſena Tarquinios Roma iure electos pronunciauit. 263
Portus bene curandi, 278. *Quomodo curandi.* 283.
Porus Alexandro: Noueram vires meas, nondum expertus tuas, 396
Poſthumius Samnitibus deditus. 365
Poſtliminium an ex pace? 392
Potentia Auſtriaca aut Hiſpana an ſufficiens belli cauſa? 344. *Potentia Dauid, Ioſaphat,* 265. *Principibus neceſſaria,* 265. *Ad potentiam facit muratarum ac populoſarum vrbium firmitudo,* 221. *Potentia vicinæ valde extreſcentis metus an iuſta belli cauſa,* 344. *an ad bellum ſociale*

ea ſufficiat? ibid. Potentia domeſtica quid? 265.
Poteſtas Iudicu vnde cœpta. 97. Vnde dicta? quotuplex. 98. Poteſtas patria. 173. Poteſtas Mariti vnde? 174. Poteſtas dominorum & ſeruorũ. 175. Poteſtas regia ad ſalutem publicam. 324. Poteſtatum diuinæ & humanæ ſubordinatio. 22.
Præbendæ qualiter incompatibiles. 203
Præcedentiæ regula. 105.
Præceptores apti eligendi pro iuuentute 183. Honoribus & lautis ſtipendiis inuitandi. 183
Præda, de ea Duces ſtatuunt. 382.
Præfecti Ægypti felicem embolam curabant. fol. 272.
Præfecti initio ſine tempore præficiebantur manebantq́, niſi ob delictum mouerentur. 97.
Præfecti prætorio cur I. C. 426
Præfecti vigilum, 207. Eorum officium. 102.
Præfecti vrbis officium. 207.
Præfectus annonæ Romæ quibus ius dixit. 177.
Prælati cur hodie à foro receſſerint. 84. Mores ſuorum diligenter inſpiciant, ipſi negligentes culpa communicant. 193
Prælatorum cum Cathedralibus deliberatio. 199. Eorum frequens viſitatio ad reformationem vtilis. 197.
Præmia non auri pretia ſunt, ſed honorum nota. 242. Quomodo diſtribuenda. 243. Sint proportionata. 242.
Præpoſitus horreorum nobilis. 173.
Præſes pro qua ſumma adibatur. 101. Omnia munia obit. 290.
Præſides & Proconſules extra prouinciam vt priuati, an inſignia gerant? quæ poſſint facere? 101.
Præſides in prætorijs habitare tenentur. 285. Quæ officia conferant. 94. Vrbes luſtrare tenebantur. 285.
Præſul ſine crimine non peccato exigitur. 10.
Prætoria & tribunal. 106. à Præſidibus habitanda. 285.
Preces monachorum magis iuuant Rempub. quàm graues mendicitas. 204. Preces publicæ pro Principe ſupremo 331
Pretia frumentis ſic ſtatuenda, vt laboris præmia ruſtici habeant. 276.
Primogenitura auget nobilitatem. 180.
Princeps bello adſit. 357. Mare non ſecus ac continentem in poteſtate habeat, ibid. Diſciplinam ſeruet. ibid. Princeps bonus Sacerdotes honorat, tuetur. 13. Corporis cuſtodes habeat. 432. Expendat an feſtinare an trahere bellum expediat. 350. Gratus ſit. 294. Liberalis. ibid. Titulis populum non irritet. ibid. Odia ſeponat. 295. Maturo & ſolerti conſilio vtatur. 296. Hoſtem operiri, an aggredi in hoſtico expediat expendat 350. Partiri exercitum, an integrum obijcere. 351. Num plures ſimul hoſtes habere? ibid. Iuri tertij non poteſt aut vult derogare. 287. In omnem neceſſitatem theſaurum habeat. 411. Leges veneretur. 308. Legibus ſolutus eſt. 308. An auguſta? an filij. ibid. Nomen famamq́, paret. 348. Suas & hoſtiles vires expendat neq; inimicos ſecurus contemnat. 349. Peregrinaris agnoſcit Magiſtratus ſuos. 3 2. Vrbem & Imperij ſedem non omittat. 432. Principes quas cautiones maxime vſurpent. 435. Principes boni voto expetendi, qualeſcumque tolerandi. 237. Principes exemplo ſubditoq. adi uatores inuitent. 287. Gentiſ ſua & ſingulorum gentium noſcant. 425. In Iudices inuigilent 126. Principes ligantur quatenus in Rempub. contractum à prædeceſſoribus. 387. Qua ad religionem pertinent commendata habere debent. 336. Tales apud ſe habeant qui præſentem Republica ſtatum ament. 427. Si partibus ſuis deſint non iuſtè gerunt bellum. quæ illa? 347. & ſeqq. Principis hypocritæ vindicta diuina. 21.
Principi & Magiſtratui non mentiendum 75
Principum Chriſtianorũ cura circa religionem. 333. Eorum exempla Eccleſiam miniſt[illegible] honorantium 13. Eorum [illegible] non niſi de co[illegible] ſunt imbuunt. 216.
Principatus vis reſoluitur cuncta ad Senatum reuocando. 429. Principatus non diuidendi. 428. Potius diuiſi iungendi. ibid.
Priuati an fidem publicam violari faciant. 391. Nihil poſſunt ſtatuere. 235.
Priuato quæ illicita. 429. & ſeq.
Priuilegia Nobilibus conceſſa ſeruanda. 18 Non tangenda. 302. Franciæ & Angliæ Reges ſeruare ea iurant. ibid. Significant ſupremitatem. 384. Priuilegio abutens priuandus. 168.
Priuilegiorum confirmatio à ſucceſſoribus petitur in Gallia. 168.
Priuilegium perſonale cum perſona extinguitur. 167. Gratuitò conceſſum reuocari poteſt, & quando? ibid.
Procedendi ſtylus vulgaris. 134.
Proceſſus ſtylus corrigendus ſi quid deſit. 131. Proceſſuum vitia. 117.
Proconſules extra Prouinciam vt priuati. an inſignia gerant? quæ poſſint facere. 101.
Procuratores malignantes in iudicio coercendi. 122.
Procuratorum officium an nobilitati noceat. 181. Eorum vitia. 114.
Prodigalitas paupertatem parit. 412.
Prodigi debitores durius habendi. 127.
Proditorum pœna 225.
Profuſio improbanda. 268
Promiſſi non implendi excuſatio quando iuſta. 304.
Promotores Eccleſiaſticarum curiarũ crimina denunciant, non impunè ſi per calumniam. 208

Promotus à Principe ſciente nō poteſt impugnari. 96

Prouincia malis hominibus purganda. 206

Prouocatio vltima ad Principem. 310

Prudentes conſiliis adhibendi. 442

Prudentia quid? 39. Iudici neceſſaria & quæ? 38. Eius functiones. 39. Ad praxim pertinet. 39. Vera non eſt niſi in viro bono. 39. Omnia virtutum genera complectitur. 39. Oeconomica, Politica, Nomothetica, Iudiciaria, militaris quæ? 40

Prochotrophium. 291

Pugna ad Neoportum infelix quare? 353

Puncta officij quæ? 124

Puniendum in cauſa religionis cautè. 44

Punitio recto ordine fiat. 128. acceleretur, & quare? 129.

Purgationes Canonicæ vix, vulgares numquam vſurpentur. 246

Q.

QValis eſſe debeat Iudex. 5

Quare Catalina auſus ſit coniurare? 432

Quare cædes Cæſaris improbanda? 423

Quæſtiones ad veritatem habendam. 215. Quæſtiones pro amicis. 24 27. Quæſtiones regiæ circa iuſtitiam iudicandæ vt aliæ. 345.

Quarta bonorum Eccleſiaſticorum in curam ſacrarum ædium olim deſtinabatur. 280

Quies publica curanda. 200. A vindicta criminum iuuanda. 210.

Q. Claudius trib. pleb. legem promulgauit ne Senator ampliorem nauem haberet quàm 300. amphorarum. 250

R.

RAtio Imperiorum, ne noceri poßit, nil nimis excelſum ſit. 215

Rebus ſacris ſæculares ne ſe immiſceant. 193

Recidiuus grauius puniendus. 246

Reformatio Magiſtratui incumbit. 192. Reformatio cleri. 202. Reformatio monachorum. 204 Reformatio promptißima ex cleri delectu. 197

Regalia. 314. & ſeq.

Reges conſtituti iuſtitiæ cauſa. 2. Exercuerunt iudicia. ibid. Gladij rationem dabunt pro Eccleſia aut Religione exerciti aut contra. 345. Eorum iura. 320. Iurant iura regni non minuere. 307

Regibus Perſis ignes prælati. 14. Regum Ægypti diuitiæ. 266.

Regiæ quæſtiones circa iuſtitiam iudicandæ vt aliæ. 345

Regiminis prima ratio noſce genium ſuæ gentis. 172

Regnati qui fuerunt iurant neminem regnare paſſuros. 437

Regna ſine iudiciis ſunt latrocinia. 4. Regnum alienum non inuadendum etſi bella ſit occaſio. 342

Regula in xeniis, eſculentis, poculētis accipiendis. 32.

Rei criminis non poſſunt eſſe Iudices. 3. Rei illuſtres in iudicio ſedent. 157. Rei requirendi, exhibendi, cuſtodiendi, tranſmittendi. 214. Exhibiti quomodo habendi. 214. Vbique puniendi. 206. Reorum nummi aut annuli iure non cedunt officiariis. 209.

Reipub. annona coemenda. 277. Reipub. beatitas in quo conſiſtat. 300. Reſpub. felicitas boni ſuperiores. 11. Eius forma non mutatur ſine periculo. 423. Reſpub ſalus iuſta belli cauſa. 341 Eius ſtatus ſæpè ad ſua principia reuocandus. 423. Cuique ſua noſcendus. 424. Reipub. ſtatus vix alicubi ſimplex. 421. Reſpub. aliis in locis conſtituta ad morem vrbis Romæ. 290

Relatio ex ambiguo iure Principi fiebat olim. 136. Non facienda vbi poteſt ſe Iudex extricare. ibid. Alicubi mores exigunt. ibid. Canones admittunt. ibid. Relationes lubenter audiendæ. 240 Sed digna principatu, ſeu cuiuſque gradu. minores ad minores reiiciat Princeps. 241. fiant frequenter. ibid. & ſubordinatè. ibid.

Relaxationes animi an & quæ laudandæ? 301

Religio quo ſenſu ſpectet ad ſupremum Principem, de ea ſciſcere? 331

Religio vera in Iudice. 12. Retinenda. 223. Fundamentum Reipub. ibid.

Religionis Chriſtianæ tabulæ. 334. Religionis nouatio ſeditionis cauſam præbet. 222. Eius apud omnes gentes cura. 333. Eius ſtatus præſens per Europam quomodo curandus? 222.

Religiones diuerſæ in vna Rep. pernicioſæ. 335.

Remedia in cauſa religionis pro genio gentis applicanda. 223. Remedia lenius. 117. Remedia morbis ne ſint grauiora. 209. Remedia ſeditionum. 223. & ſeqq.

Repraſalia. 400

Res diuina ſanctè fiant, & à piis ſacerdotibus. 193

Reſtrictiones mentales à iudiciis abſint. 74

Rex pauper periculoſum animal. 412 Vide, Reges.

Rhodij Romanorum clementiam laudant. 45

Ritè electus Index. 93

Ritus iudicandi Platonis. 132. Ritus Romanorum iudiciorum à noſtris longè diuerſi. 56

Robertus I. II. Scotorum Rex in Iudices inquirit. 126

Roboam iuniorum conſilium ſecutus ſeditioni cauſam dedit. 225. & ſeq.

Romani datæ fidei obſeruantißimi. 257. Exercitum ſemper vallo conſidebant. 271. Socios iuuando orbem terrarum ſibi ſubegerunt. ibid. Improbarunt in hoſtem veneno graſſari. 372. Operum præſtatione abuſi. 267. Græcis numquam niſi latinè reſponſa dederunt. 435. Omnem regionem obtinuerunt patientiâ. 25. Priuilegiis donarunt qui proli gignendæ incumberent. 191. Quotannis in facta Auguſtorum iurabant etiam ſub Tiberio in verba Seiani. 176 Rei militari diſciplinas adiungebant. 52. Tribuo-

butorum ex actionibus graues & eorum inutilibus expenſis fuerunt. 268.
Romanis agricolarum nomen glorioſum. 274. Iis maximè agricultura curæ fuit. 269 Illorum clementia 245. Æraria. 411. Captiuos rigidè tractabant. 392.
Romæ agrum malè colere cenſorium probrum fuit. 274. Romæ leges docebantur. 184.
Romulus centum ſeniores elegit, quos Senatores nominauit 185. Trecentos Celeres habuit & pace & bello corporis cuſtodes. 432. Dedendos cenſuit, qui Laurentium legatos violauerant. 263. Romanis vt libitum imperitauit. 325.
Ruina Imperiorum cauſa, indicia. 450.
Rumores aduerſi ſupprimendi vel eleuandi. 259.
Ruſtica iuriſdictiones in criminalibus periculoſa. 115
Ruſtici aliis rebus non auocentur, ad nullum obſequium, ad nulla onera. 276

S.

Sacerdotes Iſraelitarum Iudices. 2.
Sacerdotium non nocet Nobilitati. 181
Saguntini ſeſe interimere potiùs, quàm conditiones iniquas acceptare maluerunt. 376
Salaria ex meritis danda. 156. Pro patrocinio ſoluenda 123. Quomodo taxanda. ibid.
Salica lex non ſpectat ad Burgundiam. 342.
Saluianus I.C. edictum perpetuum compoſuit. 163
Salomonis diuitiæ. 266
Salus publica ei qui præeſt curanda. 299.
Salus Reipub iuſta belli cauſa. 341.
Salutis cauſa res familiaris commoda negligenda ſunt. 218
Saluum conductus nunc in capita datur, vt hero data, famulo non proficiat. 393
Samuelis lex Regia non derogauit ſupremitati. 320
Sapientia ſæculi. 72
Saraceni in Hiſpaniam quare euocati? 186
Scelerati non poſſunt eſſe Iudices. 3
Schola una Præfectura ordini ſacerdotali attributa. 183
Scipio Africanus fratrem Conſulem contra Antiochum proficiſcentem voluntaria legatione comitatus eſt. 338. A Floro laudatus. 359. A militibus Hiſpaniis Rex ſalutatus nomen Imperatoris ſibi maximum eſſe reſpondit. 294. Cum Aſdrubale conflicturus teſſeram veſperi dedit, vt ante lucem viri equiq; pranſi eſſent. 353. Eius patientia. 25.
Scopus huius operis. 1.
Scribonianus quare in exilium actus? 431
Scribere ad Senatum aut exercitum priuato nefas fuit apud Romanos. 429
Secretarium locus iudicij. 125. Secretarium vnde? 49
Secreti cuſtodia. 58. & ſeq.
Securitas in Repub. à iudiciis. 4. Securitas noſtra & ſociorum, iuſta belli cauſa. 343
Seditiones, Seditionumq; cauſa. 219. & ſeqq.
Seditionum Duces vix ſunt, quin libertatem clament, quam mox ipſi opprimant. 238. Seditionum cauſa tempeſtiuè nunquam præbenda, ſed amouenda. 226. Seditionum remedia. 223. & ſeqq.
Seditioſi ſtatim occiduntur, etiam à non competente Iudice, cum periculum in mora. 218. Inter Seditioſos diſcordia ſeminanda. 224.
Seianus nuptias Liuiæ ambiit. 217. In eius liberos animaduerſum. ibid.
Senatori nauem non ampliùs quàm 300. amphorarum habere licebat. 250. Senatori vires Reip. noſcenda, ſociorum & hoſtium. 416. Senatoribus interdictum vectigalia aut prædia etiam ciuitatis conducere. 249.
Senatus auctoritas an obſit libertati an ſumma rei? 422. Senatus poſt mortem Romuli electionem noui Regis ad populum detulit, populus ad iudicium Senatus remiſit. 258.
Senectutis commendatio. 84. Auctoritas. 86. Dignitas. 85
Senes conſiliis adhibendi. 86. Quales conſultationibus adhibendi. 439.
Senio debita. 86
Senenſes à Florentino attriti. 396
Sententia certa ſit & clara, conformis libello 146. Conceptis verbis ſcribatur. ibid. Sententiæ Iudex ſubſcribat. 146. Quomodo dicenda & quo ordine. 144. In ſecreto lata nulla. 282. In dicenda ſententia remouendum quidquid officit libertati & veritati. 145. Laconicè dicenda. ibid. Sententiæ per ſordes lata irrita ſunt. quando? 35. Sententia non præcipitanda aut mox exequenda. 37.
Septimius Seuerus adulteros morte multat. 44
Sermo ſeruit rei. 73
Serui quomodo à dominis corripiendi. 212. Serui vnde? 392. Si obedierint in non liquidò iniuſtis, excuſantur. 175
Seruitutes hodie ceſſant inter Chriſtianos. 175
Seruius Tullius ſauctor legum fuit queis etiam Reges obtemperarent. 325
Seuerus in Iudices inuigilat. 126. Malum eſſe Principem dicebat qui ex viſceribus prouincialium homines non neceſſarios nec Reipub. vtiles alerer. 267.
Seuerus Pertinacis interfectores capite damnauit. 433. Se legatum temere amplexantem cædi iubet. 104.
Sæuitia bellum iniuſtum facit. 373.
Sexti Pompeij laus ob fidem ſeruatam. 363.
Silentij numen apud Perſas cultum. 335.
Silentiariorum collegium. 335.
Silentium Conſtantinopoli locus conſilij. 335. Silentium in loco iudicij ſeruandum. 124.
Sylla aliquando monuit cauerent Romani malecinctum iuuenem. 396. Dictatorem in annos 53.

crea-

creari ſe curat. 423. *Sylla inops, vnde illi audacia.* 427

Silua Ducis vallo cincta. 355. *Capta. ibid.*

Simulare in bello genus ſtratagematis. 370. *& ſeq. Quando liceat.* 73.

Simulatio abſit à lite. 113. *Qua alteri nocetur vetita.* 74.

Sitonia quid? 277.

Sobrius. 42

Societas ad iuſta bella tantùm obligat. 385. *Societas Caſaris cum Craſſo & Pompeio Reip. Romana pernicies* 436. *Societas coniugum.* 174. *Societas ſe ſuis litteris reduxit.* 184.

Socius iuſtè damnatis aliorumvè Principum rebellibus, an in iuſto bello liceat auxilia mittere cum periculo euertenda Religionis? 345.

Socrates aſſentatores amicis ſimiles aiebat, vt lupi canibus. 444. *Mori maluit quàm mendacio ſe excuſare.* 114. *Niſi iratus fuiſſet, ſeruum mulctaſſet.* 37.

Sollicitudo maxima circa aſſeſſorem, ſcribam, &c. adhibenda à Iudice. 254

Solonis lex in ciuili diſcordia. 232.

Spectacula qua bonis moribus obſunt ex Rep. tollenda. 187

Spinola vallo Bredam cingit maximo. 355.

Spirenſis Senatus decretum, vt à ſpidem vtrimque & diſcordiis abſtineto. 441.

Sportula ſecundùm conſuetudinem ſoluenda. 80. *In collegiis Canonicorum ſolui prohibita niſi ad pias cauſas* 84. *A priuatis hodie accipiuntur.* 155.

Spurius an patris nobilitatem habeat. 378.

S. Stan. ſlaus conſtantia. 21.

Statera doloſa in Iudice qua? 29.

Stationarij qui? eorum officium. 207.

Statuta Eccleſia exequenda à Principe, non decidenda. 342. *Statuta recognoſcenda, probanda aut retienda.* 364.

Statutorum vnde multitudo? 163. *Statutum reprobatum quod ſummè doctos aut eminentes exigit.* 9.

Status Imperij qualiter contrahatur. 283. *Status Reip. vnde conſiderandus?* 421. *Vix vllibi ſimplex. ibid.*

Stipendia ampla Iudicibus cur dentur. 32. *Stipendia rectè à fiſco danda.* 255. *Stipendiis non ſolutis licitane militi neceſſaria extorquere.* 362.

Stratagemata aſſidua Ducibus, & vtiliſsima ſi cauta. 370. *Licita.* 371.

Stratani Flandria exulare coacti quare? 270.

Stylus vulgaris procedendi. 334.

Subditi ius legationis an habent. 312. *Eorum vitia corrigenda.* 219.

Subeſſe Deo & Papa in ſpiritualibus non minuit ſupremitatem. 333.

Subordinatio poteſtatum diuina & humana. 21.

Subtilitas non ſemper contraria aquitati. 18.

Succeſsio collegatum inteſtatorum. 89.

Suetonij Paulini prudentia in bello. 353.

Suionum Regum poteſtas. 422.

Superbia & auaritia ſeditionum cauſa. 220

Superiores qualiter à cantu liberentur. 194. *Eorum exempla ſumma reformatio.* 205.

Suprema poteſtas an ob culpas amittatur. 235. *Clareſcit per inferiorum pluralitatem & dignitatem.* 358

Supremitas nulla conceſsione communicatur aut alienatur. 307. *Vltimum reſortium Gallis dicitur.* 210. *Supremitati quo modo non officiat iudicare extra prouinciam.* 340. *Supremitatis exercitium prudenter aliteris regulis diſtinguitur vt in Brabantia.* 325. *Eius iura ſeu nota.* 306.

Supremus quis? 320. *Supremus omnino, qui alium non agnoſcit.* 307. *Supremi Principis eſt, leges ferre, ſeruandas curare.* 329.

Sumptuaria leges Reip. vtiles. 265.

Sumptus belli an exigendi à victis. 376. *In pactum non veniunt damnorum nomine.* 378.

Synodi frequentes maximè ad reformationem faciunt. 172. *Synodi & Conuentus Eccleſiaſtici ſine Principum venia illicita.* 200.

Sylla, vide ſupra poſt Silentium.

T.

Taciturnitas an pro mandato ſit. 383. *Taciturnitas conſiliorum neceſſaria.* 442.

Telephio inter crimina obiectũ, quod Senatũ & Auguſtũ aggreſſus eſſet, quaſi debita ſibi fato dominatione. 431.

Telonia capere ſolius eſt Principis. 313.

Temere appellantes caſtigandi mulctâ. 126.

Temiſtocles Xerxem fugere permiſit. 356.

Tempeſtati aliquando cedendum. 224.

Templa Virtutis & Honoris iuncta. 94.

Terga non nudanda in bello. 353.

Tergiuerſantes in iudicio coercendi. 122.

Termini qui & qualiter praſigendi. 136. 137.

Teſtes per ſe Iudex audiat, & quare? 142. *Euocandi ad eum etiam ex alia prouincia. ibid.*

Teſtimonia occulta non propalanda. 209.

Thraces ſoli agricultura oſores. 269.

Theatra quomodo curanda. 283.

Theodoſij in iudicando temperantia. 37.

Theologus Iudex aſſeſſore neceſſario aſtrictus. 5.

Theſauri inuenti cui competant. 316.

S. Thoma Cantuarienſis conſtantia. 21.

Thomas Morus mori maluit quam Regio diuortio iniuſtè aſſentiri 114. *Eius in iudicando ſinceritas.* 28.

Thuſcus caſo Conſule Romano fugiendi facta copia 356.

Tiberij liberalitas 426. *Eius morte latatus populus.* 228 *Eius de Prouinciarũ Iudicibus ſententia.* 10. *Agrippina maritum petenti negat, & quare?* 216. *Callidi & noui iuris repertor.* 298. *Conſulum renunciationem vſurpauit.* 310. *Delatoribus nimium credulus.* 120. *De ſuperfluo luxu conqueritur* 278. *Gloriari ſolitus plura ſe conſilio quàm viribus perfeciſſe.* 308. *Ob bellicam Germani gloriam angebatur.* 43. *Iniquè tulit vota pro Nerone & Druſo à Pontificibus ſuſcepta. ibid Vt Imperium ſuſcepit?* 425. *Primus Roma confirmationem priuilegiorum mandauit.* 158 *Relationes minores Senatus commiſit.* 241.

Tiberius Gracchus Scipiones abſoluit. 195.

Timor Domini Iudici neceſſarius. 21. *Filialis quis?* 12.

Titulus Dei gratia vnde? 327.

Titus alieno abſtinuit. 214. *Eius laus.* 65.

Titus

Titus Arius Cæſarem in iudicio domeſtico ſcripto ſententiam proferre voluit. 144. Non permittenda vbi ſufficientia non ſunt indicia. 154.
Tortuoa qua vetita? 130.
Traianus in Iudices inuigilat. 26. Eius vox magnifica. 235
Tranquillus animus iudici neceſſarius. 38.
Tributa à victis an exigenda? 376. A quibus indicenda? & quomodo. 266. Quæ iniuſta? 267. Tributa faciliora & vectigalia ex mercimoniorũ cura. 230. Non facilè imponenda. 227. Non ritè indicta, durè exacta ſeditiones cauſant. 220. Quomodo exigenda. 426. Tributorum cura ad Præſides ſpectabat. 415. Tributorum exactiones. 410. In ædibus ſacris fiebant. 410. Eorum moderatio reddit ſubditos obſequentes. 226.
Tubero doctiſsimus affectatione nimia laborauit. 67.
Tumultus Belgicos ob inhibita comitia Grotius excitatos aſſerit. 233.
Tumultuantium pœnæ. 225
Turca inter Chriſtianorũ Principũ diſsidia imperium ſuũ protulit. 271. Turca ſine iudiciorũ forma iudicãt. 140. Nõ anxiè in delicta occulta inquirũt. 245
Tuſculani Camillum benignè excipiunt. 259.
Tyrannicidarum error damnatus. 234.

V.

Valentinianus in iudicando non præceps. 37.
Vaſallus feudi Domino iuramentũ præſtat. 176.
Vectigalia capere ſolius eſt Principis. 313. Vectigalia faciliora ex mercimoniorum cura. 230. Cum regibus nata 412. Quomodo petenda. 414.
Veientes à Romulo centum annorum inducias impetrarunt. 389.
Venationes ferarum iure permiſſa, alia vetita. 316.
Veneno in hoſtem graſſari barbarũ. 372. Veneti Magiſtratus laus ob ſecreti cuſtodiam. 59. Victi à Mediolanenſi Duce intra triduum vires reparant. 396. Eorum lex militaris neque inuitus munus obire teneatur qui maiore cum dignitate militauit. 338. Eorum liberalitas in liberos defunctorum bene meritorum de repub. 244.
Verax & candidus ſit Iudex. 72.
Verboſa ſcripta non taxanda. 124.
Vercingetorix Gallis ſuadet vt ſua frumenta & ædificia incenderent. 218.
Veritas amanda, non opinio. 891. Veritatis amans ſit Iudex. 67. Veritas celari quandoque poteſt. 73. Omnibus anteponenda. 145. Dicenda etiam cum periculo cum ſalus publica requirit. 146. Veritas ſumma ſummum bonum. 68. Iudicum virtus propria. 68.
Veſpaſianus ciuitatibus legatos ternos mittere licere edixit. 312. Decreuit illicitum eſſe maledicere Senatori. 294. Italiam petiturus ad Parthos & Medos Legatos mittit. 351. In melius mutatus. 10. Præceptoribus centena ſex tertia conſtituit. 183.
Veſtes aurata vetita. 93. Quæ olim Magiſtratibus attributa. 93.
Veſtiaria leges an expediant: apud quos fuerint. 93.
Veſtitus conueniens habendus. 92. 93.
Vice-magiſtri. 207.
Via ſternendæ, curandæ, reparandæ. 280. Quomodo curandæ. 280.
Victi iure victorum vſi. 379.
Vigilantia Magiſtratui incumbit. 223.
Viles ad Magiſtratum non aſſumendi. 250.
Vilius vendere nemo cogendus, quàm præſtare poſsit, ne quidem officio aſtrictus. 277.
Vindicta cupidorum, furum, raptorum, &c. remedium aduerſus lites. 119. Vindicta criminum. 210. in reos, liberos, bonis. ibid. Vindicta malitia litigantium remedium aduerſus lites. 118.
Violatoribus Legatorum ſacris interdicitur. 264.
Vir an dominetur vxori. 274. Vir bonus vniuerſim virtute præditus. 6. Eius virtutes enumerantur. 7. & ſeqq. Viro modica correctio competit. 175.
Virtus ad nobilitatem politicam inducendam publicâ auctoritate & codicillis eget. 178. Ad honores via. 94. Virtus patientia. 118. Semper prævalet & præferẽda. 77 Virtute nobilitas acquiritur. 75. Virtutes quibus Iudex inſtructus, & vir bonus eſſe debeat. 7. & ſeqq. [illegible]
Viſitatio frequens, promptiſsima reformationis via. 197 Eius ſcopus 198. Viſitatio liminum Apoſtolicorum Epiſcopis mandata 341.
Viſitantis officium. 198.
Vitelliana cladis cauſa. 353.
Vitellius. 50. Eos qui præmia pro cæde Galbæ oblatis libellis petierant occidi iuſsit. 251. Vires aduerſus Veſpaſianum diſpergens militem trucidandum obtulit. 351. Eius cladis cauſſa. 353. Eius mors. 228
Vitia aduerſus iudiciarij proceſſus. 121. Vitia forò coercenda. 16. Vitia proceſſuum. 117. Procuratorum. 114. Notariorum. ibid.
Vitium inciſores grauiter puniuntur in Myſia. 244.
Vladiſlaus Pannoniæ Rex fidẽ Turcis datam fregit. 156. Regno ac vita à Chriſto mulctatus. 257.
Vlpianus magiſter Scriniorum. 306. Præfectus annonæ. 273. Conſiliis ab Alexandro adhibitus. 440.
Vnicuique è Repub. relinquendum quod competit. 424.
Voti cauſa excurrere Iudex extra fines ſuos poteſt. 108.
Vſura apud Germanos olim ignota. 116.
Vſurarij litium cauſa. 128.
Vſus ſeruandus in conſtituendo Iudice. 82.
Vultur hieroglyphicum iuſtitiæ. 16.
Vxor virum colere tenetur. 174. Vxores gaudent maritorum honore. 192.
Waldemarus Sueciæ Rex fratri regni tutelam commiſit & excluditur. 342.
Wandali à Geberico Rege profligati Pannoniam à Conſtantino obtinent. 379. 380.

X.

Xeniorum modus non excedatur à Iudice. 30.
Xenodochium. 292.

Z.

Zaberganus Hunnorum Dux Myſiam à Martiano & Leone obtinuit. 379.
Zaleuchus Thuriis paucas & ſimplices leges dedit. 162.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE